

واهرภาพพจน์เพื่อการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม
จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ดุชนีพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์
วิทยาลัยนิติศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรังสิต
ปีการศึกษา 2562

FIGURES OF SPEECH FOR DHAMMA COMMUNICATION OF SUAN
MOKKHAPHALARAM IN SURATTHANI PROVINCE

BY

PHRA ARNON UTTHAYUTTOO, SOMSAK

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENTS FOR
THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY
IN COMMUNICATION ARTS
COLLEGE OF COMMUNICATION ARTS

GRADUATE SCHOOL, RANGSIT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2019

ดุชนีนิพนธ์เรื่อง

โหวตภาพพจน์เพื่อการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม
จังหวัดสุราษฎร์ธานี

โดย

พระอธิการอนันต์ อตุตถุโต, สมศักดิ์

ได้รับการพิจารณาให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์

มหาวิทยาลัยรังสิต

ปีการศึกษา 2562

ผศ.ดร.ฉลองรัฐ เฒอมาลย์ชลมารค

ประธานกรรมการสอบ

รศ.ดร.ณัฐรุชดา วิจิตรจามรี

กรรมการ

ผศ.ดร.ฐิติ วิทยสรณะ

กรรมการ

รศ.ดร.อุษา ปักกิ้นส์

กรรมการ

รศ.ดร.กฤษณ์ ทองเลิศ

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษา

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

(ผศ.ร.ต.หญิง ดร.วรรณิ์ สุขสาตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

18 มิถุนายน 2563

Dissertation entitled

FIGURES OF SPEECH FOR DHAMMA COMMUNICATION OF
SUANMOKKHAPHALARAM IN SURATTHANI PROVINCE

by

PHRA ARNON UTTHAYUTTOO, SOMSAK

was submitted in partial fulfillment of the requirements
for the degree of Doctor of Philosophy in Communication Arts

Rangsit University

Academic Year 2019

Asst.Prof.Chalongrat Chermanchonlamark, Ph.D. Assoc.Prof.Natchuda Wijiitjammaree, Ph.D.

Examination Committee Chairperson

Member

Asst.Prof.Thiti Vitayasorana, Ph.D.

Assoc.Prof.Ousa Biggins, Ph.D.

Member

Member

Assoc.Prof.Grit Thonglert, Ph.D.

Member and Advisor

Approved by Graduate School

(Asst.Prof.Plit.Off.Vanee Sooksatra, D.Eng.)

Dean of Graduate School

June 18, 2020

กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงลงไปได้ด้วยดี ผู้วิจัยต้องขอขอบพระคุณอย่างสูงยิ่งต่อ รองศาสตราจารย์ ดร.กฤษณ์ ทองเลิศ ผู้อำนวยการหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชานิติศาสตร์ อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้สละเวลาถวายความรู้ ให้คำแนะนำ ข้อเสนอแนะ และตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้ ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างยิ่ง รวมทั้งปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตติ วิทย์สรณะ กรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ ขอขอบพระคุณ ดร.ศรัทธา ลาภใหญ่ ลอยสมุทร ที่ได้ถวายหนังสือตำราเรียนนิติศาสตร์ที่ใช้ในการค้นคว้าข้อมูล ให้คำแนะนำ ให้กำลังใจมาโดยตลอด และขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสาทวิชา ถวายความรู้ ให้ข้อเสนอแนะเป็นอย่างดีจนทำให้ดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระภิกษุโพธิคุณ วิ. เจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล (สวนโมกข์) พระนุ้ย สมุปนุโน รองเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล พระสิงห์ทอง เขมियो ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล พระทวี จันทสโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล พระมารุต เมธิโก (รศ.ดร.) และพระมงคล ขนติโก พระวิฑฒนากรประจำโรงพยาบาลทางวิญญูณ (สวนโมกข์) อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ได้กรุณาสละเวลาในการให้ข้อมูลที่มีค่าเพื่อประกอบการวิเคราะห์งานภาพ จิตรกรรม

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์ จาก กสทช. กรมประชาสัมพันธ์ สวท.กทม. และคุณยุพินทร์ สุทธิโสภณ อดีตผู้อำนวยการ สวท.สฎ. ได้จัดประกายให้โอกาสในการทำหน้าที่นักสื่อสารมวลชน และได้สนับสนุนในการศึกษา และขอขอบคุณมิตรภาพที่ดีระหว่างเพื่อนนักศึกษาปริญญาเอก ทั้ง ๕ รูป/คน ที่เป็นกำลังใจให้กัน และได้ช่วยเหลือกันและกันตลอดระยะเวลาการศึกษา

ท้ายที่สุดนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ท่านพระครูกิตติวราณวิมล (พระอุปัชฌาย์) ท่านพระครูอุตตมชลาณยุต(พระกรรมวาจาจารย์) พระอำนวยการ ปภัสสรโร (พระอนุสาวนาจารย์) คุณโยมมารดา-บิดา อุบาสิกอุบาสิกา ทีมงานคณะกรรมการวัด หน่วยงานภาคีเครือข่าย เพื่อนสหธรรมิก ศิษยานุศิษย์ พี่ๆ เพื่อนๆ น้องๆ บรรดาพุทธศาสนิกชนผู้ที่ยกย่องให้กำลังใจ และเป็นแรงบันดาลใจ คอยให้การสนับสนุนในการศึกษาของผู้วิจัย จนดุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ด้วยดี

พระอธิการอนันท์ อุตถยุตโต, สมศักดิ์

ผู้วิจัย

6006307 : พระอธิการอนันท์ อตฺตยฺยุโต, สมศักดิ์
 ชื่อวิทยานิพนธ์ : โวหารภาพพจน์เพื่อการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม
 จังหวัดสุราษฎร์ธานี
 หลักสูตร : ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์
 อาจารย์ที่ปรึกษา : รศ.ดร.กฤษณ์ ทองเลิศ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เข้าใจถึงการใช้โวหารภาพพจน์เพื่อการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี และเพื่อให้เข้าใจถึงปัจจัยความสำเร็จของการสื่อสารหลักธรรมของพระวิทยากรสวนโมกขพลาราม แนวคิดและทฤษฎีที่นำมาใช้เป็นแนวทางในการเข้าสู่ปัญหานั้นได้แก่ แนวคิดการสื่อสารธรรม แนวคิดโวหารภาพพจน์ แนวคิดแบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล ทฤษฎีการเรียนรู้ และแนวทางการศึกษาเชิงสัญลักษณ์ศาสตร์ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์ภาพจิตรกรรม แยกตามปณิธาน 3 ประการของท่านพุทธทาสภิกขุ การวิจัยนี้ทำการวิเคราะห์ภาพจิตรกรรมของสวนโมกขพลาราม จำนวน 19 ภาพ และสัมภาษณ์พระวิทยากรที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยความสำเร็จของการสื่อสารหลักธรรมของพระวิทยากรสวนโมกขพลาราม ผลการวิจัยมีดังนี้ 1) โวหารภาพพจน์เพื่อการสื่อสารธรรมผ่านงานภาพจิตรกรรม ประกอบด้วยกลวิธีทางภาพและภาษาดังนี้ ก) อุปมา ข) อุปลักษณ์ ค) สัมพนามัย ง) อติพจน์ จ) บุคลาธิษฐาน ฉ) สัญลักษณ์ ซ) ปรีทรรศน์ ฌ) คำถามชวนคิดหรือปฏิบัติ จ) การอ้างถึง ญ) อุปมาในทัศน และ ฎ) การแฝงนัย 2) ปัจจัยความสำเร็จของการสื่อสารหลักธรรมของพระวิทยากรมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ด้าน ดังนี้ (1) คุณลักษณะของพระวิทยากร ประกอบด้วย ก) มีความมั่นใจในลีลาแบบฉบับเป็นของตัวเอง ข) เป็นคนช่างสังเกต ค) เป็นผู้มีความรอบรู้ในการแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้า ง) มีการวางแผนที่ดี จ) มีความคิดสร้างสรรค์ ฉ) มีบุคลิกภาพและมนุษยสัมพันธ์ดี ซ) เป็นกัลยาณมิตรที่ดี ฌ) มีความจริงใจในการถ่ายทอดความรู้ (2) การกำหนดเนื้อหา ประกอบด้วย ก) การจัดการศึกษาเรียนรู้ตามปัญหาที่จุดเริ่มต้นจากผู้เรียน ข) การจัดการศึกษาเรียนรู้ในรูปแบบที่ค้นพบ ค) การจัดการศึกษาตามความคาดหวังของผู้เรียน และ ง) การจัดการศึกษาเรียนรู้ในรูปแบบธรรมชาติ และ (3) เทคนิคการสอน ประกอบด้วย ก) ต้องถ่ายทอดเป็น ข) มีเทคนิคต่างๆ ในการอบรม ค) มุ่งประโยชน์ต่อผู้รับฟังและผู้เข้ารับการอบรมเป็นสำคัญ และ ง) สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้เพื่อการขัดเกลา

(ดุสิตนิพนธ์มีจำนวนทั้งสิ้น 312 หน้า)

คำสำคัญ: โวหารภาพพจน์, การสื่อสารธรรม, สวนโมกขพลาราม

ลายมือชื่อนักศึกษา ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา

6006307 : Phra Arnon Utthayuttoo, Somsak
 Thesis Title : Figures of Speech for Dhamma Communication of
 Suanmokkhaphalaram in Suratthani Province
 Program : Doctor of Philosophy in Communication Arts
 Thesis Advisor : Assoc.Prof.Grit Thonglert, Ph.D.

Abstract

The objectives of this research were to understand figures of speech for dhamma communication of Suanmokkhaphalaram, Suratthani Province, and to investigate the success factors of the dhamma communication of preachers from Suanmokkhaphalaram. The concepts and theories applied as the guideline of the research included the dhamma communication concept, theories of figures of speech, Berlo's model of communication, learning theories, and semiotics. This study was conducted using qualitative methods. Data were collected through the analysis of 19 paintings based upon three commitments proposed by Buddhadāsa Bikkhu and interviews with preachers. The research results revealed that the figures of speech in dhamma communication through paintings consisted of: a) parable, b) metaphor, c) metonymy, d) hyperbole, e) personification, f) symbol, g) periscope, h) trivia quiz, i) reference, j) allegory, and l) implications. In addition, the success factors of the preachers in dhamma communication included (1) eight essential characteristics of the preachers including a) confidence in their own unique styles, b) observance, c) quick reaction towards immediate events, d) good planning, e) creativity, f) good personality and friendliness, g) friendliness, and h) sincerity in preaching; (2) the determination of preaching contents based upon a) problem-based learning, b) discovery-based learning, c) students' expectation, and d) natural-based learning; and (3) preaching techniques including a) the ability to convey messages, b) training techniques, c) an emphasis on the benefits of the audience and participants, and d) the construction of learning motivation.

(Total 312 pages)

Keywords: Figures of speech, Dhamma communication

Student's Signature Thesis Advisor's Signature

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อภาษาไทย	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญรูป	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
1.2 ปัญหาวิจัย	11
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	11
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	12
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	12
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	15
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	16
2.1 แนวคิดการสื่อสารธรรม	16
2.2 แนวคิดหลักกรรมทางพุทธศาสนาของสวนโมกข์	27
2.3 แนวคิดโวหารภาพพจน์ (Figures of Speech)	52
2.4 แนวคิดแบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล (The Berlo Model)	65
2.5 ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory)	70
2.6 แนวทางการศึกษาเชิงสัญญานศาสตร์ (Semiotics)	80
2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	87
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	97
3.1 แหล่งข้อมูล	97
3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล	100
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	100
3.4 การนำเสนอข้อมูล	100

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ไวยากรณ์เพื่อการสอนเรื่องการเข้าใจหลักศาสนาแห่งตน	102
4.1 ธรรมจักษุกับปวัตตนิสูตร	102
4.2 ปฏิจตุสมุปบาท	109
4.3 สัมปรีชธรรม 7	118
4.4 การบูชาในพระพุทธศาสนา	123
4.5 เต่าหินตาบอด	128
4.6 อริยมรรคมีองค์แปด	137
4.7 ผู้ดับไม่เหลือ	142
4.8 ใต้เดือนเขียนจดหมายถึงมนุษย์	146
4.9 ปาณาติบาต	148
4.10 กาเมสุมิฉฉาจาร ราคะศัตรูแห่งศานติ	152
4.11 มุสาวาท	156
4.12 “คุณ” ของสุรา	163
4.13 แจกดวงตา	172
บทที่ 5 ไวยากรณ์เพื่อการสอนเรื่องการถอนตัวออกจากอำนาจวัตถุนิยม	178
5.1 ภาพนางเบ็ด	178
5.2 โลภะศัตรูแห่งศานติ	185
5.3 ยอดนักรบ	189
5.4 เสียงขลุ่ยกลับมาหากอไผ่	194
5.5 ปฏิบัติเพื่อความสะอาด	196
5.6 ดอกไม้จัดคน	203
บทที่ 6 ไวยากรณ์เพื่อการสอนเรื่องการทำสมาธิระหว่างศาสนา	207
6.1 ภาพไม่มีใครฟังศาสดาของตนๆ	207
6.2 พราหมณ์กลิ่นพุทธ	214
6.3 ชายบัตร์เบิกทางไปสวรรค์	221

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 7 ปัจจัยความสำเร็จของการสื่อสารหลักธรรมของพระวิทยากร	231
7.1 คุณลักษณะพระวิทยากร	232
7.2 การกำหนดแนวเนื้อหา	250
7.3 เทคนิควิธีการสอน	259
บทที่ 8 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	274
8.1 สรุปผลการวิจัย	275
8.2 อภิปรายผลการวิจัย	290
8.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต	299
8.4 ข้อเสนอแนะสำหรับนักสื่อสารธรรม	300
8.5 นวภาพแห่งคุณวินิพนธ์	301
บรรณานุกรม	303
ประวัติผู้วิจัย	312

สารบัญรูป

รูปที่	หน้า	
2.1	แบบจำลองการสื่อสารของเดวิด เค เบอร์โด	66
2.2	แผนภาพความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมายกับตัวหมายถึง ตามความคิดของ Saussure	83
2.3	กรอบแนวคิดการวิจัย	96
4.1	ธรรมจักษกับปวัตตสูตร	103
4.2	คนดำน้ำค้นหาดอกไม้ในใจ	103
4.3	ห่วงโซ่ (วงกลมรอบนอกสุด)	110
4.4	เหตุผลกับอารมณ์ต้องสมดุลกัน	119
4.5	การบูชาในพุทธศาสนา	124
4.6	เต่าหินตาบอด	128
4.7	ทะเลไฟ	132
4.8	อริยมรรคมีองค์แปด	139
4.9	ผู้ดับไม่เหลือ	143
4.10	ได้เดือนเขียนจดหมายถึงมนุษย์	147
4.11	เร็วทั้ง 3 คือ ภพทั้ง 3	149
4.12	รากะศัตรูแห่งศานติ	153
4.13	พญาเหี้ยโพธิสัตว์ดำฤาษีลวง	157
4.14	พระอินทร์ ทรงจำแลงเพศเป็นพราหมณ์	164
4.15	ผีชวนตั้งวงตี๋มสุรา	164
4.16	แจกดวงตา	173
4.17	นางเบ็ด	179
4.18	ส.ค.ส. 2515 ชาวพุทธกระโปรงสั้น	180
4.19	โลภะ ศัตรูแห่งศานติ	186
4.20	นักบวชในพุทธศาสนา	190
4.21	เสียงขลุ่ยกลับมาหากอไผ่	194

สารบัญรูป (ต่อ)

รูปที่		หน้า
4.22	ปฏิบัติเพื่อความสะอาด	198
4.23	ดอกไม้จาดคน	204

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของการวิจัย

ประเทศไทยได้ชื่อว่ามีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ และมีพุทธศาสนิกชนประมาณร้อยละ 95 ดังนั้น หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นหลักการสร้างคนให้เป็นคนดี เริ่มต้นตั้งแต่ตนเอง ครอบครัว สังคมรอบข้าง ตลอดจนมีผลถึงประเทศชาติ สังคมไทยกำลังเดินทางมาถึงจุดวิกฤตเป็นคำพูดที่คนไทยใช้สรุปสภาพของสังคมในปัจจุบัน ในขณะที่สังคมไทยอยู่กับแบบสังคมเดี่ยวเป็นสังคมที่ขาดความอบอุ่น คำพูดนี้ไม่ผิดนักเพราะเยาวชนถูกเลี้ยงดูด้วยเงิน เต็มโตมากับสังคมแบบวัตถุนิยม ในขณะที่ผู้ใหญ่ซึ่งเป็นแบบอย่างแก่เยาวชนกำลังแข่งขันกันหาเงินโดยมิได้เอาใจใส่สังคมหรือแม้แต่คนในครอบครัว ส่งผลให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมที่อยู่แบบตัวใครตัวมัน เยาวชนโดยเฉพาะวัยรุ่นถูกปล่อยให้อยู่กับกลุ่มเพื่อน รวมกลุ่มทำในสิ่งที่ผิดศีลธรรม จรรยา มีความเชื่อและค่านิยมที่ผิดๆ จนถึงขั้นทำในสิ่งที่ผิดพลาดทั้งที่ตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ (พระมหาอุทิศ กวีวิไล (แวงสะบก), 2555, น. 1)

นันทวรรณ รัตติวิธน์ (2554, น. 1-3) ได้กล่าวว่า เมื่อความเจริญเติบโตทางวัตถุเทคโนโลยี และกระแสทุนนิยมเสรี ได้รุกล้ำเข้ามาจนเป็นเหตุส่งผลให้ระบบความสัมพันธ์ รูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในสังคมยิ่งทวีความสลับซับซ้อนและมีการเปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้น เช่น ผู้คนเริ่มไม่สนใจสิ่งรอบข้างมากกว่าเรื่องของตนเอง ซึ่งสภาพการณ์เช่นนี้มักพบได้มากยิ่งขึ้นในสังคมปัจจุบัน สมาชิกในสังคมเน้นเอาคุณค่าทางวัตถุมากเกินไปในสังคม ทำให้สมาชิกของครอบครัวเกิดค่านิยมที่ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคม อีกทั้งพฤติกรรมบริโภคนิยมและกระแสวัตถุนิยม ที่หลงไหลเข้ามาทำให้แต่ละคนมุ่งเอาแต่ผลประโยชน์ส่วนตัว เพื่อสนองความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุด จนละเลยที่จะใส่ใจกับการสร้างครอบครัวให้มีความสุข หรือแม้กระทั่งการทำหน้าที่ของครอบครัวในเรื่องของการให้เวลาอบรมสั่งสอนปลูกฝังจริยธรรม คุณงามความดี กิริยามารยาททางสังคมให้กับลูกหลานของตน เพื่อที่จะได้ประพฤติกรรมให้เหมาะสมกับวัย หากแต่ที่ว่าพ่อแม่ ผู้ปกครองทั่วไปในสังคมปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่ยังคงละเลยในการเป็นตัวอย่างที่ดีในการวางรากฐานชีวิตให้ลูก ทำให้

วิธีการอบรมขัดเกลาเด็กในปัจจุบันได้ถูกเลือกมาใช้ในรูปแบบของการตามใจลูกมากเกินไป หรือเป็นการเลี้ยงแบบปล่อย (Permissive) โดยเป็นการเลี้ยงลูกแบบนอนมอมรับลูก ไม่เข้มงวด กวดขัน ปล่อยให้ไปตามชะตากรรม โดยที่ผู้เลี้ยงดูไม่รับผิดชอบว่าลูกจะออกมาอย่างไร

ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิตอย่างวัยรุ่น สมาชิกในสังคมและสมาชิกในครอบครัวยังต้อง ทำความเข้าใจในธรรมชาติของเด็กที่มีอยู่ในวัยนี้ ที่จะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย สังคม อารมณ์ และจิตใจอย่างแปรปรวน เด็กในวัยนี้จะมีความรักสนุก ความอยากรู้อยากเห็นหรืออยาก ลอง รักอิสระ มีความเป็นตัวของตัวเอง หงุดหงิดง่าย ไม่รู้จักยับยั้งตัวเอง และจะได้เลี้ยงหรือแสดง ความอึดอัดไม่พอใจเมื่ออยู่ในสภาพของการมีกฎเกณฑ์ควบคุมที่มากเกินไปจากพ่อแม่ ดังนั้นพ่อแม่ หรือผู้ปกครองจึงต้องเข้าใจลูกหลานในวัยนี้ ครอบครัวและบุคคลรอบข้างมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสนใจ ในเรื่องการอบรมขัดเกลาให้ถูกทางมากเป็นพิเศษ และควรมีความ ยึดหยุ่นในการอบรมเลี้ยงดูอย่างเหมาะสมกับเด็กวัยนี้

พระมหาอุทิศ กวีวิไล (แนวสะบก) (2555, น. 1) ได้กล่าวว่า ปัญหาดังกล่าวมีความรุนแรง และขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างน่าวิตก เมื่อพิจารณาถึงรากเหง้าของปัญหาทำให้ทราบได้ว่าเกิดจากการ ขาดการบูรณาการทางความคิด และการดำเนินงานร่วมกันของสถาบันครอบครัว สถาบันทางการ ศึกษา และองค์กรที่เกี่ยวข้องนำมาสู่กระบวนการหล่อหลอมทางสังคมที่ไร้ประสิทธิภาพ ประกอบ กับสภาพการณ์ของสังคมไทยในปัจจุบันตกอยู่ในขั้นวิกฤต เกิดวิกฤตศีลธรรมและจรรยาบรรณใน ตัวบุคคล ดังนั้นผู้ที่มีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมที่ได้ผลดีที่สุดคือ พระสงฆ์และ ผู้ปกครอง โดยเฉพาะหลักธรรมด้านความซื่อสัตย์สุจริตและความรับผิดชอบต่อหน้าที่ตัวเอง

ดังนั้นสถาบันพระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในกลไกทางสังคมที่มีหน้าที่สร้างเสริมสำนึกใน ศีลธรรม รวมไปถึงอบรมให้คนในสังคมเรียนรู้เข้าใจถึงคุณของการรักษาและโทษของการละเมิด ศีล การแก้ปัญหาในปัจจุบันนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าถึงจิตใจของคนในสังคมให้ได้ เนื่องมาจากปัญหาของสังคมปัจจุบันมีความซับซ้อนรุนแรงมากขึ้น จากการกระตุ้นโดยสื่อต่างๆ เช่น โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต วีซีดี ดีวีดี เป็นต้น ซึ่งสื่อเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ทำให้ พฤติกรรมของคนในสังคมมีการละเมิดศีล ดังนั้น เราในฐานะของคนรุ่นปัจจุบันจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ จะต้องเรียนรู้ถึงสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และจะต้องหาสาเหตุของปัญหาในสังคมยุคใหม่ว่าอะไร

เป็นสาเหตุที่ทำให้พฤติกรรมของการอยู่ร่วมกันมีการเปลี่ยนแปลงไป เพื่อที่จะเข้าใจถึงปัญหาอย่างแท้จริง และสามารถแก้ไขได้อย่างตรงจุด (พระประฐาน อิศุสโร (เสมียนรัมย์), 2558, น. 1)

จากสภาพวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทยที่จะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง ภายใต้กระแสสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม ทำให้เกิดภาวะสับสนในวิถีชีวิต ค่านิยม และภูมิคุ้มกันทางสังคมลดลง จนก่อให้เกิดการเบี่ยงเบนทางพฤติกรรม คือ ละเลยในคุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรม ซึ่งปัญหาเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อเด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษา ให้หลงผิดและมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปในทางไม่พึงประสงค์ เช่น ขาดระเบียบวินัย เกียวก่อนยาเสพติด ทะเลาะวิวาท และการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร และที่สำคัญเป็นคนขาดวินัยในการดำเนินชีวิต

ดังนั้นเพื่อมุ่งเน้นให้คนในยุคดิจิทัลได้เข้าใจตนเอง และการปฏิบัติตนต่อสถาบันครอบครัวมากขึ้น สอนโมกขพลารามจึงเป็นสถานที่ที่เหมาะสมในการอบรมธรรม เพราะถูกสร้างขึ้นมาเพื่อการช่วยกันเยียวยา รักษา ปลูกฝัง กล่อมเกลา ด้วยกิจกรรมและหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ชาวพุทธเด็กมีแว่ แม้สวรรค์สมบัติก็ไม่เอา หมายถึงแต่เพียงวิมุตติธรรม การหลุดพ้น และการดับทุกข์โดยสิ้นเชิง เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในชีวิต ให้เยาวชนและประชาชนได้มีจิตสำนึกผิดชอบชั่วดี มีสติปัญญา รู้จักพิจารณาใคร่ครวญในเหตุและผล รู้จักยั้งคิด มีจิตใจใฝ่ดีและมีพลังใจที่เข้มแข็งมุ่งเน้นให้เยาวชนได้เรียนรู้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนนำคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปปฏิบัติในการดำรงชีวิต ต่อครอบครัว รวมถึงการทำงานในอนาคต เพื่อมุ่งเน้นให้ประชาชนในยุคดิจิทัลเข้าใจตนเองและการปฏิบัติตนต่อสถาบันครอบครัวมากขึ้น ตลอดจนนำหลักธรรมะที่ได้รับไปปรับใช้กับชีวิตให้เกิดประโยชน์สูงสุด

พระมหาอรุณ จิตตคุตโต (สุตประเสริฐ) (2544, น. 1-2) ได้กล่าวถึงสอนโมกข์ว่า สำนักสอนโมกขพลารามหรือวัดธารน้ำไหลนั้น เป็นที่รู้จักกันทั่วไป ในฐานะที่มีบทบาทอย่างมากในการเผยแผ่พุทธธรรม ตั้งแต่พุทธศักราช 2475 จนถึงปัจจุบันนี้ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินทปัญโญ) ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งและเป็นหลักอันสำคัญของสำนักนี้พร้อมทั้งศิษยานุศิษย์ได้ใช้สื่ออันหลากหลายเพื่อเผยแผ่พุทธธรรม กล่าวคือ

- 1) สื่อทางศิลปะ เช่น ภาพวาด รูปปั้น ภาพหล่ออนุสาวรีย์ และสถาปัตยกรรม เป็นต้น
- 2) สื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น หนังสือ เทปคาสเซ็ท ม้วนวีดิทัศน์ เป็นต้น
- 3) สื่อสารมวลชน เช่น วารสาร วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต
- 4) สื่อบุคคล เช่น พระธรรมโกศาจารย์(พุทธทาส อินฺทปญฺโญ) พระโรเบิร์ต สนุติกโร พระคุษฎี เมธงฺกุโร แม่ชีรัญจวน อินทรกำแหง เป็นต้น
- 5) สื่อกิจกรรม เช่น กิจกรรมในงานวันล้ออายุ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

สำนักสวนโมกขพลาราม สามารถเผยแผ่พุทธธรรมได้อย่างกว้างขวาง ทั้งภายในและต่างประเทศ ทั้งในช่วงที่พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินฺทปญฺโญ) ยังมีชีวิตอยู่ และในช่วงที่ท่านละสังขารไปแล้ว จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ก็ยังมียุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการเผยแผ่พุทธธรรมอยู่ วัดแห่งนี้มีความโดดเด่นทั้งในด้านผู้ส่งสาร เนื้อหาของสาร และใช้ช่องทางการสื่อสารได้อย่างเหมาะสมและหลากหลาย ดังนั้น กระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสำนักสวนโมกขพลารามแห่งนี้ จึงเป็นสิ่งที่น่าจะได้รับการศึกษาละเอียด เพื่อให้พุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะพระภิกษุ-สามเณรและวัดต่างๆ ได้ใช้เป็นแนวทางและแบบอย่างในการเผยแผ่พุทธธรรม เพื่อให้พุทธธรรมได้อยู่คู่โลกตลอดไป

พระครูเกษมมงคลกิจ (คมรัฐ เขมมาสโย (จันทร์คำลอย)) (2558, น. 23) ได้กล่าวไว้ว่า ท่านพุทธทาสภิกขุยังมองว่าศีลธรรมเป็นเรื่องสำคัญกว่าเรื่องใด เพราะความสงบสุขหรือความทุกข์เดือดร้อนในสังคมแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ไร้ศีลธรรม ยิ่งมนุษย์โลกปัจจุบันที่กำลังใช้ชีวิตอย่างไร้ศีลธรรม และปล่อยจิตใจให้ไหลไปตามกระแสอำนาจของวัตถุนิยม ก่อให้สังคมวิฤตเดือดร้อนวุ่นวาย เพื่อความสงบสุขมนุษย์และสังคม ศีลธรรมจึงกลายเป็นหัวใจสำคัญที่จะต้องปฏิบัติให้เข้าใจจนเกิดผลคือ นำศีลธรรมกลับมาสู่วิถีชีวิตของมนุษย์ดั้งเดิม

ดังนั้น ในภาพรวมจึงเห็นได้ว่าท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กระตุ้นให้ทุกกิจกรรมช่วยส่งเสริมศีลธรรม หรือตั้งอยู่บนฐานของศีลธรรมเพื่อให้มวลมนุษย์ได้สร้างสังคมโลกให้เกิดสันติภาพที่ถาวร โดยนำพามนุษย์ให้มีศีลธรรมทางกาย วาจา และจิตใจ คือ กายวาจาไม่เบียดเบียนผู้อื่น จิตปกติมีสมาธิ ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว และศีลธรรมทางทิวฐิ คือความคิดเห็นที่ถูกต้อง ท่านได้เสนอแนวคิดที่ว่า

ควรเริ่มต้นส่งเสริมปลูกฝังตั้งแต่ระดับเยาวชนคนหนุ่มสาว ท่านมองว่า “ศีลธรรมของเยาวชนคือสันติภาพของโลก” เพราะเยาวชนคือผู้สร้างโลกของเราในอนาคต

ท่านพุทธทาสภิกขุเรียกร้องให้ศีลธรรมกลับมา ถ้าศีลธรรมไม่กลับมาโลกาจะพินาศ ดังบทประพันธ์ที่ท่านได้ประพันธ์ไว้ในหัวข้อธรรมในคำกลอน (ฉบับสมบูรณ์) ดังนี้ (พุทธทาสภิกขุ (พระธรรมโกศาจารย์), 2552, น. 148)

ถ้าศีลธรรมไม่กลับมาโลกาวินาศ	มนุษย์ชาติเลวร้ายกว่าเดรัจฉาน
มัวหลงเรื่องกินกามเกียรติกเลียดนิพพาน	ล้วนดี้อ่านไม่เห็นยั้งบังคับใจ
อาชญากรรมเกิดกระหน่ำลงในเมือง	มีเลือดโชกแดงฉานแล้วช่านไหล
เพราะบ้ากินบ้ากามทรมานเกินไป	บ้าเกียรติก็พอไม่ได้ให้เมาตน
อยากครองเมืองครองโลกโยกกันใหญ่	ไม่มีใครเมตตาใครให้สับสน
ขอศีลธรรมได้กลับมาพาหมู่คน	ให้ผ่านพ้นวิกฤตการณ์ทันเวลาฯ

พระมหาภุชงค์ ฐิตธมฺโม (สารพาทนิช) (2557, น. 14-15) ได้กล่าวไว้ว่า ท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านได้เล็งเห็นถึงความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการขจัดมลทินที่อยู่ในจิตใจ ท่านเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งสวนโมกขพลาราม เพื่อให้เป็นสถาบันที่ปฏิบัติธรรมและสถานที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านยังมีผลงานของปรากฏอยู่มากมาย เช่น พระธรรมเทศนา และงานเขียน โดยท่านถ่ายทอดพระพุทธศาสนาให้อยู่ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนาอย่างแท้จริง นั่นคือเป็นศาสนาแห่งความรู้ เน้นจากความเป็นปुरुชนเข้าสู่ความเป็นอริยบุคคล

เจตนาของท่านพุทธทาส ท่านมีรูปแบบเฉพาะของท่านที่นำมาใช้อบรมสั่งสอน ซึ่งรูปแบบดังกล่าวตรงตามหลักของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแนวทางนำไปสู่การตัดและละในสิ่งที่เกินความจำเป็น ไม่เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะผู้ที่ประพฤติปฏิบัติธรรม สวนโมกขพลารามคือสถานที่ให้ความสะดวกในการเป็นเกลอกับธรรมชาติ ทั้งฝ่ายจิตและฝ่ายวัตถุ ควรจัดให้มีกันทุกแห่งหนเพื่อการศึกษารวมชาติโดยตรง เพื่อการรู้จักกฎของธรรมชาติ และเพื่อการชิมรสของธรรมชาติ จนรู้จักรักธรรมชาติ ซึ่งล้วนแต่ช่วยให้เข้าใจธรรมะได้โดยง่าย คติพจน์หรือธรรมคติประจำสวนโมกขพลารามคือ กินข้าวจานแรม อาบน้ำในคู้ นอนกุกุเฒ่าหมู ฟังยุงร้องเพลง ดังนี้ เป็นต้น นั่นเป็นหลักปฏิบัติ

เพื่อไม่มีปัญหาทางด้านการเป็นอยู่ ฝ่ายวัตถุ และเหมาะสมแก่การก้าวหน้าทางจิตใจ โดยหลักธรรมชาติที่ว่า กินอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูงนั่นเอง

อำนาจ ยัสโยธา (2546, น. 45-46) กล่าวว่า สอนโมกขพลารามมีแนวทางปฏิบัติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว คือ ไม่มีผู้ใดอุปโลกน์ตนเองว่าเป็น “ครูอาจารย์” ทั้งนี้เพราะ 1) เชื่อว่าไม่สามารถหาบุคคลที่ควรเรียกว่าครูอาจารย์ได้ 2) ถ้าจะหาบุคคลเช่นว่าได้ ก็ยังเห็นโทษของการยึดติดอยู่กับตัวบุคคล และ 3) พระพุทธเจ้าเคยตรัสไว้ว่า “ธรรมวินัยที่ตถาคตแสดงแล้ว จะอยู่เป็นครูของทุกคนเมื่อตถาคตล่วงลับไปแล้ว” ด้วยเหตุนี้ชาวสวนโมกขพลารามจึงวางแนวปฏิบัติธรรมไว้ว่า ต้องย้อนไประลึกหลักการของคณะธรรมทานที่มีความมุ่งหมายจะรื้อฟื้นและส่งเสริมปฏิบัติธรรมสำหรับผู้ที่มีการศึกษาปริยัติธรรมอย่างเพียงพอแล้ว เช่นเป็นเปรียญหรือนักธรรมเอกมาแล้วเป็นอย่างดี จึงได้จัดสถานที่ขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวก แก่ผู้ที่มีมุ่งหวังในการปฏิบัติธรรมเหล่านั้น โดยหลักการนี้ ทุกคนที่อาศัยอยู่ในสถานที่นี้จะต้องใช้วิชาความรู้ของตนเองเป็นหลักในการปฏิบัติตนเอง ซึ่งไม่มีบุคคลใดที่ตั้งตนอาจารย์หรือเป็นผู้นำ จะเป็นได้อย่างมากก็แต่เพื่อนที่ดีที่ เรียกว่า “กัลยาณมิตร” สำหรับช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเมื่อมีปัญหาขัดข้องเกิดขึ้น

ด้วยเหตุนี้ชาวสวนโมกขพลารามจึงอยู่ร่วมกันโดยถือหลัก 3 ประการ คือ 1) ทุกคนต้องพึ่งตนเอง 2) ไม่มีครูอาจารย์คอยให้การอบรมสั่งสอน นอกจากมีธรรมวินัยเป็นครูอาจารย์แทน และ 3) มีแต่ “กัลยาณมิตร” ผู้เป็นสหธรรมิก คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ส่วนผู้มาใหม่ต้องคอยสังเกตและสอบถามจากผู้อยู่ก่อน ส่วนหลักธรรมที่นำมาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติไม่เป็นไปตามแบบฉบับของใคร ไม่ว่าจะแบบไทย แบบพม่า หรือแบบลังกา แบบของวัดโน้น วัดนี้ หรือวัดไหน แบบของอาจารย์โน้น อาจารย์นี้ หรืออาจารย์ไหน แต่จะถือตามแบบที่ช่วยกันเลือกเฟ้นกันมาจากบาลีโดยตรง หรือแบบที่เจ้าหน้าที่กองตำราประจำสำนักนี้เมื่อเลือกเฟ้นมาให้ ไม่ถือเอาหลักคำสอนในอรรถกถา คัมภีร์พิเศษปกรณ์อื่น หรือคัมภีร์วิสุทธิมรรคมาเป็นแบบอย่าง ถ้าคัมภีร์นั้นขัดกับบาลี (อำนาจ ยัสโยธา, 2546, น. 45-46)

ธรรมะที่บุคคลากรของสวนโมกขพลารามสื่อออกมา นั้น จะเน้นถึงแก่นแท้ของพุทธธรรมไม่โจมตีกล่าวร้ายต่อศาสนาอื่น แต่กลับสร้างสามัคคีและชี้ให้เพื่อนมนุษย์ เห็นถึงพิษภัยของวัตถุนิยมและความมั่งงาย ความมุ่งมั่นในการเผยแผ่พุทธธรรมของท่านพุทธทาส ยังสังเกตได้จากเค้าโครงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่าน และสังเกตได้จากการใช้ชีวิตของท่านเอง ท่านใช้ชีวิต

เพื่อเผยแผ่พุทธธรรมอย่างแท้จริง แม้แต่การเผาศพและการแบ่งเก้าอี้ตามพินัยกรรมของท่านก็ ยังมุ่งแสดงธรรมโดยตรง เพื่อส่งเสริมเพื่อนมนุษย์ให้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน และส่งเสริม ความเข้าใจระหว่างศาสนา อีกทั้งยังเป็นกุศโลบายในการนำพาเพื่อนมนุษย์ออกมาจากอำนาจ ของวัตถุนิยม (พุทธทาสภิกขุ, 2540)

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยทราบว่าในปัจจุบัน แม้หลักการเดิมจะยังคงสืบทอดไว้ แต่บางอย่าง ได้ปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสม เช่น ตามหลักการเดิมจะรับเฉพาะผู้ที่มีพื้นฐานทางพุทธ ศาสนาในระดับที่พอจะช่วยตัวเองได้แล้วมาอยู่ร่วมกัน แต่ปัจจุบันมีการรับเอา “นวกะ” หรือผู้บวช ใหม่มาอยู่ด้วยเช่นกัน เป็นต้น

ดังนั้นสวนโมกขพลารามจึงมิใช่เป็นเพียงแค่สถานที่ให้การอบรม แคะการเรียน การศึกษา มิใช่การอ่าน แต่เป็นการเห็นที่ถูกต้องและสมบูรณ์ด้วยตนเองให้ห่างไกลกิเลส คือการปฏิบัติแนว อานาปานสติ การก่อตั้งสวนโมกขนั้น จุดมุ่งหมายคือการปฏิบัติกรรมฐานโดยแท้จริง คือ ละตัวตน และกองกิเลสมีระคะทั้งปวงให้ปฏิบัติจนเห็นตามความเป็นจริง โดยท่านพุทธทาสได้ตั้งเจตนารมณ์ ไว้ คือ การค้นคว้าพระไตรปิฎกส่งเสริมวิปัสสนาธุระ การตามรอยพระอรหันต์สร้างสิ่งสำคัญการ เผยแผ่ความรู้ธรรมะชั้นลึก เน้นที่แก่นพุทธธรรมเป็นหลัก เพื่อส่งเสริมวิปัสสนาธุระ และส่งเสริมให้ เกิดความหลุดพ้น และด้วยการทำให้พุทธศาสนาแพร่หลายไป มีประโยชน์แก่คนทุกคนในโลก

สวนโมกขพลาราม เน้นการพัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตตามแบบพุทธธรรมทั้งสามด้าน กล่าวคือ ศิล สมาธิ ปัญญา ที่นำวิถีชีวิตที่สุขสงบเย็น เป็นประโยชน์ และยั่งยืน ทั้งส่วนตนและ ส่วนรวม กล่าวคือฝึกการใช้ชีวิตที่สงบสุข เรียบง่าย เป็นอิสระจากวัตถุส่วนเกินให้มากที่สุด การ สอนเยาวชนและจึงมีความหมายมากกว่าเป็นเพียงแต่ให้ข้อมูลความรู้ แต่เพราะว่ากระบวนการ สอนเป็นกลยุทธ์หรือกลไกที่สำคัญ ในการกระตุ้นเยาวชนให้ได้เข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้ และสามารถนำ สิ่งที่เรียนรู้ตลอดจนถึงหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติ และปรับใช้ในการ ดำรงชีวิต ในการเรียน ต่อครอบครัว รวมถึงการทำงานในอนาคตได้เป็น

นอกจากนี้ สวนโมกขพลารามยังได้จัดให้มีการอบรมแก่ เด็ก เยาวชน และพุทธศาสนิกชน ทั่วไป ทั้งคนไทยและชาวต่างชาติ โดยไม่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะให้ได้ฝึกฝนเรียนรู้และปฏิบัติ ธรรมได้ด้วยตนเอง ซึ่งจะต้องไม่ขัดต่อหลักคุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรมอันดีงาม โดยเฉพาะ

อย่างยิ่ง สอนในเรื่องการลด ละ เลิก อบายมุข และสารเสพติดให้โทษทุกชนิด โดยการใช้ชีวิตอยู่กับความเป็นธรรมชาติ ไม่พึ่งพาเทคโนโลยีเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เป็นการฝึกหัดให้มีระเบียบวินัยต่อตนเอง ซึ่งจะต้องศึกษาเรียนรู้หลักในการดำเนินชีวิตเพื่อแสวงหาหนทางดับทุกข์ด้วยตนเอง คือการทำให้เกิดสติปัญญาและไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เน้นที่ความคิดเห็นของท่านพุทธทาส ซึ่งมีความมุ่งมั่นต่อการสื่อธรรมะไปยังประชาชนทั้งภายในและต่างประเทศ จากปณิธานทั้ง 3 ประการ คือ 1) พยายามทำตนให้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน 2) พยายามช่วยกันถอนตัวออกจากอำนาจของวัตถุนิยม 3) พยายามทำความเข้าใจระหว่างศาสนา (พุทธทาสภิกขุ, 2540)

ในปีนปลายชีวิตของท่านพุทธทาส ท่านได้ฝากมรดกทางธรรมไว้ “มรดกที่ขอฝากไว้นี้ เป็นเรื่องส่วนตัวที่หวังจะได้รับการตอบสนองจากผู้ที่จะสืบอายุของข้าพเจ้าไว้อย่าให้มันรู้จักตาย” และอีกตอนหนึ่งปรารภว่า “ข้าพเจ้าไม่มีมรดกอะไร ที่จะฝากไว้กับเพื่อนพุทธบริษัท ผู้เป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายทั้งหลาย นอกจากสิ่งที่ระบุไว้ในข้อความข้างล่างนี้ ด้วยความหวังว่า ถ้ายังมีการสืบมรดกนี้อยู่เพียงใด กิจกรรมสวนโมกขพลาราม ก็จะต้องคงมีอยู่ตลอดกาลนานเพียงนั้น และ “พุทธทาส” ก็จะต้องคงมีอยู่ในสถานที่นั้นๆ ตลอดกาลนานเพียงนั้น ขอได้โปรดรับพิจารณากันเสียแต่บัดนี้ ซึ่งจะเป็นการง่ายในการสืบมรดกดังกล่าว ขอให้ถือว่า เป็นมรดกธรรม แก่บรรดาเพื่อนผู้มอบกายถวายชีวิต ในการสืบอายุพระศาสนา เพื่อประโยชน์แก่คนทั้งโลกเกิด มิได้เป็นเรื่องส่วนบุคคลแต่ประการใด” (อานวย ยัสโยธา, 2546, น. 49)

มรดกนี้มี 189 ชิ้น แบ่งออกเป็นสองประเภท คือ มรดกที่เป็นเรื่องฝ่ายวัตรธรรม และพิธีกรรม จำนวน 41 ชิ้น และมรดกที่เป็นเรื่องฝ่ายนามธรรมทางสติปัญญา จำนวน 148 ชิ้น (พุทธทาสภิกขุ, 2540)

ประเภทที่หนึ่ง มรดกฝ่ายวัตรธรรม มีจำนวน 41 ชิ้น ดังตัวอย่าง เช่น

มรดกชิ้นที่ 1 ท่านฝากไว้ว่า ทุกคนสามารถเป็นพุทธทาส หรือ ทาสของพระพุทธเจ้าได้ ถ้ามีความบริสุทธิ์ใจเพียงพอ คือ รับใช้ในการเผยแผ่พุทธศาสนา ด้วยการทำตัวอย่างในการปฏิบัติให้ดู มีความสุขให้ดู จนผู้อื่นพากันทำตาม

มรดกที่ 2 ปณิธาน 3 ประการ ควรแก่ผู้ที่เป็นพุทธทาสทุกคน ถือเป็นหลักในการทำหน้าที่เพื่อประโยชน์แก่โลก คือ

- 1) พยายามทำตนให้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนๆ
- 2) พยายามช่วยกันถอนตัวออกจากอำนาจของวัตถุนิยม
- 3) พยายามทำความเข้าใจระหว่างศาสนา

มรดกที่ 3 ปณิธานข้อแรก คือการทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจของพุทธศาสนา เพื่อให้เกิด การปฏิบัติดี-ตรง-เป็นธรรม-สมควรแก่ การหลุดพ้น เพื่อสนองพุทธประสงค์ โดยตรง ได้อย่างแท้จริง

มรดกที่ 4 ปณิธานข้อที่สอง คือ การทำโลก ให้ออกมาเสียจาก อำนาจของวัตถุนิยม หรือ รส อันเกิดจาก วัตถุทางเนื้อหนังนั้น ควรเป็นกิจกรรม แบบสหกรณ์ ของคนทุกคนในโลก และทุกศาสนา เพื่อโลกจะเป็นโลก สะอาด-สว่าง-สงบ จากสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

มรดกที่ 5 ปณิธานข้อที่สาม คือ การทำความเข้าใจ ระหว่างศาสนา นี่เป็นสิ่งจำเป็น ต้องทำ เพราะโลกนี้ ต้องมีมากศาสนา เท่ากับ ชนิดของคนในโลก เพื่อจะอยู่ร่วมโลกกันได้ โดยสันติ และทุกศาสนา ล้วนแต่สอน ความไม่เห็นแก่ตัว จะต่างกันบ้าง ก็แต่วิธีการเท่านั้น

มรดกที่ 6 สอนโมกซ์ คือ สถานที่ให้ความสะดวก ในการเป็นเกลอกับธรรมชาติ ทั้งฝ่ายจิต และฝ่ายวัตถุ ควรจัดให้มีกันทุกแห่งหนเพื่อการศึกษาธรรมชาติโดยตรง เพื่อการรู้จักกฎของธรรมชาติ และเพื่อการชิมรสของธรรมชาติจนรู้จักรักธรรมชาติ ซึ่งล้วนแต่ช่วยให้เข้าใจธรรมะได้โดยง่าย

มรดกที่ 7 สอนโมกซ์ คือ มหรสพทางวิญญาณ เป็นสิ่งจำเป็นต้องมี สำหรับสัตว์ที่มี สัญชาติญาณ แห่งการต้องมี สิ่งประเล้าประโลมใจ อันเป็นปัจจัย ฝ่ายวิญญาณ เพิ่มเป็นปัจจัยที่ห้า ให้แก่ปัจจัยทั้งสี่ อันเป็นฝ่ายร่างกาย ขอให้ช่วยกันจัดให้มีขึ้นไว้ สำหรับใช้สอย เพื่อประโยชน์ดังกล่าวแล้ว แก่คนทุกคน

มรดกที่ 9 มหรสพทางวิญญาณ เพื่อความเพลิดเพลินทางวิญญาณ ด้วยรสแห่งธรรมะ เป็นสิ่งจำเป็นต้องมี เพื่อแทนที่มหรสพทางเนื้อหนัง ที่ทำมนุษย์ให้เป็นปีศาจชนิดใดชนิดหนึ่ง อยู่ตลอดเวลา มนุษย์ต้องมี ความเพลิดเพลิน เป็นปัจจัยที่ห้า ของชีวิต จำเป็นที่จะต้องจัดหาให้ ให้ดี ๆ

มรดกที่ 13 ภาษาคน-ภาษาธรรม มีไว้สำหรับแยกกันใช้พูดให้ถูกต้อง ในระหว่างเรื่องทางวัตถุ และเรื่องทางจิต แล้วจะเข้าใจเรื่องนั้นๆ ได้อย่างถูกต้อง ลึกซึ้ง สำเร็จประโยชน์ อย่ายำเริญร่วมกัน หรือ กลับกัน จะเกิดการเวียนหัว

มรดกที่เป็นเรื่องฝ่ายนามธรรมทางสติปัญญา มีจำนวน 148 ชิ้น

มรดกที่ 42 พุทธะ ผู้รู้-ผู้ตื่น-ผู้เบิกบาน ตรงกันข้าม จาก โสย ซึ่งหมายถึง หลับ-สงสัย-สะดุ้ง หวาดผวา อยู่ตลอดเวลา การที่จะเป็นพุทธ หรือ เป็นโสย ต่างกัน อย่างตรงกันข้ามที่ตรงนี้

มรดกที่ 43 การมีพระพุทธรูปไว้กราบไหว้ หรือ แขนวนคอกัน ในบัดนี้ มีทั้งที่เป็น โสยศาสตร์ คือ ถือเป็น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ คุ้มครองป้องกัน หรือ เป็นเครื่องราง ของขลัง, และที่เป็นพุทธ ศาสตร์ คือ วัตถุประสงค์ หรือ อย่างมากก็เป็นเพียงบุญนียวัตถุ. พุทธบริษัท จะต้องระวังสังวร กันไว้ให้ดีๆ ไม่เสียเกียรติ ของพุทธบริษัท กลายเป็นผู้ถือลัทธิ บูชาวิญญาณ (Animism) ไปเสีย

มรดกที่ 65 ศีลธรรมกลับมา เพื่อ โลกาสงบเย็น, ปรมัตถธรรมกลับมา เพื่อโลกา สว่างไสว ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา โลกาวินาศ, ถ้าปรมัตถธรรมไม่กลับมา โลกามีตมณฑ์ ดังนั้น ทุก คนต้องช่วยกัน ทำให้กลับมา ในฐานะเป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องมี สำหรับโลก

มรดกที่ 124 นิพพานแท้ ที่เป็น สันติภูมิจึง คือ ความเย็นแห่งชีวิต ที่เย็นที่นี้ และ เดียวนี้ อยู่ตลอดเวลา เพราะกิเลส ไม่เกิดขึ้น และไม่มีอุปาทาน ว่าตัวตน สำหรับรับผลกระทบใดๆ ทั้งดีและชั่ว นี่แหละ คือข้อที่นิพพานเท่านั้น เป็นสิ่งที่ไม่เกี่ยวกับความตาย.

มรดกที่ 126 การอยู่อย่างเป็นเกลอกับธรรมชาติ นั้นให้ความสะดวก ในการเข้าถึง สัจธรรม ของธรรมชาติ อันจะทำให้หมดปัญหา ทุกประการ ที่เกิดมาจากธรรมชาติ เพราะสามารถ แก้ปัญหาเหล่านั้นได้โดยแท้จริง

มรดกที่ 129 ศิลห่า ที่มีความหมาย อันสมบูรณ์ นั้นสรุปลงได้ ในคำว่า "ความไม่ ประทุษร้าย 5 ประการ" คือ ไม่ประทุษร้าย ชีวิต-ไม่ประทุษร้าย ทรัพย์-ไม่ประทุษร้าย ของรัก-ไม่ ประทุษร้าย ความเป็นธรรมของผู้อื่น-ไม่ประทุษร้าย สติสมปกติ ของตนเอง อย่างนี้แล้ว ไม่มี ช่องว่าง สำหรับจะ บิดพลิ้ว หลีกเลียง หรือ แก้วตัว แต่ประการใด

มรดกที่ 173 การทำความเข้าใจระหว่างศาสนา ไม่อาจ ตกเป็นหน้าที่ ของ ประเทศใด ประเทศหนึ่ง โดยเฉพาะ แต่เป็นหน้าที่ ของ องค์การรวมประเทศ เช่น สหประชาชาติ เป็นต้น จะพึงกระทำ เพื่อสามารถใช้ หัวใจของทุกศาสนา รวมกัน แล้วใช้ แก้ปัญหาของโลกได้ ซึ่ง จะไม่ต้องใช้เงิน เหมือน ตำนานพริก ละลายแม่น้ำ ซึ่งกำลังใช้อยู่ ในการกระทำบางอย่าง

มรดกที่ 189 ธรรมิกสังคมนิยม เป็นหัวใจของพุทธธรรม หรือ ของศาสนา ทุก ศาสนา อย่างที่ไม่มีใครมอง ลัทธินี้ มุ่งประโยชน์ร่วมกัน ทั้งของ ฝ่ายนายทุน และฝ่ายกรรมกร, และของชีวิตทุกชนิด กระทั่ง สัตว์เดรัจฉาน และแม้แต่ ต้นไม้ต้นไม้ โดยถือเอาหลัก แห่งการเป็น เพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน เป็น หลักพื้นฐาน

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา วิธีการที่สวนโมกขพลารามใช้สอนธรรมะที่โดดเด่นคือการใช้สัญลักษณ์ภาพและคำ เพื่อการสื่อสารในรูปแบบโวหารภาพพจน์โดยปรากฏในเชิงประจักษ์ชัดในงานภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงมหรสพทางวิญญาณซึ่งเป็นสัญลักษณ์ภาพปริศนาธรรมในลักษณะการอุปมา-อุปไมย ซึ่งเป็นการใช้งานศิลปะที่ใช้สัญลักษณ์แทนความหมาย

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับเยาวชน และสมาชิกในสังคมไทยปัจจุบัน ทำให้ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญ และเกิดแรงบันดาลใจที่จะทำการศึกษาโวหารภาพพจน์ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผ่านสื่อภาพจิตรกรรมฝาผนังโรงมหรสพทางวิญญาณ ว่าจะมีวิธีในการสื่อความหมายและวิธีการถ่ายทอดความหมายในกระบวนการสื่อสารธรรมอย่างไร ซึ่งภาพจิตรกรรมถือเป็นสื่อสำคัญที่ใช้ร่วมกับสื่อบุคคลคือ พระวิทยากร ในการถ่ายทอดวิธีการเรียนรู้เพื่อการขัดเกลา ให้เกิดความกตัญญูกตเวที การลด ละ เลิก อบายมุข สิ่งเสพติด และไม่ยึดติดในกระแสอำนาจวัตถุนิยมเป็นการปลูกฝังหล่อหลอมให้เยาวชน และสมาชิกทุกคนเป็นคนดีของสังคม

1.2 ปัญหานำวิจัย

1.2.1 การใช้โวหารภาพพจน์เพื่อการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ในประเด็นการทำตนให้เข้าถึงหัวใจศาสนาของตน การพยายามช่วยกันถอนตัวออกจากอำนาจของวัตถุนิยม และการพยายามทำความเข้าใจระหว่างศาสนา มีวิธีการอย่างไร

1.2.2 ปัจจัยความสำเร็จของการสื่อสารหลักธรรมของพระวิทยากร สวนโมกขพลาราม มีอะไรบ้าง

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อให้เข้าใจถึงการใช่วิหารภาพพจน์เพื่อการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ในประเด็นการทำตนให้เข้าถึงหัวใจศาสนาของตน การพยายามช่วยกันถอนตัวออกจากอำนาจของวัตถุนิยม และการพยายามทำความเข้าใจระหว่างศาสนา

1.3.2 เพื่อให้เข้าใจถึงปัจจัยความสำเร็จของการสื่อสารหลักธรรมของพระวิทยากร สวนโมกขพลาราม

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ มีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

1.4.1 ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล 1 ปี (ตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2561-พฤษภาคม พ.ศ. 2562)

1.4.2 ประเภทของงานภาพจิตรกรรมที่ใช้ในวิหารภาพพจน์ บนภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้งภายในและภายนอก ของอาคารโรงพยาบาลทางวิญญาณ สอนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยศึกษาเฉพาะภาพจิตรกรรมฝาผนัง ตามปฏิธาน 3 ของท่านพุทธทาสภิกขุ จำนวน 19 ภาพ

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการกำหนดความหมายนิยามคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา เพื่อความเข้าใจในเนื้อหาดังต่อไปนี้

วิหารภาพพจน์ (Figures of Speech) หมายถึง กลวิธีการสื่อสารธรรมะบนงานภาพจิตรกรรมฝาผนัง 10 ลักษณะ ดังต่อไปนี้ 1) อุปมา (Simile) หมายถึง การเปรียบเทียบอะไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของ ที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ โดยการเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่ต่างจำพวกกัน 2) อุปลักษณ์ (Metaphor) หมายถึง การนำเอาสิ่งของที่ต่างกันสองสิ่งหรือมากกว่า แต่มีคุณสมบัติบางประการมาเปรียบเทียบ ว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรง 3) สัมพจน์ัย (Synecdoche) หมายถึง การเอาส่วนหนึ่งมากล่าวแทนทั้งหมด หรือการเอาส่วนทั้งหมดมาเรียกแทนบางส่วน 4) อติพจน์ หรือ การใช้คำพูดเกินจริง (Hyperbole or Overstatement) หมายถึง การใช้คำพูดที่เกินเลยความเป็นจริง เพื่อเน้นความสำคัญ หรือเพิ่มน้ำหนักกับสิ่งที่เขียน 5) บุคลาธิษฐาน (Personification) หมายถึง การพรรณนาหรือกล่าวถึงอะไรก็ตามที่ไม่ใช่มนุษย์ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ สิ่งของ ธรรมชาติ ความคิด หรือนามธรรม ที่มีอากัปกริยาและพฤติกรรมเยี่ยงมนุษย์ 6) ปฏิทรรศน์ (Paradox) หมายถึง การมองอย่างผิวเผินแล้วจะขัดกันเองหรือไม่น่าเป็นไปได้ แต่ถ้าพิจารณาให้ดี เป็นคำกล่าวที่เป็นไปได้ 7) ปฏิพจน์ญา หรือคำถามชวนคิด (Rhetorical) หมายถึง คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบเพราะรู้คำตอบชัดเจนอยู่แล้ว เพื่อเน้นให้ข้อความมีน้ำหนักดึงดูดความ

สนใจ 8) การอ้างถึง (Allusion) หมายถึง การกล่าวพาดพิงหรืออ้างถึงบุคคล สถานที่เหตุการณ์ และข้อความ ที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พุทธศาสนา หรือในงานวรรณกรรมที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไป 9) อุปมาอุปไมย (Allegory) หมายถึง เรื่องที่เล่าหรือพรรณยานั้นมีความหมายที่สองแฝงไว้ในเรื่อง ที่ผู้อ่านต้องตีความหมายลงไปจากเรื่องที่เล่าอีกชั้นหนึ่ง 10) การแฝงนัย (Irony) หมายถึง การขัดกันระหว่างความเป็นจริงกับสิ่งที่ปรากฏให้เห็น

การสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม หมายถึงวิธีการเผยแผ่อุดมการณ์และแนวคิด ที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ซึ่งแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมในการเรียนรู้ของผู้รับสาร โดยสอดคล้องกับปณิธาน 3 เพื่อสื่อความหมายให้เข้าใจถึงหลักธรรมคำสอนศาสนาแห่งตน การถอนตัว ออกจากอำนาจวัตถุนิยม และการทำความเข้าใจระหว่างศาสนา โดยใช้โวหารภาพจน์ และพระ วิทโยกร เป็นสื่อหลักในการสื่อสารธรรม ที่ปรากฏบนงานภาพจิตรกรรมฝาผนัง สวนโมกขพลาราม

ปัจจัยความสำเร็จของการสื่อสาร หมายถึง การที่ผู้รับสารมีความเข้าใจที่ดีต่อผู้ส่งสาร ซึ่งมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้แก่ ทักษะในการสื่อสาร ทศนคติ ความรู้ สถานภาพทางสังคมและ วัฒนธรรม ปัจจัยของสาร และปัจจัยของสื่อ ดังนี้ 1) คุณลักษณะของพระวิทโยกร มีความมั่นใจใน ตัวเองและมีลีลาแบบฉบับเป็นของตัวเอง เป็นคนช่างสังเกต เป็นคนรู้จักจริงมีไหวพริบปฏิภาณแก้ไข เหตุการณ์เฉพาะหน้าเก่ง มีการวางแผนที่ดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีบุคลิกภาพที่ดีและมี มนุษย์สัมพันธ์ เป็นกัลยาณมิตรที่ดี มีความจริงใจในการถ่ายทอดความรู้ 2) การกำหนดแนว เนื้อหา คือ การจัดการศึกษาเรียนรู้ตามปัญหาที่จุดเริ่มต้นของผู้เรียน การจัดการศึกษาเรียนรู้ใน รูปแบบที่ค้นพบ การจัดการศึกษาเรียนรู้ตามความคาดหวังของผู้เรียน การจัดการศึกษาเรียนรู้ใน รูปแบบธรรมชาติ และ 3) เทคนิควิธีการสอน คือต้องถ่ายทอดเป็น มีเทคนิคต่างๆ ในการอบรม มุ่ง ประโยชน์ต่อผู้รับฟังและผู้เข้ารับการอบรมเป็นสำคัญ สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้เพื่อการขัดเกลา

จิตรกรรมฝาผนัง หมายถึง ภาพเขียนบนฝาผนังในโรงมหรสพทางวิญญาณ สวนโมก ขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีจำนวน 19 ภาพ แยกตามปณิธาน 3 ของท่านพุทธทาสภิกขุ ดังนี้ 1) พยายามเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน มีจำนวน 10 ภาพ 2) พยายามทำความเข้าใจ ระหว่างศาสนา มีจำนวน 6 ภาพ 3) พยายามช่วยกันถอนตัวออกจากอำนาจของวัตถุนิยม มี จำนวน 3 ภาพ

การอบรม หมายถึง การแนะนำพร่ำสอนให้ซึมซาบเข้าไปจนติดเป็นนิสัย แนะนำชี้แจงให้เข้าใจในเรื่องที่ต้องการ ชัดเกลานิสัย บางทีก็ใช้เข้าคู่กับ บ่มนิสัย เป็น อบรมบ่มนิสัย

วัตถุนิยม หมายถึง ความเชื่อที่ว่าวัตถุเท่านั้นที่อยู่จริง การให้คุณค่าแก่สิ่งที่เป็นรูปธรรมมากกว่าสิ่งที่เป็นนามธรรม หรือ ทศนะทางจริยศาสตร์ที่ถือว่า ทรัพย์สินเงินทองและอำนาจเป็นสิ่งสำคัญ เพราะอำนาจความสุขสูงสุดให้แก่ชีวิตได้

การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่สมาชิกในสังคม กำหนดแนวทางยุทธศาสตร์ในการจัดการเรียนรู้ โดยร่วมกันสร้างรูปแบบ และแนวปฏิบัติในการเสริมสร้างประสิทธิภาพของการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยเน้นที่องค์ความรู้ ทักษะ ความคิดสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมแห่งความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน เป็นการเตรียมคนไปเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว รุนแรง พลิกผัน และคาดไม่ถึง ซึ่งคนยุคใหม่จึงต้องมีทักษะสูงในการเรียนรู้และปรับตัว เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และเพื่อพัฒนาตนเองให้มีทักษะของการเรียนรู้

ศาสนา หมายถึง ลัทธิความเชื่อถือของมนุษย์อันมีหลัก คือแสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลกเป็นต้น อันเป็นไปในฝ่ายปรมาตม์ประการหนึ่ง แสดงหลักกรรมเกี่ยวกับบุญบาปอันเป็นไปในฝ่ายศีลธรรมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิพิธีที่กระทำตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อถือนั้นๆ โดยในงานวิจัยนี้มีความหมายถึงศาสนาพุทธนิกายหินยาน มหายาน ลัทธิเต๋า ลัทธิขงจื้อ ศาสนาพราหมณ์ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นศาสนาที่ปรากฏในโหราภาพพจน์ในงานภาพจิตรกรรมฝาผนัง

โรงมหรสพทางวิญญาณ หมายถึง สถานที่ที่จัดแสดงภาพปริศนาธรรม หรือ โรงหนัง ที่มีความหลากหลายของงานภาพจิตรกรรม เป็นแหล่งการศึกษาเรียนรู้ เพื่อสืบทอดเรื่องราวที่ลึกซึ้งในการเข้าถึงหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ สามารถจำแนกออกเป็นประโยชน์ทางวิชาการ ประโยชน์ในทางวิชาชีพ ดังต่อไปนี้

1.6.1 ในทางวิชาการ คือ ทำให้ทราบถึงวิธีการสื่อสารธรรมด้วยการใช้โหราภาพพจน์ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการสื่อสารธรรมสำหรับคนกลุ่มต่างๆได้

1.6.2 ในทางวิชาชีพ คือ สถาบันทางศาสนาอื่นๆ สามารถนำผลการศึกษา ข้อค้นพบในงานวิจัยการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ไปประยุกต์ปรับใช้เป็นสื่อเพื่อการเรียนการสอนผ่านสื่อสาธารณะ หรือสื่อบุคคล เพื่อจะได้เป็นแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา นักเรียน เยาวชน นักศึกษา พระภิกษุ สามเณร แม่ชี ศีลจารีณี ประชาชนทั่วไป และผู้ที่สนใจศึกษาปฏิบัติธรรม ให้มีคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ซึ่งเป็นวิธีการในการขัดเกลา เรียนรู้วิธีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็ก เยาวชน และบุคคลทั่วไป อย่างสอดคล้องตามสภาพความเป็นจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สอนในเรื่องการลด ละ เลิก อบายมุข และสารเสพติดทุกชนิด

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง โวหารภาพพจน์เพื่อการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรม และได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร งานเขียน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เป็นแนวทางเข้าสู่ปัญหาคำวิจัย ตลอดจนเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล และเพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดการสื่อสารธรรม
- 2.2 แนวคิดหลักธรรมทางพุทธศาสนาของสวนโมกข์
- 2.3 แนวคิดโวหารภาพพจน์ (Figures of Speech)
- 2.4 แนวคิดแบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล (The Berlo Model)
- 2.5 ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory)
- 2.6 แนวทางการศึกษาเชิงสัญญานศาสตร์ (Semiotics)
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้โดยมีรายละเอียดของแต่ละแนวคิดและทฤษฎีดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดการสื่อสารธรรม

หลักการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าตรัสรู้เมื่อทรงมีพระชนมายุได้ 35 พรรษา หลังจากที่ได้ตรัสรู้แล้วพระองค์ได้เสด็จไปสู่อิสิปตมฤคทายวัน ทรงแสดงพระปฐมเทศนา ชื่อว่า “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” โปรดปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 จนท่านอัญญาโกณฑัญญะได้บรรลุเป็นโสดาบัน ต่อมาพระภิกษุปัญจวัคคีย์ได้บรรลุอรหัตตผล ระหว่างที่จำพรรษาแรกได้ทรงโปรดพระยสะ บิดา มารดา ภรรยาเก่า สหายของพระยสะชาวเมืองพาราณสี 4 คน และสหายนอกเมืองพาราณสีอีกจนมีพระสาวกรวม 60 รูปที่ทรงสั่งสอนด้วยพระองค์เองจนบรรลุพระอรหัตตผล และตรัสอบรมสั่งสอนวิธีการอื่นๆ อีกเพื่อให้พระสาวกเหล่านั้นสามารถอบรมสั่งสอนประชาชนต่อไปได้จากนั้นทรงส่งพระสาวกทั้ง 60 รูปเหล่านั้น ออกไปประกาศพระศาสนา ส่วนพระองค์เองเสด็จไปยังอุรุเวลาเสนานิคม ในระหว่างทางได้โปรดกลุ่มภิกษุวัคคีย์ 30 คน โปรดชฎิล 3 พี่น้อง พร้อมด้วย

บริวารแล้วเดินทางไปกรุงราชคฤห์โปรดพระเจ้าพิมพิสารพร้อมด้วยชาวมคธ 110,000 คน จนเกิดดวงตาเห็นธรรม (เจ้าอธิการชัยชนะ สุขวฑฺฒโน (ฤทธิ์บันเทิง), 2554, น. 15)

2.1.1 อุดมคติในการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้า

เจ้าอธิการชัยชนะ สุขวฑฺฒโน (ฤทธิ์บันเทิง) (2554, น. 15-21) ได้กล่าวว่า หลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ หลักธรรมโอวาทปาฏิโมกข์ หมายถึง หลักคำสอนที่สำคัญของพระพุทธศาสนาอันเป็นไปเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิตเป็นไปเพื่อความหลุดพ้น หรือคำสอนอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา หลักธรรมประกอบด้วย หลักการ 3, อุดมการณ์ 4 และวิธีการ 6

จุดมุ่งหมายในการสอนของพระพุทธเจ้า ไม่ว่าจะเสด็จไปทางไหน หรือทำอะไร พระพุทธเจ้าทรงตั้งจุดมุ่งหมายเสมอแม้แต่การสอนก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีใครปรากฏอยู่ในชายคือพระญาณแล้ว พระพุทธองค์ก็จะเสด็จไปแสดงธรรมโปรด เรียกว่า จุดมุ่งหมายในการสอน หรือลักษณะอาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนมี 3 อย่าง ได้แก่

- 1) อภิถุญญายธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมด้วยความรู้ยิ่ง คือทรงรู้ยิ่งเห็นเองแล้วจึงทรงสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตาม เพื่อใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน
- 2) สนิทานธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมมีเหตุผล คือผู้ฟังตรึกตรองตามหรือเห็นจริงได้ และสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมให้ถูกต้องและเหมาะสมยิ่งขึ้น
- 3) สัปปาฏิหาริย์ธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมให้เห็นจริง คือผู้ฟังนำผลนั้นไปปฏิบัติตาม พร้อมทั้งได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามกำลังของตนๆ

วิธีที่ทรงใช้ในการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้ามีหลากหลายวิธีด้วยกัน ไม่ได้จำกัดอยู่ด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง มีการเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสมกับเหตุการณ์ กาลเทศะและความพร้อมของผู้ฟัง กำลังแห่งสติปัญญา และสภาพแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งลักษณะวิธีที่ทรงใช้บ่อยๆ มีอยู่ 3 แนวทาง คือ

1) แบบการสนทนา เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยๆ กับผู้ที่เข้ามาเฝ้า ผู้ยังไม่เลื่อมใสศรัทธา และยังไม่เข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จะทรงเป็นฝ่ายถามก่อนนำเข้าสู่เนื้อหาแห่งธรรมะ ทำให้ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสศรัทธา โดยใช้การโน้มน้าวใจเป็นหลักในการเผยแผ่ธรรมะ

2) แบบการบรรยาย เป็นวิธีที่ทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ ซึ่งผู้ฟังส่วนมากมีความรู้ มีความเข้าใจหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ทรงใช้เป็นหลักในการเผยแผ่ธรรมะ

3) แบบตอบปัญหา เป็นวิธีการที่พระพุทธองค์ทรงใช้กับผู้ที่มาเข้าเฝ้า เพื่อสอบถามข้อสงสัยของตนเอง ซึ่งพระพุทธองค์ทรงใช้ข้อมูลข่าวสารเป็นหลักในการตอบปัญหาแต่ ละข้อ โดยพิจารณาถึงลักษณะของปัญหาและวิธีที่เหมาะสมกับการตอบปัญหานั้นๆ ในสังคีติสูตร ได้แยกลักษณะของปัญหาไว้ 4 ประการ ได้แก่

3.1) เอกังสพยากรณียปัญหา หมายถึง ปัญหาที่ตอบแบบตรงไปตรงมาซึ่ง เป็นประโยชน์แก่ผู้ถาม

3.2) ปฏิปุจฉาพยากรณียปัญหา หมายถึง ปัญหาที่ควรย้อนถามก่อนแล้ว จึงตรัสสอน คือปัญหาที่ผู้ถามถามโดยอาการจะวางเป็นอุบายให้ผู้ตอบพลาดพลั้ง หรือเป็นปัญหา ที่ประสงค์จะลองภูมิผู้ตอบปัญหาเช่นนี้ หากตอบโดยตรงทันทีจะเป็นผลร้ายได้ ให้ชัดเจนก่อนแล้ว จึงตอบปัญหานั้น

3.3) วิภังชพยากรณียปัญหา หมายถึง ปัญหาที่ควรแยกตอบเป็นประเด็น ให้ชัดเจน

3.4) รูปนียปัญหา หมายถึง ปัญหาที่ทรงไม่ตอบ เพราะเห็นว่า เป็นปัญหา ไม่มีประโยชน์ หรือยังไม่ถึงเวลาจะรู้ เหมือนอย่างชายถูกลูกศรอาบยาพิษนอนเจ็บอยู่ ก็ควรจะ ถอนลูกศรในทันทีแล้วเยียวยารักษาแผลให้หายเสียก่อน

4) แบบวางกฎข้อบังคับ โดยใช้วิธีการกำหนดหลักเกณฑ์ กฎและระเบียบ ข้อบังคับให้พระสงฆ์สาวกถือปฏิบัติด้วยความเห็นชอบพร้อมกัน ดังคำว่า สงฆสมมุจฺจตุตถาย เพื่อ ความรับว่าดีแห่งสงฆ์

2.1.2 กลวิธีและอุบายประกอบการสอนในการสื่อสารธรรม

เจ้าอธิการชัยชนะ สุขวฑฺฒโน (ฤทธิบัณฑิต) (2554, น. 22-27) ได้กล่าวว่า พระพุทธองค์ ทรงใช้วิธีการสอนเพื่อสื่อสารให้ประชาชนเข้าใจหลักธรรม แล้วยังใช้กลวิธีและอุบายประกอบการ สอนอีกมากมาย เพื่อให้เหมาะสมกับจริตหรือความต้องการของบุคคลนั้นๆ จึงจะทำให้การเผยแผ่ ประสพผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย

1) การยกอุทาหรณ์และนิทานประกอบ

วิธีการนี้เป็นรูปแบบที่พระพุทธเจ้าทรงใช้บ่อยๆ เพราะทำให้เข้าใจความหมาย แห่งธรรมได้โดยง่าย เช่น ลิงเฝ้าสวน เรื่องมีอยู่ว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบัณฑิต ได้ติเตียน

ฝูงลิงที่ช่วยกันรดน้ำต้นไม้ในพระราชอุทยาน โดยที่ลิงได้พากันถอนต้นไม้ดูรากก่อนจึงรดน้ำ ถ้าต้นไม้ที่มีรากยาวก็จะรดน้ำมาก ถ้าต้นไม้ที่มีรากสั้นก็จะรดน้ำน้อย ทำอยู่อย่างนี้ตลอด 7 วัน ต้นไม้จึงตายหมด ท่านจึงกล่าวว่าผู้ไม่ฉลาดคิดจะทำประโยชน์แต่ก็ทำประโยชน์ให้เสียไปเหมือนลิงเฝ้าสวน และอีกตัวอย่างหนึ่ง คราวหนึ่ง ยังมีนายพรานจับเอาสัตว์ 6 ชนิด คือ งู จระเข้ นก สุนัขบ้าน สุนัขจิ้งจอก และลิง มาผูกไว้ด้วยกันโดยเชือกที่เหนียวแน่นแล้วทิ้งไว้ คราวนั้น สัตว์ทั้ง 6 ก็กระเสือกกระสนไปยังที่อยู่ของตน กล่าวคือ งูจะเลื้อยไปยังจอมปลวก จระเข้จะคลานไปลงน้ำ นกจะบินขึ้นอากาศ สุนัขบ้านจะเดินกลับบ้าน สุนัขจิ้งจอกจะวิ่งไปในป่าช้า และลิงก็จะกลับเข้าไปในป่า จึงเกิดการดึงดันกันขึ้น สัตว์ที่มีกำลังมากที่สุดก็สามารถดึงสัตว์ตัวอื่นๆ ติดตามตนไปได้ในที่สุด แล้วพระองค์จึงตรัสสรุปว่า ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งไม่ได้อบรม ซึ่งกายคตาสติก็ฉันนั้น จักขุย่อมขูดภิกษุไปในรูปอันนำพอใจ รูปอันไม่นำพอใจย่อมเป็นของปฏิญกุล อสังวรย่อมเป็นเช่นนี้

2) การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมาอุปไมย

วิธีการนี้ช่วยให้เข้าใจเรื่องราวได้ลึกซึ้งที่เข้าใจยากได้ง่ายขึ้น ทรงอธิบายเรื่องนามธรรมอันละเอียดอ่อนให้ชัดเจน โดยการอุปมา เช่น “ภูเขาทึบยอมไม่หวั่นไหวเพราะแรงลมฉันใด บัณฑิตก็ไม่หวั่นไหวเพราะคำนิทาและสรรเสริญฉันนั้น” และอีกตัวอย่างหนึ่ง ทรงสั่งสอนภิกษุทั้งหลายว่า คนเรารู้รู้น้อย ย่อมแก่ลง ดุจโคถึก เนื้อของมันเจริญ และปัญญาหาเจริญไม่ เมื่อดวงอาทิตย์ขึ้น ย่อมมีแสงเงินแสงทองปรากฏขึ้น เป็นนิมิตมาก่อนฉันใด ความมีมิตรดี ย่อมเป็นเบื้องต้น เป็นนิมิตแห่งการเกิดขึ้นเกิดขึ้นของโพชฌงค์ 7 ฉันนั้น

3) การใช้สื่อธรรมชาติใกล้ตัวเป็นอุปกรณ์ในการสอน

วิธีการนี้พระพุทธองค์จะทรงใช้สื่อธรรมชาติเป็นอุปกรณ์ในการสอนทำให้รู้จักเข้าใจง่าย ดังตัวอย่างเช่น สมัยหนึ่งเมื่อพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่สี่สพานวันใกล้เมืองโกสัมพี ก็ได้สอนภิกษุทั้งหลายโดยใช้ใบประตูเป็นอุปกรณ์ โดยพระองค์ได้ทรงหยิบใบประตูลายมาเล็กน้อย แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบไม้ในป่ากับในพระหัตถ์ของพระองค์ที่เหน้มากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายทูลว่า ในป่ามากกว่ายิ่งนัก แล้วพระองค์ก็ตรัสแสดงการที่พระองค์ไม่ทรงสอนทั้งหมด เพราะคำสอนของพระองค์นั้นมีมากมาย เหมือนไม้ประตูลายในป่า แต่ที่ตรัสเปรียบคำสอนที่

จำเป็นว่าเหมือนใบไม้ในกำมือ เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่เป็นประโยชน์มิใช่หลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ไม่ช่วยให้เกิดความรู้ถูกต้องนำไปสู่จุดหมายคือนิพพานได้

4) การทำเป็นแบบอย่าง

เป็นทำนองสาธิตหรือทำให้ดูเป็นตัวอย่าง แบบไม่ต้องกล่าวสอนสำหรับ วิธีการนี้ พระพุทธองค์จะทรงกระทำให้เป็นแบบอย่าง แล้วให้สาวกทำตาม ดังตัวอย่าง เช่น เรื่องทรงพยาบาลภิกษุไข้สมัยหนึ่ง พระองค์พร้อมด้วยพระอานนท์ตามเสด็จขณะเสด็จจาริกไปตามเสราสนะที่อยู่ของพระสงฆ์ ทรงเห็นพระภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ เป็นโรคท้องร่วง นอนจมกองคูและมูตรของตน ไม่มีผู้พยาบาลดูแล จึงเสด็จเข้าไปหาจัดการทำความสะอาดให้นอนโดยเรียบร้อย เสร็จแล้วประชุมสงฆ์ ทรงสอบถามเรื่องราว แล้วตรัสกับภิกษุสงฆ์ตอนหนึ่งว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดา ผู้ใดเล่าจะพยาบาลพวกเธอ ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเองใครเล่าจักพยาบาล ผู้ใดจะพึงอุปัฏฐากเรา ขอให้ผู้นั้นพยาบาลภิกษุไข้เถิด

5) การใช้ภาษาในความหมายใหม่

วิธีการนี้เป็นการใช้ภาษาในความหมายใหม่ อันเป็นการเล่นภาษาเล่นคำ เป็นเรื่องของความสามารถในโวหารธรรมหรือการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณไหวพริบ ดังเช่น คำว่า “ยัญญ” หมายถึงเครื่องไทยธรรมซึ่งพระองค์ทรงสรรเสริญ มิใช่หมายถึงมหายัญญ 5 ประการของพราหมณ์ ดังที่อุชชยพราหมณ์ทูลถามพระผู้มีระภาคว่า แม้ท่านพระโคตมเองก็สรรเสริญยัญญของพวกข้าพเจ้าหรือ เป็นต้น เราไม่สรรเสริญยัญญที่มีกิริยา 1 คือ ยัญญที่มีการฆ่าโค 1 ยัญญที่ไม่มีการฆ่าแพะ 1 และ ยัญญที่ไม่มีการฆ่าไก่ สุกร 1 ยัญญที่ไม่ทำให้สัตว์ต่างๆ ได้รับความเดือดร้อน 1 ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะพระอรหันต์หรือท่านผู้บรรลุลุอรหัตตมรรค ย่อมเกี่ยวข้องกับยัญญที่ไม่มีกิริยาอย่างนี้ แล้วตรัสอีกว่า มหายัญญที่มีกิริยามากเหล่านั้น คือ อัสวเมธ บุรุษเมธ สัมมาปาสะวาทเปยยะ นิรัคคละ ไม่มีผลมาก พระอริยะผู้ปฏิบัติชอบแสวงหาคุณยิ่งใหญ่ ย่อมเกี่ยวข้องกับยัญญที่ไม่มีกิริยาเอื้ออำนวยประโยชน์ ประชาชนบูชาทุกเมื่อ และไม่มีการฆ่าแพะ แกะโค และสัตว์ต่างๆ นักปราชญ์พึงบูชายัญญี่ที่มีผลมาก เพราะเมื่อบูชาอย่างนี้แล้ว ย่อมมีแต่ความดีไม่มีความชั่ว ยัญญยอมแพร์หลายและเทวดาก็เลื่อมใส

6) การเลือกบุคคลที่จะทรงเผยแผ่

การเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธองค์ จักทรงเลือกบุคคลที่เป็นประมุขหรือหัวหน้าก่อนใคร แม้ในการแสดงธรรมในท่ามกลางพุทธบริษัท เมื่อมีเป้าหมายจะไปโปรดบุคคลใด บุคคลหนึ่งเป็นพิเศษ แต่ก็ไม่ทรงทิ้งบุคคลส่วนมาก ทำให้ทุกคนได้รับประโยชน์ในการฟังธรรมตามกำลังของตน เช่น เมื่อครั้งตรัสรู้ใหม่ๆ ได้เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระองค์เมื่อครั้งออกแสวงหาธรรมก่อน ชื่อนี้พิจารณาได้ทั้งในแง่ที่ปัญจวัคคีย์เป็นผู้ใฝ่ธรรม หรือในแง่ที่เป็นผู้ที่เคยมีอุปการะกันมา หรือในแง่ที่ว่าเป็นการสร้าง ความมั่นใจ ทำให้ผู้เคยเกี่ยวข้องหมดความสงสัยในพระองค์ ตัดปัญหาในการที่ท่านเหล่านี้อาจไปสร้างความสงสัยขึ้นแก่ผู้อื่นต่อไปด้วย จากนั้นก็ได้โปรดสะกุลบุตร พร้อมทั้งเศรษฐีผู้เป็นบิดาและญาติมิตร จากนั้นเมื่อจะเสด็จแคว้นมคธ พระองค์ก็เสด็จไปโปรดชฎิล 3 พี่น้อง พร้อมทั้งบริวารหนึ่งพัน แล้วนำชฎิลเหล่านี้ผู้เป็นสาวกแล้ว เข้าสู่กรุงราชคฤห์ ประกาศหลักธรรม ได้พระราชาเป็นสาวกทำให้การประกาศพระศาสนาเป็นไปอย่างกว้างขวางได้โดยง่ายในระยะเวลาอันรวดเร็ว

7) การรู้จักจังหวะและโอกาส

วิธีการนี้คือ การรอความพร้อมของผู้รับฟังทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และทางจิตใจของบุคคลนั้น เช่น เรื่องนายโคบาลชื่อนันทะ ที่เล่าไว้ว่า เศรษฐีคนหนึ่งผู้มั่งคั่งชื่อนันทะ หลีกหลบราชภัยไปเป็นคนเลี้ยงโค นำปัญหาโครสไปให้อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นประจำ จนได้พบกับพระพุทธเจ้า นายนันทะก็ได้ทูลนิมนต์พระองค์ให้เสด็จไปยังที่อยู่ของตน แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงรับ รอให้ญาณแก่กล้าก่อน และต่อมาพระองค์ทรงทราบว่าเขามีญาณแก่กล้าแล้ว จึงเสด็จไปหาเขา แม้นายนันทะก็ได้นิมนต์แล้วถวายทานตลอด 7 วัน ในวันที่ 7 พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุโมทนาแสดงธรรมให้ฟัง นายนันทะเขาก็ได้บรรลุธรรม

8) ความยืดหยุ่นในการสื่อสารธรรม

วิธีการนี้มีความยืดหยุ่นในการสอนตามเหตุปัจจัย คือ ทรงให้ทั้งการยกย่อง การข่ม การปลอบประโลม และการโอนอ่อนผ่อนตาม พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า เราอย่าอวดฝีมือคนด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีที่ทั้งอ่อนละมุนละไม และทั้งรุนแรงปนกันไปบ้าง ดังที่

พระพุทธองค์ตรัสกับนายเกสียะสารเถื่อนฝักม้า นายเกสียะฝักม้า ได้ใช้วิธีฝักม้า 4 แบบ คือ แบบนุ่มนวล แบบรุนแรง แบบผสมผสานทั้งสองอย่าง และแบบฆ่าทิ้ง ในการฝักม้าถ้าตัวไหนเป็นม้าอาชาไนย เป็นม้ารู้ระเบียบวินัย ก็ใช้วิธีนุ่มนวล ถ้าเป็นม้าพยศเกเรนี้ ต้องใช้วิธีรุนแรง จึงจะฝักได้ แต่ถ้าเป็นม้าที่ฝักยากสอนยาก บางครั้งดีบางครั้งไม่ดีว่ายากสอนยาก ก็ใช้วิธีผสมผสานรวมกัน เมื่อใช้ทั้ง 3 วิธีครบแล้ว สอนไม่ได้เลี้ยงไปก็เสียหญ้าและน้ำ เสียเวลาก็ต่ำทึงเสียฝึกไปก็เปล่าประโยชน์ และนายเกสียะได้เรียนถาม พระองค์เวลาสอนสาวกทรงใช้วิธีอย่างไรบ้างที่จะถอดพยศสาวกได้ พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เราก็ใช้วิธี 4 แบบเหมือนกัน คือ วิธีนุ่มนวล (สเนหะปิ วิเนมิ) วิธีรุนแรง (มุเสหะปิ เวเนมิ) วิธีผสมผสาน (สนุหะมุเสหะปิ วิเนมิ) และวิธีฆ่าทิ้ง (หนามิ) แต่ในการฆ่าทิ้งของพระองค์ คือการไม่เกี่ยวข้องด้วยเพราะว่าไม่มีประโยชน์ที่จะทรงสั่งสอน

9) การลงโทษและการให้รางวัล

สำหรับวิธีการนี้นั้น ในทางพระวินัยถือว่ามิชอบด้วยกัมมวิสัยแห่งความประพฤติดุเดือดแล้ว ทรงบัญญัติโดยความเห็นชอบร่วมกันของสงฆ์ พร้อมทั้งกำหนดบทลงโทษผู้ละเมิดไว้ สำหรับการตรัสชมของพระพุทธองค์ทรงใช้ในลักษณะการยอมรับคุณงามความดีของผู้นั้น เมื่อเห็นว่าบุคคลใดควรยกย่องก็ยกย่อง หรือควรตำหนิก็ตำหนิ ให้มั่นใจในการกระทำความดีของตน ดังที่มีในพระไตรปิฎกที่ว่า ทรงแสดงธรรมในบริษัท ไม่ทรงยกบริษัท ไม่ทรงรุกรานบริษัท ทรงชี้แจงให้บริษัทเห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้สำเร็จด้วยธรรมิกถา

ทรงตรัสชมพระสุชาติ ดังเรื่องเล่าไว้ว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ทอดพระเนตรเห็นท่านสุชาติกำลังเดินมาแต่ไกล ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า กุลบุตรนี้ ย่อมงามด้วยสมบัติ 2 ประการคือ (1) มีรูปงาม นาดู น่าชม ประกอบด้วยผิวพรรณงามยิ่งนัก (2) ได้ทำให้แจ้งประโยชน์ยอดเยี่ยมตรัสชมพระลกุณฏกัททิยะ ดังเรื่องเล่าไว้ว่าพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวันทอดพระเนตรเห็นท่านพระลกุณฏกัททิยะกำลังเดินมาแต่ไกล แล้วตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า เธอทั้งหลายเห็นภิกษุผู้มีผิวพรรณไม่งาม ไม่นาดู เตี้ย เป็นผู้ถูกภิกษุทั้งหลายดูแคลนที่กำลังเดินมานั้นหรือเมื่อภิกษุทั้งหลายทูลว่า เห็นพระพุทธเจ้าข้า จึงตรัสว่า ภิกษุนั้นมีฤทธานุภาพมาก สมบัติที่เธอไม่เคยเข้าเธอก็เข้าได้โดยง่าย และเธอได้ทำให้แจ้งประโยชน์ยอดเยี่ยม

เรื่องทรงตำหนิเตือนพระนันทะ ดังเรื่องที่ได้เล่าไว้ พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ทราบว่า ท่านพระนันทะห่มจีวรที่ทาบแล้วทาบอีก หยอदनัยน์ตา และถือบาตรมีสีกาวาว จึงตรัสว่า นันทะ ข้อที่เธอห่มจีวรที่ทาบแล้วทาบอีก หยอदनัยน์ตาและถือบาตรมีสีกาวาว ไม่สมควร แก่ผู้เป็นกุลบุตรผู้บวชด้วยศรัทธา ข้อที่เธอห่มจีวรที่ทาบแล้วทาบอีก ข้อที่เธอพึงเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร เป็นผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นผู้นั่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และไม่มุ่งหวังในกามทั้งหลายอยู่ อย่างนี้ จึงสมควรแก่เธอผู้เป็นกุลบุตรผู้บวชด้วยศรัทธา

10) การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า

พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้เลิศด้วยปฏิภาณไหวพริบ สามารถแก้ไขปัญหาคณะเฉพาะหน้า ได้ด้วยดี ดังจะยกตัวอย่าง เช่น คราวหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ เชตวัน หลังจากสนทนาธรรมแล้ว ได้ทูลถามบรรดาคณาจารย์เจ้าลัทธิดูมีชื่อเสียงทั้งหลายว่า คือ ปุณณะกัสสปะเป็น เมื่อถูกพระองค์ถามก็ไม่ปฏิภาณว่าตนได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เหตุใดพระพุทธเจ้าซึ่งบวชไม่นานและยังมีอายุน้อยจึงกล้าปฏิภาณว่าตนได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ พระพุทธเจ้าตรัสตอบด้วยไหวพริบปฏิภาณว่า มหาบพิตร มีของอยู่ 4 อย่าง คือ ที่ไม่ควรดูหมิ่นของ 4 อย่างนั้น คือ กษัตริย์ไม่ควรดูหมิ่นว่ายังทรงพระเยาว์ วุไม่ควรดูหมิ่นว่าตัวเล็ก ไฟไม่ควรดูหมิ่นว่าเล็กน้อย และภิกษุไม่ควรดูหมิ่นว่ายังหนุ่ม เมื่อพระเจ้าตรัสจบลงพระเจ้าปเสนทิโกศลก็บังเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าอย่างจริงจัง และปวารณาตัวเป็นอุบาสกตลอดชีวิต

2.1.3 วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาล

เจ้าอธิการชัชชนะ สุขวุฒโน (ฤทธิบัณฑิต) (2554, น. 22-27) ได้กล่าวว่า การเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้า ทรงประยุกต์พุทธวิธีในการสอนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ พระองค์ได้ตรัสองค์แห่งธรรมกถึกไว้ว่า อานนที การแสดงธรรมให้คนอื่นฟังมิใช่สิ่งที่กระทำได้ง่ายผู้แสดงธรรมแก่คนอื่นพึงตั้งธรรม 5 อย่างไว้ในใจ คือ 1) เราจักแสดงธรรมไปตามลำดับ 2) เราจักแสดงอ้างเหตุ 3) เราจักแสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู 4) เราจักเป็นผู้ไม่เพ่งอามิสแสดงธรรม 5) เราจักไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น และในการเผยแผ่ธรรมนั้นผู้ที่ป็นนักเผยแผ่จะกล่าวหรือแสดงธรรม ต้องยึดหลักการสอน 5 ประการดังกล่าวแก่ผู้ฟัง ซึ่งมีอยู่ 4 ประเภท ตามสติปัญญา กล่าวคือ

รูปแบบการสอนของพระพุทธเจ้า การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าทุกครั้ง จะทรงใช้พุทธวิธีการสอนซึ่งมีรูปแบบและวิธีการแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับสภาพสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ทรงเตรียมแผนการสอน พร้อมทั้งศึกษาสภาพแวดล้อม วิเคราะห์ผู้ฟัง มีข้อมูลไว้อย่างพร้อมมูล ตั้งแต่ต้นจนจบ ทรงใช้รูปแบบการสอนครบทั้ง 4 ประการ ได้แก่

- 1) สันทิสสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือให้ไปเห็นกับตา
- 2) สมาทปนา ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติตาม
- 3) สมุตเตชนา ระวังใจให้แก่วกถ้างเกิดกำลังใจปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขันมั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก
- 4) สัมปหังสนา ขโลมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปรี๊ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะได้รับจากการปฏิบัติ

แผนการสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อจะกล่าวถึงแนวทางการวางแผนการสอนของพระพุทธเจ้านั้น พระพุทธองค์จะทรงทำตามลำดับก่อนหลัง ดังนี้

- 1) วิเคราะห์ผู้ฟังพระพุทธองค์จะทรงศึกษาและเลือกบุคคลอย่างละเอียดปรากฏอยู่ในพุทธ กิจที่ทรงใช้ประจำคือในเวลาใกล้สว่างจะทรงตรวจดูสัตว์โลกผู้สมควรได้รับพระกรุณา
- 2) กำหนดรู้ปริบทของผู้ฟัง เช่น เพศ วัย ฐานะ ความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม ชุมชน จารีตประเพณี อุปนิสัย ระดับสติปัญญา เป็นต้น
- 3) กำหนดเนื้อหาสาระที่จะทรงใช้สอน มีขั้นตอนการเลือกธรรมที่จะนำมาสอน นับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะว่าผู้ฟังย่อมมีความพร้อมมีคุณสมบัติบริบททางสังคมที่ต่างกัน มีอินทรีย์ที่แก่กล้าต่างกัน การกำหนดเนื้อหาสาระที่มีความยากง่ายให้ตรงกับความต้องการของผู้รับฟัง ย่อมมีผลต่อการรับรู้ธรรมะของผู้ฟังทั้งสิ้น
- 4) รูปแบบการนำเสนอพระพุทธเจ้าทรงมีรูปแบบในการสอนมากมายเช่นการสนทนาการบรรยายและการตอบปัญหา เป็นต้น
- 5) วิธีการนำเสนอพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการนำเสนอที่หลากหลายเช่นบางครั้งทรงใช้วิธียกอุปมาขึ้นเปรียบเทียบ วิธีตอบปัญหา และบางครั้งใช้วิธีเล่านิทานมา ประกอบเป็นต้น
- 6) ลดส่วนที่เกินเพิ่มส่วนที่พร่อง การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าทรงมุ่งประโยชน์เกื้อกูล และประโยชน์ต่อชาวโลก โดยอาศัยพระกรุณาธิคุณเป็นที่ตั้ง

7) การประเมินผล พระพุทธองค์ทรงใช้วิธีการประเมินผลในการแสดงธรรมะทุกครั้ง เมื่อจบการแสดงพระธรรมเทศนาแล้วจะเกิดคำว่า อัมมาภิสมโย คือการได้บรรลุธรรมตามเหตุปัจจัย ส่วนคนที่อยู่ในที่ประชุม นั้น ก็สามารถบรรลุคุณธรรมมากน้อยต่างกันไปตามความแก่กล้าของอินทรีย์

8) การติดตามผล พระพุทธองค์จะทรงติดตามผลความคืบหน้า ในเรื่องที่ทรงสอนไป ดังเช่น ทรงมอบให้พระสารีบุตรเถระเป็นพระอุปัชฌาย์อุปสมบทแก่ภรรยาผู้บวช ในภายหลังจากบวชแล้วได้ไม่นานพระสารีบุตรนำเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ จึงได้ตรัสถามถึงความเป็นมาของภรรยาซึ่งพระสารีบุตรก็ทูลว่าภรรยาเธอเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่ายเหลือเกิน

แสดงให้เห็นได้ว่า วิธีการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้านั้นทรงใช้พุทธวิธีในการสอนได้อย่างมีระบบ มีผลสัมฤทธิ์ทำให้พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานอย่างมั่นคงถาวรมาจนถึงปัจจุบันนี้ เพราะทรงมีพระคุณสมบัติในฐานะผู้ส่งสารมีจุดมุ่งหมาย มีวิธีการสอนมีอุปบายประกอบการสอน มีรูปแบบและแผนการสอนเป็นอย่างดี

2.1.4 การใช้สื่อในการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้า

เจ้าอธิการชัยชนะ สุขวฑฺฒโน (ฤทธิบัณฑิต) (2554, น. 32-33) ได้กล่าวว่า การใช้สื่อในการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงใช้อุปกรณ์เสริมในการสอน การใช้อุปกรณ์ในการสอนธรรมนั้น เป็นการใช้สิ่งต่างๆ ที่มีอยู่แวดล้อมตัวเราเพื่อเป็นสื่อในการสอน ซึ่งก็จัดอยู่ในลักษณะที่คล้ายการใช้วิธีการอุปมา วิธีการสอนแบบนี้ พระพุทธองค์จะทรงใช้อุปกรณ์รอบตัวเป็นสื่อในการแสดงธรรม ดังตัวอย่างเช่น ในครั้งที่ประทับอยู่ที่สี่สพานโกถ์เมืองโกถ์สัมพี ก็ได้สอนภิกษุทั้งหลายโดยใช้ใบประตูเป็นอุปกรณ์ โดยพระองค์ได้ทรงหยิบใบประตูลายมาเล็กน้อยแล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบไม้ในป่ากับใบพระหัตถ์ของพระองค์ที่ไหนมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายทูลว่า ใบป่ามากกว่ายิ่งนัก แล้วพระองค์ก็ตรัสแสดงการที่พระองค์ไม่ทรงสอนทั้งหมด เพราะคำสอนของพระองค์นั้นมีมากมาย เหมือนไม้ประตูลายในป่า แต่ที่ตรัสเปรียบคำสอนที่จำเป็นว่าเหมือนใบไม้ในกำมือ เพราะมีความจำเป็นต่อการทำดีที่สุดแห่งทุกชีให้สิ้นไป

2.1.5 การใช้วัจนภาษาเป็นสื่อของพระพุทธเจ้า

เจ้าอธิการชัยชนะ สุขวฑฒโน (ฤทธิบัณฑิต) (2554, น. 33-35) ได้กล่าวว่า การใช้วัจนภาษาเป็นสื่อของพระพุทธเจ้า หมายถึง ภาษาพูด คำพูดบุคคลิกภาพ หมายถึง สภาพเฉพาะตัวบุคคล รูปร่างท่าทาง ความรู้ปฏิภาณ ของแต่ละบุคคล พระพุทธองค์ทรงมีหลักการและวิธีการในการสื่อสารธรรมเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี คือ ก่อนที่พระองค์จะทำการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนนั้น ได้เตรียมการถึง 2 ครั้งๆ แรกก่อนที่จะส่งพระอรหันต์สาวก 60 รูปไปช่วยประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่วนครั้งที่ 2 เมื่อวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 หรือวันจาตุรงคสันนิบาต ซึ่งเป็นวันที่พระอรหันต์สาวก 1,250 รูป มาประชุมพร้อมกันที่เวฬุวันมหาวิหาร แคว้นมคธ ในครั้งนั้นพระองค์ทรงประทานหลักการอันเป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ เพื่อให้สงฆ์สาวกนำไปเผยแผ่แก่ประชาชน ในโอวาทปาฏิโมกข์นั้น พระองค์ทรงใช้สื่อบุคคลช่วยในการส่งสาร และทรงเน้นคุณสมบัติของผู้ส่งสาร โดยประกาศหลักการว่า ขันติ คือ ความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสพระนิพพานว่าเป็นยอด ผู้ทำร้ายผู้อื่นไม่จัดว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนสัตว์อื่นไม่ชื่อว่าสมณะ ผู้เป็นสมณะไม่กล่าวร้ายผู้อื่นไม่ทำร้ายผู้อื่น พึงสำรวมในปาฏิโมกข์ รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร และที่นั่งที่นอนอันเป็นสงัด ไม่พลุกพล่าน พึงละความชั่ว ประกอบความดี หมั่นประกอบความเพียรเพื่อชำระจิต

2.1.6 การใช้วัจนภาษาเป็นสื่อของพระพุทธเจ้า

เจ้าอธิการชัยชนะ สุขวฑฒโน (ฤทธิบัณฑิต) (2554, น. 35-37) ได้กล่าวว่า การใช้วัจนภาษาเป็นสื่อของพระพุทธเจ้า หมายถึง สัญลักษณ์ รหัสที่ไม่ใช่ตัวอักษร คำพูด แต่เป็นที่เข้าใจระหว่างส่งสารการเผยแผ่ พระพุทธเจ้าทรงเป็นทั้งนักวาดศิลป์ และทรงเป็นทั้งนักสื่อสารที่มีปรีชาสามารถเข้าใจในหลักการสื่อสารเป็นอย่างดีและทะลุปรุโปร่ง สามารถที่จะสื่อสารกับบุคคล ได้ทุกคน ทุกประเภท และทุกสถานที่ และประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่พระองค์ตั้งไว้ ในการพูดเพื่อการโน้มน้าวใจผู้ฟังหรือในการสื่อสารนั้น คำพูดถือเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะสร้างความเข้าใจ และทำให้การสื่อสารครั้งนั้นประสบผลสำเร็จ ในขณะที่เดียวกันอวัจนภาษาที่มาพร้อมกับพูดนั้นก็เป็นที่ผู้สื่อสารจะมองข้ามไปไม่ได้ อวัจนภาษาหรือภาษาไม่ใช่คำพูดของพระพุทธเจ้าผู้เป็นนักสื่อสารและนักวาดศิลป์ผู้เลิศนั้น ย่อมมีปรากฏเช่นเดียวกันกับที่ปรากฏในการสื่อสารของบุคคลอื่นทั่วโลก เพราะการใช้วัจนภาษามีบทบาทสำคัญในการสื่อสาร ไม่แพ้การสื่อสารด้วยวัจนภาษา ทั้งสองภาษานี้มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกัน เพราะต่างมีส่วนเกื้อกูลในการสื่อสาร สาร

บางอย่างมีความเป็นนามธรรม ยากต่อการทำความเข้าใจ การใช้อวัจนภาษาช่วยย่อมนจะสร้างความเข้าใจแก่ผู้ฟังเพิ่มขึ้น และในการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมนั้น พระพุทธเจ้าก็มีการใช้อวัจนภาษาร่วมด้วย รวมถึงมีคำสอนที่เกี่ยวข้องด้วยอวัจนภาษา เช่น การสอนให้บุคคลผู้บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนา มีความประพฤติเป็นแบบแผน สร้างความเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้พบเห็น โดยกิริยาอาการเหล่านั้นมิใช่การเสแสร้งเพื่อผลประโยชน์แก่ลาภสักการะ หรือยศถาบรรดาศักดิ์ แต่อวัจนภาษาที่แสดงออกเหล่านั้นเป็นไปเพื่อขัดเกลากิเลส เพื่อความมีสติสัมปชัญญะ เพื่อลดละเลิกกิเลสที่มีอยู่ภายในจิตของตน จึงเห็นได้ว่า อวัจนภาษามีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่ธรรมะแต่ละครั้งของพระพุทธเจ้า ไม่ได้ย่นย่อกว่าอวัจนภาษา

พอที่จะสรุปได้ว่า วิธีการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์สาวกทั้ง 60 รูปที่ส่งไปประกาศพระศาสนา นั้น ได้ใช้สี่ธรรมชาติเป็นอุปกรณ์ในการสอน ทำให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายและสามารถเข้าถึงความหลุดพ้น สามารถบรรลุเป็นพระอรหันต์ได้ในท่ามกลางความเป็นอยู่ที่ใกล้ชิดกับความเป็นธรรมชาติของทุกคน เพื่อวางรากฐานให้กับพระพุทธศาสนาได้มีความมั่นคง และให้พระสงฆ์สาวกได้ทำหน้าที่สืบทอดต่ออายุพระพุทธศาสนามาจนถึงปัจจุบัน

2.2 แนวคิดหลักธรรมทางพุทธศาสนาของสวนโมกข์

2.2.1 ความเป็นมาของสวนโมกข์

- 1) สร้างสวนโมกข์ เป็นห้องทดลองทางจิตตามธรรมชาติ

อานวย ยัสโยธา (2546, น. 143-147) ได้กล่าวไว้ว่า ท่านพุทธทาส สร้างสวนโมกข์เป็นห้องทดลองทางจิตตามธรรมชาติ การที่จะประดิษฐ์ฐานอะไรใหม่ๆ จำเป็นต้องมีพื้นที่และเวทีไว้เป็นที่แสดงบทบาท เพราะถ้าไม่สร้างขึ้นเองแต่ไปอาศัยเป็น “ลูกวัด” ภายใต้การปกครองของเจ้าอาวาสอื่น จะไม่สามารถดำเนินตามอุดมการณ์แบบนงนวลแตกฝูงได้ เพราะต้องตกอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาตามลำดับชั้น มิเช่นนั้นนั้นอาจจะก่อให้เกิดปัญหาถึงขั้นต้องโทษทางวินัยสงฆ์ได้ แล้วจะหมดโอกาสกระทำการสิ่งที่ยิ่งหวังอีกต่อไป แต่ครั้งสร้างสวนโมกข์และเป็นเจ้าสำนักเองแล้ว ทำให้มีอำนาจเบ็ดเสร็จที่จะรังสรรค์ให้เป็นไปตามที่คิดฝัน ไม่มีใครสามารถอ้างระเบียบกฎเกณฑ์หรืออำนาจใดๆ มาขัปไล่ไสส่งได้ จึงแสดงบทบาทพิสูจน์ความคิด ความเชื่อ และผลงานได้เต็มที่ ทั้งนี้เพื่อที่จะรื้อฟื้นพุทธศาสนา ฝึกฝนการปฏิบัติธรรม และศึกษาบาลีให้ถูกต้องตามสภาพเดิม

หรืออีกนัยหนึ่งเพื่อค้นคว้าพระไตรปิฎก ฝึกตามรอยพระอรหันต์ และเผยแพร่ความรู้ธรรมะในชั้น
 ลึก

ในเบื้องต้นท่านพุทธทาส ได้วางหลักการไว้ว่า ห้องทดลองแห่งนี้จะต้องมี
 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ “ให้มีการเป็นอยู่ กระทั่งการกินการอยู่ การศึกษา การปฏิบัติให้มัน
 สมกันให้สมคล้อยกับการเป็นอยู่ในครั้งพุทธกาล” คือ จะไม่ทำอย่างงมงาย แต่จะค้นคว้าทดลอง
 อย่างจริงจังเช่นเดียวกับวิธีการทางวิทยาศาสตร์

ส่วนวัตรปฏิบัติในการฝึกทดลอง ทำอย่างเรียบง่าย แต่เข้มข้นและจริงจัง ใน
 รูปแบบที่เรียกว่า “เป็นอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง” เช่น การดำรงชีวิตอยู่อย่างไร้ทรัพย์ มีเพียง
 จีวร 3 ผืน ย้อมด้วยแก่นขนุนให้เป็นสีดำ ไม่มีร่ม ไม่ใช่สนับ ไม่สวมรองเท้า ไม่กางมุ้ง แต่ใช้วิธีสูมไฟ
 ไล้ยุงแทน เว้นแต่คราวไม่สบายจึงจะกางมุ้งนอน โดยอ้างว่าพระพุทเจ้าก็ไม่เคยมี ไม่เคยใช้สิ่ง
 เหล่านี้ เวลาเดินไปเทศน์ที่ใดถ้าถูกฝนเปียกปอน จะนั่งเทศน์จนเนื้อตัวและจีวรแห้งไปเอง แต่ไม่
 เคยเป็นหวัด ออกกำลังกายโดยการกวาดขยะบนลานวัด สร้างที่พักตามที่ท่านตั้งชื่อเรียกว่า “โรง
 เปลือย” คือมีเพียงแค่มุ้ง มุงหลังคาด้วยจากและนอนบนแคร่ไม้ไผ่ ไม่มีห้องน้ำ แต่ใช้วิธีขุดบ่อ
 เล็กๆ ไว้เป็นที่อาบน้ำแทน ห้องสุขาทำแบบขุดหลุม พอถ่ายเสร็จก็ใช้รางไม้ไผ่ผ่าซีกตักขี้เข้าาราด
 กลบจนมิด ฉันทอาหารเพียงหนเดียว เวลาเย็นฉันน้ำใบชุมเห็ดโดยชงกับน้ำตาลทรายแดง ให้อาหาร
 เข้าเย็น ทำวัตรตอนย่ำรุ่ง เป็นต้น

จึงกล่าวได้ว่า การสร้างสวนโมกข์ เป็นห้องทดลองทางจิตตามธรรมชาติ และทำ
 ตนเป็น พ้อค้าทางธรรม ถือได้ว่าเป็นการใช้ภูมิปัญญาก้าวนำทางและสืบทอดธรรมที่ประสบ
 ความสำเร็จ ถ้าจะกล่าวโดยอุปมากับสินค้าชนิดอื่น นับว่าเป็นการเปิดตัวสินค้าทางธรรมี่ชื่อ
 “ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส” ที่งดงามและน่าประทับใจยิ่งนัก เพราะนำเสนอธรรมทัศน์ในรูปแบบ
 ใหม่ที่ทำทนายไม่ซ้ำใคร ก่อให้เกิดแรงกระเพื่อมในวงการสงฆ์มีใช้น้อย ทำให้กลายเป็นที่สนใจและ
 วิพากษ์กันอย่างกว้างขวาง หลายฝ่ายต่างสังเกต ฝ้ามอง และจับจ้องติดตามผลว่าท่านจะก้าวนำ
 ทางและสืบทอดธรรมอย่างไรต่อไป

อานวย ยัสโยธา (2546, น. 78-84) ได้กล่าวว่า การบุกเบิกเส้นทางสายสวนโมกข์
 ต้องเผชิญอุปสรรคขวากหนาม และปัญหาที่ค่อนข้างรุนแรงเรื่องหนึ่ง คือ การขัดแย้งกับกลุ่มนัก

อภิธรรมและแนวร่วม จากความขัดแย้งนี้ ทำให้นักอภิธรรมและแนวร่วมทั้ง 3 กลุ่ม คือ 1) นักอภิธรรม ที่เรียนตามหลักสูตร มีพระพิมลธรรม เป็นแกนนำ 2) ครูสอนอภิธรรมที่เป็นคฤหัสถ์ มีอุบาสิกานเนป มหาบุรณน เป็นแกนนำ และ 3) มุลินิกิตติวุฒโฑ มี พระกิตติวุฒโฑ เป็นแกนนำ ได้ร่วมมือกันโจมตีท่านมากมาย โดยเฉพาะ พระทิพย์ปริยญา ฟ้องร้องท่านพุทธทาส ต่อพระเถระในข้อหาคอมมิวนิสต์ ส่วนพระอนันต์ เสนาจันทร์ นักศึกษาอภิธรรมท่านหนึ่ง ได้โจมตีท่านอย่างรุนแรงเช่นกัน เมื่อเผชิญหน้ากับปัญหาแบบนี้ ท่านจึงแก้ไขทุ่มเทศึกษาค้นคว้าภาษาบาลี เพื่อสืบค้นสิ่งที่ท่านคิดว่าเป็น “ของจริง” จากพระไตรปิฎก

นอกจากนี้ การนำเสนอธรรมะด้วยกระบวนการทัศน์แปลกใหม่ ต้องเผชิญปัญหาและถูกเข้าใจผิดอยู่เสมอ ท่านจึงแก้ไขที่เกี่ยวกับอุปสรรคโดยหลายวิธี เช่น การพูดให้ฟัง ทำให้ดู อยู่ให้เห็น เย็นให้สัมผัส ชวนให้คิด และโน้มนำให้ทำตาม การบุกเบิกเส้นทางสายสวนโมกข์ ล้วนเป็นการใช้ภูมิปัญญาเพื่อเอาชนะอุปสรรคและการแก้ปัญหาทั้งสิ้น

ถ้าจะย้อนกลับมาดู “วิถีแห่งพุทธทาส” จะพบว่าท่านเป็นผู้หนึ่งซึ่งมี ท่าที แตกต่าง กล่าวคือ ท่าทีปฏิเสธระเบียบวิธีที่ใช้ศึกษากันในหมู่สงฆ์สมัยนั้น ไม่ยอมรับวิธีศึกษาบาลี และการศึกษาพระอภิธรรมแบบนั่งนับเม็ดมะขามหรือ “อภิธรรมรังหนู” ไม่ยอมรับการตีความแบบเดิมๆ ท่านสรุปกับตนเองว่า หนทางเดียวที่จะทำตามอุดมการณ์และสร้างคุณค่าแห่งพุทธศาสนาให้ปรากฏเป็นจริงได้ จะต้องแตกฝูงออกไปศึกษาและทดลองตามแนวทางที่เชื่อมั่นอย่างจริงจัง เพราะกรุงเทพฯ ไม่ใช่สถานที่ที่จะค้นพบความบริสุทธิ์ ชีวิต “พระเมือง” ที่กรุงเทพฯ มักถือเอายศศักดิ์ว่าเป็นจุดหมายของการศึกษาปริยัติธรรม ท่านจึงต้องการที่จะเป็น “นกเถื่อน” (พระเถื่อน-พระบ้าน-พระป่า) ที่โบยบินอย่างอิสระมากกว่าที่จะต้องบินวนเวียนอยู่ใน “กรงขัง” แบบเดิมๆ ดังที่ท่านกล่าวยืนยันถึงการดำเนินวิถีชีวิตแบบนี้ตลอดมา ว่า

เป็นพระเถื่อนเหมือนนกวิหคหงส์	ย่อมบินตรงไปได้ทิศไหนๆ
เป็นอิสระอยากผลละสังขมใด	ก็ผละได้ทันใจไม่อัดแอ
เอ็นดูฉันขอให้ฉันเป็นพระเถื่อน	มีหมู่มั้ไม่เป็นเพื่อนทุกระแ
มดแมลงแสดงธรรมอยู่จำแ	ไพเราะแท้ไม่มีเบื่อเหลือกล่าวเอ

ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงตัดสินใจเดินทางกลับบ้านเกิด ลงมือศึกษาพระไตรปิฎก เพื่อที่จะก้าวตามรอยพระอรหันต์ ใช้ชีวิตแบบ “พระป่า” เหมือนในสมัยพุทธกาล คือดำรงชีวิตอย่างสมณะและใกล้ชิดกับธรรมชาติมากที่สุด ทั้งนี้ เพื่อที่จะสร้างเส้นทางสายสวนโมกข์ให้จงได้ ท่านได้แสดงอุดมการณ์แบบนี้ไว้ในจดหมายที่เขียนถึง “นายธรรมทาส ว่า เราเดินตามโลกตั้งแต่นาทีที่เกิด จนถึงนาทีที่มีความรู้สึกนี้ ต่อไปนี้เราจะไม่เดินตามโลก และลาโลกไปค้นหาสิ่งบริสุทธิ์ตามรอยพระอริยะที่ค้นแล้วจนพบ หากเราขึ้นเดินตามโลกและการเดินตามหลังโลก ตามหลังอย่างไม่มีเวลาทัน ถึงแม้ว่าเราจะได้เกิดอีกตั้งแสนชาติก็ดี บัดนี้เราไม่เดินตามโลกอีกต่อไป จะอาศัยโลกสักแต่กาย ส่วนใจเราจะทำให้เป็นอิสระจากโลกอย่างที่สุด เพื่อเราจะได้พบความบริสุทธิ์อย่างแท้จริง”

2) ประกาศนามอุทิศตนเป็น “พุทธทาส”

การที่ท่านพุทธทาสพิสูจนความบริสุทธิ์ใจโดยการประกาศนามอุทิศตนเป็น “พุทธทาส” เพื่อให้คำมั่นสัญญาต่อประชาคมชาวพุทธว่า สิ่งที่กำลังกระทำและที่จะทำต่อไปล้วนอยู่ในอาณัติ ทาสผู้ซื่อสัตย์ ของพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น มิได้คิดนอกรีตหรือตั้งลัทธิในกายใหม่แต่อย่างใด ถ้าสามารถพิสูจนสิ่งนี้ได้ นอกจากจะเป็นเกราะป้องกันข้อครหาในทันทีแล้ว ยังสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้ที่จะก้าวตามได้อย่างสนิทใจอีกด้วย จึงถือได้ว่าเป็นการใช้ภูมิปัญญาก้าวนำทางที่แหลมคมอีกกลยุทธ์หนึ่ง ส่วนการปฏิเสธรการศึกษาในระบบทำตนเป็นนกกางนวลแตกฝูง และตั้งห้องทดลองทางจิต เป็นสำนักศึกษานอกระบบขึ้นเอง อาจถูกมองว่าเป็นแกะดำหลงฝูงและถูกวิพากษ์ในเชิงลบจนกลายเป็นอุปสรรคได้ ถ้าจะก้าวนำและสืบทอดต่อไปให้ราบรื่น จะต้องขจัดข้อครหาเหล่านี้และพิสูจนความบริสุทธิ์ใจให้ประจักษ์ โดยดำเนินการแบบเดียวกับที่กล่าวแล้วเช่นกัน

ในส่วนของความพยายามที่จะเติมเต็มนามนี้ให้สมบูรณ์ เพื่อแสดงให้เห็นว่าคำประกาศเป็นทาสผู้ซื่อสัตย์ มิใช่เพียงแค่ “ลมปากอายเสียง” แต่เจตนาจะให้เป็นอย่างนั้นจริงๆ หรืออีกนัยหนึ่ง การที่จะสอนให้ผู้อื่นทำตามวิถีแห่ง “พุทธทาส” ได้จะต้องแสดงแบบฉบับที่ดีงามให้เป็นประจักษ์เสียก่อน มิใช่สอนให้ผู้อื่นทำในสิ่งที่ตนเองปฏิบัติไม่ได้ แต่จะต้องสอนให้ผู้อื่นทำตามในสิ่งที่ตนพูดและสามารถทำให้อุบัติได้ ท่านจึงพยายามเติมเต็มนามนี้โดยหลากหลายวิธี เช่น การลงมือสืบค้นขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์เพื่อที่จะนำมาใช้สานต่อจากรอยพระอรหันต์ โดยนำบาลีพระสูตรต่างๆ มาจัดหมวดหมู่และลำดับขั้นตอนเสียใหม่ เพื่อให้สะดวกและง่ายต่อการทำตามรอยพระ

อรหันต์ เดินตามรอยพระพุทธรูปโดยการฝึกทดลองอยู่คนเดียวในป่าเปลี่ยวที่เงียบและน่ากลัว นำบทบาทลีลาของพระบรมครูผู้เป็นนายมาประยุกต์ใช้แก้ปัญหา และเป็นแนวทางในการสืบทอด พระศาสนา การนำเอารูปแบบของพระบรมโพธิยาลัยกลางดินที่พระเชตะวันมารังสรรค์ให้เป็น โพธิยาลัยกลางดินที่สวนโมกข์ นำ นิพพาน อันเป็นอุดมคติของชีวิตของพุทธศาสนา มาทำให้เป็น ปริญาญา “ตายก่อนตาย ของสวนโมกข์” นำพระวณะเรื่องพระธรรมจะยังคงอยู่เป็นครูของพวกเขา ภายหลังจากที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน มาทำเป็นบทเพลง พุทธทาสจักอยู่ไม่มีวันตาย ภายหลังจากที่ ละสังขาร ตลอดจนบทบาทลีลาอื่นๆ ของผู้เป็นนายอีกนับไม่ถ้วนล้วนถูกระดมเข้ามาเพื่อ ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัยทั้งสิ้น ไม่ออกนอกกลุ่มนอกทางใดๆ จึงถือได้ว่าเป็นการใช้ภูมิ ปัญญาที่ก้าวหน้าทางที่แหลมคมยิ่งอีกกลยุทธ์หนึ่งเช่นกัน

3) ตั้งคณะธรรมทาน ออกหนังสือพิมพ์ “พุทธศาสนา” และตั้งโรงพิมพ์

พระประชา ปสนุนธมโม (2555, น. 146-155) ได้กล่าวไว้ว่า ปรกาศทาง ความคิดเรื่องตั้งคณะธรรมทานนี้มีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2470-2472 ก่อนตั้งสวนโมกข์ โดยนายธรรม ทาสฯ ได้รับอิทธิพลทางความคิดจาก สมาคมมหาโพธิ ของภิกษุธรรมปาละ และหนังสือพิมพ์ “ยัง อีสต์” ของญี่ปุ่น ประกอบกับการติดต่อกับชาวลังกาชื่อสิริเสนา และคุณหญิงคชเสนีย์ ทำให้ชาว คราวความเคลื่อนไหวเรื่องการฟื้นฟูพุทธศาสนาในต่างแดน จึงคิดนำมาทำตามแบบอย่างใน ประเทศไทยบ้าง คณะธรรมทาน ตั้งขึ้นเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2475 เพื่อมีส่วนช่วยเหลือให้ พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น ในยุคที่พุทธกาลศาสนาอยู่กาล โดยเผยแผ่ความจริงในพระ ธรรมวินัยอย่างไม่ปิดบังซ่อนเร้น เพื่อให้พุทธบริษัทได้มีความรู้ ยั่งยืนและกันให้ชำระล้างความชั่ว อันเป็นเสี้ยนหนาม และเพาะปลูกการประพฤติชอบแท้จริง อันเป็นความสุข

ด้วยเหตุนี้ คณะธรรมทาน จึงพยายามอย่างยิ่ง ที่จะส่งเสริมการปฏิบัติธรรมให้ เจริญก้าวหน้าไปอีก และยอมสละทุกอย่างเพื่อปฏิบัติตามพระธรรมวินัยให้ถูกต้องและครบถ้วน จริงๆ เพื่อว่าในหมู่ภิกษุเหล่านั้นจะมีผู้มีอุปนิสัยแก่กล้าสามารถบรรลุมรรคผล เป็นผู้หมดจดจาก ความชั่วทั้งหลาย เป็นพระสงฆ์ที่แท้จริงไม่ใช่สมมติสงฆ์ คณะธรรมทานไม่มีเข็มมุ่งหมายที่จะแยก สงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบออกจากสงฆ์ที่ปฏิบัติผิดๆ พลาดๆ เป็นการทำสงฆ์ให้แตกแยกกันเป็น พวกเป็นเหล่าแต่มีความประสงค์สงค้อย่างแรงที่อยากให้สงฆ์ทั้งสิ้น เป็นผู้ปฏิบัติตรงตามพระธรรม วินัยยิ่งขึ้นไปกว่าที่เป็นอยู่ในบัดนี้

หนังสือพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ธรรมะ และกิจการในสวนโมกขพลาราม เพื่อสื่อสารประชาสัมพันธ์กับโลกภายนอก สร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นเวทีซักซ้อมข้อข้องใจแสดงความคิดเห็น ได้ตอบระหว่างคนต่างมุมมอง และยังเปิดโอกาสให้บทความต่างศาสนาแวะเวียนเข้ามาทักทายอยู่เสมอ โดยมีตัวท่านเป็นนักเขียนประจำ การเผยแพร่หนังสือพุทธศาสนาในระยะแรก กระทำโดยแทรกบัตรคูปองลงในหนังสือ ไทยเขษมรายสัปดาห์ ผู้ที่สนใจและตัดคูปองพร้อมแนบแสตมป์ส่งมาคณะธรรมทาน นอกจากจะขายแล้วยังเผยแพร่ในรูปแบบของการแจกจ่ายอีกด้วย

อานวย ยัสโยธา (2546, น. 155) ได้กล่าวว่า การออกหนังสือพิมพ์และตั้งโรงพิมพ์ ถือได้ว่าเป็นกลยุทธ์ “ก้าวนำ และ สืบทอด” ที่มีประสิทธิภาพอย่างหนึ่ง ถ้าจะวิเคราะห์เปรียบเทียบกับวิธีเผยแพร่อุดมการณ์และแนวคิดอื่นทั้งในละต่างประเทศไม่ว่าอังกฤษ อินเดีย หรือศรีลังกา ต่างก็

มีหนังสือเผยแพร่พุทธศาสนา ไม่มีลัทธิแนวคิดใดสามารถเผยแพร่บรรลุเป้าหมายได้โดยไม่มีสื่อเป็นกระบอกเสียง จะต่างกันก็แต่ชนิดของสื่อ เช่น วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือสื่อสิ่งพิมพ์ แต่ในบริบทของท่านพุทธทาส การออกหนังสือพิมพ์และตั้งโรงพิมพ์เอง ถือว่าก้าวหน้ากว่าสำนักทางพุทธอื่นใดในประเทศไทยสมัยนั้น ท่านสามารถเผยแพร่ “อุดมการณ์แบบนภางนวลแตกฝูง” และสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในและนอกประเทศ ทั้งในแง่ของการสนับสนุน อำนวยความสะดวกและนำแนวคิดสายสวนโมกข์ออกไปสร้างเครือข่ายได้อย่างน่าพอใจ มีบุคคลสำคัญไม่น้อยที่รู้จักและเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือ การสร้างเครือข่ายสหายธรรมไว้สืบทอดเจตนารมณ์ เพราะรู้จักสวนโมกข์และได้ยินยิตติศัพท์ของท่านผ่านทางหนังสือพิมพ์พุทธศาสนา จึงนับว่าเป็นภูมิปัญญา ก้าวนำ และสืบทอด ที่ประสบผลสำเร็จอีกกลยุทธ์หนึ่ง

4) สร้างเครือข่ายสหายธรรมไว้สืบทอดเจตนารมณ์

กลวิธีสร้างเครือข่ายในระยะเริ่มแรก ท่านเริ่มจากรอบๆ บริเวณสวนโมกข์ โดยทำตนเป็น “แกนนำ” ให้บริการชาวบ้านหลายรูปแบบ จนสามารถเอาชนะใจและดึงเข้ามาเป็นพวกได้ แล้วท่านชักชวนมาร่วมกันพัฒนาวัดและท้องถิ่น พร้อมๆ กันนั้น ได้ฝึกอบรมวิธีดำเนินชีวิตบนเส้นทางแห่งธรรมในขณะเดียวกันด้วย หลังจากสร้างเครือข่ายรอบๆ วัดได้ระดับหนึ่งแล้ว เริ่มขยายออกไปภายนอก กลวิธีที่นำมาใช้คือ พยายามสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาโดย “การทำให้ดู อยู่ให้

เห็น” อูทิศตนเป็นทาสของพระพุทธเจ้าอย่างมั่นคง ดำเนินวิถีชีวิตเรียบง่าย แบบ “เป็นอยู่อย่างต่ำ มุ่งกระทำอย่างสูง” ไม่โลภ โกรธ หลงให้เห็น

การสร้างเครือข่ายในหมู่พระสงฆ์สามเณร พยายาม “ปลูกปั้นและติดอาวุธทางธรรมให้” แต่ทำได้ไม่เต็มที่ เพราะเยาวชนสมัยนั้นมุ่งบวชเพื่อศึกษาวิชาการทางโลกมากกว่า เพื่อที่จะสืบทอดพระศาสนา ในหมู่เด็กนักเรียนที่ยังเยาว์วัยได้เริ่มที่ โรงเรียนพุทธนิคม ซึ่งเป็นโรงเรียนในเครือข่ายของสวนโมกข์โดยตรง ส่วนชาวบ้านที่อยู่ห่างไกลหรือไม่สะดวกที่จะมาวัด ได้จัดแสดงธรรมะสัญจรให้ ยังช่วยอบรมครูสอนศีลธรรมเพื่อนำไปฝึกฝนนักเรียนอีกต่อหนึ่ง ฝึกอบรมข้าราชการ ช่วยอบรมผู้พิพากษาหลายรุ่น ผู้ที่มีได้ช่วยอบรมให้โดยตรงเมื่อได้ยินกิตติศัพท์ก็มาเยี่ยมชมสวนโมกข์ ท่านช่วย “แจกดวงตา” จนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและหันเข้ามาเป็นเครือข่าย กลายเป็น “หมู่เสนาในกองทัพธรรมสายสวนโมกข์” (อำนาจ ยัสโยธา, 2546, น. 178-179)

ในส่วนของพระเถระ ท่านใช้กลวิธีให้เกียรติยกย่องเท่าที่จะกระทำได้ แต่ยังคงสงวนจุดยืนในอุดมการณ์แบบนกกางนวลแตกฝูงไว้อย่างมั่นคง ในการนำเสนอธรรมทัศน์แปลกใหม่อาจนำมาซึ่งความเข้าใจผิดได้ง่ายเช่นกัน ถ้าเกิดปัญหาแบบนี้จะรีบเข้าเฝ้าเพื่อกราบบังคมทูลชี้แจงความบริสุทธิ์ใจ จนสร้างความเข้าใจระหว่างกันได้ ในการสร้างเครือข่ายนอกระบบพุทธ ไม่เท่ากับชาวคริสต์ ลัทธิเต๋า มหายาน ได้นำปณิธานข้อ 2 เรื่อง สร้างความเข้าใจระหว่างศาสนา มาเป็นแนวทาง โดยพยายามตีหลักคำสอนของแต่ละลัทธิศาสนาแบบประนีประนอมและผ่อนสั้นผ่อนยาว ไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดและนำมาสู่ความขัดแย้งระหว่างกัน เป็นที่น่าสังเกตว่าท่านนำวิธีการของลัทธิมหายานมาประยุกต์ใช้ จนสามารถสร้างเครือข่ายกับองค์ทะไลลามะแห่งทิเบตได้เช่นกัน พระองค์เคยเสด็จมาเยือนและประทับค้างคืนที่สวนโมกข์พลาราม ทรงเรียกท่านพุทธทาสว่า “เพื่อนเก่าของเรา” นอกจากนี้ท่านยังมีเครือข่ายที่เป็นชาวมุสลิม เช่น ฮัจยีประยูร วทายกุล สหายธรรมผู้ใกล้ชิดพยายามที่จะแต่งกลอนให้สอดคล้องกับหลักคำสอนของท่านพุทธทาส ว่า (สัมพันธ์ ก้องสมุทร, 2543, น. 40)

ถ้าข้าเป็น พุทธ คริสต์ อิสลาม	โดยถือนาม ลัทธิ เป็นที่หมาย
ได้ตรีกตรอง ข้าต้องเป็น ถึงสามนาย	จึงจะได้ เสรีจสม อารมณ์นี้
ถ้าข้าเป็น พุทธ คริสต์ อิสลาม	โดยถือตาม สัจจจริง สิ่งรู้สึก
เพียงคนเดียว เป็นได้ ดั่งใจนี้	คิดให้ลึก ท่านจะเห็น เช่นว่านี้

นักวิชาการชาวมุสลิม แห่งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์อีกท่านหนึ่ง คือ มาเนาะ ยูเด็น ได้แต่งกลอนสุคติชื่อ “พุทธทาสสุคติ” ไว้ที่โรงมหรสพทางวิญญาณ มีความตอนหนึ่งว่า (ธรรมสภา, 2536, น. 263-264)

อัญชลี ชินบุตร พุทธทาส	ผู้เปรี๊ยปราด ปราชญ์หลักฝ่ายทักษิณ
ประกาศธรรม ล้ากล ผ่านแผ่นดิน	ให้โลกยิน เถียรธรรม อันสัมมา
จำแนกธรรม เทียบวิธี สารีบุตร	จำแนกอรรถ ทัดพระพุทฺธ โฆษาฯ
เช่นนาคเสน เจนจัด วิศิขนา	ยิงปัญญา เยี่ยงพระ นาการขุน

อำนวย ยัสโยธา (2546, น. 180) ได้กล่าวว่า กลวิธีสร้างเครือข่ายโดยทำตนเป็นแบบ อย่างที่ดี อุทิศตนเป็นทาสของพระพุทธเจ้าอย่างมั่นคงส่งผลให้มีสานุศิษย์อุทิศตนเข้ามาเป็นพวกทั้งโดยตรงและโดยอ้อมมากมายทั้งที่กระจัดกระจายอยู่ในแดนไกล ไกล พวกเขาต่างมุ่งหน้ามาสวนโมกข์โดยไม่มีใครกะเกณฑ์หรือจัดตั้ง แต่ละคนมาอยู่ มาช่วยโดยออกค่าใช้จ่ายเอง ออกแรงออกปัญญาความคิด ร่วมกันตัดถนน ขุดดิน ถมดิน ขุดสระ สร้างสุขา ขุดตกแต่งคลองไชยา ที่รกร้างให้เตียนโล่ง สร้างที่สำหรับปฏิบัติธรรม บ้างก็บริจาคเงินพิมพ์หนังสือจำหน่ายแจกเพื่อขยายเครือข่ายต่อไปอีก บ้างก็ช่วยเขียนภาพ บ้างก็ช่วยนำข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงผู้ที่มาช่วยงานวัด เลี้ยงคนวัด ช่วยปลูกสร้างสถานที่ปฏิบัติธรรม ดังจะเห็นได้จากการปลูกสร้างอาคารสถานที่ในสวนโมกข์จะไม่มีการเรียไร เว้นแต่กิจการที่ต้องใช้ทุนจำนวนมากเพียงครั้งเดียว คือคราวที่สร้างโรงมหรสพทางวิญญาณที่กล่าวแล้ว นอกจากนั้นเครือข่ายสหธรรมช่วยกันบริจาคเงินกันเองทั้งสิ้น

2.2.2 กรอบคิดจาก “แนวทางการปฏิบัติธรรมในสวนโมกข์”

พุทธทาสภิกขุ (2549, น. 9-11) ได้กล่าวว่า สวนโมกข์พลาราม มีแนวทางปฏิบัติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว คือ ไม่มีผู้ใดอุปโลกน์ตนเองว่าเป็น “ครูอาจารย์” ทั้งนี้เพราะ 1) เชื่อว่าไม่สามารถหาบุคคลที่ควรเรียกว่าครูอาจารย์ได้ 2) ถ้าจะหาบุคคลเช่นว่าได้ ก็ยังเห็นโทษของการติดยึดอยู่กับตัวบุคคล และ 3) พระพุทธเจ้าเคยตรัสไว้ว่า “ธรรมวินัยที่ตถาคตแสดงแล้ว จะอยู่เป็นครูของทุกคนเมื่อตถาคตล่วงลับไปแล้ว” ด้วยเหตุนี้ชาวสวนโมกข์จึงวางแนวปฏิบัติธรรมไว้ว่า

ข้อแรกสุด ต้องย้อนไประลึกถึงหลักการของคณะธรรมทาน ที่มีความมุ่งหมายจะรื้อฟื้น และส่งเสริมการปฏิบัติธรรม สำหรับผู้ที่มีการศึกษาปริยัติธรรมอย่างเพียงพอแล้ว เช่นการเป็นเปรียญหรือนักธรรมชั้นเอกมาแล้วเป็นอย่างดี จึงได้จัดสถานที่ขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่มีมุ่งหวังในการปฏิบัติเหล่านั้น โดยเรียกว่า “สวนโมกขพลาราม” มาตั้งแต่เดือนพฤษภาคม แห่งปี พ.ศ. 2475

โดยหลักการนี้ ทุกคนที่อาศัยอยู่ในสถานที่นี้จะต้องใช้วิชาความรู้ของตนเองเป็นหลักในการปฏิบัติตนเอง ไม่มีบุคคลใดตั้งตนเป็นอาจารย์หรือเป็นผู้นำ จะเป็นได้อย่างมากก็เพียงแค่เพื่อนที่ดีที่เรียกว่า “กัลยาณมิตร” สำหรับช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเมื่อมีปัญหาขัดข้องเกิดขึ้น

ด้วยเหตุผลนี้ชาวสวนโมกข์จึงได้อยู่ร่วมกันโดยถือหลัก 3 ประการ คือ 1) ทุกคนต้องพึ่งตนเอง 2) ไม่มีครูอาจารย์คอยให้การอบรมสั่งสอน นอกจากมีธรรมวินัยเป็นครูอาจารย์แทน 3) มีแต่ “กัลยาณมิตร” ผู้เป็นสหธรรมิก คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ส่วนผู้มาใหม่ต้องคอยสังเกตและสอบถามจากผู้อยู่ก่อน ส่วนหลักธรรมที่นำมาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติไม่เป็นไปตามฉบับของใคร ไม่ว่าจะเป็นแบบไทย แบบพม่า หรือแบบลังกา แบบของวัดโน้น วัดนี้ หรือวัดไหน แบบของอาจารย์โน้น อาจารย์นี้ หรืออาจารย์ไหน แต่จะถือตามแบบที่ช่วยกันเลือกเฟ้นกันเองมาจากบาลีโดยตรง หรือแบบที่เจ้าหน้าที่กองตำราประจำสำนักนี้เลือกเฟ้นมาให้ ไม่ถือเอาหลักคำสอนในอรรถกถา คัมภีร์พิเศษปกรณ์อื่น หรือคัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นแบบอย่าง ถ้าคัมภีร์นั้นขัดกับในบาลี

2.2.3 กรอบคิดจาก “แถลงการณ์สวนโมกข์ 50 ปี” และ “กฎบัตรพุทธบริษัท”

อำนาจ ยัสโยธา (2546, น. 46-47) ได้กล่าวไว้ว่า หลังจากที่ท่านพุทธทาสก่อตั้งสวนโมกขพลารามครบ 50 ปี (พ.ศ. 2525) ท่านได้ออกแถลงการณ์ ในแถลงการณ์นี้สะท้อนให้เป็นภูมิปัญญาหลากหลายแง่มุม ดังนี้ 1) ปรับปรุงวิธีแปลภาษาบาลีให้ง่ายต่อการเข้าใจ ที่เรียกว่า แปลแบบสำนวนสวนโมกข์ 2) ริเริ่มแสดงธรรมในรูปแบบของการยื่นปาฐกถาธรรม 3) ออกหนังสือ “พุทธศาสนา” รายไตรมาส 4) ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมขึ้นในป่า และเขียนหนังสือ “ตามรอยพระอรหันต์” เพื่อใช้เป็นคู่มือปฏิบัติธรรม 5) นำวิธีการสอนแบบมหายานมาปรับใช้ให้เหมาะกับชาวบ้าน 6) นำวิธีการสอนแบบเซนมาปรับใช้ให้เหมาะกับปัญญาชน 7) สร้างความสัมพันธ์ทางด้านพุทธศาสนากับผู้สนใจชาวต่างชาติ 8) อธิบายความหมายของหลักธรรมบางเรื่องเสียใหม่ เช่น เรื่องปฏิจักษมุขปาถ ไม่อธิบายแบบขำมภขำมชาติอีกต่อไป 9) กำหนดสวนโมกข์ ไม่มีผู้รับ

บริจาคเงินทอง (ถ้าจะให้ก็มีก็เฉพาะผู้รับบริจาคความโง่) 10) สร้าง ระบบสองภาษา ขึ้นใช้คือ
 ภาษาคน-ภาษาธรรม 11) ดีความประยุตย์ใช้ธรรมะอย่างอิสระ ไม่ติดยึดอยู่กับรูปแบบเก่าๆ 12)
 วางหลักการตีความธรรมะว่าจะต้องให้สำเร็จประโยชน์ในกาลชาติปัจจุบัน ไม่ต้องรอให้ถึงชาติ
 หน้า 13) สร้างสวนโมกข์โดยให้เป็นแบบอย่างของการคุ้มครองต้นน้ำลำธาร 14) วัตถุประสงค์ของและ
 สิ่งปลูกสร้างในสวนโมกข์ต้องใช้เป็นสื่อสอนธรรมะได้ 15) ปรับปรุงวิธีตีกลอง ตีระฆังเสียใหม่ให้
 ถูกต้องตามระเบียบปฏิบัติที่มีมาแต่โบราณ 16) ให้มีสัตว์เลี้ยงอยู่ร่วมกันภายในวัด เพื่อใช้เป็น
 บทเรียนฝึกความไม่เห็นแก่ตัว 17) ทดลองใช้ “จิวรดำ” คือ ย้อมกรักจนกลายเป็นสีดำ (ต่อมา
 ยกเลิกเพราะมองไม่เห็นประโยชน์) 18) สอนนิสัยการกินอาหาร เช่น ทดลองกินแต่ผักจนเกิด
 ความรู้ว่าไม่ควรกินแต่ผัก ทดลองกินแต่เนื้อจนเกิดความรู้ว่าไม่ควรกินแต่เนื้อ ทดลองกินแต่ข้าวจน
 เกิดความรู้ว่าไม่ควรกินแต่ข้าว 19) ใช้ชื่อ “พุทธทาส” เพียงชื่อเดียว (ไม่เปลี่ยนไปตามสมณศักดิ์)
 เพื่อให้ง่ายต่อการเรียกขานสำหรับคนทั่วไปและชาวต่างชาติ 20) แหกแนววิธีสอนธรรมะโดยใช้
 สื่อโสตทัศนูปกรณ์เป็นเครื่องช่วย 21) คิดจะให้มีเพลง “โอเปรา” สำหรับพุทธศาสนา (แต่ทำไม่
 สำเร็จ) 22) จัดให้มีโครงการตำรา เรียกว่า “กองตำราคณะธรรมทาน” (23) ตั้งชื่อเรียกหนังสือที่
 ท่านแต่งโดยมีคำว่า “จากพระโอษฐ์” ควบคู่อยู่ด้วย เช่น พุทธประวัติจากพระโอษฐ์ ปฏิจักษ์มู
 ปาจากพระโอษฐ์ 24) ดำริที่จะให้มีศูนย์กลางพุทธศาสนาแห่งโลก (แต่ไม่ได้ทำเพราะเกรงถูก
 เข้าใจผิด) 25) พยายามอธิบายความหมายของคำว่า “เครื่อง” (ปฏิบัติเครื่อง) ว่าหมายถึงอยู่ตรง
 กลาง ไม่หย่อน ไม่ยาน ไม่ตั้ง ไม่ขาด ไม่เกิน 26) วางข้อปฏิบัติไว้ว่าจะไม่อุปสมบทให้ชาวต่างชาติ
 (เพราะเกรงปัญหาด้านกฎหมาย) แต่ถ้าอุปสมบทมาก่อนแล้วไม่ขัดข้องที่จะให้มาอยู่ร่วม 27)
 ประกาศต่อต้านคำว่า “ism” (ลัทธิ) เพราะเป็นเครื่องหมายของคำว่า “ตัวกู-ของกู” (28) ส่งเสริม
 มนุษยชน โดยไม่แบ่งแยกความแตกต่างระหว่างเชื้อชาติ ภาษาใดๆ 29) ประกาศไม่ยุ่งเกี่ยวกับ
 ลัทธิคอมมิวนิสต์ (แต่บางครั้งถูกกล่าวหาว่าเป็นพวกคอมมิวนิสต์) 30) ยืนยันว่าสาเหตุแห่งความ
 ยากจน เพราะไม่ยึดถือธรรมะ ถ้ายึดถือธรรมะจะทำงานอย่างมีความสุข รู้จักประหยัดจะไม่
 ยากจน 31) เสนอให้อธิบายความหมายของพระเจ้า (สำหรับผู้ที่นับถือพระเจ้า) เสียใหม่ มิให้
 ยึดถือแบบมีตัวตน แต่ให้อธิบายในความหมายของกฎธรรมชาติ หรือกฎแห่งความดี 32) จัดให้มี
 การสร้างโรงมหรสพทางวิญญาณ เพื่อไว้ใช้เป็นสื่อสอนธรรมะ 33) พูดถึงสถิติคนที่มาเยี่ยมสวน
 โมกข์เมื่อปีกลาย (ปี พ.ศ. 2524) ว่ามีจำนวน 63,000 คน ในจำนวนนี้มีทั้งคนที่มา “รับดวงตา”
 (มาศึกษาธรรมะ) มาเที่ยว เฉยๆ และมาแวะใช้ห้องน้ำห้องสุขา (เพราะรถนำเที่ยวมาถึงสวนโมกข์
 ตอนสว่างพอดี) และ 34) ประกาศยืนยันปณิธานของการมีสวนโมกข์ว่าเพื่อให้คงอยู่แห่งระเบียบ
 ปฏิบัติเพื่อความเป็นอรหันต์สืบไป

พุทธทาสภิกขุ (2553, น. 10-215) ได้ประกาศใช้ กฎบัตรพุทธบัญญัติ เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2525 ตรงกับวันวิสาขบูชาครบรอบ 50 ปีแห่งสวนโมกขพลาราม ไชยา โดยข้าพเจ้าเป็นผู้เสนอร่างบัญญัติเป็นข้อๆ ให้คณะกรรมการวินิจฉัย 2 คณะ คือ คณะที่ยึดหลักพระธรรมคัมภีร์ และคณะที่ยึดหลักเหตุผลในปัจจุบัน เป็นผู้พิจารณา และให้ทำการแปรญัติดีในการแก้ไข ตกเติมถ้อยคำให้เหมาะสม ขั้นตอนการประชุมกฎบัตรพุทธบัญญัติสรุปได้ ดังนี้ 1) เสนอประเด็นเบื้องต้นโดยท่านพุทธทาส หรือพุทธบริษัทท่านอื่น เช่น พระภิกษุ อุบาสก อุบาสิกา ฆราวาสทั่วไป ซึ่งประชุมอยู่ในที่นั้นประมาณ 100 กว่าท่าน 2) ท่านพุทธทาส หรือท่านที่เสนอประเด็น อธิบายขยายความถึงหัวข้อที่เสนอ ซึ่งแจงที่มาที่ไปของการเสนอประเด็นนั้น 3) เปิดโอกาสให้พุทธบริษัททุกฝ่ายที่เข้าร่วมประชุมต่อยอดประเด็น หรือถกแถลงความคิดเห็นที่แตกต่าง 4) จากนั้นปรึกษาหารือในการใช้คำ สำนวน เพื่อแต่งเป็นรูปประโยคจนได้เนื้อความข้อก้าบัตรที่ชัดเจน 5) อ่านสรุปสุดท้ายเพื่อขอมติจากพุทธบริษัททุกท่านที่อยู่ ณ ที่นั้น โดยรับรองด้วยการกล่าวออกเสียงข้อก้าบัตรพร้อมกัน และด้วยการปรบมือ

กฎบัตรนี้ประกอบด้วยเนื้อหา 136 ข้อ แบ่งออกเป็น 10 หมวด คือ

1) หมวดทั่วไป ว่าด้วยบทบาทหน้าที่ของพุทธบริษัทว่าจะต้องกันทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะ เตือนมิให้เชื้ออะไรง่ายๆ เว้นแต่จะตรวจสอบด้วย กาลามสูตร ก่อน เพื่อให้ฝ่ายใดต้องเดือดร้อน เป็นทุกข์ โดยไม่ชอบธรรม

2) หมวดหลักปฏิบัติที่ควรพิจารณาแล้วยุติ ว่าด้วยหลักในการเดินทางสายกลาง ความไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตนและความไม่เที่ยง เป็นหลักแห่งเหตุปัจจัย หลักแห่งการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว นี่คือนุตมการณที่ช่วยโลกได้

3) หมวดความเห็นแตกแยกที่ตัดทิ้งได้ เช่น คำว่า “อัสตา-อนัตตา” จะตีความอย่างไร ควรจะพิจารณาระดับภูมิธรรมของผู้ฟังมากกว่าตีความตามตัวอักษร (ให้ตีความตามภาษาคน-ภาษาธรรม) และพุทธศาสนาก็มีใช้วัถุณนิยม

4) หมวดการตีความหมายแห่งถ้อยคำ เช่น พิจารณาจากการกระทำใดเข้าข่าย “ปาณาติบาต” หรือไม่ ให้คำนึงถึงประโยชน์ที่พึงได้ ควรหรือไม่ควรยอมแล้วแต่เจตนาอันบริสุทธิ์ของผู้กระทำ

5) หมวดปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างศาสนา โดยเฉพาะเรื่องพระเจ้า ทุกศาสนามีพระเจ้าตามแบบของๆ ตนโดยกฎของธรรมชาติ

6) หมวดปัญหาสากลของโลกปัจจุบัน เช่น ธรรมชาติสามารถแก้ปัญหาทุกปัญหาในโลกได้ กล่าวคนมักเห็นแก่ตัว หันเหออกจากธรรมชาติ ขาดความยั้งคิด และตำหนิการศึกษาในระบบว่าเป็น “แบบหมาหางด้วน” (มุ่งความเก่ง ละเลยความดี) ยิ่งรู้มากจึงยิ่งสร้างปัญหาเพราะมุ่งสนองกิเลสตนฝ่ายเดียว และย่ำว่ากิเลสหนักล้นยิ่งกว่าคอมมิวนิสต์

7) หมวดสิ่งที่ควรเข้าใจแล้วตระหนักไว้เป็นหลัก เช่น ให้เลิกตั้งตัวรับบริจาค ให้ทำความเข้าใจภาษาคน-ภาษาธรรม ให้ฆราวาสฝึกฝนความเป็นภิกษุอยู่ที่บ้านโดยไม่ต้องบวชก็ได้ และย่ำว่าทุกคนสามารถเป็น “พุทธทาส” ได้ถ้าอุทิศชีวิตรับใช้พระองค์อย่างสุดจิตใจ ให้รู้จักทำงานด้วยจิตว่าง และให้ฝึกฝนวิธีบรรลุนิพพานทุกกลมหายใจเข้าออก วัตถุประสงค์เป็นที่พึ่งแม่ของสัตว์เดรัจฉาน เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งสิ่งปลูกฝังและส่งเสริมศีลธรรม ที่พุทธชนควรรับรู้

8) หมวดวัฒนธรรมของชาวพุทธยุคปัจจุบัน ซึ่งให้เห็นว่าชาวพุทธยุคนี้ แทนที่จะนับถือพุทธศาสนาแบบวิทยาศาสตร์ กลับนับถือเป็นไสยศาสตร์ แทนที่จะกราบไหว้พระพุทธรูปเพื่อบูชาพุทธคุณ การพรมน้ำมนต์เป็นการถือเอาประโยชน์ทางจิตวิทยา กลับอ่อนวอนให้ช่วยดลบันดาลในสิ่งที่หวัง ชาวพุทธไม่ชี้ขาดจนถึงกับแขวนเครื่องรางของขลังเพื่อไว้ป้องกันตัวเอง

9) หมวดปรมาัตถธรรม พุทธถึงสภาวะธรรมที่มีอยู่ นิพพานเป็นสิ่งที่หาพบได้ ในวัฏฏสังสาร ทุกข์เกิดที่ไหนต้องดับที่นั่น เช่นกฎธรรมชาติ กฎแห่งความดี ความสงบที่เป็นพื้นบานรองรับให้กฎเกณฑ์ทางสังคมดำรงอยู่ได้

10) หมวดปกิณณกปัญหา ว่าด้วยเรื่องเบ็ดเตล็ด บทบาทของบุตรธิดาในการกตัญญูต่อมารดาบิดา บทบาทหน้าที่ที่ครูควรจะปฏิบัติ และการเผยแพร่ธรรมะ หรือการแจกดวงตาส่วนมากยังไม่ยอมรับ

จากกรอบคิดในแถลงการณ์สวนโมกข์ 50 ปี และกฎบัตรพุทธบริษัท 136 ข้อนี้ เป็นการสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาและระบบแนวคิดของท่านพุทธทาส ในการสร้างสวนโมกข์ให้เป็นที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง

2.2.4 กรอบคิดจาก “มรดกที่ขอฝากไว้”

1) สร้างโรงมหรสพทางวิญญาณ และผลิตสื่อภาพปริศนาธรรมช่วยสอนธรรมะ

ท่านพุทธทาส ได้ใช้กลยุทธ์ในการก้าวนำทางและสืบทอดธรรมอีกรูปแบบหนึ่งที่น่ามาใช้ คือ การสร้างโรงมหรสพทางวิญญาณ (โรงหนังสวนโมกข์) หมายถึง สถานที่ให้ความรู้

ทางด้านจิตใจ ทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน เพื่อที่จะได้ดวงตาเห็นธรรม ท่านถือว่าเป็นแหล่งอำนวยความสะดวกแก่ผู้สนใจธรรมะมากเป็นอันดับสองรองจากหนังสือ ด้านหน้าโรงแรมพรหมมี “ภาพแจกดวงตา” (แต่บางคนวิ่งหนีไม่ยอมรับ) บนหลังคามีสัญลักษณ์ เส้า 5 ต้น ภายในเต็มไปด้วยภาพเขียน บนผนัง เส้า ใต้บันได ฯลฯ ทั้งที่คิดขึ้นใหม่และนำมาจากของเก่า ไม่ว่าจะมาจาก เซน ทิเบต ตะวันตก จีน และ ไทย ฯลฯ

การเผยแพร่ธรรมะด้วยวิธีการดังกล่าวนี้ นับว่าก้าวหน้าเร็วจนผู้อื่นตามไม่ทัน จึงก่อให้เกิดความเข้าใจผิด และถูกกล่าวหาว่าเป็น “ดิสเนย์แลนด์” หรือ “สวนสนุก” หาใช่สถานที่ปฏิบัติธรรมแต่อย่างใดไม่ ท่านจึงออกมาตอบโต้ แต่ฝ่ายต่อต้านก็ไม่ยอมรับแจกดวงตา ยังกระโหมกระพือข่าวในทางลบต่อไปอีก แต่ในขณะเดียวกันก็เพิ่มความอยากรู้อยากเห็นด้วยเช่นกัน จึงมีคนมาเยี่ยมชมโรงหนังแห่งนี้มากขึ้น และตัวท่านเองหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายคอยทำหน้าที่แจกดวงตา นำเที่ยวไปในโลกแห่งปริศยานั้น ส่วนผู้ที่ชอบใช้ความคิดก็ปล่อยให้โลดแล่นไปด้วยภูมิปัญญาของตนเอง

ในส่วนของการผลิตสื่อช่วยสอน มีการสร้างเครื่องมือขยายเสียง เครื่องปั่นไฟฟ้า เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องบันทึกเสียง และประดิษฐ์สไลด์ขึ้นใช้เอง โดยใช้ภาพหนังสือสอดเข้าไปข้างใต้ แล้วให้ภาพนั้นมาปรากฏที่จอ โดยมีส่วนประกอบ คือ ลังไม้เป็นกรอบนอก ใช้ไฟฉายที่ใช้น้ำมันมาทำเป็นตัวแสง ใช้เลนส์กล้องถ่ายภาพขนาดใหญ่มาทำเลนส์ประกอบกับอุปกรณ์อื่นๆ เมื่อเห็นรูปร่างแล้วอาจจะดูเทอะทะไปบ้างแต่ก็ลงมือศึกษาทดลองจนสามารถนำมาใช้งานจนสำเร็จประโยชน์ได้

มีการสร้างโรงปั้นภาพ และระดมช่างเขียนภาพ ช่างแกะ ช่างหล่อ ช่างระบายสี เช่น มีพระโกวิท เขมานนุโท, พระไสว สิวญาโณ, พระทองสุข ธมฺมวโร, สัมพันธ์ ก้องสมุทร, สุเทพ เมืองคล้าย ร่วมกันรังสรรค์ภาพหินสลักชุดพุทธประวัติชุดที่สมบูรณ์แบบ แล้วนำมาติดไว้รอบๆ ผนังด้านนอกโรงหนัง มีการจำลองรูปปั้นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร 3 ขนาด โดยขนาดใหญ่ประดิษฐานไว้บนเสาสู่กลางสนามหญ้าใกล้ “โรงฉั่น” ขนาดกลางไว้บูชาในวัด และขนาดเล็กไว้บูชาตามบ้าน หลังจากเสร็จภารกิจเกี่ยวกับภาพพุทธประวัติ โรงปั้นแห่งนี้เปลี่ยนมาทำหน้าที่ปั้นรูปคน รูปท่านพุทธทาสและสุนัขชื่อ “สมพาล” มีปั้นแสดงไว้ที่นี่ด้วยเช่นกัน แต่งานปั้นระยะหลังเน้น

เรื่องความกตัญญูทเวที มุ่งให้ละเลิกอบายมุขและสิ่งเสพติดทั้งหลาย เช่น การปั้นกระปุกอมสิน แจกเด็ก เป็นต้น (อำนาจ ยัสโยธา, 2546, น. 155-159)

นิกิจ พลายชุม (2523, น. 200-242) ได้กล่าวว่า นอกจากนี้ยังมีการผลิตสื่อสอนธรรมะในรูปแบบ โรงเรียนหิน หรือสวนหินแบบเซน หมายถึง สถานที่สำหรับการสนทนาธรรม เหมาะที่จะนั่งสนทนาธรรมกลุ่มเล็กๆ เดิมที่ตั้งใจจะไว้เทศนาตอนใกล้รุ่ง ต่อมาใช้เป็นสถานที่อบรมธรรมะ ในสมัยที่ยังเดินคล่องแคล่ว ท่านเคยใช้เป็นที่อบรมนักศึกษา ผู้พิพากษา พวกซิสเตอร์ หรือแม้แต่คำบรรยายชุด “บรมธรรม” ก็เกิดขึ้นที่นี่ ซึ่งอาจจะเข้าใจยากสำหรับผู้ที่ไม่ถึง แต่กลับเป็น “อาหารจานโปรดทางสมอง” ของผู้ที่ชอบใช้ความคิด และยังผลิตสื่อสอนธรรมะในรูปแบบอื่นๆ ดังนี้

ธรรมวารีนาวา คือ ชื่อเรือ “ธรรมวารีนาวาวิศรกุลณภูมิ” เป็นอาคารเรือ 2 ลำ อุปมา การขนสัตว์ข้ามห้วงทุกข์ ที่ได้ท้องเรือเป็นที่เก็บน้ำฝน ด้านบนมีหอรบั้งและหอกลอง หัวเรือสร้างตามแบบศิลปะสาญจีของอินเดีย ความหมายของเรือ มีนัยทางธรรมว่าเป็นพาหนะขนสรรพสัตว์ข้ามวิภวสังสาร ส่วนอาคารเรือลำที่ 2 ภายในจัดเป็นห้องประชุมใหญ่ ด้านหัวเรือทำเป็นห้องสมุดตั้งชื่อว่า “โมกขพลบรรณาลัย” ไว้บริการสำหรับพระภิกษุและประชาชนทั่วไป ด้านล่างใต้ท้องเรือใช้เป็นที่เก็บน้ำฝนเช่นกัน

ลานหินโค้ง หมายถึง โรงธรรมแบบธรรมชาติ หรือ ห้องโถงธรรมชาติ เอนกประสงค์ ซึ่งเลียนแบบลักษณะโค้งของพระจันทร์ครึ่งซีก มีประธานนั่งตรงกลาง เห็นแล้วจะสัมผัสสรสชาติของศิลปะได้มากกว่าปกติ ณ สถานที่แห่งนี้เป็นที่ทำวัตรเช้า-เย็น แสดงปาฐกถา ประชุมสัมมนา อบรมพระ ฆราวาส ทั้งเด็กผู้ใหญ่ หรือทำบุญเลี้ยงพระจำนวนมากๆ ในวันเสาร์จะมีการตักบาตรสาธิต

ศาลาธรรมโฆษณ์ หมายถึง ที่แสดงผลงานวรรณกรรม 50 ปี พุทธทาส ณ สถานที่แห่งนี้ เป็นที่รวบรวมตัวอย่างผลงานของท่าน รวมทั้งอัฐิก็เก็บไว้ใต้ฐานพระพุทธรูปในศาลานี้

ภาพหินสลักจำลอง หมายถึง ภาพจำลองสลักหินยุคก่อนมีพระพุทธรูป อยู่รอบๆ โรงมหรสพทางวิญญาณ (ด้านนอก) ประดับด้วยภาพปูนปั้น ฝีมือพระภิกษุในสวนโมกข์ ซึ่งจำลอง

จากหินสลักพุทธประวัติยุคก่อนมีพระพุทธรูป ประมาณปี พ.ศ. 300-700 นับเป็นพุทธประวัติชุดแรกของโลกที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์กว่าสถานที่แห่งใด

ซากธรรนำไหล คือ ตัวอย่างอันตรรายจากการทำลายป่าต้นน้ำลำธาร เป็นซากหรือร่องรอยธรรนำไหลขนาดเล็กๆ เพื่อเป็นคติเตือนใจให้ตระหนักถึงโทษของการตัดไม้ทำลายป่า

โบสถ์เขาพุทธทอง หมายถึง สถานที่เพื่อทำสังฆกรรม ณ สถานที่แห่งนี้ คือ “โบสถ์แบบสวนโมกข์” เป็นโบสถ์กลางดิน มีเสา (ท่อนซีเมนต์) สูงใหญ่ทั้งสี่ทิศแสดงเขตสีมา มีใบไม้ กิ่งไม้ เป็นเสมือนหลังคาโบสถ์ ต้นไม้เป็นผนังโบสถ์ ทั้งนี้เพื่อให้ใกล้เคียงกับสมัยพุทธกาล และมีพระพุทธรูปประธานประดิษฐานไว้ด้วย สถานที่แห่งนี้เคยใช้เป็นที่ฌาปนกิจสรีระท้าวพุทธทาส

รูปปั้นโพธิสัตว์อโลกิตศวร (รูปปั้นจำลอง) หมายถึง สัญลักษณ์ของพระโพธิสัตว์ คือ สุทธิ ปัญญา เมตตา ขันติ ความรู้สึกดังกล่าวจะปรากฏรวมกันอยู่บนใบหน้าของรูปปั้นองค์เดียวกัน และผู้ที่พบเห็นมักจะรู้สึกว่าได้สัมผัสกับ สุทธิ ปัญญา เมตตา และขันติ ร่วมไปด้วย

บัวพันธุ์ใหญ่ (บัววิคตอเรีย) สำหรับผู้ที่ไม่เคยเห็น เป็นบัวที่มีขนาดใหญ่ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 วา มีพร้อมทั้งดอกปลูกไว้ในบ่อซีเมนต์เพื่อให้ที่ไม่เคยเห็นได้ชมและศึกษา

ชุดโครงการดุ๊กที่โรงธรรม เพื่อการศึกษาอสุภกรรมฐาน สถานที่แห่งนี้ในสมัยแรกๆ เคยใช้เป็นที่แสดงธรรมและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่ต่อมาใช้เป็นที่พักของพระอาคันตุกะ บางครั้งมักเรียกที่นี้ว่า “ศาลานางาม”(นางามแบบสวนโมกข์) คือ มีโครงการดุ๊กเต็มรูปร่าง มีข้อความเป็นคติเตือนใจว่า “ข้าพเจ้าเคยเป็นอย่างท่านมาแล้ว ท่านเองก็จะเป็นอย่างข้าพเจ้า”

สระนาฬิกา เป็นอุปมาของนิพพาน สระแห่งนี้สร้างขึ้นเพื่อเป็นสื่อสอนธรรมะ โดยจำลองมาจากบทเพลงกล่อมลูกของชุมชนรอบอ่าวบ้านดอนในอดีต ที่แสดงถึงภูมิปัญญาของ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ฝากปรีศนาธรรมชั้นโลกุตระด้วยสุนทรียารมณ์ไว้ให้ลูกหลานตั้งแต่เยาว์วัย เพื่อว่าโตขึ้นถ้าแก้ปรีศนานี้ได้ ดวงตาจะสว่างและสามารถยกชีวิตเข้าสู่กระแสพระนิพพาน เนื้อเพลงมีว่า

“เอ่อน้องเอ๋ย มะพร้าวนาฬิกาเกอร์ ต้นเดี่ยวโนเน่ กลางทะเลซี้ฝั่ง ฝนตกไม่ต้อง ฟ้าร่องไม่ถึง กลางทะเลซี้ฝั่ง ถึงได้แต่ผู้พันบุญเอ๋ย”

เขานางเอ เป็นสถานที่จุดชมวิวิทิวทัศน์บนเขานางเอ สถานที่แห่งนี้ตั้งอยู่ด้านหลังสวนโมกขพลาราม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นศิลาทรายแดง มีสถูปโบราณอยู่บนเขาด้วย จากยอดเขานี้จะมองเห็นอ่าวบ้านดอนและหมู่เกาะอ่างทอง ทราบว่าสมัยที่ยังแข็งแรง ท่านมักจะเดินขึ้นไปทัศนวิวิทิวทัศน์ ณ สถานที่แห่งนี้เสมอ

ป่าไม้เสม็ดแดง หมายถึง สัญลักษณ์ป่าไม้เขานางเอ ต้นเสม็ดชนิดนี้มีให้เห็นทั่วไป โดยเฉพาะใน “ค่ายลูกเสือธรรมบุตร” (ส่วนหนึ่งของสวนโมกข์) เป็นสถานที่อันสงบเงียบเหมาะแก่การปลีกวิเวกยิ่งนัก

2) การเขียนหนังสือ และคิดค้นวิธีเผยแพร่ธรรมะ

อำนวย ยัสโยธา (2546, น. 164-175) ได้กล่าวว่า การเผยแพร่ธรรมะโดยวิธีเขียนหนังสือในสมัยนั้นกระทำกันน้อยมาก อาจจะเป็นเพราะภิกษุส่วนใหญ่ไม่ถนัดหรือไม่มีความรู้เพียงพอ แต่ท่านพุทธทาสเป็นผู้มีพรสวรรค์ด้านนี้ ปกติเป็นคนชอบเขียนหนังสือ ท่านเขียนได้ทั้งเรื่องสั้น เรื่องยาว ความเรียง บทวิพากษ์ ทั้งในรูปของร้อยแก้วและร้อยกรอง สามารถเขียนได้อย่างลื่นชิ่งหรือง่าย ๆ เพื่อให้เหมาะกับคนต่างระดับภูมิธรรม งานเขียนประกอบด้วยชุดต่างๆ เช่น ชุดธรรมโฆษณของพุทธทาส ชุดพุทธศาสนาสำหรับผู้มีการศึกษา ชุดที่ใช้เป็นหลักฐานสำหรับค้นคว้า ชุดลอยปทุม ชุดหมุนล้อธรรมจักร ชุดมองด้านใน และชุดปลีกย่อยอื่นๆ ในส่วนงานเผยแพร่ด้วยหนังสือประกอบด้วย 4 รูปแบบ คือ งานเขียน แปล พิมพ์ และพูดแล้วเป็นหนังสือในส่วนของงานเขียน ถือหลักว่าจะต้องสำเร็จประโยชน์ คือ

(1) เขียนให้อ่านรู้เรื่อง ทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย ย่อยสลายเรื่องยาวให้เป็นเรื่องสั้น หาตัวอย่างประกอบให้เข้ากับสถานการณ์ เว้นแต่หนังสือชุมนุมทรัพย์จากพระโอบุชฐี ที่เขียนโดยไม่ใช้ถ้อยคำสำนวนของผู้เขียนเอง หากแต่นำพระวณะจากบาลีที่ว่าด้วยเรื่องเดียวกันแต่กระจัดกระจายอยู่ในหลายที่มารวมให้เป็นหนึ่งเดียว

(2) งานแปล ถือหลักในการเลือกเรื่องที่ว่าจะต้องแปลใหม่ กระแทกความรู้สึกที่หมกมุ่นอยู่แต่ในเรื่องลภัสการะให้สะดุ้งสะเทือนได้ โดยมีหลักว่าต้องแปลให้อ่านรู้

เรื่อง แต่ถ้าไม่มีพื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องที่แปลจะทำให้ตีไม่ได้ ยิ่งถ้าผู้แปลรู้ซึ่งในเรื่องนั้นๆ มากเท่าไร จะยิ่งแปลได้ดีเท่านั้น เพราะการแปลที่ดีมีใช้คำนี้เฉพาะความถูกต้องในภาษาเพียงอย่างเดียว แต่ต้องคำนึง “แกน” ของเรื่องและหลักเหตุผลประกอบกัน บางครั้งนอกจากแปลตรงๆ แล้วยังมีการนำคำสอนต่างดลัทธิมาแปลง เพื่อให้เข้ากับหลักการของพุทธศาสนา

(3) งานพิมพ์ มีทั้งพิมพ์ปกแข็งขนาดหลายร้อยหน้า เพื่อไว้ใช้ค้นคว้าอ้างอิง เช่น ชุมชุมทรัพย์จากพระโอบุชู้ หรือพิมพ์ขนาดบาง เช่น ชุตมอด้านใน บางกรณีจัดพิมพ์เป็นแผ่นปลิว บัตรอวยพร ถือหลักว่าจะต้องพิมพ์ให้มีคุณภาพดี ราคาถูก โดยถือเอาบุคคลเป็นกำไร นอกจากนี้ยังมีส่วนที่พิมพ์แจกเนื่องในโอกาสต่างๆ ราว 50 รายการ

(4) การพูดแล้วเป็นหนังสือ คือ คราวที่เขียนเป็นหนังสือแล้วไม่สะดวก เช่น กรณีที่ได้รับนิมนต์ให้ไปแสดงปาฐกถาธรรมต่างสถานที่หรือแม้แต่ในสวนโมกข์เอง หรือขณะที่สภาพร่างกายไม่เอื้ออำนวย ก็พูดลงแถบบันทึกเสียง(เทปธรรมะ) ซึ่งรวบรวมได้ประมาณ 766 รายการ แล้วคัดเลือกบางส่วนที่เห็นว่าเหมาะสม นำมาจัดพิมพ์อีกต่อหนึ่ง จึงเห็นได้ว่าท่านพยายามกระทำทุกรูปแบบเพื่อให้คำสอนนั้นเผยแผ่ไปในวงกว้างที่สุด

การใช้วิธีเขียนหนังสือเป็นเครื่องมือเผยแผ่ธรรมะ นับว่าเป็นการก้าวนำทางและสืบทอดธรรมที่แยบยล สำเร็จประโยชน์กว่าวิธีอื่นใด เพราะสะดวกต่อการแจกจ่าย ง่ายต่อการหยิบอ่าน หนังสือเป็นสื่อที่คงทนถาวรใช้ได้ยาวนาน ยิ่งถ้าเผยแผ่ไปตามห้องสมุดของสถานศึกษาด้วยแล้ว จะมีผู้อ่านจำนวนนับไม่ถ้วน สามารถหาอ่านได้ทุกเวลาที่ต้องการ หรือกรณีที่แจกจ่ายไปตามบ้าน เคหสถาน หน่วยงาน ที่มีคนสัญจรไปมา ที่สาธารณะ ใครมาพบเห็นสามารถหยิบอ่านเป็นการฆ่าเวลาและเรียนรู้ธรรมะไปพร้อมๆ กัน ยังสามารถเผยแผ่ไปทั้งในและต่างประเทศ หรืออาจจะมีการนำไปแปลเป็นภาษาต่างประเทศอีกด้วย

พุทธทาสภิกขุ (2529, น. 33) ได้กล่าวไว้ว่า การคิดค้นวิธีเผยแผ่ธรรมะในรูปแบบของบทร้อยกรอง มีทั้ง โคลง ฉันท์ กาพย์ และกลอน ถึงแม้ท่านพุทธทาสจะถูกวิจารณ์ว่าค่อนข้างหย่อนในเชิงศิลปะการประพันธ์ แต่ท่านถือว่าบทร้อยกรองประเภทนี้ “งดกวี” คือ ไม่จำเป็นต้องเน้นเรื่องความไพเราะเพราะพริ้งในเชิงกวี ขอเพียงแต่ให้ได้รสชาติทางธรรมและสามารถยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นก็เพียงพอ ดังที่กล่าวว่า

คำประพันธ์ บทพระธรรม ไม่จำเพาะ	ว่าจะต้อง ไพเราะ เพราะอักษร
หรือสัมผัส ซ้อยชด แห่งบทกลอน	ที่อรชร เริงกวี ตามนิยมฯ
ขอแต่เพียง ให้อรรถ แห่งธรรมะ	ได้แจ่มจะ ถนัดเห็น เป็นปฐม
แล้วได้รส แห่งพระธรรม ต่ำอารมณ	ที่อาจบ่ม เบิกใจ ให้เจริญฯ
ให้นิสัย เปลี่ยนใหม่ จากเก่าก่อน	ไม่ซึมเศร้า สุขสง่า น่าสรรเสริญ
เป็นจิตกล้า สามารถ ไม่ขาดเกิน	ขอชวนเชิญ ชมธรรมรส งดกวีฯ

การเผยแพร่ธรรมะโดยใช้บทร้อยกรองเพื่อ “แทรกไว้เป็นยาดำ” ทำให้เป็น “ธรรมบันเทิง หรือ ยาแก้วง” ช่วยให้ศึกษาธรรมะเป็นไปด้วยความเพลิดเพลิน ไม่น่าเบื่อหน่าย เช่น สอนเรื่อง “ละชั่ว ทำดี ทำจิตให้ผ่องแผ้ว” ท่านพุทธทาสก็แต่งเป็น “คำโคลง” (พุทธทาสภิกขุ, 2559, น. 2)

มวลบาป อย่าก่อปรแท้	นิดก็ตาม
เสริมล้ำ กุศลงาม	จุงพร้อม
จิตตน ฝึกทุกยาม	ให้ผ่อง
พุทธศาสน์ ซึ่งสั่งซุ่ม	เยี่ยงนี้ทุกพระองค์

นอกจากนี้ท่านพุทธทาสยังนำวิธีปรงยารักษาโรคทางกาย มาอธิบายโดยอุปมาอุปไมยวิธีปรงยารักษาโรคทางจิต เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจ ดังในคำกลอน ชื่อ “ยาระงับสรรพทุกข์” (พุทธทาสภิกขุ, 2552, น. 15)

ต้น “ไม่รู้-ไม่ชี้” นี้เอาเปลือก	ต้น “ช่างหัวมัน” นั้นเลือก เอาแก่นแข็ง
อย่างนั่นเอง เอาแต่ราก ฤทธิ์มันแรง	ไม่มีกู-ของกู แสง เอาแต่ใบ
ไม่น่าเอา-น่าเป็น ฟันเอาดอก	ตายก่อนตาย” เลือกออก ลูกใหญ่ๆ
หกอย่างนี้ อย่างละซั้ง ตั้งเกณฑ์ไว้	ดับไม่เหลือ สิ่งสุดท้าย ใช้เมล็ดมัน
สพเพ ธมฺมา นาลิ อภินิเวสาย อัน	เป็นธรรมชั้น หฤทัย ในพุทธนาม
จัดลงหม้อ ใส่ น้ำ พอทวมยา	เคี้ยวไฟกล้า เหลือได้ หนึ่งในสาม
หนึ่งช้อนชา สามเวลา พยายาม	กินเพื่อความหมดสรรพโรคเป็นโลกอุดร

พุทธทาสภิกขุ (2552, น. 191) ให้บทสรุปเกี่ยวกับความสุขที่แท้จริงว่า หมายถึง “สุขเย็น” มิใช่ “สุขใหม่” ดังที่แสดงไว้ใน “หัวข้อธรรมในคำกลอน ฉบับสมบูรณ” ว่า

ความเอ๋ย ความสุข	ใครๆ ทุก คนชอบเจ้า ใฝ่วิงหา
“แก่ก็สุข ฉันทก็สุข ทุกเวลา”	แต่ดูหน้า ตาแห่ง ยังแคลงใจ
ถ้าเราเผา ตัวตณหา ก็น่าจะ “สุข”	ถ้ามันเผา เราก้ “สุข” หรือเกียมิใหม่
เขาว่า “สุข” ! สุขเน้อ !!” อย่าห่อไป	มันสุขเย็น หรือสุขใหม่ ให้แน่เออย.

3) บูรณการคำสอนต่างลัทธินิกายมาประยุกต์ใช้

อานวย ยัสโยธา (2546, น. 168-171) ได้กล่าวว่า ท่านพุทธทาสเป็น “นางนวลแตกฝูง” ผู้บุกเบิกค้นคว้าแสวงหาอย่างแท้จริง ไม่ติดยึดขังตนเองไว้เฉพาะในกรอบแห่งเถรวาท แต่ยังทำตนหลุดกรอบนำ “ธรรมะนอกคัมภีร์” เช่น ของนิกายเซนและมหายานมาประยุกต์ใช้ เมื่อมีผู้ถามว่าสวนโมกข์ถือแนวปฏิบัติธรรมตามนิกายใด ท่านตอบว่า “ถือธรรมะที่ถูกต้องเป็นสำคัญ

พุทธทาสภิกขุ (2554, น. 65-66) ได้ให้เหตุผลที่ต้องบูรณการคำสอนของต่างลัทธินิกายมาใช้ โดยเปรียบเทียบให้ฟังว่า ขึ้นชื่อว่าแสงไฟย่อมส่องทางให้แก่ผู้ส่องทั้งนั้น เราจะใช้กระจกตะเกียงสีขาว สีแดง สีเขียว หรือสีอะไรก็ตามที่ มันยอมส่องให้เราเห็นถนนหนทางที่เราเดินไปได้ด้วยกันทั้งสิ้น ขอแต่ให้มันมีแสงก็แล้วกัน สีเขียวสีแดงเหล่านั้น ไม่ทำให้เราต้องถึงกับเดินไปไม่เห็น หรือถึงกับหลงทาง ครั้นเราเดินไปถึงที่ๆ เราต้องการแล้ว ตะเกียงที่มีสีต่างกันนั้นก็ไม่มีปัญหาอะไรเลย บางทีจะเป็นการฉลาดเสียอีก ในการที่เราอยู่ในภูมิภาคประเทศที่ต่างกัน แล้วเราใช้ตะเกียงมีกระจกสีต่างกัน คือให้ตรงกับความต้องการหรือความเหมาะสมของเราดีกว่าที่จะทำตามๆกันเพื่อให้เหมือนกันไปหมด ทั้งที่เรามีจิตใจ มีการศึกษา หรือที่อยู่อาศัยต่างกัน

มหายานกับหินยานนั้น เป็นพุทธศาสนาหรือแสงสว่างด้วยกัน จะผิดกันบ้างก็ตรงที่เครื่องประกอบภายนอกเล็กๆ น้อยๆ อันเนื่องมาจากความต้องการปลีกย่อยของบุคคลผู้นำพระศาสนาไปเผยแผ่ในที่นั้นๆ ซึ่งมีประชาชนต่างกัน มีขนบธรรมเนียมต่างกัน มีความจำเป็นบางอย่างที่ครอบงำเขาอยู่ต่างกัน แต่ทั้งสองนิกายก็ยังคงเป็นศาสนาหรือแสงสว่างอยู่นั่นเอง เวลา

ล่วงมาตั้ง 2,000 กว่าปีแล้วใครจะไปชี้ได้โดยเด็ดขาดว่าตะเกียงดวงไหนเป็นตะเกียงดวงเก่า ที่สามารถทำตะเกียงที่จุดขึ้นแล้ว จะไม่ให้มีแสงเสียเลยแม้แต่หยด และใครบ้างจะคัดค้านว่าถ้าใช้กระจกหน้าตะเกียงเป็นสีต่างๆ แล้ว มันจะหมดคุณภาพในการส่งถนนหนทางสำหรับเดิน

ประกาศ วัชรภรณ์ (2543, น. 38-39) ได้กล่าวว่า พุทธศาสนาที่แท้มีเพียงแบบเดียว คือ “แบบของพระพุทธเจ้า” ไม่มีอย่างจีน อย่างไทย หรืออย่างแขก ฝรั่งเศส เป็นต้นเลย มีแต่ “พุทธศาสนาอย่างของพระพุทธเจ้า” อย่างเดียวเท่านั้น แต่ว่ามีวิธีพูดหรือวิธีบอก หรือวิธีนำให้เข้าถึงนั้น ต่างกันมากทีเดียว คือ ต่างกันตามยุค ตามสมัย ตามถิ่น พุทธศาสนาเป็นเรื่องของคนฉลาดอยู่แล้วก็จริง แต่ครั้งเข้าไปในประเทศจีน ซึ่งคลั่งไปด้วยกลิ่นไอแห่งสติปัญญาของเจ้าโจชงจื้อ ฯลฯ อยู่อย่างเต็มที่ จะพูดด้วยถ้อยคำอย่างเดียวกันหรือวิธีเดียวกันกับที่พูดให้แก่คนที่รู้จักแต่เพียงเลี้ยงวัวและรีดนมวัวไปวันหนึ่งๆ ได้อย่างไรเล่า

อำนาจ ยัสโยธา (2546, น. 170-171) ได้กล่าวว่า เพราะฉะนั้น “เราอย่าเป็นนิกายเซ็น นิกายไม่เซ็น เราอย่าเป็นกันเลย เป็นนิกายไม่ยึดมั่นถือมั่นดีกว่า ไม่เป็นธรรมยุติ ไม่เป็นเถรวาท ไม่เป็นมหายาน ไม่เป็นอะไรหมด เป็นนิกายไม่ยึดมั่นถือมั่น นิกายไม่มีตัวกู-ของกู เพราะพุทธศาสนาที่แท้ นั้น ไม่ใช่มหายาน ไม่ใช่เถรวาท แต่เป็นข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง ที่ทนต่อการพิสูจน์ในตัวการปฏิบัติ นั้น บุคคลที่ไม่รู้จริง พูดยภยองเถรวาท ชมข่มมหายาน อย่างนี้ก็บ้า หรือว่าไปยกย่องมหายาน ชมข่มเถรวาท มันก็บ้าเท่ากัน

นอกจากนี้ ยังนำคำสอนของศาสนาคริสต์มาประยุกต์ให้เข้ากับพุทธ จากพุทธให้เข้ากับคริสต์ หรือ เต๋า โดยอธิบายว่าในพุทธศาสนาก็มีพระเจ้า เพียงแต่ไม่เรียกว่า “God” แต่เรียกว่าธรรม หรือ พระธรรม (ธรรมชาติ) พระเจ้าของชาวคริสต์ คือ กฎสูงสุดของธรรมชาติ และตีความว่าที่พระเจ้าตรัสให้ “อาดัม” รับประทานผลไม้ต้องห้าม ถ้าซืนกินจะต้องตาย คำว่าตายในที่นี้เป็นภาษาธรรมหมายถึงตายทางวิญญาณ หรือตีความแบบผ่อนสั้นผ่อนยาวว่า ข้าพเจ้า ของชาวพุทธ มีความหมายเหมือนกับ ข้าของพระเจ้าเป็นเจ้า ของชาวคริสต์ หรือตีความคำสอนของคริสต์ที่ว่า “พระเจ้าจะช่วยเฉพาะคนที่ช่วยตนเอง” มีความหมายเหมือนของพุทธที่ว่า “ตนนั้นแลเป็นที่พึ่งแห่งตน” หรือการที่สอนว่า “พระเจ้าไม่เข้าข้างคนผิด” ก็มีความหมายเหมือนกับคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมของศาสนาพุทธที่สอนว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” และถือว่าในคริสต์ก็ไม่มีตัวกู-ของกู เพราะทุกสิ่งล้วนเป็นสมบัติของพระเจ้า ในเมื่อพระเจ้าเป็นสิ่งเดียวกับธรรมชาติ ทุกสิ่งจึง

เป็นสมบัติของธรรมชาติเช่นเดียวกับของพุทธ “ลัทธิเต๋าสอนว่าไม่มีตัวกู-ของกู” เพราะทุกสิ่งเป็นของเต๋า และเต๋าคือธรรมชาติ ฉะนั้น พระเจ้าของคริสต์ ธรรมะหรือธรรมชาติของพุทธ และลัทธิของเล่าจื๊อ เหล่านี้ล้วนหมายถึงสิ่งเดียวกัน

ท่านพุทธทาสภิกขุ ยังได้ประยุกต์เรื่อง “จิตว่าง” ให้เข้ากับของคริสต์ โดยอธิบายว่า ขณะที่พระเจ้าสร้าง “อาดัม” กับ “อีฟ” ให้อยู่ด้วยกันเพียงลำพังสองคน ต่างฝ่ายต่างเปลือยเปล่าไม่มีอะไรปกปิดร่างกาย แต่ไม่ละอายต่อกันเพราะ จิตยังว่าง ไม่ยึดติดและปรุงแต่ง แต่ครั้งแอบรับประทานผลไม้ต้องห้าม จิตถูกปรุงให้วุ่น จึงรู้สึกละอายและเป็นทุกข์ จนต้องแอบซ่อน ดังที่ท่านกล่าวว่า ก่อนหน้านี้ “ก่อนแต่จะรู้สึกว่าเป็นหญิง หรือเป็นชาย นุ่งผ้า หรือไม่นุ่งผ้า ดีหรือไม่ดี ก่อนแต่จะรู้สึกอย่างนี้ ไม่มีปัญหาอะไร มนุษย์เราสบาย คือว่างอยู่นั่นเอง พอมาเกิดรู้ว่า นิดี้ นี้นี้ดี นี้นี้นั้น นี้นั้น นี้นั้น นี้นั้น มีปัญหาขึ้นมาทันที ล้วนแต่เป็นเรื่องของความทุกข์

จากที่บูรณาการคำสอนต่างลัทธิกันมาใช้ นอกจากจะเป็นการเก็บเกี่ยวส่วนดีของฝ่ายอื่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์แล้ว ยังได้ชื่อว่าเป็นการสนองปณิธานข้อ 2 เรื่อง มุ่งสร้างความเข้าใจระหว่างศาสนา จึงถือได้ว่าเป็นการก้าวนำทางที่ประนีประนอม สร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างมวลมนุษยในสังคมโลกอีกด้วย

ปรัชญาการสอนของท่านพุทธทาสจึง “ถือธรรมะเป็นใหญ่ไม่ถือนิกายเป็นใหญ่” โดยอุปมากับแสงสว่างว่า ไม่ว่าวิธีการของลัทธินิกายใด ถ้าสามารถใช้เป็นแสงสว่างส่องทางชีวิตให้สำเร็จประโยชน์ได้ สามารถนำมาใช้ได้ทั้งนั้น จึงเห็นได้ว่าท่านสอนด้วยลีลาแปลกๆ เช่น พูดให้กระแทกอารมณ์ กระทั่งกิเลส หรือแบบสั้นลัด ตัดตรง มุ่งเข้าสู่จิต ผ่องปริศนาธรรม (โกอาณ) ให้ขบคิด เพื่อผู้ฟังจะเข้าใจได้ด้วยตนเอง ดังเช่นการให้แก้ปริศนาที่โรงแรมสรรพทางวิญญาณ หรือตั้งคำถามว่าเกิดมาทำไม ? แนะนำให้ตายเสียก่อนตาย ให้ทำงานด้วยจิตว่าง ฯลฯ เมื่อถามว่าเมื่อไหร่จะสร้างโรงแรมสรรพแห่งนี้เสร็จ ท่านก็ตอบ “แบบเซน” ว่า “มันเสร็จทุกวัน คุณมองไม่เห็นหรือ เราสร้างเรือขึ้นมา ต้องการให้คนเสร็จ ไม่ใช่ให้เรือเสร็จ คือ สร้างเรือขึ้นมา ก็ให้พระเณรช่วยทำ เวลาทำงานมันก็ละกิเลส ละความเห็นแก่ตัว ปรากฏว่าเรือยังไม่เสร็จ แต่พระเหล่านี้เสร็จแล้ว คือสิ้นกิเลสแล้ว

อย่างไรก็ดี แม้ว่าท่านพุทธทาสภิกขุจะเน้นถึงการพัฒนาด้านจิตใจก็จริง แต่ถึงกระนั้นท่านก็หาใช่จะปฏิเสธการพัฒนาทางด้านวัตถุไม่ โดยท่านให้เหตุผลว่า มนุษย์มีปัญหาเข้า

มาบีบคั้นมากปัญหาทุกอย่างวิ่งเข้ามาบีบคั้นมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตใจ ควรจะตระหนักรู้กันให้ดีๆ และให้มีการแก้ไขไปพร้อมๆ กันทั้งสองทาง อย่างเหมาะสมและถูกต้องตรงจุด จะแก้ปัญหาร่างกายอย่างเดียวไม่ได้ จะแก้ปัญหาทางจิตเท่านั้นก็ไม่ถูก ทั้งร่างกายและจิตใจต่างเป็นองค์ประกอบสำคัญของชีวิต ต้องให้ความสำคัญเหมือนกัน หาไม่แล้วการแก้ไขปัญหาก็จะกลับกลายเป็นการเพิ่มปัญหาขึ้นมาซ้ำเติมอีกโดยไม่รู้ตัว เมื่อท่านพุทธทาสภิกขุเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ในการพัฒนาตนให้เข้าถึงความดีสูงสุด หรือในพระพุทธศาสนาเรียกว่า “พระนิพพาน” โดยที่มนุษย์สามารถที่จะมีเสรีภาพที่สมบูรณ์ก็ต่อเมื่อได้ใช้ปัญญาในการเข้าถึงความจริง จนทำลายกิเลสอาสวะได้โดยสิ้นเชิงกระทั่งบรรลุเป็นพระอรหันต์

พุทธทาสภิกขุ (2536, น. 129) ได้มุ่งมั่นพยายามทุกวิถีทางในการชี้ทางแห่งความจริง ให้สังคมเข้าถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าและธรรมชาติ เช่นท่านใช้สัญลักษณ์ทางตา (Visual Symbol) ศิลปะและสถาปัตยกรรม ที่สำนักสวนโมกขพลาราม และการสาธิตทางสัญลักษณ์เพื่อสื่อสารธรรมะ เช่น ท่านให้ก่อสร้าง “โรงมหรสพทางวิญญาณ” วิญญาณในบริบทนี้ไม่ได้หมายถึงวิญญาณที่ล่องลอยออกจากร่างของคนตายอย่างที่เราเข้าใจกัน ทั้งไม่ใช่วิญญาณทางตา ทางหู ที่เกิดความรู้สึกทางตาทางหู ที่เรียกว่าจักขุวิญญาณ โสตวิญาณเป็นต้นไม่ แต่วิญญาณในบริบทนี้หมายถึงส่วนที่เป็นพื้นฐานของชีวิต ดังนั้นคำว่า “มหรสพทางวิญญาณ” หมายถึงสิ่งที่บำบัดและปกป้องกันมิให้โรคกิเลส มีโลก โกรธ หลง เป็นต้น เข้ามาทำลายพื้นฐานของชีวิตให้ขาดความปกติสุข ท่านยังได้ใช้สัญลักษณ์ทางธรรมชาติ เช่น ให้ชุดสระนาฬิกา มีต้นมะพร้าวอยู่ต้นหนึ่งที่ตรงกลาง ท่านอธิบายว่า ต้นมะพร้าว นั้น ก็หมายถึงนิพพานเป็นความดับทุกข์สิ้นเชิง ส่วนน้ำหมายถึงวิภูสงสาร หมายถึงว่านิพพานอยู่กลางวิภูสงสาร วิภูสงสารคือความทุกข์เวียนว่ายตายเกิด และความหมายเช่นนี้ก็มาจากบทกล่อมลูกให้นอน หรือพีก่อมน้องให้นอนของคนยุคสมัยโบราณคือ

ต้นมะพร้าว	นาฬิกา
ต้นเดียวโนเน	นอกทะเลชี้ฝั่ง
ฝนตกไม่ต้อง	ฟ้าร้องไม่ถึง
นอกทะเลชี้ฝั่ง	ถึงได้แต่ผู้พันบุญ

ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ (2530, น. 114) ได้กล่าวว่า การใช้สัญลักษณ์สื่อธรรมะของท่านพุทธทาสภิกขุ ไม่ได้มุ่งอยู่เพื่อให้เกิดประโยชน์ในสังคมพุทธศาสนิกชนเท่านั้น แต่ท่านมุ่ง

ความเข้าใจและการเข้าถึงแก่นแท้ของแต่ละศาสนา โดยเฉพาะการตีความสัญลักษณ์ไม้กางเขนใน คริสต์ศาสนาว่า รูปกางเขนคือสัญลักษณ์แห่งการตัดเสี้ยนซึ่งเส้นขวาง คือการตัด 1 หรือ “ตัวกู” นั้น เสี้ยน ให้ปราศจาก 1 หรือ “ตัวกู” ชีวิตของตัวเองเพื่อเห็นแก่ผู้อื่น หัวใจของศาสนาทุกศาสนาสอนให้ ทำลายความเห็นแก่ตัว ให้ทำลายความรู้สึกว่ามีตัวของตัว ให้ทำลายความรู้สึกที่เป็นไปในทำนอง เข้าข้างตัวด้วยกันทั้งนั้น ดังนั้น ไม้กางเขนก็คือ สัญลักษณ์แห่งหัวใจของศาสนาทุกศาสนา พุทธ ทาสภิกขุ พยายามใช้ทุกๆ สิ่งไม่ว่าภาษา ถ้อยคำ หรือสัญลักษณ์ โดยมีจุดมุ่งหมายก็เพื่อก่อให้เกิด ประโยชน์แก่สังคมโดยรวม โดยการตีความหมายของคำและสัญลักษณ์ อันเป็นการเสนอแนวคิด อย่างมีเหตุผลและด้วยสติปัญญาของท่าน เพื่อสันติภาพของโลกอย่างแท้จริง

2.2.5 กรอบคิดจาก “ภาษาคน-ภาษาธรรม”

สร้างทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรม กับการใช้สื่อสัญลักษณ์สื่อธรรมะ

พุทธทาสภิกขุ (2537, น. 42) ได้กล่าวว่า มนุษย์นั้นมีศักยภาพและความสามารถในตัวเอง ที่จะพัฒนาให้เข้าถึงความจริงได้ ตลอดถึงการพัฒนาตนเองในการทำตนเองให้เป็นอิสระจาก ความทุกข์ได้ การตีความหมายของท่านมุ่งเพื่อให้สังคมเกิดความสำนึกในตนเองหรือเพื่อเตือนสติ สังคมโลก โดยสอดคล้องกับปณิธานที่ท่านพยายามที่จะทำให้สังคมเข้าถึงหัวใจของศาสนาตนเอง และเข้าใจถึงแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ จากทฤษฎีภาษาของท่านที่เรียกว่า “ภาษาคน-ภาษา ธรรม” ท่านได้ตีความหมายที่เป็นหน้าที่ที่มนุษย์ควรปฏิบัติโดยเฉพาะคำว่า “คน” ตามที่เข้าใจ กันโดยทั่วไปหรือความหมายตามภาษาคน หมายถึงสัตว์ที่มีรูปร่างอย่างที่เราเรียกว่า “คน” แต่ใน ความหมายตามภาษาธรรม หมายถึงคุณธรรมที่เหมาะสมกับคำว่า “มนุษย์” คือคุณธรรมอย่างสูงที่ เหมาะสมกับมนุษย์ คือมีจิตใจสูง

อานวย ยัสโยธา (2546, น. 51) ได้กล่าวว่า ท่านพุทธทาสได้อธิบายศัพท์ทางปรัชญาว่า ภาษาคน คือ ภาษาทาง Physics ที่อยู่ในขอบข่ายแห่งผัสสะ ภาษาคนนั้นเอาไปตามทางวัตถุ ตาม ทางที่รู้สึกได้ ตามคนธรรมดารู้สึกและอาศัยวัตถุเป็นพื้นฐาน ไม่ได้อาศัยธรรมะเป็นพื้นฐาน และ ส่วน ภาษาธรรม เป็นภาษาทาง Metaphysics ที่อยู่เหนือขอบข่ายแห่งผัสสะ เป็นภาษาธรรมะ เป็นไปในทางนามธรรมที่ไม่เห็นตัว ไม่เนื่องด้วยวัตถุ ต้องมีปัญญาเห็นนามธรรมเหล่านั้นแล้ว จึง

จะพูดเป็น และให้ความหมายเป็น จึงพูดกันอยู่ได้แต่ในหมู่ผู้เห็นธรรม ในการสื่อสอนธรรมะ ท่านนำ “ทฤษฎีสองภาษา” มาใช้อย่างมากมาย

พระมหาจระศักดิ์ ฐมฺมเมธี (สังเมฆ) (2544, น. 34-52) ได้กล่าวว่า แนวคิดในการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือให้เกิดประโยชน์แก่สังคม โดยพยายามปรับภาษาสามัญที่ชาวบ้านใช้พูดกันอยู่ให้มีความหมายในแง่ศีลธรรมหรือศาสนา จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดคำกำกวมของคำขึ้นได้ การใช้ภาษาให้เป็นประโยชน์ในลักษณะเช่นนี้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล จะเห็นได้ว่าคำบางคำที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีการเขียนเหมือนกัน ออกเสียงเหมือนกันและสะกดเหมือนกัน เช่น คำว่า “พรหม” ซึ่งความหมายดั้งเดิมหมายถึง พระพรหมซึ่งเป็นมหาเทพมีอำนาจสูงสุดในการดลบันดาลหรือลิขิตวิถีชีวิตของมนุษย์ แต่เมื่อมาในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าใช้คำที่มีอยู่เดิมนั้นให้มีความหมายเฉพาะหรือพิเศษออกไป นั่นก็คือ “พระพรหม” ตามความหมายของพระพุทธเจ้า หมายถึงคุณธรรม กล่าวคือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา จะเห็นได้ว่าความหมายเดิมมีลักษณะเป็นบุคลิกพรหม แต่ความหมายใหม่มีลักษณะเป็น อบุคลิกพรหม อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรมก็มีลักษณะเช่นเดียวกันนี้ที่พยายามใช้ภาษาสื่อธรรมะเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมมากที่สุด จึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงปัญหาภาษาที่กำกวมได้

ท่านพุทธทาสภิกขุ แม้จะสนับสนุนส่งเสริมการใช้ภาษาธรรมแต่ท่านก็ยังเชื่อว่าภาษาไม่ใช่เป็นเครื่องมือที่ดีที่สุดเพื่อการรู้แจ้งแทงตลอดความจริงขั้นสูงสุด ท่านมีทัศนคติที่ว่า ภาษาเป็นเครื่องมือที่ไม่เหมาะสมซึ่งคล้ายกับการสอนของนิกายเซน โดยเฉพาะท่านโพธิธรรมยืนยันว่าการเล่าเรียนจากคัมภีร์ไม่สามารถให้มนุษย์เข้าถึงความจริงได้สมบูรณ์ และส่งเสริมสนับสนุนการย้อนกลับไปสู่ธรรมชาติที่แท้จริงของแต่ละคน ท่านพุทธทาสภิกขุเห็นด้วยกับการปฏิเสธเรื่องของนิกายเซน เพื่อที่จะให้ยึดถือความหมายที่แท้จริงในคำสอนของพระพุทธเจ้า พุทธศาสนานิกายเซนไม่ใช้คัมภีร์และไม่สนใจในคัมภีร์ และทำลายคัมภีร์ทุกประเภท เพราะคัมภีร์เหล่านั้นเป็นม่านแห่งอวิชชาที่ขัดขวางมนุษย์ไม่ให้เข้าถึงความว่าง คัมภีร์หรือตำราต่างเป็นเพียงการบันทึกถ้อยคำไว้เท่านั้น อย่างไรก็ตาม ธรรมะที่แท้จริงไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นถ้อยคำต่างๆ ได้ บุคคลสามารถบรรลุธรรมได้เพียงผ่านไปสู่อธรรมชาติที่แท้จริงที่เป็นความว่างเปล่า

2.2.6 กรอบคิดจาก “ปณิธาน 3 ประการ ของพุทธทาสภิกขุ”

อานวย ย์สโยธา (2546, น. 53-54) ได้กล่าวว่า ในบรรดาหลักธรรมทั้งหมดของพระพุทธองค์ ล้วนสงเคราะห์ลงใน “รอยเท้าช้าง” คือ เรื่อง ทุกข์ และ ความดับทุกข์ หรือ เพื่อ นิพพาน ฉะนั้น ความมุ่งมั่นพยายามอุทิศทั้งแรงกายและแรงใจด้วยความเหนื่อยยากลำบากของท่านพุทธทาส มาสงเคราะห์ลงใน “รอยเท้าช้าง” คือ เพื่อให้บรรลุปณิธาน 3 ประการ ฉะนั้น คือ 1) เพื่อให้เข้าถึง หัวใจศาสนาแห่งตน 2) ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา และ 3) นำโลกออกเสียจากวัตถุนิยม

ปณิธานข้อที่ 1 เพื่อที่จะ “เข้าถึงหัวใจศาสนาของตน” โดยท่านเสนอว่า ในบรรดาศาสนาในโลกแบ่งอย่างกว้างที่สุดได้เป็น 2 ประเภท คือ ศาสนาที่เชื่อเรื่องพระเจ้าผู้สร้าง (Creationist) กับศาสนาที่เชื่อว่าทุกสิ่งเป็นไปตามวิวัฒนาการ (Evolutionist) ผู้นับถือศาสนาที่เชื่อเรื่องพระเจ้า ให้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์เรื่องพระเจ้าผู้สร้างตามเจตนารมณ์ที่แท้จริงของพระองค์ ส่วนผู้ที่เชื่อในเรื่องวิวัฒนาการ ให้ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ที่เชื่อว่าทุกสิ่งเป็นไปตาม “กฎอิทัปปัจจยตา” โดยแต่ละฝ่ายพึงให้เกียรติซึ่งกันและกัน ในโลกนี้จะมีศาสนาประเภทเดียวกันไม่ได้ เพราะระดับความรู้สึก ภูมิหลังทางวัฒนธรรม สภาพทางภูมิศาสตร์และเงื่อนไขปัจจัยทางสังคมแตกต่างกัน “สำหรับพุทธบริษัทเราทุกคน ที่จะต้องเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนๆ ส่วนศาสนาอื่น ศาสนิกของเขาก็เข้าถึงหัวใจของศาสนาของเขาไปตามเรื่องตามราว” ก็สามารถที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขได้ โดยที่ไม่ต้องเผชิญหน้ากันเพียงเพราะนับถือศาสนาต่างเป็นเหตุ

จากปณิธานข้อที่ 2 เพื่อทำความเข้าใจระหว่างศาสนา ท่านเสนอให้ “ทุกศาสนามาจับมือกันเป็นสหกรณ์ช่วยกันคนละไม้ละมือเพื่อทำลายล้างความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ในโลกนี้ให้หมดไป งานสหกรณ์อันยิ่งใหญ่ทำเพื่อช่วยโลกอย่างนี้นั้นจะตรงกับความหมายของพระเจ้าที่แท้จริง เพราะถ้าพระเจ้าเป็นพระเจ้าที่แท้จริง ต้องมีความหวังดีต่อสัตว์โลกฉะนั้นสิ่งที่จะเป็นสุขสวัสดิ์แก่สัตว์โลกนั้นแหละ จะเป็นทีพอใจของพระเจ้าที่แท้จริง ถ้าพระเจ้าต้องการเห็นความทุกข์ยากลำบากในโลก ต้องการเห็นความแตกแยกในโลก ต้องการเห็นการต่อสู้ระหว่างศาสนาแล้ว นั่นเป็นพระเจ้าก็ พระเจ้าปลอม ซึ่งจะมีอยู่ไม่ได้ ซึ่งจะต้องค่อยๆ ทำลายตัวเองไป พระเจ้าที่แท้จริงต้องมีเจตนารมณ์ในการช่วยโลกให้เป็นสุข ทั้งส่วนตัวบุคคลและส่วนรวม”

จากปณิธานข้อที่ 3 เพื่อการนำโลกออกมาเสียจากวัตถุนิยม แต่ก็มิได้ต่อต้านวัตถุแบบสุดโต่ง หากแต่เสนอให้มีวัตถุนิยมที่ประสานกลมกลืนกับจิตนิยม หรือที่ท่านเรียกว่า “ธรรมนิยม” ดังที่ท่านเสนอไว้ว่า “เรื่องวัตถุนิยมนั้น เป็นคู่กันกับจิตนิยมมันตรงกันข้ามกันอยู่ แต่ว่าถ้าจะหลงใหลในเรื่องจิตนิยม มันก็จะไปติดยึดอะไรบางอย่างคล้ายๆกันอีก เป็นสุดโต่งฝ่ายจิต มันก็ร้ายพอๆกับสุดโต่งฝ่ายวัตถุ ต้องอยู่ตรงกลางระหว่างจิตกับวัตถุ ควบคุมได้ทั้งทางวัตถุและทางจิต เป็นความถูกต้องทั้งสองทาง คือพอดีทั้งสองทาง คือทั้งทางวัตถุและทางจิต ความถูกต้องอย่างนี้เราเรียกว่าธรรมะ หรือ ธรรมนิยม ชีวิตนี้ประกอบอยู่ด้วยสิ่งทั้งสอง คือ ประกอบอยู่ด้วยทางวัตถุคือร่างกายแล้วก็ประกอบอยู่ด้วยจิต คือจิตใจ มันมีทั้งทางวัตถุและทางจิตประกอบกันอยู่เป็นชีวิตนี้จะต้องพิจารณาดูกันต่อไปดีกว่า ว่ามันจะต้องมีความถูกต้องทั้งสองทาง คือ ทั้งทางวัตถุและทางจิตเป็นธรรมนิยมขึ้นมา

2.3 แนวคิดโวหารภาพพจน์ (Figures of Speech)

2.3.1 ความหมายของโวหารภาพพจน์ (Figures of Speech)

ชาตบุษย์ นฤดม (2550, น. 8-9) ได้กล่าวถึง โวหารภาพพจน์ (Figures of Speech) หรือบางครั้งเรียกว่า ภาษาภาพพจน์ (Figurative Language) ไว้ว่า หมายถึง การใช้ภาษาเปรียบเทียบ ความหมายของภาษาในโวหารภาพพจน์จึงไม่ตรงตามตัวอักษร ส่วนใหญ่จะใช้ลักษณะสำคัญของภาพพจน์ในการเปรียบเทียบ อันเป็นวิธีการที่จะทำให้สิ่งที่กลางเลือนในการสื่อสารมีความชัดเจนขึ้น มักนำไปเปรียบเทียบกับสิ่งที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว การใช้โวหารทำให้ผู้รับสารเกิดความรู้สึกได้ลึกซึ้งซึ้งกว่าการกล่าวอย่างตรงไปตรงมา เพราะโวหารภาพพจน์ให้สุนทรียะทางอารมณ์ด้วยเป็นภาษาที่สร้างสรรค์ มีความน่าสนใจและจุดประกายความคิดและจินตนาการให้กับผู้รับสารได้เป็นอย่างดี

โวหารภาพพจน์ (Figures of Speech) หมายถึง รูปแบบหนึ่งของสำนวนภาษาอันเกิดจากการเรียบเรียงถ้อยคำด้วยวิธีการต่างๆ ให้ผิดแผกไปจากการเรียงลำดับคำ หรือความหมายของคำปกติ เพื่อทำให้เกิดภาพหรือความหมายพิเศษ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 182)

ภาษาภาพพจน์ (Figurative Language) หมายถึง การใช้ภาษาให้เกิดภาพ หรือสำนวนภาษารูปแบบหนึ่งเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่าสำนวนเปรียบเทียบ เกิดจากการเปรียบเทียบของถ้อยคำ

ด้วยวิธีการต่างๆ ให้ผิดแผกไปจากการเรียงลำดับคำหรือความหมายตามปกติ เพื่อให้เกิดภาพหรือให้มีความหมายพิเศษ อาจเป็นการใช้คำในความหมายที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง หรือที่เรียกว่า ความหมายโดยนัย หรืออาจเป็นการใช้ภาษาเชิงเปรียบเทียบ โดยนำสิ่งที่ไม่เหมือนกันมาเปรียบเทียบกันด้วยวิธีต่างๆ เพื่อมุ่งให้เกิดรสของถ้อยความเป็นสำคัญ (ศุภรางค์ อินทรารุณ, 2545, น. 98-112)

ภาษาภาพพจน์ (Figurative Language) หมายถึง ภาษาที่ผิดแผกไปจากปกติหรือผิดไปจากภาษาตามตัวอักษร ทั้งในด้านการเรียบเรียงคำหรือวาทสมหมายของคำ เพื่อให้เกิดสำนวนแปลกใหม่และมีพลัง ทำให้มองเห็นภาพ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 181)

2.3.2 ประเภทต่างๆ ของโวหารภาพพจน์ (Figures of Speech)

ในปัจจุบันผู้ประพันธ์งานวรรณกรรมได้ใช้โวหารภาพพจน์ เป็นสื่อในการถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ความฝัน หรือความรู้ต่างๆ ของผู้ประพันธ์ไปยังผู้อ่าน เป็นเครื่องช่วยขยายเนื้อความให้ชัดเจนขึ้น หรือช่วยให้ผู้อ่านเกิดมโนภาพคล้ายตามผู้ประพันธ์ ด้วยโวหารภาพพจน์มีหลากหลายประเภท ตามลักษณะและวิธีการที่ใช้เปรียบเทียบ (ชาติบุษย์ นฤดม, 2550, น. 9)

สำหรับโวหารภาพพจน์ ที่นำมาใช้ในงานวิจัย โวหารภาพพจน์ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในงานวิจัยครั้งนี้ ประกอบไปด้วยโวหารภาพพจน์ประเภทต่างๆ ดังต่อไปนี้

1) การอุปมา (Simile)

ศิรินภา เกษมวัฒนา (2556, น. 12) ได้ให้ความหมายว่า อุปมา คือการอ้างเอามาเปรียบเทียบ ส่วนอุปไมย คือ สิ่งที่เราจะหาสิ่งอื่นมาเปรียบเทียบ คือการเปรียบเทียบกิริยาอาการ ท่าทาง อารมณ์ ที่เหมือนและคล้ายคลึงกันให้เห็นและนึกไปถึงสิ่งที่จะนำเสนอ ช่วยให้ความคิดที่ไร้รูปร่างดูเป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้กลายเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ง่ายขึ้น มนุษย์เรามีการอุปมาอุปไมยกันมาช้านานและเป็นเรื่องปรกติสามัญอยู่แล้ว ทำให้การทำความเข้าใจในงานศิลปะไม่ใช่เรื่องเข้าใจยากแต่อย่างใด

คณิศร ศรีประไพ (2555, น. 13) ได้กล่าวว่า คำอุปมา จัดเป็นคำที่มีความหมาย ย้ายที่จำพวกหนึ่ง เนื่องจากเป็นคำพูดที่ใช้เป็นปกติแก่สิ่งหนึ่ง แต่นำไปใช้แก่อีกสิ่งหนึ่งซึ่งเห็นว่า มี ลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยยกตัวอย่าง คำว่า “ดำ” ที่ถูกนำไปเปรียบเทียบกับสิ่งที่ไม่ดี ในกรณีที่จะ อธิบายคำว่า “ใจร้าย” หรือ “คนทุจริต” ซึ่งอธิบายให้เห็นด้วยตาไม่ได้ ก็นำเอาคำว่า “ดำ” และ “คด” มาใช้เปรียบเทียบ เช่นบอกว่า “ใจดำ” “ใจคด” ผู้รับสารก็สามารถที่จะเข้าใจได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้คำอุปมายังเป็นคำที่มีการขยายความออกไป โดยนำคำที่มีความหมายที่เป็นรูปธรรมไป ใช้เป็นความหมายของสิ่งที่เป็นนามธรรม เราจึงสามารถกล่าวถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นที่เข้าใจ ได้ คำอุปมายังเป็นปัจจัยเปลี่ยนความหมายในคำ และเป็นผู้สร้างความหมายในคำขึ้นใหม่อีกด้วย

ชาตบุษย์ นฤดม (2550, น. 10) ได้ให้ความหมายของอุปมาไว้ดังนี้ อุปมาเป็น การเปรียบเทียบอะไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของ รวมถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ โดยการเปรียบเทียบนี้จะต้องเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่ต่างจำพวกกัน และมีคำเชื่อม หรือคำกริยา บ่งบอกให้เห็นการเปรียบเทียบนั้น

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 399) ได้ ให้ความหมายของอุปมาไว้ดังนี้ อุปมาหมายถึง ภาพพจน์ที่นำเอาสิ่งต่างกัน 2 สิ่งมาเปรียบเทียบ กันโดยใช้คำเชื่อม

อย่างไรก็ตาม ถ้าสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบกันเป็นพวกเดียวกัน เช่น “New York is like London” “เชียงใหม่เหมือนกับกรุงเทพฯ” อย่างนี้ไม่เรียกว่า “อุปมา” แต่เป็นการเปรียบเทียบ ธรรมดา (ชาตบุษย์ นฤดม, 2550, น. 12)

ชาตบุษย์ นฤดม (2550, น. 12) ได้ให้ความหมายของอุปมาไว้ดังนี้ อุปมา หมายถึง การกล่าวเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง ใช้คำว่า เหมือน ดุจดัง เปรียบ ราว ฯลฯ เช่น

ตาเหมือนตามฤคมาศ

พิศควพระลอราช

ประดุจแก้วเกาทัณฑ์

กังนา

จากบทกวี เป็นการใช้อุปมาเพื่อให้เกิดภาพพจน์ของพระลอออย่างชัดเจน ว่าเป็นคนรูปร่างมีคิ้วที่สวยงามเหมือนศรคันธนู

ศุภรางค์ อินทรารุณ (2545, น. 89-112) ให้ความหมายของอุปมาไว้ดังนี้ อุปมา หมายถึง การนำสิ่งของสองสิ่งหรือความคิดสองอย่างมาวางเทียบกัน แล้วเชื่อมด้วยคำประเภทที่มีความหมายว่า “เหมือน” หรือ “ใกล้เคียง” เช่น เหมือน คล้าย เท้า เทียม เทียบ ทาน พาง พ่าง เพียง เพียง เล่ห์ ประเล่ห์ ประหลด ดุจ ประดุจ ถนัด หนึ่ง ประหนึ่ง ดัง ดั่ง เฉก เช่น ฉ้น เปรียบ ปาน ปูน ราว (กับ) กล (กะ) เยี่ยง อย่าง อย่างกับ (ยังกับ) ฉ้นใดฉ้นนั้นn อย่างไม่ อย่างนั้น รวมทั้งคำว่า “กว่า” “ด้วย” หรือนำคำเชื่อมจำพวกนี้มาซ้อนกัน ยกตัวอย่าง เช่น “กลัวเหมือนหนูกลัวแมว, ดำเหมือนอีกา, ดูเหมือนเสือ, ร้อนเหมือนไฟ, เย็นเหมือนน้ำแข็ง, ข้าเหมือนเต่า, เบาเหมือนสำลี, ขาวเหมือนปุยนุ่น, ความรักเหมือนโคถึก, งามราวกับภาพวาด, สว่างยังกับกลางวัน, เยื้องย่างประดุจนางหงส์, ตะโกนดังกว่าฟ้าร้อง” เป็นต้น

หลักของอุปมาคือ จะต้องนำสิ่งของสองสิ่งหรือความคิดสองอย่างที่แตกต่างกันมาวางไว้ด้วยกัน และมีคำเชื่อมดังตัวอย่างข้างบน ถ้าวางไว้เพียงอย่างเดียวแล้วให้แทนอีกอย่างหนึ่งไม่ใช่อุปมา และที่ต่างกันก็คือต้องเป็นการเปรียบกับสิ่งอื่นที่เป็นคนละประเภทจึงจะเป็นอุปมา แต่ถ้าเป็นการเปรียบเทียบกับตนเองหรืออยู่ในวิสัยที่เหตุการณ์นั้นจะเกิดขึ้น หรือเป็นอย่างไรเปรียบเทียบได้ หรือถ้าของสองสิ่งนั้น หรือความคิดสองอย่างนั้นเป็นประเภทเดียวกันก็ไม่เป็นอุปมา

2) อุปลักษณ์ (Metaphor)

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 261-262) ได้ให้ความหมายของอุปลักษณ์ไว้ดังนี้ อุปลักษณ์ หมายถึง ภาพพจน์ที่นำเอาสิ่งที่ต่างกัน 2 สิ่งหรือมากกว่า แต่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกันมาเปรียบเทียบ โดยเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรง เช่น “เขาเป็นสิงห์ทะเลทราย” หรือ “เธอเป็นแก้วตาดวงใจของพ่อแม่”

ยุวพาส์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2544, น. 27) ได้ให้ความหมายของอุปลักษณ์ไว้ว่า เป็นการเปรียบเทียบสิ่งที่ต่างจำพวกกัน เช่นเดียวกับอุปมา แต่แตกต่างกันที่อุปลักษณ์ไม่มีคำเชื่อม หรือคำกิริยาบ่งบอกถึงการเปรียบเทียบดังกล่าว ในงานวรรณกรรม ตะวันตกพบว่าผู้ประพันธ์นำอุปลักษณ์มาใช้ในหลากหลายรูปแบบแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่า

ผู้ประพันธ์ต้องการระบุซึ่งมีความหมายตามตัวอักษร (Literal Term) หรือเพียงบอกเป็นนัยระหว่างคำที่ต้องการเปรียบเทียบ (Figurative Term) ในงานวรรณกรรมตะวันตกมีรูปแบบการใช้อุปลักษณะเพื่อการสื่อสารทางอารมณ์ทั้งหมด 4 รูปแบบดังนี้

(1) ผู้ประพันธ์ใช้คำที่ต้องการเปรียบเทียบและคำที่เป็นภาษาภาพพจน์เปรียบเทียบโดยตรงไปตรงมา

(2) ผู้ประพันธ์จะให้คำที่ต้องการเปรียบเทียบไว้ ส่วนคำที่เป็นภาษาภาพพจน์เปรียบเทียบผู้ประพันธ์จะไม่บอกโดยตรงไปตรงมาเหมือนอย่างแบบแรก แต่จะบอกเป็นนัย

(3) ผู้ประพันธ์จะให้คำที่เป็นภาษาภาพพจน์เปรียบเทียบไว้ ส่วนคำที่ต้องการเปรียบเทียบผู้ประพันธ์จะไม่บอกโดยตรงไปตรงมา แต่จะบอกเป็นนัย รูปแบบการใช้อุปลักษณะแบบนี้มีลักษณะคล้ายกับรูปแบบการใช้อุปลักษณะข้อ 2

(4) รูปแบบสุดท้ายนี้ ผู้ประพันธ์จะให้คำที่ต้องการเปรียบเทียบ และภาษาภาพพจน์ที่ที่ต้องการเปรียบเทียบ แสดงไว้โดยนัยทั้งสองคำ ลักษณะการใช้อุปลักษณะประเภทนี้ไม่ค่อยพบเห็นนักในงานประพันธ์ เพราะเป็นสิ่งที่ยากต่อการเข้าใจสำหรับผู้อ่านหรือผู้รับสาร

ศุภรางค์ อินทวารุณ (2545, น. 89-112) ให้ความหมายของอุปลักษณะไว้ดังนี้ อุปลักษณะ หมายถึง โวหารภาพพจน์ที่นำเอาสิ่งของที่ต่างกันสองสิ่งหรือมากกว่า แต่มีคุณสมบัติบางประการมาเปรียบเทียบ โดยเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรง เช่น “เป็น” หรือ “คือ” มาเชื่อม ยกตัวอย่าง เช่น เธอคือแสงสว่างในชีวิตของฉัน, พ่อแม่เป็นพรหมของบุตร เป็นต้น อุปลักษณะที่กล่าวมาข้างต้น ยังสามารถแบ่งประเภทย่อยได้อีกสองประเภท ดังนี้

(1) อุปลักษณะลดสภาพ (Diminishing) หมายถึง อุปลักษณะชนิดที่เรื่องที่นำมาเปรียบเทียบกับเรื่องที่ต้องการจะเปรียบเทียบเข้ากันไม่ได้ แต่ผลที่ได้กลับเป็นข้อความที่คมคายชวนให้พิจารณาและกระตุ้นความคิด อุปลักษณะประเภทนี้มักพบในกวีนิพนธ์อภิปรัชญา

(2) อุปลักษณะประสม (Mixed Metaphor) หมายถึง อุปลักษณะที่ใช้ความเปรียบเทียบสองอย่างในประโยคเดียว โดยการเปรียบเทียบอย่างที่สองไม่สัมพันธ์กับอย่างแรก จนทำให้แนวคิดทั้งสองนั้นสับสน เช่น “นาวาแห่งประชาธิปไตยกำลังจะจมไปในเปลวไฟแห่งความป่าเถื่อน” เป็นต้น

3) สัมพจนามัย (Synecdoche)

ยุวพาส์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2544, น. 34-36) ได้ให้ความหมาย สัมพจนามัย ไว้ในลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้ (1) การเอาส่วนหนึ่งมากล่าวแทนทั้งหมด เช่น เรียกสามล้อ แทน รถตุ๊กตุ๊ก (2) การเอาส่วนทั้งหมดมาเรียกแทนบางส่วน เช่น ใช้คำว่า กฎหมายแทน ตำรวจ (3) การใช้ชื่อชนิดแทนสิ่งที่เป็นประเภทหรือพรรณย่อย เช่น เรียกธรรมชาติ แทน ต้นไม้ (4) ใช้ชื่อประเภทย่อยแทนตระกูล เช่น ใช้คำว่า ข้าว แทน อาหาร (5) การใช้ชื่อภาชนะใส่ของแทนชื่อสิ่งของที่บรรจุในภาชนะนั้น เช่น กระเป๋าสตางค์ แทน ธนบัตร (6) การใช้ชื่อวัสดุที่ใช้ผลิตแทนสิ่งของนั้นๆ เช่น ยาง แทน ยางยืด หรือ ยางรัดของ และลักษณะของสัมพจนามัยจะมีความแตกต่างกับนามนัย ในลักษณะของความเกี่ยวพันกันในเชิงปริมาณ และคำที่ใช้แทนจะมีความหมายมูลฐานต่อกันและกัน

ศุภรางค์ อินทรารุณ (2545, น. 89-112) ได้ให้ความหมายของสัมพจนัย ไว้ว่า สัมพจนัย หมายถึง โวหารภาพพจน์ที่ใช้ส่วนย่อยให้หมายถึงส่วนเต็ม หรือใช้ส่วนเต็มให้หมายถึงส่วนย่อย หรือโวหารภาพพจน์ชนิดหนึ่งที่สิ่งหนึ่งถูกเรียกด้วยชื่อที่สัมพันธ์กันในเชิงส่วนย่อย หรือส่วนเต็มดังต่อไปนี้ เช่น

(1) นำส่วนทั้งหมดแทนส่วนเดียว ยกตัวอย่างเช่น “ลิ้นสองแฉก” ใช้แทนสัตว์ประเภท งู เขี้ย ตะกวด แต่เมื่อเป็นคำคำมักหมายถึงตัวเขี้ย และ “เข้าสังคม” ใช้แทนการมีชีวิตหรือใช้ชีวิตอยู่ในสังคมชั้นสูง

(2) นำส่วนเดียวแทนส่วนทั้งหมด ยกตัวอย่าง เช่น “มือดีมาฉกไป” ใช้คำว่า “มือ” แทน “คน” ซึ่งเมื่อถอดความจะให้ภาพพจน์ว่า มีคนเอาฉกเอาสิ่งของไป เป็นคนที่น่าจะมีความเชี่ยวชาญในการลักขโมยเสียด้วย และ “ปากกำลังจะหมด” ใช้คำว่า “ปาก” แทนทั้งพืชและสัตว์ ปากทั้งหมด โดยสื่อให้เห็นภาพพจน์ถึงอันตรายที่กำลังจะเกิดขึ้นกับธรรมชาติ ว่า ป่าไม้และสัตว์ป่าทั้งหมดกำลังจะสูญพันธุ์ไป เป็นต้น

(3) การเรียกคนโดยใช้อวัยวะส่วนเดียวแทนบุคคลนั้น ยกตัวอย่าง เช่น “เธอกินอะไรหน้ามน ถึงได้งามแสนงาม” ข้อความดังกล่าวใช้คำว่า “หน้ามน” แทนหญิงสาวคนหนึ่งที่กำลังถูกตั้งคำถามว่าทำไมหล่อจนถึงได้สวยนักหนา และ “แม่เอวบาง เดินเข้าไปในห้องแล้ว” จากข้อความดังกล่าวใช้คำว่า “เอวบาง” แทนหญิงสาวคนหนึ่งที่กำลังเดินเข้ามาในห้อง เป็นต้น

(4) ใช้วัตถุดิบแทนสิ่งของหนึ่งทั้งหมด ยกตัวอย่าง เช่น “ระวังเถอะ ปากดีแบบนั้นสักวันอาจได้กินลูกตะกั่ว” จากคำพูดข้างต้นเป็นการใช้วัตถุดิบคือ “ลูกตะกั่ว” ซึ่งเป็นวัตถุดิบ แทน “ปิ่น” ทั้งกระบอก และยังอาจรวมถึงอาวุธต่างๆ ไปด้วย

(5) ใช้ของสิ่งเดียวแทนของทั่วไป ยกตัวอย่าง เช่น “ถ้าเธออยากให้ถูกระเสร็จเร็ว ก็เสียน้ำร้อนน้ำชาให้เขาสักหน่อย ก็แค่นั้นเอง” จากคำพูดข้างต้นมีการใช้โวหารภาพพจน์คือ ใช้คำว่า “ค่าน้ำร้อนน้ำชา” แทนเงินพิเศษที่ต้องจ่ายเพิ่ม หากต้องการให้ถูกระเสร็จเร็ว

4) อติพจน์ หรือ การใช้คำพูดเกินจริง (Hyperbole or Overstatement)

ยูวพาส์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2544, น. 36-37) ได้ให้ความหมายของอติพจนามัยไว้ดังนี้ อติพจน์ หรือ อติพจนามัย หมายถึง การใช้คำพูดที่เกินเลยความเป็นจริง อาจใช้คำพูดที่เกินจริงนี้เพื่อเน้นความสำคัญ หรือเพิ่มน้ำหนักกับสิ่งที่เขียน เพื่อแสดงให้เห็นความจริงจังในสิ่งที่กล่าวในงานประพันธ์ อันจะก่อให้เกิดความหมายสื่ออารมณ์ได้ดีกว่าการใช้ถ้อยคำธรรมดาเป็นต้น

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 214-215) ได้ให้ความหมายของอติพจน์ ไว้ดังนี้ อติพจน์ หมายถึง ภาพพจน์ซึ่งมีข้อความที่กล่าวให้เกินจริง สำหรับเน้นความ เช่น คำพ้อติพจน์ หรือ อติพจนามัย หมายถึง การใช้คำพูดที่เกินเลยความเป็นจริง อาจใช้คำพูดที่เกินจริงนี้เพื่อเน้นความ เช่น ในชีวิตประจำวันของคนไทย เราก็มักใช้อติพจน์ในการสนทนาอยู่บ่อยครั้ง ยกตัวอย่าง เช่น “รักคุณเท่าฟ้า, รอมที่ตั้งโกฏิปีแล้ว, และลำบากเลือดตาแทบกระเด็น” เป็นต้น

ชาติบุษย์ นฤดม (2550, น. 24-25) ได้ให้ความหมายของอติพจน์ไว้ดังนี้ อติพจน์ หมายถึง โวหารภาพพจน์ซึ่งมีข้อความที่กล่าวให้เกิดภาพพจน์ที่เกินจริง สำหรับเน้นข้อความ อีกนัยหนึ่งคือ การกล่าวเปรียบเทียบกับใช้ถ้อยคำเกินจริง เป็นการเน้นให้เกิดความรู้สึก ในภาษาไทยนิยมใช้กันมาก โดยเฉพาะในงานวรรณคดีและวรรณกรรมทั่วไป จนเกิดเป็นสำนวนทั้งเก่าและใหม่ที่ใช้กันจนเกิดความคุ้นเคย ยกตัวอย่าง เช่น คอยตั้งโกฏิปี, คุยกันด้วยเรื่องร้อยแปด, ซาดิหน้าตอนบายๆ, เทียบร้อยเอ็ดเจ็ดย่านน้ำ, นั่งจนรากงอก, รักเท่าฟ้า, ยิ่งกันหุดดับไหม้, และหิวจนไส้จะขาด เป็นต้น

5) บุคลาธิษฐาน (Personification)

ยูวพาส์ (ประทีปเสนา) ชัยศิลป์วัฒนา (2544, น. 38-43) ให้ความหมายว่า บุคลาธิษฐาน หมายถึง ภาษาภาพพจน์ที่ใช้พรรณนา หรือกล่าวถึงอะไรก็ตามที่ไม่ใช่มนุษย์ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ สิ่งของ ธรรมชาติ ความคิด หรือ นามธรรมราวกับว่าสิ่งต่างๆ ดังกล่าวเป็นมนุษย์ มีลักษณะนิสัย รูปร่างองค์ประกอบของมนุษย์ มีอากัปกริยาและพฤติกรรมเยี่ยงมนุษย์ การใช้ภาษาภาพพจน์ลักษณะนี้จะช่วยให้สารที่ต้องการสื่อความหมายทางอารมณ์ ง่ายต่อความเข้าใจ และแจ่มแจ้งขึ้นด้วย เช่น

ความจริงลมเป็นธรรมชาติที่เราไม่อาจมองเห็น แต่ผู้ประพันธ์ได้ใช้ภาษาภาพพจน์ถ่ายทอดให้ผู้อ่านมองเห็นลมเป็นคนพาลเกรทีทำกริยาเหมือนมนุษย์ เช่น ยืน (Stood Up), ตะโกน (Gave a Shout), ผิวปาก (Whistled), เตะ (Kicked), หัก (Thumped), กรรโชก (Said), และฆ่า (Kill) จากภาษาภาพพจน์ดังกล่าว ได้แสดงให้เห็นถึงความหมายที่สื่ออารมณ์ก่อเกิดเป็นภาพที่ชัดเจนว่า ผู้ประพันธ์กำลังกล่าวถึงลมพายุที่มีกำลังแรง เป็นต้น

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 324) ให้ความหมายของบุคลาธิษฐานไว้ดังนี้ บุคลาธิษฐาน หมายถึง การสมมุติสิ่งไม่มีชีวิต ความคิด นามธรรม หรือสัตว์ ให้มีสติปัญญา อารมณ์ หรือกริยาอาการเยี่ยงมนุษย์ บุคลาธิษฐานนิยมใช้กันเป็นประจำในงานวรรณกรรม ดังตัวอย่าง เช่น บุคลาธิษฐานที่ใช้ในงานวรรณกรรมไทย เช่น บทร้อยกรองของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และอังคาร กัลยาณพงศ์ ดังนี้

ลมหนาวเริ่มล่องมาจากฟ้าแล้ว
คลื่นคลี่เกลียวแก้วม้วนกับนวลจันทร์

พรมจูบแผ่วเจ้าพระยาโรยฝ้าฝั้น
กระซิบสั่นชานกระเด็นเป็นลำนำ
“ลมหนาว” เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

เสียงซากอิฐปูนสะอื้น
ทุกผงทรายลูไลไป

ยะเยือกพื้นเมืองไทยไหว
ปานจะเพ้อเจ้อเจรจา
“อยุธยา” อังคาร กัลยาณพงศ์

ศุภราชส์ อินทรารุณ (2545, น. 89-112) ได้ให้ความหมายของบุคลาธิษฐานไว้ ดังนี้ บุคลาธิษฐาน หมายถึง การสมมุติให้สิ่งไม่มีชีวิต ความคิด นามธรรม หรือสัตว์ มีสติปัญญา อารมณ์ หรืออากัปภิกิริยาอาการเยี่ยงมนุษย์ ยกตัวอย่าง เช่น เพลงจูบเย้ยจันทร์

น้องอายพระจันทร์ดูท่านกำลังมอง

ถึงจะมองก็ไม่เห็นเป็นอะไร ท่านก็คงเป็นใจเพราะอยากให้เราสมปอง

จันทร์ไม่มองน้องอายอะไร อายแกใจเห็นดาวยังจ้อง

จากเนื้อเพลงดังกล่าว จะพบเห็นการใช้โวหารภาพพจน์กับสิ่งไม่มีชีวิต คือ พระจันทร์และดวงดาว โดยให้ทั้งพระจันทร์และดวงดาวแสดงอากัปภิกิริยาเหมือนอย่างมนุษย์ กล่าวคือ ทั้งพระจันทร์และดวงดาวต่างกำลังจ้องมองคู่หญิงชายที่กำลังพลอดรักกันบนพื้นโลก เป็นต้น

6) สัญลักษณ์ (Symbol)

ชาตบุษย์ นฤดม (2550, น. 28-29) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สัญลักษณ์ หมายถึง คำหรือวลี ที่มีความหมายในตัวเอง ในเวลาเดียวกันก็มีความหมายถึงสิ่งอื่น ๆ อีกหลายสิ่ง และนอกเหนือไปจากนั้น สัญลักษณ์ถือเป็นโวหารภาพพจน์รูปแบบหนึ่ง ที่จะช่วยให้ผู้ประพันธ์สามารถถ่ายทอดความหมายสื่ออารมณ์ได้หลายมิติ โดยทั่วไปแล้วสัญลักษณ์มีอยู่ 2 ประเภท ดังนี้

(1) สัญลักษณ์แบบคตินิยม หมายถึง สัญลักษณ์ที่มีความหมายเป็นที่รู้จักกันดีทั่วไป ในหมู่คนที่มีการศึกษาและวัฒนธรรมประเพณีเดียวกัน ความหมายดังกล่าวมักมีที่มาจากเกี่ยวกับความเชื่อ ความเข้าใจ ประเพณีและการยอมรับของคนส่วนใหญ่ เช่น แม่น้ำ บ่งบอกถึงกระแสการดำเนินชีวิต ในขณะที่ทะเลและมหาสมุทร หมายถึง ความไม่มีที่สิ้นสุดและความมากเหลือประมาณ บางครั้งสัญลักษณ์ประเภทนี้ ก็อาจบ่งบอกถึงความหมายซึ่งเป็นที่รู้จักและยอมรับกันจนเป็นความหมายสากล เช่น “ดอกกุหลาบ หมายถึงผู้หญิง ความรัก ความงาม ความบอบบาง หรือความไม่จริงยั่งยืน เป็นต้น การนอนหลับ หมายถึง ความตาย เป็นต้น คุก หมายถึง การถูกจำกัด การถูกบีบบังคับ และการขาดอิสรภาพ เป็นต้น ไม้กางเขน หมายถึง ความโหดร้าย ความทุกข์ทรมาน ความตาย การฟื้นคืนชีพ และชัยชนะ” เป็นต้น

(2) สัญลักษณ์เฉพาะตัว หมายถึงสัญลักษณ์ที่ผู้ประพันธ์สร้าง ความหมายขึ้นมาเอง ที่มาจากความหมายอาจเกิดจากประสบการณ์ในชีวิต ความผูกพันกับ

ประสบการณ์บางสิ่งบางอย่าง หรืออาจเกี่ยวข้องกับงานเขียนอื่นๆของผู้ประพันธ์ เป็นต้น การที่จะเข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ประเภทนี้ ผู้อ่านอาจต้องศึกษาชีวประวัติของผู้ประพันธ์ หรือทำความเข้าใจความคุ้นเคยกับงานเขียนของผู้ประพันธ์นั้นๆ มาพอสมควร จึงจะเข้าใจความหมายของสัญลักษณ์เฉพาะตัวนั้นได้ เช่น “สีแดง” อาจเป็นสิ่งที่แทนสัญลักษณ์ของ “เลือด” หรือคำว่า “หยุด” ในเครื่องหมายของการจราจร และ “นกพิราบ” อาจเป็นสิ่งที่แทนสัญลักษณ์ของ “อิสรภาพ” เป็นต้น

ศุกรวงศ์ อินทรารุณ (2545, น. 89-112) ได้ให้ความหมายของสัญลักษณ์ไว้ดังนี้ สัญลักษณ์ หมายถึง โวหารภาพพจน์ ชนิดหนึ่งที่มีความคลี่คลายมาจากนามนัยและสัมพนัย ซึ่งเมื่อใช้กันจนเป็นที่รับรู้และยอมรับกันทั่วไปก็กลายเป็นสัญลักษณ์ อาจเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ได้ หากแต่จะทำหน้าที่เป็นตัวแทนหรือสิ่งแทนของอีกสิ่งหนึ่ง โดยอีกสิ่งหนึ่งนี้อาจเป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรมหรือความคิดที่เป็นนามธรรมก็ได้สัญลักษณ์ที่ใช้ทั่วไปมีมากมาย และพบเห็นได้ทั้งในชีวิตประจำวันและงานวรรณกรรม และบางสัญลักษณ์บางครั้งก็มีความหมายเป็นกลางรับรู้กันทั่วโลก หากแต่บางครั้งก็รับรู้กันเฉพาะในสังคมใดสังคมหนึ่ง เช่น (1) ดอกไม้ เป็นสัญลักษณ์แทนผู้หญิง, เยาวชนคนหนุ่มสาว, ความรัก, และความสุข (2) ดอกบัว เป็นสัญลักษณ์แทนพุทธศาสนา รวมถึงหญิงสาวที่มีความประพฤติดี (3) ดอกกุหลาบแดง เป็นสัญลักษณ์แทนความรัก (4) ดอกกุหลาบเหลือง เป็นสัญลักษณ์แทนผู้ติดเชื้อเอดส์ (5) ธรรมจักร เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธศาสนา (6) ไม้กางเขน เป็นสัญลักษณ์แทนคริสต์ศาสนา (7) สีขาว เป็นสัญลักษณ์แทนความบริสุทธิ์ ไร้เดียงสา (8) บัลลังก์ เป็นสัญลักษณ์แทนพระราชอำนาจและความเป็นใหญ่ในอาณาจักร (9) นกพิราบ เป็นสัญลักษณ์แทนสันติภาพ และความมีอิสรภาพ (10) เพชร เป็นสัญลักษณ์แทนความมีคุณค่าและความแข็งแกร่ง (11) สิงโต เป็นสัญลักษณ์แทนความมีอำนาจ และความยิ่งใหญ่ เป็นต้น

7) ปฏิทรรศน์ (Paradox)

ยุวพาส์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2544, น. 60-66) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ปฏิทรรศน์ หมายถึง วิธีการกล่าวถึงข้อความที่ขัดแย้งกัน และด้วยเพราะความตรงกันข้ามดังนี้อาจจะดูเหมือนว่าไม่น่าเป็นไปได้ แต่ก็เป็นไปได้ ภาษาภาพพจน์แบบนี้ เป็นกลวิธีหนึ่งของผู้ประพันธ์ ที่ต้องการใช้ความหมายดังกล่าวเพื่อสื่อให้เห็นถึงอารมณ์ที่ต้องนำเสนออย่างแท้จริง

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 314) ได้ให้ความหมายของปฏิทรรศน์ไว้ดังนี้ ปฏิทรรศน์ หมายถึง คำกล่าวที่มองอย่างผิวเผินแล้วจะขัดแย้งกันเองหรือไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่ถ้าพิจารณาให้ดีจะเป็นคำกล่าวที่มีความหมายลึกซึ้งและเป็นไปได้ ดังตัวอย่างการใช้ปฏิทรรศน์ในภาษาไทย เช่น ศัตรูคือยาชูกำลัง, ยิ่งรีบก็ยิ่งช้า, รักยาวให้บั้น รักสั้นให้ต่อ, น้ำร้อนปลาเป็น น้ำเย็นปลาตาย

ศุภรางค์ อินทรารุณ (2545, น. 89-112) ได้ให้ความหมายของปฏิทรรศน์ไว้ดังนี้ ปฏิทรรศน์ หมายถึง ภาษาภาพพจน์ที่มองอย่างผิวเผินแล้วจะขัดกันเองหรือไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่ถ้าพิจารณาให้ดี จะเป็นคำกล่าวที่มีความหมายลึกซึ้ง และเป็นไปได้ที่ ปฏิทรรศน์มักจะอยู่ในรูปของประโยคหรือข้อความที่แสดงความขัดแย้งกัน ยกตัวอย่าง เช่น “น้ำร้อนปลาเป็น น้ำเย็นปลาตาย, รักยาวให้บั้น รักสั้นให้ต่อ, ไฟแห่งความหวาดกลัวกำลังแลบเลียอย่างรวดเร็วจนฉันรู้สึกเย็นวาบไปทั่วร่าง, และสงครามครั้งนี้นำมาซึ่งสันติภาพ เป็นต้น

8) คำถามชวนคิดหรือ ปฏิปจฉา (Rhetorical Question)

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 366) ได้ให้ความหมายของคำถามชวนคิดหรือปฏิปจฉาไว้ดังนี้ คำถามชวนคิดหรือ ปฏิปจฉา หมายถึง คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ เพราะรู้คำตอบชัดเจนอยู่แล้ว ที่ใช้รูปประโยคคำถามก็เพื่อเป็นการเน้นให้ข้อความมีน้ำหนักดึงดูดความสนใจ หรือให้ข้อคิด เป็นวิธีการที่นิยมใช้พูดกันในที่ประชุม เมื่อนักพูดต้องการสร้างอารมณ์แก่ผู้ฟังเพื่อให้เกิดผลที่ต้องการ ส่วนนักประพันธ์หรือกวีจะใช้คำถามชวนคิดเพื่อเร้าอารมณ์ผู้อ่าน หรือสื่อความหมายและข้อคิดที่ต้องการ เช่น “หรือนักการเมืองอาจจะกล่าวได้ว่า เราจะยอมให้มีการฉ้อราษฎร์บังหลวงต่อไปหรือ เราจะยอมให้นายทุนต่างชาติมากุมชะตาชีวิตของเราหรือ เราจะยอมสูญเสียเสรีภาพของเราหรือ” จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าเป็นคำถามที่ไม่ได้ต้องการคำตอบ เพราะทุกคนทราบคำตอบชัดเจนอยู่แล้ว

ศุภรางค์ อินทรารุณ (2545, น. 89-112) ได้ให้ความหมายไว้ว่า คำถามชวนคิดหรือ ปฏิปจฉา หมายถึง คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบเพราะรู้คำตอบชัดเจนอยู่แล้ว ที่ใช้รูปประโยคคำถามก็เพื่อเป็นการเน้นให้ข้อความมีน้ำหนักดึงดูดความสนใจ หรือให้ข้อคิด ลักษณะของโวหารภาพพจน์แบบนี้สามารถเขียนเพื่อสื่อความหมายได้หลายแบบ เช่น

(1) คำถามที่รู้คำตอบแล้วว่าต้องเป็นคำตอบชนิดใด เช่น คำตอบรับ คำปฏิเสธ ใคร อะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร ทำไม ยกตัวอย่าง เช่น

ใครหนอรักเราเท่าชีวิต ใครหนอปราณีไม่มีเสื่อมคลาย
ใครหนอรักเราใช่เพียงรูปกาย รักเขาไม่หน่าย มิดิตทำลาย ใครหนา

จากบทเพลงข้างต้น เราจะเห็นว่า ผู้ประพันธ์ใช้โวหารภาพพจน์แบบการตั้งคำถามที่ผู้รับสารเองก็จะทราบคำตอบที่อยู่แล้วในใจว่าคำตอบคืออะไร ซึ่งในที่นี้คำตอบก็คือ “พ่อแม่มือให้กำเนิด” เพลงใครหนอ

(2) คำถามที่ตั้งขึ้นมาอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องกันเป็นชุด ซึ่งเป็นคำถามที่ไม่ได้ต้องการคำตอบอย่างจริงจัง ยกตัวอย่าง เช่น “ไม่มีทางกลับมาคืนดีเหมือนเก่า ไม่มีทางเอาตัวตนอันแท้ของแม่เง็กที่อกลับคืนมาได้ ชีวิตอันน่าสมเพชเวทนาของแม่เง็กท้อ ชีวิตที่เคยสดใสแต่มารวันนี้ก็กลับกลายเป็นผู้หญิงไม่มีเจ้าของ ผู้หญิงเสียสติไร้ญาติพี่น้อง ทั้งหมดเกิดจากน้ำมือใคร” จากนวนิยายข้างต้น ผู้ประพันธ์ได้ใช้โวหารภาพพจน์ในการตั้งคำถามอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องกัน โดยที่ผู้อ่านเองก็จะทราบว่า เป็นคำถามที่ไม่ได้ต้องการคำตอบแต่อย่างใด หากแต่สื่อความหมายให้เห็นถึงความรู้สึกของตัวละครชัดเจนขึ้น

(3) คำถามที่ใช้ถามตนเองหรือผู้อื่นอย่างประหลาดใจ ไม่เข้าใจ พิศวง งงววย โกรธ หรือขุ่นเคือง ซึ่งคำถามประเภทนี้ยากที่จะรู้คำตอบ ยกตัวอย่าง เช่น “บอกหน่อยได้ไหม บอกหน่อยเถิดหนา” และ “คืนรักคืนเวลาฉันมาได้ไหม”

จากบทเพลงดังกล่าว จะเห็นอีกเช่นกันว่า ผู้ประพันธ์ได้ใช้โวหารภาพพจน์แบบตั้งคำถาม โดยที่ผู้ถามก็เหมือนจะไม่แน่ใจว่าเกิดสิ่งใดขึ้น ตัวผู้ถามเองหรือผู้รับสารเองก็ยากที่จะตอบคำถามนั้น ลักษณะโวหารภาพพจน์แบบนี้สื่ออารมณ์ความรู้สึกอันสับสนของผู้ถามได้เป็นอย่างดี

9) การอ้างถึง (Allusion)

ยุวพาส์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2544, น. 50-57) ได้ให้ความหมายของการอ้างถึงไว้ว่า การอ้างถึง คือ การกล่าวพาดพิงหรืออ้างถึงบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ และข้อความ ที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พุทธศาสนา ในประวัติศาสตร์ ในตำนาน ในเทพนิยายปกรณัม หรือในงานวรรณกรรมที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไป การใช้กลวิธีนี้จะช่วยให้ผู้ประพันธ์สามารถเน้นความคิดเห็นและสื่ออารมณ์ความรู้สึกได้ โดยที่ไม่จำเป็นต้องบรรยายออกมาทั้งหมดให้ยืดยาว ผู้ประพันธ์สามารถประหยัดถ้อยคำ แต่ในขณะเดียวกันก็กินความกินใจผู้รับสาร

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 13-14) ได้ให้ความหมายของการอ้างถึงไว้ดังนี้ การอ้างถึงคือการกล่าวถึงเรื่องอื่นนอกเรื่องที่เขาเขียน เช่น กล่าวถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน หรือวรรณกรรมอื่นๆ การอ้างถึงเป็นการแสดงความรอบรู้ของผู้เขียน และยังขยายถ้อยคำของงานวรรณกรรมนั้นให้ชัดเจนขึ้น หรือให้เกิดความหลากหลายและน่าประทับใจยิ่งขึ้น เช่น บทประพันธ์ของท้าวแสนปม

เสียดแรงชื่ออุษานารี	ไยไม่มีเทวามาอุ้มสม
ปลอ่ยให้นั่งพุ่มฟอกกตรม	ร้อนระบมอนาถจะขาดใจ

จากวรรณคดีเรื่องท้าวแสนปม มีการอ้างถึงนางอุษา ซึ่งเป็นตัวละครใน อนิรุทธคัมภีร์ ตอนเทพอุ้มพระอนิรุทธมาสมนางอุษา นางอุษาในเรื่องท้าวแสนปม ซึ่งมีชื่อเหมือนกันเป็นต้น

10) การอุปมานิทัศน์ (Allegory)

ชาตบุษย์ นฤดม (2550, น. 39) ได้ให้ความหมายไว้ว่า อุปมานิทัศน์ หมายถึง เรื่องที่มีความหมายสองชั้น นั่นก็คือเรื่องที่เล่าหรือพรรณานั้นมีความหมายที่สองแฝงไว้ในเรื่องถึงแม้ว่าเรื่องที่เล่าตามความหมายระดับแรก ไม่ว่าจะเป็นตัวละคร เหตุการณ์ และสถานที่จะมีจุดเด่นที่น่าสนใจในตัวเองอยู่แล้วก็ตาม แต่จุดประสงค์หลักที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอ อยู่ที่ความคิดอันเป็นความหมายระดับที่สอง ที่ผู้อ่านต้องตีความหมายลงมาจากเรื่องที่เล่าอีกชั้นหนึ่ง

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 10-11) ได้ให้ความหมายไว้ว่า อุปมาอุปไมย หมายถึง ถ้อยคำที่มีความหมายเป็นสองนัย ความหมายแรกเป็นความหมายพื้นผิว ความหมายที่สองเป็นความหมายลึก เช่น ผู้ประพันธ์แสดงถึงการเดิน ทางของชีวิตคนทุกคนที่ผ่านว่ามีอุปสรรคต่างๆ จนกว่าจะหลุดพ้นและได้ขึ้นสวรรค์ โดยที่ผู้คนและสถานที่ที่เป็นสิ่งที่ผู้เขียนคิดแต่งขึ้นเองผิดกับสัญลักษณ์ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง เป็นต้น

11) การแฝงนัย (Irony)

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 229-230) ได้ให้ความหมายการแฝงนัยไว้ดังนี้ การแฝงนัยเป็นภาพพจน์ชนิดหนึ่ง ซึ่งความคิดที่เจตนาจะสื่อสารนั้นแตกต่างหรือตรงกันข้ามกับความหมายตามตัวอักษรของคำที่ใช้ในความหมายกว้าง การแฝงนัยเป็นการขัดกันระหว่างความเป็นจริงกับสิ่งที่ปรากฏให้เห็น เช่น การที่ Silas Marner ผู้ตระหนี่ในเรื่อง Silas Marner (1861) ของจอร์จ เอเลียต พบทองคำที่หายไปหลังจากที่เขาไม่ต้องการทองคำนั้นอีกแล้ว ซึ่งถือเป็นลักษณะของการแฝงนัยเชิงประชดประชัน เป็นต้น

ยูวพาส์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2544, น. 67-76) ได้ให้ความหมายการแฝงนัยไว้ดังนี้ การแฝงนัยหมายถึง การพูดแสดงความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ปรากฏกับสิ่งที่จริง

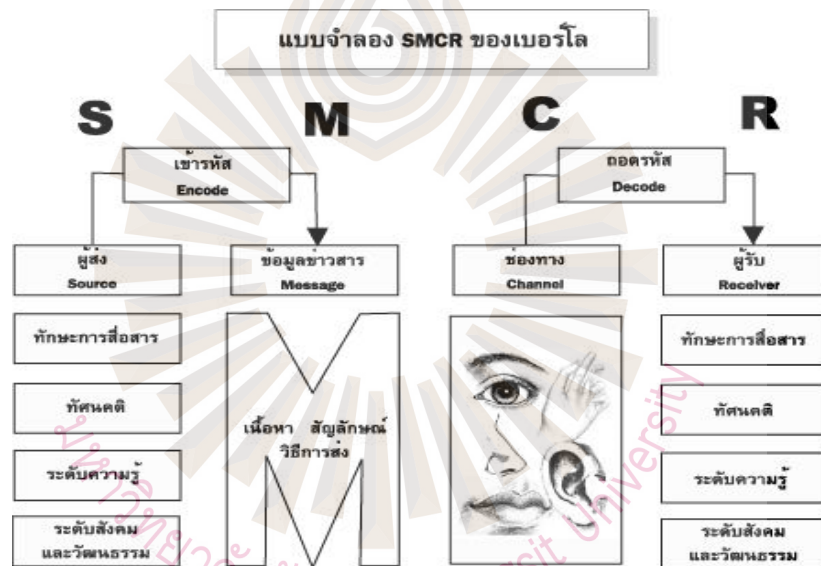
ที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นโวหารภาพพจน์ (Figures of Speech) ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และจะนำมาใช้วิเคราะห์ในโวหารภาพพจน์ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้

2.4 แนวคิดแบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล (The Berlo Model)

อมร เจริญฤทธิชัย (2550, น. 33-37) ได้กล่าวถึง แนวคิดแบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล ไว้ว่า เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) ได้พิมพ์ตำราชื่อ “The Process of Communication” ในทศวรรษที่ 1960 โดยอธิบายถึงคุณลักษณะและปัจจัยในกระบวนการสื่อสารไว้อย่างละเอียด เบอร์โลได้สรุปองค์ประกอบของการสื่อสารว่ามี 6 ประการ คือ แหล่งสาร

(Communication Source) ผู้เข้ารหัสสาร (Encoder) เนื้อหาข่าวสาร (Message) ช่องสาร (Channel) ผู้ถอดรหัสสาร (Decoder) และผู้รับสาร (Communication Receiver)

ในการส่งและรับข่าวสารของผู้ส่งสารและผู้รับสารนั้น แหล่งสาร กับผู้เข้ารหัสสารอาจรวมอยู่ในตัวบุคคลคนเดียว เรียกว่า ผู้ส่งสาร (Source) และผู้ถอดรหัสสารกับผู้รับสารอาจรวมเรียกว่า ผู้รับสาร (Receiver) ดังนั้น แบบจำลองการสื่อสารตามแนวความคิดของเบอร์โลประกอบด้วย ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร เบอร์โล ได้อธิบายถึงคุณลักษณะที่สำคัญๆ ขององค์ประกอบสื่อสารแต่ละตัว ที่จะมีอิทธิพลทำให้การสื่อสารนั้นประสบผลสำเร็จหรือประสบผลล้มเหลว ดังภาพ

รูปที่ 2.1 แบบจำลองการสื่อสารของเดวิด เค เบอร์โล

ที่มา: กิดานันท์ มลิทอง, 2548

1) ผู้ส่งสาร (Sender)

ผู้ส่งสาร (Source) หมายถึง บุคคลที่ส่งหรือถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร ความรู้สึกนึกคิดอารมณ์ ความรู้สึกต่างๆ โดยการเข้ารหัส (Encoder) ออกไปเป็นสัญญาณ สัญลักษณ์ กิริยาท่าทาง ซึ่งเบอร์โลเชื่อว่าการสื่อสารจะสำเร็จได้ ผู้ส่งสารจำเป็นต้องมีคุณลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อความสำเร็จ และประสิทธิผลของการสื่อสาร ดังนี้

ระบบสังคมและวัฒนธรรม (Social and Culture System) ผู้ส่งสารเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในสังคม มีกรอบ กฎ ระเบียบ ตลอดจนวิถีชีวิต ความเชื่อ และค่านิยม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรู้ ประสบการณ์ ความเชื่อ และค่านิยม รวมทั้งพฤติกรรมของผู้ส่งสารด้วย สิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวหล่อหลอมถึงบุคลิกลักษณะของพฤติกรรมบุคคลในการแสดงออกต่อบุคคลอื่น ซึ่งในการศึกษาคำนี้ตัวผู้ส่งสารเป็นกลุ่มที่รับเอาวัฒนธรรมจากต่างชาติมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นวัฒนธรรมย่อยที่อาศัยอยู่ในสังคมกระแสหลัก

ทักษะในการสื่อสาร (Communication Skills) ความสามารถ ความชำนาญในการเข้ารหัสสาร (Encoder) เช่น ความสามารถ ความชำนาญในการพูด และการเขียน รวมทั้งการตีความข้อมูลข่าวสารต่างๆ เพื่อทำการสื่อสารออกไป

ความรู้ (Knowledges) หมายถึง ความรู้ในเรื่องข้อมูลข่าวสารที่ผู้ส่งจะถ่ายทอดหรือส่งไปจะมีผลต่อความเชื่อถือคือความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารในสายตาของผู้รับสาร (Source Credibility) และนอกจากความรู้ในเรื่องข้อมูลหรือเรื่องที่ผู้ส่งจะส่งแล้ว ยังรวมถึงความรู้เกี่ยวกับกระบวนการสื่อสาร ที่ทำให้ผู้ส่งสารสามารถสร้างและปรับองค์ประกอบต่างๆ ในกระบวนการสื่อสารให้สมบูรณ์ ลดอุปสรรคหรือสิ่งขัดขวางการสื่อสารที่จะเกิดขึ้นให้หมดไปหรือน้อยลงด้วย

ทัศนคติ (Attitudes) หมายถึง ความรู้ ความคิดเห็น และความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อบุคคล หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ที่จะมีผลต่อพฤติกรรมและการแสดงออกของบุคคล ในกระบวนการสื่อสารนั้นผู้ส่งสารจำเป็นต้องมีทัศนคติที่ดีต่อ 3 สิ่งด้วยกันการสื่อสารจึงจะสำเร็จ คือ

(1) ทัศนคติที่ดีต่อตนเอง (Attitude Toward Self) ได้แก่ ความรู้สึกในทางที่ดีต่อตนเองของบุคคล อันจะทำให้ผู้ส่งสารนั้นเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง (Self Confidence) ว่าจะสามารถเป็นผู้ส่งสารที่มีประสิทธิภาพได้

(2) ทัศนคติที่ดีต่อเนื้อหาข่าวสาร (Attitude Toward Matters) ได้แก่ ความรู้สึกในทางที่ดีต่อเนื้อหาข่าวสารที่ผู้ส่งสารจะส่งออกไป จะมีผลต่อการให้ความสนใจติดตามค้นคว้าเรื่องต่างๆ ที่ผู้ส่งจะส่ง จะทำให้ผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีความรู้ดีในเรื่องนั้นๆ ทำให้เป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือที่น่าเลื่อมใสในสายตาของผู้รับสารได้

(3) ทศนคติที่ดีต่อผู้รับสาร (Attitude Toward Receiver) ได้แก่ ความรู้สึกในทางที่ดีต่อผู้รับสารของผู้ส่งสาร เป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะทำให้การสื่อสารประสบผลสำเร็จหรือความล้มเหลวได้ เนื่องจากผู้รับสารเป็นบุคคลที่สำคัญในการสื่อสาร การสื่อสารจะสำเร็จได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับ การตีความ (Interpret) การทำความเข้าใจหรือการถอดรหัสสาร (Decoder) ของผู้รับสาร ดังนั้นหากผู้ส่งสารมีความรู้สึกที่ดีต่อผู้รับสารก็จะทำให้มีความตั้งใจ กระตือรือร้นและมีความพยายามในการสื่อสาร ในทางตรงกันข้ามหากผู้ส่งสารมีความรู้สึกที่ไม่ดีต่อผู้รับสารก็จะทำให้ผู้ส่งสารขาดความตั้งใจ ไม่กระตือรือร้น และไม่ใช้ความพยายามเท่าที่จะควรในการส่งสาร ทำให้การสื่อสารไม่มีประสิทธิภาพ

2) สาร (Message)

สาร (Message) ได้แก่ ผลผลิต (output) ของความรู้สึกนึกคิด ความต้องการ อารมณ์ ความรู้สึกต่างๆ หรือเนื้อหาสาระที่ผู้ส่งต้องการจะสื่อออกมา อาจปรากฏออกมาในรูปของ วจน ภาษาและอวจนภาษาก็ได้

(1) สารแบบวจนภาษา คือ สารที่ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ทำการสื่อสารความหมายกันโดยใช้ภาษาพูดหรือภาษาเขียนในการสื่อความหมาย

(2) สารแบบอวจนภาษา คือ สารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสาร ทำการสื่อสารกันโดยไม่ได้ใช้ภาษาพูดหรือภาษาเขียนในการสื่อความหมาย

3) ช่องทางการสื่อสาร (Channel)

ช่องทางการสื่อสาร (Channel) ได้แก่ ช่องทางหรือตัวกลางที่ใช้ในการส่งหรือถ่ายทอดเนื้อหาสาระ ช่องทางการสื่อสารเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการสื่อสาร เพราะส่งผลให้ข่าวสารที่ต้องการส่งไปนั้นไปถึงยังผู้รับสารได้

4) ผู้รับสาร (Receiver)

ผู้รับสาร (Receiver) ได้แก่ บุคคลที่เป็นผู้รับข้อมูลข่าวสารจากผู้ส่งสาร และในการสื่อสารจะสำเร็จได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้รับสารจะต้องมีคุณลักษณะ ดังนี้

ระบบสังคมและวัฒนธรรมของผู้รับสาร (Social and Culture System) ระบบสังคมและวัฒนธรรมของผู้รับสาร เนื่องจากผู้รับสารเป็นบุคคลเช่นเดียวกับผู้ส่งสาร และอาศัยอยู่ในสังคมที่มีระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ สิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อความรู้ ประสบการณ์ ความเข้าใจ ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะ และพฤติกรรมของบุคคล รวมทั้งอิทธิพลของความเป็นกลุ่มก็จะมีผลต่อสิ่งเหล่านี้ของบุคคลด้วยเช่นเดียวกัน บุคคลที่อยู่ในระบบสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ย่อมมีความชื่นชอบ มีการคัดเลือกข้อมูลข่าวสารหรือมีการรับรู้ข่าวสารที่แตกต่างกันไป

ทักษะในการสื่อสาร (Communication Skills) หมายถึง ความสามารถ ความชำนาญในการถอดรหัสสาร (Decoder) อันได้แก่ ความสามารถในการอ่าน การฟัง การตีความ การจับใจความของผู้รับสาร สิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อการเข้าใจในสารของผู้รับสารตามที่ต้องการ

ความรู้ (knowledges) หมายถึง สิ่งที่ผู้รับส่งสมมาจากประสบการณ์หรือจากการเรียนรู้ในสิ่งต่างๆ หรือเรื่องต่างๆ ที่อาจเป็นทั้งความรู้ในเชิงวิชาการหรือความรู้ในด้านอื่นๆ

ทัศนคติ (Attitudes) หมายถึง การรับรู้ ความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็นที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง อาจเป็นความคิดเห็นหรือความรู้สึกที่ลึกซึ้งเหนียวแน่น เปลี่ยนแปลงได้ยาก เช่น ความรู้สึก ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมือง รูปแบบการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องที่ถูกอบรมสั่งสมมานาน หรืออาจเป็นความรู้สึกนึกคิดที่ค่อนข้างผิวเผินไม่ลึกซึ้ง เปลี่ยนแปลงได้ง่าย เช่น แฟชั่น จังหวะการเดินราชมงคล ที่เปลี่ยนไปตามยุคตามสมัย เป็นต้น

สำหรับทัศนคติของผู้รับสารในการสื่อสารนั้นค่อนข้างมีความสำคัญมาก เนื่องจากหากผู้รับสารมีความรู้สึกในทางที่ไม่ดี มีอคติ (Bias) ในทางลบกับองค์ประกอบของการสื่อสารแล้วจะทำให้เกิดการหลีกเลี่ยง ขาดความสนใจ และปฏิเสธ การรับข่าวสารต่างๆ จากผู้ส่งสาร ทัศนคติของผู้รับสารที่มีผลต่อความสำเร็จในการสื่อสาร มีดังนี้

(1) ทัศนคติต่อตนเอง (Attitude Toward Self) หมายถึง ความรู้สึกของผู้รับสารเองในการสื่อสาร อาจเป็นความรู้สึกในทางที่ดี หรือความรู้สึกในทางที่ไม่ดีก็ได้ ความรู้สึกในทางที่ดีเป็นความรู้สึกที่ถูกสะสมมาจากประสบการณ์ที่สำเร็จในชีวิต มีผลต่อบุคลิกภาพของ

บุคคล เช่น คนที่ประสบความสำเร็จในชีวิตมักเป็นบุคคลที่มีบุคลิกเปิดตัวเองออกสู่ภายนอก ชอบคบค้าสมาคมกับบุคคลรวมทั้งชอบหาความรู้แปลกๆ ใหม่ๆ อยู่เสมอ แตกต่างกับคนที่มีประสบการณ์ในชีวิตที่ล้มเหลว มักมีบุคลิกที่ปิดกั้นตนเอง หลีกเลี้ยงที่ติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น ความรู้สึกทัศนคติต่อตนเองของผู้รับสารเหล่านี้ย่อมมีผลต่อการรับรู้ การตีความ และการทำความเข้าใจต่อข่าวสารที่ได้รับ เช่น บางคนชอบดูถูก หรือประเมินตนเองว่าเป็นคนโง่ ไม่ฉลาด ไม่สามารถเรียนรู้หรือฟังอะไรได้เข้าใจก็จะหลีกเลี้ยงหรือไม่รับข่าวสารนั้นๆ เป็นต้น

(2) ทัศนคติต่อเนื้อหาสาร (Attitude Toward Matters) หมายถึง ความรู้สึกของผู้รับสารที่มีต่อเนื้อหาของสารอาจเป็นความรู้สึกในทางที่ดีและความรู้สึกในทางที่ไม่ดีก็ได้ โดยปกติบุคคลมักเลือกรับข้อมูลข่าวสารตามที่ตนเองสนใจ และเป็นเนื้อหาข่าวสารที่ตนเองชอบตรงตามทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ที่ผู้รับสารมีอยู่และมักปฏิเสธไม่สนใจต่อเนื้อหาสารที่ตนเองไม่สนใจ ไม่ชอบหรือไม่ตรงกับทัศนคติเดิมของตน

(3) ทัศนคติต่อผู้ส่งสาร (Attitude Toward Sender) หมายถึง ความรู้สึกในทางที่ดีและไม่ดีต่อผู้ส่งสารของผู้รับสาร ส่วนใหญ่บุคคลมักมีความประทับใจชื่นชมต่อผู้ส่งสารในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นอุปนิสัย รูปร่างหน้าตา ความมีชื่อเสียง หรือการเป็นคนที่มีความรู้ดีในเรื่องนั้นๆ สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้รับมักมีแนวโน้มที่จะประเมินผู้ส่งสารก่อนว่าผู้ส่งสารเป็นใคร มีชื่อเสียงระดับใด รูปร่างหน้าตา หรือดูท่าที่อุปนิสัยใจคอเป็นอย่างไร เป็นต้น ความรู้สึกเหล่านี้ทำให้ผู้รับสารมีความสนใจ มีความกระตือรือร้นในการที่จะรับข่าวสารจากผู้ส่งสาร ในทางตรงกันข้าม หากผู้รับสารมีความรู้สึกในทางที่ไม่ดีต่อผู้ส่งสาร ไม่ชอบผู้ส่งสารด้วยสาเหตุอะไรก็ตาม ผู้รับสารก็จะไม่สนใจ หลีกเลี้ยงที่จะรับข่าวสารจากผู้ส่งสาร ทำให้การสื่อสารอาจไม่เกิดขึ้นหรือไม่ประสบผลสำเร็จ

แนวคิดของแบบจำลองการสื่อสารดังกล่าว ผู้วิจัยจะได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งข้อมูลประเภทบุคคลและข้อมูลภาพจิตกรรรมต่อไป

2.5 ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory)

ทฤษฎีการเรียนรู้มีแนวคิดและขอบข่ายกว้างขวาง แต่ก็มีข้อจำกัดเพราะคำอธิบายของแต่ละทฤษฎีจะเป็นมุมมองเฉพาะจุดที่บุคคลสนใจเท่านั้น แนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้จึงมีลักษณะ

แตกต่างกันไปในแต่ละมุมมอง ดังนั้นจึงไม่มีทฤษฎีใดสามารถอธิบายปรากฏการณ์การเรียนรู้ของมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์ครบถ้วนทุกด้าน

2.5.1 วิธีการเรียนรู้ของมนุษย์

ในเรื่องวิธีการเรียนรู้ของมนุษย์นั้น ได้มีนักวิชาการได้กล่าวถึงการเรียนรู้ไว้ดังนี้ Bandura (1997 อ้างถึงใน พระมหาดิศัยคีติ เตชปญโญ (โจมรัมย์), 2555, น. 18-20) กล่าวถึงการเรียนรู้พฤติกรรมของมนุษย์ไว้ 2 วิธี คือ

1) การเรียนรู้จากผลของการกระทำ (Learning By Response Consequences) วิธีการเรียนรู้ที่ถือว่าเป็นการเรียนรู้เบื้องต้นที่สุด และเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงคือ การเรียนรู้จากผลของการกระทำทั้งผลในทางบวก และผลในทางลบ ทฤษฎีการเรียนรู้ถือว่ามนุษย์มีความสามารถทางสมอง ในการที่จะใช้ประโยชน์จากประสบการณ์ที่ผ่านมา มนุษย์มีความสามารถที่จะรับรู้ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลของการกระทำ ผลของการกระทำ จะทำหน้าที่ 3 ประการ คือ

1.1) ทำหน้าที่ให้สารสนเทศ (Information Function) การเรียนรู้ของมนุษย์นั้นไม่เพียงแต่เรียนรู้เพื่อตอบสนองเท่านั้น แต่มนุษย์ยังสังเกตการณ์กระทำนั้นด้วย โดยการสังเกตความแตกต่างของผลจากการกระทำของเขาว่าการกระทำใดในสภาพการณ์ใดก่อให้เกิดผลของการกระทำอย่างไร สารสนเทศนี้จะเป็นแนวทางในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ในอนาคต

1.2) ทำหน้าที่จูงใจ (Motivational Function) การเรียนรู้จากผลของการกระทำหน้าที่จูงใจ หมายถึง ความเชื่อในการคาดหวังผลของการกระทำของบุคคลกล่าวคือ ผลของการกระทำใดที่เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาย่อมจูงใจให้เกิดการกระทำมาก ผลของการกระทำใดที่ไม่เป็นที่พึงปรารถนาย่อมจูงใจให้เกิดการกระทำน้อย และมนุษย์ก็หลีกเลี่ยงการกระทำนั้น

1.3) ทำหน้าที่เสริมแรง (Reinforcing Function) การกระทำใดๆ ก็ตามถ้าได้รับการเสริมแรง การกระทำนั้นก็ย่อมมีแนวโน้มเกิดขึ้นอีก แต่สิ่งที่สำคัญคือเงื่อนไขการเสริมแรงซึ่งบุคคลจะเรียนรู้จากข้อมูลเดิมและการจูงใจ ตลอดจนหาข้อสรุปได้ถูกต้อง การเสริมแรงจะไม่มีอิทธิพลเลยถ้าบุคคลไม่รู้ว่าเงื่อนไขการเสริมแรงว่ามีอย่างไร การเสริมแรงในนั้นคงอยู่มากกว่าการสร้างพฤติกรรมใหม่ที่เน้นถึงการกระทำให้พฤติกรรม

2) การเรียนรู้จากการลอกเลียนแบบ (Learning Through Modeling) การเรียนรู้ของมนุษย์จากผลของการกระทำมีข้อจำกัดอยู่มาก ทั้งนี้เพราะสิ่งที่จะเรียนรู้มีมากกว่าเวลาและโอกาสจะอำนวย ดังนั้น การเรียนรู้จากการลอกเลียนแบบจึงเป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้มนุษย์สามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้อย่างกว้างขึ้น พฤติกรรมของมนุษย์หลายอย่างเกิดขึ้นโดยที่มนุษย์ไม่เคยมีประสบการณ์ตรงเลย แต่มนุษย์สังเกตเห็นตัวแบบหรือผู้อื่นกระทำ เช่น คนส่วนมากงดเว้นจากการสูบบุหรี่อื่นทั้งๆ ที่ไม่เคยประสบกับผลที่จะได้รับจากการสูบบุหรี่อื่น ทั้งนี้เพราะคนเหล่านี้เรียนรู้ว่าการเสพเฮโรอีนจะได้รับผลของการกระทำในทางลบ คือ ทำลายสุขภาพและถึงตายในที่สุด การเรียนรู้เช่นนี้ไม่ได้เรียนรู้โดยประสบการณ์ตรง แต่เรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบคือเห็นผู้อื่นเสพแล้วได้รับผลของการกระทำในทางลบดังกล่าว จึงงดเว้นการเสพเฮโรอีนตัวแบบอาจจะเป็นตัวแบบจริงตัวแบบจากภาพยนตร์หรือตัวแบบในรูปสื่ออื่นๆ การเรียนรู้จากตัวแบบอาศัยกระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกตเป็นสำคัญ กระบวนการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ

2.1) กระบวนการใส่ใจ (Attention Processes) มนุษย์ก็จะไม่สามารถเรียนรู้อะไรได้เลยถ้าขาดความใส่ใจและรับรู้ในสิ่งนั้น การเรียนรู้จากตัวแบบก็เช่นกัน หากผู้เรียนขาดความใส่ใจและขาดการรับรู้พฤติกรรมของตัวแบบที่แสดงออกมา สิ่งที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการใส่ใจมีอยู่ 2 ประการ คือ

(1) ลักษณะของตัวแบบ ตัวแบบที่มีลักษณะเด่น มีความดึงดูดใจสูง มีความซับซ้อนของพฤติกรรมน้อย มีโอกาสให้ผู้สังเกตใส่ใจได้มาก หากพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สังเกต ก็จะโน้มน้าวให้ผู้สังเกตใส่ใจได้มาก

(2) ความสามารถของผู้สังเกต ผู้สังเกตจะต้องมีความสามารถในการรับรู้การกระทำของตัวแบบ จึงจะทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้

2.2) กระบวนการจดจำ (Retention Processes) ในการเรียนรู้โดยการสังเกตมนุษย์จะไม่สามารถเรียนรู้ได้เลย ถ้าจำการกระทำของตัวแบบไม่ได้ ดังนั้น ในการเรียนรู้โดยการสังเกตกระบวนการจดจำการกระทำต่างๆ ที่ตัวแบบแสดงออกจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญ กระบวนการจดจำเป็นการเก็บรวบรวมแบบแผนของพฤติกรรมของตัวแบบที่ได้สังเกตเห็นทุกครั้ง แล้วนำมาสร้างรูปแบบของพฤติกรรมที่แน่ชัด การจดจำจะกระทำในรูปแบบของระบบการลงรหัส ซึ่งมี 2 ลักษณะ คือ การจดจำในรูปของมโนภาพ และการจดจำในรูปของสัญลักษณ์ทางภาษา ซึ่งการจำในลักษณะทั้งสองประการนี้ จะช่วยให้จำได้ง่ายและคงทน สำหรับการฝึกฝนและการ

ทบทวนในใจ หรือการกระทำจะส่งเสริมให้ผู้สังเกตจำพฤติกรรมของตัวแบบได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้น การจดจำรายละเอียดเกี่ยวกับพฤติกรรมของตัวแบบจึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในการเรียนรู้โดยการสังเกต

2.3) กระบวนการกระทำทางกาย (Motor Reproduction Processes) ในการเรียนรู้โดยการสังเกตนั้น กระบวนการทางกายเป็นกระบวนการที่ผู้สังเกตเปลี่ยนแปลงสัญลักษณ์ที่จดจำไว้มาเป็นการกระทำที่เหมาะสม การกระทำตามตัวแบบจำเป็นจะต้องจัดระเบียบการกระทำไว้ในระบบความจำ โดยให้สอดคล้องกับแบบแผนพฤติกรรมที่ตัวแบบกระทำ ในระยะแรกของการกระทำตามตัวแบบ การดัดแปลงการกระทำให้มาเป็นพฤติกรรมที่ตัวแบบกระทำ จะช่วยให้การทำตามตัวแบบในระยะต่อมาถูกต้องมากยิ่งขึ้น ในการเรียนรู้พฤติกรรมทั้งหลายในชีวิตประจำวันของมนุษย์ มนุษย์จะค่อยๆ ปรับแก้พฤติกรรมที่ละเล็กทีละน้อยจนกระทั่งกระทำได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้ อาศัยการกระทำที่ผ่านมาเป็นข้อมูลย้อนกลับ (Information Feedback)

2.4) กระบวนการแรงจูงใจ (Motivational Processes) ทฤษฎีการเรียนรู้แสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ได้เรียนรู้มากับการแสดงออก เนื่องจากในชีวิตจริงของมนุษย์ในสังคมนั้นมีพฤติกรรมมากมายที่มนุษย์พบเห็นผู้อื่นกระทำ มนุษย์จึงไม่สามารถกระทำพฤติกรรมตามตัวแบบได้ทั้งหมด มนุษย์จึงเลือกกระทำตามตัวแบบเฉพาะการกระทำที่เขาเห็นว่าการกระทำนั้นให้ผลของการกระทำในทางบวก และจะไม่กระทำตามตัวแบบ ถ้าเขาเห็นว่าการกระทำนั้นให้ผลของการกระทำในแง่ลบ นั้น ผลของการกระทำที่สังเกตเห็นจึงเป็นสิ่งที่มียุทธิพลต่อการจูงใจในการเรียนรู้โดยการสังเกต

สรุปได้ว่า ทฤษฎีนี้สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพราะทฤษฎีการเรียนรู้ ดังกล่าวข้างต้น ได้กล่าวถึง กระบวนการของการเรียนรู้ ที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งด้านพฤติกรรม ความคิด ได้ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ซึ่งวัตถุประสงค์ดังกล่าวสามารถเกิดขึ้นได้ โดย ผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ของครู ที่เข้าใจกระบวนการของการเรียนรู้ว่า ประกอบด้วยขั้นต่างๆ ของการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้โดยผ่านการจำ การเรียนรู้ด้วยความเข้าใจ การเรียนรู้แบบการประยุกต์ และการเรียนรู้แบบวิเคราะห์ สังเคราะห์เป็นต้น แล้วจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับความต้องการ และความสามารถของผู้เรียนโดยการสร้างรูปแบบ การเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดแรงจูงใจต่อผู้เรียน การสอนด้วยรูปแบบใหม่ๆ ที่น่าสนใจ และการสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งทั้งหมดจะนำไปสู่เป้าหมายของการจัดการศึกษาได้อย่างแท้จริง

2.5.2 แนวคิดการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ

นันทวรรณ รัตติวัณน์ (2554, น. 49) แบบแผนพฤติกรรมและการเรียนรู้ของคนไทยนั้นได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับความคิด ความเชื่อ และค่านิยมทางพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เพราะพระพุทธรูปศาสนานั้นเปรียบเสมือนรากเหง้าของชาติ และแสดงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยมาช้านาน โดยหลักการแล้วศาสนาทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี โดยแต่ละศาสนาย่อมมีกุศโลบายหรือคำสอน โดยมุ่งเน้นการสร้างศรัทธาซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าเมื่ออยู่ 3 ชั้นคือ ใฝ่รู้ ใฝ่ดี และใฝ่ทำให้ดีขึ้น เพื่อไปสู่หนทางแห่งการพัฒนาตนเป็นคนดี หรือเป็นเครื่องปลอบประโลมจิตใจให้สามารถรับมือกับความทุกข์ และมีจิตใจที่มั่นคงไม่หวั่นไหวไปตามกระแสได้ พระพุทธเจ้าทรงสอนเอาไว้ว่าศรัทธาและปัญญาจะต้องควบคู่กันเสมอ เพราะถ้าขาดปัญญาจะทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปโดยไม่มีเหตุผล

ดังนั้น การเรียนรู้ในทางพุทธศาสนาโดยแท้แล้ว เป็นการพัฒนาค้นหาทางด้านสติปัญญา อารมณ์ คุณธรรม และสังคมไปอย่างเป็นระบบเท่าเทียมกัน เพื่อบุคคลจะได้เข้าถึงความรู้ด้วยเหตุผลและนำไปปฏิบัติอย่างถูกต้องไม่ขัดแย้งกัน ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ภายภาคหน้าและประโยชน์ในปัจจุบัน

1) ปัจจัยของการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ

การเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธนั้น เกิดจากปัจจัยพื้นฐาน 2 ประการ ถือเป็นขั้นเริ่มแรกในระบบการศึกษาแบบพุทธและเป็นการเตรียมความพร้อมก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ในทางพุทธศาสนา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553, น. 263) ได้แก่

1.1) โยนิโสมนสิการ หรือ การพิจารณาโดยแยบคาย (Wise Consideration) เป็นความคิดหลักของความดีงาม หรือหลักความถูกต้องที่ได้รับการอบรมหรือศึกษามา เพื่อสกัดค้นหาและอวิชาไม่ให้ขัดขวางการเกิดปัญญา หรือ สัมมาทิฐิ การคิดพิจารณาอย่างรอบคอบเป็นระเบียบเพื่อถ่วงถ่วงหาความจริงนี้ พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้จัดเอาไว้เป็นองค์ประกอบภายในตัวผู้เรียนรู้นั่นเอง หรือที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) เรียกว่าง่ายว่า วิธีการแห่งปัญญา เพราะเป็นขั้นตอนสำคัญที่เริ่มใช้ความคิดของตนอย่างอิสระเพื่อสร้างปัญญาทำให้พึ่งตนเองได้และนำไปสู่จุดหมายปลายทางแห่งธรรมได้อย่างแท้จริง

1.2) ส่วนปัจจัยอีกประการหนึ่งคือ โปรโตโมส หรือ เสียงจากผู้อื่น (Learning from Others) เป็นการรับฟังคำสั่งสอนจากแหล่งความรู้ที่เป็นกัลยาณมิตร ซึ่งมีความปรารถนาดีในการให้ความรู้ที่ถูกต้องอยู่ในแนวทางของเหตุและผล ปัจจัยสุดท้ายนี้ถูกจัดเอาไว้เป็นปัจจัยภายนอกที่รวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมเป็นทางให้เกิดการเรียนรู้ เพราะผู้อบรมสั่งสอนต้องอาศัยความเป็นกัลยาณมิตรที่ต้องสร้างศรัทธาในการสร้างแรงจูงใจ และอบรมศิษย์ด้วยวิธีการอุปายและลีลาในการสอนที่ดีและเหมาะสมเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีในการเรียนรู้กับผู้เรียน

สรุปได้ว่า ปัจจัยทั้งสองประการสนับสนุนกันและกัน และเป็นปัจจัยพื้นฐานแห่งการพัฒนาปัญญาและเสริมสร้างสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นกลอุปายและลีลาที่แยบยลในการสอนธรรมเพื่อชักนำบุคคลไปสู่วิธีการเรียนรู้แบบวิถีพุทธที่แท้จริง

2) องค์ประกอบของการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ

วิธีการเรียนรู้แบบวิถีพุทธนั้นเป็นวิธีการที่เป็นไปเพื่อความเจริญของปัญญา ซึ่งปัญญานั้นจะเกิดขึ้นได้ก็เมื่อมีการเรียนรู้และฝึกอบรม ได้แก่ ปัญญาที่เกิดจากการรับฟังข้อมูลจากภายนอก หรือ สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิดวิเคราะห์พิจารณาเหตุผล หรือจินตมยปัญญา และปัญญาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติจนกลายเป็นความชำนาญประจำตัว หรือ ภวานามยปัญญา องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงองค์ประกอบของวิธีการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธ วไลพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม (2528 อ้างถึงใน นันทวรรณ รัตติวัฒน์, 2554, น. 50-51) ดังนี้

2.1) การฟัง เป็นวิธีการเรียนรู้ที่ผู้ฟังต้องปฏิบัติตนเสมือนโถงที่เปิดฝารับน้ำฝนอยู่เสมอ เพราะการฟังเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาทั้งหมด ฉะนั้นผู้ฟังควรฟังในสิ่งที่ประโยชน์ก่อให้เกิดความสร้างสรรค์ทั้งตัวเองและสังคม โดยต้องฟังด้วยความตั้งใจและสนใจ เพื่อให้เกิดความรู้รอบและรู้จักนั่นเอง

2.2) การจดจำ เป็นความสามารถของผู้รับข้อมูลที่สามารถรับรู้เรื่องต่างๆที่เข้ามาให้ได้ หรือในทางพุทธศาสนาเรียกว่า สัจญญา เป็นกระบวนการเรียกเก็บรวบรวม และสังสมข้อมูลในการเรียนรู้ เช่นการเทียบเคียงระหว่างความรู้หรือประสบการณ์เก่ากับใหม่

2.3) การสาธยาย คือ การทบทวนด้วยการอ่านหรือถามเรื่องนั้นอยู่บ่อยๆ เพื่อให้ถึงจุดประสงค์ที่สำคัญ คือ ความเข้าใจในคำสอนมากยิ่งขึ้น ผู้ที่มีองค์ประกอบในข้อนี้มักปรากฏว่าเป็นผู้ฉลาดในการคิดหาวิธีการในการท่องจำและการทบทวน

2.4) การพินิจด้วยใจ เป็นการเห็นความรู้ด้วยใจ หรือ การที่มีความรู้ฝังอยู่ในสายเลือดเกิดความชำนาญ หรือในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ภาวนามยปัญญา ในองค์ประกอบข้อนี้จำเป็นต้องใช้สมาธิเข้ามาช่วย เพื่อให้ปราศจากอารมณ์ขุ่นมัวหรือความกังวลใจ ในขณะนั้นการเข้าถึงด้วยความถูกต้อง เป็นการเข้าใจและเข้าถึงความรู้ด้วยเหตุผลที่ถูก ต้องด้วยตนเอง องค์ประกอบนี้ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า วิปัสสนาปัญญา คือ ปัญญาที่รู้แจ้งความจริงของธรรมชาติว่าทุกชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่หลงไหลติดอยู่ในโลก หรือเป็นการมองเห็นทุกข์ เห็นโทษ และเห็นภัยของการมีชีวิตอยู่

พระพุทธศาสนาได้เน้นความรู้ทางปัญญา ซึ่งเกิดโดยการฝึกฝนและปฏิบัติด้วยตนเอง หรืออาจกล่าวได้ว่าการเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนานั้น เน้นพัฒนาคนเป็นสำคัญเพื่อจะได้มองทุกอย่างไปตามสภาพความจริง และเกิดประโยชน์ต่อตัวเองในการพึ่งตนเองได้ในชีวิตประจำวัน และเกิดประโยชน์เพื่อเกื้อกูลผู้อื่นในสังคมได้ องค์ประกอบดังที่กล่าวมานี้สามารถนำไปปรับใช้กับการเรียนรู้คุณธรรมและจริยธรรมในสถานสงเคราะห์ได้ กล่าวคือ ครูพี่เลี้ยงหรือเจ้าหน้าที่แม่บ้านประจำพัก สามารถช่วยให้เด็กวัยรุ่นในสถานสงเคราะห์เข้าใจจุดประสงค์ของเนื้อหา หรือสิ่งที่ตนสอนแล้วสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในทุกสถานการณ์ได้

3) การเรียนรู้ตามลักษณะจิตของบุคคล

หลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นมีมากมาย และการอบรมสั่งสอนธรรมในแต่ละครั้งพระพุทธเจ้ามีหลักการสอนอย่างมีเหตุผล และให้ผู้ฟังเข้าใจรู้เห็นจริง รวมถึงพอนำไปปฏิบัติแล้วเกิดประโยชน์อย่างอัศจรรย์ได้ การเอาใจใส่และนึกถึงผู้ฟังก่อนเป็นอันดับแรกในการสอนแต่ละครั้ง เป็นเพราะลักษณะพื้นฐานทางจิตของแต่ละคนมีระดับที่แตกต่างกันเหมือนดอกบัว 4 เหล่าในทางพุทธศาสนา ฉะนั้นการสอนจึงต้องพิจารณาความเหมาะสมนี้ไปตามความพร้อมของจิตอุปนิสัย หรือระดับสติปัญญาของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ (พระราชาวรมุณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2543) ได้ให้ความรู้ว่า จิตหรืออุปนิสัยภายในจิตใจเด็กแต่ละคนนั้น สามารถแบ่งได้เป็น 6 กลุ่ม คือ

3.1) กลุ่มเด็กโรคอะจิต คือ เด็กที่มีลักษณะรักสวยรักงามและมีระเบียบ ข้างจินตนาการ มีความประณีตและอารมณ์อ่อนไหว ฉะนั้นผู้ปกครองหรือครูผู้สอนควรจะส่งสอน เด็กกลุ่มนี้ ด้วยน้ำเสียงนุ่มนวลไพเราะแทนการดุด่าเฉียนตี

3.2) กลุ่มเด็กโหดอะจิต คือ เด็กที่มีลักษณะชอบความรวดเร็ว ใจร้อนและ หงุดหงิดง่าย ฉะนั้นผู้ปกครองหรือครูผู้สอนควรจะส่งสอนเด็กกลุ่มนี้ด้วยการสรุปหรือจับประเด็น โดยให้เด็กไปคิดต่อ และสอนให้เด็กรู้จักเปิดใจให้กว้างเพื่อรับความคิดหรือความรู้ใหม่ๆ เพราะเด็ก กลุ่มนี้ไม่ชอบความเย็นเยื่อในการเรียน และคาดหวังว่าสิ่งต่างๆ ต้องเป็นอย่าง

3.3) กลุ่มเด็กโมหะอะจิต คือ เด็กที่มีลักษณะเชื่องซึม ขอบง่วงเหงาหาวนอน หรือซึมเศร้าเป็นอาจิณ ฉะนั้นผู้ปกครองหรือครูผู้สอนควรจะส่งสอนเด็กกลุ่มนี้ด้วยการสร้างความ แปลกใหม่ให้ชีวิต โดยให้ทำกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ รวมถึงการให้คำแนะนำช่วยเหลือเด็กในการ ตั้งเป้าหมายชีวิตให้เกิดความชัดเจน การฝึกให้เด็กจัดระบบความคิดและฝึกสมาธิให้จิตเข้มแข็ง

3.4) กลุ่มเด็กวิตกอะจิต คือ เด็กที่มีลักษณะลังเลฟุ้งซ่าน ตัดสินใจไม่ เด็ดขาด และไม่สามรถยึดเกาะกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้นานๆ ฉะนั้นผู้ปกครองหรือครูผู้สอนควรจะ ส่งสอนเด็กกลุ่มนี้ให้รู้จักเลือกความคิดหรือตัดสินใจให้เด่นชัด โดยวิธีการฝึกสมาธิแบบอานาปาน สติ เพื่อสงบสติอารมณ์ คลายความฟุ้งซ่าน ฝึกมองภาพรวมและหัดมองโลกในแง่ดี

3.5) กลุ่มเด็กสัทธาอะจิต คือ เด็กที่มีลักษณะจิตที่มีปรัชญาหรือหลักการ ของตัวเอง และพยายามผลักดันให้ตัวเองบรรลุถึงจุดหมายนั้น ฉะนั้นผู้ปกครองหรือครูผู้สอนควร จะส่งสอนเด็กกลุ่มนี้ให้เกิดศรัทธาในความรู้ที่สอน และตัวครูหรือผู้ปกครองผู้อบรมสั่งสอน เป็น ต้น

3.6) กลุ่มเด็กพุทธอะจิต คือ เด็กที่มีสภาวะจิตที่เน้นการใช้ปัญญาในการ ไตร่ตรอง คิดหาเหตุผลมาแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิต มักเป็นคนใฝ่รู้และช่างสงสัย ฉะนั้นผู้ปกครอง หรือครูผู้สอนควรที่จะแม่นยำในสิ่งที่อบรมสั่งสอน และสามารถตอบข้อสงสัยที่เด็กซักถามได้

การจัดการเรียนรู้ตามแนววิถีพุทธที่คำนึงถึงอุปนิสัยในจิตใจของเด็กแต่ละคนนั้น จะช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของตนเองและผู้อื่นได้อย่างลึกซึ้ง ทำให้เกิดการรับรู้ว่าจะต้องพัฒนา ตนเองอย่างไร เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของตนเอง และการอยู่ร่วมกันในสังคม

2.5.3 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ตามหลักอริยสัจ 4

การอบรมขัดเกลาเด็กวัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่ร่างกายเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ทั้งมีการเปลี่ยนแปลงทั้งสภาพร่างกาย อารมณ์และจิตใจ ดังนั้นครอบครัวและวัฒนธรรมการอบรมขัดเกลาจึงมีอิทธิพลต่อจิตใจของวัยรุ่นเป็นอย่างมาก ผู้ปกครองและครูผู้สอนควรเข้าใจ ใฝ่ดูด้วยความห่วงใย อีกทั้งควรระดมความคิดกับสมาชิกในครอบครัวเพื่อหาวิธีการสอน และกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับความสนใจและธรรมชาติของวัยรุ่น โดยการประยุกต์รูปแบบและวิธีการสอนจากหลักพุทธธรรมไปใช้ในการแก้ปัญหา และเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้แก้ปัญหาที่น่าสนใจและมีประโยชน์ต่อการนำมาใช้ในที่นี้ คือ หลักอริยสัจ 4

หลักอริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่แสดงถึงความเป็นเหตุเป็นผลและถือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานของหลักธรรมคำสั่งสอนทุกหลักธรรม ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการนี้ได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับการดำรงชีวิต ในเวลาต่อมาศาสตราจารย์ ดร.สาโรจน์ บัวศรี ได้เป็นผู้ริเริ่มในการนำหลักการของอริยสัจ 4 ในพระพุทธศาสนามาใช้ควบคู่กับกิจในอริยสัจ 4 ที่ประกอบด้วย ปริญา (การกำหนดรู้) ปหานะ (การละ) สัจฉิกิริยา (การทำให้แจ้ง) และภาวนา (การเจริญหรือลงมือปฏิบัติ) ซึ่งสามารถสรุปเป็นกระบวนการดังนี้ (นันทวรรณ รัตติวัฒน์, 2554, น. 52-54)

1) การกำหนดปัญหา หรือ ชั้นทุกข์

ทุกข์ คือ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ อันเนื่องมาจากสภาวะที่ทนได้ยาก เป็นสภาวะที่บีบคั้นหรือขัดแย้งในจิตใจ การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งทีรัก การปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่สมหวังก็เป็นทุกข์ กล่าวได้ว่าทุกข์ก็คือ ชั้น 5 ดังนั้นการทราบถึงความทุกข์ของตนเอง และทำอย่างไรจึงจะพ้นทุกข์ได้นั้น ต้องระบุปัญหา การแก้ไขให้ถูกต้องเหมาะสมโดยพิจารณาปัญหาที่เกิดด้วยตนเอง แล้วกำหนดขอบเขตของปัญหาและคิดหาทางแก้ไขปัญหานั้น

2) การตั้งสมมติฐาน หรือ ชั้นสมุทัย

สมุทัย คือ ความจริงว่าด้วยเหตุแห่งทุกข์ หรือ ต้นตอของความทุกข์ทั้งหมด ทุกข์ที่เกิดขึ้นนั้นมีสาเหตุที่แตกต่างกันออกไป แต่สาเหตุที่แท้จริงที่ก่อให้เกิดทุกข์นั้น คือ ตัณหา หรือ

ความอยากและความต้องการ ดังนั้นถ้าจะหาทางทำให้ตัณหาหมดไปนั้นต้องวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาโดยใช้วิธีการตั้งสมมติฐาน หรือกำหนดหลักการในการแก้ไขเป็นหัวข้อไปซึ่งจะเป็นการแก้ปัญหที่สาเหตุอย่างแท้จริง

3) การทดลองและเก็บข้อมูล หรือ ชั้นนิโรธ

นิโรธ คือ ความดับทุกข์ หมายถึง การดับหรือการละตัณหาที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ถ้าดับเหตุได้ทุกข์ซึ่งเป็นผลก็ดับไปเองเหมือนกับการดับไฟที่ต้องดับที่เชื้อไฟ ดังนั้นทุกข์ที่เกิดขึ้นมาจากตัณหา หรือ ความอยาก ถ้าคนเราลดตัณหาหรือความอยากได้มากเท่าไร ทุกข์ย่อมน้อยลงไปด้วย แต่ถ้าเราดับได้โดยสิ้นเชิงชีวิตเราก็จะมีแต่ความสงบ การดำเนินการเพื่อให้ทุกข์ดับไป คือ การกำหนดเป้าหมายของการแก้ปัญห โดยการทำตามที่ตั้งสมมติฐานไว้ แล้วจดจำผลของการปฏิบัติแต่ละอย่างไว้เพื่อพิจารณา

4) การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล หรือ ชั้นมรรค

มรรค คือ ความจริงว่าด้วยทางแห่งการดับทุกข์ ถ้าใครปฏิบัติตามก็จะลดความทุกข์หรือปัญหาได้ ดังนั้นในขั้นตอนนี้จึงเป็นการแสวงหาวิธีการในการแก้ปัญห เมื่อวิเคราะห์พบว่าวิธีใดสามารถแก้ไขได้จริงก็จะนำไปสรุปให้เป็นหลักเกณฑ์เพื่อปฏิบัติตามวิธี หรือหนทางนั้นต่อไปเมื่อจะต้องแก้ปัญหานั้นอีก ส่วนวิธีที่จะพ้นทุกข์ได้นั้นในทางพุทธศาสนามีทางที่เรียกว่ามรรคมีองค์ 8 ประการ ได้แก่

- 4.1) สัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นที่ถูกต้องทำให้เข้าใจได้ง่ายไม่ผิดพลาด
- 4.2) สัมมาสังกัปปะ หมายถึง ความคิดที่ถูกต้อง ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน คิดหาทางก้าวหน้าและความสำเร็จของชีวิต
- 4.3) สัมมาวาจา หมายถึง การพูดแต่ในสิ่งที่ดี อย่างถูกต้องตามกาลเทศะ หรืออาจเป็นการพูดสนับสนุนให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ
- 4.4) สัมมากัมมันตะ หมายถึง การกระทำชอบ หรือ การกระทำในสิ่งที่ดี และถูกต้อง ไม่เบียดเบียนหรือทำร้ายผู้อื่น โดยช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นโดยสละสุขส่วนตน
- 4.5) สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีวิตถูกต้อง คือ การประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่คดโกงหลอกลวงละไม่กระทำในสิ่งที่เป็นผลร้ายต่อผู้อื่น

4.6) สัมมาวายามะ หมายถึง ความพยายามชอบ คือ พยายามที่จะป้องกันหรือละสิ่งที่ไม่ดีในตนเอง และพยายามสร้างคุณธรรมและนิสัยที่ดีที่ยังไม่เกิดขึ้นและพยายามรักษาความดีที่มีให้คงอยู่ต่อไป

4.7) สัมมาสติ หมายถึง การระลึกชอบ การระลึกถูกต้องอยู่เสมอว่าสิ่งที่รู้ที่เห็นนั้นเป็นไปตามความจริง รู้ตัวว่าเราเป็นใครและมีหน้าที่อะไร

4.8) สัมมาสมาธิ หมายถึง การตั้งจิตมั่นชอบ คือ การมีสมาธิสามารถตั้งใจให้จดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้นาน รวมถึงการทำสมาธิอย่างไม่หวั่นไหว

จากแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ 4 ที่เสนอข้างต้นนั้น เป็นการสอนให้มนุษย์ทุกคนซึ่งรู้จักใช้ปัญญาเป็นตัวนำในการหาสาเหตุเพื่อแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต รู้จักฝึกเรียนรู้การมองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย ดังนั้น ไม่ว่าผู้ปกครอง บิดามารดา หรือครูผู้สอนสามารถนำไปปรับใช้ให้เกิดขึ้นกับการเรียนรู้ของเด็กวัยรุ่นได้ หรืออาจจะใช้เป็นข้อมูลในการแนะแนวทวนในการใช้ชีวิตของเด็กวัยรุ่นเหล่านี้ให้ดำเนินอยู่ในทางสายกลางอันประเสริฐ ไม่หลงหรือยึดติดไปกับความอยากหรือความต้องการต่างๆ ที่มีอยู่อย่างไม่สิ้นสุดในสังคมนิยมบริโภคนิยมสมัยนี้

2.6 แนวทางการศึกษาเชิงสัญญาณศาสตร์

สัญญาณศาสตร์หรือสัญวิทยาหรือสัญศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่เพิ่งจะได้รับการพัฒนาอย่างจริงจังในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 โดยมีนักวิชาการหลายท่าน เช่น ชาร์ล เพียร์ส (C. Peirce) ปี 1839-1941 นักปรัชญาสังคมชาวอเมริกัน และ เฟอริ ดินันด์ เดอ โซซูร์ (F. de Saussure) ปี 1857-1913 นักภาษาศาสตร์ชาวสวิส ปัจจุบันทฤษฎีดังกล่าวได้รับความนิยมในการใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ (กาญจนา แก้วเทพ, 2552, น. 80-81)

ไซริธน์ เจริญสินโอฟาร (2545, น. 17-26) กล่าวว่า การวิเคราะห์สัญญาณแนวใหม่ เริ่มมาจากการศึกษาของ Ferdinand de Saussure (1857-1913) นักภาษาศาสตร์ชาวสวิส และ Charles Saunders Peirce (1839-1941) ชาวสหรัฐอเมริกา ทั้งสองท่านเป็นผู้เปิดศักราชใหม่ในวิชาภาษาศาสตร์ ด้วยการแยกภาษาออกมาศึกษาในเชิงของสิ่งที่เป็นระบบในตัวของมันเอง เพราะภาษาศาสตร์ในอดีตเป็นการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ และเชิงเปรียบเทียบมาโดยตลอด

การนำสัญญะวิทยามาใช้ในการศึกษาการสื่อสารของมนุษย์ ถือเป็นการศึกษาในแนวใหม่ เป็นจุดเน้นที่ต่างไปจากการศึกษาดั้งเดิมที่มุ่งศึกษาการสื่อสารแบบเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องอยู่กับสาร ช่องทาง เครื่องส่ง ผู้รับ เสียงรบกวน และการย้อนกลับ ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของการสื่อสาร

สัญญะวิทยา (Semiology) หรือ (Semiotics) นั้น สามารถถอดความหมายจากรากศัพท์เดิมได้ว่า เป็นศาสตร์แห่ง สัญญะ (Science of sign) ซึ่ง สัญญะ (Sign) หมายถึงสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น มาเพื่อให้มีความหมาย (Meaning) แทนของจริง ตัวจริง (Object) ในตัวบท (Text) และในบริบท (Context) หนึ่งๆ ตัวอย่างเช่น “แหวนหมั้น” เป็นสัญญะใช้แทนความหมายที่แสดงถึงความผูกพัน ระหว่างหญิงชายคู่หนึ่งในบริบทของสังคมตะวันตก และหากเปลี่ยนสัญญะไปเป็น “แหวนแต่งงาน” ก็จะใช้แทนความหมายของความผูกพันในระดับที่สูงและลึกซึ้งกว่าการหมั้นหมาย (กาญจนา แก้วเทพ, 2552, น. 80-81)

สัญญะวิทยา (Semiology) ประกอบไปด้วยคำว่า Semio คือ Sign และ Logy คือ Science ดังนั้น Semiology จึงหมายถึง ศาสตร์แห่งสัญญะ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สัญญศาสตร์ (Semiotics) ซึ่งเป็นหลักวิชาการแขนงหนึ่งที่ศึกษากระบวนการสื่อความหมาย โดยพิจารณา ธรรมชาติของหน่วยสื่อความหมายและขั้นตอนการทำงานของมัน เพื่อทำความเข้าใจว่า ความหมายถูกสื่อความหมายออกมาได้อย่างไร

อารี สุทธิพันธ์ (2535, น. 16) ได้กล่าวไว้ว่า “ศิลปะคือสื่อติดต่อบรรยากาศกันแบบหนึ่ง” เหตุผลของคำนิยามนี้เกี่ยวข้องกับ ความหมายและสัญลักษณ์ (Sign and Symbol) ซึ่งปรากฏไปในผลงานศิลปะทุกแขนง ทั้งสมัยโบราณปัจจุบัน สัญลักษณ์ หมายถึงเครื่องหมายที่แสดงให้เห็นเกี่ยวกับสิ่งหนึ่งก็ตาม ความเข้าใจร่วมกันในสังคมใดสังคมหนึ่งโดยเฉพาะ ศิลปินเป็นผู้สร้างสรรค์ เหตุและผล โดยรวบรวมลักษณะพิเศษจากธรรมชาติ ประกอบเป็นรูปทรงใหม่ ทำให้คนในสังคมเดียวกันรู้ เข้าใจในรูปทรงซึ่งเป็นสัญลักษณ์นั้นเช่น คนธรรมดาไม่มีปีก เมื่อเราเห็นคนมีปีก เรารู้ได้ทันทีว่าคงเป็นเทวดา หรือ กามเทพ

Fiske (1982) กล่าวว่า สัญญะวิทยาเป็นแนวทางที่จะนำมาอธิบายการสื่อสารของมนุษย์ ว่า การสื่อสารคือจุดกำเนิดของความหมาย (Meaning) ในฐานะที่การสื่อสารคือ กิจกรรมของมนุษย์ที่ต้องเกิดขึ้น ซึ่งการศึกษาตามแนวนี้จะไม่สนใจความล้มเหลวของการสื่อสาร และไม่เกี่ยว

ซึ้งกับประสิทธิภาพและความถูกต้อง แต่เป็นแนวทางการศึกษาเชิงสังคมหรือความแตกต่างของวัฒนธรรมระหว่างผู้ให้และผู้รับสารนั้น ตลอดจนความหลากหลายของความหมายในระบบของภาษา วัฒนธรรม และความเป็นจริงที่ไม่สามารถแสดงผลเป็นลูกศร หรือเป็นเส้นตรงของกระแสการไหลของข่าวสาร แต่เป็นการศึกษาเชิงโครงสร้าง (Structural Model) ที่มีลูกศรเป็นบาง ส่วนที่ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบต่างๆ ที่เป็นตัวสร้างความหมายโดยมุ่งความสนใจไปที่การวิเคราะห์โครงสร้างที่กลุ่มความสัมพันธ์ที่ทำให้สาร หมายถึง บางสิ่งที่มันสร้างเครื่องหมายบนกระดาษ หรือเสียงไปยังสารที่จะถูกส่งออกไปในการสื่อสารแต่ละครั้ง ดังนั้น การศึกษาแนวสัญวิทยาวิทยา นี้ ถือว่าตัวกำหนดของการสื่อสาร ขึ้นอยู่กับสังคมและสิ่งรอบตัวบนโลกของมนุษย์ ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับกระบวนการของการสื่อสาร แต่ระบบสัญวิทยาทำการควบคุมการสร้าง ความหมายของตัวบท ให้เป็นไปอย่างมีความสลับซับซ้อนอย่างแฝงเร้น และจะต้องขึ้นอยู่กับลักษณะของแต่ละวัฒนธรรม

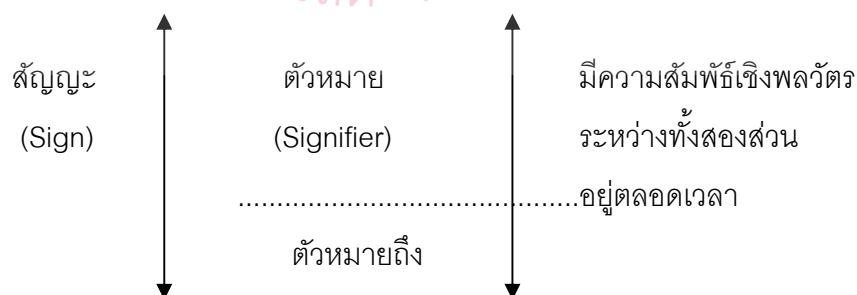
การศึกษาในเชิงแนวทางการศึกษาเชิงสัญวิทยาศาสตร์ให้ความสำคัญกับการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมาย (Signifier) กับตัวหมายถึง (Signified) เพื่อดูว่าความหมายถูกสร้างขึ้น และถูกถ่ายทอดออกมาอย่างไร โดยนำเอาตัวบทมาวิเคราะห์เพื่อดูว่าตัวหมายนั้นสร้างความหมาย อย่างไร ในการสื่อสารของคนเรานั้นจะมีความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมายกับตัวหมายถึงเกิดขึ้น ตลอดเวลา การวิเคราะห์ทางสัญวิทยาวิทยานั้นเราจะไม่คำนึงถึงเนื้อหา เพราะเนื้อหาไม่ได้สร้างความหมายของตัวบท แต่ความสัมพันธ์ของตัวหมายและตัวหมายถึงเป็นตัวสร้างความหมาย (กาญจนา แก้วเทพ และศิริชัย ศิริกายะ, 2531)

Guirand (1984 อ้างถึงใน สมสุข หินวิมาน, 2535) อธิบายถึง สัญวิทยาวิทยาว่าเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับระบบของสัญลักษณ์ (Signs) ที่ปรากฏอยู่ในความคิดของมนุษย์ อันถือเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเรา สัญลักษณ์อาจจะได้แก่ ภาษา รหัส สัญลักษณ์ เครื่องหมาย หรือหมายถึงสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้มีความหมายแทนของจริง ตัวจริงในบทและในบริบทหนึ่ง

สมสุข หินวิมาน (2535, น. 45-55) ได้อธิบายว่าคุณลักษณะที่สำคัญ 3 ประการของสัญวิทยา คือ “จะต้องมีลักษณะทางกายภาพ จะต้องมีความหมายถึงบางสิ่งบางอย่าง นอกเหนือจากตัวมันเอง และจะต้องถูกนำมาใช้และรับรู้โดยผู้ที่เกี่ยวข้องว่าเป็นสัญวิทยา

สาระสำคัญของสัญวิทยาวิทยา อยู่ที่การศึกษาระบบของการสร้างความหมาย (Signifying System) ของภาษา ซึ่งแบ่งออกเป็นสองส่วน ได้แก่ ภาษา (Langue) และการพูดหรือการใช้ภาษาของแต่ละบุคคล (Parole) สัญวิทยาวิทยาเป็นศาสตร์ที่ชี้ให้เห็นอำนาจของภาษาในการควบคุมความคิดและเหตุผลของคน การศึกษาเกี่ยวกับสัญวิทยาวิทยา เป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้สามารถวิเคราะห์หว่านในสิ่งที่ภาษา (ภาษาพูด ภาษาภาพ ภาพยนตร์ ตลอดจนภาษาสื่อต่างๆ) สื่อสารอยู่เป็นปกติ นั่นอันที่จริงแล้วภาษาเหล่านี้ มีวิธีการที่ทำให้สิ่งที่ไม่เป็นปกติกลายเป็นสิ่งปกติได้อย่างไร และวิธีการของภาษาและระบบสัญวิทยาเป็นส่วนหนึ่งที่สื่อสารและต่อยอดเรื่องราวระบบ กฎเกณฑ์ และจารีตต่างๆ ของสังคมมาอยู่ในจิตใจสำนึกของเรา ดังนั้น นักสัญวิทยาวิทยาจึงเชื่อว่า ภาษาสร้างคน ไม่ใช่คนสร้างภาษา

Saussure (อ้างถึงใน สมสุข หินวิมาน, 2535) ได้อธิบายถึงสัญวิทยาซึ่งหมายถึงพาหะที่จะบรรจุทุกความหมายไปยังที่ต่างๆ สัญวิทยาวิทยาต้องมีลักษณะเป็นรูปธรรม ภายภาพที่จับต้องและสัมผัสได้ เช่น รูปภาพ วัตถุ เสียง เป็นต้น เมื่อผู้รับสารได้สัมผัสสัญวิทยา จะเป็นการเห็น การได้ยิน หรือด้วยผัสสะอย่างอื่นๆ ก็จะทำให้เรา “นึกถึง” (Refer) วัตถุหรือความเป็นจริง Saussure ได้แบ่งสัญวิทยาออกเป็นสองส่วนคือ ตัวหมาย (Signifier) กับตัวหมายถึง (Signified) ตัวหมายคือ สิ่งปรากฏให้เห็นเป็นเครื่องหมายเช่น เมื่อเราเขียนคำว่า “นิตยสาร” โดยมุ่งหมายถึงตัวนิตยสารจริงๆ ตัวอักษร คำว่า “นิตยสาร” เป็นตัวหมาย ส่วนรูปเล่มของตัวนิตยสารจริงๆ นั้น เป็นตัวหมายถึง เรียกว่ากระบวนการสร้างความหมาย (Signification) ซึ่งสามารถแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมายกับตัวหมายถึง ในสัญวิทยาตามแนวคิดของ Saussure ได้ ดังนี้

รูปที่ 2.2 แผนภาพความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมายกับตัวหมายถึง ตามความคิดของ Saussure

ที่มา: สมสุข หินวิมาน, 2535, น. 48

Saussure แบ่งสัญญะออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกคือ ตัวหมาย (Signifier) เป็นรูปแบบทางกายภาพของสัญลักษณ์ เช่น คำที่ถูกเขียน เส้นต่างๆ ในกระดาษที่ก่อให้เกิดภาพวาด รูปภาพหรือเสียง ส่วนที่สองคือ ตัวหมายถึง (Signified) คือบริบทภายในใจที่ถูกระบุโดยตัวหมาย ดังนั้น คำว่าต้นไม้ ไม่จำเป็นต้องเป็นต้นไม้ที่เฉพาะเจาะจง แต่หมายถึงบริบทที่ถูกสร้างขึ้นทางวัฒนธรรมว่าคือความเป็นต้นไม้ กระบวนการทั้งหมดนี้เราเรียกว่าการสร้างความหมาย

การศึกษาในเชิงสัญญะ ให้ความสำคัญกับการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมายกับตัวหมายถึง เพื่อดูว่าความหมายถูกสร้างขึ้นและถูกถ่ายทอดออกมาอย่างไร โดยนำเอาตัวหมายมาวิเคราะห์เพื่อดูว่าตัวหมายนั้นสร้างความหมายอย่างไร

Barthes (1999) สาธุศิษย์คนหนึ่งของ Saussure เป็นผู้พัฒนาทฤษฎีกระบวนการสร้างความหมายนี้ให้มีมิติมากขึ้น โดยศึกษาถึงลักษณะที่ทำให้เกิดความหมายในระดับพื้นผิวและในระดับลึก เขาให้แนวคิดในการวิเคราะห์ความหมายแฝงที่อยู่ในการติดต่อสื่อสาร หัวใจสำคัญของ Barthes คือขั้นตอนในการแสดงความหมาย 2 ระดับ ในระดับแรกเป็นระดับที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของความเป็นจริงตามธรรมชาติ คือการตีความหมายโดยตรง ส่วนในระดับสองเป็นการตีความในระดับที่มีปัจจัยทางวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง คือการตีความหมายโดยนัยแฝง

ระดับแรกเป็นการตีความตามความหมายโดยตรง (Denotation) ถูกสร้างขึ้นมาอย่างภววิสัย (Objective) เป็นความหมายที่เข้าใจร่วมกันตามตัวอักษรโดยเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เป็นการตีความตามความหมายโดยตรง เป็นระดับที่เกี่ยวข้องกับความจริงตามธรรมชาติ เป็นการอ้างถึงสามัญสำนึกหรือความหมายที่ปรากฏแจ่มแจ้งอยู่แล้วของสัญญะ (Sign) และความสัมพันธ์ของสัญญะกับสิ่งที่กล่าวถึงในความหมายที่ชัดเจนของสัญญะ เช่น ภาพของอาคารใดอาคารหนึ่ง ก็แสดงว่าเป็นอาคารนั้น

สังเกตได้ว่า คำ ประโยค หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดอันเดียวกัน อาจให้ความหมายต่อแต่ละบุคคลแตกต่างกันไป และเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ต่างๆ อีกด้วย การเกิดความหมายนั้นขึ้นอยู่กับอิทธิพลของตัววัตถุกับความเห็นส่วนตัวของผู้ตีความ โดยมีบริบททางสังคมและประสบการณ์อยู่เบื้องหลังการตีความของแต่ละบุคคล

ระดับที่สองเป็นการตีความหมายโดยนัยแฝง (Connotation) การตีความหมายในขั้นนี้จะเป็นการตีความหมายเชิงสังคมที่ถูกสร้างขึ้นมาจากคู่ของสัญลักษณ์และความหมายที่ได้มีการกำหนดไว้แล้ว เป็นการตีความหมายในระดับที่มีปัจจัยทางวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งไม่ได้เกิดจากตัวของสัญลักษณ์เอง เป็นการอธิบายถึงปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อสัญลักษณ์กระทบกับความรู้สึกหรืออารมณ์ของผู้ใช้ และคุณค่าทางวัฒนธรรมของเขา ซึ่งสัญลักษณ์ในขั้นนี้จะทำหน้าที่ 2 ประการคือ ถ่ายทอดความหมายโดยนัยแฝง และถ่ายทอดความหมายในลักษณะมายาคติ (Myths)

การตีความหมายโดยนัยแฝง แต่ละคนจะรู้สึกไม่เหมือนกันหรือเท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคม วัฒนธรรม ค่านิยม อคติ ความรู้สึกและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลเป็นหลัก

เนื่องจากความหมายขั้นที่ 2 นั้น ยังมีความหมายที่อยู่ในลักษณะของมายาคติ (Myth) อีกด้วย สมสุข หินวิมาน (2535, น. 52) ได้กล่าวไว้ว่า มายาคติเป็นความหมายที่ผสมผสานขึ้นจากความเชื่อที่ยึดติดกันมาจนเป็นตำนาน หรือประสบการณ์บางอย่างของสังคม เช่น “นักเรียนอาชีวะ” ความหมายที่ถูกสร้างขึ้นมากงมีใช่เพียง “นักเรียนสายอาชีพ” เท่านั้น แต่ยังมีภาพที่สั่งสมในอดีตมาในลักษณะของ “นักเรียน-นักเลง” อีกด้วย อย่างไรก็ตามไม่ว่ามายาคติของทุกคนในสังคมจะสร้างความหมายที่ตรงกันเสมอไป ภาพความหมายนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์บางอย่างของผู้ผลิตและผู้อ่านข่าวสารที่ต่างกัน

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร์ (2545, น. 133-149) เรียกกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงลดทอน ปกปิดปิดเป็นฐานะการเป็นสัญลักษณ์ของสรรพสิ่งในสังคมให้กลายเป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็น สิ่งปกติธรรมดา หรือเป็นสิ่งที่มิพบาทหน้าทีในเชิงประโยชน์ใช้สอยแคบๆ ในสังคมว่า กระบวนการสร้างมายาคติ และเรียกสิ่งที่เป็นผลลัพธ์หรือผลผลิตของกระบวนการนี้ว่า มายาคติ หรือความคิด ความเชื่อ ที่คนส่วนใหญ่ในสังคมยอมรับโดยไม่มีที่ตั้งคำถาม และเป็นความคิด ความเชื่อที่สอดรับอยู่กับระบบอำนาจที่ดำรงอยู่ในสังคมขณะนั้น

เนื่องจาก Barthes (1999) เห็นว่ามายาคติเหล่านี้ คือ ตัวกำหนด กำกับการรับรู้ของคนในสังคม ฉะนั้นความจริงรวมตลอดถึงความหมายจึงไม่ใช่ธรรมชาติ แต่เป็นผลผลิตของสังคม เป็นเพียงสิ่งที่ดำรงอยู่ในระดับการรับรู้ของเราเท่านั้น

ปัจจัยสำคัญในการตีความหมายโดยแฝงคือ สัญญะมีปฏิสัมพันธ์กับอารมณ์ ความรู้สึก ค่านิยมของผู้รับสาร เช่น ในการถ่ายภาพที่ปรากฏก็เป็นตัวหมาย แต่หากการถ่ายทำใช้เทคนิคเรื่องของการกำหนดมุมกล้อง และระยะทาง แสงสีของภาพ และนำความรู้ของคนเข้าไปมีส่วนร่วมก็จะทำให้เกิดการตีความหมายอีกระดับหนึ่งคือ การตีความหมายโดยนัยแฝง การที่จะเข้าใจความหมายได้ตรงกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ทั้ง 2 ฝ่ายควรจะต้องอยู่ในสังคมหรือวัฒนธรรมเดียวกันมา จนกลายเป็นตำนานหรือ เรื่องราวที่อธิบายได้ด้วยวัฒนธรรมหรือความเข้าใจบางอย่างเกี่ยวกับความเป็นจริงหรือธรรมชาติ

ทั้งนี้เพราะ Barthes (1999) เชื่อว่า การที่สมาชิกของสังคมมีความเข้าใจต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือต่อประสบการณ์ทางสังคมบางอย่าง การทำความเข้าใจความหมายของสัญญะในสังคมมาใช้ในเนื้อหา ดังนั้นจึงต้องนำระบบของความที่มีสัญญะในสังคมมาใช้ในการตีความหมายหมายความว่าหากเราไม่เคยมีภาพของมายาคตินี้มาก่อนการตีความก็จะแตกต่างกันออกไป

หากความหมายโดยนัยแฝง เป็นความหมายระดับที่สองของตัวหมาย มายาคติก็ควรจะเป็นความหมายขั้นที่สองของตัวหมายถึง ในการแสดงความหมายโดยนัยแฝงหรือวาทกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ร่วมทำการสื่อสาร

มายาคติ ไม่ได้เป็นสากลในวัฒนธรรมหนึ่งๆ เนื่องจากยังมีวัฒนธรรมย่อยลงไปอีกในสังคมของเรา อีกลักษณะหนึ่งของมายาคติก็คือ ความเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดนิ่ง บางครั้งก็เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เพื่อที่จะสนองความต้องการและคุณค่าที่เปลี่ยนแปลงไปของวัฒนธรรม

สัญญะแต่ละชนิดจะมีธรรมชาติเป็นของตัวเอง การเข้าใจธรรมชาติของมันจะช่วยทำให้เราสามารถเลือกใช้และตีความหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น หลักของสัญญะและการสร้างความหมายนี้จะเป็นกรอบและเครื่องมือในการวิเคราะห์การสื่อสารธรรมของสวนโมกข์ต่อไป

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการสำรวจวรรณกรรมครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกเฉพาะเอกสาร หนังสืองานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์โดยตรง (relevant) กับคำถามของการวิจัย มาเป็นส่วนประกอบในการวิจัย ดังต่อไปนี้

พระมหาสง่า สุภาโร (ณ ระนอง) (2536) ศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปรัชญาของพุทธทาสภิกขุเพื่อพัฒนาสังคมไทย โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะสำรวจระบบการศึกษาของไทยเพื่อหาวิธีพัฒนาระบบการศึกษาไทย ให้เป็นไปตามปรัชญาของท่านพุทธทาส ทั้งนี้ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) และ เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) ที่มีเนื้อหาสาระแสดงความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาไทยที่ดำเนินไปตลอดช่วงประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงนี้บ่งถึงปัญหาบางประการ เช่น ปัญหาด้านรูปแบบการศึกษา ค่านิยมของนักเรียนและอื่นๆ เป็นต้น ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยที่มีการปกครองระบอบต่าง

ผลการวิจัยพบว่า ตามคำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุ ระบบการศึกษาที่ถูกต้องสามารถทำให้นักศึกษามีความรู้ 3 ประเภท คือ 1) ความรู้ทางวิชาการ (พุทธศาสตร์) 2) ความรู้ทางจริยธรรม (ธรรมศาสตร์) 3) และความรู้ทางการอยู่ร่วมกัน (สังคมศาสตร์) ในปรัชญาท่านพุทธทาส พยายามประสานพุทธธรรมเข้าไปในการศึกษาไทย เพื่อทำให้นักศึกษามีความรู้และประพจน์ที่ถูกต้อง โดยที่พระสงฆ์มักมีบทบาทช่วยสั่งสอนอบรมพุทธศาสนิกชนชาวไทยอยู่เสมอ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม การศึกษาของพระสงฆ์จำเป็นต้องเดินตามแนวปรัชญาของท่านพุทธทาส และจำเป็นต้องได้รับความสนับสนุนจากรัฐเพิ่มขึ้น พระสงฆ์ผู้มีวินัยอันเคร่งครัดและมีความรู้ ทางวิชาการเป็นอย่างดี ย่อมเป็นแบบอย่างอันดีต่อสังคม และมีคุณสมบัติเหมาะสมพอที่จะสอนผู้อื่นได้

ชาตบุษย์ นฤดม (2550) ศึกษาเรื่อง โวหารภาพพจน์ในวรรณกรรมซีไรท์ที่สื่อสะท้อนสภาพการเมืองไทย การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ประเภทต่างๆ ของโวหารภาพพจน์ 2) สภาพการเมืองไทยที่สื่อสะท้อนจากการใช้โวหารภาพพจน์ในวรรณกรรมซีไรท์ ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ได้รวบรวมจากวรรณกรรมรางวัลซีไรท์ที่สื่อสะท้อนสภาพการเมืองไทย จำนวน 5 เรื่อง คือ “เพียงความตอแรก” ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, “ขุนทองเจ้าจะกลับเมื่อ

ฟ้าสาาง”ของ อัศศิริ ธรรมโชติ, “นาฏกรรมบนลานกว้าง” ของ คมทวน คันธนู, “ใบไม้ที่หายไป” ของ จิระนันท์ พิตรปรีชา และ “ประชาธิปไตยบนเส้นขนาน” ของ วินทร์ เลียววารินทร์

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ พบว่ามีการใช้โวหารภาพพจน์อยู่ในวรรณกรรมรางวัลซีไรท์ทั้ง 5 เรื่อง สามารถจำแนกออกได้ 9 ประเภท ดังนี้ 1) บุคลาธิษฐาน 2) คำถามชวนคิดหรือ ปฏิปจฉา 3) ปฏิทรรศน์ 4) อุปมา 5) สัมพจน์ 6) สัญลักษณ์ 7) อุปลักษณ์ 8) นามนัย 9) อติพจน์ หรือการใช้คำพูดเกินจริง นอกจากนี้ โวหารภาพพจน์ทั้ง 9 ประเภท ในวรรณกรรมซีไรท์ 5 เรื่อง ยังได้สะท้อนให้เห็นสภาพการเมืองไทยได้เป็นอย่างดี

เจ้าอธิการชัยชนะ สุขวฑฺฒโน (ฤทธิ์บัณฑิต) (2554) ได้ศึกษา การประยุกต์ธรรมเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เข้าใจถึงการประยุกต์ธรรมเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระสาวกที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ 3) เพื่อศึกษาการประยุกต์หลักการและวิธีการเผยแผ่ธรรมในการสอนของพระสงฆ์ไทย ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยจะศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ และทุติยภูมิ เสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลจากการวิจัยพบว่า การเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าทรงคำนึงถึงเพราะจะนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ โดยต้องมีเนื้อหา หรือเรื่องที่จะสอน มีตัวผู้เรียน หรือผู้ฟัง และวิธีการสอนครบถ้วนทุกอย่าง ได้ทรงแยกเป็นข้อๆ ดังต่อไปนี้ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่โดยพระองค์ทรงแสดงเอง และส่งพระสาวกไปเผยแผ่ทั่วทุกทิศ พระพุทธองค์ทรงถือว่าการประกาศพระพุทธศาสนาเป็นงานหลัก เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองได้ เป็นงานแรกที่พระพุทธองค์ทรงดำริและทรงกระทำแม้กระทั่งล้มหายใจสุดท้าย

หลักการและวิธีการเผยแผ่ธรรมของพระสาวก คือ เน้นหลักพื้นฐานการสอนธรรมของพระสาวกตามแนวพุทธจริยาพระพุทธเจ้า ที่ทรงเน้นข้อวัตรให้เป็นแบบอย่างในการสอนโดยยึดหลักการเผยแผ่ธรรมที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายไปทั่วทุกสารทิศ ทั้งจำนวนผู้เผยแผ่และจำนวนของผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาก็มีจำนวนมากยิ่งขึ้น ต้องยอมรับว่าองค์กรที่สำคัญคือองค์กรผู้เผยแผ่ นั่นคือ พระสาวกทำให้กองทัพธรรมซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นพระ

ธรรมราชา มีพระสารีบุตรเป็นธรรมเสนาบดี มีพระมหาโมคคัลลานะเป็นธรรมเสนาซ้าย มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

วิธีการเผยแผ่ธรรมในการสอนแบบประยุกต์ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ดังเช่น หลวงพ่อพุทธทาสได้เน้นการเผยแผ่หลักพุทธธรรมที่ลึกซึ้ง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เน้นการเผยแผ่พุทธธรรมด้วยการเป็นที่ยอมรับจากพุทธบริษัททั้งในประเทศและต่างประเทศ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) เน้นการเผยแผ่หลักพุทธธรรมที่เป็นวิชาการ พระราชาธรรมนิเทศ (พระพะยอม กัลยาโณ) เน้นการเผยแผ่หลักพุทธธรรมที่เข้าใจง่าย เป็นหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานของศีลธรรม จริยธรรมในสังคม เป็นต้น การเผยแผ่หลักพุทธธรรมและการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ให้กับพุทธศาสนิกชน นักเรียน นักศึกษา และลูกหลานไทยในยุคนี้ พระสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นบริบทหนึ่งของสังคมที่มีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนา ย่อมต้องศึกษาให้เข้าใจในการเผยแผ่พุทธธรรม คือ การนำธรรมะไปสู่ประชาชนเพื่อให้เขาเหล่านั้นปฏิบัติเป็นสัมมาปฏิบัติ อันก่อให้เกิดความสงบสุขแก่ตนเองและสังคมโดยทั่วไป พระสงฆ์ในปัจจุบันจำเป็นต้องใช้สื่อเป็นช่องทางในการเผยแผ่พุทธธรรมให้มากขึ้น รูปแบบและแนวทางการเผยแผ่ก็ต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปได้อย่างสะดวก รวดเร็ว ถูกต้อง และเป็นที่ยอมรับของประชาชน เพราะงานเผยแผ่พุทธธรรมเป็นงานหลักเป็นหัวใจที่ทำให้พระพุทธศาสนารุ่งเรือง เป็นงานแรกที่พระบรมศาสดาดำริและทรงทำแม่ล้มหายใจสุดท้าย แม้ภายหลังเสด็จดับขันธปรินิพพานไป เหล่าสาวกทั้งหลายก็ได้ดำเนินการแสดงพระธรรมเทศนา สอนตามรูปแบบและแนวทางการเผยแผ่ของพระองค์เป็นลำดับสืบมา

พระมหาอรุณ จิตฺตคฺคฺตฺโต (สุดประเสริฐ) (2554) ได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม โดยศึกษาทัศนคติของบุคลากรของสวนโมกขในฐานะผู้ส่งสาร รูปแบบและเนื้อหาของสารที่ส่งออกมา ช่องทางที่ใช้ส่งสารและทัศนคติของผู้รับสาร ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยทั้งเชิงเอกสาร (Documentary Research) และเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงสถิติ โดยใช้ค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage)

ผลจากการศึกษาพบว่า บุคลากรของสวนโมกขพลารามมีอยู่จำนวนมาก จึงเน้นที่ความคิดเห็นของท่านอาจารย์พุทธทาส ซึ่งมีความมุ่งมั่นต่อการสื่อสารธรรมะไปยังประชาชนทั้งภายในและต่างประเทศ สังเกตได้จากปณิธานทั้ง 3 ประการของท่านคือ 1) ส่งเสริมเพื่อนมนุษย์ให้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน 2) ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา 3) นำเพื่อนมนุษย์ออกจากอำนาจวัตถุ

นิยม ธรรมะที่บุคคลากรของสวนโมกขคีตออกมามากเน้นถึงแก่นแท้ของพุทธธรรม ไม่โจมตีกล่าวร้ายต่อศาสนาอื่น แต่กลับสร้างความสามัคคี และชี้ให้เพื่อนมนุษย์เห็นพิษภัยของวัตถุนิยมและความมั่งงาย และสังเกตได้จากเค้าโครงการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของท่านและการใช้ชีวิตของท่านเอง ท่านใช้ชีวิตเพื่อเผยแพร่พุทธธรรมอย่างแท้จริง แม้แต่การเผาศพและการแบ่งเก้าอี้ถ่านหินยกรวมของท่านก็ยังมีมุ่งแสดงธรรม

ทัศนคติของผู้รับสารส่วนใหญ่เห็นด้วยว่า บุคคลากรของสวนโมกขคีตมีบุคลิกลักษณะที่น่านับถือ ยึดมั่นในพระธรรมวินัย เคร่งครัด น่าเชื่อถือ ทัศนคติ มีความรู้ ความสามารถ ฉลาด รู้ลึก รู้รอบ รู้กว้าง รู้ไกล สัจรวม มีคุณธรรมสูง ใจกว้าง โอบอ้อมอารี มีเสียงไพเราะชวนฟัง พูดชัดเจน นุ่มนวล ยึดมั่นในพระศาสนา สันโดษ สมถะ สุขุม เยือกเย็น สวนโมกขคีตมีการใช้ศิลปะเช่น โรงมหรสพทางวิญญานเป็นต้นได้ดี มีการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย ใช้อุปกรณ์ในการสอน ใช้ภาษาสุภาพเหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เลือกรหัสธรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง เชื่อมโยงเรื่องเข้าสู่ธรรมะและประยุกต์หลักธรรมให้เข้ากับยุคสมัยได้ดี ใช้ชีวิตอย่างสงบเย็นและเป็นประโยชน์เป็นแบบอย่าง การเผยแพร่ธรรมะของหลวงปู่พุทธทาสและแนวการสอนที่เน้นไปที่หัวใจของพุทธศาสนาโดยตรง การเป็นอยู่ก็เน้นความเป็นธรรมชาติมากที่สุด

อนุชา ปารณวี (2554) ศึกษาเรื่อง การอุปมาอุปไมยเชิงภาพของงานโฆษณาเกี่ยวกับยานยนต์ในนิตยสารรถยนต์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เข้าใจถึงคุณลักษณะเกี่ยวกับสินค้ารถยนต์ และวิธีการสื่อความหมายโดยการอุปมาอุปไมยเชิงภาพเกี่ยวกับยานยนต์ในนิตยสารรถยนต์ โดยใช้แนวทางการศึกษาเชิงสัญลักษณ์วิทยา แนวคิดเรื่องภาพอุปมาอุปไมย แนวคิด “The Good Eye” แนวคิดเรื่องวาทะเชิงศิลป์ เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยศึกษาจากงานภาพโฆษณาจำนวน 14 ภาพ จากนิตยสารรถยนต์ 3 หัวเรื่อง ปี พ.ศ. 2551

ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะเกี่ยวกับสินค้ารถยนต์ที่ได้รับการออกแบบวิธีการสื่อสารโฆษณาโดยการอุปมาอุปไมยเชิงภาพในนิตยสารรถยนต์ ได้แก่ 1) คุณลักษณะการยึดเกาะถนนที่ช่วยในการควบคุมรถยนต์ได้ง่าย 2) คุณลักษณะในการเพิ่มความเย็นหรือลดความร้อนของห้องโดยสารรถยนต์ 3) ความหลากหลายของสินค้าและบริการแหล่งบริการยานยนต์ 4) คุณลักษณะที่ช่วยในการเพิ่มความสวยงามของรถยนต์ 5) คุณลักษณะในการชะลอหรือหยุดรถยนต์เพื่อความปลอดภัยในการขับขี่ 6) คุณลักษณะที่ช่วยในการเพิ่มความเร็ว แรง ของเครื่องยนต์

ประเภทการสื่อความหมาย โดยการอุปมาอุปไมยเชิงภาพของงานโฆษณาเกี่ยวกับยานยนต์ในนิตยสารรถยนต์ แบ่งเป็น 3 ประเภทคือ ได้แก่ 1) การอุปมาอุปไมยแบบภาพเดี่ยวสื่อความ

2) การอุปมาอุปไมยแบบสองภาพสื่อความหมาย 3) วจนภาพอุปมาอุปไมย ส่วนวิธีการสื่อความหมายตามแนวทาง The Good Eye ได้แก่ 1) การสื่อความหมายจากมิติด้านสี 2) การสร้าง ความหมายแฝงจากการจัดองค์ประกอบ 3) การสื่อความหมายจากการจัดแสง

พระสมัคร มุลทากุล (2555) ศึกษาเรื่อง วิธีการใช้อุปมาในการสอนของพระพุทธเจ้า โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์วิธีการใช้อุปมาในการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏใน พระไตรปิฎกเป็นการวิจัยเชิงเอกสารโดยศึกษา ค้นคว้า รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ วิธีการใช้อุปมาในการสอนของพระพุทธเจ้า แล้ววิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎี การวิเคราะห์แบบอรรถ ธรรมสัมพันธ์แล้วนำเสนอด้วยการพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า การอุปมา คือการใช้ภาษา สำนวนโวหาร ข้ออ้าง นำมาเปรียบเทียบ ใช้คู่กับอุปไมย ทั้งนี้ประเภทของอุปมาโดยทั่วไป แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ อุปมาที่รู้ด้วยศัพท์ อุปมาที่รู้ได้ด้วยใจ และอุปมาที่รู้ได้ด้วยใจของพากย์ วิธีการใช้อุปมาในการสอนของ พระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎกสามารถจำแนกประเภทของสิ่งที่ใช้เปรียบเทียบกับอุปมาได้ ดังนี้คือ มนุษย์ สัตว์ ธาตุ สิ่งของ ต้นไม้ โดยพบว่าสิ่งที่พระพุทธเจ้าใช้เปรียบเทียบกับอุปมา สามารถ แบ่งออกเป็นสองลักษณะใหญ่ๆ คือ ฝ่ายที่มีภาพลักษณ์เป็นบวกหรือกุศลและฝ่ายที่มีภาพลักษณ์ เป็นลบหรืออกุศล และไม่ปรากฏสิ่งที่ใช้เปรียบเทียบกับเป็นกลางหรืออพยากฤต เนื่องจากวิธีการใช้ อุปมาในการสอนต้องการชี้ให้เห็นความแตกต่างที่ดีและชั่ว แสดงให้เห็นคุณและโทษของสิ่งที่ อุปมาแก่ผู้ฟัง เพื่อให้เกิดสำนึกคล้อยตาม แล้วละทิ้งในสิ่งที่เห็นผิดและไม่ก้าวล่วงในสิ่งที่ผิด ทำนองคลองธรรม น้อมรับเอาหลักธรรมคำสอนไปประพฤติปฏิบัติเกิดประโยชน์สุขแก่ชีวิตตาม อุดมคติในทางพระพุทธศาสนา อุปมามีความสำคัญในการสื่อความหมายทางภาษาที่มีความยาก ง่ายต่างกัน โดยเฉพาะข้อความที่เกี่ยวข้องกับนามธรรมที่ไม่สามารถสื่อสารอย่างตรงไปตรงมา

การอุปมาเป็นกุญแจหรือเครื่องมือทางภาษาสำหรับใช้ในการโยงนามธรรมไปสู่รูปธรรมให้ ชัดเจนและสละสลวยยิ่งขึ้น สามารถทำให้ผู้ฟังเข้าใจความหมายได้ง่ายและรวดเร็ว พระพุทธเจ้า จึงทรงเลือกวิธีการใช้อุปมาในการสอนให้เหมาะสมกับบุคคลแต่ละคน ซึ่งมีพื้นฐานด้านจิตและ ระดับภูมิปัญญาแตกต่างกัน เหตุผลที่ทรงเลือกใช้การอุปมาในการสอนก็เพื่อช่วยอธิบายให้สิ่งที่ เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น เพราะธรรมะเป็นสิ่งที่ลึกซึ้งยากต่อการเข้าใจของผู้ที่ไม่ได้ ศึกษาธรรมะมาก่อน การใช้อุปมาจากสิ่งที่มีประสบการณ์เพื่อให้เขาเข้าใจถึงสิ่งที่ยังไม่เข้าใจ จึงเป็นเหตุผลประการหนึ่ง อนึ่งเหตุผลในการใช้อุปมาก็เพื่อโยงถึงเป้าหมาย 3 ระดับ คือเป้าหมาย เบื้องต้น เป้าหมายในท่ามกลาง และเป้าหมายในที่สุด กล่าวคือครอบคลุมถึงการดำเนินชีวิตของ

มนุษย์ทั้งด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา ส่วนลักษณะของการใช้อุปมาเป็นศิลปะการใช้ภาษาเปรียบเทียบกับสรรพสิ่งทั้งรูปธรรมและนามธรรม 3 วิธี คือ การสร้างบุคคลสมมุติขึ้นมา การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับสิ่งหนึ่ง และการใช้เสียงคำสร้างภาพหรือความหมายพิเศษ โดยมีวิธีการเลือกคำที่จะใช้สื่อความคิด เรียบเรียง จัดวาง และใช้ถ้อย คำเพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น การใช้อุปมาจึงมีประโยชน์ต่อผู้รับสารโดยมุ่งผลสัมฤทธิ์ 3 ด้าน คือ 1) ผลสัมฤทธิ์ทางด้านมโนทัศน์ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในความคิดของผู้ฟังให้มีศรัทธาและเห็นจริงตามได้ด้วยตนเอง 2) ผลสัมฤทธิ์ทางกายภาพ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิตไปสู่ทางที่ดีปรับเปลี่ยนความประพฤติทางกาย วาจา เห็นผลประจักษ์ในทางที่ดี 3) ผลสัมฤทธิ์ทางจิตภาพ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจเพื่อให้ถึงการสิ้นเหตุแห่งความทุกข์ทั้งปวง ผลสัมฤทธิ์ในการใช้อุปมาของพระพุทธเจ้าแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับโลกียะ คือความสุขเบื้องต้น เข้าถึงความสงบเย็นอันเป็นอุปนิสัยในการตรัสรู้เบื้องต้น และระดับโลกุตระ คือความสุขเหนือโลก ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์บุคคล เข้าถึงประโยชน์สูงสุด ส่วนการประยุกต์ใช้อุปมาในการสอนต้องพิจารณาเลือกใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในโลกยุคปัจจุบัน โดยขึ้นอยู่กับบุคคล สถานที่ เวลา จุดมุ่งหมาย และธรรม

แม่ชีศุภรภาวดี ณ พัทลุง (2556) ได้ศึกษาเรื่อง การเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนตามไตรสิกขา กรณีศึกษาพุทธทาสภิกขุ โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาการเรียนรู้การพัฒนาตน ตามหลักไตรสิกขา 2) ศึกษาประวัติการเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาตนของพุทธทาสภิกขุ และ 3) ศึกษาการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาของพุทธทาสภิกขุ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่เน้นวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) และการรายงานผลการวิจัย ใช้วิธีนำเสนอแบบพรรณนาโวหาร (Descriptive Method)

ผลจากการวิจัยพบว่า การเรียนรู้การพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา และการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขาของพุทธทาสภิกขุ มี 3 อย่างคือ ศีล สมาธิ ปัญญา 1) ด้านศีลท่านสมათานวินัยสงฆ์ทุกข้อทั้งพระปาฏิโมกข์ และอภิธัมมาจาริกามีบริวาร 8 ถือนุตงค์ เพื่อขัดเกลา กิเลส ส่งเสริมความมักน้อย จีวรใช้ผ้า 3 ผืน บิณฑบาตเป็นประจำ (เริ่มตั้งสวนโมกข์) เสนาสนะอยู่ป่า ถือนุตงค์พิเศษ เช่น กินข้าวจานแฉก อาบน้ำในคุย ฯลฯ เป็นการอยู่อย่างต่ำเพื่อกระทำอย่างสูง 2) ด้านสมาธิฝึกฝนตนเองอย่างเข้มข้นพิเศษ มีการจัดทำสมุดบันทึก “ปฏิบัติธรรมรายวัน แบบพุทธทาส” และฝึกจิตโดยใช้อานาปานสติภาวนา 3) ด้านปัญญา ฝึกฝน 3 อย่างคือ (1) อานาปานสติภาวนา (2) วิปัสสนาระบบวัดสัน (3) การปฏิบัติงานคือการปฏิบัติธรรม นี่คือการเดินตามรอยเท้าพระอรหันต์ที่ท่านพุทธทาส ได้ตั้งปณิธานเอาไว้เมื่อท่านเริ่มตั้งสวนโมกข์เป็นสำนักปฏิบัติ

ธรรม ดำเนินเรื่อยมาจนท่านมรณภาพ เกิดคุณค่าแก่ท่านและบุคคลอื่นนานัปการ เช่น ท่านมีชีวิตแบบไม่ยึดมั่นถือมั่น และเป็นสิ่งกระตุ้นใจให้บุคคลอื่นประพฤติตาม

พระอธิการจตุรงค์ อธิปญฺโญ (เถียรอ้า) (2556) ศึกษาเรื่อง วิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการในการปลูกฝังศรัทธาแก่เด็กและเยาวชน โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาหลักความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสังฆาธิการในพระพุทธศาสนาเถรวาท 3) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการในอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร ในการปลูกฝังศรัทธาแก่เด็กและเยาวชน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) คือพระไตรปิฎก และอรรถกถาที่เกี่ยวข้อง เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ หนังสือ เอกสาร และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศรัทธา

ผลจากการวิจัยพบว่า 1) หลักความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ตามหลักความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท หลักของความเชื่อหรือความศรัทธาทงพระพุทธศาสนาแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ (1) เป็นศรัทธาแบบที่ถูกต้อง เป็นศรัทธาที่นำไปสู่ปัญญาเกิดจากการสืบค้นสนใจและเข้าไปหาในเรื่องราวต่างๆ (2) เป็นศรัทธาแบบที่ผิด เป็นศรัทธาที่ปิดกั้นปัญญา ห้ามถาม ห้ามสงสัย ประพฤติปฏิบัติตามอย่างเดียว 2) บทบาทของพระสังฆาธิการในพระพุทธศาสนาเถรวาท ในสมัยพุทธกาลพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้ามีบทบาทมากในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ บทบาทหน้าที่หลักของพระสงฆ์นั้นมี 3 ประการ คือ (1) พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล (2) พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ให้ความรู้ที่จะนำไปประกอบอาชีพและให้คุณธรรม คือ ความประพฤติดีปฏิบัติชอบสำหรับเป็นเครื่องอุปถัมภ์ค้ำจุนวิชาชีพของประชาชนให้เจริญรุ่งเรืองและคงอยู่ตลอดไป พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว พระสงฆ์ในสมัยนั้นส่วนใหญ่จะมีบทบาทในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน โดยเข้าไปสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้นำในภูมิภาคนั้นก่อนเป็นอันดับแรก หลังจากนั้นจึงค่อยสอนธรรมแก่ผู้นำชุมชน และใช้ผู้นำเป็นฐานขยายพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไป สืบเนื่องจากการที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นผู้อุปถัมภ์บำรุงรักษาพระพุทธศาสนา พระองค์ได้จัดส่งพระสมณะทูต คือ พระสมณะเถระกับพระอุตรเถระนำพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทย ตามเส้นทางของชาวอินเดียเข้ามาสู่สุวรรณภูมิ ประชาชนคนไทยจึงได้รับอิทธิพลยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของตนและนับถือตลอดมาจนกระทั่งบัดนี้ (3) บทบาทของพระสงฆ์ สำหรับพระสงฆ์ไทยมีหน้าที่ บทบาทที่ต้องรับผิดชอบซึ่งได้รับการแต่งตั้งโดยตรงและเป็นหน้าที่ต้องปฏิบัติ 5 ด้าน คือ (3.1) บทบาทด้านการปกครองคณะ

สงฆ์ (3.2) บทบาทด้านการจัดการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป (3.3) บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (3.4) บทบาทด้านการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม (3.5) บทบาทด้านการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์แก่สังคม 3) วิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการในอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร ในการปลูกฝังศรัทธาแก่เด็กเยาวชน พบว่าพระสังฆาธิการในอดีตมีบทบาทในการปลูกฝังศรัทธาแก่ประชาชน 2 ด้าน ใช้วิธีปลูกฝังศรัทธาด้วยกัน 4 วิธี สำหรับพระสังฆาธิการในเขตอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร 10 รูป จะมีการปลูกฝังศรัทธาโดยยึดรูปแบบหรือวิธีการปลูกฝังศรัทธาแก่เด็กและเยาวชนที่หลากหลายแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และในโอกาสต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป

พญ. ศุภศรีพิทักษ์ (2556) ศึกษาเรื่อง การสื่อสารเพื่อการเรียนรู้เชิงปริวรรตในพิพิธภัณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์ของงานวิจัยเชิงคุณภาพตามแนวทางปรากฏการณ์วิทยา เพื่อตอบคำถามว่า กระบวนการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้เชิงปริวรรตของสถาบันพิพิธภัณฑ์ การเรียนรู้แห่งชาติ มีลักษณะอย่างไร รวมทั้งผลของการวิจัยอาจนำไปประยุกต์กับแหล่งการเรียนรู้ในบริบทอื่นๆ ได้อย่างไร

ความคิดรวบยอดเชิงวิชาการของ เคนเนท เบิร์ก ว่าด้วยปัญญาควิธี อันประกอบด้วยการกระทำ ผู้กระทำ วิธีการ และจุดมุ่งหมาย ได้นำมาใช้ตลอดการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ทั้งในการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ รวมทั้งในการวิเคราะห์ข้อมูลเหล่านั้น โดยอาศัยวิธีการสร้างผังมโนภาพ ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า สื่อ 3 ประเภท ได้แก่ นิทรรศการ กิจกรรม และการเสวนา มีผลก่อให้เกิดการเรียนรู้เชิงปริวรรตได้อย่างชัดเจนต่อการเปลี่ยนแปลงความหมายของประสบการณ์ของผู้ชม นอกจากนี้ ผู้วิจัยค้นพบว่า การสื่อสารแบบพหุมิติผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 6 ช่วยเสริมประสิทธิผลของการเรียนรู้เชิงปริวรรตอย่างมีนัยสำคัญด้วย

พระครูเกษมมมงคลกิจ (คมรัฐ เขมมาสโย (จันทร์คำลอย)) (2559) ศึกษาเรื่อง เปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสันติภาพในทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับชัชยิต ญฺญบ โดยมียุทธประสงค์ที่จะศึกษาการวิจัย 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่อง สันติภาพในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ 2) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสันติภาพในทัศนะของชัชยิต ญฺญบ และ 3) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสันติภาพในทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับชัชยิต ญฺญบ การวิจัยนี้เป็นการศึกษาทางเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การวิจัยจากแหล่งข้อมูลต่างๆ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์ และสังเคราะห์งานวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผลการวิจัยพบว่า ประเด็นเรื่องความหมายสันติภาพนั้น ท่านพุทธทาสภิกขุได้ให้แนวคิดเรื่องสันติภาพแบ่งระดับเป็นสันติภาพระดับบุคคล ระดับสังคม และระดับโลก โดยท่านสอนย้ำว่าสันติภาพจะเกิดขึ้นมาได้จริงด้วยการส่งเสริมศีลธรรมทางศาสนาอย่างจริงจัง ในขณะที่ท่านชัชยิต กุญฺญ ได้ให้แนวคิดที่ว่า สันติภาพจะเกิดขึ้นมาได้จริงต้องเริ่มต้นจากที่ตัวบุคคลจะต้องมีสันติภาพ มีความยุติธรรม และมีศรัทธาต่อศาสนาอย่างจริงจัง

ในประเด็นด้านการเปรียบเทียบพบว่า ทั้งท่านพุทธทาสภิกขุ และท่านชัชยิต กุญฺญ ต่างพูดย้ำว่าสันติภาพเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากต่อสรรพชีวิตเหมือนกัน ในด้านความแตกต่างนั้น ท่านพุทธทาสภิกขุเน้นสันติภาพในแง่ความหมายแห่งสันติธรรม ขณะที่ท่านชัชยิต กุญฺญ ให้ความหมายสันติภาพตามแนวคิดของศาสนาอิสลาม ท่านพุทธทาสภิกขุย้ำว่าสันติภาพจะต้องเกิดขึ้นได้ในชีวิตจริง ของมนุษย์ในปัจจุบัน แต่ท่านชัชยิต กุญฺญ กล่าวว่าจะช่วยนำพามนุษย์ไปสู่วิถีชีวิตที่เต็มเปี่ยม ไปด้วยสันติภาพได้โดยตรง

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังกล่าว สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยได้รูปที่ 2.3

รูปที่ 2.3 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “ไวยาหารภาพพจน์เพื่อการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี” นั้น เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการวิเคราะห์ไวยาหารภาพพจน์เพื่อการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ซึ่งประกอบด้วยประเด็นและขั้นตอนดังต่อไปนี้

3.1 แหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลมี 2 ประเภท คือ ประเภทบุคคล และประเภทสื่อการสอนดังนี้

3.1.1 แหล่งข้อมูลประเภทสื่อการสอน

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง โรงพยาบาลทางวิญญาณ สวนโมกขพลาราม มีจำนวน 19 ภาพ ผู้วิจัยแยกตามปณิธาน 3 ของท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ดังนี้

พยายามเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนฯ	มีจำนวน 10 ภาพ
พยายามทำความเข้าใจระหว่างศาสนา	มีจำนวน 6 ภาพ
พยายามช่วยกันถอนตัวออกจากอำนาจของวัตถุนิยม	มีจำนวน 3 ภาพ

3.1.2 แหล่งข้อมูลประเภทบุคคล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกแหล่งข้อมูลประเภทบุคคล ที่มีศักยภาพในการทำหน้าที่เป็นพระวิทยากรให้การอบรมเยาวชน บุคคลทั่วไป ที่เข้ามาทัศนธรรม และปฏิบัติธรรมในสวนโมกขพลาราม ซึ่งพระวิทยากรทั้ง 6 รูป นี้ ล้วนเป็นพระวิทยากร และบางรูปเป็นสังฆาธิการ มีตำแหน่งหน้าที่ในการปกครองสงฆ์ในวัดธารน้ำไหล หรือสวนโมกขพลาราม ดังนี้

1) พระภควาณาโพธิคุณ วิ. (โพธิ์ จันทสาโร) อายุ 87 พรรษา 67 ตำแหน่งทางการปกครอง เป็นเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีนามเดิมว่า โพธิ์ ขวัญละไม เกิดเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2475 ที่บ้านละไม ตำบลมะเร็ด อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นบุตรของ นายสิน ขวัญละไม - นางด้า สมวงศ์ อุปสมบทเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2496 ณ พัทธสีมา วัดละไม โดยมี พระครูที่ป่าจารย์คุณารักษ์ (มี อินฺหฺสฺวณฺโณ) เจ้าคณะอำเภอเกาะสมุย เจ้าอาวาสวัดสำเร็จ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูประยุตธรรมโสภิต (ทองไหล สิริวิมลฺุณ) เจ้าคณะตำบลหน้าเมือง เจ้าอาวาสวัดละไม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูพิทักษ์ที่ป่าจารย์ (นาค มุนีนาโค) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสำเร็จ เป็นพระอนุสาวนาจารย์ เมื่ออุปสมบทแล้วได้จำพรรษาอยู่ที่วัดละไม กับ พระครูประยุตธรรมโสภิต ได้ช่วยกิจการภายในวัดอยู่หลายพรรษา ได้ศึกษาวิปัสสนากัมมัฏฐานด้วย ต่อมาได้ไปศึกษาวิปัสสนากัมมัฏฐาน กับพระครูสมถกิตติคุณ (แดง ปิยสีโล) วัดบุญชริการาม และได้มาศึกษาต่อกับ หลวงพ่อแดง ติสฺโส วัดแหลมสอ ต่อมาได้รับการชักชวนจาก หลวงพ่อพุทธทาส ขณะนั้นท่านเดินทางมาที่วัดแหลมสอ เกาะสมุย และได้เดินทางช่วยงานเผยแพร่พุทธศาสนาที่สวนโมกขพลาราม ร่วมกับ พระสถิตยฺ์ ธิรปฺญฺโญ (พระครูธิรปฺญฺญากร) ต่อมาได้รับการไว้วางใจให้เป็นผู้ดูแลวัดธารน้ำไหล ในเวลาต่อมาสมณศักดิ์ วันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2534 พระครูปลัดศีลวัฒน์ ฐานานุกรมของ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุไชยา วันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2537 พระครูสัญญาบัตร ที่ พระครูภควาณาชัยคุณ และ วันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2547 พระราชาคณะ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ที่ พระภควาณาโพธิคุณ

2) พระนุ้ย สมฺปนฺโน (ตี่นา) อายุ 70 พรรษา 47 รองเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ท่านอุปสมบทที่วัดพระพุทธ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส ได้ศึกษาทางธรรมจนสอบไล่ได้ น.ธ.ชั้นเอก ส่วนการศึกษาทางโลกท่านได้ศึกษาจบชั้น ป.4 เพราะสถานที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ในสมัยนั้น ต่อมาได้ย้ายเข้ามาสังกัดวัดธารน้ำไหล ในปี พ.ศ. 2521 และได้รับมอบหมายจากท่านอาจารย์พุทธทาสให้รับหน้าที่ดูแลเป็นพระวิทยากรบรรยาย ในโรงมหรสพทางวิญญาณ (โรงหนัง) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 มาจนถึงปัจจุบัน ท่านได้ทำบันทึกเทปเป็นคนแรกในสวนโมกข์ ต่อมาได้มีแผ่นซีดีออกมา จึงได้เลิกการทำบันทึกเทปไป อีกทั้งยังได้ทำงานเพื่อพระศาสนาในงานด้านเผยแผ่ ทั้งภายในและภายนอกสวนโมกข์มาโดยตลอด

3) พระสิงห์ทอง เขมิโย (พีชผักหวาน) อายุ 68 พรรษา 46 ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ท่านเกิดวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494 ณ บ้านเลขที่ 5 หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านลาน อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น หลังจากได้

อุปสมบทแล้ว ก็ได้ย้ายเข้ามาสังกัดวัดธารน้ำไหล ในปี พ.ศ. 2516 ได้ศึกษาทางธรรมจนสอบไล่ได้ น.ธ.ชั้นโท ส่วนการศึกษาทางโลก ท่านได้ศึกษาจบชั้น ป.4 เพราะสถานที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ในสมัยนั้น ต่อมาได้รับมอบหมายจากท่านอาจารย์พุทธทาส ให้รับหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์ของท่าน อาจารย์พุทธทาส มาโดยตลอด จนถึงปี พ.ศ. 2536 ท่านอาจารย์พุทธทาสได้มรณภาพลง ท่านยังคงทำงานเพื่อพระศาสนาในงานด้านเผยแผ่ โดยการทำหน้าที่เป็นพระวิทยากร บรรยายใน โรงหนัง, อบรมค่าย และเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม (แผนกธรรม) สอนพระภิกษุ-สามเณร ในวัด ธารน้ำไหลมาโดยตลอด

4) พระทวี จันทโร (วงศ์พนม) อายุ 56 พรรษา 34 ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธารน้ำไหล (สวนโมกขพลาราม) อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ท่านเกิดวันอังคาร ที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2506 ณ บ้านเลขที่ 61 หมู่ที่ 6 ตำบลทัพเสด็จ อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว หลังจากได้อุปสมบทแล้ว จึงได้ศึกษาทางธรรม จนสอบไล่ได้ น.ธ.ชั้นเอก จึงได้ย้ายเข้ามาสังกัดวัดธารน้ำไหล ในปี พ.ศ. 2531 และได้ช่วยงานท่านอาจารย์ โดยการรับหน้าที่บันทึกเทปและถอดเทปเสียงของท่านอาจารย์พุทธทาส มาโดยตลอด จนถึงปี พ.ศ. 2536 ท่านอาจารย์พุทธทาสได้มรณภาพลง จึงได้เรียนบาลีไวยากรณ์ ที่วัดเวียงและวัดขันเงิน จนสอบไล่ได้ประโยค 1-2 ส่วนการศึกษาทางโลกนั้น จบ ม.3 อีกทั้งท่านยังได้ทำงานเพื่อพระศาสนาในงานด้านเผยแผ่ โดยการทำหน้าที่เป็นพระวิทยากร บรรยายในโรงหนัง, อบรมค่าย และเป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนมาโดยตลอด

5) พระมารุต เมธิโก (ดำชะอม) รศ.ดร. อายุ 72 พรรษา 4 สังกัดวัดธารน้ำไหล ปี พ.ศ. 2558 ท่านเกิดวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2490 ณ บ้านนาชะอม ตำบลท่ากระดาน อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อบรรพชา-อุปสมบทแล้ว ท่านได้รับมอบหมายจากท่านอาจารย์โพธิ์ ให้รับหน้าที่เป็นพระวิทยากร บรรยาย ในโรงแรมรสพทางวิญญูณ (โรงหนัง) และบรรยายในสวนโมกข์นานาชาติ ภาคภาษาไทย และภาคภาษาอังกฤษ การศึกษาทางโลก จบการศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาการศึกษาระดับ (Ph.D. in Rural Development)

6) พระมงคล ขนฺติโก อายุ 57 พรรษา 5 สังกัดวัดธารน้ำไหล ท่านเกิดวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2506 ณ บ้านวิภาวดี อำเภอวิภาวดี จังหวัดสุราษฎร์ธานี หลังจากได้บรรพชา-อุปสมบทแล้ว ได้ศึกษาทางธรรมจนสอบไล่ได้ น.ธ.ชั้นเอก ส่วนการศึกษาทางโลกนั้นจบ ปวช. และได้รับมอบหมายจากท่านอาจารย์โพธิ์ ให้รับหน้าที่เป็นพระวิทยากร สอนพระนวกะ อบรมค่าย เทศนาวันสำคัญในสวนโมกข์ และบรรยายธรรมในโรงแรมรสพทางวิญญูณ (โรงหนัง) มาโดยตลอด

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2.1 ข้อมูลประเภทบุคคล

ข้อมูลประเภทบุคคล ได้แก่ พระวิทยากร ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยมีประเด็นการสัมภาษณ์ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ในเบื้องต้น มีประเด็นคำถาม ดังนี้

- 1) คุณสมบัติของพระวิทยากร
- 2) การกำหนดแนวเนื้อหา
- 3) เทคนิควิธีการสอน

3.2.2 ข้อมูลประเภทสื่อการสอน

เก็บข้อมูลโดยการบันทึกภาพกิจกรรม เพื่อการนำมาประกอบวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) ต่อไป

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory) แนวคิดไวยากรณ์ และทฤษฎีการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (21st Century Learning Theory) เป็นแนวคิดหลัก และแนวคิดแบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล และใช้แนวทางการศึกษาเชิงสัญลักษณ์ (Semiotics) และการอุปมา เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ความหมายและบริบทในการสื่อสารธรรมเพื่อการขัดเกลาทางสังคมของสวนโมกขพลาราม โดยจำแนกตามประเด็นการสอน เรื่อง การพยายามทำตนให้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน การพยายามช่วยกันถอนตัวออกจากอำนาจของวัตถุนิยม และประเด็นการพยายามทำความเข้าใจระหว่างศาสนา

3.4 การนำเสนอข้อมูล

ผลการศึกษาวิจัย ใช้วิธีการนำเสนอด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ โดยจำแนกประเด็นตามปัญหาวิจัย ประกอบด้วย

- 1) การใช้โหราภาพพจน์เพื่อการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ในประเด็น การทำตนให้เข้าถึงหัวใจศาสนาของตน การพยายามช่วยกันถอนตัวออกจากอำนาจของวัตถุนิยม และการพยายามทำความเข้าใจระหว่างศาสนา
- 2) ปัจจัยความสำเร็จของการสื่อสารหลักธรรม ของพระวิทยากร

บทที่ 4

โหราภาพพจน์เพื่อการสอนเรื่องการเข้าใจหลักศาสนาแห่งตน

การศึกษาวิจัยเรื่อง โหราภาพพจน์เพื่อการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ที่ปรากฏบนงานภาพจิตรกรรมฝาผนังโรงแรมพรสพทางวิญญูณ เป็นคำสอนหลักธรรมของศาสนาพุทธนิกายหินยาน และ นิกายมหายาน ผ่านงานภาพจิตรกรรมโรงแรมพรสพทางวิญญูณ สวนโมกขพลาราม เพื่อให้เข้าใจในหลักธรรมคำสอนศาสนาแห่งตน และจะนำเสนอรูปภาพ ดังนี้

4.1 ธรรมจักษุประวัติตนสูตร

ธรรมจักษุประวัติตนสูตร” ซึ่งแปลว่า “พระสูตรที่ว่าด้วยการหมุนวงล้อแห่งธรรม” หมายถึง “ธรรมะของพระพุทธองค์ทรงเหมือนวงล้อที่ได้เริ่มเคลื่อนไหวแล้วจากจุดเริ่มต้นในวันนี้” โดยเป็นการแสดงพระธรรม เทศนาครั้งแรก เมื่อวันที่เพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เพื่อโปรดปัญจวัคคีย์ ทั้ง 5 ได้แก่ โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี แคว้นกาฬิ โดยมีความหวัช้อธรรมโดยย่อ ดังนี้ คือ บรรพชิตไม่ควรเสพที่สุด 2 อย่าง คือ 1) กามสุขัลลิกานุโยค คือ การพัวพันตนให้หมกมุ่นในกาม และ 2) อิตถิกิลมถานุโยค คือ การทรมานตนให้ลำบาก เพราะที่สุดทั้งสองอย่างนี้ไม่มีประโยชน์ไม่ทำให้พ้นทุกข์ได้ และทรงตรัสแสดง “มัชฌิมาปฏิปทา” คือ ข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลาง ไม่ตั้ง ไม่หย่อนจนเกินไป ในการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา อันประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ

ธรรมจักษุประวัติตนสูตร หมายถึง การหมุนจักรแห่งกงล้อธรรม อันเป็นไปเพื่อสู่ความไม่ยึดมั่นถือมั่น เป็นการหมุนเพื่อพระนิพพาน ในสังคมไทยได้มีความผูกพันกับสัญลักษณ์ธรรมจักรมาช้านาน และได้ใช้เป็นเครื่องหมายสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนาในการประกาศพระธรรมจักร และตั้งธรรมจักรข้างหน้าพุทธอาสน์ อันเป็นปัจจัยแห่งความเป็นพระอรหันต์ สัญลักษณ์ธรรมจักรย่อมเป็นรูปธรรมแห่งความหมายทางศาสนาที่ครอบคลุมเหล่าธรรมแห่งทั้งนามธรรมและรูปธรรมอย่างครบถ้วน สมดังที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศธรรมจักรให้หมุนไปเพื่อการแสดงพระสัทธรรมเปรียบดังเป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนาอย่างจริง (อรรถพล รั้งสีวงค์, 2560, น. 184-194)

รูปที่ 4.1 ธรรมจักรกับปวัตตนสูตร
ที่มา: ผู้วิจัย

รูปที่ 4.2 คนดำน้ำค้นหาดอกบัวในใจ
ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 4.1-4.2 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพเพื่อการสื่อความหมาย ดังนี้

ก. ต้นโพธิ์ และโพธิบัลลังก์

ต้นโพธิ์ หรือ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ หมายถึง ต้นไม้คู่พระบารมีที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็น 1 ในสหชาติของพระผู้มีพระภาคเจ้า สหชาติ หมายถึง ผู้ที่เกิดร่วมด้วย หมายถึง บุคคล ตลอดจนสัตว์ และสิ่งของที่เกิดร่วมวันเดือนปีเดียวกัน เกิดเมื่อก่อนพุทธศักราช 80 ปี พร้อมกับเจ้าชายสิทธัตถะ และเป็นสถานที่ที่พระพุทธองค์ทรงบรรลุพระอนุตรตรัสมาสัมโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในสมัยรุ่งอรุณวันเพ็ญเดือน 6 ทั้งนี้โพธิบัลลังก์ หมายถึง อาสนะที่พระพุทธเจ้าประทับใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ณ พุทธคยา ประเทศอินเดีย ในวันตรัสรู้ เรียกว่า พระแท่นวัชรอาสน์, โพธิบัลลังก์ หรือ รัตนบัลลังก์

ข. ภาพจักรวาลของความมัวเมา (ความมืดมิด)

ธรรมจักร มีความหมายแสดงถึงการแสดงพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้ถูกนำมาสร้างเป็นสัญลักษณ์แห่งธรรมของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีการเผยแพร่ไปประดุจกงล้อรถหมุนไปอย่างไร้พรมแดนแห่งมนุษยโลก เทวโลก และพรหมโลก เป็นการแสดงพระสังฆธรรมอันเที่ยงแท้ตามความเป็นจริงของธรรมชาติ เป็นธรรมานุภาพครั้งที่ยิ่งใหญ่มากที่สุดครั้งหนึ่งในโลก เพราะได้แสดงสัจจะอันอยู่เหนือกาลเวลา ตามประวัติศาสตร์กล่าวว่สัญลักษณ์ "ธรรมจักร" ได้เริ่มขึ้นครั้งแรกในราวปี พ.ศ. 236 สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช องค์ประกอบของสัญลักษณ์กงล้อธรรมจักรประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ กำแห่งจำนวนซี่กงล้อ และดุม เปรียบด้วยหลักธรรมขององค์พระบรมศาสดาได้ดังนี้

กำแห่งจำนวนซี่ อันหลากหลายตั้งแต่ 8 ซี่ขึ้นไปอันเปรียบด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 และฐานรองวงล้อธรรมจักรสลักเป็นรูปกลีบบัวคว่ำบัวหงาย เปรียบด้วยความบริสุทธิ์แห่งพระพุทธศาสนา 12 ซี่ เปรียบด้วยองค์ธรรมแห่งอริยสัจ 24 ซี่ เปรียบด้วยองค์ธรรมแห่งปัจจุสมุปบาท 24 คือ สายเกิด 12 ข้อ และสายดับ 12 ข้อ และมรรค มีองค์ 8 รวมเท่ากับ 32 ข้อ และ 37 ซี่ เปรียบด้วยโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ เป็นต้น 2) กงล้อ เปรียบด้วยวิญ्ञาสาร คือ การเวียนว่ายตายเกิด

อันไม่มีที่สิ้นสุดแห่งสังสารจักร ซึ่งกงล้อนี้มันได้กำลังหมุนตามเข็มนาฬิกา คือ การเวียนทักษิณาวัตร อันเปรียบด้วยการหมุนเข้าไปสู่แกนกลางแห่งดุม เปรียบด้วยการหมุนอันเป็นไปเพื่อความหลุดพ้นและการกระทำที่สุดแห่งทุกข์ ในทางตรงกันข้ามการหมุนทวนเข็มนาฬิกา เปรียบด้วยการหมุนแห่งการทำลายล้างและคลายออกไปอันเป็นวัฏสงสารที่ไม่มีที่สิ้นสุด 3) ดุม เปรียบด้วยพระนิพพาน คือมีลักษณะรูปทรงกลมคล้ายเลขศูนย์โปร่งไม่ทึบ เปรียบได้ด้วยสัญลักษณ์ความว่างอันเป็นปรมาตตสัจจะที่สูงที่สุด แห่งสภาวะของสัจญาเวทิตินิโรธด้วยความหลุดพ้น

สัญลักษณ์กงล้อธรรมจักร ย่อมเป็นรูปธรรมแห่งความหมายทางพระพุทธศาสนา ที่ครอบคลุมเหล่าธรรมทั้งนามธรรมและรูปธรรมอย่างครบถ้วนบริบูรณ์ อันมีหลักประพฤติปฏิบัติตามหลัก ธรรมแห่งอริยมรรค มีองค์ 8 ประกอบด้วยองค์ธรรมแห่งศีล สมาธิ ปัญญาเพื่อเป็นปัจจัยแห่งความผาสุกในปัจจุบัน สுகตีสวรรค์เป็นที่หวังได้ และมีพระนิพพานเป็นที่สุด จึงกลายเป็นสัญลักษณ์แห่งธรรมอันทรงคุณค่าในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของชาวโลก และได้สืบสานคติการสร้างพระธรรมจักรอันทรงคุณค่าในสังคมไทยต่อไป (อรรถพล รังสีวงศ์, 2560, น. 184-194)

ค. คนด่านน้ำคั้นหาดอกบัวในใจคน

“จงรู้จัก ตัวเอง” คำนี้หมาย	ว่าคนพบ แก้วได้ ในตัวท่าน
หาดอกบัว ทำไม่ ให้ปวยการ	ดอกบัวบาน อยู่ในเรา อย่าเขลาไป
ในดอกบัว มีมณี ที่เอกอุตม์	เพื่อนมนุษย์ ค้นหา มาให้ได้
การตรัสรู้ หรือรู้ สิ่งใดๆ	ล้วนมาจาก ความรู้ ตัวตนเอง

หมายถึง การรู้จักตัวเอง ไม่มีใครรู้จักเราเท่าตัวเราเอง มีสติ รู้ตัวอยู่เสมอ โลกภายนอกกว้างไกล ใครๆ รู้ โลกภายในลึกซึ้งอยู่รู้อย่างใหม่ จะมองโลกภายนอกมองออกไป จะมองโลกภายในให้มองเห็น ความรู้อยู่คู่ตัวเรา ไม่ต้องไปค้นหาที่อื่น หากแต่ความเขลาอันกรอบด้วยกิเลส เป็นตัวบดบัง ความรู้ตัวทั่วถึงพร้อม ต้องมาจากการปฏิบัติร่วมด้วย จึงจะมีโอกาสให้ตนได้พบ ดอกบัวบานอยู่ในตน รู้โดยย่อไม่มีความหมายหากไม่รู้ตัว รู้ตัวใดๆ ย่อมไร้ความหมายหากไม่รู้ละตัว คนเราเรียนรู้เรื่องราวที่อยู่ใกล้ตัวกันมากแต่สิ่งใกล้ตัวกลับไม่รู้ จงเรียนรู้เหมือนเทียนที่เผาตนเพื่อส่องสว่างในตัวเอง (สุทธิพงษ์ ทองสร้าง, 2539, น. 128)

จากที่กล่าวมา ลักษณะโวหารภาพพจน์ที่จิตรกรรมได้ใช้สื่อความหมายในภาพจิตรกรรม เพื่อการสื่อสารธรรม บนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงแรมรสพทางวิญญูณ สนวนโมกขพลาราม มีดังนี้

ก. อุปมานิทศน์ (Allegory)

อุปมานิทศน์ หมายถึง เรื่องที่มีความหมายสองชั้น นั่นก็คือเรื่องที่เล่าหรือพรรณนานั้นมีความหมายที่สองแฝงไว้ในเรื่อง ถึงแม้ว่าเรื่องที่เล่าตามความหมายระดับแรก ไม่ว่าจะเป็นตัวละคร เหตุการณ์ และสถานที่จะมีจุดเด่นที่น่าสนใจในตัวเองอยู่แล้วก็ตาม แต่จุดประสงค์หลักที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอ อยู่ที่ความคิดอันเป็นความหมายระดับที่สอง ที่ผู้อ่านต้องตีความหมายลงไปจากเรื่องที่เล่าอีกชั้นหนึ่ง (ชาติบุษย์ นฤดม, 2550, น. 39)

จากภาพดังกล่าว วงล้อ คือสัญลักษณ์แทนวัฏจักรเวียนว่ายตายเกิด หรือวงเวียนแห่งการ ประสูติ ตริสรู้ และปรินิพพาน ของพระพุทธองค์ เป็นเส้นโคจรที่ไม่จบสิ้น มนุษย์มีวงล้ออยู่สองวงทั้งภายในและภายนอกคือ วงล้อที่หมุนรอบตัวเองคือวัฏจักรของตัวเอง และวงล้อที่หมุนออกนอกตัวเองเข้าหาผู้อื่น คือ วัฏจักรของกันและกัน เมื่อเราสามารถหมุนวงล้อออกนอกตัวเองเพื่อเปลี่ยนเหตุและผลได้ เราก็สามารถหมุนวงล้อเข้าหาตัวเองเพื่อเปลี่ยนเหตุและผลได้เช่นกัน เป็นการเรียนรู้ ทำความเข้าใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นโดยเริ่มจากตัวเรา

ข. สัญลักษณ์ (Symbol)

สัญลักษณ์แบบคตินิยม หมายถึง สัญลักษณ์ที่มีความหมายเป็นที่รู้จักกันดีทั่วไป ในหมู่คนที่มีภาษาและวัฒนธรรมประเพณีเดียวกัน ความหมายดังกล่าวมักมีที่มาจากเกี่ยวกับความเชื่อ ความเข้าใจ ประเพณีและการยอมรับของคนส่วนใหญ่ เช่น แม่น้ำ บ่งบอกถึงกระแสการดำเนินชีวิต ในขณะที่ทะเลและมหาสมุทร หมายถึง ความไม่มีที่สิ้นสุดและความมากเหลือประมาณ บางครั้งสัญลักษณ์ประเภทนี้ ก็อาจบ่งบอกถึงความหมายซึ่งเป็นที่รู้จักและยอมรับกันจนเป็นความหมายสากล (ชาติบุษย์ นฤดม, 2550, น. 28-29)

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ หรือ ต้นโพธิ์พุทฺธ (ไม้คอง) หมายถึง ต้นไม้คู่พระบารมีที่ตรัส
 ฐอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้า เป็นสถานที่กำจัดอาสวกิเลสแห่งเดียวในโลกของ
 พระพุทธเจ้าทั้งปวง ซึ่งได้ประกาศศักยภาพอันสูงสุดของความเป็นมนุษย์ ว่าสามารถก้าวข้ามพัน
 สังสารวัฏได้ ทรงใช้พระวิสุทธิปัญญามุ่งมั่นประหารกิเลสได้เฉพาะตนหมดสิ้น ได้ชนะแล้วซึ่งมาร
 ทั้งปวง ทรงเป็นผู้มีชัยแล้ว ณ อปราจิตบัลลังก์ ณ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ อันเป็นโพธิมณฑล สะดือ
 แผ่นดินนี้เอง (แม่ชีจันทรธิภา แสงวทรัพย์, 2556, น. 46)

ดอกบัว ได้ชื่อว่าเป็นพืชพันธุ์ไม้ที่มีความผูกพันกับพระพุทธศาสนา จึงได้รับการ
 ยกย่องให้เป็นดอกไม้ที่เป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัม
 พุทธเจ้า ดอกบัวจึงเป็นดอกไม้พิเศษที่พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อมาแต่โบราณว่า การบูชา
 พระพุทธเจ้าด้วยดอกบัวจะได้บุญกว่าการบูชาพระพุทธรูปด้วยดอกไม้อื่น จึงปรากฏเรื่องราวของ
 ดอกบัวแทรกอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาด้วยเสมอ ดอกบัวจึงเป็นสัญลักษณ์ของพระรัตนตรัย
 เป็นชื่อของบุคคล และเป็นชื่อของสถานที่ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทหรือวรรณคดีบาลี
 ดอกบัวมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของพระพุทธเจ้า นับตั้งแต่ประสูติจนถึงปรินิพพาน (จารวี มั่น
 สนิธ, 2547, น. 1)

ค. คำถามชวนคิดหรือ ปฏิพจน์ (Rhetorical Question)

คำถามชวนคิดหรือ ปฏิพจน์ หมายถึง คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ เพราะรู้
 คำตอบชัดเจนอยู่แล้ว ที่ใช้ประโยชน์คำถามก็เพื่อเป็นการเน้นให้ข้อความมีน้ำหนัก ดึงดูดความ
 สนใจ หรือให้ข้อคิด ลักษณะของโวหารภาพพจน์แบบนี้ สามารถเขียนเพื่อสื่อความหมายได้หลาย
 แบบ (ศุภรางค์ อินทรารุณ, 2545, 89-112)

หาดอกบัวทำไมให้ป่วยการ ดอกบัวบานอยู่ในเราอย่าเขลาไป จากข้อความ
 ดังกล่าว ทำให้เข้าใจถึงสิ่งที่มีคุณค่าที่อยู่ในตัวของเราเอง เปรียบได้กับดอกบัวที่บานอยู่ในใจ ไม่
 จำเป็นต้องไปค้นหาที่อื่นให้เสียเวลา แต่เราจะค้นพบหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับที่การปฏิบัติและการรู้จัก
 คุณค่าในสิ่งที่มีอยู่ในตัวของเราเองด้วย อย่าปล่อยให้ความเขลาอันเปรียบด้วยกิเลสหรือวิชาที่
 เข้ามาครอบงำจนทำให้หลงไปหาค้นคว้าสิ่งที่อยู่ไกลตัวเรา (สุทธิพงษ์ ทองสร้าง, 2539, น. 161)

ง. การอ้างถึง (Allusion)

การอ้างถึง คือ การกล่าวพาดพิงหรืออ้างถึงบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ และข้อความ ที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ศาสนา ในประวัติศาสตร์ ในตำนาน ในเทพนิยายปกรณัม หรือในงานวรรณกรรมที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไป การใช้กลวิธีนี้จะช่วยให้ผู้ประพันธ์สามารถเน้นความคิดเห็นและสื่ออารมณ์ความรู้สึกได้ โดยที่ไม่จำเป็นต้องบรรยายออกมาทั้งหมดให้ยืดยาว ยุวพาส์ (ประทีปประเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2544, น. 50-57)

การอ้างถึง “มีพุทธศาสนา” พุทธศาสนาอุบัติขึ้นในท่ามกลางอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ในประเทศอินเดีย สมัยนั้นอินเดียเป็นแหล่งกำเนิดของนักคิดทางลัทธิศาสนาต่างๆ พระพุทธเจ้าทรงประกาศคำสอนท่ามกลางลัทธิศาสนามากมาย การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นการประกาศอิสรภาพของมนุษย์ จากอำนาจของการและการชกโยกุมชะตาของเทพเจ้าเบื้องบน เพราะถ้ามนุษย์ใช้ปัญญาและความเพียรของตนอย่างเต็มที่ มนุษย์ก็สามารถปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระ ออกจากห่วงแห่งความทุกข์ เพราะการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ได้บรรลุมตตะ คือพระนิพพานด้วยตนเอง โดยมีหลักการใหญ่ 3 วิธี คือ 1) ทรงสั่งสอนโดยปฏิรูป 2) ทรงสั่งสอนโดยปฏิบัติตามลัทธิศาสนาในยุคนั้น และ 3) ทรงสั่งสอนโดยประกาศหลักธรรมที่ได้ค้นพบใหม่นั้น (จารวี มั่นสินธร, 2547, น. 8)

จ. อติพจน์ หรือ การใช้คำพูดเกินจริง (Hyperbole or Overstatement)

อติพจน์ หรือ อติพจนามัย หมายถึง การใช้คำพูดที่เกินเลยความเป็นจริง อาจใช้คำพูดที่เกินจริงนี้เพื่อเน้นความสำคัญ หรือเพิ่มน้ำหนักกับสิ่งที่เขียน เพื่อแสดงให้เห็นความจริงจังในสิ่งที่กล่าวในงานประพันธ์ อันจะก่อให้เกิดความหมายสื่ออารมณ์ได้ดีกว่าการใช้ถ้อยคำธรรมดา เป็นต้น ยุวพาส์ (ประทีปประเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2544, น. 36-37)

เพื่อเช่นหมา สิ่งเหล่านี้ไม่ให้เหลือ หมายถึงสิ่งดังกล่าวมีขึ้นมาในโลก ก็เพราะอำนาจความ เห็นแก่ตัวที่อยู่ในจิตใจของแต่ละคน คือเมาดำรา เมดาจารย์ เมดาศาสนา เมดาพิธีตอง เมดาสวรรค์ เมดาโชคชะตาราตี เมดาความหลงกลวง เมดาการเบียดเบียน เมดาชั้นวรรณะ เมดาตัดตาตัวตน ดังนั้น หากทำลายความเห็นแก่ตัวลงไปด้วยเครื่องมือธรรมะของพระพุทธองค์ สิ่ง

ดังกล่าวจะถูกทำลายพร้อมกันไปในตัว หากหมดไปจากใจของเราได้มากเพียงใด ความเป็นชาวพุทธของเราจะสมบูรณ์ขึ้นเพียงนั้น ตรงกันข้าม หากสิ่งดังกล่าวยังเต็มอัดอยู่ในจิตใจก็พึงรู้เถิดว่าเราเป็นชาวพุทธแต่เพียงเปลือกนอกหรือเพียงทะเบียนเท่านั้น (พุทธทาสภิกขุ, 2516ก, น. 5)

4.2 ปฏิจฺจสมุปบาท

สัมพันธ ก้องสมุทร (2542, น. 7-24) ได้ให้ความหมายของปฏิจฺจสมุปบาทไว้ว่า ปฏิจฺจแปลว่า อาศัย ส่วนคำว่า สมุปบาท แปลว่า เกิดพร้อม เรื่องของสิ่งที่อาศัยซึ่งกันละกัน แล้วเกิดพร้อมขึ้น คือ ปฏิจฺจสมุปบาท หรือ ภาวจักร หรือ กาทจักร (สังสารจักร) หมายถึง วงล้ออันดำมืดซึ่งกลืนกินจิตใจของชีวิตในภพภูมิทั้ง 5 คือ 1) มนุษย์โลก 2) เปรตภพ 3) นรกภูมิ 4) โลกเดรัจฉาน 5) เทวโลก

ปฏิจฺจสมุปบาท หรือ ภาวจักร หรือ กาทจักร (สังสารจักร) เป็นภาพปริศนาธรรมสำคัญของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ได้รับการถ่ายทอดออกเผยแพร่ในสำนักต่างๆ มากขึ้น เมื่อครั้งที่ จอห์น โบลเฟลด์ นักเขียนชาวอังกฤษที่นับถือพุทธศาสนาเคยเป็นอาจารย์อยู่ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเป็นนักศึกษาประพฤติปฏิบัติธรรมตามแนวทางของพระอาจารย์ชาวจีเบต พักอยู่ในแคว้นลีซิม ได้พบผ้าแพรพื้นสีขาว เขียนภาพภาวจักร หรือ สังสารจักร ขนาดโตประมาณเท่ากระดาษฟลูสเก็บ แล้วจึงนำติดตัวมากรุงเทพฯ จึงได้นำภาพนี้มาถวายท่านพุทธทาสภิกขุ จากนั้นท่านพุทธทาสภิกขุได้เป็นผู้นำเอาภาพปริศนาธรรมของจีเบต ออกมาบันทึก โดยท่านมอบหมายให้พระภิกษุซึ่งบวชจำพรรษาอยู่ในสวนโมกขพลาราม เป็นผู้ทำการคัดลอกลงไว้บนฝาผนังโรงมหรสพทางวิญญูณ เป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2509 จึงนับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ชาวพุทธทั้งหลาย พระภิกษุในสวนโมกขพลาราม จึงได้ใช้ภาพที่บันทึกไว้บนฝาผนังดังกล่าว อธิบายให้พุทธบริษัทเข้าใจในหลักธรรมที่จะนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพุทธศาสนา

รูปที่ 4.3 ห่วงไซ้ (วงกลมรอบนอกสุด)

ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 4.3 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพเพื่อการสื่อความหมาย ดังนี้

ก. อมนุษย์ที่กลืนกินภวจักร หรือ สังสารจักร

ภาพรอบวงนอก หมายถึง ภาพอมนุษย์ หรือจะเรียกว่า อำนาจอวิชาอันดำมืด คุจพญามาร อมนุษย์ตนนี้อยู่ในลักษณะการจับยึดวงล้อ หรือ วงจักร ด้วยดวงตาที่ดูร้ายหมาย ทำลายล้าง อมนุษย์ตนนี้มีดวงตาที่สามอยู่กลางหน้าผาก ความหมายของดวงสองข้างที่เปิดกว้าง หมายถึงขบกัดหรือกลืนกินนั้น ท่านให้ความหมายว่า เป็นดวงตาของกิเลส ตัณหา ราคะ โทสะ โมหะ

ซึ่งครอบงำโลกทั้งหลาย หรือครอบงำจิตใจของมนุษย์ไว้ในกำมือ หรือเขี้ยวเล็บอันน่าสะพรึงกลัว อำนาจนี้กำลังเผาผลาญโลกคือภพในกาย ยาววา หนาคืบ กว้างกำมือ ดวงตาที่สามกลาง หน้าผากอมมนุษย์ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้อุปมาธรรมว่านั่นคือ แสงสว่างแห่งปัญญา หรือ แสงสว่างแห่งพุทธะที่มีอยู่ในตัวคน หากปัญญาไม่กล้าแกร่งพอก็จะถูกกิเลสครอบงำได้ในที่สุด” และ “เครื่องประดับเหนือเศียรของอมมนุษย์นี้ มีดอกไม้สีน้ำเงิน เกสรสีชมพู พวงแหลมออกมา ท่านอุปมาธรรมว่านั่นคือ เขี้ยวล่อคล้ายนอสัตว์ทัดหูทั้งสองข้าง หัวกะโหลกทั้ง 5 ที่ปรากฏอยู่เบื้องบนนั่นคือ สื่อความหมายของเบญจขันธ์ บนหัวกะโหลกนั้นมีมรกตสีเขียวอย่างงดงาม นั่นคือ ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ และวิญญานธาตุ สิ่งเหล่านี้ทำงานร่วมกันอย่างที่เราเรียกว่า “ปล้ำผีลูก ปลุกผีนั่ง” ปกติ มิได้มีทั้งคน ไม่มีทั้งขันธ์ หรือไม่มีอะไร แต่ธรรมชาติเป็นอยู่อย่างนั้น ต่อเมื่อมีสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้ก็เกิดขึ้น คนกับตัวกูก็เกิดออกมาทันที (สัมพันธ์ ก้องสมุทร, 2542, น. 8)

ข. วิภังคสาร

สัมพันธ์ ก้องสมุทร (2542, น. 8-17) ได้ให้ความหมาย ภาพในวงกลม (ตรงจุดศูนย์กลางของวงกลมใหญ่) วงกลมเล็กในสุดนี้มีรูปสัตว์สามตัวกำลังกัดกินหางของกันและกัน มี หมู กัดหาง งู กัดหาง ไก่ และไก่ กัดหางหมู หมุนวนไปอย่างนี้ ปรีศนาธรรมภาพนี้ ท่านพุทธทาส ภิกขุได้อธิบายย่อๆ ว่า หมู คือตัว “กิเลส” งูคือตัว “กรรม” และไก่คือ “วิบาก” (ผลของกรรม) “หมู” กัดหาง งู กัดหาง ไก่ และไก่ กัดหางหมู คือปรีศนาธรรมของ กิเลส-กรรม-วิบาก จิกติดพันเกี่ยวเนื่องกันอยู่อย่างนั้น จิกไม่ยอมปล่อย เพราะติดในรสอร่อย มีความฮึกเหิมล้ำแดงความลำพอง เช่นเดียวกับ กิเลส ตัณหา กรรม และวิบาก นี่คือผลเกี่ยวเนื่องอันเกิดจากความอยาก เมื่อมีความอยากก็ลงมือกระทำ เมื่อกระทำไปแล้วก็บังเกิดผลของการกระทำนั้นตามมาไม่สิ้นสุด ส่วนภาพในวงกลมรอบนอกของวงกลมเล็ก มีเส้นแบ่งผ่าซีกไว้เป็น 2 ซ้ำง คืออ่างขวามีพื้นหลังสีดำมีร่างของมนุษย์ไร้เสื้อผ้า ถูกผูกมัดโดยหัวหน้า ลากจูงคนเหล่านั้นไปสู่อบายภูมิ ซีกนี้มีความหมายว่า “ยักษ์ขลิบ” ฝ่ายของพวกที่ทำกรรมชั่วหรือกรรมสีดำนั่นเอง ส่วนที่กลุ่มผู้คนสวมใส่เสื้อผ้าอาภรณ์ทาง ซ้ำงซ้าย คือซ้ำงฝ่าย กรรมขาว หรือผู้ประกอบกรรมดี หมายถึง พวกที่มีจิตใจละอายต่อบาป อันได้แก่นักบวชในศาสนาต่างๆ หรือนักบุญผู้บำเพ็ญเพียรในธรรม มีความสงบเรียบร้อย เขียนเป็นภาพคน 7 คน มีความหมายว่า ธรรมะของสัตว์บุรุษ 7 ประการก็ได้ กรรมดำกับกรรมขาว หรือกรรม ดีกรรมชั่ว ออกุศลกรรมกับกุศลกรรม มนุษย์ในโลกตกอยู่ในสังสารจักร หรือภวจักรอย่างนี้ ไม่เว้นแต่ ละวัน ชั่วดีทำสลับกันไปสลับกันมาอยู่อย่างนั้น นี่คือนักที่ยังว่ายเวียนอยู่ในวงล้อแห่งภวจักร ต่อเมื่อ

เขามีกรรมที่สามคือ กรรมที่ไม่ดำไม่ขาว ก็จะหลุดพ้นไม่มีการเวียนว่ายอยู่ในกองทุกข์อีกต่อไป พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในพระพุทธภาษิตว่า เมื่อไม่ต้องการเวียนว่ายในกรรมดำ กรรมขาวก็จะเดินตามพระพุทธเจ้า คือปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8 ก็จะหลุดพ้นออกจากภพภูมิทั้ง 5 ในที่สุด

ค. ภพภูมิทั้ง 5

สัมพันธ ก้องสมุทร (2542, น. 17-18) ได้อธิบายความหมาย ภาพอบวงชั้นที่ 3 ซึ่งมีเส้นสีแดงแบ่งออกเป็นห้องๆ รวม 5 ห้อง ทั้งห้าห้องนี้ หมายถึง ภพภูมิต่างๆทั้ง 5 ภพภูมิ คือ 1) มนุษย์ภูมิ 2) เปรตภูมิ 3) นรกภูมิ 4) เดรัจฉานภูมิ 5) เทวภูมิ หรือสวรรค์

ในภาพห้องที่ 1 เริ่มต้นจากห้องบนขวาคือ “มนุษย์โลก” หรือโลกมนุษย์ของเรา หรือจะเรียกมนุษย์ภูมิก็ได้ ในภาพที่ 1 นี้ มีผู้คนประกอบสัมมาอาชีพทำมาหากินอยู่ที่เป็นอยู่ในโลกของเรานี้ มีคนหลายระดับ มีพระพุทธเจ้าลงไปโปรด มีการทำบุญสุนทาน ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของตนๆ มีการแสดงธรรม มีผู้สนใจฟังธรรม เกิด แก่ เจ็บ ตาย ล้วนเป็นไปอยู่ในภพนี้ พระพุทธเจ้าลงมาโปรดอยู่เสมอก็จริง แต่มีคนสนใจน้อย มีวุ่นวายอยู่กับ กิน กาม เกียรติ จนลืมตัว ชีวิตเปี่ยมสุขและร่อนรอนอยู่กับเหงื่อไคลดังนี้ แต่ถ้าหากมนุษย์คนใดสนใจในธรรมของพระพุทธเจ้า หรือสนใจปฏิบัติธรรมมีจิตใจเป็นมนุษย์ที่สูงพอ เขาก็จะหลุดพ้นจากอำนาจแห่งกาฬจักร หรือสังสารจักรได้ ดังตัวอย่างที่เห็นในภาพ คือเหล่าปัจจุวัคคีย์ที่รับปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

ในภาพห้องที่ 2 ซึ่งรองลงมาข้างล่างขวามือ พิจารณาดูให้ดีก็จะเห็นรูปลักษณะที่น่าเกลียดของเหล่า “เปรตภูมิ” คือโลกของพวกเปรต ปากเล็ก ท้องโต อย่างที่โบราณพูดว่า เปรตปากเท่ารูเข็มกินอะไรไม่รู้จักอิ่ม มีชีวิตอย่างอดอยาก มีความหิวกระหายไม่รู้จักสิ้นสุด ในภพเปรตภูมิ หรือพวกเปรตนี้ มีทั้งเปรตที่อยู่บนวิมานหรือเปรตชั้นสูง และเปรตที่อดอยากทุกข์ลำบาก ในภพของเปรตมีพระโพธิสัตว์ลงมาโปรด แต่บุญบารมี สุทธิ เมตตา ปัญญา พระพุทธเจ้าก็ทรงเสด็จลงมาโปรดในเปรตภูมิ แต่ว่าเปรตทั้งหลายมีกรรมหนัก ไม่ยอมรับธรรมโอสภจากพระพุทธเจ้า ติดอยู่กับความอยากหรือความหิวกระหาย จนหน้ามืดตามัวเห็นกงจักรเป็นดอกบัว เป็นทาสของความอยากกระหาย แม้ท้องโตด้วยอาหารแต่ใจและปากก็ยังอยากจะกินเข้าไปอีก กินเข้าไปเท่าไรก็ไม่รู้สึกว่ามีพอก พวกเปรตจึงต้องทนทุกข์ทรมานอยู่อย่างนั้น

ในภาพห้องที่ 3 ซึ่งติดกับเปรตภูมิ หรือห้องข้างล่างสุดนั้น คือ “นรกภพภูมิ” หรือภูมิของนรกที่ใครๆ ก็น่าจะตกไปอยู่ในภพภูมินี้หลังความตาย ในนรกมียามะและยามิหรือพระยม เป็นผู้มีอำนาจกำหนดชะตากรรมของผู้ที่ตกมาอยู่ในภพนี้ นรกภูมิมีความร้อนเผาผลาญอยู่โดยทั่วไป ไฟนรกมีทั้งที่อยู่ใต้กระโถนแดง บนฟ้าก็มีไฟ ในน้ำก็มีไฟ คือความทุกข์ร้อน ทรมานอยู่ด้วยอำนาจแห่งความรัก โลก โกรธ หลง ทุกลมหายใจเข้าออก จิตของมนุษย์ที่อยู่ในนรกภูมิแดง ร้อนและร้อนจัดด้วยไฟอยู่ตลอดเวลา พระพุทธเจ้าลงมาโปรดก็ไม่รับรู้ในคำสอนที่จะช่วยให้ขึ้นจากนรก

ในภาพห้องที่ 4 ซึ่งติดกับนรกภูมินั้น คือ ภพภูมิของสัตว์เดรัจฉาน ภาพนี้คือโลกของเดรัจฉานทั้งหลาย หรือเรียกว่า “เดรัจฉานภูมิ” ปริศนาธรรมของภาพนี้ก็คือ โมหะ คือ ใจ หลงมงาย มีสติปัญญาต่ำต้อยเยี่ยงสัตว์เลื้อยคลาน หรือสัตว์ตระกูลต่ำทั้งหลาย ความหมายในภาษาธรรมของเดรัจฉานนี้ เท่ากับ ความโง่งของคน ไม่ศึกษา ไม่ฝึกฝน ปล่อยให้ชีวิตขาดสติปัญญาอยู่ไปวันๆ อย่างที่กล่าวเป็นภาษาชาวบ้านว่า กิน ชีบ นอน “สี่พันธุ” หรือเสพเมถุนอย่างสัญชาติญาณของสัตว์ทั่วไป มีความกลัวภัยอยู่เสมอ เพราะไม่มีสติปัญญาที่จะรู้ว่าอะไรควรกลัวหรือไม่ควรกลัว พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาโปรดเดรัจฉานภูมิเหมือนกัน แต่แม้ว่าพระองค์จะมีพระเมตตาแสดงธรรมล้ำลึกเพียงไร จิตของเดรัจฉานก็ไม่ยอมเข้าใจ ไม่ยอมฟังคำสอนที่จะยกตนเองให้พ้นสภาพเดรัจฉาน พอใจหรือจมดิ่งอยู่กับความเป็นเดรัจฉานอย่างไม่เปลี่ยนแปลง

ในภาพห้องที่ 5 นี้ นับว่าเป็นภพภูมิที่สูงที่สุด อยู่ติดกับมนุษย์ภูมิ นี้คือ สวรรค์ หรือที่เรียกว่า “เทวโลก” เป็นเทวภูมิ ซึ่งมนุษย์ทั้งหลายต่างมีใจปรารถนาจะได้มาเกิดในภพนี้ เพราะมีความเชื่อมาแต่เดิมว่าเป็นแดนแห่งความสุข ท่านพุทธทาสภิกขุ อธิบายว่า พิจารณาคุณภาพสวรรค์ภูมิให้ดี ก็ จะเห็นว่าในภพภูมิของเทวดานี้ จะมีกำลังแบ่งออกเป็นสองฝ่าย คือฝ่ายเทวดากับอสูร หรือฝ่ายสุระกับอสูระ ทั้งสองฝ่ายนี้สู้รบกันอยู่ตลอดเวลา ใช้อาวุธต่อสู้กันรบกันเพื่อแย่งชิงนางฟ้า หรือแย่งชิงตัวกามคุณระหว่างกันอยู่เป็นนิจ เดียวนี้ก็ยังรบกันอยู่รบกันระหว่างระหว่างฝ่ายดำกับฝ่ายขาว หรือฝ่ายล้ากับฝ่ายลัทรบอยู่อย่างนั้น แม้แต่ในภาพของสวรรค์ก็ยังแย่งชิงกามคุณหรือแย่งชิงนางฟ้ากันอยู่ คือมีความมักมากหลงใหลในกามจนต้องรบราฆ่าฟันกันไม่มีวันจบสิ้น เทวดาเป็นผู้ไม่มีเหี้ยมอย่างมนุษย์ แต่เทวดากลับเฝ้าร้อนอยู่ในกามรสอันไม่มีที่สิ้นสุด จิตของเทวดาหรือผู้ที่อยู่ในเทวภูมิจึงไม่อาจสงบเย็นลงได้

พระพุทธองค์ทรงเสด็จมาโปรดในสวรรค์เหมือนกันในภาพจะเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงบรรเลงรูปหนึ่งอีกรูปหนึ่งทรงถือพระขรรค์ (ซึ่งหมายถึงปัญญา) จิตของผู้ที่อยู่ในเทวภูมินี้เป็นจิตที่หมกมุ่นในกิเลสกำม รุ่มในเกียรติยศศักดิ์ศรี แข่งดี ชิงเด่น มีจิตที่คุดองอยู่เหนือผู้อื่น แม้จะถือว่าเป็นภพภูมิที่สูงกว่าภพภูมิทั้ง 4 ที่กล่าวมาแล้ว แต่เทวดาก็นิพพานไม่ได้เพราะติดข้องในกามคุณอยู่นั่นเอง อาจจะเป็นเพราะเหตุนี้กระมัง การบูชาเทวดาทั้งหลายจึงต้องมีอะไร ที่เป็นเครื่องเซ่นไหว้เป็นพิเศษ หรือต้องมีอามิสบูชาล้าเลิศจึงจะสำเร็จตามที่ต้องการอ้อนวอนร้องขอ

ง. วงล้อสังสารจักร

สัมพันธ์ ก้องสมุทร (2542, น. 18-20) ให้ความหมาย รูปภาพต่างๆในห่วงโซ่รอบนอกสุดของ “วงล้อสังสารจักร” ประกอบด้วยช่องเล็กจำนวน 12 ช่อง ห่วงโซ่ทั้ง 12 ห่วงนี้จะต้องเริ่มต้นในห่วงที่ 1 ซึ่งอยู่ตรงใต้เขี้ยวเงิงด้านขวาของอมนุษย์ตนนี้ (วนจากขวา-ไปซ้าย)

ห่วงโซ่ที่ 1 คือ “อวิชชา” เขียนเป็นรูปคนตาบอด ถือไม้เท้าคลำทางไปข้างหน้าไม่ได้ ต้องมีเด็กมาจับไม้เท้าช่วยลุง “อวิชชา” อุปมาเหมือนคนชราตาบอด แม้จะมีวิญญูมากอย่างไร แต่ความไม่รู้หรือความมืดบอดทางสติปัญญาที่มีมากจนไม่สามารถช่วยนำพาชีวิตตนเองไปได้ ต้องอาศัยลูกหลานหรือผู้อื่นมีวิชามากกว่าเป็นผู้ชักจูงไป ความไม่รู้นี้รวมถึงความไม่รู้ในธรรมแท้ไม่รู้จักความจริงตามธรรมชาติ ไม่รู้จักพุทธะของพระพุทธเจ้าหรือรู้ไม่จริงว่าอะไรเปลือกอะไรแก่น

ห่วงโซ่ที่ 2 คือ “สังขาร” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การปรุงแต่ง” เขียนเป็นคนปั้นดินเผา ขึ้นรูปปั้นพาหนะให้ได้รูปทรงสวยงามตามที่จิตต้องการ ภาษารธรรมจึงอุปมา “สังขาร” เหมือนคนปั้นหม้อ ก้มหน้าก้มตาปั้นแต่งหม้อมีรูจักหยุด ในขณะที่อารมณ์กระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หากปัญญาไม่มีสติมาไม่ทัน อวิชชาจะเข้าครอบงำ ก็จะมีการปรุงแต่งที่ให้เกิดกิเลสขึ้นอย่างมีรูจัก

ห่วงโซ่ที่ 3 คือ “วิญญูณ” ซึ่งอุปมาดังถึงถือลูกแก้วลึบๆล่อๆอยู่หน้าประตูห้อง “จิต” หรือวิญญูณนี้กลิ้งกลอกไปมาเหมือนกับลิงที่ไม่หยุดนิ่ง แกว่งไปมาตลอดเวลา ยากที่จะจับมาฝึกให้หยุดนิ่งได้ ปริศนาธรรมของ “วิญญูณ” จึงเปรียบเหมือนอย่างลิงที่ถือลูกแก้วเปิดประตู

ออกมาแล้ววิ่งหายวับกลับเข้าไปข้างใน ลูกแก้วพุทธรูปในมือถึง วิญญาณคือการรู้ทางอายตนะ 6 อันได้แก่ หู ตา ลิ้น จมูก กาย ใจ มิใช่วิญญาณที่ล่องลอยอย่างที่ชาวบ้านคิดแต่อย่างใด

ห้วงไซ้ที่ 4 คือ “นามรูป” เขียนเป็นรูปคนสองคนนั่งในเรือ คนนั่งคือนาย คนพายคือบ่าว ความหมายของปริศนาธรรม “นามรูป” นี้มีว่า นายกับบ่าวพายเรือไปในทะเลกว้าง ใจนั้นเปรียบเสมือนนายกายนั้นเปรียบเสมือนบ่าว การท่องเที่ยวในสังสารวัฏฏ์จะต้องมีใจเป็นผู้กำหนดทิศทางถือหางเสือเรือ “นาม” คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ส่วน “รูป” ก็คือกายทั้งนาม ทั้งรูปตามธรรมชาติมิได้มีอยู่จริง มันปรุงแต่งเป็นนามรูป เมื่อมีความปรุงแต่งด้วยวิชา นามรูปก็มีขึ้นและวายเป็น ตัวกู-ของกู ในสังสารวัฏฏ์

ห้วงไซ้ที่ 5 คือ “อายตนะ 6” หมายถึง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในภาษาบาลีเรียกว่า สฬายตนะภายใน 6 ที่เกิดขึ้น เปรียบเสมือนบ้าน 6 หลัง ดังในภาพเขียน บ้านหมายถึงที่อยู่อาศัยของสฬายตนะ ภายในทั้ง 6 และอารมณ์กระทบภายนอกคือ อายตนะ 6 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมมารมณ์

ห้วงที่ 6 คือ “ผัสสะ” ในภาพเขียนเป็นรูปผู้หญิงผู้ชายกอดรัดสัมผัสซึ่งกันและกัน ผัสสะนี้มีองค์ประกอบ 3 ประการคือ ตากระทบรูป เกิดจักขุวิญญาณ เรียกว่า ผัสสะ เมื่อผลแห่งการกระทบของอายตนะสมบูรณ์แล้ว การกระทบนั้นย่อมมีผล ปรุงแต่งเป็นเวทนา คือ ความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ หรือ ครึ่งๆ กลางๆ

ห้วงไซ้ที่ 7 คือ “เวทนา” ในภาพเขียนเป็นรูปลูกธนูเสียบดวงตา 2 ข้างเป็นการอุปมาปริศนาธรรมที่มีความหมายว่า เมื่อมีผัสสะเกิดขึ้น เวทนาจึงตามมา คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขเวทนา คือไม่สุขไม่ทุกข์ อาการเวทนานี้จึงเป็นความรู้สึกที่เหมือนลูกธนูเสียบแทงให้มีดีบอดไม่เห็นอะไรได้ มีอาการรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ หรือชบเซาซืมซาบอยู่แต่รสของเวทนานั้น

ห้วงไซ้ที่ 8 คือ “ตัณหา” เขียนเป็นรูปภาพคนนั่งดื่มเหล้าจากภาชนะที่ถือ สุรา หมายถึง ตัณหา และตัณหานี้มีอยู่ 3 ความหมาย คือ 1) กามตัณหา คือ ช้องอยู่ในความยินดี 2) ภวตัณหา คือ ความอยากได้ อยากรู้ อยากเป็นทุกชนิด 3) วิภวตัณหา คือ ความไม่อยากจะ ไม่

อยากรู้ และไม่อยากเป็นทุกชนิด เพราะต้นเหตุคือความมีเมฆา มโง่ หลับหูหลับตา อยากได้ออยาก
เสพอยู่เรื่อยไป มีความอยากไปตามอารมณ์ที่มากระทบไม่สิ้นสุด

ห้วงไซ้ที่ 9 คือ “อุปาทาน” อุปมาดังภาพที่เขียน คือ ดูกดั่งลิงถือลูกท้อกำแน่นไว้ใน
มือทั้งสอง มีจิตที่ติดยึดกุมเอาไว้ ปริศนาธรรมข้อนี้หมายถึง ความยึดมั่นถือมั่นทั้งหลายทั้งปวง
ได้แก่ ทิฏฐุปาทาน กามุปาทาน สीलัพพตตูปาทาน และ อตตวาทูปาทาน

ห้วงไซ้ที่ 10 คือ “ภพ” อุปมาปริศนาธรรมนี้เขียนเป็นรูปคนที่ตั้งครุฑไว้ใกล้ตลอด
ลูก นั่นคือการจติของภพเริ่มขึ้นแล้ว ภพมีอยู่ 3 คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ และภพเป็นปัจจัยให้
เกิด “ชาติ”

ห้วงไซ้ที่ 11 คือ “ชาติ” หมายถึงการเกิดขึ้น ในภาพที่เขียนเป็นรูปผู้หญิงนอนคว่ำ
ในท่าที่คลอดลูกออกมา เห็นรูปทารกอยู่ที่ระหว่างขา เมื่อมีภพก็ต้องมีชาติตามมา นั่นคือการเกิด
อุปมาปริศนาธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านมิได้หมายถึงการเกิดจากกรรมมารดา ชาติคือการ
เกิดทาง “จิตวิญญาณ” เป็นการเกิดทางนามธรรมที่เกิดด้วยอุปาทานที่ปรุงขึ้นมาเป็นความรู้สึกว่า
“ตัวกู” นี่คือการเกิดหรือ “ชาติ” ในภาษาธรรม การได้อายตนะเฉพาะเรียกว่าชาติ เพราะมีอุปาทาน
ก็มีภพ เพราะมีภพก็มีชาติ เพราะมีชาติก็มีชรามรณะเกิดขึ้นพร้อมเป็นความทุกข์

ห้วงไซ้ที่ 12 คือ “ชรามรณะ” ในห้วงไซ้เขียนเป็นภาพคนแก่เดินถือไม้เท้าหลัง
ค่อมทุลักทุเล หมายถึง “ชรา” ความเสื่อมแห่งอินทรีย์ ในความหมายภาษาธรรมคือการเกิดทุกข์
แล้วดับไป เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป เมื่อความชรามีมา การแตกดับแห่งขันธก็จะติดตามมาเป็นสายไซ้
แห่ง สังสารจักร หรือสายไซ้แห่งปัจจุสมุปบาท หมุนเวียนต่อเนื่องต่อไปสู่ภาพห้วงไซ้ที่ 1 คือ
อวิชชาอีก เพราะว่าตราบใดที่ตัว “อวิชชา” ยังมีอยู่มันก็จะครอบงำทุกขณะ แล้วแต่ว่าอารมณ์ใด
จะเกิดขึ้น พอขาดสติ อวิชชาก็เข้าสิงแล้วก็ปรุงสายไซ้เสวยอารมณ์นั้นๆ จนไปครบวง 12 อากาโร มี
รู้จบรู้สิ้น

จากที่กล่าวมา ลักษณะโฆหารภาพพจน์ที่จิตรกรรมได้ใช้สื่อความหมายในภาพจิตรกรรม
เพื่อการสื่อสารธรรม บนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงมหรสพทางวิญญาณ สวนโมกขพลาราม
ดังต่อไปนี้

ก. การอุปมา (Simile)

อมนุษย์ที่กลืนกินภวจักร หรือ สังสารจักรอยู่นั้น ท่านพุทธทาสภิกขุ อุปมาได้ตั้งตัวอวิชาที่ยิ่งใหญ่แล้ว แต่ในส่วนลึกของความงัดที่มีอยู่นั้น อมนุษย์ตนนี้ยังเก็บซ่อนความมีธาตุรู้ไว้เป็นเครื่องมือแห่งทิพยโสต ไว้ควบคุมมิให้สรรพสิ่งหลุดรอดออกไปจากสังสารจักรนี้ วงล้อแห่งภวจักรนี้เป็นวงกลมใหญ่ที่หมุนเหวี่ยงไปในอวกาศมิรู้หยุด เป็นกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา หมุนเวียน วนวายไปไม่มีที่สิ้นสุด ล่องลอย หรือซัดโยนไปตามธรรมชาติคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

ดวงตาที่สามกลางหน้าผากอมนุษย์ ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้อุปมาธรรมว่านั่นคือ แสงสว่างแห่งปัญญา หรือ แสงสว่างแห่งพุทธะที่มีอยู่ในตัวคน หากปัญญาไม่กล้าแกร่งพอก็จะถูกกิเลสครอบงำได้ในที่สุด” และ “เครื่องประดับเหนือเศียรของอมนุษย์นี้ มีดอกไม้สีน้ำเงิน เกสรสีชมพูพุ่มแหลมออกมา ท่านอุปมาธรรมว่านั่นคือ เหี่ยวล่อคล้ายนอสัตว์ทัดหูทั้งสองข้าง (สัมพันธ ก้องสมุทร, 2542, น. 8)

ในภาพ เขียนให้ความคิดที่เป็นนามธรรม มีกิริยาอาการเยี่ยงมนุษย์ ดังนี้ 1) รูปคนตาบอด ถือไม้เท้าคลำทางไปข้างหน้าไม่ได้ ต้องมีเด็กจับไม้เท้าช่วยจูงเหมือนคนชราตาบอด อุปมาเป็นอวิชา 2) รูปคนปั่นดินเผา ก้มหน้าก้มตาปั่นแต่งหม้อมีรูจักหยุด อุปมาเป็นสังขาร 3) รูปลิงถือลูก แก้วลับๆ ล่อๆ อยู่หน้าประตูห้อง หมายถึง จิต หรือวิญญาณนี้กลิ้งกลอกไปมาเหมือนกับลิงที่ไม่หยุดนิ่ง แกว่งไปแกว่งมาอยู่ตลอดเวลา ยากที่จับมาฝึกให้หยุดนิ่งได้ อุปมาเป็นวิญญาณ 4) รูปคนสองคนนั่งในเรือ คนหนึ่งคือคนขาย คนพายคือคนบ่าว หมายถึง ใจเปรียบเสมือนนาย กายเปรียบเสมือนบ่าว ท่องไปในสังสารวัฏฏ์ อุปมาเป็นนามรูป 5) รูปผู้หญิง-ผู้ชายกอดรัดสัมผัสซึ่งกันและกัน หมายถึง ตากระทบรูป เกิดจักขุวิญญาณ เรียกว่าผัสสะ อุปมาเป็นผัสสะ 6) รูปคนนั่งตีมเหล็กจากภาชนะที่ถือ สุรา หมายถึง ตัณหา คือความมีนเมา งมโง้งหลับหูหลับตา อยากรู้ได้ อยากเสพอยู่รำไป อุปมาเป็นตัณหา 7) รูปคนที่ตั้งท้องแก่ใกล้คลอด หมายถึง การจุติของภพ อุปมาเป็นภพ 8) รูปลิงถือลูกท้อกำแน่นไว้ในมือทั้งสอง มีจิตที่ยึดติดกุมเอาไว้ อุปมาเป็นอุปาทาน 9) รูปผู้หญิงนอนคว่ำในท่าที่คลอดลูกออกมาเห็นรูปทารกอยู่ที่ระหว่างขา หมายถึง เมื่อมีภพก็ต้องมีชาติตามมา นั่นคือการเกิด อุปมาเป็นชาติ 10) ภาพคนแก่เดินถือไม้เท้าหลังค่อมทุลักทุเล หมายถึง ความชรา หรือความเสื่อมแห่งสังขาร อุปมาเป็นชราภพ (สัมพันธ ก้องสมุทร (พุทธทาสภิกขุ), 2542, น. 18-19)

ข. การอ้างถึง (Allusion)

การอ้างถึง คือการกล่าวถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน หรือวรรณกรรมอื่นๆ เป็นการแสดงความรอบรู้ของผู้เขียน และยังขยายถ้อยคำของงานวรรณกรรมนั้นให้ชัดเจนขึ้น หรือให้เกิดความหลากหลายและน่าประทับใจยิ่งขึ้น เช่นการอ้างถึงพระโพธิสัตว์ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง ผู้มุ่งมั่นปรารถนาบรรลุพุทธภูมิ ตั้งจิตบำเพ็ญบารมีเพื่อการตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือพุทธภูมิ เพราะเห็นว่าการเกิดเป็นพระพุทธรูปเจ้านั้นจึงจะสามารถช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ได้อย่างแท้จริงและไม่จำกัด พระโพธิสัตว์มี 2 ประเภท ได้แก่ 1) อนิยตโพธิสัตว์ คือ พระโพธิสัตว์ที่ยังมิได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธรูปองค์ใดพระองค์หนึ่ง ในอดีตกาล ยังไม่แน่นอนว่าจะบรรลุเป็นพระพุทธรูปเจ้าได้ในกาลอันใกล้หรือไกล แต่ตนเองก็บำเพ็ญบารมีปรารถนาความเป็นพระพุทธรูปเจ้าอยู่เสมอมิได้ขาด และยังคงต้องทำทั้งกุศลและอกุศลปะปนกันไป บางชาติเกิดในสุคติภูมิ บางครั้งก็เกิดในทุคติภูมิ 2) นิยตโพธิสัตว์ คือ พระโพธิสัตว์ที่จะต้องเข้าถึงพุทธภูมิแน่นอน หมายความว่าในชาติใดชาติหนึ่งได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธรูปองค์ใดองค์หนึ่ง เขาจึงเป็นพระโพธิสัตว์ที่ต้องได้เป็นพระพุทธรูปเจ้าแน่นอนในอนาคตกาล แต่จะเป็นเมื่อใดนั้น มีอาภพราบได้ พระองค์จะไม่ทำอกุศลกรรมเลย ทำแต่กุศลกรรมฝ่ายเดียว โดยจำต้องประพฤติปฏิบัติตนด้วยหลักธรรมสโมธาน 8 และบำเพ็ญบารมี 10 ให้บริบูรณ์ เป็นต้น

4.3 สัปปริสธรรม 7

สัปปริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัปปริสชน คือคนดี หรือคนที่แท้ ซึ่งมีความเป็นคนที่สมบูรณ์ ถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่สมบูรณ์ 7 ประการ หลักสัปปริสธรรม 7 นี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในธัมมัญญสูตร ความว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม 7 ประการนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ฯลฯ เป็นเนื้อนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก สัปปริสธรรม 7 ประการ ได้แก่ 1) ธัมมัญญุตตา รู้หลักหรือรู้จักเหตุ 2) อัตถัญญุตตา รู้ความมุ่งหมาย หรือรู้เหตุผล 3) อัตตัญญุตตา รู้จักตน 4) มัตตัญญุตตา รู้จักประมาณ 5) กาลัญญุตตา รู้จักกาลเวลา 6) ปริสัญญุตตา รู้จักชุมชน สังคม 7) ปุคคสัญญุตตา รู้จักบุคคล คุณสมบัติทั้ง 7 ประการนี้เป็นองค์ประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันอย่างสมบูรณ์ที่จะทำให้ผู้นำสามารถจัดการ สามารถปฏิบัติการในภาระงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จได้ตามเป้าหมาย

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อุฎฺฐายี) (2509, น. 12) ได้กล่าวไว้ว่า สัมปยุตธรรม 7 หมายถึง คุณธรรม 7 ประการที่บริบูรณ์ในผู้ใดย่อมบุคคลนั้นให้เป็นสัมปยุตชนที่เจริญด้วยคุณสมบัติควรแก่ความเคารพนับถือของชนทั้งหลาย ทำให้บุคคลนั้นสามารถปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จด้วยดีและเป็นหลักปฏิบัติเพื่อทำคนให้เป็นผู้สงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าได้

รูปที่ 4.4 เหตุผลกับอารมณ์ต้องสมดุลกัน
ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 4.4 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพ เพื่อการสื่อความหมาย ดังต่อไปนี้

ก. การอุปมานิทัศน์ (Allegory)

อุปมานิทัศน์ หมายถึง เรื่องที่มีความหมายสองชั้น คือเรื่องที่เล่าหรือพรรณานั้นมีความหมายที่สองแฝงไว้ในเรื่อง ผู้ประพันธ์ต้องการที่จะนำเสนอความคิดอันเป็นความหมายระดับที่สอง ที่ผู้อ่านต้องตีความหมายลงไปจากเรื่องที่เล่าอีกชั้นหนึ่ง

สมอง คือ สัญลักษณ์แทน การมีเหตุผล และ อารมณ์ คือ สัญลักษณ์แทน หัวใจ
 ดังนั้น เหตุผลกับอารมณ์ต้องสมดุล จึงเกิดคุณทั่วทุกกรณี คือ ก่อนที่จะทำอะไรทุกอย่าง จะพูด
 อะไรทุกอย่าง จะต้องคิดถึงสิ่งที่จะทำ คำที่จะพูดนั้นว่ามีอะไรเป็นเหตุ แล้วคิดถึงผลที่จะตามมา
 ตามที่ได้ทำได้พูดนั้นว่าเป็นอย่างไร จะมีประโยชน์หรือมีโทษต่อตนเองอย่างไร สิ่งที่ทำที่พูดนั้นมัน
 จะพอดีคือพอประมาณหรือไม่ สิ่งที่ทำที่พูดนั้นเหมาะสมกับกาลเวลาหรือไม่ สิ่งที่ทำที่พูดนั้นเป็น
 ประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างไร สิ่งที่ทำที่พูดนั้นเหมาะสมกับบุคคลที่เกี่ยวข้องหรือไม่ ตามหลักสัปปุ
 ริสธรรม 7 จะต้องตรวจดูกรรมทางใจอันเป็นมโนกรรมก่อนด้วยหลัก 7 ประการ เพื่อให้เป็นเรื่อง
 เหมาะสมพอดี เมื่อเหมาะสมหรือพอดีแล้ว จึงค่อยลงมือทำหรือพูด ถ้าอย่างนั้นแปลว่า เหตุผลกับ
 อารมณ์ต่างสมดุลกัน เมื่อสมดุลกัน การทำ การพูด มันจะไม่มีผลทำให้คนอื่นเดือดร้อนเสียหาย
 และตนเองก็ไม่เดือดร้อนเสียหาย ตรงกันข้าม จะมีผลทำให้อยู่ร่วม กันในสังคมด้วยความสงบสุข
 (พุทธทาสภิกขุ, 2516ข, น. 24-26)

มันสมองหรือสมอง หมายถึง ส่วนที่ทำหน้าที่เหมือนสัตว์มีกระดูกสันหลัง เรียกว่า
 (Central Core) คือ สมองส่วนแกนกลาง สมองส่วนนี้ในมนุษย์เปรียบได้กับส่วนที่เรียกว่าก้าน
 สมอง หรือ Brain Stem จะทำหน้าที่พื้นฐานของสมองเช่นเดียวกับสมองของสัตว์ทั่วไป เช่น ทำ
 หน้าที่ควบคุมการหายใจ การกิน การหลับ การสืบพันธุ์ เป็นต้น และสมองส่วนที่หนึ่งจะอยู่บน สุด
 ของกระดูกไขสันหลัง ประกอบด้วยส่วนย่อยหลายๆ ส่วน เช่น Medulla ทำหน้าที่ควบคุมกลไกการ
 ทำงานของร่างกาย และที่สำคัญที่สุดได้แก่การหายใจ การเต้นของหัวใจ Cerebellum ส่วนของ
 สมองส่วนนี้จะควบคุมการเดินให้ตรง การทรงตัว ทำหน้าที่ควบคุมความสมดุลของร่างกาย ตรวจ
 ตราปฏิกิริยาตอบรับจากกล้ามเนื้อ ทำให้เรารู้ตำแหน่ง รู้การเคลื่อนไหว และความตึงเครียดจะ
 สังเกตได้ว่าคนที่ดื่มแอลกอฮอล์เกินขนาด แอลกอฮอล์จะกดการทำงานของซีรีเบลลัมให้ด้วย
 ประสิทธิภาพลงทำให้เคลื่อนไหวไม่ตรงทาง เป็นต้น สมองส่วนที่แสดงเอกลักษณ์ของมนุษย์
 เรียกว่า Cerebral Cortex หรือสมองส่วนควบคุมระบบการคิดและการใช้เหตุผล การวินิจฉัย และ
 การตัดสินใจที่สลับซับซ้อน หน้าที่ส่วนนี้ของสมองมนุษย์แยกมนุษย์ออกจากสัตว์อย่างชัดเจน
 สมองส่วนนี้จะอยู่บริเวณสมองใหญ่ทั้งหมด (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2545)

อารมณ์ ตามคำสอนทางพุทธศาสนา หมายถึง เครื่องยึดเหนี่ยวเหนี่ยวจิตใจ
 อารมณ์ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) หมายถึง สิ่งที่ยึด
 เหนี่ยวจิตใจโดยผ่านทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เช่น รูปเป็นอารมณ์ของตา เสียงเป็นอารมณ์ของ

หู เป็นต้นเรียกว่าอายตนะภายใน กับสิ่งภายนอกที่มากระทบกัน ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส กาย สัมผัส อารมณ์ ความรู้สึก ความจำและความคิด เรียกว่าอายตนะภายนอก หลังจากเกิดผัสสะขึ้น ก็เกิดอารมณ์ตอบสนองต่ออายตนะ นั้นๆ อารมณ์ที่เกิดขึ้นนี้เรียกว่าเวทนา แบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ สุขเวทนา ทุกข์เวทนา อทุกขมสุขเวทนา และอารมณ์ยังมีผลต่อชีวิตคนเราในหลายด้าน ได้แก่ ด้านการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อม ด้านแรงจูงใจ ด้านร่างกาย ด้านพฤติกรรมทางสังคม ตลอดจนผลต่อความคิดและการทำงาน ผลของอารมณ์ต่อการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อม มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตเป็นอย่างยิ่ง อารมณ์จะทำให้เกิดพฤติกรรมที่ตอบสนองในการป้องกันตัว ทำลายศัตรู สืบพันธุ์ รวมกลุ่ม สร้างสัมพันธ์ สื่อสารการจำกัดอุปสรรค สำรองการมีอารมณ์ในทางลบบ่อยๆ เป็นการใช้สัญญาณทางอารมณ์ในการสื่อสารด้วย บางครั้งอารมณ์อาจสร้างปัญหากับการใช้ความคิด สังเกตเห็นได้จากเมื่ออารมณ์เข้าครอบงำจิตใจนั้น จนกลายเป็นคนไม่เหตุผลไปได้ เป็นเหตุทำให้ผู้อื่นทราบโดยไม่ต้องใช้คำพูด เช่น การแสดงสีหน้า กิริยาอาการท่าทางในรูปแบบต่างๆ ออกมาเช่น การทักทายปราศรัย ดีใจ หรือ เสียใจ โกรธ โมโห และทำร้ายร่างกายต่อกัน (พระธรรมปิฎก (ประยูรศักดิ์ ปยุตฺโต), 2543, น. 411-412)

ข. สัมพจนามัย (Synecdoche)

สัมพจนามัย หรือ สัมพจนัย หมายถึง โวหารภาพพจน์ในลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

- 1) การเอาส่วนหนึ่งมากล่าวแทนทั้งหมด เช่น เรียก สามล้อ แทน รถตุ๊กตุ๊ก
- 2) การเอาส่วนทั้งหมดมาเรียกแทนบางส่วน เช่น ใช้คำว่า กฎหมาย แทน ตำรวจ
- 3) การใช้ชื่อชนิดแทนสิ่งที่เป็นประเภทหรือพรรณย่อย เช่น เรียกธรรมชาติ แทน ต้นไม้
- 4) ใช้ชื่อประเภทย่อยแทนตระกูล เช่น ใช้คำว่า ข้าว แทน อาหาร เป็นต้น (ยุวพาส์ (ประทีปประเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2544, น. 34-36)

มันสมอง ใช้แทนคำว่า IQ หรือ EQ หมายถึง คนมีความรู้ มีการศึกษา มีพัฒนาการ และมีความฉลาดทางอารมณ์ ที่เรียกว่า Emotional Quotient (EQ) หรือ Emotional Intelligence (EQ) เป็นแนวคิดอย่างหนึ่งกำลังเป็นที่นิยมกล่าวถึงในสมัยปัจจุบัน โดยเฉพาะวงการศึกษ การพัฒนามนุษย์ที่ผ่านมาเน้นความฉลาดทางสติปัญญา หรือ IQ มากกว่า EQ โดยมีความเชื่อว่าถ้าพัฒนาคนให้มีความฉลาดทางสติปัญญา แล้วจะประสบความสำเร็จในชีวิตทุกด้าน แต่ไม่ได้มุ่งพัฒนาเรื่องอารมณ์และความฉลาดทางอารมณ์ คนที่มี IQ สูง มีความสามารถทางสมองดี สำเร็จการ ศึกษาดี มีตำแหน่งงานดีในองค์กร บางคนล้มเหลวในการทำงานไม่อาจก้าวสู่ตำแหน่ง

ที่สูงขึ้นได้ เนื่องจากมีปัญหาทางด้านการควบคุมอารมณ์ และด้านมนุษยสัมพันธ์ หรือมีปัญหา ด้าน (EQ) ซึ่งคนที่มีอคติต่ำมักจะประสบปัญหาชีวิตในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นชีวิต ครอบครัว การงาน การอยู่ร่วมกันในสังคมก่อให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกับคนรอบข้าง หรือติดสิ่งเสพติด รวมทั้งอบายมุข ทำให้คุณภาพชีวิตลดลง มีความสุขในชีวิตน้อย (คันสนีย์ ฉัตรคุปต์, 2541, น. 168-169)

มันสมอง ในทางพระพุทธศาสนา ใช้แทนคำว่า มีปัญญา มีเหตุผล มีสติคิดในทาง สร้างสรรค์ หมายถึง ความฉลาดทางอารมณ์ และความฉลาดทางปัญญาด้วย หมายความว่าเมื่อ มีอารมณ์ที่ดีย่อมมีปัญญา มีสติ คิดในทางสร้างสรรค์และก่อให้เกิดความสุขตามมา ดังพุทธพจน์ ในยมกวรรคว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจดี ก็จะทำดี หรือทำดีตามไปด้วย เพราะความดีนั้นสุขย่อมติดตามเขาไป เหมือนเงาติดตามตัวเขาไปฉะนั้น” และพระพุทธศาสนายังสอนว่ามนุษย์สามารถพัฒนาได้ จิตสามารถพัฒนาได้เป็นหลักธรรมที่สอน เป็นแนวคิดที่เริ่มจากการเข้าใจชีวิต ความเป็นไปอันเป็นธรรมชาติ กระบวนการเพื่อนำไปสู่ เป้าหมาย ความเป็นผู้มีปัญญา การมีสติกำกับไว้เสมอเพื่อให้รู้เท่าทันอารมณ์ของตนเองว่า อารมณ์ใดเกิดขึ้น เกิดขึ้นเพราะอะไร มีความไวต่อความรู้สึกอารมณ์ของผู้อื่นโดยผ่านการ แสดงออกทางสีหน้า น้ำเสียง ท่าทาง จะทำให้ตอบสนองและแก้ไขได้อย่างถูกต้อง มีสติ รู้ ความสามารถของตน เข้าใจจุดเด่น จุดด้อยเพื่อปรับปรุงตนเอง การมีสติรู้ถึงอารมณ์ของตนเป็น เรื่องสำคัญ สตินำไปสู่สมาธิที่จำเป็นต่อการสร้างความฉลาดทางอารมณ์ และสามารถนำมาใช้ใน ชีวิตได้เป็นอย่างดี ความฉลาดทางอารมณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมใน พระพุทธศาสนา เช่น สติสัมปชัญญะ หิริโอตตปเปะ พรหมวิหาร 4 ไตรสิกขา และหลักสัปปริสธรรม 7 ประการ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) พัฒนา สติสัมปชัญญะ 2) ปลูกฝังจิตสำนึกให้ละอายบาป 3) ขนบด้วยกัลยาณมิตรและโยนิโสมนสิการ 4) สานด้วยเครือข่ายและกิจกรรม 5) นำไตรสิกขาขยายให้ถึงแก่น เป็นต้น (กุสุมา เมฆะวิภาต, 2560, น. 158-167)

ค. ปฏิทรรศน์ (Paradox)

ยุวพาส์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2544, น. 60-66) ได้ให้ความหมาย ปฏิทรรศน์ไว้ดังนี้ ปฏิทรรศน์ หมายถึง วิธีการกล่าวถึงข้อความที่ขัดแย้งกัน และด้วยเพราะความ

ตรงกันข้ามดังนี้ อาจจะถูกเหมือนว่าไม่น่าเป็นไปได้แต่ก็เป็นไปแล้ว ภาษาภาพพจน์แบบนี้เป็นกลวิธีหนึ่งของผู้ประพันธ์ ที่ต้องการใช้ความหมายดังกล่าวเพื่อสื่อให้เห็นถึงอารมณ์ที่ต้องนำเสนออย่างแท้จริง

หมายถึง ในภาพเป็นตาซึ่ง ข้างหนึ่งใส่มันสมอง อีกข้างหนึ่งใส่หัวใจ “มุมด้านบนซ้ายเป็นภาพคน 2 คน กำลังหัวเราะร่าเริง แสดงความเป็นมิตรต่อกัน ส่วนมุมบนด้านขวา เป็นภาพของคนกำลังกำลังเข้าประทัดประหารกัน เป็นเพราะเขาทั้งสองนั้นถูกความเห็นแก่ตัวจัดเข้าครอบงำจิตใจของบุคคลทั้งสองฝ่าย จนไม่มีโอกาสที่จะนำหลักสัปปุริสธรรม 7 มาพิจารณาสิ่งที่จะทำ คำที่จะพูดนั้นเสียก่อน” เช่น เมื่อความโลภหรือราคะเกิดขึ้นครอบงำจิต เขาก็จะกระทำไปตามอำนาจผลักดันของความโลภนั้น โดยไม่คำนึงว่าจะเดือดร้อนเสียหายแก่ใครหรือไม่ ครั้นมีบุคคลที่เขาเดือดร้อนเสียหาย เข้าขัดขวาง โทสะก็จะเข้ามาครอบงำจิตทันที และเมื่อโทสะเกิดเขาก็ต้องเข้าวิวาทประทัด ประหารกันดังในภาพ เพราะฉะนั้นท่านที่ต้องการความสงบสุข ทั้งส่วนตนเองและส่วนสังคมก็ตาม จะต้องยึดหลักธรรมสัปปุริสธรรม 7 ดังกล่าว มากำกับจิตใจอยู่เสมอ ปัญหายุ่งยากต่างๆ ก็จะไม่มีโอกาสเกิดขึ้นได้เลย (พุทธทาสภิกขุ, 2516ข, น. 25-26)

4.4 การบูชาในพระพุทธศาสนา

พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์) (2550, น. 68-112) ได้กล่าวว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ไม่มีการบังคับให้เชื่อตาม แต่สอนให้รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผลแล้วจึงค่อยเชื่อและปฏิบัติตาม หลักธรรมคำสอนทางด้านพระพุทธศาสนาสอนเรื่องความกตัญญู ความอดทน ความรู้จักมีเมตตาอารีต่อกัน และการบูชาบุคคลที่ควรบูชาจึงเป็นหลักธรรมที่สำคัญประการหนึ่งในพระพุทธศาสนา และจัดว่าเป็นมงคลอันสูงสุด บุคคลควรให้ความสำคัญ ตระหนักในใจด้วยการบูชาบุคคลที่ควรบูชา วัตถุที่ควรบูชา ชาวพุทธควรบูชาพระรัตนตรัยยึดมั่นในคุณพระรัตนตรัยเป็นหลัก เพราะแม่แต่พระพุทธองค์ยังทรงบูชา สักการะ นบถือ และเคารพต่อพระธรรมและพระสงฆ์ หรือแม้แต่สถานที่สำคัญๆ ก็ทรงแนะนำให้บูชา สักการะ เคารพ นบถือ เช่น สังฆเวณีสถาน ได้แก่ สถานที่อันเป็นที่ตั้งแห่งความสังเวชเหล่านี้เป็นต้น

การบูชา คือการเลื่อมใส ยกย่อง เชิดชู ด้วยกิริยาอาการสุภาพที่เราแสดงต่อผู้ที่ควรบูชา ทั้งต่อหน้าและลับหลัง การแสดงต่อหน้า เป็นการแสดงให้เห็นว่าเรามีความเคารพและ

ตระหนักในคุณธรรมความดีที่มีอยู่ในตัวของท่านอย่างจริงใจ การแสดงลัทธิหลัง เป็นการเตือนใจตัวเราเอง ให้ผูกใจไว้กับคุณธรรมอันสูงส่งของท่าน ก่อให้เกิดความรู้สึกรักอยากกระทำตาม ใจเราจะได้ยกสูงขึ้นเสมอๆ ไม่เลือนไหลไปในทางชั่วร้าย การบูชาเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่ง สำหรับฝึกใจที่ยังหยาบกระด้าง เพราะไม่อาจยอมรับคุณความดีของผู้อื่น ให้ละเลียดอ่อนลง ผู้ที่ยังด้อยปัญญา ยังไม่เข้าใจในคุณธรรมความดีของผู้ที่ควรบูชาหนัก แต่หากได้เคยชินกับการบูชาแล้ว ในที่สุดย่อมสามารถเห็นถึงคุณธรรมความดีที่มีอยู่ในตัวของผู้ที่เรานับบูชาได้อย่างแจ่มชัด จนเกิดความเลื่อมใสกลายเป็นการบูชาอย่างแท้จริง การบูชาที่ชาวพุทธควรบูชาหลักๆ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมหาปรินิพพานสูตร ถึงเรื่องสถานที่ควรบูชา และบุคคลที่ควรบูชา การที่คนเรามีความปรารถนาความสุข ความเจริญทั้งในโลกนี้และโลกหน้า จึงควรตระหนักให้ดีในเรื่องการบูชา โดยเฉพาะการบูชาคุณงามความดีของตนที่ควรบูชา ความปรากฏ ดังนี้ว่า ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกับพระอานนท์ในเรื่องของการบูชาว่า บุคคลผู้บูชาตถาคตด้วยอามิสบูชาถึงเพียงนี้ ก็ยังไม่นับว่าบูชาตถาคตอย่างแท้จริง แต่ผู้ใดปฏิบัติตามธรรมอันเราตรัสดีแล้ว ผู้นั้นได้ชื่อว่าบูชาตถาคตอย่างแท้จริง การบูชาโดยการปฏิบัติตามคำสั่งสอน เชื่อฟัง ทำตามคำสั่งสอนด้วยความเคารพ ย่อมทำให้ผู้บูชาได้รับประโยชน์ตามสมควรแก่การปฏิบัติ คือรู้เห็นธรรมที่ควรรู้ควรเห็น เป็นต้น

รูปที่ 4.5 การบูชาในพุทธศาสนา

ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 4.5 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพ เพื่อการสื่อความหมาย ดังนี้

ก. สัญลักษณ์ (Symbol)

สัญลักษณ์แบบคตินิยม หมายถึง สัญลักษณ์ที่มีความหมายเป็นที่รู้จักกันดีทั่วไป ในหมู่คนที่มีภาษาและวัฒนธรรมประเพณีเดียวกัน มีที่มาเกี่ยวกับความเชื่อ ความเข้าใจ ประเพณี และการยอมรับของคนส่วนใหญ่ เป็นที่รู้จักและยอมรับกันจนเป็นความหมายสากล

รูป 3 ดอก เป็นสัญลักษณ์ สำหรับใช้สักการบูชาคุณของพระพุทธเจ้า ในการประกอบพิธี กรรมทางพุทธศาสนา เพื่อแสดงความเคารพบุคคลที่นับถือ ด้วยเครื่องสักการะมี ดอกไม้ธูปเทียน ใช้บูชาพระรัตนตรัยยึดมั่นในคุณพระรัตนตรัยเป็นหลัก แม้แต่พระพุทธองค์ ยังทรงบูชา สักการะ นับถือ เคารพต่อพระธรรม และพระสงฆ์ หรือแม้แต่สถานที่สำคัญๆ ก็ทรงแนะนำให้บูชา สักการะ เคารพ นับถือ เช่น สังฆเวไนยสถาน ได้แก่ สถานที่อันเป็นที่ตั้งแห่ง ความสังเวช เหล่านี้เป็นต้น และเพื่อระลึกถึงพระพุทธคุณ 3 ประการ ดังนี้ 1) พระปัญญาคุณ คือ พระพุทธองค์ ทรงมีพระปัญญารอบรู้ถึงความจริงแห่งสิ่งทั้งหลายทั้งปวง และทรงนำความจริงเหล่านั้นมาเปิดเผย และชี้แจงแสดงธรรมแก่โลกตามพื้นเพแห่งอริยาศัยของบุคคลเหล่านั้น 2) พระบริสุทธิคุณ คือ พระพุทธองค์ทรงมีพระทัยบริสุทธิ์ สะอาดหมดจดจากอาสวะกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย ไม่มีความขุ่นมัว เศร้าหมองภายในพระทัยทรงดำรงอยู่อย่างคงที่ ไม่แปรผัน ท่ามกลางอารมณ์ที่ กระแทกกระทั้นจากภายนอก ไม่ว่าจะดีหรือร้ายแต่พระทัยของพระพุทธเจ้าก็บริสุทธิ์อยู่เสมออย่างนั้นไม่แปรผัน 3) พระมหากรุณาธิคุณ คือ ทรงกอบปรี่ด้วยความกรุณาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย ไม่ทรงเลือกชาติชั้นวรรณะแต่ประการใด แม้แต่ในศีลของพระองค์ก็ทรงบัญญัติให้คนงดเว้นไม่ทำสิ่งมีชีวิตให้ตกลงไป และทรงแนะนำให้แผ่เมตตาจิตต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่าง ปกติสุข อันเป็นเป้าหมายของการดำรงชีวิตของสรรพสัตว์ทั้งหลาย

ข. ปฏิทรรศน์ (Paradox)

ปฏิทรรศน์ หมายถึง ภาษาภาพพจน์ที่มองอย่างผิวเผินแล้วจะขัดกันเองหรือไม่น่า เป็นไปได้ แต่ถ้าพิจารณาให้ดี จะเป็นคำกล่าวที่มีความหมายลึกซึ้ง และเป็นไปได้ที่ มักจะอยู่ในรูป ของประโยค หรือข้อความที่แสดงความขัดแย้งกัน

เมื่อจิตรับอารมณ์ภายนอกแล้วไม่ยึดถือปรุงแต่งเป็นเราเป็นของเรา มีแต่สติปัญญาที่จะจัดการกับอารมณ์นั้นๆ อย่างถูกต้อง จิตก็สงบจากอารมณ์ทั้งปวง เสมือนเสียงแห่งความเงียบของมือที่ตบข้างเดียว ที่ปราศจากมืออื่นมาตบด้วย ความเงียบสงบชนิดนี้จึงดังก้องอยู่ในใจ กลบเสียงความวุ่นวายของโลกแห่งการตบมือสองข้างเสียสิ้น นี่คือการระงับดับทุกข์ที่แท้จริง เสียงของมือที่ตบข้างเดียว โดยปราศจากมืออื่นมาตบด้วยนั้น เป็นเสียงแห่งความเงียบสงบชนิดที่ปราศจากอารมณ์ที่ดังก้องอยู่ในใจ เป็นเสียงแห่งความว่าง (สุญญตา) เป็นเสียงแห่งความสงบหรือสัจธรรมนั่นเอง ซึ่งดังก้องหรือมีอยู่ในจักรวาลทั้งหมด ดังบทกลอนที่ว่า

มือฉันตบข้างเดียวส่งเสียงลั่น	มือท่านตบสองข้างจึงดังได้
เสียงมือฉันดังก้องทั้งโลกีย์	เสียงมือท่านดังไกลไม่ก็วาท
เสียงความว่างดังกลบเสียงความวุ่น	ทั้งมีคุณกว่ากันทางหรรษา
เสียงสงบกลบเสียงทั้งโลกา	หูของข้าได้ยินแต่เสียงนั้นๆ
เสียงของโลกดังเท่าไรไม่ได้ยิน	เพราะเหตุวิญญานรับแต่เสียงนั้น
เป็นเสียงซึ่งผิดเสียงอย่างสามัญ	เป็นเสียงอันดังสุดจะพรรณนา
มือข้างเดียวตบดังฟังดูเถิด	แสนประเสริฐคือจิตไม่ใฝ่หา
ไม่ยึดมั่นอารมณ์ใดไม่นำพา	มันร้องทำเย้ยทุกข์ทุกเมื่อเอ๋ย

เมื่อจิตรับอารมณ์ภายนอกแล้วไม่ยึดถือปรุงแต่งเป็นเรา เป็นของเรามีแต่สติปัญญาที่จะจัดการกับอารมณ์นั้นๆ อย่างถูกต้อง จิตก็สงบจากอารมณ์ทั้งปวง เสมือนเสียงแห่งความเงียบของมือที่ตบข้างเดียว ที่ปราศจากมืออื่นมาตบด้วย ความเงียบสงบชนิดนี้จึงดังก้องอยู่ในใจ กลบเสียงของโลกแห่งการตบมือสองข้างเสียสิ้น นี่คือการระงับดับทุกข์ที่แท้จริง (พุทธทาสภิกขุ, 2516ก, น. 2-3)

หมายถึง ในภาพมีมือสองข้าง มือข้างหนึ่งแบเตรียมที่จะตบกับอีกข้างหนึ่ง ส่วนอีกข้างหนึ่งกำวัตถุสิ่งหนึ่งค้างอยู่ จึงไม่สามารถตบกับมืออีกข้างหนึ่งได้ จึงกลายเป็นภาพตบมือข้างเดียว ตรงกลางมีภาพพระพุทธรูปปรากฏอยู่ อธิบายว่า อาจารย์ในนิกายเซนตั้งโกอานขึ้นเพื่อให้ลูกศิษย์ได้ค้นคิดหาคำตอบเมื่อปฏิบัติจนได้เข้าถึงสัจธรรมที่แท้จริงแล้วจึงจะพบคำตอบ นั่นคือ เป็นเสียงแห่งความว่าง(สุญญตา) เป็นเสียงแห่งความสงบเงียบ ซึ่งดังก้องหรือมีอยู่ในจักรวาลทั้งหมด คือ เสียงแห่งความสงบเงียบหรือสัจธรรมนั่นเอง (รัตนชัย บุญศรี, 2545, น. 157)

ค. การอุปมานิทัศน์ (Allegory)

อุปมานิทัศน์ หมายถึง เรื่องที่มีความหมายสองชั้น คือเรื่องที่เล่าหรือพรรณานั้น มีความหมายที่สองแฝงไว้ในเรื่อง ผู้ประพันธ์ต้องการที่จะนำเสนอความคิดอันเป็นความหมายระดับที่สอง ที่ผู้อ่านต้องตีความหมายลงไปจากเรื่องที่เล่าอีกชั้นหนึ่ง

การกำมือ ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 19 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 11 สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค พระสุตที่ 9 คิลานสูตร บรรทัดที่ 4092-4135 หน้าที่ 171-172 กล่าวว่ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เวฬุคาม ใกล้เมืองเวสาลี ทรงตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาแล้วตรัสว่า มาเถิดภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเข้าจำพรรษาในเมืองเวสาลีโดยรอบ ตามมิตร ตามสหาย ตามพวกของตนๆ เถิด เราจะเข้าจำพรรษา ณ เวฬุคาม นี้แล จากนั้นทรงอาพาธลำบากบังเกิดขึ้น เวทนาอย่างหนักใกล้ปรินิพพานเป็นไปอยู่ ได้ยินว่า ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคทรงพระดำรัส สติสัมปชัญญะ ทรงอดกลั้นไม่ทรงพรั่นพริ้ง ครั้งนั้นพระองค์ทรงพระดำริว่า การที่เรายังไม่บอก ภิกษุผู้อุปัฏฐาก ยังไม่อำลาภิกษุสงฆ์ แล้วปรินิพพานเสีย นั้น หาสมควรแก่เราไม่ ไฉนเราพึงขับไล่ อาพาธนี้เสียด้วยความเพียร แล้วดำรงชีวิตสังขารอยู่ ดูกรอานนท์ กำมือแห่งอาจารย์ในธรรม ทั้งหลายย่อมไม่มีแก่ตถาคต พระศาสดาทรงสอนวิชาการต่างๆ แก่เราโดยไม่ปิดบังอะไรไว้ เปิดเผย ความจริงทั้งหมด เหมือนอาการแบมือให้ดูจะๆ ว่าไม่มีอะไรซ่อนไว้ฯ ดูกรอานนท์ ภิกษุสงฆ์ยังจะหวังอะไรในเราเล่า ธรรมอันเราได้แสดงแล้วกระทำไม่ให้มีในมือนอก ผู้ใดจะพึงคิดอย่างนี้ว่าเราจัก บริหารภิกษุสงฆ์ หรือว่าภิกษุสงฆ์จะเชิดชูเราดังนี้ ผู้นั้นจะพึงปรารถนาภิกษุสงฆ์แล้วกล่าวคำอย่างใด อย่างหนึ่งเป็นแน่ ฯ ดูกรอานนท์ ตถาคตมิได้มีความดำริอย่างนี้ว่า เราจักบริหารภิกษุสงฆ์ หรือว่า ภิกษุสงฆ์จักเชิดชูเรา ตถาคตจักปรารถนาภิกษุสงฆ์แล้ว กล่าวว่ ฯ ดูกรอานนท์ บัดนี้ เราแก่เฒ่าเป็น ผู้ใหญ่ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับแล้ว วัยของเราเป็น มาถึง 80 ปีแล้ว เกวียนเก่ายังจะใช้ไปได้ เพราะการซ่อมแซมด้วยไม้ไผ่ แม้ฉันใด กายของตถาคต ฉันนั้นเหมือนกัน ยังเป็นไปได้ ก็คล้ายกับ เกวียนเก่าที่ซ่อมแซมด้วยไม้ไผ่ฯ ดูกรอานนท์ สมัยใด ตถาคตเข้าถึงเจโตสมาธิ อันไม่มีนิमित เพราะ ไม่ทำไว้ในใจซึ่งนิमितทั้งปวง ดับเวทนาบางเหล่าแล้วอยู่ สมัยนั้นกายของตถาคตย่อมผาสุก ฉะนั้น พวกเธอจะมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่เถิดฯ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ เห็นเวทนาใน เวทนาอยู่ เห็นจิตในจิตอยู่ เห็นธรรมในธรรมอยู่ เป็นผู้มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัด อภิชฌาและโทมนัส ลงเสียได้

การแบมือ-กำมือ ความหมายในปรีศนาธรรม มนุษย์เราเกิดมาแรกๆ เราก็ไม่รู้ว่าจะไปเกิดในท้องผู้ใด ชื่ออะไรก็ไม่รู้จักแม้แต่ตัวเองก็ยังไม่รู้ว่าเป็นหญิงหรือชาย ผู้ให้กำเนิดไม่รู้ว่าจะมาจากไหน จะเป็นผู้ดีหรือร้ายก็ไม่รู้เช่นเดียวกัน เมื่อออกจากท้องผู้ให้กำเนิด ก็สมมติให้ชื่อนายนั้น นางนี้ ตามแต่จะพอใจเรียก ท่านก็มอบตัวให้เป็นที่พึ่งเด็กเล็กๆ โดยให้ดูคนนั้นมบ้าง ป้อนข้าวป้อนน้ำ ให้เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย เวลาป่วยไข้ก็เยียวยาจนสุดความสามารถ ที่กล่าวมาชี้ให้เห็นว่าคนเราเกิดมามีชื่อเรื่องง่าย ทุกคนต้องพึ่งผู้อื่นก่อน เช่นพ่อแม่ ญาติพี่น้อง แรกเกิดจากท้องมารดา ทุกคนต้องมีการร้องให้พร้อมกำมือแน่น เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกให้รู้ว่าเขาเกิดมาเพื่อจะต้องต่อสู้ หนองเหนียวยึดติดกับสิ่งของทั้งหลายที่เป็นกรรมสิทธิ์ของตน เพื่อให้ผู้อื่นรู้ว่า สิ่งนี้จะเป็นของฉัน แต่ในที่สุดมิใช่ของฉันกลับเป็นของผู้อื่นไปเสีย ชีวิตเริ่มต้นด้วยการรอกเปิดร่างกาย เพราะความอาย เพื่อสร้างความอบอุ่น แต่แล้วก็พบเรื่องราวต่างๆ ที่วุ่นวายยุ่งยากสับสน บางชีวิตแก้ได้ บางชีวิตแก้ไม่ได้ ที่สุดก็จบลงด้วยความเศร้าโศก และเสียงคร่ำครวญของหมู่ญาติแลเพื่อนฝูง การจากไปของชีวิตทุกคนจะต้องแบมือออกรับน้ำจากญาติๆ ซึ่งเหมือนจะบอกกล่าวให้ผู้อยู่เบื้องหลังได้พากันสำนึกว่า ฉันมิได้เอาอะไรไปเลยนะ (หลวงพ่อบัณฑิตญาณันท์ภิกขุ, 2550)

4.5 เต่าหินตาบอด

รูปที่ 4.6 เต่าหินตาบอด

ที่มา: ผู้วิจัย

พุทธทาสภิกขุ (2516ก, น. 19) ประพันธ์บทกลอนไว้ว่า

โใช้เต่าเอ๋ยขอถามความลึกอย่าง	ดูท่าทางของเต่าเจาเนึกขำ
ตัวเป็นหินตาก็บอดยอดเวรกรรม	มีพระธรรมอยู่บนหลังยังไม่รู้
มนุษย์เอ๋ยเราจะบอกกรอกหูเจ้า	ตัวเราเองแหละคือธรรมตำตาอยู่
ธรรมของเจ้าคือตำร่าบ้ำพอดู	ธรรมของตูดคือตัวตูดอยู่ที่ธรรม
ที่เป็นหินหมายถึงเย็นอย่างนิพพาน	และประหารวิชาไยว่าขำ
ความหนวกบอดยอดสงบลบล้างกรรม	เป็นความว่างมีประจำอยู่รำไป
อันตำร่านั้นไม่ใช่พระธรรมเลย	คิดดูเกิดคนเอ๋ยอย่าไถล
จะมีธรรมกันบ้างช่างกระไร	คว่ำเอาไว้แต่คัมภีร์ดีเหลือเอ๋ยฯ

มนุษย์ : เต่านี่ช่างโง่เสียจริง มีคัมภีร์อยู่บนหลังแล้ว เหตุไฉนจึงไม่รู้ธรรมะ

เต่า : บนหลังฉันนี่ยังไม่ใช้ธรรมะแท้จริง ความหนวกบอด คือความไม่ยินดียินร้ายใน
 อารมณ์ที่มากกระทบความเย็นและสงบที่เนื้อตัวของฉันต่างหาก เป็นธรรมะที่
 แท้จริง จะหาธรรมะที่แท้จริงที่ไหนอื่นเล่า มนุษย์เอ๋ย

หมายถึง ในภาพมีเต่าหินตาบอดซึ่งมีคัมภีร์วางอยู่บนหลัง คนคิดว่าเต่าตัวนี้ช่างโง่เสีย
 จริงๆ มีคัมภีร์อยู่บนหลังแล้วไม่รู้ธรรมะ เต่าหินตาบอด พวกเข็นโทรเลขมาขูดเกลาคความโง่ ความ
 มงาย ความวุ่นวาย เกี่ยวกับเรื่องการศึกษาเล่าเรียนด้วยตำรับตำราอย่างจ้ง ขอให้ทุกคนฟังและ
 สังเกตดูให้ดีๆ ความไม่ยินดียินร้ายในอารมณ์ที่มากกระทบความเยือกเย็นและความสงบ คือธรรมะ
 ที่แท้จริง ฟังรู้เท่าทันในอารมณ์ต่างๆ ที่มากกระทบ (สุทธิพงษ์ ทองสร้าง, 2539, น. 109)

เต่าหิน หมายถึง เย็น เป็นความหมายแห่งนิพพาน หิน เย็นอย่างนิพพาน ตาบอด นี้ก็คือ
 ว่าไม่รับอารมณ์ทางตามาปรุงแต่งอะไร หูหนวก ก็เหมือนกัน ไม่รับอารมณ์ทางหู มาปรุงแต่งกิเลส
 ให้เป็นอะไร นี่แหละคำสนทนาระหว่างมนุษย์กับเต่า มนุษย์ดูถูกเต่าว่ามีพระธรรมอยู่บนหลัง คือ
 คัมภีร์นะยังไม่รู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์ เต่าว่าโใช้มนุษย์โง่ ธรรมนั้นไม่ใช่คัมภีร์แต่อยู่ที่ความสงบเย็น
 แห่งจิตใจ หรืออยู่ที่การสำรวมทางอินทรีย์ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้นแล มันเป็นสักว่าคัมภีร์
 คุณธรรมที่มีอยู่ในตัวฉัน เช่นความเย็นเป็นหิน ความหนวกความบอดในการที่จะรับอารมณ์อะไร

มาปลูกกิเลส นั้นแหละเป็นตัวธรรมะแท้ จะหาธรรมะที่แท้จริงที่อื่นไหนให้ยิ่งไปกว่าธรรมะนี้เป็นไม่มี
แต่ก็มีคุณธรรมตามธรรมชาติดีกว่ากันมนุษย์เอ๋ย (รัตนชัย บุญศรี, 2545, น. 159)

จากที่กล่าวมา ลักษณะโวหารภาพพจน์ที่จิตรกรรมได้ใช้สื่อความหมายในภาพจิตรกรรม
เพื่อการสื่อสารธรรม บนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงมหรสพทางวิญญาณ สวนโมกขพลาราม ดังนี้

อุปมา (Simile)

อุปมา หมายถึง การเปรียบเทียบอะไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของ รวมถึง
สิ่งที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ โดยการเปรียบเทียบนี้จะต้องเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่ต่างจำพวก
กัน และมีคำเชื่อม หรือคำกริยาบ่งบอกให้เห็นการเปรียบเทียบนั้น

เต่า ในคัมภีร์ชาดกพุทธศาสนา หมายถึง หลักธรรมคำสอนที่เป็นการ
อุปมาอุปไมยในการสอนธรรม พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนธรรมะโดยยก “เต่า” เป็นการอุปมาอุปไมย
ให้ภิกษุดูเต่าเป็นตัวอย่าง ในการรักษาตนให้รอดพ้นจากอันตราย นอกจากนั้นพระองค์ยังตรัส
อุปมา อุปทานชั้น 5 ว่าเหมือน “เต่า” พระองค์ตรัสเปรียบเทียบคนพาลที่ไปสู่วินิบาตครั้งเดียวแล้ว
จะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ได้อีกนั้นเป็นการยากมาก อุปมาเหมือนเต่าตบอดในมหาสมุทร ใน
คัมภีร์พุทธศาสนาได้กล่าวถึงเต่าไว้ว่า เต่าบางชนิดอยู่ในมหาสมุทร เต่าเป็นสัตว์ที่เกิดในน้ำ แก่ใน
น้ำ แลตายในน้ำ เต่าในภาษาศาสตร์ของไทยยังใช้เป็นพยัญชนะลำดับที่ 21 โดยมักใช้เป็น
ตัวสะกด คือ ต. “เต่า” โดยเป็นตัวอักษรเสียงกลาง ไม่เพียงแต่เท่านั้น เต่ายังเป็นตัวแทนของความ
เชื่องช้า ใจงม จึงมีสำนวนทางภาษา เช่น ใจเง่าเต่าตุ่น เป็นต้น นอกจากนี้เต่ายังมีพฤติกรรมเหมือน
นักบวช คือ เมื่อสิ้นฤดูร้อน เต่าจะหยุดกินอาหารและเริ่มลดความตื่นตัวลง เรียกว่า “เต่าจำศีล”
ก่อนจะจำศีลเต่าจะมีการเตรียมตัวอย่างดี ระยะเวลาในการจำศีล 20 สัปดาห์ ความเชื่อและ
พิธีกรรมที่เกี่ยวกับเต่าในสังคมไทย เกิดจากมนุษย์แต่ละท้องถิ่นมีปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวัน
เช่น เมื่อประสบถึงความวิบัติ เกิดโรคภัยไข้เจ็บ เกิดภัยธรรมชาติ ปัญหาเหล่านั้นเกิน
ความสามารถของมนุษย์ธรรมดาจะแก้ไขได้ จึงเกิดความคิดขึ้นมาว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ
บันดาลให้เป็นเช่นนั้น อำนาจเหล่านั้นอาจจะเป็นภูตผี ปีศาจ วิญญาณ หรือเทพเจ้า (รัมภาภัก ศิริ
ทัพบ, 2554, น. 3-5)

4.5 ทะเลไฟ

ไฟ หมายถึง สิ่งที่เผาไหม้วัตถุให้วอดวายเป็นผุยผงไปในชั่วพริบตา มีความร้อนมหาศาล ไฟเป็นของที่ร้อนจัดจนหาอะไรเปรียบไม่ได้ เช่น ไฟที่เกิดจากการเผาไหม้บ้านเรือน เป็นต้น ถ้าเราไม่สามารถดับมันได้มันก็จะไหม้สิ่งของต่างๆ ภายในบ้านเขาเราจนหมดสิ้น ในที่สุดก็จะมีอะไรเหลืออยู่เลย ไฟ หมายถึง ชื่อวัตถุอย่างหนึ่งในธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ผลปฏิกิริยาเคมีซึ่งก่อให้เกิดความร้อน แสงสว่าง และเปลว คือกลุ่มก๊าซที่กำลังลุกไหม้ทำให้ไหม้สิ่งต่างๆ ได้ ไฟกัลป์ คือ ไฟล้างโลกเมื่อสิ้นกัลป์ ไฟกิเลส คือกิเลสที่เปรียบเสมือนไฟเพราะทำให้จิตใจเร่าร้อน ได้แก่ ราคะ โทสะ โมหะ (พระครูศรีโพธานุรักษ์ (ณัฐวุฒิ โสภานุตร), 2553, น. 3-12)

ไฟ ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง เตโชธาตุที่ไม่มีใจครองในภายนอก ได้แก่ไฟเกิดจากไม้ เกิดจากสะเก็ดไม้ เกิดจากหญ้า เกิดจากขี้วัว เกิดจากแกลบ เกิดจากกองขยะ เกิดจากเชื้อ ความเร่าร้อนเกิดจากไฟ ความร้อนเกิดจากแสงพระอาทิตย์ ความร้อนเกิดจากการทับถมแห่งท่อนไม้ ความร้อนเกิดจากการทับถมแห่งหญ้า ความร้อนเกิดจากการทับถมแห่งเปลือกข้าว ความร้อนเกิดจากการทับถมแห่งสิ่งของ ตามหลักพุทธศาสนาเถรวาท ไฟ 2 อย่าง คือ 1) ไฟภายใน คือ ธาตุไฟ มี 5 ชนิดด้วยกัน คือ (1) อุกสูมาเตโช คือ เตโชธาตุที่มีประจำอยู่ในร่างกายของสัตว์ทั้งหลาย ได้แก่ไออุ่นในร่างกาย (2) สมนุตปนเตโช คือ เตโชธาตุที่มีความร้อนมาก (3) ทนเตโช คือ เตโชธาตุที่มีความร้อนสูงจัด สามารถเผาผลาญร่างกายให้วิปริตไปได้ (4) ชिरณเตโช คือ เตโช ธาตุที่ทำให้ร่างกายทรุดโทรมแก่ลง (5) ปาจากเตโช คือเตโชธาตุที่ทำหน้าที่ย่อยอาหาร และ 2) ไฟภายนอก คือ ความร้อน ธรรมชาติที่ร้อน ความอุ่น ธรรมชาติที่อุ่น ความอบอุ่น ธรรมชาติที่อบอุ่น ได้แก่ ไฟพื้น ไฟสะเก็ดไม้ ไฟหญ้า ไฟมูลโค ไฟแกลบ ไฟหยากเยื่อ ไฟสนับทึบ ความร้อนแห่งไฟ ความร้อนแห่งดวงอาทิตย์ ความร้อนแห่งกองฟืน ความร้อนแห่งกองหญ้า ความร้อนแห่งกองข้าวเปลือก ความร้อนแห่งกองขี้เถ้า หรือ ความร้อนธรรมชาติที่ร้อน นี้เรียกว่า เตโชธาตุภายนอก หรือไฟภายนอก

ไฟ ในฐานะเป็นเครื่องมือสอนธรรม เปรียบกับความชั่วที่จำต้องละเว้น ทำลายให้หมดสิ้น เช่น เปรียบอกุศลมูลรากเหง้าของความชั่วว่าเป็นไฟ อัคคี ไฟ 4 กอง คือ 1) ไฟคือราคะ มีกามคุณ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นเชื้อ เกิดขึ้นแล้วจะเป็นสนิมใจ กัดกร่อนเป็นเวลานาน 2) ไฟคือ โลภะ มีความอยากได้ไม่มีที่สิ้นสุดเป็นเชื้อ 3) ไฟ คือ โทสะ คือ มีความมานะความถือตัว เป็นเชื้อมีโทษมากแต่คลายได้เร็ว ซึ่งจะสังเกตได้ว่า เวลาเกิดความโกรธคนๆ นั้นจะโกรธอยู่นานไม่ได้

ความโกรธจะเริ่มลงแต่ถ้าปริมาณความโกรธแรง คนหยุดความโกรธไว้ไม่ได้ จะทำอะไรออกมาในลักษณะที่รุนแรง ความเดือดร้อนก็จะเกิดขึ้นติดตามมา 4) ไฟ คือ โมหะ นั้นเป็นความหลง ความมกมาย ความไร้เหตุผล มีโทษมากจนถึงเป็นมิจฉาทิฏฐิ จะหายไปจากจิตใจของบุคคลได้ช้าที่สุด มีอวิชา ความไม่รู้ เป็นเชื้อ ที่เผาไหม้จิตใจของสรรพสัตว์ตลอดเวลา เช่น ไฟเปรียบกับสิ่งที่น่ากลัว ฟิงเหล็กเว้นเสียให้ไกล เช่น เปรียบไฟกับงู เปรียบชีวิตเหมือนชิ้นเนื้อที่ถูกไฟย่าง ไฟเปรียบกับความดีที่จำเป็นต้องปฏิบัติ พุทธศาสนาเถรวาทกล่าวถึง ไฟ 3 กองที่มนุษย์พึงทำการบูชาฟิงปรนนิบัติให้ดีตามสมควรแก่ฐานะความเป็นอยู่ ควรเอาใจใส่ ไฟ คือ มารดาบิดาที่ควรเคารพบูชาไฟที่ควรแก่ทักษิณา ได้แก่สมณะพราหมณ์ และไฟ คือ บุตรภรรยา และคนในปกครอง ถ้าหากว่าบุตรทั้งหลายปฏิบัติผิดในมารดาบิดาทั้ง 2 นั้นย่อมบังเกิดในอบาย มีนรกเป็นต้น การบำรุงสมณะและพราหมณ์ผู้ตั้งอยู่ในธรรม คฤหัสถ์ผู้ปฏิบัติผิดในภิกษุสงฆ์นั้น ค่า บริภาษภิกษุสงฆ์ ย่อมบังเกิดในอบายทั้งหลาย คหบดีในโลกนี้มีบุตร ภรรยา ทาส คนใช้ หรือกรรมกร สามีควรดูแลให้เสื้อผ้า ให้ที่อยู่อาศัย แก่บุตรภรรยา และคนรับใช้ ภรรยาควรปฏิบัติต่อสามีเปรียบดังพ่อคนที่ 2 ไม่ประพฤตินอกใจทำหน้าที่ของภรรยาให้ถูกต้อง ถ้าปฏิบัติไม่ถูกต้องหรือประพฤติผิดในสามี ไฟ คือ คหบดีคค ก็จะไม่ไหม้ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า (พระครูศรีโพธานุรักษ์ (ณัฐวุฒิ ไสยาบุตร), 2553, น. 123-126)

รูปที่ 4.7 ทะเลไฟ

ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 4.7 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพ เพื่อการสื่อความหมาย ดังนี้

ฝ่าทะเลไฟ

เรือของธรรม แล่นฝ่า ทะเลไฟ	เรือของคน อย่างไร ยังไม่แน่
เห็นที่จะ ชี้อลาด และอ่อนแอ	จึงต้องแพ้ แก่เนื้อหนัง นั่งเฝ้าดู
จะออกไป นอกโลก ต้องฝ่าไฟ	จะหมดทุกข์ ต้องไป เห็นสิ่งคู่
จะพินตาย ต้องพวาก จากตัวกู	เผากิเลส ต้องอยู่ ใจกลางไฟ
คนเขลาเขลา เหมาะหมา ไปตามเขลา	ไม่ยากเข้า ไกลไฟ เพราะกลัวไหม้
ไฟของธรรม มีไว้ เพื่อดับไฟ	ที่ไหม้ใจ ของสัตว์ ในบัดดล
ตบะธรรม กรรम्मฐาน เปรียบปานไฟ	เผากิเลส ลีนไป เหลือมรรคา
อันไฟธรรม มีไว้ ดับไฟคน	ดับแล้วพ้น ทะเลไฟ ฝ่าไฟเคยฯ

ภาพ ทะเล เรือ และฝั่งแผ่นดิน เป็นอุปมาธรรมที่สะท้อนจากมหัศจรรย์ของห้องทะเล ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้แก่พระสาวก พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงความมหัศจรรย์ของพระธรรมวินัย เปรียบได้กับ มหาสมุทร 8 ประการ และทะเลยังหมายถึงรวมถึง ทะเลแห่งกิเลส (สิริवास (พุทธทาสภิกขุ), 2549, น. 737)

หมายถึง ในภาพเป็นรูปทะเล และภูเขาไฟระเบิดมีถ่านไฟผสมกับเปลวเพลิงกระจายออก มาจนเป็นทะเลเพลิง และมีเรือสำเภหลายลำแล่นอยู่ในทะเลไฟ เรือคือ นาวาชีวิต ทะเลไฟคือ ความทุกข์หรืออุปสรรค การดำเนินชีวิตให้ตลอดรอดฝั่งได้ ต้องพ้นฝ่าความทุกข์ยากและอุปสรรคต่างๆ นานาจึงจะถึงฝั่งได้ต้องอาศัยปัญญาและความอดทน ผู้มีปัญญายอมยั้งชีพอยู่ในโลกอย่างสงบสุข ไม่ว่าโลกจะตกอยู่ในสถานการณ์เช่นไร สำหรับคนที่อ่อนแอไม่สามารถฝ่าทะเลไฟไปได้ (สุทธิพงษ์ ทองสร้าง, 2539, น. 43)

จากที่กล่าวมา ลักษณะโวหารภาพพจน์ที่จิตรกรรมได้ใช้สื่อความหมายในภาพจิตรกรรมเพื่อการสื่อสารธรรม บนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงมหรสพทางวิญญาณ สวนโมกขพลารามดังต่อไปนี้

การอุปมานิทัศน์ (Allegory)

อุปมานิทัศน์ หมายถึง เรื่องที่มีความหมายสองชั้น คือเรื่องที่เล่าหรือพรรณานั้น มีความหมายที่สองแฝงไว้ในเรื่อง ผู้ประพันธ์ต้องการที่จะนำเสนอความคิดอันเป็นความหมายระดับที่สอง ที่ผู้อ่านต้องตีความหมายลงไปจากเรื่องที่เล่าอีกชั้นหนึ่ง

ทะเลไฟ เปรียบด้วยสังสารวัฏ คือ ทะเลเพลิงอันคอยเผาผลาญให้เราร้อนไม่มีที่สิ้นสุด ที่เวียนว่ายอยู่ไม่จบสิ้น หมายถึงในภาพ ที่ภูเขาไฟพุ่งออกมาล้อมท่วมอยู่รอบทิศ ในท่ามกลางไฟอันแผดเผา นี้ ธรรมะเป็นสิ่งเดียวที่จะเป็น “เรือ” ที่ปลอดภัยพร้อมเย็น ในท่ามกลางทะเลไฟอันแผดเผา นี้ “เรือธรรม” นั้นลอยอยู่ในทะเลไฟ คือจุดเย็นที่สุดอยู่กลางเตาหลอมเหล็กที่ร้อนระอุอยู่คือ นิพพานเป็นสิ่งที่อาจหาพบได้ท่ามกลางสังสารวัฏนี้เอง ในโลกนี้มีทั้งสุข ทั้งทุกข์ และที่เหนือยิ่งขึ้นไปกว่านั้นพุทธศาสนาบอกว่ามีสภาวะที่เหนือสุขเหนือทุกข์อยู่ในโลกนี้คือนิพพาน แต่ตามปรกติคนทั่วไปที่ยังเป็นปุถุชนอยู่ยังถูกอุปาทานที่เรียกว่า “ตัณหา ของกู” ครอบงำเอา มักจะเวียนว่ายอยู่ในสุขและทุกข์ ถือว่าเป็นสังสารวัฏอันเปรียบด้วยทะเลเพลิงอันคอยเผาผลาญให้เราร้อนไม่มีที่สิ้นสุดทั้งสุขและทุกข์เกิดขึ้นอยู่ในที่เดียวกันคือใจของมนุษย์ สุขที่เกิดขึ้นที่ใจ ทุกข์ก็เกิดขึ้นที่ใจ ที่เกิดของสังสารวัฏของมนุษย์ก็รวมอยู่ที่ใจ ส่วนพระนิพพานที่เรียกว่าวิมุตติก็เกิดขึ้นที่ใจเหมือนกัน ฉะนั้นสังสารวัฏกับนิพพาน จึงอยู่ในที่เดียวกันคือที่ใจของมนุษย์นี้เอง เมื่อใดที่เราปล่อยสติ “ตัณหา-ของกู” ก็เกิดขึ้นในใจทำให้ยึดติดในสุขและทุกข์ เมื่อนั้นใจเราชื่อว่าเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ อันเปรียบด้วยทะเลเพลิงแล้ว แต่เมื่อใดที่เรามีสติรู้ตัวทั่วพร้อม “ตัณหา-ของกู” ก็หายไป เมื่อนั้น นิพพานชื่อว่าได้เกิดขึ้นแล้ว นิพพานมีอยู่ท่ามกลางสังสารวัฏ ยิ่งตรงไหนร้อนที่สุดคือ “ตัณหา-ของกู” แสดงบทบาทของมันอย่างเต็มที่เช่น โกรธจัด โลภจัด เราก็สามารถนิพพานคือที่เย็นที่สุดได้จากที่ตรงนั้นด้วยการมีสติรู้เท่าทันความโกรธและความโลภนั้น ความโกรธและความโลภก็จะหายไป นิพพานก็จะปรากฏขึ้นมาแทนที่ คำบรรยายได้ภาพบอกว่า จุดเย็นที่สุดอยู่ท่ามกลางเตาหลอมเหล็กที่ร้อนระอุ นั่นคือ นิพพานเป็นสิ่งที่อาจหาพบได้ท่ามกลางสังสารวัฏนี้เอง” ขอให้ทุกท่านจงทำนิพพานให้เกิดขึ้นบ่อยๆ ด้วยการรู้เท่าทันอารมณ์ที่มากกระทบไม่ให้ตัณหา-ของกูเกิดขึ้น ท่านที่พบนิพพานในชีวิตประจำวันตอนแรกอาจพบนิพพานชั่วคราวก่อน แต่เมื่อเราทำนิพพานชั่วคราวให้เกิดขึ้นบ่อยๆ แล้วจนเป็นนิสัยประจำ ตัวแล้วก็จะกลายเป็นนิพพานถาวรขึ้นมา (รัตนชัย บุญศิริ, 2545, น. 161-162)

หมายถึง ในภาพทะเลไฟ เรือ และฝั่งแผ่นดิน เป็นอุปมาธรรมที่สะท้อนจากมหัศจรรย์ของท้องทะเล ที่พระพุทธรูปเจ้าทรงตรัสไว้แก่พระสาวก ถึงความมหัศจรรย์ของพระธรรมวินัย เปรียบได้กับ มหาสมุทร 8 ประการ ในปหาราทสูตร กล่าวไว้ว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ คุ้งไม้สะเดาที่ นพเพ็ญกษัตริย์สถิต ใกล้กรุงเวรัญชา พระพุทธรูปเจ้าทรงตรัสสอนจอมอสูรที่มีลักษณะพิเศษ ที่พวกอสูรพบเห็นแล้วต่างพากันยินดี กับความน่าอัศจรรย์ในธรรมวินัยนี้ ที่เหล่าภิกษุพบเห็นแล้วต่างพากันชื่นชมยินดีธรรมที่น่าอัศจรรย์ 8 ประการดังนี้

1) ความที่มหาสมุทรมันลาดลึกลุ่มไปโดยลำดับ ไม่โกรกชันเหมือนเหว เปรียบเทียบในธรรมวินัยนี้ มีการฝึกการทำที่เป็นไปตามลำดับ ไม่ว่าจะอยู่ลำดับไหน ถ้าฝึกไปตามลำดับมันถึงที่สุดเหมือนกัน

2) ความที่มหาสมุทรเต็มเปี่ยมอยู่เสมอไม่ล้นฝั่ง จะไม่ได้เห็นขอบของมหาสมุทรได้ เวลาที่มันจะขึ้นมันก็ขึ้นไปพร้อมๆ กัน เวลาที่มันจะลงมันก็ลงไปพร้อมๆ กัน ไม่มีขอบเขตอะไรที่จะมาถ่วงเอาไว้ได้ เปรียบเทียบในธรรมวินัยนี้ ภิกษุทั้งหลายจะอยู่ที่ขอบนี้เสมอ จะไม่ล้นเกินกรอบขอบของศีล ซึ่งมีอยู่หลายระดับด้วยกัน ตามลำดับที่เหล่าภิกษุทั้งหลายจะไม่ล่วงเกินแม้ด้วยเหตุแห่งชีวิต

3) ความที่มหาสมุทรจะไม่เคลื่อนด้วยชากศพ เพราะในมหาสมุทรมีคลื่นซัดเอาชากศพที่ลอยอยู่เข้าสู่ฝั่งเสมอ หรือมีกระแส น้ำที่มันจะพาให้มารวมกันจุดใดจุดหนึ่ง อาจจะมีจมลงหรือขึ้นฝั่งไป จะไม่ได้เคลื่อนไปหมดเหมือนอยู่ในน้ำนิ่ง เปรียบเทียบในธรรมวินัยนี้ จะไม่ได้เคลื่อนไปด้วยคนที่มีบาปกรรม คนที่มีความทศิล มีความเป็นอยู่ไม่สะอาด เพราะว่าเหล่าหมู่สงฆ์จะช่วยกันรักษา มีการลงปาติโมกข์ร่วมกัน มีการปลงอาบัติ รับฟังคำตักเตือนด้วยความเคารพ มีระบบนี้อยู่ทำให้มีการกำจัดของเสียออกไป เหมือนมีคลื่นที่จะชำระล้างพวกชากศพที่ไม่ดี บาปอกุศลกรรมตรงนี้ให้มันออกไปจากในธรรมวินัยนี้ ไม่มีขอบอะไรที่มันจะมาถ่วงได้

4) ความที่มหาสมุทรเป็นที่รวมของแม่น้ำทั้งหลาย จะมีน้ำอะไรก็ตาม จะไม่ได้มีมากไปกว่ามหาสมุทรนี้ จะมาจากชื่อสายอะไรก็ตาม มารวมลงตรงนี้แล้วเรียกว่า "มหาสมุทร" ทั้งสิ้น เปรียบเทียบในธรรมวินัยนี้ ไม่ว่าจะคุณจะทำอะไรมาก่อน อยู่วรรณะอะไรมาก่อน มารวมลงตรงนี้แล้ว เรียกว่าเป็นสมณะทั้งสิ้น

5) น้ำที่ไหลมารวมอยู่ในมหาสมุทรทั้งหมด จะไม่ได้ทำให้มหาสมุทรพองหรือว่าเต็มได้ ต่อให้มีน้ำหรือน้ำมันมากกระทั่งล้นเอ่อ ไม่กลายเป็นมหาสมุทรไป มันไม่ได้เปรียบเทียบกับในธรรมวินัยนี้ ภิกษุที่ถ้านิพพานด้วยอนุภาทิเสสนิพพานธาตุกันมากแล้ว จะทำให้

นิพพานเต็มขั้น หรือถ้าไม่มีใครนิพพานเลยจะทำให้นิพพานพระองค์ลง มันจะไม่ได้พระองค์หรือเต็มขั้นได้ ด้วยเหตุปัจจัยนั้น

6) มหาสมุทรที่มีเพียงรสเดียว คือรสเค็ม เปรียบเทียบในธรรมวินัยนี้ ทุกอย่างไม่ว่าจะปฏิบัติจากเรื่องของศีล เรื่องของเมตตา ฟังธรรมหมวดไหน มันซาบซึ้ง มันดีทั้งหมดนั้น มันจะมารวมลงที่ “วิมุตติรส คือ ความพ้น” เป็นรสชาติแห่งความที่วางได้ ปล่อยได้ พ้นได้ มีอยู่รสเดียว ซึ่งจะหาไม่ได้ในธรรมวินัยอื่นๆ

7) ความที่มหาสมุทร มีรัศมี คือ แก้ว แหวน เงินทอง ทรัพย์สมบัติต่างๆ มีอยู่มากมายเปรียบเทียบกับในธรรมวินัยนี้ มีธรรมะที่สุดยอดมีค่ามากอยู่มาก เช่น สติปัฏฐาน 4, สัมมัปปธาน 4, อธิติบาท 4, อินทรีย์ 5, พละ 5, โพชฌงค์ 7, อริยมรรคมีองค์ 8 เหล่านี้คือ โพธิปักชียธรรม 37 และยังไม่รวมธรรมะในหมวดอื่นๆ อีก เช่น พรหมวิหาร 4, อริยทรัพย์ 7 สัตบุรุษ 7

8) ความที่มหาสมุทรมันกว้างใหญ่พอที่จะรับสิ่งมีชีวิตที่ใหญ่ๆ ได้ ในที่นี้ บทพญัญชนะของท้าวปหาราทะ ก็คือปลาชนิดที่มีขนาด 100 โยชน์ (1 โยชน์ = 16 กิโลเมตร) ไม่ใช่แค่ 100 โยชน์ แต่ถึง 500 โยชน์ก็มีอยู่ เปรียบเทียบกับในธรรมวินัยนี้ มีสิ่งมีชีวิตที่ประเสริฐมีสิ่งมีชีวิตที่ใหญ่ๆ คือ คุณธรรมที่ใหญ่คู่แห่งบุรุษ 4 คู่ นับเรียงได้ 8 บุรุษ สิ่งมีชีวิตเหล่านี้เป็นสิ่งมีชีวิตที่ใหญ่ คือ คุณธรรมในใจของท่านใหญ่ เครื่องที่จะทำให้มันมีน้อย คือ ราคะ โทสะ โมหะ มันเบาบาง ถ้าราคะ โทสะ โมหะ มันมาก ยิ่งจะทำให้พืชที่โตในแปลงนานั้นมีเม็ดเล็ก ต้นเล็ก ไม้ใหญ่ โตขึ้นมา แต่ถ้ามีราคะ โทสะ โมหะเบาบาง ความยิ่งใหญ่ความเจริญเติบโตของคุณธรรมก็ยิ่งมาก

สิ่งเหล่านี้คือ ความอัศจรรย์ที่พระพุทธเจ้าเปรียบเทียบกับจากการสนทนากับท้าวปหาราทะ จอมอสูรที่กรุงเวรัญชา เมื่อได้ฟังตรงนี้แล้ว เราจะได้เห็นถึงความฉลาดในการสอนของพระพุทธเจ้า เขาพูดอะไรมา เขาตรงที่เขาพูดนั้นแหละจับโหลดใส่ข้อมูลกลับไป เพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ ในหลายครั้งที่พระพุทธเจ้าใช้เทคนิคนี้ถามก่อนเปิดโอกาสให้เขาพูดถึงความเข้าใจอย่างไรๆ ทำความเข้าใจเพิ่มเติมขึ้นให้ จากสิ่งที่เขาพูดมา และข้อที่ 2 ก็คือ เวลาที่เราฟังข้อมูลต่างๆ เหล่านี้แล้ว ให้นำเข้ามาสู่ตัวเรา เราเห็นอะไรในข้อมูลเหล่านี้ ความน่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาก่อนที่จะปรากฏขึ้น มีขึ้นเมื่อตอนที่พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น ได้ประกาศธรรมะเอาไว้ มีหมู่ผู้ประพฤติปฏิบัติตามช่วย กันรักษาคำสอน ให้คำสอนที่มีความน่าอัศจรรย์ (พระไตรปิฎก เล่มที่ 23 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 15 อังคุตตรนิกาย สัตตก-อัฐก-นวกนิบาต)

4.6 อริยมรรคมีองค์แปด

พระอานาจ ขนฺติโก (ภาคาหาญ) (2555, น. 17-29) กล่าวถึง อริยมรรคมีองค์ 8 หมายถึง หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ มีความสำคัญยิ่งในทางพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการหรือวิธีการปฏิบัติที่ผู้ปฏิบัติตามแล้วทำให้เกิดปัญญาญาณ ทำให้คลายความยึดมั่นถือมั่น ก่อให้เกิดความสงบกายสงบใจทำให้รู้ยิ่ง และสามารถกระทำได้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ คือพระนิพพาน ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ความว่า มัชฌิมาปฏิปทาที่ตถาคตได้ตรัสรู้ อันเป็นปฏิปทา ก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณเป็นไปเพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพานนั้น คือ อริยมรรคมีองค์ 8 นอกจากนี้ ในคัมภีร์พระไตรปิฎกแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของอริยมรรคมีองค์ 8 ไว้หลายประการ ดังนี้ อริยมรรคมีองค์ 8 นี้ ชื่อว่าเป็นธรรมไม่มีกิเลส เป็น ไปเพื่อละข้าศึก เป็นปฏิปทา ก่อให้เกิดจักขุ ก่อให้เกิดญาณ เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพานนี้ ไม่มีทุกข์ไม่มี ความเบียดเบียน ไม่มีความคับแค้น ไม่มี ความเร่าร้อน และเป็นข้อปฏิบัติ เปรียบเหมือนเครื่องดนตรีประกอบด้วยองค์ 5 ที่ชื่อว่า มรรค เพราะชำกิเลสทั้ง หลายไปบ้าง ดำเนินไปสู่นิพพานบ้าง อันบุคคลผู้ต้องการนิพพานแสวงหาบ้าง อันบุคคลผู้ต้องการนิพพานพึงดำเนินไปบ้าง มรรค มีชื่อ เต็มว่า อัญญาสังคัมมรรค คือ ทางมีองค์ 8 ประการอันประเสริฐที่ทำให้คนให้เป็นพระอริยะ ดังนี้

สัมมาทิฐิ (ปัญญาอันเห็นชอบ) เป็นอริยมรรคข้อแรกในอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นมรรคที่สำคัญคือเป็นหัวหน้าแห่งอริยมรรคที่เหลือว่าจะมีอริยมรรคข้ออื่นๆ เกิดขึ้นตามมา ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิตฉันใด สัมมาทิฐิก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อการตรัสรู้เป็นจริงซึ่งอริยสัจ 4 ประการ ฉะนั้น ภิกษุผู้มีสัมมาทิฐิย่อมเป็นอันหวังสิ่งนี้ได้ คือจกัฐ์ติดตามเป็นจริงว่า ทุกข์คือดังนี้ เหตุให้เกิดทุกข์คือดังนี้ ความดับทุกข์คือดังนี้ ปฏิปทาให้ถึงความดับทุกข์ คือ 1) ความรู้ในทุกข์ 2) ความรู้ในทุกข์สมุทัย 3) ความรู้ในทุกข์นิโรธ 4) ความรู้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา

สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) ความดำริอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา คือสามารถยกจิตขึ้นสู่มหาบุคคล และสามารถยังจิตให้ตั้งมั่นอยู่กับสติปัฏฐาน 4 องค์ธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติในสัมมาสังกัปปะ คือ 1) ความดำริในการออกจากกาม 2) ความดำริในการไม่พยาบาท 3) ความดำริในการไม่เบียดเบียน ความตริภ โดยอาการต่างๆ ความดำริ ความที่จิตแนบสนิทในอารมณ์ ความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ สัมมาสังกัปปะ อันเป็นองค์มรรค นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ

สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) พุทธอุทธรกรรมอุทวินัย พุฒแล้วไม่เสียหาย มีแต่ดีฝ่ายเดียว การงดเว้นวจีทุจริต ได้เด็ดขาดจึงจัดเป็นสัมมาวาจาในมรรคได้ ความงดเว้น ความเว้นขาด เจตนา เป็นเหตุเว้นจากวจีทุจริต 4 การไม่ทำ การเลิกทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การกำจัดต้นเหตุ (แห่งวจีทุจริต 4) สัมมาวาจา อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า สัมมาวาจา

สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) หรือ การงานชอบ ได้แก่การกระทำที่เว้นจากความ ประพฤติชั่วทางกายสามอย่าง ทำการงานถูกต้องตามทำนองคลองธรรม คือ การงานที่ทำทางกาย วาจา ใจ ประกอบด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ความงดเว้น ความเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุเว้นจากกาย ทุจริต 3 การไม่ทำ การเลิกทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การกำจัดต้นเหตุ (แห่งกายทุจริต 3) สัมมากัมมันตะ อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ

สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) คือ เว้นจากเลี้ยงชีพผิดโดยทางที่ผิด เช่น โกงเขา หลอกหลวง สอพลอ บีบบังคับ ชูเชิญ ค้าคน ค้ายาเสพติด ค้ายาพิษ เป็นต้น สัมมาอาชีโว เป็นอยู่ ชอบ เพราะมีความเพียร เป็นอยู่ชอบ เพราะงดเว้นอย่างเด็ดขาด จากกายทุจริต 3 วจีทุจริต 4 องค์ ธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติในสัมมากัมมันตะ คือ 1) ละมิจฉาอาชีวะ 2) เลี้ยงชีพดีด้วยสัมมาอาชีวะ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากมิจฉาอาชีวะ การไม่ทำ การเลิกทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การ กำจัดต้นเหตุ แห่งมิจฉาอาชีวะ สัมมาอาชีวะ อันเป็น องค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ

สัมมาวายามะ (เพียรชอบ) คือ ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานอย่าง จริงๆ เพื่อให้หลุดพ้นไปจากกิเลสและกองทุกข์โดยเร็วพลัน บรรเทาความเพียรทางใจ ความ ขะมักเขม้น บากบั่น ขวนขวาย ความพยายาม อุตสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความมุ่งมั่นอย่างไม่ทอดทิ้ง ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความเอาใจใส่ธุระ วิริยะ วิริยนทรีย วิริยพละ สัมมาวายามะ วิริยสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ

สัมมาสติ (ระลึกชอบ) คือ ระลึกในสติปัฏฐาน ระลึกอยู่กับกาย เวทนา จิตธรรม สติ ตามระลึก หวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ไม่เลือนลอย ความไม่หลงลืม สติ สตินท รีย์ สติพละ สัมมาสติ สติสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์มรรคนับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า สัมมาสติ

สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) หมายถึง ตั้งจิตมั่นชอบ มีใจจดจ่ออยู่กับรูปนาม และ
 ศิล สมาธิ ปัญญา จนกระทั่งถึงมรรค มีโสดาปัตติมรรคญาณ เป็นต้น องค์ธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติใน
 สัมมาสมาธิ คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังคจกคาม และอกุศลธรรมทั้งหลาย 1) บรรลุปฐมฌาน ที่มี
 วิตกมวิจาร์ มีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตก วิจาร์สงบระงับไปแล้ว 2) บรรลุทุติยฌาน
 ที่มีความผ่องใสในภายในมีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจาร์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิด
 จากสมาธิอยู่ เพราะปีติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะเสวยสุขด้วยนามกาย 3) บรรลุ
 ตติยฌาน ที่พระอรหันต์ทั้งหลายกล่าวสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกข์
 ได้ เพราะโสมนัส และโทมนัสดับไปก่อน 4) บรรลุจตุตถฌาน ที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์
 เพราะอุเบกขาอยู่ สภาวธรรมในมรรคมีองค์ 8 มีลักษณะดังนี้ ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่
 ความตั้งมั่น ความไม่ซัดส่าย ความไม่ฟุ้งซ่าน ความที่จิตไม่ซัดส่าย สมณะ สมาธิทรีย์ สัมมาสมาธิ
 สมาธิพละ สมาธิสัมโพชฌงค์ อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ เป็นต้น

รูปที่ 4.8 อริยมรรคมีองค์แปด

ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 4.6 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพเพื่อการสื่อ
 ความหมาย ดังต่อไปนี้

พญานาคหกเศียร

พญานาค หกเศียร เฉวียนฉวัด	เที่ยวขบกัด อารมณ्हก อยู่ผกผัน
ตา-หู-จมูก-ลิ้น-กาย-ใจ ไส้พัลวัน	รูป-เสียง-กลิ่น-รส-ฉวีกระสัน ธรรมารมณ्ह
พญาครุฑ ยุตขำ กำนาคไว้	มนุษย์ผ่าน ไปได้ โดยเหมาะสม
ด้วยเรือฝูง แปรลำ ทวนน้ำวน	ในถารธรรม งามอุดม สะดวกดี
มีมนุษย์ ถึงก่อน วอนเรียกขาน	ให้ทุกท่าน ตามมา อย่าผันหนี
ขอจงช่วย กันและกัน ให้ทันที	ถึงบุรี นิรวาณ ก่อนการตาย ฯ

พญานาคหกเศียร คือ อายุตนะทั้ง 6 หมายถึง สิ่งที่ต้องติดต่อกันอย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นสิ่งที่อาจจะติดต่อกันได้ หรือเป็นเครื่องติดต่อกันที่มีอยู่ประจำในร่างกายของคนทุกคน ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจมีไว้สำหรับติดต่อกับสิ่งภายนอก คือรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสผิวน้ำ และอารมณ์ที่รู้สึกด้วยใจ ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายถึงอายุตนะในฐานะที่เป็นหลักธรรม คำสอนที่สำคัญยิ่งในพุทธศาสนาไว้ว่า เป็นคำสอนที่มุ่งเน้นให้เกิดความรู้ความเข้าใจในระดับปรมาตมธรรม และศีลธรรม สมดังบทกลอนที่ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า (สิริवास (พุทธทาสภิกขุ), 2549, น. 714-715)

พญานาค หกหัว ตัวอินทรีย์	ในกายมี ครอบชุด มนุสสา
ตา-หู-จมูก ลิ้น-กาย-ใจ ในอัสตา	เที่ยวไขว่คว้า อารมณ्हก อกมาปรง
ต้องร้อนจิต ด้วยพิษ พญานาค	มีหลายหลาก ชั่วดี ตีกันยุ่ง
พญาครุฑ ยุตนาถ จัดลากจูง	ให้เรือฝูง แปรลำ ผ่านลำเค็ญ
อริยมรรค มีองค์แปด แผลฤทธิ์กล้า	มนุสสา พาตน พ้นยากเข็ญ
จากโลกีย์ สูโลกุตตร์ สุดเยือกเย็น	ช่วยกันและกัน ทุกชั้นเห็น เป็นเพื่อนจริง

อายุตนะ ทั้ง 6 หมายถึง บ่อเกิดหรือที่มา สิ่งหรืออะไรก็ตามที่เป็นที่ตั้งแห่งการกระทบ เป็นเหตุทำให้เกิดความรู้สึกในทางจิตใจขึ้นมาได้ เป็นบ่อเกิดของความรู้สึกที่มากกระทบทางตา กระทบทางหู ส่วน ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นอายุตนะภายใน อายุตนะนี้ก็เป็นสังขตะ คือสังขารที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ส่วนรูป รส กลิ่น เสียง โสภณูปะ ธรรมารมณ्ह เป็นอายุตนะภายนอก ทั้ง 6 เป็นรูป ธรรมที่เกิดขึ้นทางกาย และนามธรรมที่เกิดขึ้นทางใจ เป็นบ่อเกิดที่ตั้งแห่งการปรุงแต่ง

ทางจิตที่เกิดกิเลสและความทุกข์ จึงได้ชื่อว่า อายตนะ 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ชื่อว่าสมุทรร เพราะว่าเป็นที่จมของสัตว์ เมื่อมีอะไรๆ เข้ามากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจแล้วท่วมทับจิตใจ ไม่หลุดพ้นออกไปจากความรู้สึกทั้ง 6 ทางเพราะอายตนะภายนอกให้ความรู้สึกพอใจ นำปรารถนา น่ารัก พอใจ มีลักษณะน่ารัก เป็นที่ตั้งแห่งกามและเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด คือกามคุณ 5 อย่าง เป็นต้น

อารมณ์ หมายถึง สิ่งที่จิตจะเข้าไปกำหนดรู้ เรียกว่า อารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เปรียบดังสะพานหรือช่องทางที่จะให้ใจนั้นออกไปรับกับสิ่งที่เข้าไปกระทบรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เพราะอารมณ์ คือโลก โลกทั้งหมดก็คือสิ่งที่มากระทบ ที่เกี่ยวเกาะ ที่เกาะเหนี่ยวของจิตใจ เพราะมีจิตเป็นผู้เกาะ อารมณ์จึงเป็นสิ่งที่ถูกเกาะที่ห่วงเอาไว้ คือจิตจะไปห่วงเอายึดเอาสิ่งใดสิ่งนั้นเรียกว่าอารมณ์ (กรรณิการ์ ชาวเงิน, 2554, น. 63-73)

จากที่กล่าวมา ลักษณะโหราภาพพจน์ที่จิตรกรรมได้ใช้สื่อความหมายในภาพจิตรกรรมเพื่อการสื่อสารธรรม บนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงแรมสหพทางวิญญาณ สวนโมกขพลาาราม ดังนี้

อุปมานิต์น (Allegory)

อุปมานิต์น หมายถึง เรื่องที่มีความหมายสองชั้น คือเรื่องที่เล่าหรือพรรณานั้น มีความหมายที่สองแฝงไว้ในเรื่อง ผู้ประพันธ์ต้องการที่จะนำเสนอความคิดอันเป็นความหมายระดับที่สอง ที่ผู้อ่านต้องตีความหมายลงไปจากเรื่องที่เล่าอีกชั้นหนึ่ง

พญานาคหกเศียรที่กำลังชกกัด คือ สัญลักษณ์แทน อายตนะทั้ง 6 หมายถึง สิ่งที่ต้องติดต่อกันอย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นสิ่งที่อาจจะติดต่อกันได้ หรือเป็นเครื่องติดต่อกันที่มีอยู่ประจำในร่างกายของคนทุกคน ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจมีไว้สำหรับติดต่อกับสิ่งภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสผิวหนังและอารมณ์ที่รู้สึกด้วยใจ ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายถึงอายตนะในฐานะที่เป็นหลักธรรมคำสอนที่สำคัญยิ่งในพุทธศาสนาไว้ว่า พุทธศาสนาไม่สอนว่า มีอะไรสำคัญมากเท่ากับเรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นอายตนะภายใน และรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เป็นอายตนะภายนอก อาศัยกันแล้วก็เกิดเป็นความรู้สึกทางอายตนะนั้นๆ

ขึ้นมา ดังนั้นความรู้ความเข้าใจในอายตนะจะทำให้รู้แจ้งในอริยสัจ 4 คือ รู้จักโลก รู้จักเหตุให้เกิดโลก รู้จักความดับสนิทแห่งโลก รู้จักทางให้ถึงความดับสนิทแห่งโลกเป็นอย่างดี โดยใช้คำว่า “โลก” ซึ่งหมายถึงเป็นของหลอกหลวงเป็นของที่แตกทำลายยึดถือไม่ได้ แทนคำว่า “ทุกข์” ความรู้ความเข้าใจนี้จะทำให้เห็นว่า ทั้งหมดที่เกี่ยวกับโลกหรือความทุกข์นี้ เกิดขึ้น ตั้งต้น ตั้งอยู่ และดับไป เป็นคำสอนที่มุ่งเน้นให้เกิดความรู้ความเข้าใจในระดับปรมัตถธรรม และศีลธรรม (สิริवास (พุทธทาสภิกขุ), 2549, น. 715)

4.7 ผู้ดับไม่เหลือ

ผู้ดับไม่เหลือ หมายถึงความดับไปแห่งขันธทั้งหลาย ความดับไปแห่งที่ตั้งอุปาทานขันธ 5 เป็นความดับไปแห่งสิ่งที่แตกสลายได้ ได้แก่ ขันธ 5 เป็นความดับไม่เหลือแห่งขันธทั้งหลายซึ่งเป็นกองทุกข์ ได้แก่รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นความสิ้นไป เข้าไปสงบรำงับถึงความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งขันธทั้งหลาย อันเป็นที่ตั้งแห่งความถือมั่นคือความสิ้นไป ตั้งอยู่ไม่ได้แห่ง ชรา มรณะ กล่าวได้ว่า กองทุกข์ทั้งสิ้นนั้นได้แก่ ขันธทั้งหลายอันเป็นที่ยึดมั่นอยู่อาศัยเหตุกันแล้วเกิดขึ้นและดับไปเมื่อหมดเหตุนั้น ให้เป็นผู้มีปัญญาพิจารณาเห็นถึงขันธอันเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทานนั้น มีเกิดขึ้นและมีดับไป ในสมมติที่จิตตั้งมั่นเป็นอย่างดีแล้วดับลงไปด้วยอาการอย่างนี้ ธรรมทั้งหลายนั้นเกิดแต่เหตุพระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงความดับของเหตุนั้น และสิ่งที่แตกสลายได้เท่านั้นที่เกิด นอกจากทุกข์แล้วไม่มีอะไรเกิด นอกจากทุกข์แล้ว ไม่มีอะไรดับ ผู้เห็นความเกิดและดับไปของธรรมทั้งหลายนั้นก็ต้องมีจิตตั้งมั่นดีแล้วโดยชอบ ได้เฉพาะซึ่งสติในที่ว่างเห็นชอบด้วยปัญญา เมื่อเห็นอยู่อย่างนี้โดยมากย่อมเบื่อหน่ายคลายกำหนดและสลัดคืนซึ่งความยึดมั่นในขันธทั้งหลายเหล่านั้นโดยความเป็นตัวตน เพราะความสิ้นไปแห่งอุปาทาน ทยอยไม่ถึงความก่อกำเนิดอีกต่อไปชาติก็ไม่ถึงความมีขึ้น ความตั้งอยู่ไม่ได้แห่ง ชรา มรณะ ย่อมไม่ปรากฏในที่นั้นๆ นี้เป็นความดับ เป็นความเข้าไปสงบรำงับ และความตั้งอยู่ไม่ได้แห่งกองทุกข์ทั้งสิ้น (ขันธ 5) เป็นความดับสนิทไม่มีเหลือ เป็นความสิ้นไปแห่งทุกข์ (คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, 2551ค, น. 69-137)

นิพพาน แปลว่า ดับ หมายถึง ความดับกิเลส เป็นเหตุแห่งความทุกข์ และกองทุกข์ทั้งปวง พระนิพพานนั้น เรียกว่า ความประเสริฐเลิศกว่าความสุขทั้งปวง เป็นความสุขวิเศษใหญ่หลวงยิ่งกว่าสุขในมนุษยและสวรรค์ชั้นพรหมโลก เป็นที่ระงับโคกของหมู่สัตว์ เป็นที่สิ้นไปแห่งวัฏฏะทั้ง 3 คือ กรรมวัฏ ได้แก่ กุศล และอกุศล 1 กิเลสวัฏ ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ 1 วิปากวัฏ ได้แก่ ผลแห่ง

บุญและบาป 1 นิพพาน เป็นธรรมที่พ้นจากตัณหา ความทะยานอยาก อุปาทาน ความยึดถือ และเป็นธรรมที่คลายความกำหนัดรักใคร่ในกามารมณ์ พระนิพพานจัดเป็นอสังขตธรรม คือไม่มีปัจจัยหรือธรรมคือกุศลและอกุศลใดที่จะปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงให้บังเกิดขึ้นเป็นอย่างอื่นไปได้ เป็นธรรมขั้นสูงสุด คือ โลกุตตรธรรม นิพพานนั้นเป็นธรรมที่ไม่มีความเศร้าโศก ไม่มีความอาลัยถึงสิ่งอันเป็นที่รัก เมื่อพลัดพรากจากไป และไม่ตีใจเมื่อได้ในสิ่งที่ตนปรารถนาจากความกำหนัด เกษมเป็นที่ดับทุกข์ได้ คือเมื่อปราศจากกิเลสที่เป็นเครื่องร้อยรัดอันนำสัตว์ให้ไปสู่ภพน้อยภพใหญ่ เป็นเหตุให้ได้รับความทุกข์ลำบากเดือดร้อนอยู่ในภพภวะนั้นๆ สิ้นกาลนาน เวียนว่ายอยู่ในภพน้อยภพใหญ่หาที่สิ้นสุดไม่ได้ เมื่อดับกิเลสได้แล้ว บรรลุถึงนิพพานแล้วสามารถตัดภพน้อยใหญ่ นั้นได้ คือหยุดเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะเสียได้ จะพบความสุขอันยอดเยี่ยม ดังพระบาลีที่ว่า นิพพานํ ปรมํ สุขํ แปลว่า นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง ไม่มีความสุขอื่นที่จะยิ่งไปกว่าพระนิพพานนี้ พระนิพพานได้ชื่อว่า เป็นเป้า หมายสูงสุดในพุทธศาสนา เพราะไร้ทุกข์ไร้กิเลส พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงสรรเสริญพระนิพพานว่าเป็นยอดสุข ท่านแสดงภาวะของนิพพานไว้ว่า มีความสงบจากเพลิงทุกข์เป็นลักษณะ มีความไม่แตกดับเป็นกิจ ไม่มีนิमितเครื่องหมายเป็นอาการปรากฏ มีความออกไปจากภพเป็นผล (คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงเตียง, 2551ค, น. 69-137)

รูปที่ 4.9 ผู้ดับไม่เหลือ
ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 4.9 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพเพื่อการสื่อความหมาย ดังนี้

ผู้ดับไม่เหลือ

อย่าเข้าใจ ไปว่า ต้องเรียนมาก	ต้องปฏิบัติ ลำบาก จึงพ้นได้
ถ้ารู้จริง สิ่งเดียว ก็ง่ายตาย	รู้ดับให้ ไม่มีเหลือ เชื้อก็หลง
เมื่อเจ็บไข้ ความตาย จะมาถึง	อย่าพรันพรัง หวาดไหว ให้หม่นหมอง
ระวังให้ ดีดี “นาที่ทอง”	คอยจดจ้อง ให้ตรงจุด หลุดได้ทัน
ถึงนาที่ สุดท้าย อย่าให้พลาด	ตั้งสติ ไม่ประมาท เพื่อดับชนธิ์
ด้วยจิตว่าง ปล่อยวาง ทุกสิ่งอัน	สารพัน ไม่ยึดครอง เป็นของเรา
ตกกะใด พลอยกะใจน ให้ดีดี	จะถึงที่ มุ่งหมาย ได้ง่ายเข้า
สมัครใจ ดับไม่เหลือ เมื่อไม่เอา	ก็ดับ “เรา” ดับตน ดลนิพพาน.

ดับไม่เหลือ เป็นความรู้ทุกชนิดที่โลกรู้ยิ่งเพิ่มความพลุ่งขึ้นของโลก เป็นไปเพื่อ “ความเกิด” ของ “ตัวตน” อันเป็นต้นเหตุของความทุกข์ คือ การเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ส่วนความรู้เพียงประการเดียวที่เป็นไปเพื่ออิสระและผาสุก คือ การรู้เพื่อดับ “ตัวตน” อันเป็นการดับทุกข์ในทุกแง่ ความรู้นั้น คือรู้ชัดว่า “สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นว่าเรา ว่าของเรา” อยู่ ตราบลมหายใจสุดท้ายของชีวิต (พุทธทาสภิกขุ, 2516ก, น. 22-23)

ผู้ดับไม่เหลือ หมายถึง ในภาพเป็นนักบวชร่างท้วม ศีรษะโล้นหูยาน คล้ายพระศรีอาริยมุตไตรย อยู่ในท่าขัดสมาธิพิสดาร ฝ่าเท้าประกบเข้าหากัน แลดูคล้ายตัวลอย นั่งพนมมืออยู่ โดยไม่ทุกข์ร้อนกับเปลวไฟที่กำลังลุกอยู่รอบๆ ตัว ปลายนิ้วแตะที่ปลายคาง พงจิตรวมไว้ที่ศูนย์กลางของอินทรีย์ คือ สะดือ ปรางค์เป็นกระแสดแห่งฉนวนสมาบัติ หรือกระแสดิจปรุจ แต่งแผ่ขยายให้เห็นสายไซแห่งปฏิจตุสมุขปาทธรรม หรือวัฏจักรของชีวิต คนเราอย่าเข้าใจผิดว่าต้องเรียนมากรู้มากปฏิบัติมากจึงจะพ้นทุกข์ได้ เพราะคนเราถ้าเรียนรู้อะไรเพียงสิ่งเดียวก็สามารถพ้นทุกข์ได้ (สุทธิพงษ์ ทองสร้าง, 2539, น. 110)

จากที่กล่าวมา ลักษณะโหราภาพพจน์ที่จิตรกรรมได้ใช้สื่อความหมายในภาพจิตรกรรม เพื่อการสื่อสารธรรม บนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงแรมสหพทางวิญญาน สวนโมกขพลาราม ดังนี้

สัญลักษณ์ (Symbol)

สัญลักษณ์แบบคตินิยม หมายถึง สัญลักษณ์ที่มีความหมายเป็นที่รู้จักกันดีทั่วไป ในหมู่คนที่มีภาษาและวัฒนธรรมประเพณีเดียวกัน มีที่มาจากความเชื่อ ความเข้าใจ ประเพณี และการยอมรับของคนส่วนใหญ่ เป็นที่รู้จักและยอมรับกันจนเป็นความหมายสากล

ภาพนึ่งสมาธิ หมายถึง ความตั้งมั่นแห่งจิต ความดำรงอยู่แห่งจิต ไม่หวั่นไหวกับ อารมณ์ภายนอกที่มากกระทบ หรือภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนดในอารมณ์เดียวในทางกุศล เป็นสมาธิตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ที่เริ่มด้วยสัมมาทิฐิ มีปัญญาเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เป็นสมาธิที่ควรคู่แก่การใช้งาน การแก้ปัญหาชีวิต การบำบัดโรคทางกายจิต และความเจริญก้าวหน้าแห่งสมาธิสู่วิปัสสนา อันเป็นทางแห่งปัญญาสู่การสิ้นสุดแห่งกองทุกข์ ซึ่งมีเพียงอย่างเดียวเท่านั้น เรียกว่า เอกัคคตา มี 3 ระดับ คือ 1) ระดับตั้งขนิณิกสมาธิ หรือสมาธิชั่วคราว คือ เป็นสมาธิขั้นต้น หมายถึงจิตที่ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ได้ชั่วขณะ 2) ระดับอุปจารสมาธิ หมายถึงสมาธิเฉียดๆ หรือสมาธิจวนจะแน่วแน่ เป็นสมาธิขั้นรับนิรวรณ 5 ก่อนที่จะเข้าสู่สภาวะแห่งฌาน 3) ระดับอัปนาสมาธิ เป็นสมาธิระดับสูง เป็นสมาธิแน่วแน่แนบแน่นอยู่ในอารมณ์ที่กำหนด ไม่ซัดส่ายไปไหน กิเลสไม่สามารถรบกวนได้ ในระดับอุปจารสมาธิเป็นสมาธิเมื่อจิตตั้งมั่นโดยละนิรวรณ ทั้ง 5 กล่าว คือ สิ่งที่กั้นจิตไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรมไม่ให้บรรลุความดี ประกอบด้วย (1) กามฉันทะ คือ ความพอใจรักในอารมณ์ที่ชอบใจ (2) พยาบาท คือ คิดปองร้ายผู้อื่น (3) ถีนมิทธะ คือ ความที่จิตหดหู่และเซื่องซึม (4) อุทธัจจกุกกุจจะ คือ ฟุ้งซ่านและรำคาญ และ (5) วิจิกิฉา คือ ความลังเลสงสัย

การฝึกสมาธิทางพระพุทธศาสนา ถือว่า เป็นอุบายให้ใช้สติ ควบคุมจิตให้สงบ เป็นกุญแจสำคัญในการเปิดแสงสว่างให้แก่โลก เป็นหนทางในการเข้าสู่สภาวะสูงสุดที่เรียกว่า “วิมุตติ” คือ ความหลุดพ้นแห่งจิต เพราะจิตเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุดของร่างกาย จิตเป็นผู้นำร่างกายเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามคำสั่งของจิต “อุปมาดัง ม้ากับคนขี่ หากผู้ขี่คุมบังเหียนบังคับม้าด้วยความชำนาญก็จะเดินทางไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างราบรื่น ถ้าหากว่าผู้ขี่ไม่ได้รับการฝึก

อย่างชำนาญหรือตั้งอยู่ในความประมาทเกินไปก็จะเดินทางไปสู่จุดหมายด้วยความลำบาก” ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์และเป้าหมายระดับสูงสุดของการเจริญสมาธิ ตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นการลงมือปฏิบัติและพิสูจน์ได้ด้วยการปฏิบัติจริง หากฝึกฝนปฏิบัติจนจิตอยู่ในภาวะของความเป็นอิสระปราศจากสิ่งรบกวน ปราศจากสิ่งอันชวนให้ยึดมั่นถือมั่นก็จะเกิดความสงบ การเกิดปัญญา นำไปสู่ทางพ้นทุกข์ ให้สติตั้งมั่นอยู่ในไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พิจารณา กาย เวทนา จิต ธรรม เป็นการบำเพ็ญอันเป็นฐานแห่งการบรรลุคุณวิเศษ เพื่อให้รู้เห็นความเป็นจริงถึงหนทางการดับทุกข์ และบรรลุถึง มรรค ผล นิพพาน (เจริญ ช่างচিত, 2557, น. 2-17)

4.8 ไล่เดือนเขียนจดหมายถึงมนุษย์

รอยไล่เดือน เกลื่อนไป ในผิวดิน	เป็นลวดลาย หลายระบิลหลายท่วงท่า
มีความหมาย ว่าอะไร ใครสงกา	หรือเห็นว่า ไร้สิ่ง น่าสนใจ
คือจดหมาย ไล่เดือน เตือนมนุษย์	ไม่รู้สิ้น รู้สุด มาแต่ไหน
ทั้งคืนวัน ขยันเขียน เพียรทำไป	มนุษย์อ่าน หรือไม่ ไม่อาวรณ
มันพร่ำบอก พร่ำสอน พร่ำอวนว่า	พร่ำพรรณนา ให้ระวัง ให้สังหรณ
ว่าสรรพสิ่ง เปลี่ยนไป ไม่ถาวร	ทุกๆ ตอน อนิจจัง อนัตตา
มันให้อัด-ถาธิบาย หลายแสนอย่าง	อุทาหรณ ต่างๆ ครบทุกท่า
รอยไล่เดือน เกลื่อนทั่ว พสุธา	ก็เพราะว่า ไล่เดือนรัก คนนักรอยฯ

คนเรารังเกียจขยะแขยงไล่เดือน ทั่วๆ ที่มันเขียนจดหมายถึงมนุษย์ในจดหมายที่เขียนเป็นรอยบนดิน แสดงถึงความแปรปรวน ความไม่เที่ยง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ของสิ่งทั้งหลาย อันแสดงถึงความไม่ยึดมั่นถือมั่นของไล่เดือน แต่คนนั้นช่างเกลียดชัง ต่อต้าน และขยะแขยงเรื่อยไป เรียกว่าเป็นการทำลายความหวังของผู้หวังดีอย่างน่าสงสาร จนกว่าจะ “อ่านจดหมายของไล่เดือน” เข้าใจ ก็จะเข้าถึงเจตนารมณ์ของธรรมนั้นได้อย่างไม่ลังเลอีกเลย (พุทธทาสภิกขุ, 2516ก, น. 37)

รูปที่ 4.10 ไส้เดือนเขียนจดหมายถึงมนุษย์

ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 4.10 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพเพื่อการสื่อความหมาย ดังนี้

บุคลาธิษฐาน (Personification)

บุคลาธิษฐาน หมายถึง ภาษาภาพพจน์ที่ใช้พรรณนา หรือกล่าวถึงอะไรก็ตามที่ไม่ใช่มนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ สิ่งของ ธรรมชาติ ความคิด หรือ นามธรรมราวกับว่าสิ่งต่างๆ ดังกล่าวเป็นมนุษย์ มีลักษณะนิสัย รูปร่างองค์ประกอบของมนุษย์ มีอากัปกริยาและพฤติกรรมเยี่ยงมนุษย์ การใช้ภาษาภาพพจน์ลักษณะนี้จะช่วยให้สารที่ต้องการสื่อความหมายทางอารมณ์ง่ายต่อความเข้าใจและแจ่มแจ้งขึ้นด้วย (ยุวพาส์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา, 2544, น. 38-43)

หมายถึง ในภาพรอยไข่เดือนที่มีอากัปภิกิริยาและการกระทำอย่างคน ด้วยการเขียนจดหมายถึงคนมากมายบนผิวดิน เป็นลวดลายต่างๆ กัน แล้วแต่ว่าใครจะมองให้เป็นอะไร ที่จริงแล้วไข่เดือนไม่ได้ตั้งใจกระทำ แต่มันเป็นของมันเอง มันไม่ได้เสแสร้งและมันก็ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงที่จะให้เกิดการกระทำอย่างนั้นได้ มันแสดงถึงความเป็นสังขธรรมตามธรรมชาติ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือความแปรปรวน ไม่เที่ยง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้น ดับไป ของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง อันแสดงถึงความไม่ยึดมั่น ถือมั่น ทุกสิ่งล้วนแสดงสังขธรรมแม้แต่ไข่เดือน ความแปรปรวนเป็นสิ่งที่ไม่ควรไปยึดมั่นถือมั่น ถ้าอ่านจดหมายจากไข่เดือนจบ ก็ จะรู้ว่าการศึกษาพระธรรมไม่ใช่สิ่งที่ยากเย็นเกินไป หากเป็นอยู่ด้วยสติแล้วไซ้ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบข้างตัวเราย่อมสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นธรรมะสอนใจได้ แม้กระทั่งไข่เดือน ธรรมชาติของไข่เดือนเมื่อเกิดขึ้นมาในโลกมีแต่สร้างประโยชน์ให้กับโลก มันช่วยพรุนดินให้ต้นไม้อื่นๆ ด้งอกงาม เป็นสัตว์ที่อยู่ในดินก็จริง แต่เมื่อมันจะตายมันจะขึ้นมาตายบนพื้นดิน เป็นประโยชน์แก่ไก่ แก่นก ได้จิกกินเป็นอาหาร แต่ก่อนที่มันจะตายยังได้เขียนร่องรอยเอาไว้ อีก ร่องรอยอันนี้แหละคือจดหมายที่เขียนฝากเอาไว้ให้กับมนุษย์ เพื่อมนุษย์จะได้ อ่าน ได้ศึกษาเรื่องราวของชีวิต แม้แต่ไข่เดือนก่อนตายยังฝากร่องรอยเอาไว้ให้กับโลกมนุษย์ (สุทธิพงษ์ ทองสร้าง, 2539, น. 41)

4.9 ปาณาติบาต

พระมหาทิว สุวานวโร (อ่อนปัสสา) (2534, น. 53-64) ได้กล่าวว่า ปาณาติบาต หมายถึง การยั้งสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป “ปาณะะ” หมายถึง สัตว์ที่มีลมปราณ หรือสัตว์ที่มีชีวิต มีจิตวิญญาณ ได้แก่ มนุษย์ และสัตว์ดิรัจฉานทุกชนิด ส่วนอติบาต แปลว่า เร็ว หรือก้าวล่วงความเปียดเบียน เมื่อรวมกันแล้ว แปลว่า ให้สัตว์ หรือให้สิ่งมีชีวิตนั้นๆ ให้ตกไปโดยเร็ว หมายถึง ให้สัตว์หรือสิ่งมีชีวิตนั้นตายไปก่อนที่จะถึงกำหนดอายุของตนด้วยอุบัติเหตุ เช่น ถูกไฟไหม้ ถูกน้ำท่วม หรือถูกอาวุธ หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้น

รูปที่ 4.11 แร้วทั้ง 3 คือ ภาพทั้ง 3

ที่มา: ผู้วิจัย

จากที่กล่าวมา ลักษณะโวหารภาพพจน์ที่จิตรกรรมได้ใช้สื่อความหมายในภาพจิตรกรรม เพื่อการสื่อสารธรรม บนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงแรมสหพทางวิญญาน สอนโมกขพลาราม ดังนี้

ก. สัญลักษณ์ (Symbol)

สัญลักษณ์ หมายถึง โวหารภาพพจน์ชนิดหนึ่ง ที่ใช้กันจนเป็นที่รับรู้และยอมรับกันทั่วไป อาจเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ได้ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนหรือสิ่งแทนของอีกสิ่งหนึ่งอาจเป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรมหรือความคิดที่เป็นนามธรรมก็ได้ แต่บางครั้งก็รับรู้กันเฉพาะในสังคมใดสังคมหนึ่ง

คนทำการทารุณกรรม หมายถึง คนที่มีความผิดปกติทางพฤติกรรม และมีนิสัยเหี้ยมโหด ชอบทำร้าย ช่มเหล่งร่างกาย ชอบการกระทำทารุณทรมาณ กระทำด้วยความโหดร้ายต่อคนและสัตว์เดรัจฉานอย่างไม่ปราณี ให้ได้รับความทุกข์ยากลำบากทั้งทางร่างกายและจิตใจ ให้ได้รับความเจ็บปวด ความเจ็บป่วย ทูพพลภาพ หรืออาจมีผลให้สัตว์นั้นตาย เช่นการมัดมือมัดเท้าจนเป็นเหตุให้สัตว์นั้นได้รับความทุกข์ทรมาณ เป็นต้น (อมร อ่ำไรรุ่งเรือง, 2554, น. 17)

ข. การอุปมานิทัศน์ (Allegory)

อุปมานิทัศน์ หมายถึง เรื่องที่มีความหมายสองชั้น คือเรื่องที่เล่าหรือพรรณานั้น มีความหมายที่สองแฝงไว้ในเรื่อง ผู้ประพันธ์ต้องการที่จะนำเสนอความคิดอันเป็นความหมายระดับที่สอง ที่ผู้อ่านต้องตีความหมายลงมาจากเรื่องที่เล่าอีกชั้นหนึ่ง

พยาธิ คือ สัญลักษณ์ ที่เกิดจากโรคภัยเบียดเบียน หรือ ทุกขเวทนา แปลว่า “ความทุกข์ที่เกิดจากโรคเบียดเบียน” มนุษย์ และสัตว์ ถ้าไม่ตายเพราะอุบัติเหตุ หรือถูกทำร้ายอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ต้องตายเพราะโรคเบียดเบียน คนที่ไม่เคยเป็นโรคอะไรเลยในชีวิต ในที่สุดก็ต้องตายเพราะโรคชราเข้ามาครอบงำ และข้อที่น่าคิดพิจารณา คือ ความหิว ก็เป็นโรคร้ายชนิดหนึ่ง ดังบาลีว่า ชิคจฺฉา ปรมา โรคา ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง

มรณะ คือ สัญลักษณ์ ของความตาย แปลว่า “ทุกข์ คือ ความตาย” หมายถึง ความจุติ ความเคลื่อนไป จากหมู่มสัตว์นั้นๆ ความทำลายไป ความหายไป ความตายนั้นเป็นสิ่งที่มาทำลายชีวิต หรือตัดรอนชีวิตของเราให้สั้นไป จึงจัดเป็นความทุกข์เพราะความตาย กล่าวคือ มฤตยู การทำกาละ ความแตกแห่งขันธ์ ความทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์ของสัตว์เหล่านั้นๆ คือ ความขาดแห่งชีวิตที่เนื่องอยู่กับภพหนึ่ง มี 2 อย่าง คือ 1) กาลมรณะ ความตายไปตามกาลอันควร เพราะสิ้นบุญบ้าง เพราะสิ้นอายุบ้าง เพราะสิ้นไปทั้งสองอย่างนั้นบ้าง 2) อกาลมรณะ ความตายที่ไม่เป็นไปตามกาลอันควร เพราะมีกรรมเข้าไปตัดรอนมรณะ คือ ความตาย ในขณะที่ความถึงพร้อมสมบูรณ์แห่งปัจจุัจจะ เครื่องอาศัยอันยังให้อายุสืบต่อไปได้ เพราะความที่กรรมอันก่อนปฏิสนธิ มีวิบากสูงงอมเต็มที เรียกว่า ตายเพราะสิ้นบุญมรณะ คือ ความตายที่มีขึ้น เพราะความสิ้นอายุ เช่นมนุษย์มีอายุประมาณ 100 ปีแต่เพราะไม่มีสมบัติ เช่น คติ กาล และอาหาร จึงตายเสียเมื่อยังเยาว์วัย ชื่อว่า ตายเพราะสิ้นอายุส่วนมรณะ คือ ความตายที่มีแก่บุคคลมีปัจจุัจจะเครื่องสืบต่ออายุได้ แต่ถูกรกรรมเข้ามาขัดขวางอย่างปัจจุบันทันด่วน เช่น ถูกฆ่าทั้งโดยเจตนา และไม่เจตนา ชื่อว่า อกาลมรณะ (พระปัลลัตถวิฑู สุตฺตจิตฺโต (สื่ปกถัด), 2558, น. 16-51)

ค. การอ้างถึง (Allusion)

การอ้างถึง คือ การกล่าวถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน หรือวรรณกรรมอื่นๆ เป็นการแสดงความรอบรู้ของผู้เขียน และยังขยายถ้อยคำของงานวรรณกรรมนั้นให้ชัดเจนขึ้น เพื่อให้เกิดความหลากหลายและน่าประทับใจยิ่งขึ้น

วรรณกรรมเนื่องในพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับพญามาร หมายถึง สิ่งที่มา ล้างผลาญ ทำลาย หรือขัดขวางบุคคลให้ตายไปจากคุณงามความดี หรือขัดขวางไม่ให้บรรลุคุณงามความดี ชักนำให้คนกระทำการที่เป็นบาปกรรม จนถึงปิดกั้นไว้ไม่ให้เข้าใจสรรพสิ่งตามความเป็นจริง จำแนกไว้ 5 ประการ คือ 1) อภิสังขารมาร มาร คือ เจตนากรรมในอดีตภพ คือ ปุณฺณญาภิสังขาร คือ เจตนาอันเป็นบุญ อนุปุณฺณญาภิสังขาร คือ เจตนาคือบาปอกุศล และอาเนญชาภิสังขาร คือเจตนาที่ไม่หวั่นไหวในอรุปรมาณุกุศล 4 อภิสังขารมาร คือ เจตนาในอภิสังขารทั้ง 3 นี้เป็นเหตุให้ปฏิสนธิในภพภูมิต่างๆ เมื่อยังต้องปฏิสนธิ ยังต้องเกิดในภพภูมิต่างๆ อยู่ ย่อมไม่พ้นไปจากความทุกข์ได้ อภิสังขารคือเจตนากรรมเหล่านี้ที่ชื่อว่ามาร เพราะเป็นผู้ทำลายหรือกีดกันปิดกั้นหนทางที่บุคคลจะเข้าถึงความพ้นทุกข์ อภิสังขารมารนั้นปิดกั้นทางที่จะให้ถึงมรรคผลนิพพาน 2) กิเลสมาร คือกิเลส เพราะเมื่อบุคคลตกอยู่ในอำนาจของมันแล้ว ย่อมผูกมัดกำจัดขัดขวางมิให้บุคคลกระทำความดี พุดในสิ่งที่ไม่ควรพูด คิดในสิ่งที่ไม่ควรคิด ทำให้บุคคลทั้งหลายต้องได้รับความทุกข์ทั้งในปัจจุบันและอนาคตท่านจึงเรียกว่ากิเลสมาร 3) ชันธมาร มารคือเบญจขันธ์ เบญจขันธ์ที่ชื่อว่าเป็นมาร คือเป็นตัวขัดขวางการกระทำคุณงามความดี เพราะขันธ์ 5 เป็นสภาพที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งไม่มั่นคงถาวรมีอันแปรปรวนไปเป็นธรรมดา เสื่อมไป เพราะชราและพยาธิ ทำให้ไม่สามารถบำเพ็ญกุศลให้ถึงที่สุดได้ เพราะฉะนั้นขันธ์ 5 จึงชื่อว่าเป็นมาร มารคือเบญจขันธ์ 4) มัจจุมาร มารคือความตาย ความตายจัดเป็นมาร เพราะเป็นตัวการตัดโอกาสในการทำคุณงามความดี บางคนไม่เคยสนใจศึกษาปฏิบัติธรรมเลย พอหันมาสนใจก็มีเหตุให้ต้องตายไปเสียก่อนที่จะได้ศึกษา และปฏิบัติธรรมตามที่ตั้งใจ ความตายจึงเป็นมารอย่างนี้ 5) เทพบุตรมาร มารคือเทพบุตร เป็นหัวหน้าเทพบุตร ชั้นปรนิมมิตวสวตี เรียกว่า ทำวสวตีมาร ตามผจญพระพุทธเจ้ามาตั้งแต่ยังไม่ตรัสรู้ จนกระทั่งตรัสรู้แล้ว จากนั้นยังเที่ยวชักชวนให้คนทำความดี เลิกละการทำความดีเสีย เที่ยวชักชวนพระภิกษุภิกษุณีให้เลิกปฏิบัติ แล้วสึกมาเสวยกามสุข เทพบุตรองค์นี้จัดเป็นมาร เพราะคอยขัดขวางคนทั้งหลายไม่ให้ทำความดี โดยเฉพาะความดีขั้นสูงสุด คือ มรรคผลนิพพาน (คณาจารย์โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, 2551ก, น. 181-183)

4.10 กาเมสุมิจฉาจาร รากะศัตรุแห่งศานติ

กาเมสุมิจฉาจาร ในพจนานุกรม ให้ความหมายไว้ว่า การประพฤติผิดประเวณี ส่วนความหมายในพระไตรปิฎก “กาเมสุ” ได้แก่ วัตถุกาม และกิเลสกาม หมายถึง ส่วน “มิจฉาจาร” ได้แก่ ความประพฤติลามกด้วยอำนาจของกิเลสกาม ในอรรถกถามังคลัตถที่ปนี ได้อธิบายไว้ว่า “กาเมสุ” แปลว่าความประพฤติเอื้อเฟื้อด้วยดีในกรรมของคนคู่กันทั้งหลาย ส่วนคำว่า “มิจฉาจาร” แปลว่า ความประพฤติอันทรามที่บัณฑิตติเตียนโดยส่วนเดียว กล่าวคือ “กาเมสุมิจฉาจาร” หมายถึง พฤติกรรมทางเพศที่บัณฑิตทั้งหลายติเตียน กล่าวคือ เป็นการประพฤติผิดจริยธรรมทางเพศและในกามทั้งหลาย และในสังคิตติสูตร ได้กล่าวว่า “เมถุนสมาจาเรสุ หมายถึง การมีพฤติกรรมทางเพศ สัมพันธ์ ซึ่งยังไม่ได้ชี้ชัดลงไปว่าถูกหรือผิด หรือการประพฤติเมถุนธรรมนั้นมี 2 ประการ คือ ยินดีในภรรยา สามีของตนเอง และยินดีในภรรยาสามีของผู้อื่น ความประพฤติในเรื่องเมถุน 2 ลักษณะนี้ ชื่อว่ากามเพราะเป็นธรรมอันบุคคลพึงปรารถนาน่าใคร่ น่าพอใจ

มูลเหตุของกาเมสุมิจฉาจาร หมายถึง ต้นกำเนิดของกาม และการประพฤติผิดในกาม ถ้าไม่มีการประกอบกาม การประพฤติผิดในกามก็จะไม่เกิดขึ้น เพราะกาม มีทั้งถูกและผิด มีทั้งดีและชั่ว ในความหมายทั่วไปของปุถุชน ซึ่งมีหลักเกณฑ์ทางจริยธรรมคือองค์ประกอบของศีลข้อ กาเมสุมิจฉาจาร เป็นเครื่องตัดสินว่าถูกหรือผิดตามหลักจริยธรรมในพุทธปรัชญา ดังนั้น “กาม” ในที่นี้ หมายถึง พฤติกรรมทางเพศสัมพันธ์ สำหรับมูลเหตุของพฤติกรรมดังกล่าว นั้น มาจากกาม 2 ประการ คือ กิเลสกาม หมายถึง กิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดความใคร่ ความปรารถนาที่จะมีเพศสัมพันธ์ เรียกว่า “กามตัณหา” คือความทะยานอยากในกามคุณ มีมูลเหตุมาจากภายในจิตใจที่มีกิเลสตัณหา และในส่วนที่มาจากวัตถุภายนอกได้แก่ กามคุณทั้ง 5 ประการ อันเป็นสิ่งที่น่ารักน่าใคร่ ทำให้กิเลสตัณหาตื่นตัวเจริญงอกงามขึ้น และพยายามไขว่คว้ามาสนองอารมณ์ ตามความปรารถนาของกิเลส เรียกว่า วัตถุกาม ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ คือการสัมผัสทางกาย (พระมหาปัญญา ชาญปัญญา (ดาบพลหาร), 2536, น. 12-27)

รูปที่ 4.12 รากะศัตรูแห่งศานติ

ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 4.12 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพเพื่อการสื่อความหมาย ดังต่อไปนี้

ก. รากะศัตรูแห่งศานติ

รากะ ศัตรู แห่ง ศานติ “พอรากะ กลัดกลุ้ม หุ้มห่อจิต ตากีพิศ เฟ่งแต่หน้า รากะสี ไม่เห็นส่วน อื่นใด เหมือนไม่มี เห็นนาคี เป็นมัจฉา นากอดรัดข” ภาพนี้ แสดงให้เห็นอำนาจของความเห็นแก่ตัวทำให้คนตาบอด เห็นงูเป็นปลา ก็เอามากอดรัดไว้ รากะก็คือความอยากในเหยื่ออีกนั่นเอง และเพราะเหยื่อมันให้ความสนุก ความอร่อย เขาจึงต้องการกินคนเดียว หรือพวกเดียว เขาจึงพยายามรวบเอาไว้แต่ผู้เดียว

ศานติ คือ ความสงบเย็นทางจิตใจ เป็นของมือตัวเอง เป็นอยู่เองตามธรรมชาติ หากเพียงแต่ป้องกัน อย่าให้เกิดรากะเกิดความอยากในเหยื่อ จิตก็จะสงบเย็นเอง ไม่ต้องขวนขวายใดๆ ทั้งสิ้น ในการป้องกันอย่าให้รากะเกิดขึ้นนั้น จำเป็นต้องรู้จักโทษอันร้ายกาจของมัน จะรู้จักโทษอันร้ายกาจของมันได้ ก็ด้วยการมองชีวิตในด้านใน คือ ด้านจิต ด้านวิญญาณ โดยการเฝ้าสังเกตพิจารณาความรู้สึกต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับจิตภายหลังที่ตากระทบรูป หูได้ยินเสียงว่ามันเกิดพอใจ ไม่พอใจ (เวทนา) หรือไม่ หากเกิดมันจะส่งผลให้เกิดรากะหรืออยากในเหยื่อนั้นหรือไม่ เมื่อ

อยาก จิตมันร้อนอย่างไร หากรู้สึกและมองเห็นได้ด้วยตนเองดังกล่าว นั่นชื่อว่าเห็นโทษอันร้ายกาจของมัน ก็เกิดเข็ดขยาดต่อการที่จะไปก่อให้มีไฟกองโตขึ้นเผาผลาญจิตอีก หากเห็นได้ลึกซึ้งเท่าใด จะมี “สติ” มากขึ้นเท่านั้น สติ คือ ความระลึกถึงโทษอันร้ายกาจของมันนั่นเอง เผลอสติก็คือเมื่อตระทบรูปแล้ว ไม่รู้สึกถึงโทษของมันในขณะนั้น มันก็ปรุงทยอยขึ้นมาจนเกิดราคะจิตก็จะร้อนเป็นไฟอีก (พุทธทาสภิกขุ, 2516ก, น. 8-10)

ข. ศีลข้อที่ 3

ศีลข้อที่ 3 กาเมสุ มิจฉาจจรา เวระมะณี สิกขาปะทัง สมายิยามิ แปลว่า ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการประพฤตินอกกาม “กาม” ในที่นี้หมายถึง กิริยาที่รักใคร่กันทางประเวณี หมายความว่า งดเว้นจากความประพฤตินอกกามที่จะล่วงละเมิดคู่ครองของผู้อื่น การล่วงเกินในขอบเขตของความเป็นสามี-ภรรยา ที่เป็นไปทางกาย ในการประพฤติกล่วงละเมิด จะมีโทษมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับความดีของผู้ถูกละเมิด ความแรงของกิเลส และความพยายาม เช่น ผู้ถูกละเมิดประกอบด้วยคุณความดีมาก ย่อมมีโทษมาก แต่ถ้าประกอบด้วยคุณความดีน้อย ย่อมจะมีโทษน้อย และถ้ามีความพอใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย แต่มีความพยายามมากก็มีโทษมาก มีความพยายามน้อยก็มีโทษน้อย องค์หรือข้อห้ามสำหรับชายและหญิงมิให้ประพฤตินอกกามได้นั้นต้องประกอบด้วยองค์ 4 ประการ คือ 1) อคมนียวัตถุ คือ วัตถุอันไม่ควรล่วงละเมิด (หญิงชายต้องห้าม) 2) ตสุมี เสวนจิตตํ คือ จิตคิดจะเสพในวัตถุที่ไม่ควรล่วงละเมิดนั้น (มีเจตนาจะเสพ) 3) เสวนปุโยโค คือ มีความพยายามในอันเสพ 4) มคฺเคน มคฺคปฺปฏิปตฺตือธิวาสนํ คือ ยินดีร่วมสังวาสกัน สิกขาบทนี้ บัญญัติขึ้นด้วยหวังจะป้องกันความแตกร้างในหมู่มนุษย์ (อมร อัมไพรุณเรือง, 2554, น. 19-20)

จากที่กล่าวมา ลักษณะโฆหารภาพพจน์ที่จิตรกรรมได้ใช้สื่อความหมายในภาพจิตรกรรมเพื่อการสื่อสารธรรม บนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงแรมสหพทางวิญญาน สวนโมกขพลาราม ดังนี้

ก. การอุปมา (Simile)

อุปมา หมายถึงการเปรียบเทียบอะไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของ รวมถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ โดยการเปรียบเทียบนี้จะต้องเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่ต่างจำพวกกัน และมีคำเชื่อม หรือคำกริยาบ่งบอกให้เห็นการเปรียบเทียบนั้น เช่น

พอราคะกลัดกลุ้มห่อหุ้มจิต ตาก็พิศเพ่งแต่หน้ารากลักษี
ไม่เห็นส่วนอื่นใดเหมือนไม่มี เห็นนาคีเป็นมัจฉาน่ากอดรัด

จากข้อความข้างบนภาพ เป็นการใช้อุปมาเพื่อให้เกิดภาพพจน์ของราคะอย่างชัดเจน ว่าพออำนาจของความเห็นแก่ตัวเกิดขึ้นก็ทำให้คนตาบอด มองเห็นนาคีเป็นมัจฉาก็เอามากอดรัดไว้ เพราะหลงติดใน รูปราคะ คือ ความติดแน่นในอารมณ์ทางใจอันมีรูปที่น่าพึงพอใจ เป็นต้น (พุทธทาสภิกขุ, 2516ข, น. 8-9)

ข. อุปลักษณ์ (Metaphor)

อุปลักษณ์ หมายถึง โวหารภาพพจน์ที่นำเอาสิ่งของที่ต่างกันสองสิ่งหรือมากกว่า แต่มีคุณสมบัติบางประการมาเปรียบเทียบ โดยเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรง เช่น “เป็น” หรือ “คือ” มาเชื่อม เช่น

“เห็นนาคีเป็นมัจฉาก็เอามากอดรัดไว้” ดังในภาพเป็นภาพงูใหญ่ ท่อนบนเป็นรูปหญิงเปลือยครึ่งตัว มีท่าที่เชื่อเชิญ ชายเปลือยกำลังก้าวไปหา ตามอำนาจราคะ จนเกิดความกำหนัดความยินดีในกาม และความใคร่ที่เกิดขึ้นเพราะความอยากในเหยื่อ จัดเป็น กามราคะ คือ ความติดแน่นด้วยอารมณ์กามอันน่าพึงพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย (พุทธทาสภิกขุ, 2516ข, น. 8-9)

ค. สัญลักษณ์ (Symbol)

สัญลักษณ์ หมายถึง โวหารภาพพจน์ชนิดหนึ่ง ที่ใช้กันจนเป็นที่รับรู้และยอมรับกันทั่วไป อาจเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ได้ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนหรือสิ่งแทนของอีกสิ่งหนึ่งอาจเป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรมหรือความคิดที่เป็นนามธรรมก็ได้ แต่บางครั้งก็รับรู้กันเฉพาะในสังคมใดสังคมหนึ่ง

นาคี หรือ งูนั้น เป็นสัญลักษณ์ ตัวแทนของความชั่วร้าย ความมืดมิด ล่อลวงให้หลงผิดติดอยู่ในกิเลสตัณหาอันชั่วร้ายที่มีพิษสงจากจกจรจคือ ทำให้คนทั้งโลกตกอยู่ภายใต้

อำนาจนั้น เป็นอันตรายต่อชีวิต ตามความเชื่อของชาวตะวันตก (ปรีชา พิณทอง, 2525, น. 418-419)

4.11 มุสาวาท

พระราชวรมุณี (ประยูร ปยุตโต) (2527, น. 236) ได้ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า “มุสา” หมายถึง เท็จ ปด ไม่จริง และคำว่า “วาตะ” หมายถึง คำพูด ถ้อยคำ สิทธิ ความเห็น ดังนั้นคำว่า “มุสาวาท” หมายถึง การพูดเท็จ การพูดปด คำเท็จ พูดโกหก พูดไม่จริง ได้แก่เจตนาที่ทำให้คนอื่นเข้าใจเรื่องไม่จริงไม่ว่าเป็นเรื่องจริงเรื่องเท็จ เรื่องจริงเป็นอยู่อย่างหนึ่ง แต่ผู้พูดตั้งใจจะพูดให้คลาดจากความจริง พูดหรือแสดงอาการอย่างอื่น ด้วยเจตนาทำให้ผู้ฟังเข้าใจเป็นอย่างอื่นจากความจริง “ได้แก่พูดปด พูดโกหก คือพูดไม่จริงด้วยความตั้งใจที่จะหักล้างประโยชน์ของคนอื่น ส่วนในพระวินัยปิฎกได้ให้ความหมายของคำว่ามุสาวาทไว้ว่า หมายถึง การกระทำที่จงใจให้คลาดเคลื่อนจากความจริง กล่าวรับแล้วปฏิเสธ กล่าวปฏิเสธแล้วรับ เอาเรื่องอื่นกลบเกลื่อนเรื่องอื่น กล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่ พูดนัดหมายไว้แล้วทำให้คลาดเคลื่อนจงใจพูดให้คลาดเคลื่อนจากความจริง ได้แก่การพูดของอนารยชน หรือ อนริยโฆหาร 8 อย่าง คือ 1) ไม่เห็น พูดว่าเห็น 2) ไม่ได้ยิน พูดว่าได้ยิน 3) ไม่ทราบ พูดว่าทราบ 4) ไม่รู้ พูดว่ารู้ 5) ไม่เห็น พูดว่าเห็น 6) ได้ยิน พูดว่าไม่ได้ยิน 7) ทราบ พูดว่าไม่ทราบ 8) รู้ พูดว่าไม่รู้ การพูดหรือการกระทำทั้ง 8 ประการนี้ เป็นการพูดหรือการกระทำตรงข้ามกับความจริง คือ ความรู้จริง แต่จงใจพูดให้คลาดเคลื่อนจากความจริง

มุสาวาท ยังมีคำที่นำมาใช้แทนหลายคำ แต่ละคำล้วนแต่มีความหมายของมุสาวาทแอบแฝงอยู่ในตัว เมื่อคำเหล่านี้ปรากฏในที่ใดความหมายของมุสาวาทย่อมปรากฏขึ้นในที่นั้น คำเหล่านี้มีทั้งใช้สำหรับชาวบ้าน ในวงวิชาการ และที่ปรากฏทางสื่อสารมวลชน ดังเช่นคำว่า ไม่มีสักจะ ไม่รักษาสักจะ ไม่รักษาคำพูด ไม่รักษาสัญญา ผิดสัญญา หลอกหลวง ต้มตุ๋น หน้าไหว้หลังหลอก เด็กเลี้ยงแกะ ขบวนการ 18 มงกุฏ บั่นน้ำเป็นตัว ของปลอม ของเทียม ของแก็ ปลอมแปลงเอกสาร สิ่งของ ลอกเลียนแบบสินค้า ยกเมฆ นั่งเทียนเขียนข่าว ข่าวเทียม โคมลอย เต้าข่าว ใสไซ้ เจ้าเล่ห์ ลิ่นเป็นปลาไหล พยานหลักฐานเท็จ ใสไคล้ ใสความ ใสร้ายป้ายสี ยัดข้อหา แอบอ้าง ล่อลวง คดโกง พุจริตคอร์ปชั่น ฮั้ว โฆษณาชวนเชื่อ หมกเม็ด สอดไส้ คนสองหน้า แก๊งตลกทอง ตระบัดสัตย์ คนลวงโลก เป็นต้น คำเหล่านี้ บ่งบอกถึงความหมายของมุสาวาททั้งโดยตรงและโดยอ้อม สร้างเรื่องเท็จให้คนหลงเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง เพื่อให้ได้มาและรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ เกียรติยศชื่อเสียงของ

ตนพรอคพวกหมู่คณะ และทำลายผู้อื่น ทำให้ตนหรือฝ่ายตนพินาศ หรือโยนความผิดให้กับผู้อื่น เมื่อนำคำข้างต้นมาวิเคราะห์พบว่า “มุสาวาท” เป็นคำพูดที่สับปลับ กลับกลอกเอาแน่นอนไม่ได้ (พระสมพงษ์ ติกุชฌโม (ราชเจริญ), 2541, น. 12)

รูปที่ 4.13 พญาเหี้ยโพธิสัตว์ดำฤาษีลวง
ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 4.13 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพ เพื่อการสื่อความหมาย ดังนี้

ก. ฤาษีลวงเหี้ย

พุทธทาสภิกขุ (2516ข, น. 14-17) ได้กล่าวว่า ฤาษีแต่เปลือกรูปหนึ่ง นุ่งหนังเสือ ทั้งเล็บเกี้ยวเหมือนฤาษีทั่วไป นั่งบำเพ็ญภาวนาอยู่ที่ชาวป่าแห่งหนึ่ง คณะจะให้ชาวบ้านผ่านไปมาเห็นการปฏิบัติของตัว ตามปรกติเมื่อท่านฉันอาหารเสร็จแล้ว อาหารเศษที่เหลือท่านก็เลี้ยงเหี้ยที่อยู่จอมปลวกข้างๆ อาศรม ต่อมาวันหนึ่ง ทายิกาได้นำอาหารมีแกงกับมาถวายแก่ท่านถึง

ที่อยู่ ด้วยความดีในรสอาหารอันโอชะมีอันนั้น ฤๅษีจึงได้ถามทายิกาคนนั้นว่า “แกงอะไรจึงได้มีรสชาติพิเศษถึงปานนี้” เจ้าของทานพาชื่อ แจ้กับท่านว่า “เป็นแกงเนื้อเหี้ย” รุ่งขึ้นเช้า ฤๅษีตื่นแต่เช้าตรู่ ครอบงำทางตามความคิดได้แล้วก็ออกภิกขาจารเครื่องแกงจากชาวบ้าน ได้พอเพียงแล้วก็กลับมาสู่อาศรมของตน แกล้งนั่งหลับตาภาวนาตามวัตรปฏิบัติอย่างเคยมา ที่มีมือข้างขวากำท่อนไม้ไว้ ด้วยหมายจะฆ่าพญาเหี้ยแกงกินเสีย ด้วยจิตใจรสอาหารเป็นหนักหนา

พญาเหี้ยนี้เป็นเหี้ยโพธิสัตว์ที่แสนฉลาด ครั้นสังเกตเห็นอาการพิรุณของผู้ที่ตนหลงคารพมานาน ก็แปลกใจว่า ทำไมหนอ วันนี้ฤๅษีท่านจึงนั่งหลับๆ ลืมๆ ชอบกลอยู่ จึงมิได้ประมาท ฤๅษีรอคอยไม่ได้ เพราะฤทธิ์ของตัณหาทางลิ้นจืด เห็นพญาเหี้ยออกมาจากจอมได้หน่อยเดียว ก็ขว้างไม้หมายประหาร ฝ่ายโพธิสัตว์เตรียมตัวอยู่ก่อนแล้ว ก็กระโดดหลบเข้าจอมปลวกเสียทัน โผล่เฉพาะหัวออกมาดู มองฤๅษีด้วยดวงตาอันดูแคลน ขยะแขยง เหมือนสตรีเห็นสัตว์เลื้อยคลาน พลังกล่าวคาถาบริภาษว่า

ข้าแต่ท่านผู้เขลาเมาโมหะ

ข้าฯเข้าใจว่า ท่านเป็นสมณะ	จึงเลยละไม่ระแวงระวังตัว
บัดนี้เอาไม้ขว้างเรา หมายประหาร	วิธีการมิใช่เป็นเช่นเจ้าขรัว
เป็นสมณะไม่ได้แล้ว เพราะน่ากลัว	ประโยชน์อะไรที่มุ่งหัวเกล้าชฎา
นุ่งห่มหนังเสือทั้งยังมีเล็บ	ในจิตเก็บแต่สิ่งรุงรงหนา
ภายนอกแต่งสีไว้ใช้พรางตา	ทำมายาหลอกชาวบ้าน เท่านั้นเอง.

ฤๅษีเห็นพลาดท่า ผิดหวัง ก็แกล้งกลบเกลื่อนว่า “ออกมาเถิดเหี้ย อย่าโกรธา จงออกมากินอาหารของเรา เมื่อกี้ฉันเราหยอกหลอกเล่น แกล้งทดลอง พอเห็นน้ำใจเจ้า”

โพธิสัตว์จึงดำขำว่า

ทุด! ฤๅษีชี้ร้ายใจเบา	ข้าเจ้าจักเข้าจอมปลวกมุด
ให้ลี้กร้อยชั่วตัวบรุษ	ไมไผ่ผุดออกรับสิ่งของท่าน
ผู้สำแดงมายาสาไทย	ประโยชน์อะไรจักกินซึ่งอาหาร
ของฤๅษีมีแต่เปลือก ทำเข้ามาน	ยอมอดตายดีกว่าด้านเช่นนั้นแล

ข. ศิลข้อที่ 4

ศิลปข้อที่ 4 มุสาวาทา เวระมะณี สิกขาปะทัง สะมาทิยามิ แปลว่า ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการกล่าวเท็จ หรือเว้นจากคำพูดที่บิดเบือนทำให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง การแสดงออกทางกิริยาอาการที่แสดงโดยเจตนาเพื่อจงใจให้ผู้อื่นเข้าใจผิด สร้างหลักฐานเท็จปลอม แปลงเอกสารหรือหลักฐาน การพูดให้ผู้อื่นเชื่อในถ้อยคำเท็จนั้นจัดเป็นโทษแห่งมุสาวาท มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับวัตถุ คือ เรื่องที่พูด เจตนา คือ จงใจประโยชน์ คือ พยายามพูด และบุคคลที่จะฟังคำเท็จนั้นมีคุณมากหรือน้อย เช่น พูดเท็จทำให้เสียหายย่อมมีโทษมากกว่าคำพูดโกหก ตลกคะนอง เป็นต้น (อมร อัมไพรุณเรือง, 2554, น. 20-21)

มุสา หมายถึงการพูดเท็จมีองค์ประกอบอยู่ 7 ประการ คือ 1) ปด ได้แก่ โกหกจังกๆ การพูดตรงข้ามกับความจริง เช่น เห็นแล้ว พูดว่าไม่เห็น รู้อยู่ พูดว่าไม่รู้ 2) ทนสาบาน ได้แก่ ทำผิดแล้วไม่ยอมรับว่าผิด 3) ทำเล่ห์กระเท่ห์ ได้แก่ การอวดอ้างตนว่าเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ ผู้วิเศษเกินความจริงทำให้คนหลงเชื่อถือและพากันนิยม 4) มารยา ได้แก่ การเสแสร้งทำกิริยาให้ตรงข้ามกับความจริง เช่น เจ็บน้อยแต่แกล้งทำเป็นเจ็บมาก เป็นคนทุศีลแต่ทำท่าเป็นคนมีศีล 5) ทำเลศ ได้แก่ ตั้งใจพูดเท็จ เล่นสำนวนเพื่อให้คู่สนทนาตีความคลาดเคลื่อนเอาเอง 6) เสริมความ ได้แก่ พูดเรื่องเล็กๆน้อยๆให้เห็นว่าเป็นเรื่องใหญ่ 7) อัจฉริย หมายถึง การพูดอาศัยข้อมูลเดิม แต่ตัดหัว หัวข้อความไม่ประสงค์จะให้ผู้ฟังเชื่อตาม เช่น การพูดประชดประชัน การพูดเสียดสี และเมื่อเรื่องมากแต่ปิดบังไว้ให้เห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย (คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงชีพ เพียรเพื่อพุทธศาสนา, 2552, น. 121)

ค. ปิสุณาวาจา

การพูดส่อเสียด หมายถึง การพูดยุยงคนที่ชอบพอให้แตกคอกัน เช่นการเก็บความข้างนี้ ไปบอกข้างโน้น เก็บความข้างโน้น มาบอกข้างนี้ ด้วยเจตนาที่จะให้เขาแตกร้าง หรือเกลียดกัน หรือต้องการให้เขารักตน เจตนารมณ์ของทางศาสนา ไม่ต้องการให้หาความดีความชอบด้วยการประจบสอพลอ โทษของปิสุณาวาจา จะมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับวัตถุ เจตนา ประโยค และบุคคล เช่น ยุยงสงฆ์หรือคณะบุคคลให้แตกร้าง ขาดความสามัคคีกัน มีโทษมากกว่ายุคน 2 คนให้แตกกัน เป็นต้น (คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงชีพ เพียรเพื่อพุทธศาสนา, 2552, น. 121)

อนุโลมมูสา หมายถึง “ถ้อยคำที่เป็นพวงมูสา ถ้อยคำที่จัดได้ว่าเป็นมูสา คือพูดเท็จ” การพูดไม่จริง แต่พูดไปโดยไม่หวังจะให้ผู้ฟังเชื่อตามและเข้าใจผิด จำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) พูดเสียดสี ได้แก่ กิริยาที่ว่าผู้อื่นให้เจ็บใจ ด้วยอ้างสิ่งที่ไม่เป็นจริง มาพูดเสียดแทงประชดประชัน 2) พูดสับปลับ ได้แก่ การพูดปิดด้วยความคะนองวาจา ผู้พูดไม่ได้ตั้งใจจะให้เข้าใจผิด พูดคำหยาบ คำตำหนิ มีเจตนาที่จะเสียดสีทำให้ผู้อื่นเสียใจ น้อยใจ เศร้าใจ ไม่สบายใจ ทุกข์ใจ คำพูดประเภทนี้มักเป็นคำพูดเสียดแทงทำให้เจ็บใจ และมักจะทำให้เกิดความรู้สึกโกรธแค้น อาฆาต พยาบาท และปองร้ายมากขึ้น เป็นต้น (อมร อ่ำไพ่รุ่งเรือง, 2554, น. 20)

ง. ผรุสวาจา

การพูดคำหยาบ หมายถึงคำด่า พูดกดให้ต่ำลง พูดหยาบช้าสามหายทำให้คนฟังเกิดความระคายใจ และส่อว่าผู้พูดเองเป็นคนมีสกุลต่ำ กิริยาพูดประชด คือพูดยกจนลอย, พูดกระทบ คือพูด เปรียบเปรยให้เจ็บใจ, แดกดัน คือพูดกระทบกระแทก, สบถ คือแข่งชกหักกระดูก, คำหยาบโตน คือ พูดคำที่สังคมรังเกียจ, คำอาฆาต คือ พูดทำให้คนฟังมีอันหวาดกลัวจะถูกทำร้าย , และคำด่า เช่น คำว่า กู มึง ไอ้ อี โทษของผรุสวาจา มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ เจตนา ประโยค และบุคคล เช่น พูดคำหยาบกับบิดามารดา หรือกับพระภิกษุสามเณร ย่อมมีโทษมากกว่าพูดคำหยาบกับชาวบ้าน เป็นต้น ดังนั้นเจตนารมณ์ของทางศาสนา ต้องการให้เป็นสุภาพชน รู้จักสำรวมวาจาของตน ไม่ก่อความระคายใจให้แก่ผู้อื่นด้วยคำพูด (คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงเชียง เพียร 2552, น. 121-122)

จ. สัมผัสปลลาปะ

การพูดเพื่อเจ้อ หมายถึง การพูดเหลวไหล ไม่เป็นประโยชน์ ไม่มีเหตุผล ไร้สาระ ไม่ถูกกาลเทศะ กล่าวคือ พูดพล่อยๆ สึกแต่ว่ามีปากอยากพูดก็พูดไปหาสาระอะไรไม่ได้ โทษของสัมผัสปลลาปะ มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ เจตนา ประโยค และบุคคล เช่น พูดเพื่อเจ้อเป็นอาจิณ ย่อมมีโทษ กล่าวคือ ขาดความเชื่อถือจากบุคคลอื่นมากกว่าพูดเพื่อเจ้อ เพราะความสนุกสนานเป็นครั้งคราว ดังนั้น เจตนารมณ์ของทางศาสนา ต้องการให้เป็นคนมีความรับผิดชอบในคำพูดของตน(คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงเชียง เพียรเพื่อพุทธศาสน์, 2552, น. 122)

ปฏิสวระ ได้แก่ การสัญญากับผู้อื่นแล้วไม่ปฏิบัติตามคำพูดนั้น หรือว่าปฏิบัติไม่ได้จนทำให้ผู้อื่นเสียผลประโยชน์ คือ การรับคำแล้วไม่ทำตาม มีลักษณะดังต่อไปนี้ 1) ผิดสัญญา ได้แก่ ทั้งสองฝ่ายได้ทำสัญญาแก่กันว่าจะทำเช่นนั้นๆ แต่อีกฝ่ายหนึ่งบิดพลิ้วไม่ทำตามสัญญา 2) เสียสัตย์ ได้แก่ ให้คำสัญญาแก่เขาฝ่ายเดียว ภายหลังบิดพลิ้วไม่ได้ทำตามคำนั้น 3) คินคำ ได้แก่ รับปากว่าจะทำสิ่งนั้นๆ ให้ ภายหลังหาทำไม่ (อมร อัมไพรุ่งเรือง, 2554, น. 21)

จากที่กล่าวมา ลักษณะโวหารภาพพจน์ที่จิตรกรรมได้ใช้สื่อความหมายในภาพจิตรกรรมเพื่อการสื่อสารธรรม บนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงแรมสหพทางวิญญาณ สนวนโมกขพลาราม ดังนี้

ก. การอ้างถึง (Allusion)

การอ้างถึง คือการกล่าวถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน หรือวรรณกรรมอื่นๆ เป็นการแสดงความรอบรู้ของผู้เขียน และยังขยายถ้อยคำของงานวรรณกรรมนั้นให้ชัดเจนขึ้น เพื่อให้เกิดความหลากหลายและน่าประทับใจยิ่งขึ้น

เหี้ย พระโพธิสัตว์ ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 3 ภาคที่ 2 อรรถกถาแปล ขุททกนิกาย เอกนิบาตชาดก เรื่องที่ 8 ในอสังกัทานวรรค โคธชาดกที่ 142 หน้า 547-550 ว่าด้วย “ฤษีหลอกกินเหี้ย” มีใจความว่า พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภถึงพระเทวทัตผู้เป็นภิกษุผู้หลอก ลวงรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า กิณฺเด ชฎาหิ ทุมฺเมธ ดังนี้ ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ในพระนครพาราณสี พระโพธิสัตว์ถือปฏิสนธิในกำเนิดเหี้ย ครั้งนั้น ดาบสรูปหนึ่งได้อภิญญา 5 มีตบะกล้า อาศัยปัจฉินตคามตำบลหนึ่ง อยู่ ณ บรรณศาลาชายป่า พวกชาวบ้านช่วยกันบำรุงพระดาบสด้วยความเคารพ พระโพธิสัตว์ก็ได้อยู่ในจอมปลวกแห่งหนึ่ง ณ ที่สุดที่จิงกรมของท่าน ก็แลเมื่ออยู่ ณ นั้น ได้ไปหาพระดาบสวันละ 3 ครั้ง ทุกๆ วันฟังคำอันกอบปรไปด้วยด้วยเหตุด้วยผลแล้ว ให้อาหารแด่พระดาบสแล้วกลับไปสู่ที่อยู่ของตน พระดาบสก็อำลาพวกชาวบ้านหลีกไป ก็แลเมื่อพระดาบสผู้สมบุรณ์ด้วยศีลและวัตรนั้นหลีกไปแล้ว มีดาบสโง่งอื่นมาพำนักอยู่ในอาศรมบทนั้น พระโพธิสัตว์กำหนดว่า แม้ท่านผู้นี้ก็มีศีล จึงได้ไปสู่สำนักของเขาโดยนัยก่อนนั้นแล อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อเมษตั้งขึ้นในสมัยใช้กาล ยังฝนให้ตกลงมาในฤดูแล้ง ฝูงแมลงเม่าพากันออกจากจอมปลวกทั้งหลาย ฝูงเหี้ยก็พากันออกเที่ยวหากินแมลงเม่าเหล่านั้น พวกชาว บ้านก็พากันออกจับเหี้ยที่กินแมลงเม่าได้เป็นอันมาก แล้วจัดทำเป็น

เนื้อสัมผัส ปรงด้วยเครื่องปรุงอันอร่อยถวายพระดาบส ดาบสฉันเนื้อสัมผัสแล้วติดใจในรส จึงถามว่า เนื้อนี้อร่อยยิ่งนัก เนื้อนั้นเป็นเนื้อของสัตว์ประเภทไหน ครั้นได้ยินเขาบอกว่าเนื้อเหี้ย ก็ดำริว่าเหี้ย ตัวใหญ่มาในสำนักของเราจักฆ่ามันกินเนื้อเสีย แล้วให้คนขนภาชนะสำหรับต้มแกงและวัตถุดิบเนย ใสและเกลือ วางไว้ข้างหนึ่ง ถือไม้ค้อนซ่อนไว้ด้วยผ้าห่ม คอยการมาของพระโพธิสัตว์อยู่ที่ประตู บรรณศาลา นั่งวางท่าทำเป็นเหมือนสงบเสงี่ยมในเวลาเย็น

เหี้ย พระโพธิสัตว์คิดว่า เราจักไปหาดาบสแล้วออกเดิน ขณะที่กำลังเข้าไปใกล้ นั้นเอง ได้เห็นข้อผิดแผกแห่งอินทรีย์ของเขา จึงคิดว่า ดาบสนี้มิได้นั่งด้วยท่าทางที่เคยนั่งในวันอื่นๆ แม้จะมองดูเราในวันนี้เล่า ก็ช้าเลื่องเป็นที่เคลือบแฝง ต้องคอยจับตาดูให้ดี ดังนี้ พระโพธิสัตว์จึงไป ยืนใต้ทิศทางลมของดาบส ได้กลิ่นเนื้อเหี้ย จึงคิดว่าวันนี้ ดาบสโกงนี้คงฉันเนื้อเหี้ย ติดใจในรสแล้ว คราวนี้ มุ่งจะตีเราผู้เข้าไปหาด้วยไม้ค้อน แล้วเอาเนื้อไปต้มแกงกินเป็นแน่ ก็ไม่ยอมเข้าไปใกล้เขา ถอยกลับวิ่งไป ดาบสรู้ความที่พระโพธิสัตว์ไม่ยอมมา ก็คิดว่า เหี้ยตัวนี้คงจะรู้ตัวว่าเรามุ่งจะฆ่ามัน ด้วยเหตุนี้ จึงไม่เข้ามา แม้ถึงเมื่อมันจะไม่เข้ามา ก็ไม่พินมือไปได้ แล้วเอาไม้ค้อนออกขว้างไป ไม้ค้อนนั้นกระแทกเพียงปลายหางของพระโพธิสัตว์เท่านั้น พระโพธิสัตว์เข้าจ่อมปลวกไปโดยเร็ว ใฝ่ศีระะออกมาทางช่องอื่น กล่าวว่ เหวยชฎิลเจ้าเล่ห์ เมื่อเราเข้าไปหาเจ้า ก็เข้าไปหาด้วยสำคัญว่า เป็นผู้มีศีล แต่เดี๋ยวนี้ความเจ้าเล่ห์ของเจ้า เรารู้เสียแล้ว มหาโจรอย่างเจ้า บวชไปทำไมกัน เมื่อจะตี เตียนดาบส จึงกล่าวคาถานี้ว่า “เหวยชฎิลปัญญาทราม เจ้ามุ่งชฎาทำไม มุ่งหนังสือทำไม ข้างใน ของเจ้ารุงรัง เจ้ามีมัดดีแต่ภายนอก” ดังนี้

ดัง บาลี ที่ว่า (กินูเตหิ ชฎาหิ ทุมเมธ) ความว่า เหวยชฎิล ปัญญาทราม ไร้ความรู้ การมุ่งชฎานี้ อันผู้เว้นจากการเบียดเบียน จึงควรรำรังไว้ อธิบายว่าเจ้าปราศจากคุณ คือการ เว้นจากความเบียดเบียนเสียแล้ว จะมุ่งชฎานั้นไว้ทำไมเล่า (กินูเต อชินิสากุยา) ความว่า จำเดิม แต่เวลาที่เจ้าไม่มีสังวรคุณ อันคู่ควรกัน เจ้าจะมุ่งหนังสือทำไมเล่า (อพุกนุตรนุเต คหนิ ความว่า ภายในคือหัวใจของเจ้ารุงรัง หนาแน่นด้วยเครื่องรุงรัง คือราคะโทสะโมหะ (พาหิรมุปริมชุชสิ) ความว่า เจ้านั้น เมื่อภายในยังรุงรัง ยังมัดมัดดีข้างนอกด้วยการอาบน้ำเป็นต้น และด้วยการถือเพศ เมื่อมัดมัดดีข้างนอก เจ้าก็เป็นเหมือนกระโหลกน้ำเต้าที่เต็มด้วยรัง เป็นเหมือนตุ่มเต็มด้วยยาพิษ เป็นเหมือนจ่อมปลวกที่เต็มด้วยยสรพิษ และเป็นเหมือนหม้อที่วิจิตรเต็มด้วยคุณ ซึ่งเกลี้ยงเกลาแต่ ข้างนอกเท่านั้น เจ้าเป็นโจร จะอยู่ที่นี้ทำไม รีบหนีไปเสียโดยเร็วเถิด ถ้าเจ้าไม่หนีไป เราจักบอก ชาวบ้านให้ทำการขับไล่ฆ่าเจ้า พระโพธิสัตว์คุกคามดาบสเจ้าเล่ห์อย่างนี้แล้ว ก็เข้าสู่จ่อมปลวก

แม้ดาบสเจ้าเล่ห์ก็หลบไปจากที่นั่น “พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศานี้มาแล้วทรงประชุมชาดกว่า ดาบสโง่งในครั้งนั้น ได้มาเป็น พระเทวทัต ผู้เป็นภิกษุหลอกลวงนี้ ดาบสผู้มีศีลองค์นั้นได้มาเป็น พระสารีบุตร ส่วนโคธบัณฑิต (พญาเหี้ย) ได้มาเป็น เราตถาคต ฉะนี้แล”

4.12 “คุณ” ของสุรา

พระไตรปิฎก เล่มที่ 27 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 19 ขุททกนิกาย ชาดก ภาค 1 เรื่องกุมภชาดก. ว่าด้วยโทษของสุรา ได้กล่าวถึง ต้นกำเนิดของสุราไว้ว่า พรานป่าคนหนึ่ง ชื่อสุระ ได้ท่องเที่ยวไปในป่าหิมพานต์ ลูถึงต้นไม้ใหญ่ที่คาบไม่มีน้ำขัง ผลไม้ป่า เมล็ดข้าวที่นกคาบมากิน หล่นลงไปเป็นส่วนผสมทำให้กลายเป็นน้ำสีแดง มีรสประหลาด พวกนกป่าและลิงป่าตีมีเข้าก็เมา มายกลับไป ครั้นตื่นขึ้นมาก็ส่งเสียงร้อง พรานป่าเห็นเป็นที่ประหลาดก็ลองดื่มดูบ้าง แล้วก็เมา มาย มือหนึ่งจับนกที่ย่างไฟเคี้ยวกิน มือหนึ่งพอนำอยู่ไปมา ครั้นเห็นว่าดื่มคนเดียวไม่ออกรส เหมือนนักเลงสุราบาลสมัยนี้ พรานขี้เมา ก็ไปชวนญาติคนหนึ่งมาร่วมดื่มด้วย ต่อมาสองสหายพรานไพรคนหนึ่ง บรรพชิตหนึ่ง ก็ได้ทำให้บ้านเมืองที่ตัวเองเที่ยวไปต้องฉิบหายลงทุกเมือง ด้วยอำนาจของน้ำอันแสนวิเศษนี้

กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้ว่า พระเจ้าธรรมิกราชาสรรพมิตต์กำลังจะทำพิธีขิมเหล้าอยู่ที่เดียว ที่กลางอากาศนั้นเป็นท้าวสักกเทวราชแปลงกายเป็นพราหมณ์ มีรัศมีรุ่งเรือง ในมือถือหม้อน้ำที่มีชนิดเดียวกับที่พระเจ้าสรรพมิตต์จะขิม ท้าวสักกเทวราชประสงค์จะป้องกันท้าวสรรพมิตต์ให้พ้นจากอบาย ทรงดำริว่าถ้าพระเจ้าสรรพมิตต์นี้จะดื่มน้ำในหม้อแล้วไซ้รู้ สกอลชมพูทวีปจักพินาศฉิบหายเสีย เพราะเห็นว่าท้าวเธอเป็นธรรมิกราชา จึงได้ตะโกนโฆษณาสรรพคุณของน้ำในหม้อทองคำ นั้นว่า น้ำชนิดนี้วิเศษจริงแท้ บุรุษใดดื่มน้ำวิเศษนี้แล้ว ตกหลุมล้อมแล้วกินอุจจาระได้ ขอพระองค์อย่ารีรอ จงรีบดื่มเถิด

ท้าวสักกเทวราช ครั้นทรงประทานโอวาทแก่พระเจ้าธรรมิกราชาสรรพมิตต์แล้วด้วยประการฉะนี้แล ก็เสด็จไปยังสถานวิมานของพระองค์ทันที ฝ่ายพระราชาสัพมิตต์ รู้คุณวิเศษของน้ำชนิดนี้แล้ว ก็ถึงแก่พระเกศาชั้นขนพองสยองเกล้า กระทั่งพระบาทสนั่น ทรงรับสั่งให้เสนาบดีทูลหม้ออัปรียที่ใส่น้ำนั้นทิ้งเสีย แล้วฝังให้ลึกแสนลึก เพราะตระหนักใน “คุณ” อันวิเศษของมัน เทพยดาทั้งหลาย ตลอดจนไฟฟ้าผ่าแผ่นดินก็แซ่ซ้องสาธุการ แก่ธรรมิกราชาสรรพมิตต์ ด้วยประการฉะนี้แล (พุทธทาสภิกขุ, 2516ข, น. 29-31)

รูปที่ 4.14 พระอินทร์ ทรงจำแลงเพศเป็นพราหมณ์
ที่มา: ผู้วิจัย

รูปที่ 4.15 ฝูงชนตั้งวงตีมโหรี
ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 4.14-4.15 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพ เพื่อการสื่อความหมาย ดังนี้

ก. ยายหัวดี

มาจะกล่าวบทไป	ถึงสองตายายไม่ใกล้ฝั่ง
ยายหัวดี ตาว่า ไม่เชื่อฟัง	ดันทุรังทุ้มเถียงไม่อ่อนตาม
มั่นหมายมขอก ต้องเอาหนามเข้าปาง	ตาหายง เสแสรัง แกล้งร้องห้าม
อย่าไปปานะยายแม่โถมงาม	กูจะไป แกอย่าห้ามงการอะไร
เออยายจ๋า อย่าแบกหินใกล้ปากเหว	อ้ายคนเลวกูจะแบกหินก้อนใหญ่

สองตายายอยู่กินกันมานาน เพราะเหตุว่ายายเป็นคนหัวดี ไม่ยอมใคร ตาก็เบื่อ และรำคาญเต็มที จึงคิดที่จะสละยาย อยู่มาวันหนึ่งตาจึงออกอุบายแกล้งกล่าวว่า “เออ ยายวันนี้ แกอย่าไปปานะ” ฝ่ายยายก็รู้ว่าจะไป ตาก็ว่า “ถ้าไปปานะก็แกอย่าไปที่ปากเหวนะ” ยายก็ว่าข้าจะไปที่ปากเหวละ ตาเห็นสมคะเน ก็ห้ามเป็นครั้งสุดท้ายว่า “แกไปก็ไปเถิดแต่อย่าไปแบกหินก้อนหนักข้างปากเหวนะ” ยายก็ร้องตวาดว่า “ข้าจะแบกหินก้อนใหญ่ที่สุดหนักที่สุดแกจะทำไม” ยายตกเหว ตาหัวร่อตัวออกไป ตะโกนไชโยลั่นอยู่ลำพัง

ณ หุบเหวที่สถิตปีศาจร้าย	ขึ้นจากเหวไม่ได้เพราะมนต์ขลัง
จนกว่า “คนหัวดี” ตกมายัง	คำสาปสั่ง จึงจะสิ้นกระแสความ.

เป็นภาพตากล้องหัวร่ออหายน้อยคนเดียว เหตุเพราะยายหัวดีได้ตกลงไปในเหว สมใจ ส่วนภาพที่เป็นสัตว์ประหลาดแลปลิ้นยวนนั้น เป็นผีร้ายตัวหนึ่งที่พระเจ้าสาปไว้ว่า เมื่อมีคนหัวดีตกลงมาแทนนั้นแหละจึงจะพ้นคำสาปขึ้นจากเหวนี้ได้ ผีก็เลยรู้แน่ๆ ยายเป็นคนหัวดีจริงๆ เพราะไม่รับเลยพ้นคำสาปขึ้นจากเหวได้

พอเสียงผดุง ยายพลัดลงในหุบ	ปีศาจร้ายไล่ตะครุบตะคอกถาม
ว่าแกหรือดีอกว่าใคร ในเขตคาน	ยายตอบความ “กูไม่ดี” แล้วขาดใจ
ครั้นผีพ้นคำสาปสำนึกคุณ	เพราะเหตุตากรุณจึงหมอบไหว้
“ตาว่าแกอย่าเที่ยวเข้าสิงใคร”	ผีก็ยังให้สัญญาแล้วลาตา

พอเห็นตา ฝีกู้ว่าเป็นผู้มีพระคุณ จึงยอมรับคำของตาที่ว่า อย่าเที่ยวเข้าสิงใคร

เห็นบุรุษรูปร่างมั่งคั่ง	ก็เข้าอำอาศัยกินรักษา
ลูกขึ้นรำแลปลิ้นแล้วปลิ้นตา	ทั้งหมดมาอึ้งอลบริเวณ

ต่อมาฝีกได้ลืมสัญญาที่ให้ไว้กับตา ได้เข้าสิงชาวบ้านคนหนึ่งตามประสาของฝีกที่มักลืมอะไรง่าย ที่นี้ตามมาเห็นเข้ารู้ว่า ฝีกตัวเดิมผิดสัญญา เพราะแต่ก่อนฝีกยังไม่เคยปรากฏขึ้นในโลกนี้ เมื่อยายหัวดีออกเหว่นั้นแหละ จึงมีฝีกขึ้นเป็นครั้งแรก

พอตาเห็นจำได้ว่าฝีกเข้า	คว้าไม้เท้า เง้อ ยก ถกเขมร
ปากก็ด่าอปริย๋อ้ายฝีกเวร	ปีศาจเผ่นวิ่งหนีตาไล่ตี
ฝีกวิ่งไปสุดฤทธิ์	ตาตามติดพิชิตฝีก
ลงห้วยเขาพงพี	ลูบรวพตหิมาลัย
ถ้วนเจ็ดคามสมุทร	เร่งเร็วสุดสะดุดไม้
ล้มคว่ำคะมาไป	หัวฟาดยอดบรรพต

ตาเห็นดังนั้นก็โกรธ คว้าไม้ได้ก็ไล่ตีฝีก ฝีกวิ่งหนีไปสุดฤทธิ์ ตาก็ไม่ยอมแพ้ ไล่กันไปขึ้นเขาลงห้วย”

กะโหลกแตกแยกเป็นเสี่ยง	ปะทุเปรี้ยงก้องโลกา
น้ำมันฝีกกระเซ็นซ่า	ทั่วทุกแคว้นปฐพี
มาเถิดเหวย ร่วมวงดิมสุธา	ทั้งกัญชาหมากพลูและบุหรี
ของเสพติดทุกชนิดในโลกนี้	เชิญมาเสพสมองฝีกเกิดพวกเรา
น้ำมันฝีกดีหนอพอขาดปาก	ตัวสั้นอยากหน้าเขียวเหมือนฝีกเข้า
เหตุด้วยยาย “ไม่เชื่อฟัง” ดังเรื่องเก่า	“บาบแรก” เกิด จึงพระเจ้าลงโทษเอย

ในที่สุดฝีกก็หกล้มหัวฟาดยอดเขาพระสุเมรุ กะโหลกศีรษะปะทุแตกดังก้องไปทั้งโลก มัน สมองฝีกกระเซ็นไปทั่วทุกมุมโลก ไปอยู่ในแก้วเหล้า โนบุหรี กัญชา หมากพลู ในยาเสพติดทุกชนิด มนุษย์ทั้งหลายติดมันสมองฝีกจนจนถอนตัวไม่ขึ้น ยอมลดเกียรติแห่งความเป็นมนุษย์ลง

เป็นทาสของสิ่งที่แม้แต่ทารกก็หัวเราะเยาะได้ ครั้นสิ่งเหล่านั้นขาดปาก หน้าก็เขียว ปากก็ซีด มือ
สั้น เหมือนผีเข้า (พุทธทาสภิกขุ, 2516ข, น. 32-35)

ข. ศิลข้อที่ 5

ศิลปข้อที่ 5 สุราเมระยะมัชชะปะมาทฐฐานา เวระมะณี ลิกขาปะทัง สะมาทิยามิ
แปลว่า ข้าพเจ้าขอสมทานสิกขาบท คือ เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและ
เมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นสิ่งที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะ เหตุที่จะทำให้ศิลปข้อนี้ขาด
ได้นั้นต้องประกอบด้วยองค์ 4 คือ 1) มทนิยํ น้ำที่ดื่มนั้นเป็นน้ำเมา 2) ปาตุกมุขมตัจจิตฺตํ มีจิตคิด
จะดื่มน้ำเมานั้น 3) ตชฺชิว วายาโม มีความพยายามจะดื่มน้ำเมานั้น 4) ปิตปฺปเสวนํ น้ำเมานั้น
ล่องล่ำคองลงไป การดื่มสุราและเมรัยหรือของเสพติดให้โทษต่างๆ ย่อมเดือดร้อนในปัจจุบัน คือ
เสื่อมทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต นอกจากจะมีโทษต่อร่างกายแล้ว ยังบั่นทอนสติปัญญาอีกทั้ง
ยังก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ เช่น การฆาตกรรม ฉกชิงวิ่งราว อาชญากรรมทางเพศ การหลอกลวงต้ม
ตุ๋น และอุบัติเหตุต่างๆ ทั้งเป็นเหตุให้ทำผิดศิลปข้ออื่นๆ ได้ง่ายขึ้นด้วย เมื่อขาดสติก็จะก่อให้เกิด
ความประมาทในซึ่งมีผลกระทบต่อตนเองและสังคมโดยรวม การดื่มน้ำเอาจึงมีโทษมากหรือน้อย
ขึ้นอยู่กับ (1) อกุศลจิตหรือกิเลสในการดื่ม (2) ปริมาณที่ดื่ม และ (3) ผลที่เกิดจากการกระทำ
ผิดพลาดชั่วร้ายที่ตามมาจากการดื่มน้ำเมา และเมื่อตายไปก็ไปเกิดในอบายมีนรก เป็นต้น เมื่อเขา
กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ เพราะเศษของกรรมที่ยังหลงเหลืออยู่ ทำให้เขาเป็นคนบ้าใบ้ สมองเสื่อม
เพราะกรรมที่ตนทำไว้นั้นให้ผล ฉะนั้น คนที่ขาดศีลย่อมสร้างเวรภัยแก่ตนเอง

ในทีฆนิกายปาฏิกวรรค สังคาลสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสโทษแห่งการดื่มสุราเมรัย
ไว้ 6 ประการ “ดูกร คฤหบดีบุตร โทษในการประกอบเนืองๆ ซึ่งการดื่มน้ำเมาเป็น สุราและเมรัยอัน
เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท 6 ประการนี้ คือความเสื่อมทรัพย์อันผู้ดื่มพึงเห็นเอง 1 ก่อการทะเลาะ
วิวาท 1 เป็นบ่อเกิดแห่งโรค 1 เป็นเหตุเสียชื่อเสียง 1 เป็นเหตุไม่รู้จักละอาย 1 เป็นเหตุทอนกำลัง
ปัญญา 1 และได้ตรัสถึงโทษแห่งการล่องละเมิดหรือไม่มีศีลไว้ 5 ประการ คือ 1) แม้ตนเองก็ตีเตียน
ตนเองได้ 2) ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วย่อมตีเตียนได้ 3) กิตติศัพท์อันชั่วย่อมกระฉ่อนไป 4) หลงลืมสติตาย
5) หลังจากตายไปแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต และนรก การขาดศีล 5 นั้นมีโทษมาก
เพราะทำความเดือดร้อนให้ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นทั้งในปัจจุบันและอนาคต เมื่อตายไปก็ไปเกิดใน
อบาย มีนรก เป็นต้น เมื่อกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ เพราะเศษของกรรมที่ยังหลงเหลืออยู่ ทำให้เขา

เป็นคนบ้าใบ้ สมองเสื่อม เพราะกรรมที่ตนทำไว้นั้นให้ผล ฉะนั้น คนที่ขาดศีลย่อมสร้างเวรภัยแก่ตนเอง “คนบางพวกยอมเข้าถึงครรรค์ บางพวกมีกรรมอันลามก ย่อมเข้าถึงนรก ส่วนผู้ที่มีคติที่ดี ย่อมไปสู่สวรรค์ และผู้ที่ไม่มีความสะอาดยอมถึงปรีณิพพาน (อมร อัมไพรุณเรือง, 2554, น. 21-33)

จากที่กล่าวมา ลักษณะโหราภาพพจน์ที่จิตรกรรมได้ใช้สื่อความหมายในภาพจิตรกรรมเพื่อการสื่อสารธรรม บนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงพยาบาลทางวิญญาณ สวนโมกขพลาราม ดังนี้

ก. อุปมานิทัศน์ (Allegory)

อุปมานิทัศน์ หมายถึง เรื่องที่มีความหมายสองชั้น คือเรื่องที่เล่าหรือพรรณานั้น มีความหมายที่ซ่อนแฝงไว้ในเรื่อง ผู้ประพันธ์ต้องการที่จะนำเสนอความคิดอันเป็นความหมายระดับที่สอง ที่ผู้อ่านต้องตีความหมายลงไปจากเรื่องที่เล่าอีกชั้นหนึ่ง

ผีสุรา คือ สัญลักษณ์ใช้เรียกแทน คนที่ชอบดื่มสุรา เบียร์ ไวน์ และเสพสิ่งเสพติดอื่นๆ ที่มีผลร้ายต่อร่างกาย เช่น บุหรี่ ฝิ่น กัญชา ยาบ้า ยาอี และสารระเหยต่างๆ เรียกว่า นักเลงสุรา สิ่งเหล่านี้เมื่อติดแล้วก็ยากที่จะเลิกได้ จนทำให้เสียทรัพย์ เป็นต้นเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท เมื่อดื่มหรือเสพสิ่งเหล่านี้จนเมามาก็ขาดสติที่จะยับยั้งซึ่งใจถึงผลร้ายที่จะตามมา ก่อเหตุทะเลาะวิวาททำร้ายถึงขั้นฆ่ากันตาย คนที่ติดสุรายาเมาต่างๆ สามารถทำสิ่งที่น่าดำหนิติเตียนได้ ไม่ว่าจะป้อนเมา ตอนดื่ม หรือตอนที่เสพ สามารถด่าพ่อตีแม่ ทำร้ายร่างกาย เทียวระรานผู้อื่นได้ และถ้าเมมาถึงขีดสุดก็จะมีสติยังคิด ขาดความละอาย กลายเป็นคนหน้าด้านในเวลาเมา อวัยวะของสงวนในร่างกายที่ควรปกปิด แต่พอเมาสามารถเดินแก้ผ้าผอนอวดใครต่อใครได้ ด้วยอำนาจของผีสุราเมรัย ที่สามารถเปลี่ยนนิสัยที่อ่อนแอให้เป็นคนแข็งกร้าวขึ้นมาได้ เป็นต้น ดังบทกลอน ฝักราย 6 ตัว ที่ว่า (คณาจารย์สำนักพิมพ์เสียงเสียง, 2549, 342)

ผีที่หนึ่ง ชอบสุรา เป็นอาชิต	ไม่ชอบกิน ข้าวปลา เป็นอาหาร
ผีที่สอง ชอบเที่ยว ยามวิกาล	ไม่รักบ้าน รักพ่อ รักแม่ตน
ผีที่สาม ชอบดู การละเล่น	ไม่ละเว้น บาร์คลับ ละครไชน
ผีที่สี่ คบคนชั่ว มัวกับใจ	หนีไม่พ้น อาญา ตราแผ่นดิน
ผีที่ห้า ชอบเล่นม้า กีฬาบัตร์	สารพัด ถั่วไป ไฮโลสิ้น
ผีที่หก เกียจคร้าน การทำกิน	มีทั้งสิ้น หกผี อับปรียเอย

ข. การอ้างถึง (Allusion)

การอ้างถึง คือ การกล่าวพาดพิงหรืออ้างถึงบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ และข้อความ ที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ศาสนา ในประวัติศาสตร์ ในตำนาน ในเทพนิยายปกรณัม หรือในงานวรรณกรรมที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไป

พระอินทร์ หรือ ท้าวสักกเทวราช คือเทวราชผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุ ทรงเป็นผู้บังคับบัญชาโดยตรงของท้าวจตุโลกบาลแห่งสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา นอกจากนาม “พระอินทร์” ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีแล้ว พระอินทร์ยังมีพระนามอื่นๆ อีก เช่น สักกะ สักระ มขมา สุขัมบดี สหัสสัทธิชะ วาสะ เทวานัน อินุโท สหัตถันยน์ โกสิยั วุชรปาณี สุรบดินทร์ อมรินทร์ มีพระฉวีสีเขียว และสีทองสุกปลั่งดังเปลวไฟ ให้ความรู้สี่กุ่มนวลเมื่อพระอินทร์ปรากฏพระวรกายที่ใดที่นั่นก็จะมีแสงสว่างงดงาม ซึ่งเกิดจากพระรัศมีของพระองค์พระอินทร์เป็นเพียงชื่อในตำแหน่งเท่านั้น ไม่มีพระอินทร์องค์ถาวร แต่จะมีการผลัดเปลี่ยนตัวบุคคลอยู่เรื่อยๆ เนื่องจากพระอินทร์ยังไม่สามารถหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดไปได้ และเมื่อพระอินทร์องค์หนึ่งจุติไป องค์ใหม่ก็จะขึ้นดำรงตำแหน่งแทน ผู้ที่ประกอบกุศลกรรมมากมายในอดีตจึงอาจเถลิงอาสน์เป็นพระอินทร์ได้ ในคัมภีร์บาลีพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ว่า พระอินทร์ ทรงมีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอันมาก พระอินทร์เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า และพระธรรมของพระองค์มาโดยตลอด แม้เมื่อพระพุทธองค์ทรงเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ พระอินทร์ยังได้คอยติดตามให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา ซึ่งนอกจากนี้พระอินทร์ยังได้ชื่อว่าเป็นมิตรแท้ และเป็นมิตรที่หวังดีต่อผู้ประพฤติธรรม โดยพยายามที่จะสนับสนุนศิษย์พระตถาคต ทั้งบรรพชิต และฆราวาส ให้บรรลุความสำเร็จทางจิตตามที่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์เหล่านั้นได้ตั้งปณิธานไว้ (สนธิวรรณ อินทรลิข, 2536, น. 269-270)

ค. บุคลาธิษฐาน (Personification)

บุคลาธิษฐาน หมายถึง ภาษาภาพพจน์ที่ใช้พรรณนา หรือกล่าวถึงอะไรก็ตามที่ไม่ใช่มนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ สิ่งของ ธรรมชาติ ความคิด หรือ นามธรรมราวกับว่าสิ่งต่างๆ ดังกล่าวเป็นมนุษย์ มีลักษณะนิสัย รูปร่างองค์ประกอบของมนุษย์ มีอกกับปฏิกิริยาและพฤติกรรม

เยี่ยงมนุษย์ การใช้ภาษาภาพพจน์ลักษณะนี้จะช่วยให้สารที่ต้องการสื่อความหมายทางอารมณ์
ง่ายต่อความเข้าใจและแจ่มแจ้งขึ้นด้วย (ยุวพาส์ (ประทีปประเสน) ชัยศิลป์วัฒนา, 2544, น. 38-43)

“ผี” หมายถึง วิญญาณของมนุษย์ผู้ที่ตายหรือล่วงลับไปแล้ว สิ่งที่มีมนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับมองไม่เห็นตัว อาจปรากฏเหมือนมีตัวตนได้ อาจให้คุณหรือโทษได้ มีทั้งดีและร้าย เมื่อตายจิตของมนุษย์จะออกจากกายล่องลอยไปหาที่เกิดใหม่ ตามกรรมหรือการกระทำที่มนุษย์ได้กระทำเมื่อยังมีชีวิตอยู่ให้เกิดภพภูมิต่างๆ เช่น พรหม เทวดา มนุษย์ สัตว์นรก เปรต สัมภเวสี หรือ อสุรกาย และโอปปาติกะ ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผีอาศัยอยู่ในป่าใหญ่ ภูเขา ป่าช้า ศาล ต้นไม้ใหญ่ แม่น้ำ ทะเล และสิ่งในร่างมนุษย์ ดังนั้น ผีที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกของเถรวาท คือ เจตภูตภูต อมนุษย์(ผี) ยักษ์ รากษส วิญญาณ สัมภเวสี โอปปาติกะ ผีเสื้อน้ำ เปรต อสุรกาย ปีศาจ สัตว์นรก เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่อยู่เหนืออำนาจการควบคุมของมนุษย์

พระพุทธเจ้า มิได้ปฏิเสธเรื่องผีว่าไม่มี แต่สอนให้พุทธบริษัท 4 ปฏิบัติต่อผีเป็นลักษณะการเกื้อกูลสงเคราะห์ ด้วยการทำบุญแล้วอุทิศส่วนกุศลไปให้ได้รับสิ่งที่ต้องการ ในภพภูมิที่อาศัยอยู่ขาดแคลนได้ทุกขเวทนาด้วยความหิวโหย เพราะไม่สามารถประกอบอาชีพได้เมื่อล่วงลับไปแล้ว พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อเรื่องกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้ได้รับผลของกรรมนั้น ขึ้นชื่อว่ากรรมชั่วไม่ทำเสียเลยดีกว่า ความเชื่อหรือความศรัทธาจะต้องประกอบด้วยเหตุผลอันเป็นแนวทางในการปฏิบัติหวังให้เกิดผลได้ตามความปรารถนานั้น ต้องประกอบด้วยปัญญาอันมีศรัทธา 4 ประการ คือ 1) กัมมสังคทา คือ เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ ตั้งใจทำทั้งที่รู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความดีความชั่วมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ เป็นต้น 2) วิปากสังคทา คือ เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว 3) กัมมัสสกตาสังคทา คือ เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของๆ ตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิปากเป็นไปตามกรรมของตน 4) ตถาคตโพธิ์สังคทา คือ เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ตรัสธรรม บัญญัติวินัย ความศรัทธาหรือความเชื่อ

ในพุทธศาสนานั้น อันเป็นทางนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อออกจากทุกข์ สามารถพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง เพราะเป็นสิ่งที่รู้ได้เฉพาะตนไม่จำกัดกาลเวลา (กชกร โพธิ์กล้า, 2555, น. 17-23)

ดังภาพชุดล้อคน เรื่องยายหัวดี ที่ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงผีร้ายตัวหนึ่งที่พระเจ้าสาปเอาไว้ เมื่อมีคนหัวดีตกลงมาแทนนั้นแหละจึงจะพ้นคำสาปขึ้นจากเหนืได้ โดยใช้โวหารภาพพจน์ แสดงให้เห็นอากัปกริยาที่คล้ายมนุษย์ ในตอนหนึ่ง ดังบทกลอน ที่ว่า

ผีวิ่งไปสุดฤทธิ์	ตาตามติดพิชิตผี
ลงห้วยเขาพงพี	ลูบรพตหิมาลัย
ถ้วนเจ็ดคามสมุทร	เร่งเร็วสุดสะดุดไม้
ล้มคว่ำคะมำไป	หัวฟาดยอดบรรพต
กะโหลกแตกแยกเป็นเสี่ยง	ปะทุเบรียงก้องโลกา
น้ำมันผีกระเซ็นซ่า	ทั่วทุกแคว้นปฐพี

จากบทกลอนดังกล่าว จะเห็นว่าการใช้โวหารภาพพจน์กับสิ่งไม่มีชีวิต คือ ผีร้าย โดยให้ผีร้ายแสดงอากัปกริยาเหมือนอย่างมนุษย์ กล่าวคือ ผีร้ายโดนไล่ตี เลยวิ่งหนีไปสุดฤทธิ์จนหกล้มหัวฟาดยอดเขาพระสุเมรุ กะโหลกศีรษะประทุแตกดังก้องไปทั่วโลก มันสมองผีกระเซ็นไปทั่วทุกมุมโลก ไปอยู่ในแก้วเหล้า ในบุหรี กัญชา หมากพลู ในยาเสพติดทุกชนิด มนุษย์ทั้งหลายติดมันสมองผีกันจนถอนตัวไม่ขึ้น ยอมลดเกียรติแห่งความเป็นมนุษย์ลง เป็นทาสของสิ่งที่แม้แต่ทารกก็หัวเราะเยาะได้ ครั้นสิ่งเหล่านั้นขาดปาก หนักก็เขียว ปากก็ซีด มือก็สั่น เหมือนผีเข้า เป็นต้น (พุทธทาสภิกขุ, 2516ข, น. 35)

ง. การแฝงนัย (Irony)

การแฝงนัย หมายถึง ภาษาภาพพจน์ชนิดหนึ่ง ซึ่งความคิดที่เจตนาจะสื่อสารนั้น แตกต่างหรือตรงกันข้ามกับความหมายตามตัวอักษรของคำที่ใช้ในความหมายกว้าง การแฝงนัยเป็นการขัดกันระหว่างความเป็นจริงกับสิ่งที่ปรากฏให้เห็น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 229-230) ในที่นี้หมายถึง ในภาพ ท้าวสักกะเทวราช จำแลงเพศเป็นพราหมณ์ ในมือถือหม้อน้ำที่มีชนิดเดียวกับที่พระเจ้าธรรมิกราชาสรรพมิตต์ ยืนตะโกนโฆษณาสรรพคุณของน้ำในหม้อทองคำนั้นว่า น้ำชนิดนี้วิเศษจริงเว้ย

บุรุษใดดื่มน้ำวิเศษนี้แล้ว ตกหลุมล้มแล้วกินอุจจาระได้ ขอพระองค์อย่าวิร้อ จง
รับดื่มเถิด

บุรุษใดดื่มน้ำอันแสนวิเศษนี้แล้ว ลงคลานสี่เท้าแยงอาหารกับสุนัขได้ ขอพระองค์
จงรับดื่มเถิด

บุรุษใดดื่มน้ำชนิดนี้แล้ว เห็นเรื่องตึรันพันแทงกันเป็นเรื่องสนุกสนาน ขอพระองค์
จงรับดื่มเถิด

บุรุษใดดื่มน้ำชนิดนี้แล้ว ก็สามารถแม้เปลือยกายเข้านั่งในสภา ฟ้อนรำขับเพลง
ไปตามตรอกตามถนนได้ ไม่มีความละอาย ขอพระองค์จงรับดื่มเถิด

บุรุษใดดื่มน้ำชนิดนี้แล้ว นอนจมกองอาเจียน แม่ไฟไหม้บ้านกินอนิรมิตอยู่ ขอ
พระองค์จงรับดื่มเถิด

สตรีใดดื่มน้ำอันแสนวิเศษนี้แล้ว แม้กับบ่าวไพร่ ก็หยอกเอนกันได้ ขอพระองค์จง
รับชักชวนสตรีทั้งหลายดื่มเถิด

พ่อค้าใดดื่มน้ำอันแสนวิเศษนี้แล้ว จิตกำหนด แปรปรวน ยกคิ้วหลิวตา จับต้อง
ของสงวนแห่งสะไภ้ตนก็ยั้งได้ ขอพระองค์จงรับดื่มเถิด

บุรุษใดดื่มน้ำอันแสนวิเศษนี้แล้ว แม้กับพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีล ก็สามารถร่ายรำ
อาวุธเข้าประหารได้ พระองค์จะเข้าอยู่ไย จงรับดื่มเถิด

4.13 แจกดวงตา

ธรรมจักขุ หรือ ดวงตาเห็นธรรม หมายถึง ตาปัญญาอันเกิดจากการบรรลุธรรม เป็นการ
ตรัสรู้ในธรรม ในโลกียธรรม และโลกุตตรธรรม โดยรู้เห็นตามที่เป็นจริงว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิด
เป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมดา” ส่วนโลกียธรรม นั้นเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์
คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา สำหรับ โลกุตตรธรรม นั้นเที่ยง ดับทุกข์ เป็นอนัตตา การได้
ธรรมจักขุ เป็นการเกิดญาณทัสสนะในการตัดสังโยชน์ ซึ่งเป็นกิเลสที่ผูกสัตว์ไว้ในภพลงได้ เพราะ
ได้รู้เห็นตามเป็นจริงในอริยสัจ 4 อย่างหมดจด เมื่อเกิดจักขุจิตจะขจัดสังโยชน์ออกได้ เป็นการขจัด
ออกได้อย่างเด็ดขาด ไม่มีการหวนกลับมาสู่กิเลสสังโยชน์นั้นอีก เรียกว่า สมุจเฉตปหานะ (การละ
ด้วยการตัดขาด) เกิดเป็นมรรคญาณและผลญาณ จิตที่เกิดธรรมจักขุเป็นจิตที่มีความบริสุทธิ์
ปราศจากมลทิน เป็นจิตมีทัศนวิสัยที่ชัดเจนเปี่ยมด้วยศักยภาพที่จะพัฒนาไปสู่ระดับญาณที่สูงขึ้น
ข้ามพ้นความสงสัยในการเกิดดับของทุกข์ เพราะรู้ชัดในความสัมพันธ์ ในเหตุเกิดดับของทุกข์

(ปฏิบัติสมุปปาท) ดำเนินตามแนวทางแห่งมัชฌิมาปฏิปทา ผู้เกิดธรรมจักขุเป็นผู้มีความเชื่อ มั่น
ทางภูมิปัญญาและเป็นผู้แก้แค้นเพราะสามารถขจัดอวิชชาด้วยปัญญาได้สำเร็จ

ธรรมที่สนับสนุนให้บรรลุธรรม คือ ธรรมที่เป็นฝักฝ่ายแห่งอริยมรรคญาณ ธรรมที่เป็น
เครื่องเกื้อกูลแก่การตรัสรู้ เรียกว่า โพธิปักขิยธรรม 7 ประการ คือ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4
อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และ มรรคมืองค์ 8 สมบูรณ์ขณะใดขณะนั้นก็เป็นมรรค
สั่ง หรืออริยมรรคมืองค์ 8 ส่วนธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการบรรลุธรรม ไม่สามารถเข้าถึงกระแสองค์
ธรรมแห่งการตรัสรู้ และรู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ 4 นั้น มี 4 ประการ คือ อุปาทาน 4 นิรวรณ 5 อนุสัย
7 มิจฉัตตะ 8 อธรรมเหล่านี้เป็นปฏิปักษ์ต่อการบรรลุธรรม ดังนั้นจึงต้องมีหลักธรรมที่เป็นเหตุ
ปัจจัยเพราะบุคคลจะล่วงทุกข์ได้ต้องมีสัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นในทางที่ถูกต้องว่า อริยสัจ 4 ที่
พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้นั้นย่อมปฏิบัติได้ และให้ผลได้ในปัจจุบัน เพื่อบรรลุธรรม และผลที่ได้รับ
จำเป็นต้องมีจุดมุ่งหมายที่ต้องอาศัยการบำเพ็ญบารมี เพื่อบรรลุธรรม กล่าวไว้ 2 นัย คือ 1)
จำแนกตามประเภทของกิเลสที่ละได้ในแต่ละขั้น 2) จำแนกตามประเภทของอินทรีย์ ดังนั้น ผล
ของการบรรลุธรรมก็คือ การที่บุคคลได้รับผลของการปฏิบัติ สำเร็จเป็น พระอริยบุคคล มี 4 ระดับ
สามารถขจัดกิเลสได้ตามลำดับ ตั้งแต่กิเลสอย่างหยาบไปจนถึงกิเลสอย่างละเอียด ซึ่งพระ
อริยบุคคลแต่ละประเภทย่อมมีความแตกต่างกันตาม แต่เหตุปัจจัยของท่านนั้นๆ

รูปที่ 4.16 แจกดวงตา

ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 4.15 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพ เพื่อการสื่อความหมาย ดังต่อไปนี้

แจกดวงตา

ดังบทประพันธ์ของ สิริवास (พุทธทาสภิกขุ, 2549, น. 693-694) ที่ว่า

อนิจจา แจกลูกตา เขาไม่รับ	แล้ววิ่งกลับ ไปหิวขาด อนาคตนา
ที่ยอมรับ ไม่ก็ตน คนได้ตา	นี้กระอา จะใคร่เล็ก เบิกตาคน
แต่มีผู้ ร้องขอ ให้รอก่อน	ค่อยผ่อนผัน กันไป ให้หลายหน
คงจะมี ผู้อยาก เพิ่มมากคน	ความมีดมนท์ ในโลกา จะซาไป
จึงยับยั้ง ชั่งใจ ได้อดกลั้น	ชักชวนกัน พันฝ่า อย่าเหลวไหล
ในการแจก ลูกตา อย่าท้อใจ	ไม่เท่าไร โลกก็จัก รักลูกตาฯ

จากที่กล่าวมา ลักษณะโวหารภาพพจน์ที่จิตรกรรมได้ใช้สื่อความหมายในภาพจิตรกรรมเพื่อการสื่อสารธรรม บนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงมหรสพทางวิญญาน สวนโมกขพลาราม ดังนี้

ก. อุปมานิทศน์ (Allegory)

อุปมานิทศน์ หมายถึง เรื่องที่มีความหมายสองชั้น คือเรื่องที่เล่าหรือพรรณานั้น มีความหมายที่สองแฝงไว้ในเรื่อง ผู้ประพันธ์ต้องการที่จะนำเสนอความคิดอันเป็นความหมายระดับที่สอง ที่ผู้อ่านต้องตีความหมายลงไปจากเรื่องที่เล่าอีกชั้นหนึ่ง

การแจกดวงตา เป็นสัญลักษณ์แทน การให้ความรู้ ให้ความเพลิดเพลิน จากการมองเห็นด้วยตาเพียงดวงเดียว แล้วคิดตรึกตรองตามความเป็นจริงที่เห็นในความเป็นจริงตามธรรมชาติ เพื่อให้ถึงวิมุตติ คือ ความหลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสแห่งจิต มี 2 ประการคือ 1) เจโตวิมุตติ คือความหลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสด้วยการฝึกจิต เรียกว่า สมถกัมมัฏฐาน คือการงานที่จะต้องทำ ทางใจ โดยระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า หรือการทำสมาธิให้จิตสงบ ด้วยการกำหนดรู้ลมหายใจ เข้า-ออก เรียกว่า อานาปานสติกรรมฐาน คือการบำเพ็ญสมถกัมมัฏฐานนี้ทำใจให้สงบจากราคะเป็นต้นได้ 2) ปัญญาวิมุตติ คือ ความหลุดพ้นด้วยอำนาจกิเลส ด้วยการใช้อปัญญา

พิจารณาด้วยการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ทำจิตของผู้ปฏิบัติให้หลุดพ้นจากอวิชชาเป็นที่สุด ทำให้เข้าใจสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง ไม่ยึดติดในสิ่งเหล่านี้ด้วยอำนาจตัณหาว่า นั่นตัวตนของเรา ทำอวิชชา คือความรู้ให้เกิดขึ้น ขจัดอวิชชาคือความไม่รู้ให้หมดไป ความหลุดพ้นบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์บุคคล (คณาจารย์แห่งโรงพยาบาลเชียงใหม่, 2551ก, น. 32)

ดวงตาทั้ง 9 คือ สัญลักษณ์แทน โลกุตตรธรรม 9 หมายถึง ธรรมอันพ้นวิสัยของชาวโลก ได้แก่ ธรรม 9 ประการคือ มรรค 4 ผล 4 และนิพพาน 1 ดังนี้ 1) มรรค แปลว่า ทาง เข้าถึงความ เป็นอรหันต์บุคคลหรือหมายถึงญาณ คือความรู้อันเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติสามารถละสังโยชน์นี้ได้ ได้แก่ สัมมาญาณ คือความรู้ในทางที่ชอบ เกิดขึ้นจากการที่บุคคลปฏิบัติไปตามอริยมรรคมีองค์ 8 หรือหลักของไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อถึงจุดผู้ปฏิบัติให้ศีลสมบูรณ์ สมาธิพอประมาณ ปัญญาพอประมาณ ก็จะเกิดสัมมาญาณ คือความรู้ในทางที่ชอบขึ้นระดับหนึ่ง มีโสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหันตมรรค 2) ผล แปลว่า ผลัดออก ได้แก่ วิชาที่เกิดสืบเนื่องจากการละกิเลสได้ด้วยมรรค ที่เป็นผลเกิดเองในเมื่อกิเลสสิ้นไปด้วยอำนาจมรรค ความสุขเกิดจากการปฏิบัติตามอริยมรรคในองค์ 8 ประการ จนละสังโยชน์ได้ขาดเพราะมรรคนั้นๆ อุปมาสังโยชน์เหมือนโรคในกาย มรรคเหมือนยารักษาโรคให้หายไป ผลเหมือนความสบายที่เกิดจากการหายโรค หรือสังโยชน์เหมือนใจร้อนป่า มรรคเหมือนการปราบใจ ผลเหมือนความสงบที่เกิดขึ้นจากการปราบใจได้แล้ว มี โสดาปัตติผล สกทาคามิมรรค สกทาคามีผล อนาคามีผล และอรหันตผล 3) นิพพาน ชื่อว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา นิพพานเป็นสภาวะที่ตรงกันข้ามกับปรมัตถธรรม นิพพาน โดยพยัญชนะ แปลว่า ดับ หมายถึงหาเครื่องเสียบแทงมิได้ เป็นธรรมระดับสูงสุดเป็นที่ดับกิเลสและกองทุกข์ เป็นจริงยั่งยืน เป็นอมตะ นับเป็นนามธรรม แต่มีใช้นามชั้นนี้ เพราะนิพพานเป็นชั้นวิมุติ พ้นจากชั้นนี้ พ้นจากกาลวิมุติ จึงนับว่าเป็นสิ่งประเสริฐสุด เรียกว่า โลกุตตรธรรม 9 (คณาจารย์แห่งโรงพยาบาลเชียงใหม่, 2551ก, น. 246)

สองมือที่แจกดวงตา เป็นสัญลักษณ์แทน หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้แยกออกเป็น 2 ใหญ่ๆ คือ นิกายเถรวาท (หินยาน) และนิกายมหายาน คือหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วประมาณ 100 ปี พระพุทธศาสนาก็เริ่มมีเค้าแตกแยกในด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย จนมาถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชก็แตกแยกกันออกเป็นนิกายใหญ่ 2 นิกาย คือ มหายาน กับหินยาน ความแตกแยกระหว่างฝ่ายเถรวาท (หินยาน) และฝ่ายมหายาน นั้น ไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนยืนยันว่าที่แน่นอนว่าเกิดขึ้นมาตั้งแต่เมื่อใด

แต่มีหลักฐานในคราวทำสังคายนาครั้งที่ 2 ว่า คณะสงฆ์ได้มีการแตกเป็น 2 นิกายใหญ่ๆ คือ ฝ่ายมหายาน กับเถรวาท หรือมหาสังฆิกะ หรืออจาริยวาท นั้น ตามหลักฐานบาลีคัมภีร์ทีปวงค์ ได้กล่าวเอาไว้ว่า พระเจ้ากาฬาศุภราชทรงให้ความอุปถัมภ์คณะสงฆ์ภิกษุวินัยวาที เป็นเหตุให้พระสงฆ์ชาววัชชีบุตรไม่พอใจ และได้ไปจัดทำการสังคายนาใหม่ที่ปุณฑร เมืองปาฏลีบุตร โดยมีพระสงฆ์เข้าร่วมเป็นจำนวนมากถึงหนึ่งหมื่นรูป พระสงฆ์ที่แยกตัวมาทำสังคายนาใหม่นี้เรียกตัวเองว่า “มหาสังฆิกะ” คือเป็นพวกผู้มาก และในต่อมาคณะสงฆ์ทั้งสองนิกายใหญ่นี้ก็ได้มีการแตกออกเป็น 18 นิกายย่อยด้วยกันคือ ฝ่ายเถรวาท แยกแยกออกเป็น 11 นิกาย และฝ่ายมหายาน (มหาสังฆิกวาท) ได้แตกออกเป็น 5 นิกาย เป็นต้น

ข. การแฝงนัย (Irony)

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 229-230) ได้ให้ความหมายการแฝงนัยไว้ดังนี้ การแฝงนัยเป็นภาพพจน์ชนิดหนึ่ง ซึ่งความคิดที่เจตนาจะสื่อสารนั้นแตกต่างหรือตรงกันข้ามกับความหมายตามตัวอักษรของคำที่ใช้ในความหมายกว้าง การแฝงนัยเป็นการขัดกันระหว่างความเป็นจริงกับสิ่งที่ปรากฏให้เห็น

“อนิจจา แจกลูกตาเขาไม่รับ แล้ววิ่งกลับไปหิวขาดอนาถหนา ที่ยอมรับไม่ก็ตนคนได้ตานี้กระอาจะใคร่เลิกเบิกตาคน” จากข้อความในบทกลอนดังกล่าว ทำให้เข้าใจได้ว่า ยังมีชนอีก 2 กลุ่ม ที่วิ่งหนีไม่ยอมรับดวงตา ถ้าพิจารณาจากพระพุทธพจน์ที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงไว้ นั้น มีประเด็นและนัยที่สำคัญดังนี้ คือ ที่สุด 2 อย่างนี้ บรรพชิตไม่ควรเสพ คือ 1) กลุ่มที่ยังมีการพัวพันตนให้หมกมุ่นในกาม เรียกว่า กามสุขัลลิกานุโยค เป็นธรรมชาติของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยเจ้า และ 2) กลุ่มที่ยังทรมานตนให้ลำบากอยู่เพื่อหวังการบรรลุธรรม เรียกว่า อตตกิลมถานุโยค ซึ่งเป็นทุกข์ และไม่ใช่ธรรมของพระอริยเจ้า ที่สุดแม้ทั้ง 2 อย่างนี้ ไม่มีประโยชน์ ไม่อาจทำให้พ้นทุกข์ได้ การจะพ้นทุกข์ได้นั้นจะต้องยึดหลักทางสายกลาง เป็นมัชฌิมาปฏิปทา หรือเป็นหนทาง (มรรค) คือ ไม่เฉียงเข้าใกล้ที่สุด 2 อย่าง ข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลาง ไม่ตั้ง ไม่หย่อนจนเกินไป อันประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักขุเป็นพระอริยบุคคล และที่สุดเพื่อพระนิพพาน (พระครูปลัดธณัญชัย อริยุชโย (ถิ่นกำเนิด), 2547, น. 12)

ค. สัมพจนามัย (Synecdoche)

สัมพจนามัย หมายถึง ลักษณะต่างๆ คือ 1) การเอาส่วนหนึ่งมากล่าวแทนทั้งหมด เช่น เรียก สามล้อ แทน รถตุ๊กตุ๊ก 2) การเอาส่วนทั้งหมดมาเรียกแทนบางส่วน เช่น ใช้คำว่า กฎหมายแทน ตำรวจ และ 3) การใช้ชื่อชนิดแทนสิ่งที่เป็นประเภทหรือพรรณย่อย เช่น เรียก ธรรมชาติ แทน ต้นไม้ เป็นต้น (ยูวพาส์ (ประทีปเสนา) ชัยศิลป์วัฒนา, 2544, น. 34-36)

ดวงตาเห็นธรรม ใช้เรียกแทนคำว่า การบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล ไม่เพียงระดับโสดาบันเท่านั้น มีขอบเขตครอบคลุมถึง 4 ระดับ เป็นการบรรลุนิพพานเป็นลำดับขั้น คือการบรรลุ “มรรค 4” ได้แก่ โสดาปัตติมรรค สกทาคามีมรรค อนาคามีมรรค อรหัตตมรรค และ ผล 4 ได้แก่ โสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล และอรหัตตผล ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นโดยทรงใช้หลักการละสังโยชน์ 10 เป็นเกณฑ์ในการแบ่งขอบเขตของธรรมจักขุ โดยธรรมจักขุในระดับมรรคผลที่สูงขึ้น แสดงถึงความบริสุทธิ์ของจิตที่เป็นผลจากการผ่านการอบรมมากขึ้นจนสามารถขจัดสังโยชน์ที่ละเอียดยิ่งขึ้นออกไปได้ ตามลำดับของมรรคญาณและผลญาณแต่ละขั้น ผู้บรรลุธรรม จักขุผู้นั้นจะสามารถก้าวผ่านความเป็นปุถุชนผู้เต็มไปด้วยกิเลส ยังไม่สามารถหลุดพ้นจากทุกข์มาสู่ความเป็นพระอริยบุคคลผู้สามารถตรัสรู้ได้ ตามลำดับขั้นของญาณทัสสนะ และจะบรรลุถึงเป้า หมายอันสูงสุด คือ พระนิพพานได้อย่างแน่นอนในที่สุด ซึ่งพระองค์จัดว่าเป็นพระสงฆ์แท้ การไปถึงพระนิพพานนั้น ไปถึงได้ด้วยญาณหรือจักขุเท่านั้น เป็นญาณที่เรียกว่า มรรคญาณและผลญาณ อันเป็นญาณที่หลุดพ้นจากวิสัยของโลกแล้ว (มณีรัตน์ ตั้งฐานทรัพย์, 2561, 744-750)

บทที่ 5

โหราภาพพจน์เพื่อการสอนเรื่องการถอนตัวออกจากอำนาจวัฏนิยาม

การศึกษาวิจัยเรื่อง โหราภาพพจน์เพื่อการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ที่ปรากฏบนงานภาพจิตรกรรมฝาผนังโรงแรมสรรพทางวิญญูณ เป็นคำสอนหลักธรรมของศาสนาพุทธนิกายหินยาน และนิกายมหายาน ผ่านทางงานภาพจิตรกรรมฝาผนังโรงแรมสรรพทางวิญญูณ สวนโมกขพลาราม เพื่อให้เข้าใจในหลักธรรมคำสอนเพื่อการถอนตัวออกจากอำนาจวัฏนิยาม และจะนำเสนอรูปภาพ ดังนี้

5.1 ภาพนางเบ็ด

นางเบ็ด หมายถึง เพศหญิงที่แต่งกายชนิดที่พยายามจะเปิดเผยอวัยวะที่ควรปกปิดทั้งหลายให้เพศชายเห็นนั้นควรเรียกว่าเป็นการอ้อยอิ่ง หรือวางกับดัก เหมือนการที่ชาวประมงจะตกปลาต้องใช้เหยื่อล่อให้ปลามากินเหยื่อ เมื่อปลามากินเหยื่อก็กายมที่ติดเบ็ดที่มองไม่เห็นอยู่ภายใน แล้วชาวประมงก็จะจับเอาปลาใงั้นมาฆ่าเพื่อเป็นอาหาร ซึ่งการแต่งกายยั่ววนของเพศหญิงนั้นก็เพื่อให้เพศชายมาสนใจในร่างกายของตนเองมากๆ โดยความสนใจนั้นก็มีความหมายสูงสุดอยู่ที่การได้ร่วมเพศกับเพศหญิงคนนั้น

สตรีที่แต่งกายเพื่ออ้อยอวนบุรุษเพศนี้เรียกได้ว่าเป็นนางเบ็ดที่พยายามตกเบ็ดผู้ชายใง้ให้มาติดเบ็ดตน เพื่อความสุขสบายของตนเอง ซึ่งก็อาจจะได้ความสุขสบายในตอนต้น แต่ไม่ช้าความทุกข์ความเดือดร้อนนานปีการก็จะตามมาทั้งแก่ตนเองและสังคม ธรรมชาติของมนุษย์ และสัตว์ล้วนเสมอกัน ด้วยสัญชาตญาณทางเพศ และการสืบพันธุ์ เพศหญิงก็มีลักษณะดึงดูดเพศชาย เพศชาย ก็มีลักษณะดึงดูดเพศหญิง และทั้งชายและหญิง ก็มีวิหาคะด้วยกันทั้งนั้น รักสวयरักงามด้วยกันแทบทั้งนั้นต่างฝ่ายต่างก็พยายามแต่งแแต่มีสีสัน เพิ่มเสน่ห์ และแรงดึงดูดต่อเพศตรงข้ามทั้งโดยตรง โดยอ้อม ทั้งโดยตั้งใจ และไม่ตั้งใจซึ่งสิ่งนี้ถูกบ่มเพาะสร้างมานานนมหลายอสงไขยจนกลายเป็นนิสัย เป็นได้ถึงสัญชาตญาณ มีแต่เราเองต่างหากที่ทำตัวให้เป็นเหยื่อเพราะโลกมันก็เป็นแบบนี้ของมันมานานแล้ว วิจิตรมาก่อนแล้วเป็นธรรมชาติธรรมดาของมันอยู่ก่อนแล้ว ก่อนที่เราจะ

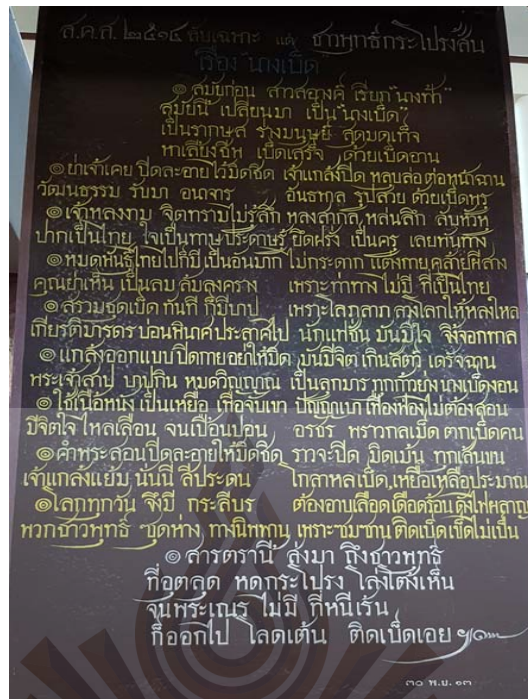
มาเกิด หากว่าเหล่าสตรีคือนางเบ็ด ทุกสิ่งในโลกก็คือเบ็ดเหมือนกันทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นเบ็ดในเรื่องเล็กน้อย จนถึงเรื่องใหญ่โต ทั้งเรื่องกาม ทั้งเรื่องเกียรติ ทั้งเรื่องจากภายใน และทั้งจากภายนอก ทุกสิ่งก็คือเบ็ด

ความสุขจากกามารมณ์หรือความเอร็ดอร่อยจากการสืบพันธุ์มันรุนแรงและมีอำนาจมากมายเสียจนยากที่จะมีใครที่จะอยู่เหนืออำนาจของมันได้ ซึ่งก็ไม่มีใครที่อยากจะพ้นจากอำนาจของมันเสียด้วย แม้จะพิกลพิการหรือแก่เฒ่าหรือจะขี้เหล่สักเท่าใดก็ตาม จนเป็นปัญหาสังคมมากขึ้นในปัจจุบัน สิ่งที่ตั้งใจดูเพศตรงข้ามที่มีอำนาจมากที่สุดก็คือรูปร่างหน้าตา ถ้าใครมีรูปร่างหน้าตาดีก็จะเป็นที่พึงพอใจของเพศตรงข้ามเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพศหญิง ซึ่งตามธรรมชาติเพศหญิงก็ย่อมที่จะมีความงดงามตามธรรมชาติอยู่แล้วเมื่อถึงวัยเจริญพันธุ์ ซึ่งการมีคู่และการสืบพันธุ์นี้ถ้ามันเป็นไปตามธรรมชาติโดยไม่มีกรวยวณหรือบังคับก็ย่อมที่จะมีความสุขและทุกข์ไปตามระดับของมันไม่มีอะไรผิดปกติ อย่างที่บรรพบุรุษของเราเป็นกันมา แต่ปัจจุบันเรากำลังทำผิดธรรมชาติ คือสตรีที่ตกเบ็ดผู้ชายนี้เธอไม่รู้หรือว่าเธอกำลังทำร้ายทั้งตัวเองและเพื่อนสตรีด้วยกัน มีการยั่วอารมณ์ทางเพศของเพศชายให้เกิดความต้องการทางเพศขึ้นมาอย่างรุนแรง จนทำให้เพศชายมีความวิปริตแปรปรวนทางจิต แล้วก็กลับมาสร้างปัญหาให้แก่เพศหญิงอีกโดยไม่รู้ตัว เรียกว่าสร้างความสะดวกให้แก่สังคมโดยอ้อมอย่างรุนแรงที่สุด (เทศบัญญัติภูมิภิกขุ, 2562)

รูปที่ 5.1 นางเบ็ด

ที่มา: ผู้วิจัย

รูปที่ 5.2 ส.ค.ส. 2515 ชาวพุทธกระโปรงสั้น

ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 5.1-5.2 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพ เพื่อการสื่อความหมาย ดังนี้

ส.ค.ส. ชาวพุทธกระโปรงสั้น

ส.ค.ส. 2515 ฉบับเฉพาะ แต่ ชาวพุทธกระโปรงสั้น เรื่อง “นางเบ็ด”

สมัยก่อน สาวสวยดี เรียก “นางฟ้า”	สมัยนี้ เปลี่ยนมา เป็น “นางเบ็ด”
เป็นรากษส ร่ามมนุษย์ สุดมดเท็จ	หาเลี้ยงชีพ เบ็ดเสร็จ ด้วยเบ็ดอาน
ย่าเจ้าเคย ปิดลชะอายุ ไว้มิดชิด	เจ้าแกล้งปิด หลบล่อ ต่อหน้าฉาน
วัฒนธรรม รับมา อนาจาร	อันธพาล รูปสวย ด้วยเบ็ดหู
เจ้าหลงงาม จิตทราม ไม่รู้ลึก	หลงสากล หล่นลึก ลับหัวหู
ปากเป็นไทย ใจเป็นทาส ประดาษฐ์	ยัดฝรั่ง เป็นครู เลยพันทาง

หมดพันธุไทย ไปก็มี เป็นอันมาก
 คุณย่าเห็น เป็นลม ล้มลงคราง
 สรวมชุดเบ็ด ทันที ก็มีบาป
 เกียรติมารดร บ่อนพินาศ ปรละคาไป
 แกล้งออกแบบ ปิดกาย อย่าให้มิด
 พระเจ้าสาป บาปกิน หมดวิญญาน
 ใช้เนื้อหนัง เป็นเหยื่อ เพื่อจับเขา
 มีจิตใจ ไหลเลื่อน จนเปื้อนปอน
 คำพระสอน ปิดละอาย ให้มิดชิด
 เจ้าแกล้งแยม น่นนี้ สีประคน
 โลกทุกวัน จึงมี กระสืบร
 พวกชาวพุทธ ชูด่าง ทางนิพพาน
 สารตรานี้ ส่งมา ถึงชาวพุทธ
 จนพระเณร ไม่มี ที่หนีเร้น

ไม่กระดาก แต่งกาย คล้ายผีสง
 เพราะท่าทาง ไม่มี ที่เป็นไทย
 เพราะโลกลาม ลวงโลก ให้หลงไหล
 นักแพชชั่น มั่นมีใจ จึงจอกพาล
 มั่นมีจิต เกินสัตว์ เดรัจฉาน
 เป็นลูกมาร ทุกก้าวย่าง นางเบ็ดงอน
 ปัญญาเบา ฟุ้งฟอง ไม่ต้องสอน
 อรชร พรากกลเม็ด ตกเบ็ดคน
 รวจะปิด มิดมั้น ทุกเส้นขน
 โกลาหล เบ็ดเหยื่อ เหลือประมาณ
 ต้องอาบเลือด เดือดร้อน ดังไฟผลาญ
 เพราะชมชาน ติดเบ็ด เช็ดไม่เป็น
 ที่อุตุลุด หดกระโปรง โลงไต้เห็น
 ก็ออกไป โลดเต้น ติดเบ็ดเอเยฯ

จากที่กล่าวมา ลักษณะโวหารภาพพจน์ที่จิตรกรรมได้ใช้สื่อความหมายในภาพจิตรกรรมเพื่อการสื่อสารธรรม บนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงมหรสพทางวิญญาน สนวนโมกขพลาราม ดังนี้

ก. อุปมานิทัศน์ (Allegory)

ชาตบุษย์ นฤดม (2550, น. 39) ได้ให้ความหมายไว้ว่า อุปมานิทัศน์ หมายถึง เรื่องที่มีความหมายสองชั้น นั่นก็คือเรื่องที่เล่าหรือพรรณนานั้นมีความหมายที่สองแฝงไว้ในเรื่องถึงแม้ว่าเรื่องที่เล่าตามความหมายระดับแรก ไม่ว่าจะเป็นตัวละคร เหตุการณ์ และสถานที่จะมีจุดเด่นที่น่าสนใจในตัวเองอยู่แล้วก็ตาม แต่จุดประสงค์หลักที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอ อยู่ที่ความคิดอันเป็นความหมายระดับที่สอง ที่ผู้อ่านต้องตีความหมายลงไปจากเรื่องที่เล่าอีกชั้นหนึ่ง

เบ็ด คือ สัญลักษณ์แทน กิเลสในใจตนเอง หากเมื่อผลออกไปไม่รู้เท่าทันต่อเครื่องกระทบทั้งปวงในโลก ไม่ว่าจะร้ายหรือดีงาม จิตของผู้นั้นก็ย่อมพลั้งพลาดและตกอยู่ภายใต้อำนาจของสิ่งทั้งปวงเหล่านั้นได้พอกัน ไม่จำเป็นว่าจะมีแต่เพียงเพศสตรีที่สามารถดึงดูดบุคลิกให้หลง

พอใจ หรือหลงติดอยู่ในกับดัก คือกิเลสที่มัลล่อหลอก เพราะทุกสิ่งในโลกก็สามารถหลอกบุคคลผู้
 ยังไม่มีวิชา ให้หลงไหลพอใจได้เหมือนกัน หากว่าเหล่าสตรีคือนางเบ็ด ทุกสิ่งในโลกที่เป็นเหยื่อ
 ล่อก็คือเบ็ดเหมือนกันทั้งสิ้นไม่ว่าจะเป็นเบ็ดในเรื่องเล็กน้อยหรือจนเรื่องใหญ่ วัตถุประสงค์ทำให้โลก
 ร้อนด้วยเรื่องกิน เรื่องงาม และเรื่องเกียรติ ทั้งเรื่องจากภายใน และจากภายนอก เมื่อเราไป
 หลงไหลพอใจในรสอร่อยของกิเลส ทุกสิ่งคือเชื้อแห่งวัตถุนิยม ที่มีอยู่แล้วในใจของเราเอง ซึ่งทุก
 คนมีอยู่ตามสัญชาตญาณ ก็คือกิเลสในใจเราเอง (พุทธทาสภิกขุ, 2549, น. 152-178)

ข. อุปลักษณ์

ยุวพาส์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2544, น. 27) ได้ให้ความหมายของอุป
 ลักษณ์ไว้ว่าเป็นการเปรียบเทียบสิ่งที่ต่างจำพวกกัน เช่นเดียวกับอุปมา แต่แตกต่างกันที่อุปลักษณ์
 ไม่มีคำเชื่อม หรือคำกริยาบ่งบอกถึงการเปรียบเทียบดังกล่าว ในงานวรรณกรรมตะวันตกพบว่า
 ผู้ประพันธ์นำอุปลักษณ์ มาใช้ในหลากหลายรูปแบบแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าผู้ประพันธ์
 ต้องการระบุซึ่งมีความหมายตามตัว อักษร (Literal Term) หรือเพียงบอกเป็นนัยระหว่างคำที่
 ต้องการเปรียบเทียบ (Figurative Term) เพื่อการสื่อสารทางอารมณ์ทั้งหมด เป็นต้น

สมัยก่อน สวสอวงศ์ เรียก “นางฟ้า”	สมัยนี้ เปลี่ยนมา เป็น “นางเบ็ด”
เป็นรากษส ร่ามมนุษย์ สุดมตเท็จ	หาเลี้ยงชีพ เบ็ดเสร็จ ด้วยเบ็ดอาน

นางฟ้า หมายถึง น. นางในเทพนิยายที่ถือว่าอยู่บนสวรรค์ ในบางบริบทอาจ
 หมายถึงสตรีที่มีความงาม หรือมีจิตใจดีงาม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

นางเบ็ด หมายถึง สตรีที่แต่งกายเพื่อยั่วยวนบุรุษเพศนี้เรียกได้ว่าเป็นนางเบ็ดที่
 พยายามตกเบ็ดผู้ชายให้มาติดเบ็ดตน พยายามดึงดูดความสนใจของฝ่ายชายด้วยการใช้เรือน
 ร่างมายั่วยวนหรือตกเบ็ดฝ่ายชายให้มาสนใจด้วยการแต่งกายยั่วยวน เช่นนุ่งสั้นเพื่อโชว์ขาอ่อน
 หรือใส่เสื้อรัดรูปเพื่อโชว์สัดส่วน หรือเสื้อคอเว้าลึกเพื่อโชว์อก หรือเสื้อเอวสั้นโชว์สะดือ เพื่อ
 สนองความสุขของตนเอง ซึ่งก็อาจจะได้ความสุขสบายในตอนต้น แต่ไม่ช้าความทุกข์ความ
 เดือดร้อนนานัปการก็จะตามมาทั้งแก่ตนเองและสังคม (เทศบัญญัติภิกขุ, 2562)

ค. การแฝงนัย (Irony)

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 229-230) ได้ให้ความหมายการแฝงนัยไว้ดังนี้ การแฝงนัยเป็นภาพพจน์ชนิดหนึ่ง ซึ่งความคิดที่เจตนาจะสื่อสารนั้นแตกต่างหรือตรงกันข้ามกับความหมายตามตัวอักษรของคำที่ใช้ในความหมายกว้าง การแฝงนัยเป็นการขัดกันระหว่างความเป็นจริงกับสิ่งที่ปรากฏให้เห็น

ชาวพุทธกระโปรงสั้น หมายถึงอิทธิพลของวัตถุนิยมในยุคไอทีที่สำแดงฤทธิ์เดชอย่างเต็มกำลัง เพื่ออำนาจวัตถุครองโลก สัตว์โลกตกอยู่ภายใต้ลัทธิ Materialism มีกามฉันทะหรือ ราคะธรรม เป็นศาสดา คอยปลุกปั่นจิตใจสัตว์โลกให้หลงไหลในเสียงเพลงแห่ง ปัญจมาร ด้วยการจับสัตว์ทั้งหลายให้อยู่ภายใต้เบญจกามคุณ ไม่เว้นแม้ในเขตแดนที่เคยรุ่งเรืองด้วยคำสั่งสอนที่เป็นสัจธรรม แสดงหลักความจริงขั้นอริยสัจ อันเป็นไปเพื่อการดับมาร ทำลายเบญจกามคุณให้สิ้นไปได้อย่างแท้จริง จึงไม่แปลกที่แม้สังคมอารยะธรรมที่เคยเพียบพร้อมด้วยสันติสุข ด้วยความเป็นธรรมแห่งพุทธะ เพื่อการรู้ตื่น เบิกบาน ก็ยังย่อหยับไม่เป็นท่า เมื่อเจอเขตวัดวาอารามทั้งหลาย ซึ่งเป็นเขตวิเวกธรรม เป็นเขตวิมุติธรรม ก็ยังคลาคล่ำล้นเหลือไปด้วยวัตถุนิยม เล่นเอาพระเถรเถรวาทตกอยู่ภายใต้อำนาจวัตถุนิยมที่หลงเสพเข้าไปวันต่อวันอย่างขาดสติ จึงยากยิ่งที่จะเห็นดอกบัวบานในหมู่ผู้มุ่งประพาศพรหมจรรย์ในยามนี้ ความเน่าเฟะจากอารยะธรรมของสังคมในยุคนิยมวัตถุ จึงเป็นไปอย่างไม่มีที่ท่าว่าจะมีอำนาจใดมายับยั้งได้หมูชนต่างเริ่มไกลาหล ไร้สรณะ ขาดสติปัญญา ไม่เว้นแม้ผู้อ้างตนว่าเป็นผู้ศึกษาธรรม ทั้งที่พยายามคิดหาหนทางสร้างเนื้อสร้างตัวจากกระแสความล้มเหลวของสังคม เราจึงเห็น แม่นั่น พ่อนี้ เกิดขึ้นในท่ามกลางความวุ่นวาย ตั้งตัวเป็นครูอาจารย์ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ปากคาบตำรา อรรถาธิบายธรรมได้เป็นฉากๆ โดยพุ่งเป้ากระหน่ำทำลายองค์ภรสงฆ์ สถาบันศาสนา พระ-เถร ให้อย่อหยับอับปางในทุกเรื่องทุกประเด็นที่เกิดปรากฏจากบรรดาพวกทุสิด พระเถื่อน คนถ่อย โดยไม่คำนึงถึงการดำรงอยู่ของสถาบันพระพุทธศาสนา ที่จะต้องสืบอายุพระพุทธศาสนาต่อไปเบื้องหน้า ที่ยังพอมีพระปฏิบัติดี อุบาสกอุบาสิกาที่เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมอยู่บ้าง แม้จะไม่มากนักสังคมจึงสวิงสวายไปตามแรงเหวี่ยงของกิเลสที่ควบคุมจิตสัตว์ทั้งหลายให้อยู่ภายใต้อำนาจสังขารโลก จึงไม่ต้องกล่าวในหมู่มนเมืองที่มัวเมาลาภยศสรรเสริญสุข อย่างไม่ลืมหูลืมตา ทุกคนหลงเข้าไปในโลกธรรม ตกอยู่ภายใต้อำนาจของมารแทบทั้งสิ้น การเดินหน้าไปของสัตว์โลก จึงเปี่ยมล้นด้วยความโง่งม มักมากในกาม

คุณ ไม่รู้จบในความอยาก เราร้อนอยู่ด้วยไฟกิเลส ที่เผาไหม้อยู่ทุกขณะจิต (พุทธทาสภิกขุ, 2549, น. 351-390)

ง. การอ้างถึง (Allusion)

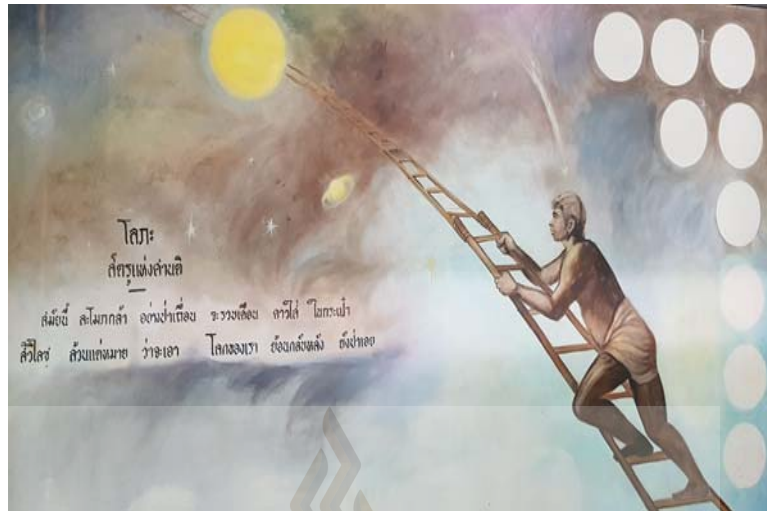
ยุวพาส์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2544, น. 50-57) ได้ให้ความหมายของการอ้างถึงไว้ดังนี้ การอ้างถึง คือ การกล่าวพาดพิงหรืออ้างถึงบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ และข้อความ ที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พุทธศาสนา ในประวัติศาสตร์ ในตำนาน ในเทพนิยายปกรณัม หรือในงานวรรณกรรมที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไป การใช้กลวิธีนี้จะช่วยให้ผู้ประพันธ์สามารถเน้นความคิดเห็นและสื่ออารมณ์ความรู้สึกได้ โดยที่ไม่จำเป็นต้องบรรยายออกมาทั้งหมดให้ยืดยาว ผู้ประพันธ์สามารถประหยัดถ้อยคำ แต่ในขณะเดียวกันก็กินความกินใจผู้รับสาร

สารตราณี ส่งมา ถึงชาวพุทธ ที่อุตุลุด หดกระโปร่ง โลงไต้เห็น จนพระเณร ไม่มี ที่หนีเร้น ก็ออกไป โลดเต็น ติดเบิดเอยฯ สิ่งดังกล่าวมีขึ้นมาแต่ชาวพุทธ ก็เพราะด้วยอำนาจของโมหะ คือความหลงในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ คือ หลงในวัตถุนิยมตามแฟชั่น ท่ามกลางกระแสความร่ำร้อนของโลกวัตถุนิยมในยุคที่สื่อสารไปได้ทั่วทุกมุมโลกอย่างไร พรหมแดนขวางกั้น ด้วยอำนาจจิตที่มีธรรมชาติไปได้ไกล ไม่มีขอบเขต โดยลำพัง ไร้รูปร่างจับต้อง แต่อาศัยอารมณ์เป็นค้ำหา ให้ความสำคัญกับรูปลักษณ์ภายนอก ความทันสมัยแบบชาวตะวันตก ซึ่งถูกกระตุ้นด้วยสิ่งใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา อีกทั้งยังมีพฤติกรรมที่ชอบเปิดเผย โชว์ ชัดเจน ไม่ปิดบัง บ้าง จึงมีการแต่งกายเปิดเผยให้เห็นส่วนเนื้อหนังมากขึ้น ทั้งรัดรูป เกาะอก สายเดี่ยว กางเกงหรือกระโปรงขาสั้น และมักแต่งกายย้วยวน เซ็กซี่ จนไม่อาจจะปฏิเสธได้ว่าไม่มีความต้องการที่จะบริโภควัตถุนิยมนั้น เพื่อความมีหน้ามีตา ชื่อเสียงและเกียรติยศ เพราะอำนาจนิยมของผู้บริโภคที่นิยมในวัตถุหรือวัตถุนิยมที่อยู่ท่ามกลางกระแสและค่านิยม ซึ่งขับเคลื่อนไปด้วยอำนาจของกิเลส ตัณหาหรือความทะยานอยาก สัตว์โลกจึงตกอยู่ภายใต้อำนาจโลกธรรมที่จิตของสัตว์ไปยึดถือ เกาะเกี่ยวจนโง่งมมากยิ่งขึ้น ด้วยการมุ่งแสวงหาโภคทรัพย์ที่เป็นวัตถุนิยม ละทิ้งธรรมนิยม มุ่งแสวงหาให้ได้มาซึ่งวัตถุตาม อันเป็นยอดแห่งลาภที่ปรารถนา เมื่อได้มาจึงหลงไหล ชอบชดติดพัน หมกมุ่นฝังใจ จนนำไปสู่จิตที่เป็นอกุศล (พุทธทาสภิกขุ, 2549, น. 153-197)

5.2 โลกะศัตรูแห่งศานติ

โลกะ หมายถึง ความโลภ เป็นกิเลสประเภทที่ทำให้จิตเกิดอาการหิวกระหายหรือทะยานอยาก หวงแหน ชอบสะสม และเห็นแก่ตัว ความโลภในพระพุทธศาสนาจัดเป็นอกุศลมูล เป็นสภาวะธรรมฝ่ายชั่ว เป็นกิเลสที่จะต้องกำจัดให้ออกไปจากจิตใจของตน เพราะความโลภเป็นเหตุทำให้จิตใจเศร้าหมอง ความโลภที่เกิดทางใจนั้นเป็นอาการของจิต ที่อยากได้ อยากมี อยากเป็น ในสิ่งที่ยังไม่ได้ ยังไม่มี ยังไม่เป็น จนทำให้ต้องดิ้นรนไขว่คว้าแสวงหาปรารถนาเพื่อให้ได้สิ่งนั้นมาครอบครอง อันเป็นอาการของกิเลสที่เป็นความชั่วทางใจ ได้แก่ การพยายามแสวงหาช่องทางคิดอุบายหลอกลวงเอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นกรรมสิทธิ์ของตน เพราะความโลภที่รุ่มร่าจิตใจจึงเป็นเหตุให้ทำความชั่วทางวาจา เพราะถูกความโลภครอบงำจิตใจจึงเป็นเหตุให้ทำความชั่วทางกายซึ่งผิดศีลธรรม คือ ย่อมทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป และประพฤติดิฉินในชายหญิงที่ไม่ใช่คู่ครองของตน ย่อมกล่าวเท็จเพื่อชักชวนผู้อื่นในทางที่เสื่อมเสีย อำนาจความโลภเหล่านี้กลายเป็นปัญหาแก่สังคมมนุษย์ ด้วยว่าพฤติกรรมเหล่านี้มักพบเห็นได้ทั่วไปในสังคมปัจจุบัน

ความโลภในพุทธศาสนา จำแนกออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) ความโลภอย่างละเอียด อยู่ในกลุ่มของอนุสัยกิเลส เป็นความโลภที่ละเอียด เป็นกิเลสที่สะสมอยู่ในภวังจิตหรือจิตไร้สำนึก 2) ความโลภในระดับกลาง เป็นกิเลสที่กลุ่มมรุมจิตใจ ความโลภในระดับนี้ยังไม่ถึงกับให้บุคคลแสดงออกทางกาย หรือวาจา ทำให้จิตใจเปลี่ยนแปลงไปตามอำนาจของนิวรณ์ คือเป็นเครื่องกั้นจิตของบุคคลไว้ไม่ให้บรรลุความดี และ 3) ความโลภในระดับหยาบ เป็นความโลภที่ปรากฏตัวออกมาอย่างชัดเจน สามารถกระตุ้นให้มนุษย์กระทำความชั่วได้มากมาย โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องทางศีลธรรม ความโลภทุกระดับชั้นไม่ว่า ละเอียด กลาง หรือหยาบ ย่อมเป็นเหตุของทุกข์เราเป็นเสมือนทาสตลอดเวลาที่เรายังเพลิดเพลินมัวเมาอยู่ในอารมณ์ ที่ปรากฏทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งจะก่อให้เกิดผลเสียระยะยาวแก่จิตใจของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ก็ไม่สามารถหลุดพ้นจากความเป็นทาสของความโลภได้เลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมบริโภคนิยมที่ผู้คนตกเป็นทาสของวัตถุ ความสุขของมนุษย์อยู่ที่การได้มาซึ่งวัตถุสิ่งของ จิตใจที่ตกเป็นทาสของความโลภถูกกระตุ้นอยู่ตลอดเวลา ผลของความโลภไม่ได้ส่งผลกระทบเพียงแค่ปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ขยายขอบเขตออกไปสู่ชุมชนที่มีความโลภจำนวนมาก เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์อย่างไร้ขีดจำกัด (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2543, น. 5)

รูปที่ 5.3 โลกะ ศัตรูแห่งศานติ
ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 5.3 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพ เพื่อการสื่อความหมาย ดังนี้

โลกะศัตรูแห่งศานติ

สมัยนี้ ละโมบกล้ำ อย่างป่าเถื่อน
ศิวไลซ์ ล้วนแต่หมายว่าจะเอา

จะรวบเดือน ดาวใส ในกระเป๋

โลกของเรา ย้อนกลับหลัง ยังป่าเถอยฯ

มีความหมายว่า เพราะอำนาจความเห็นแก่ตัวอีกนั่นเอง เขาจึงรวบเอาทุกสิ่งมาเป็นของตัวเอง โดยไม่คำนึงว่าจะเดือดร้อนเสียหายอย่างไร จึงมีการขู่โกงคอร์รัปชั่น อันเป็นการคดโกงคนทั้งโลกหรือทั้งชาติ เพราะเขาเห็นว่า “ได้” นั่นแหละดี โลกจึงมีสันติภาพไม่ได้ เพราะอำนาจของความโลภที่อยากได้จนเกินประมาณ เกินพอดี จึงได้ปรากฏว่ามีการประกอบอาชีพที่เป็นภัยต่อสังคมอย่างมากมาย เช่น อาบอบนวด โบว์ลิง ไนต์คลับ คำอาวูธ คำยาเสพติด เป็นต้น ปัญหาว่าทำอย่างไรความโลภจึงจะไม่เข้ามาทำลายศานติ ก็คือจะต้องทำให้ทุกคนมองเห็นอำนาจอันร้ายกาจของมัน จะเห็นได้ก็ด้วยการเฝ้ามอง เฝ้ามองสังเกตความรู้สึกต่างๆ ที่เกิดกับจิตอีกนั่นเอง สังเกตอยู่ทุกเวลานาที ในที่สุดจะเห็นได้ด้วยตนเองว่า ขณะใดความโลภเกิดขึ้นครอบงำจิต จิตก็จะเร่าร้อน กระวนกระวาย หิวกระหาย หวาดวิตก ขณะนั้นก็เกิดเป็นสัตว์นรก เป็นเปรต เป็นอสุรกาย และเต็ม

ไปด้วยอำนาจของความโง่ ว่าสิ่งที่ตนอยากนั้นดีที่สุดในแล้ว เขาก็เป็นเดรัจฉานไป อันเป็นการตกรอก ทั้งเป็น พอลงมือกระทำไปตามอำนาจผลักดันของความโลภ อากาเรดังกล่าวก็เพิ่มมากขึ้น แต่แล้วก็หยุดอยากไม่ได้ อยากอีก กระทำอีก วนเวียนเป็นวงกลมซ้ำแล้วซ้ำอีก เราต้องมองให้เห็นว่า การที่ตัวเองต้องวิ่งว่อนกระหืดกระหอบอยู่ทุกวันทุกเวลานี้เพราะอำนาจของมันใช่หรือไม่ หากมองเห็น ความที่ต้องทรมาณซ้ำซาก และจำต้องวนเวียนอยู่ในวงกลมดังกล่าว เราเองก็จะพยายามหาทาง ออกมาเสียให้พ้นอำนาจของความอยาก ชนิดที่เป็นความโลภดังกล่าว ซึ่งก็ไม่มีทางอื่น นอกจาก จะต้องระวังตอนกระทบ เช่น ตากระทบรูป หูได้ยินเสียง เป็นต้น แล้วมันก่อให้เกิดความพอใจบ้าง ไม่พอใจบ้าง ต่อจากนั้นจึงจะปรุงเป็นความโลภขึ้นมา

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า ก่อนหน้านั้นจิตตามสภาพธรรมชาติ ธรรมดา คือยังไม่ทันที่ ความโลภเข้าครอบงำ มันสงบ มันเย็นอยู่เองแล้ว ความโลภจึงไม่ใช่ของที่มีอยู่เดิม หากแต่เป็น ของใหม่ที่เพิ่งเกิด ฉะนั้น เมื่อมันเพิ่งเกิดหลังจากตากระทบรูปดังกล่าว เราก็ระวังให้การกระทบ เป็นเรื่องสักว่ากระทบ แล้วให้หยุดอยู่เพียงนั้น หากหยุดไม่ได้ เกิดความพอใจ ไม่พอใจขึ้นมาแล้วก็ ให้หยุดเสียตรงนั้นอีกทีหนึ่ง หากหยุดได้ตรงการกระทบก็นับว่าเลิศที่สุด หากมันเลยไปถึงเวทนา คือพอใจ ไม่พอใจ ก็หยุดเสียได้นั้นก็นับว่าดีอยู่ เพราะความโลภมันเกิดขึ้นไม่ได้เหมือนกัน แต่ จิตมันเริ่มเปลี่ยนรูปแล้ว ถ้าจิตเปรียบเหมือนน้ำที่ราบเรียบสงบนิ่ง เวณาก็คือลมอ่อนๆ ที่มา กระทบผิวน้ำให้กระเพื่อม แต่ถ้าปรุงจนเป็นความโลภมันก็เป็นคลื่นลูกใหญ่ทีเดียว เพราะฉะนั้น ถ้า มีสติเฝ้าระวังตอนกระทบ และทำให้เป็นสักว่ากระทบได้ จิตก็จะสานติตามธรรมชาติ ธรรมดาของ มัน และนั่นแหละคือสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์เราควรจะได้ในการเกิดมาชาติหนึ่งนี้ (พุทธทาสภิกขุ, 2516 ก, น. 12-15)

สังคมวุ่นวายเพราะคนในสังคมชาติที่ฟุ้ง ชาติหลักธรรมที่จะมายึดเหนี่ยวจิตใจทำ ให้เกิดความสงบวุ่นวาย ยากที่จะหาทางแก้ไขได้ คิดว่าสิ่งที่ตนทำนั้นไม่ผิด เกิดการปลุกฝังนิสัย ความเห็นแก่ตัว โลภอยากได้ไม่มีที่สิ้นสุด จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการคอร์รัปชั่น บ้านเมือง เกิดความระส่ำระสาย เกิดการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน ยากที่จะหาความสงบสุขได้ ดังนั้นอย่าปล่อย ให้พระพุทธศาสนา เป็นเพียงศาสนาที่เรานับถือตามๆกันมา เพราะคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธ เจ้า เป็นหลักธรรมที่จะทำให้เราสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน อย่างสงบสุขได้ โดยไม่ต้องอาศัย ตำแหน่งหรืออำนาจหน้าที่ใด แคร้วจักคำว่า “พอ” แคนี่ทุกคนก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขได้ ประเทศชาติก็จะร่มเย็นเพราะอาศัยหลักธรรมคำสอน ของพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว

จิตใจการปลุกฝังเด็ก ๆ ให้มีความเข้าใจ ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เป็นอีกหนึ่งหนทางที่จะช่วยทำให้ประเทศชาติของเรา ลดปัญหาการคอร์รัปชันได้มาก เพราะเด็กในวันนี้คือผู้ใหญ่ในวันข้างหน้า ถ้าเขาได้ถูกปลุกฝังในสิ่งที่ดีๆ เชื่อว่าในอนาคตข้างหน้าเด็กเหล่านี้จะกลายเป็นกำลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนประเทศชาติ ให้เจริญรุ่งเรืองปราศจากการคอร์รัปชันได้ในที่สุด

จากที่กล่าวมา ลักษณะโวหารภาพพจน์ที่จิตรกรรมได้ใช้สื่อความหมายในภาพจิตรกรรมเพื่อการสื่อสารธรรม บนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงแรมสรรพทางวิญญาน สวนโมกขพลาราม ดังนี้

ก. การอุปมา (Simile)

อุปมา หมายถึง การเปรียบเทียบอะไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของ รวมถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ โดยการเปรียบเทียบนี้จะต้องเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่ต่างจำพวกกัน และมีคำเชื่อม หรือคำกริยาบ่งบอกให้เห็นการเปรียบเทียบนั้น (ชาติบุษย์ นฤตม, 2550, น. 10)

ศิวิลักษณ์ หมายถึง ความเจริญ รุ่งเรือง อารยธรรมที่มีการศึกษา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545)

ป่าเถื่อน หมายถึง ห่างไกลจากที่อยู่ของคน ยังไม่เจริญ ทารุณโหดร้าย ป่าเถื่อนไม่มีวัฒนธรรม ไร้มนุษยธรรม หยาบคาย ไม่ได้รับการศึกษา ไม่มีอารยธรรม อนารยะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545)

ข. สัญลักษณ์ (Symbol)

สัญลักษณ์แบบคตินิยม หมายถึง สัญลักษณ์ที่มีความหมายเป็นที่รู้จักกันดีทั่วไป ในหมู่คนที่มีภาษาและวัฒนธรรมประเพณีเดียวกัน ความหมายดังกล่าวมักมีที่มาเกี่ยวกับความเชื่อ ความเข้าใจ ประเพณีและการยอมรับของคนส่วนใหญ่

โลภะ เป็นสัญลักษณ์ของความโลภ เป็นกิเลสประเภทที่ทำให้จิตเกิดอาการเป็นต้นว่า หิวกระหายหรือทะยานอยาก หวงแหน ชอบสะสม เห็นแก่ตัว ตลอดจนความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน โลภะนั้นมีการเกาะเกี่ยวอารมณ์เป็นลักษณะดังติดตั้ง ซึ่งมีลักษณะต่างจากฉันทะ คือเพียง

ความที่อยากหน่วงเหนี่ยวอารมณ์จัดเป็นฉันทะ ส่วนความเกาะเกี่ยวในอารมณ์จัดเป็นโลภะ กิเลสประเภทนี้เรียกว่า “กิเลสฝ่ายโลภะ” เป็นความอยากที่มีโทษ เพราะนำไปสู่การแสวงหาสิ่งที่ต้องการโดยวิธีทุจริตหรือผิดศีลธรรม เช่น ปล้นจี้ ฆ้อง โกง ขโมย คอรัปชั่น ฯลฯ มีใช้กิเลสที่จะพึงกำหนดด้วยปริมาณสิ่งที่ต้องการ แต่กำหนดด้วยเจตนาทุจริตเป็นสำคัญ ทำให้บุคคลชวนชวาทะยานอยากอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมต่างๆ มากมายไม่สิ้นสุด (ปิ่น มุทุกันท์, 2535, น. 257)

5.3 ยอดนักรบ

นักรบ ในคัมภีร์พุทธศาสนา กล่าวไว้ว่า ในสมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าเมื่อประทับอยู่ที่สววัตถิ ทรงตรัสถึงภิกษุ 5 ประเภท ใน ทุติยโยธาชีวสูตร โดยเปรียบเทียบกับนักรบอาชีพ 5 ประเภท คือ 1) นักรบอาชีพบางคนในโลกนี้ ถีอดาบและโล่ ผูกสอดธนูและแสง แล้วเข้าสนามรบ เขาย่อมชนะมักเขม่นพยายามรบในสนามรบนั้น ข้าศึกยอมฆ่าเขาตายทำลายเขาได้ นักรบอาชีพบางคนแม้เช่นนี้ ก็มีปรากฏอยู่ในโลกนี้ นี่เป็นนักรบอาชีพจำพวกที่ 1 มีปรากฏอยู่ในโลก 2) นักรบอาชีพบางคนในโลกนี้ ถีอดาบและโล่ ผูกสอดธนูและแสง แล้วเข้าสนามรบ เขาย่อมชนะมักเขม่นพยายามรบในสนามรบนั้น ข้าศึกยอมทำร้ายเขาให้บาดเจ็บ พวกของเขายอมนำเขาออกมาส่งไปถึงหมู่ญาติ เขากำลังถูกนำไปยังไม่ถึงหมู่ญาติ ทำกาลละเสียในระหว่างทางนักรบอาชีพบางคนแม้เช่นนี้ก็มีอยู่ในโลกนี้ นี่เป็นนักรบอาชีพจำพวกที่ 2 มีปรากฏอยู่ในโลก 3) นักรบอาชีพบางคนในโลกนี้ ถีอดาบและโล่ ผูกสอดธนูและแสง แล้วเข้าสนามรบ เขาย่อมชนะมักเขม่นพยายามรบในสนามรบนั้น ข้าศึกยอมทำร้ายเขาให้บาดเจ็บ พวกของเขายอมนำเขาออกมาส่งไปถึงหมู่ญาติ หมู่ญาติยอมพยาบาลรักษาเขา อันหมู่ญาติพยาบาลรักษาอยู่ได้ทำกาลละด้วยอาหารนั้น นักรบอาชีพบางคนแม้เช่นนี้ก็มีอยู่ในโลกนี้ นี่เป็นนักรบอาชีพจำพวกที่ 3 มีปรากฏอยู่ในโลก 4) นักรบอาชีพบางคนในโลกนี้ ถีอดาบและโล่ ผูกสอดธนูและแสง แล้วเข้าสนามรบ เขาย่อมชนะมักเขม่นพยายามรบในสนามรบนั้น ข้าศึกยอมทำร้ายเขาให้บาดเจ็บ พวกของเขายอมนำเขาออกมาส่งไปถึงหมู่ญาติ หมู่ญาติยอมพยาบาลรักษาเขา อันหมู่ญาติพยาบาลรักษาอยู่ก็ได้หายจากอาหารนั้น นักรบอาชีพบางคนแม้เช่นนี้ก็มีอยู่ในโลกนี้ นี่เป็นนักรบอาชีพจำพวกที่ 4 มีปรากฏอยู่ในโลก 5) นักรบอาชีพบางคนในโลกนี้ ถีอดาบและโล่ ผูกสอดธนูและแสง แล้วเข้าสนามรบ เขาย่อมชนะสงครามแล้ว เป็นผู้พิชิตสงคราม ยึดครองค่ายสงครามไว้ได้ นักรบอาชีพบางคนแม้เช่นนี้ก็มีอยู่ในโลกนี้ นี่เป็นนักรบอาชีพจำพวกที่ 5 มีปรากฏอยู่ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย นักรบอาชีพ 5 จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก

ในปฐมโยธาชีวิตสูตร พระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายถึงนักรบ 5 ประเภท ดังนี้ คือ 1) นักรบอาชีพบางพวกในโลกนี้ เห็นฝุ่นฟุ้งขึ้นเท่านั้น ย่อมหยุดนิ่ง สะทกสะท้านไม่สามารถเข้ารบได้ นักรบอาชีพบางพวกแม้เช่นนี้ก็มีอยู่ นี่เป็นนักรบอาชีพพวกที่ 1 มีปรากฏอยู่ในโลก 2) นักรบอาชีพบางพวกในโลกนี้ แม้เห็นฝุ่นฟุ้งขึ้นก็อดทนได้ แต่พอเห็นยอดธงเข้าศึกเข้าเท่านั้น ย่อมหยุดนิ่งสะทกสะท้านไม่สามารถเข้ารบได้ นักรบอาชีพบางพวกแม้เช่นนี้ก็มีอยู่ นี่เป็นนักรบอาชีพพวกที่ 2 มีปรากฏอยู่ในโลก 3) นักรบอาชีพบางพวกในโลกนี้แม้เห็นฝุ่นฟุ้งขึ้นก็อดทนได้ แม้เห็นยอดธงของข้าศึกก็อดทนได้ แต่พอได้ยินเสียงกึกก้องของข้าศึกเข้าเท่านั้น ย่อมหยุดนิ่งสะทกสะท้านไม่สามารถเข้ารบได้นักรบอาชีพบางพวกแม้เช่นนี้ก็มีอยู่นี่เป็นนักรบอาชีพพวกที่ 3 มีปรากฏอยู่ในโลก 4) นักรบอาชีพบางพวกในโลกนี้ แม้เห็นฝุ่นฟุ้งขึ้นก็อดทนได้ แม้เห็นยอดธงของข้าศึกก็อดทนได้ แม้ได้ยินเสียงกึกก้องของข้าศึกก็อดทนได้ แต่ว่าย่อมขลาดสะดุ้งต่อการสัมปะหารของข้าศึก นักรบอาชีพบางพวกแม้เช่นนี้ก็มีอยู่ นี่เป็นนักรบอาชีพพวกที่ 4 มีปรากฏอยู่ในโลก 5) นักรบอาชีพบางพวกในโลกนี้ แม้เห็นฝุ่นฟุ้งขึ้นก็อดทนได้ แม้เห็นยอดธงของข้าศึกก็อดทนได้ แม้ได้ยินเสียงกึกก้องของข้าศึกก็อดทนได้ อดทนต่อการสัมปะหารของข้าศึกได้ เขาชนสงครามนั้นแล้ว เป็นผู้พิชิตสงครามยึดครองค่ายสงครามนั้นไว้ได้ นักรบอาชีพบางพวกแม้ เช่นนี้ก็มีอยู่ นี่เป็นนักรบอาชีพพวกที่ 5 มีปรากฏอยู่ในโลก พระพุทธเจ้าได้ทรงรับรองว่าการมีกองทัพที่เข้มแข็งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งของพระราชชา ผู้บัญชาการทัพก็คือพระราชชาของแคว้นแคว้นนั้นๆ และกองทัพที่เข้มแข็งของพระราชชาในแคว้นนั้นๆ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559, น. 224-229)

รูปที่ 5.4 นักบวชในพุทธศาสนา

ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 5.4 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพ เพื่อการสื่อความหมาย ดังนี้

ยอดนักรบ

นักรบ แบกเครื่องรบ อย่างครบครัน	พวกชาวบ้าน แบกกัน ทรัพย์สินหลาย
เอาจิตแบก กงกัน กันจนตาย	เพราะมันหมาย จึงมีแบก แปลกใหม่คุณ
ถ้าไม่มุ่ง หมายมัน สิ่งอันใด	ก็เท่ากับ ไม่แบกอะไร ให้หันเห
แบกอะไร ไม่แปลก เท่าแบกบุญ	ถึงเซซุน ไม่รู้ว่า หนักอะไร
ได้อะไร หาอะไร ไม่ต้องแบก	รู้จักแยก เสียจากกัน อย่าห่วงไหว
กายของกาย จิตของจิต ไซ้ของใคร	อะไรๆ เกี่ยวข้องกัน ฉันทกลาง
แม้แบกอยู่ ใช้อยู่ หรือกินอยู่	จิตก็รู้ วางไว้ ไร้ยุ่งฉาง
สำหรับใส่ ของ “กุ” ว่างเปล่า	มีชีวิต ก็มีอย่าง ไม่แบก “กุ”

เป็นภาพนักรบวช มีเครื่องบริวารอย่างครบถ้วน ถ้าเปรียบเทียบกับตัวนักรบที่แบกอาวุธ แต่นักรบชกกลับแบกบุญ เพราะฉะนั้นนักรบที่แท้จริง คือนักรบวช แต่นักรบวชไม่ต้องเอาชนะคู่ต่อสู้ แค่เอาชนะกิเลส ผู้ชนะกิเลสได้ชื่อว่าเป็นผู้ชนะอย่างแท้จริง (สุทธิพงษ์ ทองสร้าง, 2539, น. 131)

จากที่กล่าวมา ลักษณะโวหารภาพพจน์ที่จิตกรรมได้ใช้สื่อความหมายในภาพจิตรกรรมเพื่อการสื่อสารธรรม บนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงแรมสหพทางวิญญูณ สนวนโมกขพลาราม ดังนี้

ก. อุปลักษณ์ (Metaphor)

อุปลักษณ์ หมายถึง โวหารภาพพจน์ที่นำเอาสิ่งของที่แตกต่างกันสองสิ่งหรือมากกว่า แต่มีคุณสมบัติบางประการมาเปรียบเทียบ โดยเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรง เช่น “เป็น” หรือ “คือ” มาเชื่อม เช่น

พระไตรปิฎกเล่มที่ 22 พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 14 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559) อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต (3 ตติยปัณณาสก) 4 ราชวรรค 9 อักขมสูตร ว่าด้วย

องค์ประกอบของข้างต้นที่ไม่อดทน ความรอบรู้เกี่ยวกับสมรรถภูมิรบของพระพุทธรเจ้า เป็นที่ประจักษ์จากการที่ทรงทำการเปรียบเทียบต่างๆ ที่อ้างโดยพระองค์จากสนามรบใน อักขมสูตร อังคุดตรนิทาย ทรงเปรียบเทียบคุณสมบัติด้วย 5 ประการของข้างที่ถูกเลือกให้เข้าสู่สนามรบ โดยได้ทรงเปรียบเทียบกับคุณสมบัติด้วยของภิกษุที่เข้าสู่สนามรบ คือความหลุดพ้น ดังนี้

1) ไม่อดทนต่อรูป ก็ข้างของพระราชาเป็นสัตว์ไม่อดทนต่อรูปอย่างไร คือข้างของพระราชาเข้าสู่สงครามแล้ว เห็นกองพลข้าง กองพลม้า กองพลรถ กองพลเดินเท้า ย่อมหยุดนิ่งสะทสะท้านไม่สามารถเข้าสนามรบ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้างของพระราชาเป็นสัตว์ไม่อดทนต่อรูป อย่างนี้แล

2) ไม่อดทนต่อเสียง ก็ข้างของพระราชาเป็นสัตว์ไม่อดทนต่อเสียงอย่างไร คือข้างของพระราชาเข้าสู่สงครามแล้ว ได้ยินเสียงกองพลข้าง เสียงกองพลม้า เสียงกองพลรถ เสียงกองพลเดินเท้า หรือเสียงกลอง บัณเฑาะว์ สังข์ มโหระทึก ย่อมหยุดนิ่งสะทสะท้าน ไม่สามารถเข้าสนามรบ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้างของพระราชาเป็นสัตว์ไม่อดทนต่อเสียง อย่างนี้แล

3) ไม่อดทนต่อกลิ่น ก็ข้างของพระราชาเป็นสัตว์ไม่อดทนต่อกลิ่นอย่างไร คือข้างของพระราชาเข้าสู่สงครามแล้ว ได้กลิ่นมูตรและคูแแห่งข้างของพระราชา(ฝ่ายข้าศึก) ที่ใหญ่กว่าซึ่งเข้าสนามรบทั้งหลาย ย่อมหยุดนิ่ง สะทสะท้านไม่สามารถเข้าสนามรบ ดูกรภิกษุทั้งหลายข้างของพระราชาเป็นสัตว์ไม่อดทนต่อกลิ่น อย่างนี้แล

4) ไม่อดทนต่อรส ก็ข้างของพระราชาเป็นสัตว์ไม่อดทนต่อรสอย่างไร คือข้างของพระราชาเข้าสู่สงครามแล้ว ไม่ได้กินอาหารเพียงคินหนึ่ง 2 คิน 3 คิน 4 คินหรือ 5 คิน ย่อมหยุดนิ่ง สะทสะท้านไม่สามารถเข้าสนามรบ ดูกรภิกษุทั้งหลายข้างของพระราชาเป็นสัตว์ไม่อดทนต่อรส อย่างนี้แล

5) ไม่อดทนต่อโณฐัพพะ ก็ข้างของพระราชาเป็นสัตว์ ไม่อดทนต่อโณฐัพพะอย่างไร คือ ข้างของพระราชาเข้าสู่สงครามแล้ว ถูกเขายิงด้วยลูกศรครั้งหนึ่ง 2 ครั้ง 3 ครั้ง 4 ครั้ง หรือ 5 ครั้งเข้าแล้ว ย่อมหยุดนิ่งสะทสะท้าน ไม่สามารถเข้าสนามรบ ดูกรภิกษุทั้งหลายข้างของพระราชาเป็นสัตว์ไม่อดทนต่อโณฐัพพะ อย่างนี้แล

ข. สัญลักษณ์ (Symbol)

สัญลักษณ์แบบคตินิยม หมายถึง สัญลักษณ์ที่มีความหมายเป็นที่รู้จักกันดีทั่วไป ในหมู่คนที่มีภาษาและวัฒนธรรมประเพณีเดียวกัน ความหมายดังกล่าวมักมีที่มาเกี่ยวกับความ

เชื่อ ความเข้าใจ ประเพณีและการยอมรับของคนส่วนใหญ่ เช่น แม่น้ำ บ่งบอกถึงกระแสการดำเนินชีวิต ในขณะที่ทะเลและมหาสมุทร หมายถึง ความไม่มีที่สิ้นสุดและความมากเหลือประมาณ บางครั้งสัญลักษณ์ประเภทนี้ ก็อาจบ่งบอกถึงความหมายซึ่งเป็นที่รู้จักและยอมรับกันจนเป็นความหมายสากล

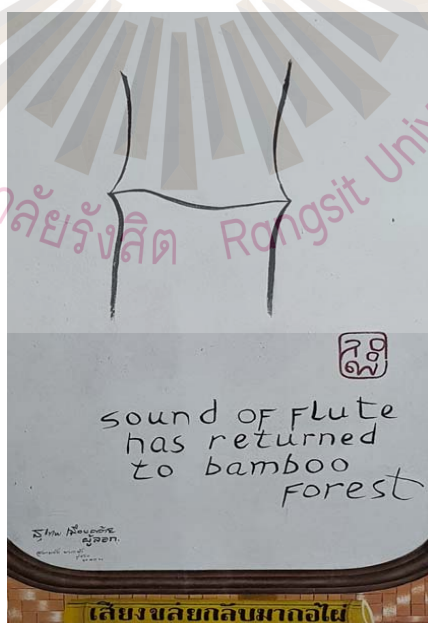
ผ้ากาสาพัสตร์ หรือ ผ้าไตร ถือกันว่าเป็นธงชัยของพระอรหันต์ บาลีว่า “อรหตุตฺตโช” แปลว่า “ธงชัยของพระอรหันต์” หมายความว่า ฝ่ายอมฬาดสีหม่นนี้ เป็นเครื่องหมายอันศักดิ์สิทธิ์ของผู้มีความบริสุทธิ์ และประเสริฐ ตั้งอยู่ในฐานะเป็นปูชนียบุคคล ทั้งของเทวดาและมนุษย์ แม้ที่สุตตันต์วรรคจกณิกกล่าวว่าย่อมรู้สึกรู้สีกว่าผ้ากาสายะนั้น เป็นเครื่องหมายของพระอรหันต์ ผู้ไม่เป็นข้าศึกแก่ตน ฉะนั้น การที่นำเอาผ้าธงชัยของพระอรหันต์มาคลุมเข้าที่ตัว ย่อมมีความหมายมากเกินกว่าจะถือว่าเป็นเพียงเครื่อง นุ่งห่มชนิดหนึ่ง ถ้าบุคคลนั้นไม่มีคุณสมบัติในตนที่เพียงพอสำหรับการห่มผ้ากาสายะนั้นแล้ว อันตรายก็จะเกิดขึ้นแก่ตนตามทางธรรมในทันที นี่เป็นหลักที่พระพุทธองค์ตรัสยืนยันไว้ในหลายแห่ง เช่นบาลีว่า “อนิกุกสาโว กาสาวํ โย วตุถิ ปริทเทสุสติ อเปโต ทมสจฺเจน น โส กาสาวมรหติ แปลว่า เขาอยากจะนุ่งห่มผ้ากาสาพัสตร์ แต่เขายังมีกิเลสเครื่องข่มจิตคิดแน่นดั่งน้ำผาดปราศจากการบังคับตัวเองและสักจะ เขาผู้นั้นยังไม่มีค่าควรแก่การนุ่งห่มผ้ากาสาพัสตร์เลย” (พระลิขิต ทินนุญญ (เมืองจันทร์), 2554, น. 1-19)

อัฐบริวาร คือสัญลักษณ์ของนักบวชผู้สละเรือนออกบวชเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนา และเป็นของเครื่องใช้ที่จำเป็นสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ได้แก่ 1) ผ้าจีวร 2) ผ้าสังฆาฏิ 3) ผ้าสบง 4) ประคดเอน 5) มีดโกน 6) บาตร 7) เข็มเย็บผ้า 8) ฆมกรก (เครื่องกรองน้ำ) ปัจจุบันกุลบุตรที่ต้องการจะอุปสมบท จะต้องจัดหาเครื่องอัฐบริวารให้ครบดังนี้ 1) ไตรครอง 1 ชุด ประกอบด้วย (1) อันตราวาสก คือ ผ้าสบง (สำหรับนุ่ง) (2) อุตตราสงค์ คือ ผ้าจีวร(สำหรับห่ม) (3) สังฆาฏิ คือ ผ้าสำหรับห่มซ้อนนอกเวลาอากาศหนาว (4) กายพันธน์ คือ ผ้าประคดรัดเอน (5) ผ้าอังสะ คือ ผ้าสี่เหลี่ยม ลักษณะคล้ายเสื่อใช้คล้องไหล่เฉียงบ่าปิดไหล่ซ้าย (6) ผ้ารัดอก คือ ใช้สำหรับรัดจีวรเมื่อเวลาห่มดอง นอกจากนี้ยังมีผ้ากราบ ใช้สำหรับรองเมื่อเวลากราบและใช้ปูรับของเมื่อเวลาผู้หญิงประเคนของถวาย 2) ไตรอาศัย 1 ชุด คือ ผ้าไตรสำรองอีกชุดหนึ่ง มีจีวร สบง อังสะ และผ้าอาบน้ำฝน 3) บาตร 1 ชุด ต้องมีเชิงรองหรือที่สำหรับตั้งบาตรพร้อมฝาบาตร และถลกบาตร สายโยงถูงตะเคียว 4) มีดโกน หินลับมีด เข็มเย็บผ้าพร้อมทั้งกล่องเข็มและด้าย 5) ตาลบัตร์ ย่อมผ้าเช็ดหน้า ร่ม รองเท้า ปิ่นโต จาน ช้อน ส้อม 6) เสื่อ หมอน ผ้าห่ม มุ้ง ไฟฉาย สบู่ ยาสีฟัน แปรงสี

พื้น ชั้นน้ำ และ 7) อุปกรณ์อื่นๆ ที่จำเป็นต้องใช้ เช่น โคมไฟ กาดม่น้ำ กระจกน้ำร้อน ฯลฯ (พระลิขิต ทินนุปถุญ (เมืองจันทร์), 2554, น. 15-19)

5.4 เสียงขลุ่ยกลับมาหากอไผ่

ขลุ่ยเป็นเครื่องดนตรีโบราณดั้งเดิมของไทยชนิดหนึ่ง จัดอยู่ประเภทเครื่องเป่า ทำให้เกิดเสียง เดิมใช้วัสดุที่ทำด้วยไม้ไผ่ สันนิษฐานว่า อาจเกิดขึ้นก่อนหรือในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ร่วมสมัยกับเครื่องดนตรีประเภท กลอง ฆ้อง กรับ พิณเพียะ แคน ขลุ่ย ปี่ ซอ และกระจับปี่ แต่เริ่มมีบทบาทและมีหลักฐานชัดเจนปรากฏในกฎมณเฑียรบาล สมัยพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991-2031) แห่งกรุงศรีอยุธยา ว่าห้ามร้องเพลงหรือเป่าขลุ่ย เป่าปี่ สีซอ ตีกระจับปี่ ตีตะโพนในเขตพระราชฐาน แต่เดิมไม่มีการแยกชนิดของขลุ่ย จนมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนที่จะมาเป็นขลุ่ยอย่างที่ปรากฏรูปร่างในปัจจุบัน ขลุ่ยได้ผ่านการวิวัฒนาการมาเป็นระยะเวลายาวนาน มาจากปี่อ้อซึ่งตัวปี่หรือเลาทำจากไม้รวกท่อนเดียวไม่มีข้อ และมีลิ้นซึ่งทำด้วยไม้้อล้าเล็กสำหรับเป่าให้เกิดเสียง หลังจากนั้นจึงปรับเปลี่ยนรูปร่าง และวิธีเป่าจนกลายเป็นขลุ่ยอย่างที่เรียกกันในปัจจุบันนี้ (ไพศาล อินทวงศ์, 2548, น. 133)

รูปที่ 5.5 เสียงขลุ่ยกลับมาหากอไผ่

ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 5.5 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพ เพื่อการสื่อความหมาย ดังนี้

เสียงขลุ่ยกลับมาหากอไผ่

เสียงขลุ่ยหวน กลับมา หากอไผ่	จงคิดให้ เห็นความ ตามนี้หนอ
ว่าไผ่ล้ม ตัดไป จากไผ่กอ	ทำขลุ่ยพอ เป่าได้ เป็นเสียงมา
เสียงก็หวน กลับมา หากอไผ่	เป่าเท่าไทร่ กลับกัน เท่านั้นหนา
เหมือนไอน้ำ จากทะเล เป็นเมฆา	กลายเป็นฝน กลับมา สู่ทะเล
เหมือนต้นหา พาคณ ดันพิภพ	พอสันฤทธิ ก็ตระหลับ หนทางเห
วิ่งมาสู่ แดนวิสุทธิ หยุดเกเร	ไม่เถล ไถลไป ที่ไหนเลย
อันความวุ่น วิ่งมา หากความว่าง	ไม่มีทาง ไปไหน สหายเอ๋ย
ในที่สุด ก็ต้องหยุด เหมือนอย่างเคย	ความหยุดเฉย เป็นเนื้อแท้ แก่ธรรมเอ๋ยฯ

คนทุกคนมีแรงพลุ่งไปใน “ความเกิด” ด้วยฤทธิ์ของตัณหาและอุปาทาน โดยเหตุที่ไม่ทราบว่ ที่แท้กรรมทั้งปวงนั้นก่อตัวพลุ่งขึ้นก็เพียง เพื่อมุ่งกลับสู่สภาพเดิม คือ “ความดับ” เหมือนไม้ไผ่ตัดจากกอไผ่ไปทำขลุ่ยเป่าเสียงดังไพเราะ ก็เพียงเพื่อ “ความดับ” แห่งเสียงนั้นลงสู่สภาพไม้ไผ่จากกอเดิม หรือเหมือนไอน้ำจากทะเลพลุ่งขึ้นเป็นเมฆ และตกเป็นฝนลงสู่ทะเลตามเดิม ความวุ่นที่พลุ่งขึ้น ก็ยอมดับมอดลงสู่ ความว่าง อันเป็นธรรมชาติเดิมแท้ เพราะฉะนั้นแลความไม่ดิ้นรนทะยานไปในอารมณ์ทั้งปวง ด้วยตัณหา อุปาทาน จึงเป็นความดับสนิทไปแต่ต้นมือแล้ว (พุทธทาสภิกขุ, 2516ก, น. 8-9)

จากที่กล่าวมา ลักษณะโวหารภาพพจน์ที่จิตรกรรมได้ใช้สื่อความหมายในภาพจิตรกรรมเพื่อการสื่อสารธรรม บนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงมหรสพทางวิญญาณ สวนโมกขพลาราม ดังต่อไปนี้

อุปมานิทัศน์ (Allegory)

อุปมานิทัศน์ หมายถึง เรื่องที่มีความหมายสองชั้น คือเรื่องที่เล่าหรือพรรณานั้น มีความหมายที่สองแฝงไว้ในเรื่อง ผู้ประพันธ์ต้องการที่จะนำเสนอความคิดอันเป็นความหมายระดับที่สอง ที่ผู้อ่านต้องตีความหมายลงไปจากเรื่องที่เล่าอีกชั้นหนึ่ง

ความเกิด ในพุทธศาสนา หมายถึง กิเลสก่อให้เกิดทุกข์ คือปัญหาสำคัญที่สุดของมนุษย์คือความทุกข์ ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดจากกิเลสของมนุษย์เอง กิเลสคือตัวการที่ทำให้มนุษย์ประสบกับความทุกข์นานาประการ เพราะฉะนั้นความทุกข์จึงเป็นผลที่เกิดจากสาเหตุสำคัญคือ กิเลส

ความดับ ในพุทธศาสนา หมายถึง ความดับทุกข์ เป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ซึ่งมีขอบเขตจำกัดอยู่ในส่วนของสภาวะธรรมที่เป็นไปตามกระบวนการของกฎธรรมชาตินั้น ส่วนมรรคหรือปฏิบัติ เป็นข้อปฏิบัติวิธีการหรือแนวทางการดำเนินชีวิตอย่างมีศิลปะ และสอดคล้องกับกฎธรรมชาตินั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุจุดหมายดังกล่าว กระบวนการดับกิเลส นั้น จุดหมายและวิธีการจะต้องสัมพันธ์กัน อุปมาเหมือนการรักษาโรค นิโรธเปรียบเหมือนหลักการรักษาโรค ซึ่งว่าด้วยการกำจัดสาเหตุโดยตรง ส่วนมรรคเปรียบเหมือนวิธีการรักษา เช่นตรวจอาการ วินิจฉัยโรค วิธีฉีดยา วิธีดูแลร่างกายระยะระยะพักฟื้น เป็นต้น (พระมหาธีระพล สุขแสง, 2546, น. 47-58)

5.5 ปฏิบัติเพื่อความสะอาด

ผู้ปฏิบัติ หมายถึง บุคคลผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา จำต้องอาศัยการศึกษา เพราะในเมื่อไม่กำหนดข้อบังคับให้มีสิ่งที่ต้องเชื่อ และต้องปฏิบัติอย่างตายตัวแล้วถ้าไม่ศึกษาให้รู้เข้าใจอย่างถูกต้องแท้จริง ก็มีโอกาสอย่างมากที่จะเกิดความคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนในความเชื่อและการปฏิบัติ เมื่อเชื่อผิดพลาดและปฏิบัติคลาดเคลื่อนไป นอกจากจะเป็นผลเสียหายในทางพุทธศาสนาแล้ว ยังทำให้เกิดโทษต่อสังคมและตนเองอีกด้วย ด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา ความเชื่อถือปฏิบัติที่ถูกต้องต่อการศึกษาและปฏิบัติตามไตรสิกขา คือ สीलสิกขา ศึกษาเรื่องศีล จิตตสิกขา ศึกษาเรื่องจิต และปัญญาสิกขา คือศึกษาเรื่องปัญญา เพราะ

ไตรสิกขาเป็นศูนย์รวมแห่งหลักปฏิบัติทั้งหลาย จุดประสงค์ของผู้ปฏิบัติธรรมนั้นก็เพื่อขัดเกลา กิเลสให้เบาบาง หรือให้หมดสิ้นไปจากจิตใจนั่นเอง ผู้แสวงหาพระนิพพาน ย่อมจะสละทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ติดข้องในรูปโฉม และไม่ยึดมั่นถือมั่นในสภาวะธรรมทั้งปวง มีจิตที่มั่นคง ปฏิบัติธรรมมุ่งหน้าต่อพระนิพพานอย่างเดียว ฉะนั้นรูปโฉมภายนอกแม้ว่าจะสวยงามดีเลิศเพียงใด ไม่สามารถทำใจของท่านให้สิ้นคลอนและหวั่นไหวได้ เพราะคลายจากความยึดมั่นถือมั่น พิจารณาว่าเป็นของไม่งาม จึงไม่สนใจ แต่เพราะว่ารูปโฉมนั้นย่อมลวงคนใจให้หลงหมกมุ่นอยู่ได้ เพราะกิเลสทุกชนิด ย่อมเปรียบด้วยสนิมของจิตใจ ทำให้จิตใจเสื่อมลงจากคุณงามความดีต่างๆ ผู้มีกิเลสหนาจึงขาด หิริโอตตัมปะสามารถทำกรรมชั่วร้ายโดยไม่เกรงผลบาปที่จะตามมาถึงตน

ผู้ปฏิบัติคนใดปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง จริงจังด้วยความเพียรพยายามจนสามารถละมานะ คือ กิเลสเป็นเหตุถือตัวถือตน ผู้มีปัญญาเพราะการรู้พระสัทธรรมเป็นความรู้ที่ประเสริฐ ทำให้ผู้รู้เปลี่ยนภาวะตนเองจากปุถุชนเป็นกัลยาณชนและอริยชนได้ และผู้ที่มีปัญญานั้นย่อมจะประกอบด้วยลักษณะความกระตือรือร้นชวนชวนในการปฏิบัติเพื่อเป็นฐานแห่งคุณธรรมที่สูงขึ้นเรื่อยๆ ทำให้มีจิตใจแน่วแน่เป็นสมาธิ และยินดีในความสงบ อันเกิดจากการออกบวช เหล่านี้เป็นคุณธรรมที่ทำให้บุคคลผู้ปฏิบัติเป็นคนประเสริฐ น่าเคารพ น่านับถืออย่างยิ่ง แม้เทวดาทั้งหลายซึ่งถือเป็นภพภูมิที่สูงกว่ามนุษย์ก็ยังมีใจน้อมไปในทางปฏิบัติที่มีใจยินดีต่อผู้มีปัญญา บุคคลผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบจิตใจของเขาจะไม่ฟุ้งซ่านเพราะอารมณ์ที่มากกระทบ เมื่อปฏิบัติจนเกิดปัญญาเฉียบแหลมแล้ว เขาย่อมสามารถที่จะหลุดพ้นจากกองกิเลสทั้งปวงได้ เมื่อกิเลสทั้งปวงหมดจากจิตใจแล้ว คือพระอรหันต์ ผู้ข้ามฝั่งแดนมฤตยูได้ เป็นผู้อยู่จบพรหมจรรย์เข้าถึงพระนิพพาน อันเป็นแดนเกษมจากโยคะ ไม่ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย อีกต่อไป

บุคคลใดมีจิตไม่ทอดถอย มีใจไม่หดหู่ บำเพ็ญกุศลธรรมเพื่อการบรรลุธรรม ที่เกษมจากโยคะในคุณวิเศษในพระพุทธศาสนาที่สูงที่สุด คือพระนิพพาน เพราะเป็นที่สิ้นสังโยชน์ทั้งหลายอันเป็นเหตุให้สัตว์เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ข้อปฏิบัติทุกๆ อย่างที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนนั้น ย่อมมีพระประสงค์ที่ต้องการให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงพระนิพพานทั้งสิ้น คุณสมบัติของผู้ที่จะเข้าถึงคุณวิเศษ คือต้องมีใจไม่ทอดถอย มีใจไม่หดหู่และต้องบำเพ็ญกุศลธรรมเพื่อการบรรลุธรรมที่ยิ่งขึ้นไป บุคคลผู้ที่มีปฏิปทาเช่นนี้ และมีใจประกอบด้วยศรัทธากับปัญญาด้วยแล้วย่อมอาจที่จะบรรลุธรรมสูงสุดในพระศาสนา คือพระนิพพานได้ หากไม่อาจบรรลุธรรมในชาติปัจจุบัน ก็จะเป็นบารมีในการบรรลุธรรมในชาติต่อๆ ไปได้ (คณาจารย์สำนักพิมพ์เสียงเชียงใหม่, 2551ก, น. 140-158)

รูปที่ 5.6 ปฏิบัติเพื่อความสะอาด
ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 5.6 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพ เพื่อการสื่อความหมาย ดังนี้

ล้างตัวกู

อาบอะไร ล้างกันใหญ่ ดูให้ดี
ไม่น้ำดู นันแหละดู ให้ดีเอย
อาบที่หนึ่ง นันล้าง ส่วนร่างกาย
ภาพพวกเซน อาบเป็น ตัวอย่างดู
อาบที่สอง จองล้าง ไส้กิเลส
เทียวยัดนัน ยัดนี้ ที่กอบกำ
เอาน้ำคือ ธรรมะ เข้าชะล้าง
อะไรมา ไม่ยึดมั่น ไม่ขันดู

ดูอาบกัน เต็มที่ ไม่มีเฉย
ขอเฉลย อรรถอ้าง ล้างล้าง
ยอมทำได้ โดยขยัน หมั่นเช็ดดู
ล้างตัวกู กันอย่างหนัก ด้วยรักทำ
ที่เป็นเหตุ ผลอไพพล่ ไกลถล่ำ
เอามาทำ เป็นตัวกู และของกู
ให้สว่าง สะอาดสิ้น สงบอยู่
ล้างตัว เป็นวิมุตติ ดีสุดดี

ยามอาบแล้ว ทำทาง ไม่น่าดู อาบเสร็จแล้ว สวยหู ชูศักดิ์ศรี
ยามชะล้าง แสนยาก ชวนชมเอย.

อาบนํ้านั้น ตอนอาบไม่น่าดู อาบเสร็จแล้วสะอาดหมดจดฉันใด ขณะปฏิบัติต่อสู้กับกิเลส นำทรมาน ชนะกิเลสแล้วพบความสงบผาสุกฉันนั้น อาบน้ำทางกาย ชำระเหงื่อไคล อาบทางใจคือชำระล้างความยึดถือว่า “เรา” ว่า “ของเรา” อันเป็นของสกปรกสำหรับใจ เครื่องมือในการอาบน้ำ คือ ถังในภาพ ส่วนเครื่องอาบชำระใจ คือ “การปฏิบัติธรรม” (พุทธทาสภิกขุ, 2516ก, น. 10-11)

สะอาด ในที่นี้หมายถึง ความสะอาดกาย คือ กายสุจริต หรือความประพฤติดี ประพฤติชอบ ทางกายนั้นมี 3 ประการ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤตินิคมในกาม สะอาดวาจา หมายถึง ความประพฤติชอบด้วยวาจา เรียกว่า วาจสุจริต มี 4 ประการ คือ เว้นจากการกล่าวคำเท็จ เว้นจากการกล่าวคำส่อเสียด เว้นจากการกล่าวคำหยาบ และเว้นจากการกล่าวคำเพ้อเจ้อ เหลวไหล ไร้สาระ และสะอาดใจ หมายถึง การพฤติชอบด้วยใจ เรียกว่า มโนสุจริต มี 3 ประการ คือ ไม่โลภอยากได้ของคนอื่น ไม่พยาบาทปองร้ายคนอื่น และมีความเห็นชอบไปตรงตามทำนองคลองธรรม เป็นเหตุป้องกัน อาสวะ คือกิเลสที่หมักดองอยู่ในสันดานของมนุษย์ไหลซาบซ่านไปย้อมจิตเมื่อประสบกับอารมณ์ต่างๆ มี 3 ประการ คือ กามาสวะ อาสวะคือ กาม ภวาสวะ อาสวะคือภพ และอวิชชาสวะ อาสวะคืออวิชชา พระอริยบุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยสติ มีกาย วาจา และใจสะอาด ปราศจากเครื่องมัวหมอง กำจัดอาสวะเหล่านั้นได้เด็ดขาด การกระทำแต่ละอย่างของท่านเหล่านั้นย่อมเป็นไปด้วยความเมตตาอนุเคราะห์หมู่มนุษย์ คำพูด คำสั่งสอนแต่ละอย่างย่อมก่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อผู้อื่นที่รับฟังและปฏิบัติตาม น้ำใจของท่านล้วนเต็มเปี่ยมด้วยคุณธรรม มีเมตตาเป็นต้น ท่านเป็นผู้มีความสะอาด ทำลายล้างบาปสิ่งเลวร้ายต่างๆ ให้หมดสิ้นไปจากกาย วาจา และใจของตน เป็นผู้ปราศจากอาสวะ ล้างบาปหมดสิ้นแล้วนั้นแหละว่า เป็นผู้มีความสะอาดหมดจดอย่างแท้จริง (คณาจารย์สำนักพิมพ์เลียงเชียง, 2551ก, น. 139-140)

สว่าง ในที่นี้หมายถึง ความสว่างเสมอด้วยปัญญา คือ แสงสว่างทุกชนิดย่อมจะส่องสว่างไปได้แต่เพียงที่จะสามารถส่องได้เท่านั้น เช่น แสงพระอาทิตย์ย่อมจะส่องสว่างได้แต่กลางวันและสถานที่พอจะส่องได้เท่านั้น แต่แสงสว่างแห่งปัญญาสามารถส่องสว่างให้ทะลุปรุโปร่ง

ได้หมด ไม่มีอะไรสามารถปิดกั้นได้ ถ้าเจริญให้ถึงที่สุดแล้วก็จะสามารถกำจัดความมืดที่แสงสว่างแห่งปัญญาไม่สามารถกำจัดได้ คือ อวิชชา ให้แจ่มแจ้งเห็นทางแห่งอริยมรรค จนถึงขั้นทุกข์ได้ในที่สุด ดังนั้น ปัญญาจึงประเสริฐยิ่งกว่าทรัพย์ เป็นแสงสว่างในโลก แปลว่า ความรอบรู้ คือรู้ทางแห่งความเสื่อม รู้ทางแห่งความเจริญ และรู้ทั้งทางแห่งความเสื่อมและทั้งทางความเจริญ แบ่งออกเป็น 2 คือ 1) โลกียปัญญา และ 2) โลกุตตรปัญญา ปัญญาดังกล่าวข้างต้นจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการประกอบด้วยต้องทำบ่อยๆ ทางเกิดของปัญญานั้นมี 3 คือ 1) สุตมยปัญญา คือปัญญาสำเร็จได้ด้วยการฟัง 2) จินตามยปัญญา คือปัญญาสำเร็จได้ด้วยการนึกคิดถึง และ 3) ภาวนามยปัญญา คือปัญญาสำเร็จด้วยการอบรม ฉะนั้น เมื่อบุคคลผู้มีปัญญาจึงสามารถคิดแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้เป็นอย่างดี หากเมื่อบุคคลใดไม่เพ่งพินิจพิจารณาให้ลึกลงไปแล้ว ปัญญาก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ (คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, 2550, น. 75-76)

สงบ ในที่นี้หมายถึง ความสงบทั้งภายนอก ได้แก่ สงบกาย สงบวาจา จัดเป็นสันติภายนอก และสงบทั้งภายใน ได้แก่ สงบใจ หมั่นสำรวมกาย วาจา ใจ อยู่เสมอในเวลา ทำ พูด คิด ให้เป็นไปเพื่อความสงบระงับ จัดเป็นสันติภายใน คือ อุบายที่เป็นเครื่องทำให้กาย วาจา ใจ สงบ ไม่ให้บาปเกิดขึ้น เรียกว่า ความระงับ กำจัดบาปกรรม คือความชั่วที่เป็น อกุศลกรรม มีโทษ คือความละโมภะของผู้อื่น มีโทษ คือความคิดประทุษร้ายเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน และมีโมหะ คือความหลงไม่รู้จักความจริง อกุศลกรรมเป็นสภาวะที่ทำให้ผู้กระทำรับความเดือดร้อน ตกอยู่ในคติอันชั่ว บุคคลผู้สงบระงับบาปกรรมได้แล้ว ชื่อว่างเว้นความชั่วได้ พูดแต่คำที่เป็นประโยชน์ และเป็นคนไม่ฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ความขัดเคือง และความหลงมัวเมา คือสิ่งที่มีมากกระทบกระทั่งทั้งดีและร้าย เป็นที่เข้าใจได้ว่าเป็นผู้สงบสงัดจากความชั่วได้แล้ว ย่อมขจัดบาปกรรมให้หมดสิ้นไป จัดเป็นพระอริยบุคคล คือบุคคลผู้ประเสริฐในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่เข้าถึงกระแสพระนิพพานอันเป็นโลกุตตรธรรม พ้นจากความชั่วทั้งหลาย อันเป็นเหตุแห่งความทุกข์ ความเดือดร้อน เพราะเหตุที่สามารถกำจัดบาปกรรมเสียได้ จึงประสบพบแต่ความสุขสงบอย่างยิ่ง (คณาจารย์สำนักพิมพ์เลี้ยงเชียง, 2551ก, น. 83)

จากที่กล่าวมา ลักษณะโฆหารภาพพจน์ที่จิตรกรรมได้ใช้สื่อความหมายในภาพจิตรกรรมเพื่อการสื่อสารธรรม บนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงมหรสพทางวิญญาณ สอนเมกขพลาราม ดังต่อไปนี้

ก. สัญลักษณ์ (Symbol)

สัญลักษณ์แบบคตินิยม หมายถึง สัญลักษณ์ที่มีความหมายเป็นที่รู้จักกันดีทั่วไป ในหมู่คนที่มีภาษาและวัฒนธรรมประเพณีเดียวกัน มีที่มาเกี่ยวกับความเชื่อ ความเข้าใจ ประเพณี และการยอมรับของคนส่วนใหญ่ เป็นที่รู้จักและยอมรับกันจนเป็นความหมายสากล

อาบน้ำ หมายถึง การชำระความสกปรกของร่างกายและเพื่อชำระเหงื่อไคลที่เนื้อตัว เป็นการชำระล้างร่างกายภายนอกในลีลาท่าทางที่ไม่ซ้ำกัน เป็นกิจวัตรประจำวันของคนทั่วไป มนุษย์อาบน้ำเพื่อชำระล้างร่างกายให้สะอาดตา แต่ครั้งเมื่ออาบน้ำเสร็จแล้ว สวมเสื้อผ้าแล้ว แต่งตัวให้หรูหราดูน่าชม ร่างกายเบาสบาย ไม่เหนียวตัว มองดูสบายตา เป็นที่ต้องตาผู้คนภายนอก

อาบน้ำชำระใจ หมายถึง การชำระชะล้างกิเลสภายใน ให้สะอาด สว่าง สงบ น้ำในอ่างไว้ล้างกาย แต่น้ำพระธรรมไว้ชำระล้างใจ เพื่อความสิ้นไปแห่งความยึดมั่นถือมั่น “สิ้นตัวกู” สู่จิตสว่าง หรือ วิมุตตिसุข (รัตนชัย บุญศรี, 2545, น. 100)

ข. อุปมา (Metaphor)

อุปมา หมายถึง โวหารภาพพจน์ที่นำเอาสิ่งของที่ต่างกันสองสิ่งหรือมากกว่า แต่มีคุณสมบัติบางประการมาเปรียบเทียบ โดยเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรง

หมายถึงในภาพ เป็นการเปรียบเทียบคนทุกคนกำลังอาบน้ำ ในขณะที่อาบน้ำอยู่ก็ดูไม่สวยงาม มันไม่น่าดู แต่ครั้งเมื่ออาบน้ำเสร็จแล้ว สวมเสื้อผ้าแล้ว ร่างกายเบาสบาย ไม่เหนียวตัว มองดูสบายตา การอาบน้ำธรรมดาเพื่อชำระเหงื่อไคลที่เนื้อที่ตัว อาบน้ำธรรมะก็เพื่อชำระกิเลส กิเลสซึ่งเป็นของสกปรกแก่จิตใจ เราจะต้องอาบน้ำทั้งสองอย่าง ตามธรรมดาคนทั่วไปก็อาบน้ำล้างร่างกาย นี่เป็นการอาบน้ำแบบคนธรรมดา แต่ส่วนการอาบน้ำในทางจิตใจนั้น กระทำได้แต่มนุษย์ผู้มีสติปัญญา ขอให้ได้ทำการอาบน้ำทั้งสองอย่าง เพื่อการล้างตัวกู นี่เป็นภาษาธรรมดา ก็ล้างร่างกายให้สะอาด แต่ภาษาธรรมะนั้นหมายถึง ล้างกิเลสที่เป็นเหตุให้ยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกู คือล้างอวิชชา อุปาทานออกไปเสีย มันเป็นการอาบน้ำชั้นสูง ลึก ซึ่งเป็นเรื่องภายใน น้ำในที่นี้ในความหมายทางธรรมก็คือธรรมะ คือเอาธรรมะมาเป็นเครื่องอาบน้ำแล้วก็จะสะอาด สว่าง สงบ ไม่ยึดมั่นถือมั่นอีก

ต่อไปเปรียบเสมือนคนที่กำลังปฏิบัติธรรมต่อสู้กับกิเลสขณะทำการต่อสู้กับกิเลสอยู่นั้น ต้องทำด้วยความเพียรพยายาม กัดฟันสู้ บางครั้งก็แสดงอาการวิปริตเหมือนกับคนบ้า เหมือนกับคนไข้ไม่สบาย เหมือนกับคนหูหนวกตาบอด แต่เมื่อต่อสู้จนชนะกิเลสแล้วจึงออกมาอยู่ในแวดวงสังคมอย่างไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม ย่อมโดดเด่น สง่างาม เป็นที่น่าเคารพนับถือของคนทั่วไป (รัตนชัย บุญศรี, 2545, น. 97-158)

ค. อ้างถึง (Allusion)

การอ้างถึง คือการกล่าวถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน หรือวรรณกรรมอื่นๆ เป็นการแสดงความรอบรู้ของผู้เขียน และยังขยายถ้อยคำของงานวรรณกรรมนั้นให้ชัดเจนขึ้น เพื่อให้เกิดความหลากหลายและน่าประทับใจยิ่งขึ้น

การอ้างถึง “ขันหรือคู” คือเป็นกิริยาเสียงขันของนกเขา ขัน ก็คือ เรียกหา ส่วน คู ก็คือ ชูตะคอก นกเขามีอาการขันและคู สำหรับผู้ที่หยุดหรือหมดความยึดมั่นถือมั่นแล้ว คือจะไม่มีอาการขัน หรือคู ไม่เรียกหาและไม่ชูตะคอกสิ่งใดๆ (รัตนชัย บุญศรี, 2545, น. 98-99)

ง. อุปมานิทรรศน์ (Allegory)

อุปมานิทรรศน์ หมายถึง เรื่องที่มีความหมายสองชั้น คือเรื่องที่เล่าหรือพรรณานั้นมีความหมายที่สองแฝงไว้ในเรื่อง ผู้ประพันธ์ต้องการที่จะนำเสนอความคิดอันเป็นความหมายระดับที่สอง ที่ผู้อ่านต้องตีความหมายลงไปจากเรื่องที่เล่าอีกชั้นหนึ่ง

คนทั้งหกคน คือ สัตว์ลักษณะแทนอายตนะภายนอกและอายตนะภายใน คือ เครื่องรู้ และสิ่งที่รู้ 6 ประการคือ โสิต ฆานะ ชิวหา กาย ใจ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) หมายถึงอายตนะภายในเป็นเครื่องเชื่อมต่อกับอายตนะภายนอก คือ รูปเสียง กลิ่นรส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์

อายตนะภายใน 6 คือจักขุ โสิตะ ฆานะ ชิวหา กายะ ทั้ง 5 อย่างนี้ หมายถึงประสาท เรียกว่า จักขุประสาท โสิตประสาท ฆานประสาท ชิวหาประสาท กายประสาท ส่วนลูกตาช่องหู เป็นที่ตั้งของประสาทนั้นๆ หาใช่ตัวประสาทไม่ เมื่อประสาทพิการแล้ว ก็เรียกว่า ตาบอด หู

หนวก ส่วน มนะ หรือมโน แปลว่า ใจ หมายถึง ความนึก หาใช่หัวใจ หรือมันสมองไม่ แต่ถ้าประสาทสมองพิการความนึกคิดก็ผิดปกติ ดังนั้น อายตนะภายใน 6 คือความเป็นใหญ่ในการมองเห็นและการฟัง จึงเรียกว่า อินทรีย์ เช่น จักขุนทรีย์ โสตินทรีย์ และเป็นทวาร คือ ประตูแห่งอารมณ์ จึงเรียกว่า จักขุทวาร โสตทวาร เป็นต้น

อายตนะภายนอก 6 คือ รูปะ สัทตะ คันธะ รสะ โสภณัพพะ ธัมมะ สำหรับติดต่อกับอายตนะภายใน คือ ตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับโสภณัพพะ มนะกับธัมมะ เป็น ความคิดนึกกับเรื่องราว คืออารมณ์ที่เกิดกับใจ “เสียง กลิ่น รส เย็น ร้อน เป็นต้น อาศัยรูปเกิดขึ้น เรียกว่า อูปาทายรูป บุคคลย่อมรู้สึกสิ่งเหล่านี้ด้วยประสาทหู จมูก ลิ้น กาย” ส่วนเรื่องราวของ “รูป เสียง กลิ่น รส โสภณัพพะ ที่เคยประสบมาแล้วกลับปรากฏขึ้นในห้วงนึก เมื่อนึกถึงหรือฝันถึง ชื่อว่า ธรรมารมณ์” อายตนะภายนอกนั้น เรียกว่า อารมณ์ ก็ได้ เช่น รูปารมณ์ สัททารมณ์ เป็นต้น (คณาจารย์สำนักพิมพ์เสียงเชียงใหม่, 2551ข)

5.6 ดอกไม้จัดคน

ดอกไม้ ในคัมภีร์พุทธศาสนา ที่ปรากฏอยู่ในพระสูตรต่างๆ โดยยกย่องให้ดอกไม้บานาพรรณเป็นของสูง เช่น ดอกบัว ถือเป็นดอกไม้ที่มีสำคัญสูง และควรค่าแก่การนำมาถวายบูชาพระพุทธเจ้ากับดอกบัวสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอรหันต์ พระสงฆ์สาวก รวมถึงการบูชาพระธรรมที่เป็นคำสอนของพระพุทธองค์ และดอกบัวยังถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์สำคัญๆ หลายอย่าง เช่น พุทธอาสน์ที่ประทับของพระพุทธเจ้า ก็ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นรูปดอกบัว ผู้คนจึงนิยมใช้ดอกบัวในการบูชาพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถนำมาใช้ได้หลายพันธุ์หลายสี ทั้งบัวหลวง บัวสาย บัวสดบงกฏ ทั้งสีขาวและสีชมพู ดังนั้นดอกไม้บานาพรรณจึงอยู่ในฐานะวัตถุบูชาทางพระพุทธศาสนา ตามคติความเชื่อของคนไทยมาตั้งแต่โบราณ แม้ก่อนยุคที่พระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ฮินดูจะเข้ามามีอิทธิพลในสังคม วัฒนธรรมการใช้ดอกไม้เป็นเครื่องสักการะเช่น บวง สรวง วิญญานหรือพลังอำนาจเหนือธรรมชาติต่างๆ ก็ดำรงมาอยู่ก่อนแล้ว

รูปที่ 5.7 ดอกไม้จัดคน

ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 5.7 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพ เพื่อการสื่อความหมาย ดังนี้

ดอกไม้จัดคน

คนนั่งจัด บุปผชาติ ก็คาดคิด

ความคิดนี้ ฤกดี แล้วหรือยัง

คิดดูเถิด พวกถนัด จัดมาลัย

ใครจัดใคร แยกไป ให้นึกดู

ดูให้ดี พวกคน หลงดอกไม้

ในทันที ที่คนจัด ดอกไม้ไป

ดอกไม้จัด คนบ้าง อย่างภาพนี้

เด็กผู้ใหญ่ ไพร่ผู้ดี มีหรือจน

ว่าพิชิต มันได้ ตามใจหวัง

มันจัดใคร เข้าให้มั่ง หยั่งคิดดู

ลึงโลดใจ ว่าจัด ได้สวยหรร

อย่าหลงรู้ แต่ว่าตน จัดมาลัย

มันมัดท่าน ใจไขว้ อยู่ไหวไหว

มันรวบใจ คนมัด ในบัดดล

คือพวกที่ หลงมัน ทุกแห่งหน

ไม่เคยพัน บุปผชาติ คาคมดเอยฯ

คนมีกิเลสหมายมั่นว่าเราเป็นผู้จัดการ เราเป็นผู้บงการทุกสิ่ง เราเป็นผู้กระทำทำให้ได้ตามใจเรา แต่ที่แท้คนกำลังถูกบงการจากกิเลสนั่นเอง จึงถูกกิเลสรั้งรั้งอยู่รอบด้าน ส่วนผู้รู้ใช้ปัญญาเข้าจัดการกับทุกเรื่อง จึงเป็น “อิสระ” (พุทธทาสภิกขุ, 2516ก, น. 12-13)

คล้ายๆ กับเวลาเราจัดดอกไม้ ถ้าเราจัดดอกไม้ได้งดงาม ดอกไม้ก็จะจัดเราให้งดงามด้วย ถ้าเราทำสิ่งใดก็ตามด้วยความใส่ใจ ก็ช่วยให้สติภายในเจริญงอกงาม ถ้าจัดดอกไม้หรือสิ่งต่างๆ ด้วยความระมัดระวัง มันก็ปรุงแต่งจิตใจของเราให้มีคุณภาพสอดคล้องกันตามไปด้วย ฉะนั้น การเกี่ยวข้องกับสิ่งภายนอกเป็นเรื่องที่ไม่ควรมองข้าม คนเรามักจะคิดว่า ความสุขเกิดจากสิ่งภายนอก ทรัพย์สมบัติชื่อเสียงเกียรติยศที่คนเขายกย่องนับถือเรา หรือแม้แต่การมีสุขภาพดีก็ยังถือเป็นเรื่องภายนอก แต่จริงๆ แล้วจิตของเราเป็นใหญ่ทุกอย่างมีใจเป็นหัวหน้า “มีใจเป็นนายกายเป็นบ่าว” ทุกสิ่งทุกอย่างสำเร็จได้ด้วยจิต (พระไพศาล วิสาโล, 2557, น. 60-62)

จากที่กล่าวมา ลักษณะโหวหารภาพพจน์ที่จิตรกรรมได้ใช้สื่อความหมายในภาพจิตรกรรมเพื่อการสื่อสารธรรม บนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงแรมสหพทางวิญญาน สอนโมกขพลาราม ดังนี้

ก. สัญลักษณ์ (Symbol)

สัญลักษณ์ หมายถึง โหวหารภาพพจน์ชนิดหนึ่ง ที่ใช้กันจนเป็นที่รับรู้และยอมรับกันทั่วไป อาจเป็นสิ่งที่ชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ได้ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนหรือสิ่งแทนของอีกสิ่งหนึ่งอาจเป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรมหรือความคิดที่เป็นนามธรรมก็ได้ แต่บางครั้งก็รับรู้กันเฉพาะในสังคมใดสังคมหนึ่ง

“ดอกไม้” เป็นสัญลักษณ์ ตัวแทนแห่งความรัก ความเชื่อ ศาสนา ใช้เป็นยารักษาโรค และเป็นแหล่งอาหาร เพราะก่อกำเนิดจากธรรมชาติ (ดิน น้ำ แสงแดด) ดอกไม้จึงเป็นพลังพิเศษแห่งธรรมชาติ

“ดอกไม้” เป็นสัญลักษณ์แห่งความงาม เพราะดอกไม้ไม่ว่าจะขึ้นหรือเจริญเติบโตที่ไหนก็ตาม มักจะคงความงามสดชื่นเสมอ ความงามนั้นเปรียบเหมือนความสะอาด

ข. อุปมานิทศน์ (Allegory)

อุปมานิทศน์ หมายถึง เรื่องที่มีความหมายสองชั้น คือเรื่องที่เล่าหรือพรรณานั้น มีความหมายที่สองแฝงไว้ในเรื่อง ผู้ประพันธ์ต้องการที่จะนำเสนอความคิดอันเป็นความหมายระดับที่สอง ที่ผู้อ่านต้องตีความหมายลงไปจากเรื่องที่เล่าอีกชั้นหนึ่ง

ดอกไม้ เป็นสัญลักษณ์แทน “อวิชชา” คือการรวบรวมดอกไม้ที่หลากหลายที่ยังไม่ได้มีการจัด การแต่อย่างใด ที่มีหลากสีหลากพันธ์ การนำดอกไม้หลายดอกมาจัด คนธรรมดา ก็คิดว่าเราจัดดอกไม้ตามความต้องการของเรา

คนจัด เป็นสัญลักษณ์แทน “กิเลส” คือการจัดเพื่อเกิดความงามและพอใจในการจัดไปตามอำนาจของกิเลส คือแต่ละคนคิดว่าตัวเองจัดอะไรได้ตามที่ตัวต้องการ ในสิ่งที่ตัวต้องการแล้วก็พอใจว่าจัดได้ ที่จริงมันไม่เป็นเช่นนั้น เมื่อบุคคลคิดว่าจัดการกับสิ่งใด แต่ในภายในกิเลสมันจัดการบุคคลนั้น ให้คิดอย่างนั้น ให้ต้องการอย่างนั้น ให้ทำอย่างนั้น กิเลสที่ให้เกิดไปว่ากูหรือตัวกูเป็นผู้จัดการ จัดการนั้นจัดการนี้ทุกสิ่งทุกอย่างเราทำได้ตามใจเรา แต่ที่แท้จริงเป็นเพราะการบังการจากกิเลส เป็นการบังคับบัญชาของกิเลส มีกิเลสบังคับอยู่รอบด้าน

ดอกไม้จัดคน เป็นสัญลักษณ์แทน “ตัณหา อุปาทาน การยึดมั่นถือมั่น” คือกิเลสตัณหา แต่ถ้าพอใจในการจัดก็เป็นการจัดด้วยความต้องการ เราได้ถูกดอกไม้จัดและกิเลสปรุงความงามของดอกไม้ มันอยู่ในใจของคนจัดตลอดเวลา ไม่ว่าจะจัดในรูปแบบใดๆ ก็ตาม ตัณหากิเลสต่างหากที่บังคับเราให้จัดดอกไม้แบบนี้แบบนี้ เหมือนกับดอกไม้ที่มีความงามนั้นแหละนำไปให้กิเลสตัณหา แล้วจัดมันอย่างนั้นอย่างนี้

การจัดดอกไม้ เป็นสัญลักษณ์แทน “สติ ปัญญา” คือความเป็นระเบียบที่สวองาม ความเป็นระเบียบร่มรื่นที่มองเห็นด้วยตา เหมือนการจัดดอกไม้ด้วยสติปัญญา หากแต่การจัดดอกไม้ที่ไม่เป็นระเบียบเหมือนกับคนโง่ที่จัดการทุกอย่างด้วยอำนาจของกิเลส คนจัดตามอำนาจของกิเลส กับคนที่จัดไปตามอำนาจของสติปัญญา ผลที่ได้รับต่างกัน จะต่างกันมากน้อยแล้วแต่จะพอใจชนิด ถ้ามีปัญญาสักซึ้งก็จะรู้สึก ว่า ตัณหากิเลสต่างหากที่บังคับเราให้จัดดอกไม้แบบนี้แบบนี้ เหมือนกับดอกไม้ที่มีความงามนั้นแหละนำไปให้กิเลสตัณหา แล้วจัดมันอย่างนั้นอย่างนี้ (รัตนชัย บุญศรี, 2545, น. 60-61)

บทที่ 6

โหราภาพพจน์เพื่อการสอนเรื่องการทำความเข้าใจระหว่างศาสนา

การศึกษาวิจัยเรื่อง โหราภาพพจน์เพื่อการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ที่ปรากฏบนงานภาพจิตรกรรมฝาผนังโรงแรมสหพทางวิญญูณ เป็นคำสอนหลักธรรมของศาสนาพุทธ นิกายหินยาน และนิกายมหายาน ผ่านทางงานภาพจิตรกรรมฝาผนังโรงแรมสหพทางวิญญูณ สวนโมกขพลาราม เพื่อให้เข้าใจในหลักธรรมคำสอนเพื่อการทำความเข้าใจระหว่างศาสนา และจะนำเสนอรายภาพ ดังนี้

6.1 ภาพไม่มีใครฟังศาสดาของตนๆ

ศาสดา คือ ผู้ก่อตั้งศาสนา ผู้ประกาศศาสนา ประกอบด้วยหลักธรรม คำสอน แนวความเชื่อ และแนวการปฏิบัติต่างๆ ตามคติของแต่ละศาสนา เพื่อให้ผู้ปฏิบัติตามเกิดความเจริญในชีวิต และให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขศาสนามีความสำคัญหลายอย่าง เช่น เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางใจ เป็นเครื่องมือควบคุมสังคม ทำให้คนเราอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข เป็นบ่อเกิดของจริยธรรมวัฒนธรรม และประเพณีศาสดาของศาสนาเทวนิยม หมายถึง องค์อวตารหรือศาสนทูตของพระเจ้าเพราะพระประสงค์ที่จะช่วยกอบกู้มนุษย์ให้พ้นจากบาปหรือความทรมานจึง ได้แสดงพระองค์แก่มนุษย์ในลักษณะต่างๆ ดังนี้คือ 1) ศาสดาของศาสนาเทวนิยม คือ ในฐานะเทพอวตาร ที่แปลงกายจากภาคพระเจ้าในสวรรค์ลงมาในร่างกายของมนุษย์ทำหน้าที่ของตนเสร็จแล้วก็กลับสู่สวรรค์ดั้งเดิม (1) เอกเทวนิยม คือ ในฐานะนักพรต หรือฤาษี ซึ่งบำเพ็ญตบะอย่างแรงกล้าสามารถได้เห็นได้ยินเสียงทิพย์ขณะจิตใจสงบ จดจำคำของเทพเจ้าได้และนำมาจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรกลายเป็นคัมภีร์ทางศาสนาขึ้น (2) พหุเทวนิยม คือ ในฐานะผู้พยากรณ์ คือผู้ประกาศข่าวดีหรือวรสารของพระเจ้า และทำนายเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะเกิดกับมนุษย์ในโอกาสต่างๆ 2) ศาสดาของศาสนาอเทวนิยม คือ มนุษย์ผู้ค้นพบหลักสัจธรรมด้วยตนเอง หรือรวบรวมหลักธรรมคำสอนเสร็จแล้วนำมาประกาศเผยแผ่แก่ผู้อื่น และตั้งศาสนาของตนขึ้นได้โดยสอนให้พึ่งตนเองไม่สอนให้กราบไหว้วิงวอนจากสิ่งภายนอกแบ่งได้ 3 ประเภท คือ (1) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือท่านตรัสรู้เองโดยชอบเป็นศาสดาในฐานะเป็นครูแห่งเทวดาและมนุษย์ทั้งปวง (2) ศาสดาตามหาพรต คือศาสดาในศาสนาเซนเรียกอีก

อย่างไรว่า ตีรถึงกรมีอยู่ 24 องค์ องค์สุดท้ายนามว่า มหาวีระ สอนเน้นการบำเพ็ญพรตแบบทรมาณ ตนด้วยหลักอหิงสาอย่างยิ่งยวด ปฏิเสธทวนิยมแบบพราหมณ์ยืนยันชะตากรรมลิขิต และ (3) ศาสดานักปราชญ์ คือศาสดาที่ไม่ได้ออกบวชเป็นสมณะหรือนักพรตดำเนินชีวิตอยู่อย่างผู้ครองเรือนแต่สนใจในศาสนาและการปฏิบัติเข้าใจศาสนาแตกฉานรวบรวมระบบจริยธรรมตามที่เป็นแบบโบราณธรรม และหลักปฏิบัติตนในครอบครัวบ้าง เช่นขงจื้อหรือเล่าจื้อ เป็นต้น

ประโยชน์ของศาสนามีดังนี้ คือ 1) ศาสนาเป็นแหล่งกำเนิดจริยธรรม เพราะศาสนาช่วยกล่อมเกล่าให้มนุษย์มีความรู้ความคิด และกระทำดี ละเว้นความชั่ว 2) ศาสนาสอนให้มนุษย์ปกครองตนเองได้ โดยสอนให้รู้จักตนเองสามารถใช้สติปัญญาตนเองได้ ไม่ให้ทำความชั่ว 3) ศาสนาทำให้มนุษย์มีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นหลักธรรมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจไม่ให้อ่อนไหว และหลงไหลไปกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม จึงมีสติ และปรับตัวได้กับการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ 4) ศาสนาทำให้สังคมเป็นปึกแผ่น ถ้ามนุษย์ทุกคนประพฤติปฏิบัติตามหลักศาสนาอย่างแท้จริง ย่อมเป็นคนมีเหตุผล สังคมของคนมีศาสนาจึงมีความมั่นคง 5) ศาสนาเป็นบ่อเกิดของศิลปวัฒนธรรม ผู้ที่มีศรัทธาต่อศาสนา จะสร้างสรรค์งานศิลปะเพื่อบูชาพระเจ้าหรือศาสดาที่ตนนับถือ

ความสำคัญของศาสนามีดังนี้ คือ 1) เป็นที่พึ่งทางใจของศาสนิกชน ช่วยแก้ไขความทุกข์ของประชาชน 2) ช่วยเสริมสร้างความสามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชนที่นับถือศาสนาเดียวกัน 3) ช่วยขัดเกล่าให้ทุกคนเป็นคนดี เพราะทุกศาสนาสอนให้ทุกคนประพฤติดี ละเว้นความชั่ว และ 4) เป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมประเพณีของประชาชน เป็นวิธีการดำเนินชีวิตที่ดีงามในสังคม

องค์ประกอบของศาสนามี 6 ประการ ได้แก่ 1) ศาสดา คือผู้ก่อตั้งหรือประกาศศาสนา ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระเยซูคริสต์ นบีมุฮัมมัด เป็นต้น 2) คัมภีร์ คือ หลักธรรมคำสั่งสอนของศาสดา เช่น พระไตรปิฎก คัมภีร์ไบเบิล คัมภีร์อัลกุรอาน เป็นต้น 3) สาวก หรือนักบวช คือ ผู้สืบต่อศาสนา เช่น พระสงฆ์ บาทหลวง อิมาม เป็นต้น 4) ศาสนาสถาน คือ สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น วัด โบสถ์คริสต์ มัสยิด เป็นต้น 5) พิธีกรรม คือ กิจกรรมทางศาสนา เช่น พิธีอุปสมบท พิธีศีลมหาสนิท พิธีละหมาด เป็นต้น 6) ศาสนิกชน คือ ผู้ที่นับถือศาสนา เช่น พุทธศาสนิกชน คริสต์ศาสนิกชน อิสลามิกชน เป็นต้น (บาทหลวงวุฒิชัย อ่องนาวา, 2552, น. 24-33)

รูปที่ 6.1 ไม่มีใครฟังศาสดาของตน
ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 6.1 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพ เพื่อการสื่อความหมาย ดังนี้

พระเยซูคริสต์ เป็นชาวฮีบรู ประสูติเมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 543 (ค.ศ.1) เป็นบุตรชายของนางมารีย์ และโยเซฟ มีถิ่นฐานอยู่ที่เมืองเบทเลเฮม แคว้นยูเดีย นางมารีย์ได้หมั้นหมายไว้กับโยเซฟ ก่อนที่จะได้อยู่กินด้วยกัน ได้มีทูตสวรรค์ คือ กาเบรียล เข้าบ้านมาหานางมารีย์แล้วกล่าวว่า “ดูเถิด เธอจะตั้งครรภ์และคลอดบุตรชายจงตั้งชื่อบุตรนั้นว่าเยซู” ฝ่ายโยเซฟเมื่อทราบว่ามีมารีย์ตั้งครรภ์แล้ว ก็ไม่คิดจะแพร่งพรายเรื่องนี้ จึงคิดจะถอนหมั้นอย่างลับๆ แต่มีทูตองค์หนึ่งปรากฏแก่โยเซฟในความฝันว่า “โยเซฟบุตรดาวิด อย่ากลัวที่จะรับมารีย์มาเป็นภรรยาของเจ้าเลย เพราะว่าผู้ซึ่งปฏิสนธิในครรภ์ของเธอเป็น โดยเดชพระวิญญาณบริสุทธิ์” โยเซฟจึงทำตามคำนั้น คือได้รับนางมารีย์มาเป็นภรรยา แต่มิได้สมสู่กับเธอ ขณะที่นางมารีย์มีครรภ์แก่ใกล้กำหนดคลอด โยเซฟได้พาภรรยาไปยังเบธเลเฮมเพื่อจดทะเบียนสำมะโนครัวจากคำสั่งของจักรพรรดิออกัสตัส เนื่องจากไม่สามารถหาโรงแรมได้ พระกุมารจึงกำเนิดขึ้น ณ รางหญ้า นางมารีย์จึงนำผ้าพันกายพระกุมารเอาไว้ คือนั้นทูตสวรรค์ปรากฏแก่พวกเขาแล้วและ พวกเขาจึงตกใจมาก แต่ทูตสวรรค์กล่าวว่า “อย่า

กลัวไปเลย เรามาเพื่อประกาศข่าวดี คือนี่เองในเมืองของกษัตริย์ดาวิด มีพระผู้ช่วยให้รอดประสูติ พระองค์นั้นเป็นพระคริสต์พระเป็นเจ้า นี่จะเป็นหลัก ฐานให้พวกท่านแน่ใจคือ พวกท่านจะพบพระกุมาร มีผ้าพันกายนอนอยู่ในรางหญ้า” บรรดาคนเลี้ยงแกะ และเหล่านักปราชญ์ที่เดินทางไปเรื่อยๆ เดินไปยังคอกสัตว์และถวายเป็นเครื่องบรรณาการสามสิ่ง คือ ทองคำสำหรับกษัตริย์ กำยาน มอบแด่นักบุญนักบวช และมดยอบ (ยางไม้มีกลิ่นหอม) สำหรับผู้ที่ต้องทนทุกข์ทรมานและเสียชีวิต เมื่อกลับมาอยู่ที่นาซาเรท ก็ได้รับการศึกษาตามสมควร ปรากฏว่าได้แสดงความเฉลียวฉลาด เมื่ออายุได้ประมาณ 30 ปีได้เริ่มสั่งสอนตามลำพัง เรียกตนเองว่าบุตรพระเจ้า ชาวยิวที่นับถือจึงเชื่อกันว่า พระเยซู คือ พระเมสสิอาห์ที่พระเจ้าโปรดให้ลงมาเพื่อไถ่บาปให้แก่มวลมนุษยชาติ ศาสนาเดิมของยิว ยิวเชื่อว่าโลกนี้มีพระเจ้าเพียงองค์เดียวเท่านั้น คือพระยะโฮวาห์ เป็นผู้สร้างโลก สร้างฟ้า สร้างพระอาทิตย์ สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต พระองค์ทรงสร้างเสร็จภายใน 6 วัน วันที่ 7 ทรงหยุดพัก ต่อมาทรงนำดินเหนียวมาปั้นเป็นมนุษย์ผู้ชาย ซึ่งคือ อาดัม จากนั้นจึงหักซี่โครงอาดัมมา 1 ซี่มาสร้างเป็นมนุษย์ผู้หญิง นั่นคือเอวา พระองค์ให้ทั้งสองอยู่ในสวนที่มีแต่ความสมบูรณ์ สามารถทำทุกอย่างในสวนได้ แต่มีข้อแม้ว่าห้ามกินผลไม้สีแดงในสวนเด็ดขาด แต่มนุษย์ทั้ง 2 ละเมิดคำสั่งของพระเจ้า พระองค์จึงขับไล่ออกจากสวนและสาปให้ได้รับความทุกข์ทรมานต่างๆ เป็นอันมาก จากนั้นมนุษย์ที่สืบเชื้อสายจากมนุษย์ทั้ง 2 ต้องได้รับผลกระทบ เช่นเดียวกันดังที่เห็นมาจนถึงปัจจุบันศาสนาคริสต์เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวยิว แต่ต่อมาได้แพร่หลายเข้าไปในหมู่ชาวกรีก และแพร่ขยายไปทั่วกรุงโรมจนกระทั่งกลายเป็นศาสนาประจำ อาณาจักรโรมัน ซึ่งในเวลาต่อมากลายเป็นศาสนาประจำชาติของประเทศต่างๆ ทั่วยุโรป ในปัจจุบันมีผู้นับถือศาสนาคริสต์กระจ่ายอยู่ตามที่ต่างๆ ทั่วทุกมุมของโลกมากเป็นอันดับ 1 ของโลก

คัมภีร์สำคัญของศาสนาคริสต์ คือ คัมภีร์ไบเบิล เป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์อันเป็นวาระของพระเจ้า เป็นที่มาของสัจธรรมที่จะนำมวลมนุษยชาติไปสู่ความหลุดพ้นจากบาป หลักคำสอนสำคัญของศาสนาคริสต์ คือ 1) หลักความรัก ศาสนาคริสต์สอนให้ทุกคนมีความรัก ดังเช่นที่พระเยซูทรงกล่าวไว้ก่อนสิ้นพระชนม์ว่า "ความรักเป็นสิ่งที่มีความยิ่งกว่าเงินทอง และทรัพย์สมบัติใดๆ ในโลก จงรักพระเจ้า รักครอบครัว รักเพื่อนบ้าน และรักเพื่อนมนุษย์ แล้วจะได้รับความรักจากโลกนี้ เป็นสิ่งตอบแทน" คำสอนเรื่องความรักในศาสนาคริสต์ คือ การปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข มีความเมตตา กรุณา ให้อภัยซึ่งกันและกัน และยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี 2) หลักตรีเอกานุภาพ หมายถึง พระเจ้าองค์เดียว แต่มี 3 พระบุคคล ได้แก่ พระบิดา พระบุตร และพระจิต 3) บัญญัติ 10 ประการ (1) จงนมัสการพระเจ้าแต่เพียงพระองค์เดียว (2) อย่าออกพระนามพระเจ้าโดยไม่มีเหตุผล (3) จงถือ

วันพระเจ้าเป็นวันศักดิ์สิทธิ์ (4) จงนับถือบิดามารดา (5) อย่าฆ่าคน (6) อย่าผิดประเวณี (7) อย่าลักทรัพย์ (8) อย่าินินทาวาร้ายผู้อื่น (9) อย่าคิดมิชอบ (10) อย่ามีความโลภในสิ่งของผู้อื่น

คำสอนของพระเยซู พระเยซูมิใช่ผู้ที่เกิดมาเพื่อบำบัดโรคภัยไข้เจ็บเท่านั้นและก็มีผู้ที่มีข้อคิดคำสอนลึกซึ้งเป็นพิเศษ อีกทั้งมีผู้ที่นิยมการบำเพ็ญทุกกรกิริยาแต่ตรงกันข้ามกับทรงนิยมสิ่งที่ดีงามในโลกนี้ ต้องการความสุขความบันเทิงไม่จำเป็นต้องมีการแข่งขัน ไม่ชอบความทารุณโหดร้าย ใช้อวด หรือหยาบคาย คำสอนของพระองค์ที่แฝงความเข้มแข็งไว้อย่างลึกซึ้ง เช่น“อย่าคิดว่าข้าพเจ้าเกิดมาเพื่อสร้างสันติให้แก่โลกเท่านั้น ข้าพเจ้าเกิดมาเพื่อสร้างสันติสุข แต่ยังส่งดาบให้ท่านด้วย” จริยธรรมในคำสอนเน้นความประพฤติที่ถูกต้อง ซื่อสัตย์ และความมีมนุษยธรรม ซึ่งเป็นคุณธรรมสูงสุดที่ศาสนาทั้งหลายพึงกำหนดไว้ เพื่อสร้างสุขที่ยิ่งใหญ่ในชีวิตเราการที่พระเยซูทรงถูกตรึงกางเขนจนสิ้นพระชนม์แสดงถึงสิ่งใด 1) การไถ่มนุษย์ออกจากบาป 2) ความเสียสละของพระเจ้า 3) มนุษย์ได้รับการปลดปล่อยให้มีความสัมพันธ์ที่ถูกต้องกับพระเจ้า 4) พระเจ้าทรงประทานพระบุตรมาชั่วคราวเพื่อสอนศีลธรรมให้มนุษย์ (บาทหลวงวุฒิชัย อ่องนาวา, 2552, น. 24-62)

จากที่กล่าวมา ลักษณะโวจหารภาพพจน์ที่จิตรกรรมได้ใช้สื่อความหมายในภาพจิตรกรรมเพื่อการสื่อสารธรรม บนภาพจิตรกรรมผาผนังในโรงแรมสหพทางวิญญาน สนวนโมกขพลาราม ดังนี้

ก. สัญลักษณ์ (Symbol)

สัญลักษณ์แบบคตินิยม หมายถึง สัญลักษณ์ที่มีความหมายเป็นที่รู้จักกันดีทั่วไป ในหมู่คนที่มีภาษาและวัฒนธรรมประเพณีเดียวกัน มักมีที่มาเกี่ยวกับความเชื่อ ความเข้าใจ ประเพณี การยอมรับของคนส่วนใหญ่ เช่น แม่น้ำบ่งบอกถึงกระแสการดำเนินชีวิต ในขณะที่ทะเลและมหาสมุทร หมายถึง ความไม่มีที่สิ้นสุดและความมากเหลือประมาณ บางครั้งสัญลักษณ์ประเภทนี้ ก็อาจบ่งบอกถึงความหมายซึ่งเป็นที่รู้จักและยอมรับกันจนเป็นความหมายสากล (ชาติบุษย์ นฤดม, 2550, น. 28-29)

คริสต์ศาสนาทุกนิกาย ใช้เครื่องหมายเหมือนกัน คือ ไม้กางเขน เดิมไม้กางเขนเป็นเครื่องมือสำหรับประหารชีวิตนักโทษในปาเลสไตน์ สมัยโบราณนักโทษที่ถูกตัดสินประหารชีวิต

แล้วจะถูกตรึงเข้ากับไม้กางเขนแล้วยกขึ้นตั้งให้ตากแดดไว้จนกว่าจะตายด้วยความร้อน และความหิวกระหาย พระเยซูสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขนเช่นนั้น คริสต์ศาสนาจึงถือว่าไม้กางเขนเป็นสัญลักษณ์แห่งการเสียสละอันยิ่งใหญ่นิรันดรของพระเจ้า (พระมหามานัส กิตติสาโร, 2551, น. 93)

ข. การอ้างถึง (Allusion)

การอ้างถึง คือ การกล่าวพาดพิงหรืออ้างถึงบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ ข้อความ ที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ศาสนา ในประวัติศาสตร์ ในตำนาน ในเทพนิยายปกรณัม หรือในงานวรรณกรรมที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไป การใช้กลวิธีนี้จะช่วยให้ผู้ประพันธ์สามารถเน้นความคิดเห็นและสื่ออารมณ์ความรู้สึกได้ โดยที่ไม่จำเป็นต้องบรรยายออกมาทั้งหมดให้ยืดยาว ผู้ประพันธ์สามารถประหยัดถ้อยคำได้ในขณะเดียวกัน ก็กินความกินใจผู้รับสาร ยิวพาสส์ (ประทีปประเสน) ชัยศิลป์วัฒนา, 2544, น. 50-57)

การอ้างถึง “พระเยซูชัส สอนลัทธิ อหิงสา เสด็จมา ดูผลได้ ก็ใจหาย” หมายถึงในภาพ พระเยซูคริสต์ ทรงทอดพระเนตรผลของสงคราม ซึ่งชาวโลกกำลังเข่นฆ่ากันตายอย่างพินาศระเนระนาดเกลื่อนไป เหตุเพราะไม่มีใครฟังศาสดาของตน พระศาสดาของทุกศาสนาสอนเรื่องไม่ให้เบียดเบียนกัน ทุกศาสนาล้วนแต่มุ่งหมายจะทำลายความเห็นแก่ตัว ความมัวเมา ความหลงใหล การแสวงหาทรัพย์สะสมวัตถุกันอย่างไม่รู้สึกอึดอัด ไม่รู้สึกพอ และความรู้สึกว่า “ตัวกู” ว่า “ของกู” ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า “ศาสนาทั้งหมดมีเพียงศาสนาเดียว” นั้นหมายความว่า ทุกศาสนาล้วนแต่มุ่งหมายจะทำลายความรู้สึกว่า “ตัวกู” ว่า “ของกู” ด้วยกันทั้งนั้น เราอย่าไปฟังที่ข้อปลีกย่อยต่างๆ เต็มๆ หรือมูลฝอยของศาสนาเลย เราไปฟังถึงตัวแท้ของศาสนากันเถิด เราจะพบว่า มีจุดร่วมจุดเดียวกัน ตรงที่เขาก็ล้วนแต่มุ่งหมายที่จะทำลายสิ่งที่เรียกว่า “ตัวกู” “ของกู” คือความเห็นแก่ตัวนี้ด้วยกันทั้งนั้น เมื่อคนเราเห็นแก่ตัวก็แก่งแย่งแข่งขัน คือ “แย่งอาหารกันกิน แย่งถิ่นกันอยู่ แย่งคู่กันพิศวาส แย่งอำนาจกันเป็นใหญ่” ก็จะเกิดการทะเลาะเบาะแว้งอันเนื่องมาจากการไม่เข้าถึงแก่นของศาสนาก็ก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกกันว่าสงคราม สงครามเหล่านี้เกิดจากความหลงใหลได้ปลื้มกับวัตถุนิยม เพราะฉะนั้นถ้าคนเราออกมาจากกระแสวัตถุนิยมได้แล้ว จะไม่แย่งอาหารกันกิน ไม่แย่งถิ่นกันอยู่ ไม่แย่งคู่กันพิศวาส ไม่แย่งอำนาจกันเป็นใหญ่ เมื่อไม่รบกัน ก็เกิดสันติภาพ เพื่อให้เข้าถึงความเป็นอย่างนั้น ก็ล้วนแต่สอนให้ทำลายความเห็นแก่ความสุขทางเนื้อหนัง ทำลายความเห็นแก่ตัวชั้นเนื้อหนังหรือชั้นวัตถุที่เป็นอันตรายนี้เสียก่อน แล้วก็น้อมไปสู่เรื่อง

ทางจิตใจที่สูงขึ้นไป ให้ความรู้สึกที่เป็นตัวกู ของกู นี้สิ้นไปไม่เหลืออยู่ หรือไม่แสดงอยู่ก็ได้ นี่แหละ เรามีศาสนาเดียวกันอย่างนี้ แล้วจุดหมายปลายทางก็คืออย่างนี้ คือ อยู่โดยไม่มี ความวุ่นวาย มีแต่ ความว่าง หรือ ความสะอาด สว่าง สงบด้วยกันทั้งนั้น (พุทธทาสภิกขุ, 2516ข, น. 40-42)

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า “ขอรับรองความร่วมมือความสนับสนุนจากท่านทั้งหลายว่า จงมาช่วยกันในการอันนี้ จะดึงโลกออกมาเสียจากวัตถุนิยม ด้วยความร่วมมือของท่านทั้งหลาย ความร่วมมือของท่านทั้งหลายนั้นไม่มีอะไรดีไปกว่าหรือมากไปกว่า ท่านทั้งหลายจงตั้งใจจิตใจของตนออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม นี่แหละเป็นความร่วมมืออย่างสูงสุด โลกพ้นจากอำนาจของวัตถุนิยมแล้ว ก็จะไม่มีการวิฤติการณ็เลวร้ายใดๆ ในโลกเหลืออยู่ได้” ท่านพุทธทาสบอกว่า สงครามทั้งหลายเกิดมาจากหลงใหลในวัตถุนิยม จึงแก่งแย่งแข่งขันกัน ถ้าหากเข้าถึงแก่นของศาสนา คือ ไม่มีตัวกู ของกู ก็ไม่ติดในวัตถุนิยม ทุกศาสนาต้องร่วมมือกันสอนให้ศาสนิกให้เข้าถึงแก่นแห่งศาสนานั้น ถ้าตกอยู่ภายใต้อำนาจวัตถุนิยมแล้วก็เห็นแก่ตัว คือ วัตถุนิยมหลอกให้เราไปติดกับ เกิดโลภะ โทสะ โมหะท่วมทับไปหมดทั้งโลก ก็เลสใหลนองครองโลกแล้วก็มี ความทุกข์เต็มโลก เพราะอำนาจของวัตถุนิยม ท่านมักเน้นว่า ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา โลกจะวินาศ (พุทธทาสภิกขุ, 2549, น. 229-230)

ค. การแฝงนัย (Irony)

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 229-230) ได้ให้ความหมายการแฝงนัยไว้ดังนี้ การแฝงนัยเป็นภาพพจน์ชนิดหนึ่ง ซึ่งความคิดที่เจตนาจะสื่อสารนั้นแตกต่างหรือตรงกันข้ามกับความหมายตามตัวอักษรของคำที่ใช้ในความหมายกว้าง การแฝงนัยเป็นการขัดกันระหว่างความเป็นจริงกับสิ่งที่ปรากฏให้เห็น

“พระศาสดาของทุกศาสนาสอนเรื่องไม่ให้เบียดเบียนกัน” หมายถึง ศาสนาเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับใช้ประกอบในการดำรงชีวิตประจำวัน เพราะศาสนามีคุณค่ามาก หมายต่อมนุษย์ในด้านจิตใจ ซึ่งถือว่าสูงกว่าคุณค่าทางวัตถุ เป็นที่พึงทางใจทำให้มนุษย์ไม่อ้างว้างเวลาประสบปัญหาในชีวิต ผู้มีปัญหาย่อมสามารถนำหลักธรรมคำสอนของศาสนาซึ่งตนนับถือและเลื่อมใสศรัทธานำพาชีวิตให้ไปสู่เป้าหมายตามที่ตนได้ตั้งไว้ ศาสนิกชนทุกศาสนาคงไม่ตกเป็นเครื่องมือของอำนาจใฝ่ต่ำ เพราะคำสอนทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี สอนให้มนุษย์ละเว้นจากความชั่วทั้งปวง เป็นเครื่องแยกมนุษย์ออกจากสัตว์ ศาสนาจึงเป็นเหมือนประทีปส่องโลกเราให้สว่างไสวด้วย

ความรู้แจ้ง และยังสอนให้มนุษย์รักสามัคคี มีความยุติธรรมต้องการปฏิบัติแต่สิ่งที่ถูกต้อง รักความเมตตากรุณา ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่า ไม่อิจฉาริษยาพยาบาทต่อกัน เมื่อพิจารณาหลักธรรมของศาสนาต่างๆ จะเห็นว่ามีคุณสมบัติคล้ายกันในการปลูกฝังความเป็นคนดี และสามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้

เมื่อศาสนิกชนทุกคนยึดมั่นในหลักธรรมในศาสนาแล้ว ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นก็จะแก้ไขได้ ปัญหาต่างๆ จะลดน้อยลงและไม่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการขัดแย้งจนลูกหลานเป็นสงครามหรือข้อพิพาทระหว่างสังคม ไม่เกิดการเอาเปรียบในสังคม ไม่เกิดการทำร้ายร่างกายจิตใจซึ่งกันและกัน ไม่มีปัญหาการทำลายสภาพแวดล้อมหรือกฎเกณฑ์ต่างๆ จนทำให้สังคมที่ตนอยู่อ่อนแอลง

6.2 พราหมณ์กสินพุทธ

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นศาสนาฝ่ายเทวนิยม เกิดจากความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ และเชื่อว่ามีเทพประจำธรรมชาติของชาวอารยันที่นับถือบูชากราบไหว้ธรรมชาติ แนวคิดเรื่องเทพมีพัฒนาการมายาวนานหลายพันปีโดยชนเผ่าอารยัน (Aryan) ในอินเดียโบราณ โดยแนวคิดและพิธีกรรมดั้งเดิมนั้นเน้นให้ความสำคัญกับเทพเจ้าประจำเผ่าท้องถิ่นชุมชนจนกลายเป็นเทพประจำชนชั้นวรรณะในเวลาต่อมา เช่นสมัยพระเวทตอนต้น ชาวอารยันจัดเทพเจ้าเป็น 3 กลุ่ม สมัยต่อมามีนักปราชญ์พราหมณ์-ฮินดูคนสำคัญ ชื่อคังกรากจารย์ เห็นว่า ศาสนาพราหมณ์จะอยู่ไม่ได้แล้ว เพราะคนจำนวนมากหันไปพึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้ามากขึ้นไม่เว้นแม้แต่พราหมณ์ ที่มีชื่อเสียงหลายท่านหันไปเป็นพุทธมามกะ คังกรากจารย์จึงศึกษาพุทธศาสนาแล้วนำมาดัดแปลงเข้ากับศาสนาพราหมณ์ แล้วเรียกว่า “ฮินดู” แปลว่า ศาสนาของชาวอินเดียในกลุ่มแม่น้ำสินธุ คือรวมเอาทุกศาสนาที่มีอยู่เข้าด้วยกัน ศาสนาในอินเดียทั้งหมดถูกเรียกว่า ศาสนาฮินดูทั้งหมด แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ถือว่าเป็นปางหนึ่งของพระนารายณ์ คือปางที่ 9 ปางพุทธมายา หรือพุทธาวตาร แล้วแบ่งคำสอนเลียนแบบพุทธเรียกว่า “ตรีมูรติ” ซึ่งแปลว่า “รูปสาม” โดยมีหลักคำสอนว่า เทพเจ้าที่สำคัญมี 3 องค์ คือ พระพรหม พระวิษณุ(พระนารายณ์) และพระศิวะเทพเจ้าทั้งสามพระองค์นี้ แท้จริงเป็นองค์เดียวกันแต่แบ่งออกเป็น 3 ภาค เพื่อทำหน้าที่ คือ พระพรหม ภาคองค์เทพผู้สร้าง พระวิษณุหรือพระนารายณ์ ภาคองค์เทพผู้รักษาและปราบมาร และพระอิศวรหรือพระศิวะ ภาคองค์เทพผู้ทำลาย

ต่อมาพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองจนเป็นที่ยอมรับของสังคมอินเดีย โดยได้ให้มุมมองหรือให้ความหมายชีวิตใหม่ในรูปแบบทางสายกลางที่ไม่ตั้งไม่หย่อนจนเกินไป ทั้งยังให้สิทธิเสรีภาพความเสมอภาคในการเคารพนับถือแสดงออกในมิติความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา พร้อมกับเปิดโอกาสให้ทุกชนชั้นวรรณะได้เข้ามาบวชแม้แต่สตรีเพศก็ให้สิทธิเข้ามาถือบวชเป็นภิกษุณี เด็กหรือเยาวชนก็ให้สิทธิเข้ามาบวชเป็นสามเณร สามเณรี และสิกขมานา พร้อมกับตั้งชุมชนแห่งสังฆะ 6 จากการอุบัติขึ้นแล้วพัฒนาการ อุดมการณ์ของพุทธศาสนาดังกล่าวจนเป็นเหตุทำให้พุทธศาสนาถูกศาสนาพราหมณ์-ฮินดู อัจฉริยชา อิกทั้งยังได้ให้ความหมายใหม่เกี่ยวกับคำสอน ประเพณีพิธีกรรมบางอย่างของศาสนาพราหมณ์ เช่น ให้ความหมายใหม่เกี่ยวกับคำสำคัญในศาสนาพราหมณ์ คำว่าพรหม ยัญ พลี บูชา ทิศ และวรรณะ เป็นต้น แม้แต่เป้าหมายสูงสุดในพุทธศาสนาเองมุ่งสู่การบรรลุพระนิพพาน คือดับกิเลสละอิตตา (อาตมัน) เข้าสู่ความเป็นอนัตตา (อนาตมัน) ซึ่งเป็นเป้าหมายตรงข้ามกับศาสนาพราหมณ์ ซึ่งหากย้อนไปในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าทรงถูกต่อต้านจากพวกคณาจารย์เจ้าลัทธิต่างๆ เช่น ลัทธิครูทั้ง 6 เป็นต้น มีหลายครั้งที่เกิดการวิวาทะ (ปรับปวาทหรือการโต้แย้ง) ของบรรดาสาวกพระพุทธองค์กับเจ้าลัทธิหรือเหล่าสาธุศิษย์ลัทธิต่างๆ โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์ เพราะในสมัยนั้น ประชาชนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพราหมณ์ เมื่อพุทธศาสนากลายเป็นที่สนใจของประชาชนมากยิ่งขึ้นและมีผู้คนทิ้งศาสนา ลัทธิดั้งเดิมที่บรรพบุรุษเคยศรัทธา นับถือหันมานับถือพุทธศาสนา มากมายและขยายศรัทธาออกไปในวงกว้าง ด้วยการทำลายความเชื่อเรื่องชนชั้นวรรณะลง สร้างความสัน ละเอียดถึงรากฐานแห่งของศาสนาพราหมณ์และเจ้าลัทธิทั้งหลาย

เมื่อศาสนาพราหมณ์เสื่อมลงระยะหนึ่ง และได้ฟื้นฟูปรับปรุงเป็นศาสนาฮินดู โดยเพิ่มบางสิ่งบางอย่างเข้าไป มีการปรับปรุงเนื้อหาหลักธรรมคำสอนให้ดีขึ้น แล้วเรียกศาสนาฮินดู ต่อมาแนวคิดดังกล่าวได้มีอิทธิพลต่อคนอินเดียในยุคนั้นและในยุคต่อๆ มา ดังนั้นพวกพราหมณ์จึงพยายามทุกวิถีทางในการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาเพื่อตั้งศาสนิกกลับคืน แต่ผลปรากฏว่าไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่ไปอย่างกว้างขวางเป็นที่ยอมรับของประชาชนและได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์อย่างดีโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช แห่งราชวงศ์เมารยะหรือโมริยะ ครั้นเมื่อราชวงศ์เมารยะหรือโมริยะดับสูญ พราหมณ์อำมาตย์ปุชยมิตรแห่งราชวงศ์ศุงคะก็ยึดอำนาจขึ้นปกครองอินเดียสืบต่อมา กษัตริย์พระองค์นี้ทรงเลื่อมใสในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมากเพราะทรงเป็นพราหมณ์มาก่อน ศาสนาพราหมณ์ซึ่งรอจังหวะที่จะทำลายพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ดังนั้นคนในวรรณะพราหมณ์จึงมีโอกาสได้ขึ้นเป็นใหญ่

ถือโอกาสใช้อำนาจทางการเมืองทำลายพระพุทธศาสนาและฟื้นฟูลัทธิศาสนาของตนเป็นการใหญ่ เมื่อพระพุทธศาสนาเริ่มเสื่อมจากอินเดียจนถึงปัจจุบัน คนทั่วไปในอินเดียก็ยังมองว่าศาสนาพราหมณ์ ฮินดู และศาสนาพุทธเป็นอันเดียวกัน พุทธศาสนาถูกกลืนไปเป็นฮินดูทั้งความเชื่อและวิถีชีวิต แม้ปัจจุบันชาวอินเดียที่ยังเป็นฮินดูยังเชื่อว่า “พระพุทธเจ้าเป็นอวตารของพระวิษณุ ยิ่งไปกว่านั้น แต่เดิมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูไม่มีวัดหรือศาสนสถานที่ยิ่งใหญ่มีเพียงเทวสถานเล็กๆ และไม่มีสถาบันพระหรือนักบวช รวมตัวกันทำกิจกรรมอย่างจริงจัง มีครอบครัวมีลูกเมียได้คล้ายกับศาสนาอิสลาม เมื่อคังกรจารย์ สร้างองค์ภคสงฆ์ฮินดูขึ้นมาเลียนแบบพุทธ เพื่อกลืนกินพุทธศาสนาให้เป็นส่วนหนึ่งของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

จากหลักคำสอนในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูของท่านอาทิสังกรจารย์ ซึ่งพยายามกลืนพุทธศาสนาด้วยแนวคิดเรื่องตรีมูรติ คือเทพ 3 พระองค์ (พระพรหม พระวิษณุหรือพระนารายณ์ และพระศิวะหรือพระอีศวรร) โดยให้พระวิษณุหรือพระนารายณ์อวตารมา 10 ปาง โดยพระพุทธเจ้าเป็นปางที่ 9 คือ พุทธาวตาร แต่นักปราชญ์พุทธศาสนามหายานมองว่าการปล่อยให้ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู อธิบายเช่นนั้น พุทธศาสนาก็จะถูกกลืนเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งด้วยเหตุผลที่ว่า “ถ้ายอมรับแนวคิดเรื่องตรีมูรติว่า พระวิษณุหรือพระนารายณ์อวตารมาเป็นพระพุทธเจ้า (พุทธาวตาร) พระพุทธเจ้าเป็นเพียงปางหนึ่งของพระวิษณุหรือพระนารายณ์แล้วไซ้ไร ก็เท่ากับยอมรับว่าทุกอย่างในพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู” ซึ่งพุทธศาสนามหายานยอมรับไม่ได้จึงตอบโต้ (พระครูปลัดบุญทัน ธีรังกโร (จำปาทอง), 2558, น. 1-10)

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จึงใช้แผนใหม่คือการกลืนพระพุทธศาสนาไว้ภายใต้ระบบศาสนาฮินดู (Assimilation) หรือกล่าวง่ายๆ ก็คือ พยายามเปลี่ยนพระพุทธศาสนาทั้งหมดให้เป็นศาสนาฮินดูนั่นเอง ตัวอย่างที่เด่นชัดคือ แต่งมหากาพย์ขึ้น 2 เรื่อง คือ มหากาพย์และรามายณะ จนเป็นที่แพร่หลายและได้รับความนิยมของประชาชนเป็นอันมากโดยเฉพาะเรื่องราวจากคัมภีร์ภควัทคีตา มหากาพย์ทั้งสองนี้สามารถดึงดูดผู้คนให้มาศรัทธาเลื่อมใสในพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ทำให้ศาสนาพราหมณ์เผยแผ่เข้าสู่มวลชนได้อย่างรวดเร็วและพัฒนาความเชื่อด้านต่างๆ เช่น ตรีมูรติให้เป็นที่พึ่งสูงสุด เลียนแบบพระรัตนตรัย สร้างวิหารเทวาลัย เป็นต้น เป็นเหตุให้ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูแผ่ขยายออกไปเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวอินเดียจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้คณาจารย์นักปราชญ์ชาวพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน คนสำคัญในสมัยนั้น มีอาจนั่งดูตายอยู่ได้ต่างเห็นความจำเป็นที่จะต้องทำการปฏิรูปวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเสียใหม่ เพื่อให้คำสอนของพระพุทธเจ้า

เป็นสิ่งทันสมัย ทันท่อเหตุการณ์สามารถที่จะแข่งกับศาสนาพราหมณ์ใหม่หรือฮินดูที่กำลังเฟื่องฟูอยู่ในขณะนั้น จึงตอบโต้แนวคิดตรีมูรติของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูของท่านคังกราจารย์ ด้วยการสร้างแนวคิดเรื่องตรีกาย (Trigaya, Three Bodies of Buddha) ขึ้นมา จนพุทธศาสนamahayanซึ่งก่อตัวขึ้นมาจากมหาสังฆิกะและกิ่งสาขาของนิกายมหาสังฆิกะซึ่งรวมเรียกว่าคณะอันธกะ ประกอบด้วยคณะสงฆ์ผสมกับชาวพุทธหนุ่มสาวในขณะนั้น มีศูนย์กลางใหญ่อยู่ตอนใต้ของอินเดียในแคว้นแคว้นอันธระ โดยการเห็นพ้องกันว่าจำเป็นต้องปรับปรุงวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเสียใหม่ และได้ปรับปรุงแก้ไขคตินิยมหลายประการเพื่อให้พุทธศาสนาเข้าถึงสามัญชนทั่วไปได้ง่ายขึ้น (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2546, น. 117)

รูปที่ 6.2 พราหมณ์กลืนพุทธ

ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 6.2 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพ เพื่อการสื่อความหมาย ดังต่อไปนี้

เจ้าหน้าที่ทางพุทธศาสนาทำให้เขากลับ

เป็นภาพภิกษุในพระพุทธศาสนา กำลังถูกพวกพราหมณ์กลืน ภาพนี้เป็นภาพล้อภาพนี้ แสดงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ในพุทธศตวรรษที่ 8 ราว พ.ศ. 743 ขณะนั้นในอินเดียเกิดการแบ่งชั้นวรรณะกันอย่างหนัก พวกศูทรหรือพวกกรรมกร ถูกตัดออกจากวงของสังคมด้วยการถูกต้อนไปให้ออกไป หมายถึงในภาพต้องการเตือนสติผู้ที่อ้างตนเองว่านับถือพระพุทธศาสนา ให้มันอยู่ในความไม่ประมาททุกเวลา เพราะปรากฏอยู่ไม่น้อยที่เป็นชาวพุทธเพียงแต่ปาก แต่การประพฤติปฏิบัติกลับไม่ใช่ชาวพุทธเลย พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พึ่งตนเอง แต่พวกเขาเหล่านั้นกลับไปพึ่งพิธีรดอง พึ่งผี นางไม้ หรือพระภูมิ พระพรหม ฯลฯ อันเป็นเรื่องนอกตัวออกไป เขาไม่เคยสนใจต่อการดับทุกข์ของตนเองด้วยตนเอง ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ผู้ที่อ้างตนว่าเป็นชาวพุทธ กำลังทำลายพระพุทธศาสนาขนาดหนัก ด้วยการเสกเป่าสร้างเครื่องรางของขลัง รดน้ำมันต์ ดูหม้อ สะเดาะเคราะห์ ถึงกับกล้าเสกหิน เสกดิน และผงต่างๆ ให้เป็นพระพุทธเจ้า ช่วยให้คนงมงายมากขึ้นๆ วัดเลยกลายเป็นที่ทำมาหากินของคนบางพวก ซึ่งตรงข้ามกับจุดประสงค์ของพระพุทธศาสนา ที่มีแต่ต้องการช่วยให้ทุกคนพ้นจากความเชื่อที่งมงาย มีหูตาสว่าง เห็นทุกสิ่งที่ถูกต้องตามที่จริง จนกระทั่งเห็นว่าทุกสิ่งว่างจากตัวตน ตามหลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่อง “สุญญตา”

เรื่องสุญญตานี้มีผู้ที่อยู่ในเครื่องแบบของพุทธบุตรกล้าอ้างว่า ไม่ใช่เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้านำมาสอนแก่ชาวบ้านชาวเมือง นี่ก็เพราะความเขลาของเขาเอง เพราะหากนำเอาหลักธรรมข้อนี้ออกเสียแล้ว พระพุทธศาสนาก็หมดความเป็นพุทธศาสนา หากใครผู้ใดไม่เข้าใจหลักธรรมข้อนี้ก็คือไม่เข้าใจพระพุทธศาสนาเลย ยิ่งอ้างอย่างภาคภูมิใจด้วยกฎแห่งกรรมว่า ทำกรรมดีได้ดี ทำกรรมชั่วได้ชั่ว เป็นหลักพระพุทธศาสนา นั้นยังเป็นการลดค่าทอนราคาพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง มองเห็นได้ยากทีเดียว เพราะกรรมที่กล่าวถึงเพียงนั้นเพียงระบุงกรรมทางกาย ทางวาจา เท่านั้น ไม่มีการกล่าวถึงกรรมส่วนข้างใน คือมโนกรรมเลย หากกล่าวถึงมโนกรรม ก็จะต้องกล่าวถึงสุญญตาในที่สุด หนีไม่พ้น เพราะการศึกษารวมๆ ก็คือการศึกษาชีวิตจิตใจของตนเอง การที่จะรู้จักชีวิตจิตใจของตนเองได้ ก็ต้องด้วยการเฝ้ามอง เฝ้ามองสังเกตความรู้สึกต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับจิต เฝ้ามองไป สังเกตไป พินิจพิจารณาไป ในที่สุดจะพบว่าจิตตามสภาพธรรมตาของธรรมชาติ นั้นว่างจากความโลภ ความโกรธ ความหลง สำหรับกิเลส 3 ตัวนี้ เป็นเพียงแขกที่มาชั่วคราวชั่วคราว ภายหลังที่ตากระทบรูป หูได้ยินเสียงในฐานะเป็นเหยื่ออันยั่วยวนในโลก จนกระทั่งเวทนาปรุงเป็น

ค้นหา (ความอยากที่เป็นกิเลส) เพราะฉะนั้น ก่อนที่กิเลสจะเข้ามาครอบงำ จิตว่างจากตัวตนของตน อยู่ในภาวะสูญญตาอยู่ตามธรรมชาติธรรมดาของมัน และภาวะของจิตอย่างนี้แหละจึงจะปราศจากทุกข์ ผิดจากนี้แล้วจะปราศจากทุกข์ไม่ได้เลย (พุทธทาสภิกขุ, 2516ข, น. 36-38)

จากที่กล่าวมา ลักษณะโหวหารภาพพจน์ที่จิตรกรรมได้ใช้สื่อความหมายในภาพจิตรกรรมเพื่อการสื่อสารธรรม บนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงแรมสหพทางวิญญูณ สนวนโมกขพลาราม ดังนี้

ก. สัญลักษณ์ (Symbol)

สัญลักษณ์แบบคตินิยม หมายถึง สัญลักษณ์ที่มีความหมายเป็นที่รู้จักกันดีทั่วไป ในหมู่คนที่มีภาษาและวัฒนธรรมประเพณีเดียวกัน มีที่มาเกี่ยวกับความเชื่อ ความเข้าใจ ประเพณี และการยอมรับของคนส่วนใหญ่ เป็นที่รู้จักและยอมรับกันจนเป็นความหมายสากล

พระสงฆ์ สัญลักษณ์แทนความดีงาม พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญูณ เป็นผู้เผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอน ของพระพุทธศาสนา มีบทบาทต่อสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรของสังคมอย่างโดดเด่นมาตั้งแต่อดีต เมื่อมาในยุคปัจจุบัน บทบาทของพระสงฆ์ในงานด้านสุขภาพจิต ไม่ว่าจะเป็นการป้องกัน ส่งเสริมสุขภาพจิต หรือการบำบัดรักษาผู้มีปัญหาสุขภาพจิต มีอิทธิพลอย่างมากทั้งในด้านบวกและด้านลบ ทั้งเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมและอาจไม่เป็นที่ยอมรับของคนในอีกสังคมหนึ่งก็ได้ อาจจำแนกบทบาทพระสงฆ์ในสังคมที่เกี่ยวกับสุขภาพจิตได้ดังนี้ พระสงฆ์ในฐานะผู้สืบทอดพระศาสนา บทบาทของพระสงฆ์เด่นชัดอยู่แล้วโดยถือปฏิบัติตามพระบรมพุทโธวาท คือ บทบาท 3 ทาง ได้แก่ บทบาทส่วนตัวตน คือ การประพฤติปฏิบัติตนเพื่อความพ้นทุกข์ ชัดเกล้ากิเลส อบรมตนเองให้เป็นสุปฏิบัติ อุสุปฏิบัติ เพื่อประพฤติพรหมจรรย์ให้หมดจด

ข. อติพจน์ หรือ การใช้คำพูดเกินจริง (Hyperbole or Overstatement)

อติพจน์ หรือ อติพจนามัย หมายถึง การใช้คำพูดที่เกินเลยความเป็นจริง อาจใช้คำพูดที่เกินจริงนี้เพื่อเน้นความสำคัญ หรือเพิ่มน้ำหนักกับสิ่งที่เขียน เพื่อแสดงให้เห็นความจริงจัง

ในสิ่งที่กล่าวในงานประพันธ์ อันจะก่อให้เกิดความหมายสื่ออารมณ์ได้ดีกว่าการใช้ถ้อยคำธรรมดา เป็นต้น (ยุวพาส์ (ประทีปเสนา) ชัยศิลป์วัฒนา, 2544, น. 36-37)

“เริ่มกลืนพุทธ เลื่อนหาย ไปด้วยกัน” จากข้อความที่กล่าวมานี้ หมายถึงในภาพพระภิกษุในพุทธศาสนาที่กำลังถูกพราหมณ์กลืนกิน แสดงถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่เข้ามา มีบทบาท และครอบงำพุทธศาสนา ในเรื่องความเชื่อ และพิธีกรรมต่างๆ เช่น การทำนํ้ามนต์แบบดั้งเดิมนั้น เป็นพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ และเป็นส่วนหนึ่งของการสวดพระปริตร พระพุทธศาสนารับเอาแนวคิดเรื่องพระปริตรจากศาสนาพราหมณ์ ซึ่งกล่าวไว้ในคัมภีร์อถรรพเวท ตอนว่าด้วยรักษามนตร์ โดยนำมาดัดแปลงแก้ไขให้เข้ากับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาตามประเพณีโบราณดั้งเดิม ถ้าพระสงฆ์สวดพระปริตรที่ไหนก็ต้องตั้งบาตรหรือหม้อใส่นํ้ามีเทียนจุดติดตั้งไว้ในที่นั้น การทำนํ้ามนต์แต่ละครั้งจะเชิญเทวดามาเป็นสักขีพยาน นํ้ามนต์จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์และเทวดาช่วยกันสร้างด้วยพลังอำนาจขึ้นมา

ค. การอ้างถึง (Allusion)

การอ้างถึง คือการกล่าวพาดพิง หรืออ้างถึงบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ และข้อความที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ศาสนา หรือวรรณกรรมอื่นๆ ที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไป ช่วยให้ผู้ประพันธ์สื่ออารมณ์ความรู้สึกได้

การอ้างถึง “พุทธศตวรรษที่ 8 เกิดแบ่งชั้นวรรณะเต็มขนาด ตัดพวกศูทรออกไปขาดไม่สังสรรค์ เริ่มกลืนพุทธเลื่อนหายไปด้วยกัน นั่นคือพราหมณ์ยามกำแหงแห่งอินเดีย” หมายถึง สิ่งดังกล่าวมีเหตุเกิดมาจากการแบ่งชนชั้นวรรณะในอินเดียอย่างรุนแรง ทำให้พราหมณ์เกิดความทะนงตัว และทำตัวเหนือวรรณะอื่นๆ วรรณะศูทรเป็นบุคคลที่ต่ำที่สุดมีชีวิตที่ลำบากต้องทำงานหนัก ถูกกดขี่บีบบังคับ ถูกเหยียดหยาม มีหน้าที่รับใช้บุคคลที่อยู่ในวรรณะที่สูงกว่า ใครๆ ก็จะไม่ทำตามใจชอบ การมีบทบาทบัญญัติห้ามศูทรประกอบพิธีกรรมทางศาสนาหรือฟังการสวด จะมีบทบาทโทษอย่างรุนแรง คือ ถ้าแอบฟังโทษที่ศูทรได้รับได้แก่การถูกเอาตะกั่วที่หลอมละลายเทใส่หู ถ้าสวดพระเวทก็จะถูกตัดลิ้น หรือถ้าศูทรท่องจำพระเวท ร่างกายของเขาจะถูกตัดออกเป็นสองท่อน ซึ่งแสดงถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ในพุทธศตวรรษที่ 8 เป็นต้น (จริยา เจริญรัตน์, 2522, น. 80-82)

6.3 ชายบัตร์เบิกทางไปสวรรค์

เมื่อไดองค์การทางศาสนา ทำหน้าที่ชายบัตร์เบิกทางไปสวรรค์ เมื่อนั้นการวิดิไถบนหลัง ทายกทายิกา จักมีเป็นแน่นอน หมายถึง ความเห็นแก่ตัวของคน ซึ่งซบซ้อนอีกระดับหนึ่ง ขนาดใช้ เครื่องแบบของนักบวชเป็นเครื่องมือทำมาหากิน โดยอาศัยสิ่งที่เรียกว่า “สวรรค์” เป็นเครื่องมือต้ม หรือหลอกลวงชาวบ้าน สำหรับหาเงินจากชาวบ้าน สวรรค์ คือการได้กินเหยื่ออันเป็นสิ่งที่ให้ความ สนุก ความอร่อย และได้อย่างออกอย่างใจ ตามปกติชาวบ้านกินเหยื่อติดเบ็ดอยู่แล้ว ยิ่งผู้ที่อยู่ใน เครื่องแบบของนักบวช หมายให้กินเหยื่อให้มากขึ้น มันก็คือการต้มชาวบ้านดี ๆ นั่นเอง เพราะ ชาวบ้านเขารู้จักแต่ความสุขชนิดที่ต้องอาศัยเหยื่อ ซึ่งมีโทษมหันต์ เป็นทางนำมาซึ่งความทุกข์ ความเดือดร้อน ความทรมาน และเป็นต้นเหตุของการเปียดเปียนทั้งมวล ส่วนความสุขชนิดที่ไม่ ต้องอาศัยเหยื่อ ซึ่งมีคุณอนันต์ นำมาซึ่งสันติ ชาวบ้านไม่รู้จัก แต่เจ้าหน้าที่ทางศาสนาทำนรู้จัก ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ที่ท่านจะต้องชี้แนะให้ชาวบ้านรู้จักเพื่อเขาจะได้พบสิ่งที่ดีที่สุดที่เขาเกิดมาชาติ หนึ่งนี้ นั่นคือความสงบเย็นของจิตใจ

รูปที่ 6.3 นักบวชในศาสนา ชายบัตร์เบิกทางไปสวรรค์

ที่มา: ผู้วิจัย

ผลการวิเคราะห์การใช้โวหารของภาพ พบว่า รูปที่ 6.3 มีการใช้สัญลักษณ์ภาพ เพื่อการ สื่อความหมาย ดังต่อไปนี้

นักบวชในแต่ละศาสนา

นักบวชในพุทธศาสนา เรียกว่า พระสงฆ์ หมายถึงบุคคลผู้เสียสละชีวิตฆราวาส ออกบวช ถีอเพศบรรพชิต เพราะเลื่อมใสในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าปฏิญาณเป็นสาวก ดำรงชีพอยู่ได้ด้วยการบิณฑบาต อุทิศการบวชเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือนิพพาน ผ่านพิธีกรรมที่เรียนกว่าอุปสมบทวิธี สมัยพุทธกาลภิกษุอาศัยอยู่ตามโคนต้นไม้ รวป่า รongฟาง ถ้ำหรือภูเขา เมื่อสังคมวิวัฒนาการจึงอนุญาตให้อยู่จำพรรษาในอารามหรือวัดที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านเป็นศูนย์กลางของชุมชนศาสนิกไม่เกี่ยวกับเทพเจ้าแต่มีจุดมุ่งหมายขัดเกลาจิตใจให้สะอาด อยู่ในความสงบ ส่วนภิกษุในพุทธศาสนาทำหน้าที่ 2 ประการ คือหน้าที่ต่อตนเอง และหน้าที่ต่อสังคม หน้าที่ประการแรกคือ การศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อปฏิบัติให้ถูกต้องและบรรลุธรรมตามความเป็นจริงและหน้าที่ต่อสังคมคือ ปฏิบัติตนในฐานะกัลยาณมิตรของสังคม 6 ประการ คือ 1) แนะนำอบรมชี้แจงให้ประชาชนละเว้นความชั่ว 2) แนะนำสั่งสอนเชิญชวนให้เขาปฏิบัติความดี 3) สงเคราะห์ประชาชนด้วยจิต เมตตา กรุณา มุ่งปรารถนาดีต่อเขา 4) ให้ประชาชนได้ยิน ได้ฟัง เรื่องที่เขาไม่ได้ยินได้ฟัง 5) อธิบายสิ่งที่เขาได้ยินได้ฟังมาแล้วแต่ยังไม่แจ่มแจ้งให้เขาเข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจนยิ่งขึ้น 6) บอกทางสุขทางเจริญและทางสวรรค์ให้แก่ประชาชน

นักบวชในศาสนาคริสต์ เรียกว่า บาทหลวง หรือ พระสงฆ์ (Priest) หรือ คุณพ่อศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก บุรุษบางคนที่มีศรัทธาเข้ารับศีลบรรพชา (ศีลบวช) เป็นพระสงฆ์ (หรือบาทหลวง) เป็นผู้นำสัตบุรุษคือคริสตศาสนิกชนในการประกอบศาสนพิธี เทศน์สอนอบรมศีลธรรมจริยธรรม ในฐานะเป็นเจ้าของอาวาสประจำวัด ดูแลรับผิดชอบสถาบันการศึกษา รับผิดชอบโรงพยาบาล และสถานสงเคราะห์ต่างๆ ตามที่ ประมุขสังฆมณฑลฯจะมอบหมาย เมื่อได้รับการบวชเป็นพระสงฆ์ (บาทหลวง) แล้วต้องถือโสดตลอดชีวิต ศีลบวช (ศีลบรรพชา) ในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก มี 33 ชั้น คือ ชั้นสังฆานุกร (Deacon) ชั้นพระสงฆ์ (Priest) ชั้นพระสังฆราช (Bishop) พระสงฆ์เป็นสรพนามที่ใช้เรียกชายที่เข้ารับศีลบวช (ศีลบรรพชา) ในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก คุณพ่อเป็นสรพนามที่ศาสนิกชนชาวคริสต์ใช้เรียกพระสงฆ์หรือบาทหลวงเป็นสรพนามทางการที่ใช้เรียกพระสงฆ์ของศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก ผู้รับศีลบวชดังกล่าวจำเป็นต้องถือพรหมจรรย์เสมอไป สำหรับการเป็นพระสงฆ์ในพระศาสนจักรละติน (โรมันคาทอลิก) ตามปกติแล้ว จะเลือกคริสตชนชายที่ดำเนินชีวิตพรหมจรรย์ และตั้งใจจะรักษาพรหมจรรย์ “เพราะเห็นแก่อาณาจักรสวรรค์” (มธ. 19.12) (ประมวลคำพระศาสนจักรคาทอลิก ข้อ

334) ศีลบวชนี้ประธานพระจิตเจ้าลงมาอย่างพิเศษ เพื่อให้ผู้ที่รับศีลบวชร่วมในหน้าที่ทั้งสามประการของพระคริสต์เจ้า คือ การเป็นสงฆ์ ประกาศกและกษัตริย์ การบวชจึงถือว่าเป็นคุณลักษณะฝ่ายจิตที่ไม่อาจลบล้างได้ ดังนั้นจึงไม่สามารถบวชซ้ำหรือบวชแค้ในช่วงระยะเวลาที่จำกัด

ศาสนาอิสลาม ไม่มีพระหรือนักบวชเป็นบทบัญญัติ เพื่อประกอบพิธีกรรม และเผยแผ่ศาสนาโดยเฉพาะ เช่น อิหม่ามก็เป็นเพียงผู้นำในการนมัสการพระเจ้าเท่านั้น ไม่ใช่พระที่ทำหน้าที่เป็นกลางระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ ผู้นำถือศาสนาอิสลาม เรียกว่า “มุสลิม” มุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติศาสนกิจเหมือนกันหมด จึงไม่มีนักบวช และมีได้แบ่งแยกแนวทางปฏิบัติ ระหว่างศาสนิกชนกับนักบวช แม้แต่บุคคลที่ได้รับการยกย่องว่าเป็น อิหม่าม หรือท่านจุฬามนตรี ก็ถือว่าเป็นผู้นำทางศาสนิก และผู้นำในมุสลิมในประเทศไทยเท่านั้น มิได้มีฐานะเป็นผู้นำนักบวชแต่อย่างใด

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดศาสนาหนึ่ง เกิดในประเทศอินเดีย ไม่มีผู้ให้กำเนิดศาสนา มีแต่เทพเจ้า 3 องค์คือ พระพรหม พระวิษณุ (พระนารายณ์) และพระศิวะ (พระอิศวร) เป็นศาสนาที่เก่าแก่ที่สุด คัมภีร์ที่สำคัญ คือ คัมภีร์พระเวท ในยุคแรกมีชื่อศาสนาตนธรรม หมายความว่า เป็นศาสนาเก่าแก่ที่มีมานานหรือมีมาพร้อมกับชีวิตมนุษย์ ต่อมาเมื่อชื่อวา ไวกิก มีความหมายว่าเป็นคำสอน (ธรรม) จากพระเวท ซึ่งเป็นคัมภีร์ทางศาสนาเล่มแรก ครั้นต่อมาศาสนานี้มีชื่อวา อารยธรรม แปลว่า ธรรมอันดีงาม หรือธรรมของผู้เจริญ หลังจากนั้นอีกหลายพันปี ศาสนานี้ได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นพราหมณ์ธรรม คือคำสอนของพราหมณาจารย์ หรือศาสนาพราหมณ์ และในยุคนี้ ศาสนาพราหมณ์ ได้เข้าสู่รัฐต่างๆในสุวรรณภูมิ ส่วนคำว่า "ฮินดู" (หรือฮินดู) เป็นคำที่ชาวเปอร์เซียเรียก จากคำว่า "สินธุ" ชื่อแม่น้ำซึ่ง ชาวมุสลิม กำลังรุกรานอินเดียในขณะนั้น (ประมาณ ค.ศ. 1200) ใช้เรียกศาสนาของประชาชน บริเวณลุ่ม แม่น้ำสินธุ เพื่อแยกหรือให้แตกต่างจาก ศาสนาของพวกเขา (คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, 2551ก, 40-90)

พิธีกรรมทางศาสนา

พิธีกรรม หมายถึง สัญลักษณ์แทนความเชื่อ ความศรัทธา นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่มีอยู่ในทุกๆ สังคม ในทุกๆ ศาสนา เพราะพิธีกรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงศาสนาให้ดำรงอยู่ อีกทั้งยังเป็นแหล่งก่อให้เกิดประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละสังคมอีกด้วย พิธีกรรมนับว่าเป็นผลมาจาก

ความเชื่อของมนุษย์ เมื่อเชื่อในสิ่งใดก็มักจะให้ความศรัทธาและบนบานเพื่อขอความช่วยเหลือจากสิ่งเหล่านั้น ไม่ว่าจะสิ่งใด กล่าวจะอำนวยความสะดวกให้หรือไม่ก็ตาม พิธีกรรมเป็นรูปแบบของการอันศักดิ์สิทธิ์ ที่สามารถนำพามนุษย์ไปสู่จุดหมายตามที่ตนมีความเชื่อความต้องการ และกลายเป็นพิธีกรรมเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ในสิ่งที่ตนนับถือในศาสนาของตนด้วย (พระวิศิษฎ์ สุขโม (แทบทาม), 2556, น. 16)

พิธีกรรมในพุทธศาสนาจะมีการจัดระเบียบที่งดงาม สถานที่เครื่องใช้ มารยาท และท่าทางที่งดงาม ที่สำคัญเกิดความชุ่มชื้น เบิกบานใจ มีจิตใจอ่อนโยน ศาสนพิธี มีส่วนช่วยดำรงศาสนาให้คงอยู่เป็นเอกลักษณ์ของชาติ ซึ่งมีมากมายหลายอย่างที่นำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การทำบุญใส่บาตร การอาราธนาศีล การไหว้พระสวดมนต์ การบวช เป็นต้น

พิธีกรรมของศาสนาคริสต์ เรียกว่า “ศีลศักดิ์สิทธิ์” อันหมายถึงเครื่องหมายภายนอกที่พระเยซูคริสต์ทรงตั้งขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือช่วยให้คนไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ ศีลศักดิ์สิทธิ์มี 7 ข้อ ดังนี้ 1) ศีลล้างบาป มีความสำคัญดังนี้ (1) เป็นพิธีกรรมสำหรับผู้เริ่มต้นนับถือศาสนาคริสต์ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ (2) เป็นพิธีกรรมที่บาทหลวงทำพิธีล้างบาป เพราะมีความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีบาปติดตัวมาตั้งแต่เกิด (3) นิกายโปรเตสแตนต์ เรียกพิธีนี้ว่าศีลจุ่ม (4) บาทหลวงทำพิธีล้างบาปด้วยการเทน้ำมันต์ลงบนศีรษะ 2) ศีลกำลัง มีลักษณะดังนี้ (1) พระสังฆราชเจิมน้ำมันที่หน้าผากของเด็กโตที่รู้รับผิดชอบแล้ว เป็นรูปกางเขน (2) พิธีที่แสดงว่าพระจิตเสด็จเข้าสู่จิตใจผู้นั้นแล้วถือเป็นคริสต์ชนโดยสมบูรณ์ 3) ศีลแก้บาป ปฏิบัติดังนี้ (1) คุณเข่าลงต่อหน้าบาทหลวงและสารภาพความผิดที่ได้กระทำไป เป็นการปลดเปลื้องบาปของตน (2) แสดงความพอใจหรือความสบายใจหลังจากการได้สารภาพบาปแล้ว 4) ศีลมหาสนิท (1) การไปร่วมในโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ที่เรียกว่า “มิสซา” เพื่อระลึกถึงชีวิตและคำสอนของพระเยซู (2) คริสตชนต้องอดอาหารก่อน 1 ชั่วโมง แล้วจึงสวดบทสวดต่างๆ ตามที่กำหนด ครึ่งถึงเวลารับศีลก็เดินไปคุกเข่าหรือยืนที่โต๊ะ รับขนมปังและเหล้าองุ่นอันเป็นสัญลักษณ์ แทน พระกายและพระโลหิตของพระเยซูคริสต์จากบาทหลวงหรือพระสงฆ์มารับประทาน พิธีนี้สืบเนื่องมา จาก “การเลี้ยงอาหารค่ำมื้อสุดท้าย” ของพระเยซูคริสต์ 5) ศีลเจิมคนไข้ หรือเจิมครั้งสุดท้าย มีลักษณะดังนี้ เป็นพิธีเจิมคนไข้ด้วยน้ำมันโดยบาทหลวง ต้องการให้คนไข้ระลึกถึงพระเจ้า เพื่อให้มีกำลังใจ ที่จะเอาชนะความเจ็บไข้ได้ป่วย 6) ศีลสมรส มีลักษณะดังนี้ การประกอบพิธีแต่งงานในโบสถ์ระหว่างคู่บ่าวสาวโดยมี

บาทหลวงเป็น ผู้กระทำพิธีให้และ เป็นสามีภรรยากันโดยถูกต้องตามกฎหมายของศาสนา 7) ศิลบวช หรืออนุกรม มีลักษณะดังนี้ การประกอบพิธีบวชเป็นบาทหลวง โดยมีพระสังฆราชเป็นผู้กระทำพิธี

พิธีกรรมทางศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาที่ไม่มีนักบวชหรือนักพรตในการประกอบพิธีกรรม แต่มุสลิมทุกคนเป็นทั้งฆราวาสและนักบวชอยู่ในตัวคนเดียวกัน และถือหลักการของศาสนาเป็นธรรมเนียมสูงสุดในการดำรงชีวิต หลักปฏิบัติทางศาสนิกกิจที่สำคัญ ได้แก่ หลักปฏิบัติ 5 ประการ มีดังนี้ 1) การปฏิญาณตน ผู้ที่เป็นมุสลิมจะต้องยืนยันด้วยวาจาว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลเลาะห์ และท่านศาสดามุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของพระองค์” 2) การละหมาด (นมาซ) เป็นการเคารพกราบไหว้ต่อพระเจ้าด้วยอิริยาบถต่างๆ ซึ่งจะต้องปฏิบัติทุกวัน วันละ 5 เวลา คือ ก่อนฟ้าสว่าง ป้าย เย็น ค่ำ และกลางคืน การละหมาด จะช่วยสกัดกั้นความคิดและการกระทำที่ไม่ดีงามต่างๆ อย่างเป็นระบบต่อเนื่องในรอบวัน 3) การถือศีลอด เป็นการละเว้นจากการกิน การดื่ม การเสพ การร่วมเพศ การนินทา และตลอดจนการประพฤติที่ผิดบาปทุกอย่าง จะกระทำในเดือนรอมฎอนเป็นเวลา 1 เดือน ทั้งนี้เพื่อเป็นการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ฝึกความอดทนต่อการย่ำยวนของกิเลส 4) การจ่ายซะกาต หมายถึง การบริจาคทานให้แก่คนที่เหมาะสมตามศาสนบัญญัติ 5) ประกอบพิธีฮัจญ์ หมายถึง การไปประกอบศาสนิกกิจในเมืองเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย โดยผู้ที่จะไปประกอบพิธีฮัจญ์จะต้องอยู่ในสภาวะที่พร้อม กล่าว คือ บรรลุนิติภาวะ มีสุขภาพดี มีทุนทรัพย์เพียงพอ และมีความรู้ความเข้าใจในการทำฮัจญ์

พิธีกรรมสำคัญของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีพิธีกรรมหรือหลักปฏิบัติทางศาสนา ดังเช่น 1) ข้อปฏิบัติของวรรณะ ได้แก่ (1) การแต่งงาน คือจะแต่งงานกับบุคคลนอกวรรณะไม่ได้และในวรรณะเดียวกันก็จำกัดโคตรตระกูลด้วย (2) อาหารการกิน คือ คนในวรรณะต่ำจะปรุงอาหารให้คนวรรณะสูงกินไม่ได้ (3) การประกอบอาชีพ คือ บุคคลในวรรณะใดก็ต้องประกอบอาชีพที่กำหนดไว้ สำหรับบุคคลในวรรณะนั้น (4) การตั้งถิ่นฐาน คือห้ามตั้งบ้านเรือนอยู่นอกเขตประเทศอินเดีย ห้ามเดิมเรือไปในทะเลหรือมหาสมุทร เป็นต้น 2) พิธีศราทธ หมายถึง การบูชาสังเวยบรรพบุรุษของตนที่ล่วงลับไปแล้ว ด้วยการถวายข้าวบิณฑกก่อนวันเผาศพ 1 วัน และทำในระยะเวลาที่ไว้ทุกข์อยู่ ผู้ที่ทำพิธีบวงสรวงจะต้องเป็นลูกชายเท่า นั้น เพราะมีความเชื่อว่าลูกชายจะช่วยให้ผู้ล่วงลับพ้นจากนรก 3) พิธีสังสการ หมายถึง พิธีกรรมที่ทำให้บริสุทธิ์สำหรับคนที่เกิดในวรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ แพศย์ จะต้องผ่านพิธีนี้ก่อนจึงจะถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์

โดยจะทำให้โอกาสต่างๆ ตามที่คัมภีร์มนุศาสตร์บัญญัติไว้ใน 12 โอกาส เช่น พิธีตั้งครรภ์ พิธีคลอดบุตร พิธีโกนจุก เป็นต้น (พระมหามานัส กิตติสาโร, 2551, น. 86-99)

จากที่กล่าวมา ลักษณะโหราภาพพจน์ที่จิตรกรรมได้ใช้สื่อความหมายในภาพจิตรกรรมเพื่อการสื่อสารธรรม บนภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงมหรสพทางวิญญาณ สวนโมกขพลาราม ดังนี้

ก. สัญลักษณ์ (Symbol)

สัญลักษณ์ หมายถึง โหราภาพพจน์ชนิดหนึ่ง ที่ใช้กันจนเป็นที่รับรู้และยอมรับกันทั่วไป อาจเป็นสิ่งที่ชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ได้ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนหรือสิ่งแทนของอีกสิ่งหนึ่งอาจเป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรมหรือความคิดที่เป็นนามธรรมก็ได้ แต่บางครั้งก็รับรู้กันเฉพาะในสังคมใดสังคมหนึ่ง

นักบวช ทั้ง 4 ศาสนา เป็นสัญลักษณ์แทน ความดี ความสงบ คือ ผู้สละเหย้าเรือนหรือการครองชีวิตอย่างคฤหัสถ์ อุทิศตนเพื่อศาสนาที่ตนนับถือ ในศาสนาเทวนิยมนักบวชนอกจากจะเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์แล้วยังมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนทั้งปวงตั้งแต่เกิดจนตาย ศาสนิกต่างๆ เช่น คำจารึก จดหมายเหตุ พิธีกรรม การเซ่นไหว้บูชา นักบวชนั้นทำได้ โดยเป็นผู้กำหนดรูปแบบ พิธีกรรม วันเวลา รวมทั้งบุคคลและการกระทำอย่างใดที่เทพเจ้าโปรดปรานหรือเกลียดชัง โดยทั่วไปนักบวชจะเป็นผู้ทรงอำนาจ เพราะเป็นคนของเทพเจ้า ได้รับสิทธิพิเศษเป็นคนอภิสิทธิ์ไม่ต้องถูกเก็บภาษีให้รัฐ แต่รัฐต้องคอยอุปถัมภ์ ฉะนั้นนักบวชจึงเป็นผู้เสียสละการทำให้เป็นธุรกิจผลประโยชน์ส่วนตัว มุ่งปฏิบัติธรรมแก่คนทั้งหลายแนะนำพิธีกรรมและสอนศีลธรรมแก่ประชาชนทั่วไป ในชีวิตประจำวันของนักบวชนอกจากกิจวัตรการสวดมนต์อันนอบน้อมเทพเจ้าแล้ว ต้องทำพิธีเกี่ยวกับตนเองให้มีรูปร่างลักษณะแตกต่างจากคนทั่วไป เช่น โกนศีรษะ และโกนขนตามร่างกายส่วนอื่นๆ อาบน้ำชำระร่างกายวันละ 2-3 ครั้ง อดอาหารตั้งแต่ 7 วันขึ้นไป ตามจำนวนของเทพเจ้าที่ตนบูชา แต่งกายด้วยสีที่แตกต่างจากคนทั่วไป เช่น แต่งกายด้วยสีขาว สีแสด หรือสีดำ อาจจะถูกคุมทั้งร่างกายอย่างมิดชิด หรือเปลือยกาย แสดงถึงความหมดกิเลส เป็นต้น นักบวชในศาสนาอเทวนิยม เช่น พุทธศาสนา นักบวชคือผู้เข้าสู่ธรรมวินัย ปฏิบัติตามหลักพรหมจรรย์ คือศีล สมาธิ ปัญญาเพื่ออบรมขัดเกลาชีวิต มุ่งตรงต่อนิพพาน เรียกภิกษุ สมณะ บรรพชิต หรือพระสงฆ์บ้าง ทำหน้าที่อบรมตนและช่วยเหลือสังคม เป็นต้น (คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, 2551ก, น. 40-90)

เงิน เป็นสัญลักษณ์แทน ความมีอำนาจ ความมั่นคง ความร่ำรวย ความอยู่ดีกินดี หมายถึง วัตถุหรือเอกสารใดๆ ที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในการแลกเปลี่ยนกับสินค้าและบริการ และใช้ชำระหนี้ในประเทศหนึ่งๆ หรือในบริบทสังคมเศรษฐกิจหนึ่งๆ ได้ตามกฎหมาย เป็นสิ่งที่ผู้คนในสังคมได้สมมุติขึ้น และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปของสังคมขณะนั้น เพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้า และบริการใช้ในการชำระหนี้ และอื่นๆ ตามต้องการ ดังนั้นเงินจึงเป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดการผลิต ช่วยขับเคลื่อนสินค้าจากแหล่งผลิตไปยังผู้บริโภค ค่าของเงินนั้น คือความสามารถหรือความมีอำนาจซื้อ ถ้าเงินมีอำนาจซื้อสูงจะทำให้ผู้บริโภคสามารถซื้อสินค้าและบริการได้มาก แต่ถ้ามีอำนาจซื้อต่ำผลก็จะตรงข้ามกัน และเงินยังสามารถทำหน้าที่ซึ่งมีความสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) เงิน ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน อำนวยความสะดวกให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการกันภายในสังคม 2) เงิน เป็นมาตรฐานการชำระหนี้ภายนอก เช่น สามารถใช้เงินชำระหนี้สินที่มีต่อกัน ซึ่งเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่ลูกหนี้และเจ้าหนี้ 3) เงิน เป็นเครื่องรักษามูลค่า เนื่องจากเงินเป็นสินทรัพย์รูปแบบหนึ่งที่มีสภาพคล่อง คนส่วนใหญ่ นิยมสะสมไว้เป็นสมบัติ สามารถนำออกมาใช้แลกเปลี่ยนสินค้าและบริการทุกชนิดได้ตามที่เราต้องการ แต่มีข้อด้อยอย่างหนึ่งคือ ไม่เกิดดอกผลให้กับเจ้าของทรัพย์ ซึ่งแตกต่างจากหุ้น และพันธบัตรที่สามารถเกิดดอกผลให้กับเจ้าของทรัพย์ได้ มีฐานะเป็นที่ยอมรับในสังคมหรือต้องการแสวงหาอำนาจ ใช้เงินแสวงหาสิ่งต่างๆ เหล่านี้ให้กับตนเอง 4) เงิน ยังมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเป็นปัจจัยที่ช่วยกระตุ้นการผลิตสินค้าและบริการ เพื่อสนองต่อความต้องการของผู้บริโภค และทำให้เกิดการพัฒนาในทุกๆ ด้าน (อัจฉรา หล่อตระกูล, 2558, น. 65-74)

เงิน ตามหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา เป็นวัตถุนามาส ห้ามพระสงฆ์รับเงิน และทอง เรื่องทรัพย์สินเงินทองท่านก็มองเห็นความสำคัญว่าเป็นปัจจัยที่จำเป็นในการที่จะดำรงอยู่ของชาวบ้าน โดยเฉพาะคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนทั้งหลายจำเป็นที่จะต้องมียทรัพย์สินเงินทอง ไม่ว่าจะปัจจัยสี่ที่เลี้ยงชีวิตก็ตาม สิ่งอำนวยความสะดวกสบายก็ตาม ตลอดจนการที่จะรับผิดชอบต่อหมู่ชนที่แวดล้อม มีครอบครัว สิ่งเหล่านี้จะเป็นไปได้ต้องอาศัยทรัพย์สินเงินทอง ถ้าขาดทรัพย์สินเงินทองแล้วก็เป็นไปได้ยาก บางครั้งทรัพย์สินเงินทองสำหรับหลายคนยังเป็นที่มาของการทะเลาะวิวาทแก่งแย่งจะเห็นได้ว่าบางที่เป็นเหตุให้พี่น้องต้องแตกแยกทะเลาะวิวาทกัน บางที่แม้แต่พ่อแม่กับลูกก็ยังทะเลาะกันยิ่งกว่านั้นบางคนมีทรัพย์สินขึ้นมาแล้วก็เกิดความหลงใหลมัวเมาติดในทรัพย์ ในยศ ที่เนื่องมาจากทรัพย์นั้นทำให้ชีวิตเสื่อมคุณค่าตกต่ำลงจากความดีงาม มัวหมอง ไม่เจริญงอกงามในทางคุณธรรมและบางคนก็อาศัยทรัพย์นั้นเป็นเหตุให้

เกิดการเบียดเบียนกันในโลก แม้แต่การแสวงหาทรัพย์นั่นเองก็นำมาซึ่งการเอาวัดเอาเปรียบกัน ความทุกข์ในโลกนี้เกิดขึ้นมามากมายจากทรัพย์ เพราะฉะนั้นทางพระพุทธศาสนาท่านจึงให้ความสำคัญแก่เรื่องทรัพย์นี้มาก (คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, 2551ก, น. 40-90)

ข. การอ้างถึง (Allusion)

การอ้างถึง คือการกล่าวพาดพิง หรืออ้างถึงบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ และ ข้อความที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ศาสนา หรือวรรณกรรมอื่นๆ ที่เป็นที่ยุ่จักกันทั่วไป ช่วยให้ผู้ประพันธ์ สื่ออารมณ์ความรู้สึกได้

การอ้างถึง “ทายก-ทายิกา” แปลว่า ผู้ให้ ผู้ถวาย หมายถึง ผู้ที่ถวายปัจจัย 4 มี อาหาร เป็นต้นแก่พระภิกษุสามเณร, ถ้าเป็นสตรีเรียกว่า “ทายิกา” ในสมัยโบราณเรียกทายกว่า มัคทายก ดังนั้น ทายก-ทายิกา หมายถึง ผู้ใจบุญสุนทานทั่วไป เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา และ ทำนุบำรุงพระพุทธ ศาสนา บำรุงวัด บำรุงพระภิกษุสามเณร ด้วยการบริจาคทรัพย์สินหรือริ้วแรง มาช่วยงานวัด หรือเป็นผู้ดำเนินการช่วยเหลือวัด ในการบอกบุญ หรือในพิธีการสงฆ์ต่างๆ ซึ่งจะต้อง มีคุณสมบัติของผู้ให้ มีดังนี้ 1) ให้ทานแก่บุคคลที่ไม่ควรให้นอกจากจะไม่เป็นประโยชน์แล้วยังอาจ เป็นโทษด้วย เช่น คนที่ดื่มเหล้าจนเมามาแล้ว มาขอเงินเราเพื่อไปซื้อเมาต์ม่ออีก อย่างนี้ไม่ควรให้ เพื่อนที่เล่นการพนันจนติดเป็นนิสัย มาขอเงินหรือขออาหารอีกเราก็ไม่ควรให้เพราะประพฤติตนไม่ ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม อีกทั้งยังไม่รู้จักประกอบสัมมาอาชีพะ หรือคนที่มีร่างกายแข็งแรงแต่ มีความเกียจคร้าน เราก็ไม่ควรทำแต่ถ้าเป็นคนเจ็บทุพพลภาพ คนชรา สตรีมีครรภ์ อย่างนี้เราควร ทำให้ บุคคลเช่นไรที่เราควรให้ทานนั้น เราต้องใช้เหตุผลไตร่ตรองพิจารณาเป็นรายๆ ไป 2) ให้ ในสิ่งที่ควรให้ ของที่เราให้ทานนั้นต้องเป็นของบริสุทธิ์ และได้มาโดยชอบธรรม มิใช่ไปลักขโมย หรือฉ้อโกงเขามาและจะต้องไม่มีพิษมีภัย มีแต่ประโยชน์แก่ผู้รับ เช่นเราไม่ควรให้อาหารหรือยาเสพติดแก่ใคร เพราะการให้สิ่งที่เป็นโทษแก่ผู้รับนั้นไม่ถือว่าเป็นทาน แต่เป็นการทำร้ายมากกว่า 3) ให้ ด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ การให้ที่ตีนั้นจะต้องเกิดจากเจตนาที่บริสุทธิ์และเต็มใจให้ คือ ก่อนที่จะให้ ทานก็มีความยินดีที่จะให้และคิดว่าเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ ขณะที่ให้ก็มีจิตใจโปร่งใส ไม่คิดเสียตาย หรือล้งเล็ใจ และเมื่อให้ไปแล้ว

ปฏิกิริยา หมายถึง ผู้รับ จะต้องมีความสัมพันธ์ของผู้รับ มีดังนี้ 1) เป็นผู้ที่ไม่โลภอยากได้ของคนอื่น 2) เป็นผู้ปราศจากโทษ ในขณะที่มีผู้ให้สิ่งของ หรือวัตถุที่ให้น้อย 3) ไม่เป็นผู้มีโมหะ คือ ความหลงผิดคิดไปต่างๆ นานา อย่างที่ไม่เป็นประโยชน์ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ราชบัณฑิต), 2556, น. 342-792)

การให้ ในทางพุทธศาสนา คือ วิธีการทำบุญวิธีหนึ่ง หมายถึง การสละให้ด้วยความสะอาดบริสุทธิ์ใจ ทานที่สละให้ไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะจะต้องไปรบกับกิเลส คือตัวตระหนี่ให้ชนะได้เสียก่อนจะมีผลมากได้นั้น เลือกว่าวัตถุสิ่งของให้เหมาะสม และตั้งใจให้ดีว่าเพื่อบูชาหรือสงเคราะห์ พร้อมทั้งรู้จักประมาณให้เกิดความสุขทั้งผู้ให้และผู้รับ จึงต้องประกอบด้วย 1) ทั้งผู้รับและผู้ให้มีจิตบริสุทธิ์ 2) ของที่ตนหามาได้โดยชอบธรรม การให้นั้นนอกจากเป็นการช่วยเหลือผู้อื่นแล้วยังเป็นการช่วยขัดเกลาจิตใจผู้ให้ให้บริสุทธิ์ผ่องใสได้ด้วย การให้แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้ 1) ให้อัตถุสิ่งของ เช่น เงิน อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เรียกว่าให้ปัจจัย 4 ที่ตนหามาได้โดยชอบธรรมเพื่อทำทาน เพื่อบูชาบุคคลผู้ควรแก่การบูชาด้วยใจที่บริสุทธิ์ ทานนั้นจึงมีผลมาก 2) ให้ความรู้ เช่น ช่วยทบทวนวิชาที่เพื่อนขาดเรียนเพราะเหตุจำเป็น ช่วยเตือนสติ ช่วยให้ข้อมูลต่างๆ เป็นต้น 3) ให้อภัย คือ ระวังความโกรธ ไม่ถือโทษเมื่อผู้ทำผิดโดยมีตั้งใจไม่อาฆาตและความตั้งใจดีไม่ประพฤติผิดศีล รักษาศีล 5 ให้บริสุทธิ์ เป็นต้น (คณาจารย์แห่งโรงพยาบาล เลียงเชียง, 2551ก)

ค. อติพจน์ หรือ การใช้คำพูดเกินจริง (Hyperbole or Overstatement)

อติพจน์ หมายถึง ข้อความที่กล่าวให้เกิดภาพพจน์ที่เกินจริง สำหรับเน้นข้อความอีกนัยหนึ่งคือ การกล่าวเปรียบเทียบ โดยใช้ถ้อยคำเกินจริง เป็นการเน้นให้เกิดความรู้สึก

“เมื่อใดองค์การทางศาสนา ทำหน้าที่ขยายบัตรเบิกทางไปสวรรค์ เมื่อนั้นการรื้อถอนหลังคายก ทายิกา จักมีแน่นอน” หมายถึง การที่นักบวชของแต่ละศาสนาใช้เครื่องแบบของนักบวช เป็นเครื่องมือในการทำมาหากิน แสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเอง โดยอาศัยการทำบุญ การให้ทาน การบริจาค เพื่อได้ไปสวรรค์ เป็นการยุให้ชาวบ้านได้ทำบุญมากขึ้น โดยผ่านพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ กิจกรรม ความเชื่อ และความศรัทธาในศาสนาของตน เรียกว่าเป็นการหลอกลวงชาวบ้าน จนเป็นเหตุให้เกิดการเบียดเบียนกันไม่สิ้นสุด ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ที่นักบวชของแต่ละ

ศาสนา จำเป็นจะต้องสอนให้ชาวบ้านเข้าใจในหลักคำสอนศาสนาของตนที่ถูกต้อง เพื่อชาวบ้านเข้าใจหลักธรรมที่ถูกต้องความเชื่อที่มั่งงายจะลดลงไปเอง เหมือนคนที่ตกอยู่ในความมืด คือ อวิชชา เมื่อแสงสว่างเริ่มส่องเข้าไปความมืดก็จะจางหายไปเอง เมื่อชาวบ้านรู้ธรรมะ เริ่มรู้ความจริงมีปัญญาขึ้นมา ก็จะทำลายความมืดคืออวิชชาไปได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2516ข)

บทที่ 7

ปัจจัยความสำเร็จของการสื่อสารหลักธรรมของพระวิทยากร

การศึกษาวิจัยเรื่อง โวหารภาพพจน์เพื่อการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ที่ปรากฏบนงานภาพจิตรกรรมฝาผนังโรงแรมสหพทางวิญญูณ เป็นคำสอนหลักธรรมของศาสนาพุทธ นิกายหินยาน และนิกายมหายาน ผ่านทางงานภาพจิตรกรรมฝาผนังโรงแรมสหพทางวิญญูณ สวนโมกขพลาราม เพื่อให้เข้าใจในปัจจัยความสำเร็จของการสื่อสารหลักธรรมของพระวิทยากร ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์พระวิทยากรที่ทำหน้าที่อบรม บรรยาย และงานสื่อสารด้วยภาพจิตรกรรมฝาผนังในโรงแรมสหพทางวิญญูณ โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยความสำเร็จของการสื่อสารหลักธรรมของพระวิทยากร ดังต่อไปนี้

พระวิทยากร คือ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นตัวละครสำคัญ ที่จะทำให้ผู้เข้ารับการอบรม เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดทักษะ เกิดทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับเรื่องที่จะอบรม จนกระทั่งผู้เข้ารับการอบรมเกิดการ เรียนรู้และสามารถจุดประกายความคิด มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือพฤติกรรมไปตาม วัตถุประสงค์ของเรื่องหรือวิชานั้นๆ และจำเป็นอย่างยิ่งที่พระวิทยากรจะต้องสร้างความประทับใจ ตั้งแต่แรกเห็น ดังนั้น พระวิทยากรที่จะต้องมีความสมบัติดังต่อไปนี้ คือ 1) ต้องมั่นใจในตนเอง เตรียมพร้อม ซ้อมดี มีสื่อและวิธีการที่เหมาะสม ต้องเป็นคนช่างสังเกต มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ แก้ปัญหาเฉพาะหน้าเก่ง มีการวางแผนที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและประสานงานเก่ง บุคลิกภาพที่ดี ความเป็นกันยายนมิตร เป็นนักประชาธิปไตย มีความจริงใจในการถ่ายทอด ปฏิบัติตนต่อผู้เข้า อบรมอย่างเสมอภาค มีแบบฉบับลีลาที่เป็นของตนเอง 2) ต้องรู้จริง คือ ต้องเป็นคนรอบรู้ศึกษา หาความรู้อยู่เสมอ ต้องรู้รายละเอียดในเรื่องนั้นอย่างพอเพียง ต้องเข้าใจเหตุผลของรายละเอียด นั้น ต้องรู้สมมติฐานหรือความเป็นมาของสิ่งนั้น ต้องสามารถประยุกต์สิ่งนั้นให้เห็นเป็นจริงได้ 3) ต้องถ่ายทอดเป็น คือ มีเทคนิคต่างๆ ต้องพูดเป็น ต้องฟังเป็น นำเสนอเป็นประเด็นและสรุป ประเด็นได้ชัดเจน มีอารมณ์ขัน มีประสิทธิภาพในการอบรม ใช้ภาษาพูดได้ดี 4) มีหลักจิตวิทยาใน การสอนผู้ใหญ่ คือ ความสนใจในการรับฟังจะเกิดขึ้น มุ่งประโยชน์ในการรับฟังเป็นสำคัญ แยก เรื่องที่สอนออกเป็นประเด็น ฝึกปฏิบัติไปพร้อมกับการรับฟัง จะเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้นถ้าฝึกแล้วได้ผล รวดเร็ว มีการฝึกหัดอยู่เสมอ เปิดโอกาสให้ใช้เวลาในการทำ ความเข้าใจ 5) มีจรรยาบรรณของพระ

วิทยากร คือ ต้องมั่นใจว่ามีความรู้จริงในเรื่องที่จะสอน มุ่งประโยชน์ของผู้ฟังเป็นที่ตั้ง ไม่ฉกฉวยโอกาส ความประพฤติปฏิบัติต้องสอดคล้องกับเรื่องที่จะสอน มีกิจกรรมมากกว่าการบรรยาย ต้องมีการเตรียมตัวที่ดี ต้องมีสื่อช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี ต้องมีกิจกรรมที่สอดคล้องกับเนื้อหา เวลา และตรงเวลา ต้องให้คนตั้งใจในการเรียนรู้ ต้องคำนึงถึงหน้าที่พระวิทยากรตลอดเวลา

การวิเคราะห์องค์ประกอบปัจจัยความสำเร็จของการสื่อสารหลักธรรมของพระวิทยากรในบทนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์พระวิทยากรที่ทำหน้าที่อบรม บรรยาย และงานสื่อสารด้วยภาพจิตรกรรมฝาผนัง ในโรงแรมสหพทางวิญญูณ สวนโมกขพลาราม โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ปรากฏประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยความสำเร็จของการสื่อสารหลักธรรมของพระวิทยากร ในสวนโมกขพลารามดังต่อไปนี้

7.1 คุณลักษณะพระวิทยากร

คุณลักษณะพระวิทยากร ที่เป็นปัจจัยความสำเร็จของการสื่อสารหลักธรรมของพระวิทยากร ในสวนโมกขพลาราม คือ พระวิทยากรที่ดีนั้น จะต้องมีความกระตือรือร้น ต้องสนใจร่วมมือ ต้องใช้สื่อช่วยในการสอน ต้องไม่อ่อนประสพการณ์ การงานสำเร็จดี ต้องมีความสามารถในการถ่ายทอด ต้องถอดหัวใจคนเรียน ต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ และพระวิทยากรที่ดีจะต้องไม่หลงตัวเอง โดยยังคงปฏิบัติตามแนวคิดและตามทัศนคติของท่านอาจารย์พุทธทาส ในการคัดเลือกพระภิกษุผู้มีวิชาความรู้ มารับหน้าที่เป็นพระวิทยากร ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ให้ผู้ที่เข้ามาทัศนธรรม หรือปฏิบัติธรรมในสวนโมกขพลาราม ซึ่งได้มีการกำหนดคุณลักษณะของพระวิทยากรที่ดีไว้ 8 ประการ ดังต่อไปนี้

7.1.1 มีความมั่นใจในตนเอง และมีลีลาแบบฉบับเป็นของตัวเอง

พระวิทยากรที่ดี จะต้องมีความมั่นใจในตนเอง คือ เตรียมตัวมาพร้อม ชักซ้อมมาดี ท่าที่สง่างาม ใช้วาจาให้เหมาะสม เริ่มต้นโน้มหน้าใจ เสนอเรื่องราวให้กระชับ จับตาที่ผู้เข้ารับการอบรม ผสมผสานเทคนิคใหม่ ใช้เวลาให้พอครบ สรุปจบให้ประทับใจ โดยใช้แบบฉบับลีลาที่เป็นของตนเอง ยอมรับจุดเด่นและจุดด้อยของตน จะต้องมีความภาคภูมิใจ มั่นใจ และเข้าใจในบุคลิกภาพของตนเอง ในการทำหน้าที่ของพระวิทยากร

“...พระวิทยากรต้องมีความเชื่อมั่น ต้องรู้เรื่องที่เราจะพูด เรื่องที่เราจะให้การอบรม ต้องรู้เรื่องนั้น ถ้าไม่รู้ก็ต้องหาความรู้ให้รู้อย่างแจ่มแจ้ง แต่ถ้าเป็นความรู้ที่มาจากตำรา จะทำให้ความเชื่อมั่นของเราน้อย ดังนั้นจึงต้องผ่านการทดลองปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติแล้วเราก็จะมองเห็นเองตามที่เราปฏิบัติ ต้องมองถึงระดับปัญญาในชั้นภavana เรียกว่าปัญญาใน 3 ระดับ คือ สุตตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา...ส่วนปัญญาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติจริง ก็จะมีจริง รู้แจ้ง รู้จบ รู้หมด ก็จะเกิดความรู้ที่สมบูรณ์ คือ องค์ความรู้ที่จะทำให้เราเกิดความเชื่อมั่น...” (พระมารุต เมธิโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2562)

“...พระวิทยากร จะต้องดูคน ต้องดูเวลา มีความมั่นใจ สมองคิด จิตรู้สึก ปากเจรจา ใช้ปัญญาใคร่ครวญ มีประสบการณ์ นิทานประกอบ สรุปให้เขาชอบใจ พระวิทยากรก็จะมี ความมั่นใจขึ้น และจะต้องดูเด็กด้วยว่าเด็กเขาสนใจอะไร ถ้าเด็กไม่ฟังเล่นหยอกกัน พระวิทยากรก็ยากในการถ่ายทอด ถ้าเด็กตั้งใจฟังพระวิทยากรก็จะพยายามเต็มที่ในการถ่ายทอดความรู้...” (พระนุ้ย สมปนุโน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...ครั้งแรกที่เจอจะเน้นการพูดจาปราศรัย ทักทาย พระวิทยากรต้องมีความรู้ และมีความกล้าเป็นสิ่งที่สำคัญ...ก่อนมา ถ้าเป็นญาติโยมทั่วไปก็ต้องถามว่าท่านมาทำไม มาเที่ยวหรือมาฟังธรรม ก็จะพาสภาพแต่ละภาพในโรงมหรสพทางวิญญูญาณ ถ้ามีเวลาน้อยก็ขึ้นอยู่ที่พระวิทยากรว่าจะทำอย่างไร จะอธิบายภาพให้เขาเข้าใจยังไงให้เร็วที่สุด เพื่อเป็นการจูงใจให้เขาอยากเกิดการเรียนรู้ตั้งแต่ภาพแรกที่เห็น...” (พระมงคล ขนฺติโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากร ต้องมั่นใจในสิ่งที่เราถนัด ต้องสังเกตเด็กด้วยว่ามีลักษณะอย่างไร มีความรู้สึกอย่างไร เวลาอยู่ต่อหน้าพระวิทยากร นิ่งพอไหม เด็กบางคนตั้งใจฟัง แต่ถ้าเด็กไม่มีความสงสัยหรือเขาไม่ค่อยสนใจเมื่ออยู่ต่อหน้า ก็จะต้องทำให้เด็กจดจ่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก่อน ถ้าพูดอย่างเดียวมันก็จะดูน่าเบื่อ บางครั้งให้ทองคำกลอนบ้าง เพราะเรามาตรงนี้เพื่อต้องการศึกษาเรื่องราววิถีสวนโมกข์ โดยเฉพาะวิถีชีวิตผลงานของท่านอาจารย์พุทธทาส ว่าท่านมีวิธีคิดอย่างไร จึงต้องเป็นหน้าที่ของพระวิทยากรที่จะทำให้ผู้ฟังเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง...” (พระทิว จันทสโร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...ต้องมีความเชื่อมั่นในตนเอง...ต้องศึกษาค้นคว้าตลอดเวลา ทั้งภาษาไทย-อังกฤษ พระวิทยากรต้องมีความรู้ความสามารถ ต้องมั่นใจในสิ่งที่สอน ว่าผู้ที่เข้ารับการอบรมจะสามารถนำไปต่อยอดในการใช้ชีวิตได้จริงๆ...” (พระภาวนาโพธิคุณ วิ. (โพธิ์ จันทสาโร), การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากรต้องมั่นใจตั้งแต่ยังไม่ได้สอน มั่นใจในสิ่งที่ได้ปฏิบัติมา เพราะได้อยู่ใกล้ชิด ท่านอาจารย์พุทธทาสมาโดยตลอด ได้เรียนรู้มาเยอะ จึงเกิดความมั่นใจในการเรียนรู้ และต้องฝึกฝนให้มากๆ...” (พระสิงห์ทอง เขมियो, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

จากทัศนคติที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าพระวิทยากรจะต้องมีความเชื่อมั่น ในตนเอง ต้องมีความกล้า ต้องมีความรู้ความสามารถ ต้องมั่นใจในสิ่งที่สอน ว่าผู้ที่เข้ารับการอบรมจะสามารถนำไปต่อยอดในการใช้ชีวิตได้จริงๆ ดังนั้น ถ้าพระวิทยากรไม่รู้ก็ต้องศึกษาหาความรู้ให้รู้ได้อย่างแจ่มแจ้ง ต้องรู้เรื่องที่จะพูด จะต้องดูคน ต้องดูเวลา มีความมั่นใจ สมองคิด จิตรู้สึก ปากเจรจา ใช้ปัญญาใคร่ครวญ มีประสบการณ์ เล่านิทานประกอบ สรุปให้เขาชอบใจ

7.1.2 เป็นคนช่างสังเกต

พระวิทยากรที่ดี ที่จะประสบความสำเร็จนั้น จะต้องคอยสังเกตพฤติกรรมทางกาย ทางวาจา ตลอดจนกระบวนการกลุ่มของผู้เข้ารับการอบรม การพูดหรือการถ่ายทอดความรู้ในแต่ละครั้งจะต้องหมั่นสังเกตว่าผู้ฟังหรือผู้ที่เข้ารับการอบรมต้องการเรียนรู้อะไร มีความรู้สึกเช่นไรในการเข้ารับการอบรม และจะสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้และรับรู้ได้อย่างไร การใช้สายตาบางอย่างทั่วถึงสามารถถอดหัวใจผู้เรียนได้ คือ จะต้องรู้เขา รู้เรา รู้ว่าผู้ฟังเป็นใคร และชอบอะไร ดังนั้นการใช้ข้อมูลของผู้เข้ารับการอบรมมาเป็นประโยชน์ในการถ่ายทอด ด้วยการยกตัวอย่าง หรือรายละเอียดที่เป็นเรื่องใกล้ตัวของผู้ฟัง ก็จะทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการยอมรับ และเกิดความอยากจะเรียนรู้ในสิ่งที่พระวิทยากรกำลังถ่ายทอดความรู้อย่างไม่มีข้อสงสัยใดๆ

“...พระวิทยากร จะต้องดูคนที่เข้ามาว่าระดับไหน เพราะเวลาที่พระพุทธรูปเจ้าทรงสอน พระองค์จะสอนคน 2 ระดับคือ ระดับโลกียะธรรม และระดับโลกุตระธรรม ศีลธรรมก็ต้องขึ้นไปในโลกุตระธรรมด้วย ศีลธรรมสอนในเรื่องระดับอัตตะ ในระดับสิ่งสมมติ ในระดับความดีความชั่ว คือ การเว้นชั่วทำดี ท่านอาจารย์พุทธทาสเขียนโวหารไว้ว่า คนดี สำคัญกว่าทุกสิ่ง ถ้าถามว่าคนดีพันทุกข์หรือ มีไหมคนดีแล้วฆ่าตัวตาย เพราะฉะนั้น คนดีก็ยังไม่พันทุกข์ คนดีจะต้องไปให้พ้นดีด้วย จึงจะพ้นทุกข์ ถ้าเราไปยึดดี คิดดี เรียกว่าขึ้นโลกุตระธรรม...” (พระมารุต เขมิโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2562)

“...การเป็นคนช่างสังเกตเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะว่าถ้าเด็กไม่สนใจ ก็เป็นเรื่องยากสำหรับพระวิทยากร เพราะไม่รู้ว่าเขามาจากพื้นฐานอย่างไร เด็กที่เกเร ถ้าเราจะพูดแบบราบเรียบเกินไปเขาจะฟังเราหรือไม่ และต้องดูว่าเขาใช้เวลามากพอไหม จะต้องสังเกต แม้แต่วิธีการเข้ามานั่ง พระวิทยากรก็ได้ปรับเปลี่ยนวิธีการในการสอนได้อย่างเหมาะสม ...เพราะเด็กบางคนหัวหมอบไม่ตั้งใจฟังถือตนเองนั้นมีความรู้ในเรื่องนั้นดีอยู่แล้ว บางครั้งก็เล่านิทาน ยกตัวอย่างเรื่องราวของพระวิทยากรบ้าง ของท่านอาจารย์พุทธทาสบ้าง... เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดการยอมรับ และเกิดความอยากจะเรียนรู้ในสิ่งที่พระวิทยากรกำลังถ่ายทอดความรู้ให้อย่างไม่มีข้อสงสัยใดๆ อีก...” (พระนุ้ย สมุปนุโน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...ที่ผ่านมาสังเกตดูแต่ละรุ่น แต่ละคณะที่ผ่านมา แม้แต่พระวิทยากรก็ยังได้ศึกษาข้อมูลจากเด็กเหมือนกัน ได้ความรู้ เพราะเด็กบางคนความคิดไม่เหมือนกัน มาจากสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมือนกัน บางคนที่มีพื้นฐานดีมาก เวลาพูดให้ฟังก็จะตั้งใจฟังมากไม่เหมือนกัน บางคนไม่ตั้งใจฟังแต่ก็เข้าใจ ให้ว่าตามก็เข้าใจจำได้ดีกว่าเพราะมีฐานดีมาก่อน แล้วก็พยายามตอบ พยายามต่อ ยอด มีวิธีการให้ลงมือปฏิบัติด้วย...” (พระทวี จันทโร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...นอกจากจะมีความรู้ความสามารถแล้ว พระวิทยากรจะต้องสังเกตการณ์เข้ามาของผู้เข้ารับการอบรมว่า มาเป็นกลุ่ม คณะ บุคคล หญิงหรือชาย เด็กนักเรียนหรือผู้ใหญ่ ชาวไทยหรือชาวต่างชาติ มาอบรมเป็นคอร์ส หรือแค่มาฟังธรรมแบบผ่านไปมา...” (พระภวนาโพธิคุณ วิ. (โพธิ์ จันทโร), การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากรจะต้องเป็นคนช่างสังเกต ว่าคนที่เข้ามาเขาสนใจธรรมะไหม บางคนเข้ามาเหมือนน้ำล้นแก้ว บางคนไม่รับธรรมะเพราะรู้หมดแล้ว เข้ามาแค่ต้องการชมเท่านั้นเองก็มี ดังนั้นพระวิทยากรจะต้องพยายามคุยอธิบายในภาพที่เขาสนใจ ถ้าเขาสนใจก็จะหันมา แต่ถ้าไม่หันมาเราก็เฉยๆ ไม่พูด เพราะบางคนมีความคิดมีความสนใจไม่เหมือนกัน...” (พระมงคล ขนฺติโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...ต้องมีความนิ่ง ต้องมีความอดทน...ต้องสังเกตคนที่เข้ามาเรียนรู้ว่าทำไมเขาไม่เข้าใจเรา ไม่เข้าใจในสิ่งที่เราพูด หรือเพราะการสื่อสารของเราไม่เป็น ดังนั้นพระวิทยากรจึงต้องใช้ภาษาวิชาการมาเป็นสื่อ เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เข้าใจง่าย สังเกตจากการฝึก ว่าฝึกไปแล้วมันเกิดอะไร...เมื่อเกิดสงบ ผลปิติสุขเกิดขึ้นแน่นอน พอคนสามารถนำจิตไปได้มันก็จะไม่หวั่นไหวในอะไรอีก...” (พระสิงห์ทอง เขมิโย, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

จากทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า พระวิทยากรจะต้องสังเกตการเข้ามาของผู้เข้ารับการอบรม ว่ามาเป็นกลุ่ม คณะ บุคคล หญิงหรือชาย เด็กนักเรียนหรือผู้ใหญ่ ชาวไทยหรือชาวต่างชาติ ต้องดูคนที่มาว่าระดับไหน ต้องดูว่าเขามีเวลามากพอไหม จะต้องสังเกตแม้แต่วิธีการเข้ามานั่ง ว่ามีความสนใจธรรมะมากน้อยแค่ไหน บางคนเข้ามาเหมือนน้ำชาล้นถ้วย ดังนั้น พระวิทยากรจึงต้องใช้วิชาการและวิธีการมาเป็นสื่อ ให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เข้าใจได้ง่าย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการยอมรับ และเกิดความอยากจะเรียนรู้ในสิ่งที่พระวิทยากรกำลังถ่ายทอดให้ อย่างไม่มีข้อสงสัยใดๆ เพราะบางคนความคิดไม่เหมือนกัน มาจากสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมือนกัน

7.1.3 เป็นคนรู้จริง มีไหวพริบปฏิภาณ แก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าเก่ง

พระวิทยากรที่ดี จะต้องเป็นคนรอบรู้ คือ รู้จัก รู้จำ รู้แจ้ง รู้จริงในเนื้อหา รู้วิชาการถ่ายทอด รู้ต่อยอดความแปลกใหม่ รู้ใส่ใจในผู้ฟัง รู้ยับยั้งภริยา รู้เวลาจบบรรยาย ดังนั้น พระวิทยากรจะต้องรู้กว้าง รู้ลึกซึ้ง ต้องศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ ต้องรู้จักความเป็นมา จะต้องรู้รายละเอียด เข้าใจเหตุและผลในเรื่องนั้นอย่างเพียงพอ ยอมรับฟังความคิดของผู้เข้ารับการอบรม สามารถถ่ายทอดความรู้ความคิดให้เหมาะสมกับความสามารถของผู้เข้ารับการอบรมได้ ไม่ยึดมั่นถือมั่นหรือถือตัว

จนเกินไป มีไหวพริบปฏิภาณสามารถประยุกต์ความรู้ในสิ่งนั้นๆ ให้ผู้เข้ารับการอบรมเห็นเป็นจริงได้ และสามารถแก้ไขปัญหาหรือเหตุการณ์เฉพาะหน้าได้

“...พระวิทยากร จะต้องรู้เรื่องที่จะพูด เข้าใจ ต้องรู้ให้ชัด รู้ให้จริง ที่ผ่านการปฏิบัติแล้ว แบ่งความรู้ออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็น โนเลจ คือ เป็นแค่สูตรตะบัญญัติ และ จินตามยบัญญัติ กับ วิสดอม คือ ภาวนามยบัญญัติ คือผ่านการปฏิบัติแล้ว ทดลองแล้ว เกิดผลแล้ว ดังนั้นสิ่งที่จะต้องพูดคือ จะต้องรู้จริง รู้แจ้ง รู้ผลแล้ว...” (พระมารุต เขมิโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2562)

“...พระวิทยากร จะต้องรู้จริง รู้จบ รู้ชัดเจนในเรื่องที่จะสอน ต้องรู้ว่าเด็กที่เข้ามารับการอบรมนั้นมีปัญหาอะไรมาบ้างหรือไม่ จะได้ถูกประเด็นที่จะพูด สงเกตจากการฟังก็เห็น ถ้าพระวิทยากรจะสังเกตแม้แต่วิธีการเข้ามานั่ง ถ้าครูยังต้องไล่ให้มานั่งเหมือนเปิดเข้าแล้ว... บางทีครูเรียกยังไม่มา ถ้ามาแล้วยังมีกิริยากระด้างกระเดื่อง เมื่อเจอลักษณะแบบนี้พระวิทยากรจะพูดอย่างเดียวไม่ได้ จำเป็นจะต้องใช้กิจกรรมกลุ่มหรือถาม-ตอบเพื่อให้เด็กได้มีส่วนร่วม เมื่ออยู่กันยาวนานก็ต้องสนุกกับเด็ก...เพื่อต้องการดึงเกมให้เด็กเกิดความสนใจในกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม...” (พระนุ้ย สมบูรณ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากรจะต้องรู้อย่างลึกซึ้ง ต้องศึกษาหาความรู้ยู่ตลอดเวลา รู้จักความเป็นมา จะต้องรู้รายละเอียดและเข้าใจเรื่องที่จะสอนเป็นอย่างดี ท่านอาจารย์พุทธทาส เป็นผู้นำในการปฏิบัติและเสียสละหลายๆ อย่าง เราต้องเปรียบเทียบและต้องพยายามมองให้เห็นว่า เราเกิดมาเพื่ออะไร...พระวิทยากรจะต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี เช่น เวลาเราอยู่กับเด็กหลายๆ คนเราก็จะรู้ได้ทันทีว่า เด็กคนไหนมีความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ เราก็จะพยายามชี้ไปที่เด็กที่ไม่ค่อยสนใจ พระวิทยากรจะต้องหาวิธีการให้เด็กนั่ง ให้สนใจในสิ่งที่เราพูดเพื่อให้เด็กได้ปรับตัวและเข้าใจในสิ่งที่ได้เรียนรู้...” (พระทิว จันทโร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากรที่ดี จะต้องมีความรู้กว้าง รู้ลึก ต้องศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา และต้องรู้จักความเป็นมาของเรื่องที่จะสอนเป็นอย่างดี ไม่ถือตัว ต้องสอนให้เขาเห็นคุณค่าในสิ่งที่เขาเป็น ในสิ่งที่เขากำลังเรียนรู้ เช่น ถามว่า เคยโดนตีไหม ใครเป็นคนตี ถ้าเด็กบอกว่าโดนแม่ตี เราจึงต้องบอกออกไปว่า แม่ไม่ได้ตีหนูนะ แต่แม่ตีผี เพราะผีมันตี้อ แม่เลยตีผีให้ออก ดังนั้นพระวิทยากรจะต้องแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี โดยใช้กิจกรรมต่างๆเข้ามาเป็นตัวช่วย...” (พระมงคล ขนุนติโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...ผู้บรรยายหรือผู้ที่ทำหน้าที่สอน ต้องเป็นคนที่รู้จริง และจะต้องมีความรู้ความสามารถ ต้องสอนให้เขาเข้าใจในสิ่งที่สอนอย่างง่ายๆ ไม่สอนวกไปวนมา การอบรมชาวต่างชาติและชาวไทย พระผู้สอนต้องมั่นใจในสิ่งที่สอนนั้นเสียก่อน...เว้นไว้แต่ในยามมีปัญหาที่เปิดโอกาสให้เขาสอบถามมาได้” (พระภาวนาโพธิคุณ วิ. (โพธิ์ จันทสาโร), การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

“...ต้องรู้จริงในสิ่งที่เราปฏิบัติ ต้องรู้จริงในสิ่งที่เราจะสอน ต้องทำให้เขาดู ต้องอยู่ให้เขาเห็น ต้องสงบให้เขาเย็น ต้องเป็นที่พึ่งให้เขาได้ พระวิทยากรต้องสอนให้ผู้เข้ารับการอบรมเห็นเป็นจริงได้ และสามารถแก้ไขปัญหาคือหรือเหตุการณ์เฉพาะหน้าได้ทันที่...” (พระสิงห์ทอง เขมियो, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

จากทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า พระวิทยากรต้องเป็นคนที่รู้จริง รู้ชัด รู้ชัดเจน รู้ลึก รู้กว้าง รู้ดัง ต้องศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา รู้ในสิ่งที่ปฏิบัติ รู้ในเรื่องที่จะพูด เข้าใจ ต้องรู้ให้ชัด รู้ให้จริงในสิ่งที่สอน รู้จักความเป็นมา จะต้องรู้รายละเอียดและเข้าใจเรื่องที่จะสอนเป็นอย่างดี ต้องทำให้เขาดู ต้องอยู่ให้เขาเห็น ต้องสงบให้เขาเย็น ต้องเป็นที่พึ่งให้เขาได้ ต้องมีความรู้ความสามารถสอนให้ผู้เรียนเข้าใจในสิ่งที่สอนอย่างง่ายๆ ไม่สอนวกไปเวียนมา ไม่ถือตัว ต้องสอนให้เขาเห็นคุณค่าในสิ่งที่เขาเป็นในสิ่งที่เขากำลังเรียนรู้ โดยใช้กิจกรรมต่างๆให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีส่วนร่วม เพื่อต้องการดึงเกมให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม

7.1.4 มีการวางแผนที่ดี

พระวิทยากรที่ดี ต้องศึกษากลุ่มเป้าหมาย ต้องวางแผนการถ่ายทอดความรู้ให้เป็นไปตามขั้นตอนว่าเหมาะสมกับสถานการณ์การเรียนรู้แบบไหน จะทำให้ผู้ฟังหรือผู้เข้ารับการอบรมเข้าใจเรื่องที่ได้เรียนรู้อย่างชัดเจน เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติของผู้เข้ารับการอบรม การเตรียมการที่ดีย่อมนำความสำเร็จไปแล้วเกินครึ่ง เช่น ประสานงานกับหน่วยงานที่จะเข้ารับการอบรม เพื่อจัดทำหลักสูตรกลุ่มผู้เข้ารับการอบรม เป็นการเตรียมตัว เตรียมกายและใจ เตรียมเอกสาร เตรียมเนื้อหาสาระ เตรียมสื่อในการอบรม เตรียมคำตอบไว้ล่วงหน้า ซึ่งทำให้พระวิทยากรเกิดความมั่นใจในการถ่ายทอดความรู้ เมื่อมีปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นย่อมหาทางแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างเหมาะสมและทันท่วงที

“...พระวิทยากรจะต้องมีข้อมูลของผู้ที่จะเข้ารับการอบรม ว่าเขามีภูมิหลังอย่างไร เขามีความรู้อย่างไร อายุเท่าไร เขาต้องการเรียนรู้อะไรในวัตถุประสงค์ของเขา เราต้องรู้ชัดเพื่อนำมาวางแผน แต่ก็ต้องดูด้วยว่ามีเวลาเท่าไร ดังนั้นพระวิทยากรจะต้องรู้เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวหรือข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นของผู้ที่จะเข้ารับการอบรมด้วย เราต้องดูถึงความต้องการในการฝึกอบรม ว่าเขาต้องการอะไร การวางแผนจึงต้องทำตามไปอย่างนั้น เพื่อต้องการให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เรียนรู้แล้วนำไปปรับใช้ได้จริง...” (พระมารุต เขมิโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2562)

“...พระวิทยากร จะต้องเรียนรู้ถึงความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่มาอบรม ต้องวางแผนการถ่ายทอดความรู้ให้เป็นไปตามขั้นตอน โดยใช้หลักการของท่านอาจารย์พุทธทาสเป็นหลัก ให้อยู่ในกรอบ 5 ข้อ ธรรมะ 5 ดี คือ การเป็นลูกที่ดี เป็นศิษย์ที่ดี เป็นเพื่อนที่ดี เป็นเยาวชนที่ดี และเป็นสาวกที่ดี บางครั้งก็ต้องไปที่ละคนเพื่อให้เด็กได้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง แม้แต่กับพ่อแม่ เด็กๆ ก็ต้องมีความกตัญญูจะผิดพลาดไม่ได้ ต้องกตัญญูรับรู้บุญคุณ ให้เด็กได้มีจิตสำนึกว่าเราไม่ได้เกิดมาเอง เราทุกคนเกิดมามีพ่อแม่ เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติของผู้เข้ารับการอบรม ให้เห็นคุณค่าในสิ่งที่เขาเป็น ในสิ่งที่เขากำลังเรียนรู้...” (พระวิจฺญฺนฺทโร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากร จะต้องรู้ว่าใครจะมา ต้องวางแผนการว่าจะให้ใครพูดเรื่องอะไร ถ้าเขามีเวลาไม่มากเราจะต้องพูดเรื่องอะไร ซึ่งเป็นเรื่องยากของพระวิทยากรที่จะต้องพูดให้ครบสรุปจบให้ได้ พูดได้แค่ภาพนี้มีความหมายอย่างนั้น ธรรมะจำเป็นอย่างนั้น เหมือนกับการโฆษณาให้เป็นจุดขาย ต้องดูทั้งผู้ฟังว่าเป็นอย่างไร คนระดับไหน ถ้าคนแก่พูดได้ไหม...” (พระนุ้ย สมุปนุโน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...จะยึดแนวทางของท่านอาจารย์พุทธทาส และอาจารย์ท่านอื่นๆเป็นแนวทางในการวางแผนการอบรม พระวิทยากรจะต้องศึกษากลุ่มเป้าหมาย บางครั้งก็ยกตัวอย่างภาพเสียงขลุ่ยกลับบมาหากอไผ่ แล้วถามว่าในภาพสื่อความหมายถึงอะไร เพื่อให้เขาตอบ จะได้ว่ารู้ว่าเขาเข้าใจหรือไม่เข้าใจ พยายามให้เขามีส่วนร่วม บางครั้งพระวิทยากรก็ต้องดูความพร้อมของตัวเองด้วย เพราะการเตรียมการที่ดีย่อมนำความสำเร็จไปแล้วเกินครึ่ง...” (พระมงคล ขนุนติโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...ต้องรู้จักกลุ่มคนที่เข้ามา ต้องจัดอบรมให้เข้ากับหลักอานาปานสติ ดึงจิตให้เขาเห็นความมั่นคงในการนั่ง ในความนิ่ง ในความสงบ...ถ้าจิตใจเขาเกิดปีติ มันก็จะเป็นสุข พระวิทยากรจะต้องเป็นกำลังใจให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติตามได้ การวางแผนจึงเป็นสิ่งสำคัญในการสอน เพื่อให้ผู้เข้าเรียนได้เรียนรู้ไปตามเหตุตามปัจจัยที่เป็นเครื่องปรุงแต่ง และจะได้เรียนรู้ไปตามลำดับขั้นตอน...” (พระสิงห์ทอง เขมิโย, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

“...ในสวนโมกข์มีหลักเกณฑ์อยู่แล้ว ต่างชาติก็ดีชาวไทยก็ดี ที่จะเข้ามาอบรมจะต้องเข้าใจหัวใจของพระศาสนาเสียก่อน ตามหลักสูตรอานาปานสติ ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือ เรื่องอริยสัจจ์ เรื่องปัจจุสมุปบาท ต้องมีการอธิบาย มีการบรรยาย และลงมือปฏิบัติด้วยอานาปานสติ ระบบปฏิบัติก็มีหลายวิธี นั่งบ้าง ยืนบ้าง เดินบ้าง ปฏิบัติกันทั้งวัน งดการพูดคุย กินอาหารมังสวิรัต เน้นผู้ที่เข้ามาปฏิบัติธรรม...” (พระภวนาโพธิคุณ วิ. (โพธิ์ จันทสโร), การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

จากทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์ในข้างต้น จะเห็นได้ว่าพระวิทยากร จะต้องมีความรู้พื้นฐานของผู้ที่จะเข้ารับการอบรม ต้องศึกษาเรียนรู้ถึงความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่มาอบรม ต้อง

วางแผนการถ่ายทอดความรู้ให้เป็นไปตามขั้นตอน ต้องวางแผนว่าจะให้ใครพูดเรื่องอะไร ถ้ามีเวลาไม่มากเราจะต้องพูดเรื่องอะไร โดยใช้หลักการของท่านอาจารย์พุทธทาสเป็นหลัก ให้อยู่ในกรอบ 5 ข้อ ธรรมะ 5 ดี คือ การเป็นลูกที่ดี เป็นศิษย์ที่ดี เป็นเพื่อนที่ดี เป็นเยาวชนที่ดี และเป็นสาวกที่ดี เพื่อให้เข้าใจถึงหัวใจของพระศาสนาเสียก่อน พระวิทยากรจะต้องเป็นกำลังใจให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และปฏิบัติตามได้ บางครั้งพระวิทยากรก็ต้องดูความพร้อมของตัวเองด้วย เพราะการเตรียมการที่ดีย่อมนำความสำเร็จไปแล้วเกินครึ่ง

7.1.5 มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

พระวิทยากรที่ดี จะต้องมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คือ ต้องคิดบวกตลอดเวลา มีความคิดที่แปลกใหม่อยู่เสมอ ลักษณะของความคิดที่มีหลากหลายมิติ หลายทิศทาง หลายมุมมอง สามารถคิดได้อย่างกว้างไกล สร้างความมั่นใจให้ตัวเอง ความสามารถที่ตอบสนองความคิดได้อย่างคล่องแคล่ว รู้จักพลิกแพลงให้เข้ากับสถานการณ์ รู้จักเปลี่ยนวิกฤติให้เป็นโอกาส มีความยืดหยุ่นในการอบรม มีความละเอียดอ่อนรอบคอบต่อการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการอบรม

“...พระวิทยากรต้องไวต่อข้อมูลปัจจุบัน สิ่งที่เกิดขึ้น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในขณะที่อบรมนั้นต้องเอาของสดมาพูด ถ้าพูดแต่ของแห้งมันจะแห้งแล้ง ของสดสามารถเชื่อมโยงกับสิ่งที่เราได้เตรียมแผนเอาไว้ เอามาใช้ได้หมด เอามายกตัวอย่างได้หมด ดังเช่น พระพุทธเจ้า ท่านทรงเห็นอะไรท่านก็หยิบมาสอนได้ทุกอย่าง เห็นเต่าคลานท่านก็สอนเรื่องเต่า พอเห็นมะม่วงท่านก็สอนเรื่องมะม่วง พอเห็นหนูงวงผ่านท่านก็สอนเรื่องหนู เห็นอะไรผ่านสอนได้หมด เพราะมันมีหลักอยู่แล้ว...” (พระมารุต เมธิโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2562)

“...พระวิทยากร ต้องหัวใจ ให้ทันเด็ก เพราะเด็กบางคนหัวหมอบแก้งพระวิทยากรก็มี ดังนั้นพระวิทยากรจะต้องขมอารมณ์ให้มาก ไม่ตอบโต้ จะด่าไม่ได้มันจะเสียทั้งครูและเด็ก จึงต้องตระหนักให้มาก ต้องนิ่ง พูดให้เขารักกันอย่าพูดให้เขาเกลียดกัน ต้องพูดให้เขาเห็นภาพ ตามหลักของท่านอาจารย์พุทธทาส ต้องมีความคิดที่แปลกใหม่ ต้องใส่ใจต่อการอบรมเป็นพิเศษ ดังนั้นพระวิทยากรจะต้องทันคน ทันเหตุการณ์ ทันเวลา อยู่เสมอ...” (พระนุ้ย สมุปนุโน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากรที่ดี ต้องกล้าพูด กล้าสอนในรูปแบบใหม่ๆ ต้องมีความคิดที่แปลกใหม่อยู่เสมอ คือการพูดตรงๆ พูดให้เขาคิดได้มีสติ พูดให้เขาเห็นภาพ เราไม่ได้บังคับให้เขาทำ แค่นี้ให้เห็นโทษของการทำไม่ดี เพราะถ้าเราทำอะไรไม่ถูกมันก็จะทำให้เกิดภาพที่ทำให้เราไม่พอใจในตัวเองขึ้นมา คราวหลังก็จะรู้ได้ทันทีว่าดีหรือไม่ดี ถ้าทำอะไรถูกต้องมันก็จะภาคภูมิใจตัวเอง ให้เรามีความรู้สึกชื่นชมชื่นใจตัวเอง จะต้องเอาความรู้สึคนั้นมาเปรียบเทียบกับเด็กมองจินตนาการเห็นภาพ ...” (พระทวี จันทโร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...บางครั้งพระวิทยากรจะต้องใช้จิตวิทยาบางอย่างเข้าช่วย เพื่อจูงใจให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ให้เกิดการตื่นตัว ในบางครั้งมีการจูงใจด้วยการเล่านิทานเรื่องนกฮูกและนกกระเจี๊ยบคุยกัน...และให้เด็กได้ปฏิบัติตามตามธรรมะ 5 ดีของท่านอาจารย์พุทธทาส คือการพูดอธิบายให้เขาเห็นภาพ พระวิทยากรจะต้องใช้เทคนิคต่างๆ ในการอบรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี เช่น การใช้กิจกรรมต่างๆ เข้าช่วย และนำวิธีการสอนที่แปลกใหม่มาใช้อยู่เสมอ ...” (พระมงคล ขนุนติโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...ต้องกล้าสอนในวิชาปริญญาของพระพุทธเจ้า ต้องสอนในสิ่งที่เขายังไม่เคยได้เรียนหรือปฏิบัติมาก่อน ต้องกล้าพูดกล้าสอนตรงๆ ในสิ่งที่เป็นจริง พระวิทยากรจะต้องสอนและฝึกให้เขาดังจิตเข้ามา ต้องทำให้ดู ต้องอยู่ให้เขาเห็น ต้องสอนให้เขาเห็นภาพสัจจะธรรมของชีวิต...” (พระสิงห์ทอง เขมियो, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

“...พระผู้สอนต้องทันต่อเหตุการณ์ ข่าวสาร ต้องมั่นใจในสิ่งที่จะสอน ต้องมีการวางแผนงานไว้ล่วงหน้า ต้องเตรียมค้นคว้าศึกษาข้อมูลมาเป็นอย่างดี แนะนำวิธีการปฏิบัติที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนา บางครั้งใช้วิธีการสอนแบบตัวต่อตัว ต้องพยายามสอนในสิ่งแปลกใหม่ มีการประชุมวางแผนจัดอบรมเดือนละครั้ง ...สอนให้เขาเห็นภาพ สรุบบิดให้เข้าประเด็น และเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในกระบวนการเรียนรู้...” (พระภาวนาโพธิคุณ วิ. (โพธิ์ จันทสโร), การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

จากทัศนะข้างต้นจะเห็นได้ว่า พระวิทยากรที่ดี ต้องไวต่อข้อมูลปัจจุบัน ต้องทันคน ทันต่อเหตุการณ์ข่าวสาร ทันเวลาอยู่เสมอ ต้องมั่นใจในสิ่งที่จะสอน มีการวางแผนงานไว้ล่วงหน้า ค้นคว้าศึกษาข้อมูลมาเป็นอย่างดี และนำวิธีการปฏิบัติที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจของ พระพุทธศาสนา ต้องพยายามสอนในสิ่งที่แปลกใหม่ สอนให้เขาเห็นภาพ สรุบบิดให้เข้าประเด็น และเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในกระบวนการเรียนรู้ ต้องกล้าสอนในวิชาปริญญาของพระพุทธเจ้า ต้องสอนในสิ่งที่เขายังไม่เคยได้เรียนหรือปฏิบัติมาก่อน ต้องกล้าพูดกล้าสอนตรงๆ ในสิ่งที่เป็นจริง พระวิทยากรต้องสอนและฝึกให้เขาตั้งใจเข้ามา ต้องทำให้เขาดู อยู่ให้เขาเห็น สอนให้เขาเห็นภาพ สัจจะธรรมของชีวิต เพื่อจูงใจให้เกิดการเรียนรู้ ให้เกิดการตื่นตัวพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่อยู่เสมอ

7.1.6 มีบุคลิกภาพที่ดี และมีมนุษยสัมพันธ์

พระวิทยากรที่ดี จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสร้างความประทับใจตั้งแต่ครั้งแรกที่พบเห็น จะต้องมีบุคลิกภาพทางกาย คือ มีความกระตือรือร้น มีสง่า น่าเชื่อถือ แสดงท่าทีที่เป็นมิตร มีความเชื่อมั่นเป็นกันเอง ให้เกียรติผู้ฟังตลอดเวลา จะต้องมีบุคลิกภาพทางอารมณ์ คือ มีรอยยิ้ม เป็นการเสริมสร้างบรรยากาศในการอบรม มีอารมณ์ขัน เพื่อช่วยลดความตึงเครียดในการฟัง จะได้เกิดความสุขสนุกสนานในการเรียนรู้ และพระวิทยากรจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี คือสามารถปรับตัวเข้ากับผู้เข้ารับการอบรมได้ดี มีน้ำใจ ให้ความช่วยเหลือ พร้อมให้คำแนะนำ คำปรึกษาหารือได้ตลอดเวลา

“...สิ่งสำคัญ คือ พระวิทยากร ต้องมีความรัก มีความเมตตาแก่ผู้ที่เข้ารับการอบรม ต้องสื่อให้เขารู้ว่าเขารักเขาหรือเปล่า มีเมตตาต่อเขา ทำให้เขารู้สึกดี รู้สึกอบอุ่น รู้สึกสบายใจ ความเมตตาจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ ถ้าเขามีความสุข การเรียนรู้ก็จะง่ายขึ้น การจัดการกระบวนการอบรมอาจจะมีความยากลำบากแต่ก็ต้องอดทนบ้าง เขาก็สามารถที่จะทำได้ เพราะว่าเขาจะต้องไปสู่เป้าหมาย ดังนั้นพระวิทยากรจะต้องระบุเป้าหมายให้ชัดเจน เหมือนกับการเขียนบทความในแนวเดียวกัน ต้องมีตั้งแต่บทนำว่าเราจะนำด้วยอะไร นำเข้าสู่บทเรียนอย่างไร จะนำด้วยนิทาน ด้วยเพลง คำโคลงกลอน จากนั้นก็จะเป็นส่วนเนื้อเรื่อง เราจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นอย่างชัดเจน ที่สำคัญคือ ส่วนสรุป ต้องสรุปให้ครบ จบให้ทันเวลา ให้เขาสบายใจ...” (พระมารุต เมธิโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2562)

“...ที่สำคัญคือ ทำอย่างไรให้เด็กยอมรับเรา ธรรมดาถ้าเรามีอะไรดีกว่าก็จะสามารถจูงใจนำไปได้ ดังนั้น พระวิทยากรที่ดี ต้องสร้างความประทับใจตั้งแต่ครั้งแรกที่เจอ ต้องมีความมั่นใจ มีความตั้งใจ มีความกระตือรือร้น มีรอยยิ้ม พูดด้วยเจตนาดี ผู้ฟังก็จะรู้สึกดี เป็นความรู้สึกที่สัมผัสได้ จะทำให้รู้สึกเป็นกันเอง ไว้ใจกัน เพื่อช่วยลดความตึงเครียดในการฟัง จะได้เกิดความสุขสนทนในการเรียนรู้...” (พระทวี จันทสโร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...บุคลิกภาพภายนอกพระวิทยากรจะต้อง ยิ้มแย้มแจ่มใส ตั้งใจสนทนา เจรจาไพเราะ และสงเคราะห์ทุกคน กิริยาท่าทาง สง่างามเรียบร้อย ส่วนบุคลิกภาพภายในนั้นต้องมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความเมตตา วาจาสุภาพเรียบร้อย สร้างสรรค์ความคิด อุปนิสัยดี มีศีลธรรมจรรยา ที่จะส่งผลต่อการยอมรับนับถือของผู้ที่เข้ารับการอบรม หรือผู้ที่เข้ามาทัศนธรรมในสวนโมกขพลาราม...” (พระนุ้ย สมฺปนฺโน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากร จะต้องมียิ้ม ลักษณะท่าทางต้องเป็นมิตร นิทานเป็นสิ่งสำคัญสำหรับเด็ก เป็นการจูงใจ บางครั้งยกตัวอย่างภาพแจกดวงตา แล้วถามว่ามันคือภาพอะไร บางทีเขาเข้ามาเขาไม่รู้ไม่เข้าใจ เห็นแต่ดวงตา ก็ต้องอธิบายให้เขาเข้าใจว่าเป็นตาปัญญา...เป็นการชี้แนะให้แก่เด็กๆ จากนั้นค่อยเล่าประวัติความเป็นมาของวัด ของโรงมหรสพทางวิญญาน จากนั้นก็จะสอนให้เด็กกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ แล้วค่อยเรียนรู้หลักธรรมเบื้องต้นต่อไป เพื่อให้เด็กและผู้เข้ารับการอบรมเกิดความสนใจในการเรียนรู้ พระวิทยากรจะต้องมีอารมณ์ขัน เพื่อช่วยลดความตึงเครียดในการอบรม...” (พระมงคล ขนฺติโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากรหรือผู้สอนจะต้องมีภูมิความรู้ ภูมิฐาน ภูมิธรรม และภูมิปัญญา จะวางตัวให้นิ่ง อย่าทิ้งหลักการ ทำงานให้ปรากฏ อดทนให้ได้ อย่าใช้อารมณ์ วางตัวให้เป็นกลาง ต้องสร้างความประทับใจให้เกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนเข้ารับการอบรม เพื่อต้องการให้ชาวบ้านมาใช้ในวัด ถ้ามีแต่พระวัดก็จะไม่เข้มแข็ง ต้องให้ทุกคนเข้ามาช่วยเหลือ พระผู้สอนที่ดีจะต้องมีอารมณ์ขัน เพื่อช่วยลดความตึงเครียดและพร้อมที่จะแนะนำให้ผู้เข้ารับการอบรมอย่างเท่าเทียมกัน...” (พระภาวนาโพธิคุณ วิ. (โพธิ์ จันทสโร), การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากร ต้องสงบกาย วาจา ใจ ต้องพูดให้น้อย ต้องปฏิบัติให้มาก ต้องมีความรัก มีความเมตตา ทำให้เขารู้สึกดี รู้สึกอบอุ่น รู้สึกสบายใจ บางครั้งต้องใช้พระวิทยากรเป็นหลักเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติตาม ส่วนมากก็จะปฏิบัติตามท่านอาจารย์พุทธทาส คือ เวลามีญาติโยมเข้ามาในสวนโมกข์ ก็จะทักทายปราศรัย อย่างเป็นกันเอง เช่น จะถามว่ามาจากไหน มาทำอะไร แล้วเจริญพรให้หนึ่ง สอบถามถึง จุดประสงค์ที่มา เพื่อจะได้แนะนำให้เขาได้รับประโยชน์จากการมาสวนโมกข์ถึงที่สุด เป็นการสร้างความประทับใจให้ทุกคนที่มาสวนโมกข์...”(พระสิงห์ทอง เขมियो, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นสามารถยืนยันได้ว่า พระวิทยากรที่ดี จะต้องมีความรัก มีความเมตตาแก่ผู้ที่เข้ารับการอบรม ลักษณะท่าทางต้องเป็นมิตร ต้องสื่อให้เขารู้ว่าเรารักเขาหรือเปล่า มีเมตตาต่อเขา ทำให้เขารู้สึกดี รู้สึกอบอุ่น รู้สึกสบายใจ ความเมตตาจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ ถ้าเขามีความสุข การเรียนรู้ก็จะง่ายขึ้น ดังนั้น จะต้องมีความรู้ ภูมิฐาน ภูมิธรรม และภูมิปัญญา วางตัวให้หนึ่ง อย่างที่หลักการ ทำงานให้ปรากฏ อดทนให้ได้ อย่าใช้อารมณ์ วางตัวให้เป็นกลาง ต้องสร้างความประทับใจให้เกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนเข้ารับการอบรม จะต้องยิ้มแย้มแจ่มใส ตั้งใจสนทนา เจริญไพเราะ และสงเคราะห์ทุกคน กิริยาท่าทาง สง่างามเรียบร้อย ส่วนบุคลิกภาพภายในนั้นต้องมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความเมตตา วาจาสุภาพ สว่างสรรค์ความคิด อุบิสัยดี มีศีลธรรม จรรยา ที่จะส่งผลต่อการยอมรับนับถือของผู้ที่เข้ารับการอบรม พระผู้สอนที่ดีจะต้องมีอารมณ์ขัน เพื่อช่วยลดความตึงเครียดและพร้อมที่จะแนะนำให้ผู้เข้ารับการอบรมอย่างเท่าเทียมกัน

7.1.7 เป็นกัลยาณมิตรที่ดี

พระวิทยากรที่ดี จะต้องปฏิบัติตนต่อผู้เข้ารับการอบรมหรือทัศนธรรมอย่างเสมอภาค ทั่วเทียมกัน จะต้องวางตนเหมาะสมกับทุกคน คือ จะต้องยิ้มแย้มแจ่มใส ตั้งใจสนทนา เจริญไพเราะ และสงเคราะห์ทุกคน ดังนั้นพระวิทยากรจะต้องเป็นกันเองกับผู้เข้ารับการอบรม คอยช่วยเหลือด้วยน้ำใจ มีความเมตตายอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล และมีความเมตตาต่อทุกคน

“...พระวิทยากร ต้องเป็นกัลยาณมิตรที่ดีของผู้ที่เข้ารับการอบรมทุกคน คือ 1) ปิโย คือ ผู้ที่เข้าใจของเพื่อนด้วยความรัก ความเมตตา 2) ครุ คือ ผู้ที่มีความประพฤติดี น่าเคารพ มีศีล

สมาธิ และปัญญา 3) ภาวนีโย คือ ผู้ที่ได้รับการยกย่องให้เป็นแบบอย่าง ที่น่าเจริญใจในคุณธรรม 4) วัตตา คือ ผู้ที่รู้จักใช้คำพูดหรือถ้อยคำในการสอนหรือการอบรม 5) วจนขโม คือ ผู้ที่พร้อมที่จะยอมรับฟังคำพูดของผู้อื่น เช่น คำเสนอแนะ หรือ คำวิพากษ์วิจารณ์ และ 6) มีน้ำใจ มีความยืดหยุ่น วางตัวเป็นกันเองกับผู้เข้ารับการอบรมหรือทัศนธรรม ในสวนโมกขพลาราม...” (พระมารุต เมธิโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2562)

“...พระวิทยากร ต้องเป็นกัลยาณมิตร ต้องเป็นเพื่อน ไม่ถือตัว ถ้าไปขู่บังคับเด็กมากเกินไปก็ไม่ดี ต้องเล่นกับเด็กบ้าง ต้องทำความคุ้นเคยกันให้มาก ต้องเป็นมิตรกันเพื่อให้เด็กรู้สึกปลอดภัยและอบอุ่น ท่านอาจารย์พุทธทาสเคยพูดไว้ว่า จะไปเทศน์หรืออบรมบรรยายธรรมก็ตาม อย่าไปสร้างศัตรูให้เกิดขึ้น เพราะบางคนพอเด็กด่าเลยไปด่าครูเสียด้วยมันจะเป็นผลเสียทั้งหมด... ดังนั้นการเป็นกันเอง การเป็นผู้รับฟังที่ดี ความมีเมตตา มีรอยยิ้ม ตลอดเวลาจะทำให้เราเข้าถึงตัวตนของผู้เข้าอบรมมากยิ่งขึ้น...” (พระนุ้ย สมุปนุโน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...ท่านอาจารย์พุทธทาสได้กล่าวว่า ถ้าเราไม่ได้เป็นมิตรกัน ก็จะไม่พบความจริงบางอย่าง ฉะนั้นสิ่งเหล่านี้เราก็จะต้องพยายามจำความรู้สึกเหล่านี้ไว้ จะได้ถ่ายทอดให้เด็กได้เข้าใจ คำพูดที่เราพูดด้วยก็ต้องมีความปรารถนาดีให้กับเด็กด้วย ให้เด็กเห็นว่าเรามีความเมตตา มีความปรารถนาดี ไม่คิดร้าย...แรกๆถ้าไม่รู้จักกัน ในเวลาที่เจอกันเขาก็จะระวังตัว ซึ่งตรงตามลักษณะนิสัยคือ การป้องกันตัวเองเพราะกลัวคนอื่นจะลวงล้า แต่พอเราแสดงอะไรออกไปความรู้สึกมันก็จะวาง ความเป็นมิตรเป็นเพื่อนก็จะเกิดขึ้น การเป็นกัลยาณมิตรจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะถ้าเด็กยอมรับในสิ่งนี้ได้เรื่องอื่นๆ ก็ไม่ใช่เรื่องยากอะไร...” (พระทวี จนุทสโร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากร จะต้องเป็นกันเองกับผู้เข้ารับการอบรม ต้องวางตนให้เหมาะสม สอนให้เข้าใจได้โดยง่าย ถ้านักเรียนมากก็จะจัดให้กราบ ให้เรียนรัฐธรรมนูญ 5 ดีของท่านอาจารย์พุทธทาส คือ 1) เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ 2) เป็นศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์ 3) เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน 4) เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ และ 5) เป็นสาวกที่ดีของพระพุทธเจ้า เหมือนกับการปฏิญาณตน เป็นการให้เขาตื่นตัว...” (พระมงคล ขนฺติโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...พระผู้สอนหรือผู้บรรยาย จะต้องปฏิบัติตนต่อผู้เข้ารับการอบรมอย่างเสมอภาค ทั่วเทียมกัน ไม่ใช่กฎเกณฑ์หรือเวลามาบีบบังคับ จะต้องมีเมตตา จะต้องวางตนเหมาะสมกับทุกคน มีการกำหนดแนวเนื้อหา ใช้คำพูด และภาษาที่เหมาะสม ต้องเป็นมิตรเพื่อให้ได้รู้สึกว่าการปลอดภัยและอบอุ่น ท่านอาจารย์พุทธทาสเคยพูดไว้ว่า จะเทศน์หรือบรรยายธรรม อย่าไปสร้างศัตรูให้เกิดขึ้น...” (พระภวนาโพธิคุณ วิ. (โพธิ์ จันทสาโร), การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

“...ต้องทำให้เขาดู ต้องอยู่ให้เขาเห็น ไม่ไปด่าเขา ไม่ไปว่าเขา แต่คอยช่วยเหลือเขา ตลอดเวลา ไม่มีคำว่าเหนื่อยให้เขาเห็น มีแต่ช่วยเหลือ พอจะจบคอร์สอบรมก็จะพาเขาเดิน เดินดูตนเอง เพื่อเรียนรู้ธรรมชาติที่รายล้อมอยู่รอบตัว...โดยจะสอนตามแบบอย่างในสวนโมกข์ คือ ท่านอาจารย์พุทธทาส ถึงแม้ว่าร่างกายของท่านจะเคลื่อนไหวตลอดเวลา แต่จิตของท่านไม่ได้เคลื่อนไหวตามไปด้วย...” (พระสิงห์ทอง เขมियो, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

จากทัศนะข้างต้นจะเห็นได้ว่า พระวิทยากรที่ดี จะต้องเป็นกัลยาณมิตรที่ดีของผู้เข้ารับการอบรม ต้องเป็นเพื่อน ไม่ถือตัว จะต้องปฏิบัติตนต่อผู้เข้ารับการอบรมอย่างเสมอภาค ทั่วเทียมกัน ไม่ใช่กฎเกณฑ์หรือเวลามาบีบบังคับ ต้องมีเมตตา ต้องวางตนเหมาะสมกับทุกคน มีการกำหนดแนวเนื้อหา ใช้คำพูด และภาษาที่เหมาะสม ต้องเป็นมิตรเพื่อให้ได้รู้สึกว่าการปลอดภัยและอบอุ่น อย่าไปสร้างศัตรูให้เกิดขึ้น จะต้องเป็นกันเองกับผู้เข้ารับการอบรม ต้องวางตนให้เหมาะสม สอนให้เข้าใจได้โดยง่าย ต้องทำให้เขาดู ต้องอยู่ให้เขาเห็น คอยช่วยเหลือเขาตลอดเวลา

7.1.8 มีความจริงใจในการถ่ายทอดความรู้

พระวิทยากรที่ดี ใจต้องมาก่อน คือ ต้องมีความจริงใจ มีความตั้งใจ และจะต้องมีความสามารถในการเชื่อมโยงความรู้ หลักการ ประสบการณ์ และวิธีการในการถ่ายทอดความรู้ โดยใช้คำพูด รูปภาพ หรือตัวอักษร เพื่อให้ผู้ฟัง ตั้งใจ สนใจ เข้าใจ ประทับใจ หรือบันทึงใจควบคู่กันไป ซึ่งจะต้องอาศัยลีลา หรือเทคนิคต่างๆ ให้สอดคล้องกลมกลืนกัน

“...พระวิทยากร จะต้องรู้จริง รู้แจ้ง รู้ผลแล้ว ไม่ใช่เอาหนังสือมาเปิดแล้วพูด แต่เราเปิดตัว เผยชีวิตยังไง หยิบเรื่องอะไรมาพูด ต้องพูดเหมือนในสิ่งที่เราเห็น ท่านอาจารย์พุทธทาส กล่าวว่า ที่เรากำลังพูดอยู่นี้ มันเหมือนเราดูอยู่ในฝ่ามือเรา เราเห็นมันอยู่ พระพุทธเจ้า ท่านรู้ในสิ่งที่คนอื่นยังไม่รู้ เมื่อท่านรู้แล้วก็ได้บอกต่อให้คนอื่นรู้ตาม ฟังที่พระองค์ทรงชี้ให้ ดู เรื่องกฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คนอื่นทั่วไปเห็นแบบหยาบ แต่จริงๆ แล้ว ทุกอย่างมันเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นั่นคือตาเห็นด้วยปัญญา...” (พระมารุต เมธิโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 9 พฤษภาคม 2562)

“...พระวิทยากร ต้องมีความจริงใจในการถ่ายทอดความรู้ เพราะผู้ฟังเขาตั้งใจที่เรียนรู้ในสิ่งที่เรามอบให้...เป็นธรรมดาถ้าเจอกันครั้งแรกตอนที่ยังไม่รู้จักกัน พอผ่านไปสักพักทุกคน ก็จะเข้าใจในเจตนาของเรา พระวิทยากรต้องมีความมั่นใจ ให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่มีผลตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น โดยการใช้ประสบการณ์ที่เราสอนมาตลอด ความจริงใจที่ได้รับในสิ่งที่ดีกว่า จะทำให้เราเกิดความภาคภูมิใจ บางครั้งเราต้องขอบคุณเด็กๆ เพราะเราก็ได้เรียนรู้จากเด็ก เด็กเขาสอนอะไรเราบางอย่าง ทำไม่เด็กถึงไม่มีแสดงอาการหงุดหงิด โมโห เราจึงได้ข้อคิดในการพัฒนาถึงเราเป็นพระวิทยากร ก็ต้องทำอะไรให้ดี จิตใจดี อารมณ์ดี ต้องให้เป็นปกติอย่าให้มีจิตมันขุ่นมัว อย่าให้อะไรมันเข้ามาทำลายความตั้งใจในการถ่ายทอดความรู้ของเราได้...” (พระทวี จันทสโร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...ใจต้องมาก่อน พระวิทยากรจะต้องไม่หนีปัญหาเมื่อเจออุปสรรค ไม่เรียกร้องความสนใจหรือผลค่าตอบแทน ไม่อวดตัว ไม่ทำตัวโดดเด่น ไม่แสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผย ไม่นินทาผู้เข้ารับการอบรม ไม่วิพากษ์วิจารณ์คนอื่นเพื่อยกตนเองให้ดูดี จะต้องเป็นคนที่มีน้ำใจอยู่เสมอ ไม่มีนัยยะแอบแฝงต่อผู้เข้ารับการอบรม เพื่อการเรียนรู้วิธีการขัดเกลาทางสังคม ในสวนโมกขพลาราม...” (พระนุ้ย สมบูรณ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...ต้องมีความจริงใจในการสอน ต้องปฏิบัติให้เขาเห็น...อยู่ในโลกเราต้องผ่านทุกอารมณ์ เพราะคนที่ถูกใจในสิ่งที่เราสอนก็มี ไม่พอใจในวิธีการหรือหลักสูตรที่สอนก็มี จึงเป็นเรื่องธรรมดาที่พระวิทยากรจะต้องพบเจอในเหตุการณ์เหล่านี้ ดังนั้นจะต้องศึกษาให้มากๆ เรียนรู้ในความต่างให้มากๆ จะได้นำมาปรับใช้ในการสอนเพื่อให้เกิดประโยชน์ในการเรียนรู้ที่ดีของผู้เรียน...” (พระสิงห์ทอง เขมियो, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากร ต้องมีความจริงใจ มีความตั้งใจ และจะต้องมีความสามารถในการอบรม ถ่ายทอดความรู้ จะต้องมีหลักการ มีประสบการณ์ และมีวิธีการต่างๆ ในการถ่ายทอด ความรู้ โดยใช้กิจกรรม ทำให้ดู เน้นการเรียนรู้ผ่านรูปภาพ เรียนรู้ในกฎเกณฑ์ของ ธรรมชาติ ใช้นิทานเล่าเรื่องเพื่อต่อยอดการเรียนรู้ และที่สำคัญเน้น 5 ดีของท่านอาจารย์ พุทธทาสในการเรียนรู้เป็นสำคัญ ...” (พระมงคล ขนฺติโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...พระผู้สอนจะต้องรู้จริง รู้แจ้ง รู้จบ มีความจริงใจในการสอน เมื่อรู้ผลแล้วจะต้องนำมา ปรับใช้ให้เข้ากับผู้เรียนได้ เรียกว่ารู้ใช้หลักวิธี วิมุติตายตนะ คือ ทางที่จะทำให้มันดับทุกข์ ได้ มีอยู่ 5 วิธี คือ 1) ด้วยการฟังคำสอน คือ ทำให้จิตใจเกิดปราโมทย์ เกิดปีติ เกิดสมาธิ 2) ด้วยการสอน คือ การที่เราฟังจนเข้าใจแล้วไปสอนผู้อื่นต่อ เป็นการสอนด้วยเจตนาที่ดี 3) ด้วยการใคร่ครวญ คือ ธรรมะที่ได้ยินได้ฟัง ต้องนำมาใคร่ครวญ 4) ด้วยการสาธยาย คือ เช่นการไหว้พระสวดมนต์ ทำวัตรเช้า-เย็น 5) ด้วยการภาวนา คือ ใช้หลักวิมุติตายตนะ เป็นแบบอย่าง เป็นฉบับ เป็นหลักสูตร ทำบ้าง ใคร่ครวญบ้าง สาธยายบ้าง และภาวนา บ้าง เพื่อการปฏิบัติตามหลักอานาปานสติ...” (พระภาวนาโพธิคุณ วิ. (โพธิ์ จันทสาโร), การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

จากทัศนะข้างต้นจะเห็นได้ว่า พระวิทยากรที่ดี จะต้องรู้จริง รู้แจ้ง รู้จบ มีความจริงใจใน การสอน ใจต้องมาก่อน พระวิทยากรจะต้องไม่หนีปัญหาเมื่อเจออุปสรรค ไม่เรียกร้องความสนใจ หรือผลค่าตอบแทน ไม่อวดตัว ไม่ทำตัวโดดเด่น ไม่แสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผย ไม่นินทาผู้เข้า รับการอบรม ไม่วิพากษ์วิจารณ์คนอื่นเพื่อยกตนเองให้ดูดี จะต้องเป็นคนที่มีความใจอยู่เสมอ ไม่มีนัย ยะแอบแฝงต่อผู้เข้ารับการอบรม เมื่อรู้ผลแล้วต้องนำมาปรับใช้ให้เข้ากับผู้เรียนได้ พระวิทยากร จะต้องมีความจริงใจ มีความตั้งใจ และจะต้องมีความสามารถในการอบรมถ่ายทอดความรู้ จะต้องมีหลักการ มีประสบการณ์ มีวิธีการต่างๆ ในการถ่ายทอดความรู้ โดยใช้กิจกรรม สอนให้จำ ทำให้ดู เน้นการเรียนรู้ผ่านรูปภาพ เรียนรู้ในกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เพื่อต่อยอดการเรียนรู้

7.2 การกำหนดแนวเนื้อหา

พระวิทยากรที่ดีนั้น จะต้องมีคุณสมบัติในเรื่องการวางแผน เพราะการกำหนดแนวเนื้อหาในการบรรยายให้ไปตามลำดับขั้นตอน ถือเป็นเรื่องสำคัญสำหรับการถ่ายทอดความรู้ เพราะจะทำให้ผู้ที่เข้ามาทัศนธรรมหรือผู้ที่เข้ารับการอบรม เข้าใจเรื่องที่ได้รับการถ่ายทอดอย่างกระจ่างแจ้งชัดเจน ผู้วิจัยได้พบว่า การกำหนดแนวเนื้อหาของพระวิทยากรในสวนโมกขพลารามนั้น ยังคงใช้วิธีการ หลัก การ แนวคิดแบบเดิม และตามปณิธาน 3 ของท่านพุทธทาส ภิกขุ คือสวนโมกขพลารามถูกสร้างขึ้น มาให้เป็นห้องทดลองทางจิตตามธรรมชาติ มีจุดมุ่งหมายในการสอนธรรมตามปณิธาน การจะสอนให้ผู้อื่นทำตามวิถีแห่งพุทธทาสได้นั้น มิใช่สอนให้ผู้เรียนทำในสิ่งที่ตนเองปฏิบัติไม่ได้ แต่จะต้องสอนให้ผู้เรียนทำตามในสิ่งที่ปฏิบัติได้ โดยการให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ท่านอาจารย์พุทธทาสได้มุ่งมั่นและพยายามทุกวิถีทางในการสื่อสารธรรมะ เพื่อชี้แนวทางสว่างแห่งความจริงให้ทุกคนได้เข้าถึงหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่มีอยู่ ดำรงอยู่ ตามหลักและวิถีของกฎธรรมชาติ ซึ่งได้มีการกำหนดแนวเนื้อหาไว้ 4 ประการดังต่อไปนี้

7.2.1 การจัดการศึกษาเรียนรู้ตามปัญหาที่จุดเริ่มต้นจากผู้เรียน

พระวิทยากรที่ดี ต้องรู้ปัญหาที่ผู้เข้ารับการอบรมกำลังเผชิญอยู่ จะเปิดใจเขาได้อย่างไร ต้องคอยสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้ารับการอบรมตลอดเวลา พระวิทยากรจะต้องรู้จักจังหวะและโอกาสในการถ่ายทอดธรรมะ จะต้องรู้ปัญหาของผู้เข้ารับการอบรม สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ และมีความยืดหยุ่นในการสอนธรรมะว่าจะสนใจผู้เข้ารับการอบรมได้อย่างไร พระวิทยากรต้องมีความกระตือรือร้น เพื่อช่วยลดความตึงเครียด จะได้เกิดความสนุกสนานในการเรียนรู้ ศึกษาธรรมะ เรียกว่าเป็นกลอุบายในการสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้น โดยเริ่มต้นจากสิ่งที่มีอยู่ ไปหาในสิ่งที่เขายังไม่มี เรียกว่าเป็นกลอุบายในการสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้น ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตัวเอง เพื่อสู่กระบวนการเรียนรู้ที่ดี

“...พระวิทยากรที่ดี จะต้องดูปัญหาที่เขากำลังเผชิญอยู่...แต่ปัญหาทั้งหมดไปรวมอยู่ที่ ความทุกข์ ติดยากก็เป็นทุกข์ ติดเกมก็เป็นทุกข์ เราจึงต้องเอาตัวทุกข์เป็นตัวตั้ง พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องการดับทุกข์เพียงเรื่องเดียว จะต้องเชื่อมโยงกับชีวิตจริง...ดังนั้น หลักการพัฒนาคือ ให้เริ่มต้นจากสิ่งที่มีอยู่ ไปหาในสิ่งที่เขายังไม่มี...” (พระมารุต เมธิโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...ถ้ามีลักษณะแบบนี้บางที่เราก็กังหันหน้าตาทีไรว่า เขาเข้าใจในคำพูดที่เราพูดออกไป มากน้อยแค่ไหน บางทีก็ต้องใช้วิธีการหรือเทคนิคอื่นๆ เช่น พูดเทียบเคียง พูดเปรียบเทียบ พูดยกตัวอย่าง บางครั้งก็ต้องมีเรื่องเล่าประกอบ เล่าประสบการณ์ของพระวิทยากรบ้าง เรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่ผ่านมามาก่อน เพราะทุกคนต้องผ่านจุดนี้มาก่อน ทุกคนก็ต้องมีความรู้สึกแบบนี้มาเปรียบเทียบในสิ่งที่เราผ่านมาได้ ว่าเราผ่านมาได้อย่างไร บางครั้งผู้ฟังก็อยากจะฟังวิธีการว่าพระวิทยากรผ่านสิ่งเหตุการณ์เหล่านั้นมาได้อย่างไร เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความตื่นตัว สนใจอยากที่จะเข้ามาเรียนรู้มากยิ่งขึ้น...” (พระทวี จันทสโร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...ต้องรู้ปัญหาของผู้ที่จะเข้ามารับการอบรม จะเปิดใจเขาได้อย่างไร พระวิทยากร จะต้องคอยสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้ารับการอบรมตลอดเวลา ว่าเขาเข้าใจในสิ่งที่เราพูดไหม และในบางครั้งผู้สอนก็ต้องปฏิบัติให้เขาเห็นมากกว่าการพูดคุย หรือการสอนตามตำรา...” (พระสิงห์ทอง เขมियो, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากร จะต้องดูปัญหาที่ผู้เรียน ชีวิตกับปัญหาของวัยรุ่น เช่น ปัญหาเรื่องเพศ ปัญหาเรื่องยาเสพติดให้โทษ ปัญหาทางกายภาพ ปัญหาทางจิตภาพ และปัญหาจาก ญาณภาพ เป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจอยากที่จะเข้ามาเรียนรู้ เป็นการ เชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้กับชีวิตจริง และเน้นในเรื่องการไม่ติดยาเสพติดให้โทษ ให้ไปรักพ่อกับ แม่ เมื่อรักพ่อรักแม่ก็จะทำชั่วไม่ได้...” (พระนุ้ย สมปนุโน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากร จะต้องรู้ปัญหาของเด็ก จะสนใจอย่างไรให้เขาได้ ลด ละ เลิก ในสิ่งนั้น จะต้องใช้จิตวิทยาบางอย่างเข้าช่วย เพื่อสนใจให้เด็กคิดตาม เช่น ถามว่าพ่อแม่เป็นอย่างไรเมื่อเราติดเกมส์ เป็นเงินของใคร ของเขาหรือของใคร แล้วชี้ให้เขาเห็น ดึงเขาให้ลง ถ้าไม่ทำแบบนี้ก็ไม่สามารถดึงเขาให้กลับมาได้ อาจจะใช้ภาพ นิทาน มาเล่าให้ฟัง ให้ได้คิด ที่สำคัญคือ ให้เด็กที่เข้ามาได้ทำกิจกรรม เช่น การกราบเท้าคุณพ่อ คุณแม่ เพื่อให้ได้แสดงออกในการบอกรักคุณพ่อคุณแม่ บางครั้งก็ใช้คำถามให้เด็กได้มีส่วนร่วม สอนให้เขาได้เห็นคุณค่าของพ่อแม่ และให้เห็นคุณค่าของตนเอง...” (พระมงคล ขนุนติโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...พระผู้สอนจะต้องพยายามทำให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เข้าใจหัวใจของพระศาสนามากขึ้น จะปฏิบัติด้วยวิธีไหนก็ตาม ขอแค่ให้ได้สมาธิ...ดังนั้นการศึกษาระบบในตัวเองก็มี มุ่งศึกษาจากข้างนอกก็มี เรียกว่าเป็นกลอุบายในการสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้น ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตัวเอง เพื่อสู่กระบวนการเรียนรู้ที่ดี...” (พระภิกษุโพธิคุณ วิ. (โพธิ์ จันทสโร), การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

จากคำกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า พระวิทยากรที่ดี ต้องรู้ปัญหาที่ผู้เข้ารับการอบรมกำลังเผชิญอยู่ จะเปิดใจเขาได้อย่างไร ต้องคอยสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้ารับการอบรมตลอดเวลา จะต้องรู้ปัญหาของเด็ก จะสนใจอย่างไรให้เขาได้ ลด ละ เลิก ในสิ่งนั้น บางครั้งต้องมีความยืดหยุ่นในการสอนธรรม พระวิทยากรต้องมีความกระตือรือร้น เพื่อช่วยลดความตึงเครียดบางครั้งก็ต้องใช้จิตวิทยาบางอย่างเข้าช่วยเป็นหลักในการพัฒนาคือ ให้เริ่มต้นจากสิ่งที่เขาได้อยู่ ไปหาในสิ่งที่ยังไม่มี เรียกว่าเป็นกลอุบายในการสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้น ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตัวเอง เพื่อสู่กระบวนการเรียนรู้ที่ดี

7.2.2 การจัดการศึกษาเรียนรู้ในรูปแบบที่ค้นพบ

พระวิทยากรที่ดี จะต้องสอนให้ผู้เรียนเข้าใจในสัจธรรมของชีวิต จะต้องนำปัญญาของพระพุทธเจ้ามาสอน จึงเป็นหน้าที่ของพระวิทยากรที่จะต้องพยายามหาวิธีการเพื่อที่จะใส่ความรู้ให้ตรงกับใจที่เขาต้องการ เพื่อเป็นเครื่องมือในการนำผู้เข้ารับการอบรมเข้าสู่บทเรียน ด้วยการสอนให้จำ ทำให้อุ อยู่ให้เป็น เย็นให้เขารู้สึก สำนึกในหน้าที่ และกระทำตนให้เป็นแบบอย่างให้เขา

เรียนรู้ได้ ซึ่งพระวิทยากรจะต้องสอนให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เรียนรู้ ด้วยการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในสิ่งที่ตั้งใจจะมาเรียนรู้

“...พระวิทยากร จะต้องสอนในสิ่งที่ได้ค้นพบหรือในสิ่งที่ได้ผ่านการศึกษาเรียนรู้มา เพื่อให้ผู้ที่เข้ารับการอบรมเรียนรู้ในสวนโมกขพลาราม ได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้เพื่อค้นหาคำตอบในการขัดเกลาหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเอง โดยการสร้างสถานการณ์ หรือเล่าเรื่องราวที่พระวิทยากรประสบมาโดยตรง เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เผชิญกับปัญหาได้ด้วยตนเอง...” (พระมารุต เมธิโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากรจะต้องสอนในสิ่งที่ได้เรียนรู้มา ในรูปแบบที่พระวิทยากรได้ค้นพบโดยการสอนให้ผู้เรียนเข้าใจในหลักสัจธรรมของชีวิต ดังที่ท่านอาจารย์พุทธทาส ท่านสอนและทำเป็นตัวอย่างให้ดู คือ ทำอย่างไรให้เด็กได้สำนึกให้เด็กได้คิดว่าทำอย่างนั้นมันมีโทษ มันเป็นทุกข์ เพราะเป้าหมายคือฉันเกิดมาเพื่อไม่ได้เป็นทุกข์ ถ้าเราไปทำอะไรบางอย่าง ถ้าไปเบียดเบียนตัวเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน ก็ไม่ใช่เป้าหมาย และอุดมคติของความเป็นมนุษย์ จึงเป็นหน้าที่ของพระวิทยากรที่จะต้องพยายามหาวิธีการ เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาและค้นหาวិธีการดับทุกข์ด้วยตนเอง...” (พระทวี จันทสโร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากรจะต้องมุ่งเน้นไปที่เรียน เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เรียนรู้ในแนวทางการปฏิบัติของท่านอาจารย์พุทธทาส คือ ท่านสอนให้จำ ทำให้ดู ท่านอยู่ฉันช้าวกกลางพื้นดิน แม้อาบน้ำก็อาบในโถงข้างหน้านั้น ผ้าเช็ดตัวของท่านก็ขาดรุ่งริ่งเหมือนผ้าขี้ริ้ว แม้แต่ไม้ขีดก้านเดียวก็ไม่ควรใช้ถ้าไม่จำเป็น เพราะกองพื้นก็มีอยู่แล้ว ต้องประหยัด ให้อยู่กับธรรมชาติมากที่สุด อยู่อย่างง่าย คือ ท่านทำให้ดู อยู่ให้เป็นแบบอย่าง เพื่อให้ผู้ศึกษาได้ค้นพบวิธีการปฏิบัติ (พระนุ้ย สมุปนุโน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากรมีหน้าที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้ในส่วนที่ค้นพบ เพื่อให้ผู้เรียนรู้ได้ศึกษาและปฏิบัติโดยการใช้หลักธรรมะ 5 ดีของท่านอาจารย์พุทธทาส เพื่อเป็นเครื่องมือในการนำผู้เข้ารับการอบรมเข้าสู่บทเรียน คือการสอนให้จำ ทำให้ดู เรียนรู้ให้มากด้วยการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในสิ่งที่ตั้งใจจะมาเรียนรู้...” (พระมงคล ขนุนติโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากรจะต้องสอนให้ผู้เข้ารับการอบรม ได้เข้าใจในสิ่งที่พระพุทธรูปเจ้าทรงค้นพบในเรื่องอริยสัจ 4 คือ ความจริงอันประเสริฐ 4 จำพวก มีทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ด้วยการนำปริญาของพระพุทธรูปเจ้ามาสอน คือ รากกชโย โทสกชโย โมหกชโย อภัย วุจจติ ปริญา คือ การสิ้นไปแห่งรากะ โทสะ โมหะ เรียกว่าปริญา ตราบใดที่ยังไม่เบาบางก็ยังไม่ได้ปัญญาของพระพุทธรูปเจ้า...ทุกคนจึงจำเป็นต้องศึกษาเพื่อจะได้มีปริญาชีวิต เป็นการแสวงหาหนทางในการดับทุกข์...” (พระภวนาโพธิคุณ วิ. (โพธิ์ จันทสาโร), การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากรจะต้องมีความเข้าใจในสิ่งที่ได้เรียนรู้และในสิ่งที่ได้ค้นพบ และสอนให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เรียนรู้ และลงมือปฏิบัติได้ด้วยตนเอง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในสิ่งที่ตั้งใจจะเรียนรู้และปฏิบัติ ดังนั้นพระวิทยากรจึงมีหน้าที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้ในส่วนที่ค้นพบ เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้ และได้ค้นหาคำตอบในการขัดเกลาเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเอง...” (พระสิงห์ทอง เขมियो, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

จากทัศนะข้างต้นจะเห็นได้ว่า แนวคิดสำคัญในการตีความหมายของพระวิทยากรในสวนโมกขพลาราม จะมีการเน้นถึงคำว่า “การศึกษาเรียนรู้ในรูปแบบที่ค้นพบ” พระวิทยากรที่ดีจะต้องสอนให้เขาเข้าใจในสัจจะธรรมของชีวิต ต้องนำปริญาของพระพุทธรูปเจ้ามาสอนคือ รากกชโย โทสกชโย โมหกชโย อภัย วุจจติ ปริญา คือการสิ้นไปแห่งรากะ โทสะ โมหะ เรียกว่าปริญา ตราบใดที่ยังไม่เบาบางก็ยังไม่ได้ปัญญาของพระพุทธรูปเจ้า เราจึงต้องมีปริญาชีวิต ดังนั้นจะต้องค้นหาคำตอบเพื่อขัดเกลาตัวเอง โดยการสร้างสถานการณ์ หรือเล่าเรื่องราวที่พระวิทยากรประสบมาโดยตรง เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เผชิญกับปัญหาได้ด้วยตนเอง เป็นการสอนให้จำ เน้นทำหัด ศึกษารู้อย่างมากด้วยการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในสิ่งที่ตั้งใจจะมาเรียนรู้

7.2.3 การจัดการศึกษาเรียนรู้ตามความคาดหวังของผู้เรียน

พระวิทยากรที่ดี จะต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้มีความสอดคล้องตามความคาดหวังของผู้เรียน โดยการเลือกกลุ่มบุคคลที่จำเพาะเพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษาในสิ่งที่สนใจ และในสิ่งที่ต้องการจะเรียนรู้ ด้วยการเปรียบเทียบด้วยข้อมูลอุปมาอุปไมย เพราะแต่ละคนต่างก็มีเป้าหมายใน

การเรียนรู้ที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้น ผู้เรียนเองก็ยังถือว่าเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ เพื่อจะได้ใช้ต่อยอดในการศึกษาอย่างเป็นระบบ เป็นการศึกษาที่ตรงตามเป้าหมายที่ผู้เรียนได้วางไว้และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ได้จริง

“...พระวิทยากร จะต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามความคาดหวังของผู้เข้ารับการอบรม เพื่อให้ผู้เรียนรู้ได้มีโอกาสได้ศึกษาในสิ่งที่สนใจ และต้องการจะเรียนรู้เพื่อจะได้ใช้ต่อยอดในการศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยผู้ที่เข้ารับการอบรม ได้ทำหน้าที่ค้นหาคำตอบในสิ่งที่อยากรู้ด้วยตนเอง...” (พระมารุต เมธิโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...ถ้าพระวิทยากรรู้ว่าผู้เข้ารับการอบรมต้องการเรียนรู้เรื่องอะไร ก็จะจัดให้ตามประเด็น แต่ส่วนมากเขาจะเกรงใจพระ ไม่กล้าบอก ดังนั้นก่อนที่จะทำการอบรม พระวิทยากร จะต้องศึกษาหาข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มบุคคล หรือคณะที่จะเข้ามาเรียนรู้ เพื่อที่จะได้เรียนรู้ตามความคาดหวังของผู้เรียน...” (พระนุ้ย สมุปนุโน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากร จะต้องทราบก่อนว่าเด็กต้องการรู้อะไร ต้องการเรียนรู้เรื่องภาพหรือเจตนาต้องการจะเรียนรู้อะไร ถ้าเป็นนักศึกษาหรือเป็นเด็กวัยรุ่นที่มาเป็นผู้หญิง มีพ่อแม่มาด้วยก็จะพาเขาไปที่เสา ไปชี้เรื่องกาคาบเนื้อกับหมาลัจจิงจอก แล้วอธิบายความหมายให้เขาฟัง...ให้ฟังหูไว้หู เพื่อให้เขาได้ระวังตัว ได้รักษนวลสงวนตัว ไม่ใช่ไปหลงกับคำหวานๆ ที่ผู้ชายมาป้อนให้ เช่น เธอสวย เธอน่ารัก เราจึงต้องสังเกตดูว่าเขามากับใคร กับพ่อแม่หรือกับเพื่อน...เพื่อที่พระวิทยากรจะได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามความคาดหวังของผู้เข้ารับการอบรม เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองสนใจ และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ได้จริง...” (พระมงคล ขนฺติโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...บางคนที่มาสวนโมกข์ เพราะต้องการยึดแนวทางของท่านอาจารย์พุทธทาสเป็นหลักในการเรียนรู้ เพราะท่านทำอะไรไว้ตั้งมากมาย แสดงให้เห็น คำพูดของท่าน และที่สำคัญการกระทำที่มันส่งผลเป็นผลงานมาจนถึงปัจจุบันนี้ ทุกคนมีอุดมคติ มีเป้าหมาย แต่ถ้าเราได้อาศัยวิธีการของบุคคลใดบุคคลหนึ่งมาเป็นตัวอย่าง มันจะทำให้เรามีกำลังใจที่จะเดินตาม ถึงแม้ไม่มีความสามารถเหมือนท่านก็ไม่เป็นไร ขอแค่ให้ทุกคนตั้งเป้าหมายเอาไว้ว่า ทุกคนต้องมีอะไรดีในตัวเอง เพราะเรื่องบางเรื่องเราเรียนรู้มาเป็นสิบปี พอมาวันนี้ได้มาคิดซ้ำ ทำซ้ำ ดังเช่น การทำสมาธิ ป่อยๆ จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น แต่ทุกคนก็ต้องทำให้สุดความสามารถ ไม่ว่าจะเป็นผู้ให้หรือเป็นผู้ฟังก็ตาม...” (พระทวี จันทสโร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...หลายคนที่มาสวนโมกข์เพราะความไม่รู้ ไม่รู้ว่าพระนั่งหลับตาไปทำไม นั่งแล้วทำอะไร พระไม่ต้องทำอะไรแค่นั้นก็มีฉัน จนหลายคนเหล่านั้นได้มีโอกาสเข้ามาศึกษา และขอบวชอยู่ในสวนโมกข์ จึงพอได้เข้าใจว่าเขาบวชกันทำไม ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของพระวิทยากรที่จะต้องทำหน้าที่กันอย่างหนัก เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เรียนรู้ศึกษาตามสิ่งที่คาดหวัง เพราะทุกคนมีอุดมคติ มีเป้าหมายในการเรียนรู้ที่ไม่เหมือนกัน แต่จุดหมายปลายทางเดียวกัน...” (พระสิงห์ทอง เขมियो, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

“...บางครั้งก็จำเป็นต้องอาศัยหลายคนช่วยในการบรรยาย ผู้เรียนเองก็ยังถือว่าเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ เป็นการศึกษที่ตรงตามเป้าหมายที่ผู้เรียนได้วางไว้ ดังนั้น ในการสอนธรรม ถ้าพูดให้ผู้เรียนเขาเข้าใจได้ง่าย การทำหน้าที่บรรยายของพระวิทยากรก็ถือว่าประสบความสำเร็จ ที่เหลือก็อยู่ที่การเรียนรู้ตามความคาดหวังของผู้ต้องการศึกษาเรียนรู้ และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง...” (พระภาวนาโพธิคุณ วิ. (โพธิ์ จันทสโร), การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

จากทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า พระวิทยากรที่ดี จะต้องศึกษาหาข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มบุคคล หรือคณะที่จะเข้ามาเรียนรู้ ว่าเขาต้องการศึกษาเรียนรู้เรื่องอะไร เพื่อที่พระวิทยากรจะได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามความคาดหวังของเรียน โดยให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองสนใจ และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ได้จริง เพราะทุกคนมีอุดมคติ มีเป้าหมายในการเรียนรู้ที่ไม่เหมือนกัน แต่จุดหมายปลายทางเดียวกัน

บางครั้งก็จำเป็นต้องอาศัยหลายคนช่วยในการบรรยาย ผู้เรียนเองก็ยังคงถือว่าเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ เป็นการศึกษที่ตรงตามเป้าหมายที่ผู้เรียนได้วางไว้ ดังนั้น ในการสอนธรรม ถ้าพูดให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่าย การทำหน้าที่บรรยายของพระวิทยากรก็ถือว่าประสบผล สำเร็จ ที่เหลือก็อยู่ที่การเรียนรู้ตามความคาดหวังของผู้ต้องการศึกษาเรียนรู้ และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

7.2.4 การจัดการศึกษาเรียนรู้ในรูปแบบธรรมชาติ

พระวิทยากรที่ดีจะต้องจัดการศึกษาเรียนรู้ในรูปแบบธรรมชาติ เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้และเห็นผลจริงตามสภาวะของธรรมชาติ ด้วยการใช้สื่อธรรมชาติใกล้ตัวมาอุปมาอุปไมยในการสอนธรรม เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าถึงหลักคำสอนของพระศาสนา และได้เห็นถึงความสำคัญในการใช้ชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ โดยที่ไม่พึ่งพาหรือยึดติดกับกระแสอำนาจวัตถุนิยม เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความสงบทางจิต เพื่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง มุ่งสู่การปฏิบัติเรียนรู้ที่สามารถนำพาให้พบกับความสงบได้จริง

“...พระวิทยากรที่ดี จะต้องสอนให้ผู้เข้ารับการอบรมได้รู้ด้วยตนเองว่า การศึกษาเรียนรู้ในรูปแบบธรรมชาติ เป็นการเรียนรู้และใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย ไม่ยึดติดกับสื่อเทคโนโลยีใดๆ เป็นการเรียนรู้ที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ และเรียนรู้สิ่งรอบตัวที่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของสังคัม จะทำให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เข้าถึงหลักคำสอนของพระศาสนา ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง...” (พระมารุต เมธิโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากรจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ต้องจัดกิจกรรมให้เหมาะสม กับผู้เรียนรู้ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ศึกษาเรียนรู้ในรูปแบบธรรมชาติ ให้ได้ฝึกฝนลักษณะนิสัย มีพัฒนาการทางด้านความคิด ความรู้สึก เพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้และเห็นผลจริงตามสภาวะของธรรมชาติ จะได้เข้าถึงหลักคำสอนของพระศาสนา และได้เห็นถึงความสำคัญในการใช้ชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ โดยปราศจากเทคโนโลยีภายนอกเข้ามาเป็นตัวกระตุ้นในการศึกษาเรียนรู้ โดยไม่ยึดติดกับกระแสอำนาจวัตถุนิยม เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความสงบทางจิต และจะนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อการขัดเกลาทางสังคัมต่อไป...” (พระนุ้ย สมฺปนฺโน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...เมื่อผู้เข้ารับการอบรมมาถึงสวนโมกข์ พระวิทยากรที่ดี จะต้องรู้จักแนะนำ สอนให้ผู้เข้ารับการอบรมได้รู้จักการใช้ชีวิตในความเป็นธรรมชาติของสวนโมกข์ ดังที่ท่านอาจารย์พุทธทาส ท่านเป็นแบบอย่างในการศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติตนอยู่กับธรรมชาติ คือเป็นการทำให้ดู อยู่ให้เป็น และเย็นให้เขาารู้สึก เป็นการเรียนรู้ที่ไม่ยึดติดกับเทคโนโลยี ใช้ชีวิตทวนกระแสอำนาจวัตถุนิยม เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความสงบทางจิตอย่างแท้จริง ...” (พระทวี จันทสโร, การสื่อสารสวนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...สวนโมกข์เป็นสถานที่สำหรับใช้ศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติธรรมเพื่อแสวงหาหนทางในการพ้นทุกข์ มีความเป็นอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เป็นการเรียนรู้เพื่อค้นหาวิธีการการดับทุกข์ เช่น ถ้าเป็นเด็กๆ ก็จะได้ยินเสียงใบไม้พุดใหม่ ก้อนหินพุดได้ยินใหม่ ธรรมชาติคอยอยู่เคียงข้างได้ยินใหม่ แล้วค่อยอธิบายความหมายให้เขาฟัง แต่ถ้าเป็นผู้ใหญ่เข้ามาก็สอนอีกรูปแบบหนึ่ง คือ จะถามว่าเคยไปรดน้ำศพไหม เคยได้ยินศพพุดใหม่ ตอนที่เราไปรดน้ำที่มือเขากำลังคุยอยู่ แล้วค่อยอธิบายความหมายให้เขาฟังว่าศพเขาไม่ได้พูดภาษาคนแต่พูดภาษาธรรม เป็นสัจจะธรรมความจริง ทุกคนก็จะเป็นเช่นนั้นหนีความจริงไปไม่ได้ เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมเข้าใจภาษาธรรมมากกว่าภาษาคน...” (พระมงคล ขนฺติโก, การสื่อสารสวนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...การศึกษาระยะในรูปแบบธรรมชาติ เป็นการเรียนรู้หลักธรรมคำสอนที่สามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้จริง ดังนั้นพระวิทยากรจะต้องสอนให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เรียนรู้และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อให้เข้าใจในสัจธรรมของชีวิต เป็นการศึกษาระยะจากภายในสู่ภายนอก เรียกว่า อายตนะนิกะธรรมะ 30 อย่าง คือ ตา หู ลิ้น จมูก กาย ใจ รับรู้อารมณ์ เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ อยู่ข้างนอกกายมีวิญญาณ 6 ผัสสะ 6 เวทนาที่เกิดจากผัสสะ เหล่านี้เป็นเครื่องมือ เป็นบทเรียน ที่จะนำเอามาศึกษาเป้าหมายเพื่อที่จะทำให้ความทุกข์ลดลง เรียกว่าทำให้ความทุกข์มันหมดไป...” (พระภาวนาโพธิคุณ วิ. (โพธิ์ จันทสโร), การสื่อสารสวนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากรจะต้องสอนให้ผู้เข้ารับการอบรม ได้ศึกษาเรียนรู้และเห็นผลจริงในรูปแบบ ธรรมชาติ คือสอนการเรียนรู้ตามตำราที่ได้ศึกษาค้นคว้า ตามที่ท่านอาจารย์พุทธทาสท่าน ได้ศึกษามาจากพระไตรปิฎก...สอนแบบยกตัวอย่าง สอนให้ผู้เข้ารับการอบรมลงมือ ปฏิบัติด้วยตนเอง...เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงหัวใจของพระพุทธศาสนา และได้เห็นถึง ความสำคัญของการใช้ชีวิตที่อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ...” (พระสิงห์ทอง เขมियो, การสื่อสาร ส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

จากทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่า พระวิทยากรที่ดี จะต้องรู้ด้วยว่า ธรรมชาติของสวนโมกข์ เป็นสถานที่ที่ใช้สำหรับศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติธรรมเพื่อแสวงหาหนทาง ในการพ้นทุกข์ มีความเป็นอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เป็นการเรียนรู้เพื่อค้นหาวิธีการการดับทุกข์ สอนให้ผู้เข้ารับการอบรมเห็นจริงตามสภาวะของธรรมชาติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงหัวใจของพระ ศาสนา และได้เห็นถึงความสำคัญของการใช้ชีวิตที่อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เช่น ถ้าเป็นเด็กก็จะ ถามว่าไต่ยีนเสียงใบไม้พูดไหม ก้อนหินพูดไต่ยีนไหม ธรรมชาติคุยอยู่แข่งแซ่ไต่ยีนไหม แต่ถ้าเป็น ผู้ใหญ่เข้ามาก็สอนอีกรูปแบบหนึ่ง คือ จะถามว่าเคยไปรดน้ำศพไหม เคยไต่ยีนศพพูดไหม ตอนที่ เราไปรดน้ำที่มือเขากำลังคุยอยู่ แล้วค่อยอธิบายความหมายให้เขาฟังว่า ศพเขาไม่ได้พูดภาษาคน แต่พูดภาษาธรรม สัจจะธรรมความจริง ทุกคนก็จะเป็นเช่นนั้นหนีความจริงไปไม่ได้

7.3 เทคนิควิธีการสอน

เทคนิควิธีการสอน หรือการถ่ายทอดธรรมะที่ไม่เหมือนใครของสวนโมกขพลาราม ที่ทำให้ ประสบความสำเร็จในการสอนธรรมะนั้น ท่านพุทธทาส ภิกขุ ได้คิดค้นวิธีการเผยแพร่ธรรมะใน รูปแบบของการเขียนหนังสือเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ธรรมะ การเขียนภาพจิตรกรรมฝา ผนังในโรงมหรสพทางวิญญูญาณ เพื่อใช้เป็นอุปมาในการสอนธรรม นับเป็นกลวิธีและอุปมา ประกอบในการสอนและการสื่อสารธรรม มีการยกอุทาหรณ์ และนิทานประกอบการสอนธรรม อีก ทั้งยังได้ประพันธ์หรือยกกรอง โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ผสมผสานกัน เพื่อใช้เป็นสื่อในการสอน ธรรมะให้มีความใกล้ชิดอยู่กับธรรมชาติ และใช้เป็นภาษาบนภาพจิตรกรรม ที่ไม่เหมือนใครในการ เผยแพร่ธรรมะ โดยการสร้างเครือข่ายในการสอนธรรมตามปณิธาน 3 และแนวคิดของสวนโมกข์ โดยการทำตนให้เป็นแบบอย่างในการสอนธรรม เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าถึงหลักพุทธธรรมอย่างแท้จริง

ดังนั้น ทุกครั้งก่อนที่จะมีการฝึกอบรมหรือถ่ายทอดธรรมะ พระวิทยากรจะต้องมีการเตรียมตัว และรับทราบล่วงหน้าว่าตนเองจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องใด การเตรียมตัวที่ดีย่อมสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่ง เพราะจะทำให้พระวิทยากรเกิดความมั่นใจในการฝึกอบรม เมื่อมีปัญหามาเกิดขึ้น ย่อมแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ คือ 1) ประสานงานกับหน่วยงานที่จะฝึกอบรม 2) เขียนแผนการฝึกอบรม 3) จัดเตรียมอุปกรณ์ และสื่อบรรยายต่างๆ ให้พร้อม จากประสบการณ์ได้พบว่าทักษะของพระวิทยากรผู้ให้สัมภาษณ์ ได้กล่าวถึงเทคนิควิธีการสอนหรือการอบรมไว้ 4 ประเด็น ดังต่อไปนี้

7.3.1 ต้องถ่ายทอดเป็น

พระวิทยากรที่ดีต้องถ่ายทอดเป็น พูดเป็น คือ พูดแล้วทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเข้าใจตามที่พูดได้รวดเร็ว สามารถพูดในเรื่องที่ยากให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย ดังนั้นพระวิทยากรที่ดีและประสบความสำเร็จได้นั้น จะต้องรู้จักจังหวะ โอกาสในการสอนธรรม และจะต้องมีความยืดหยุ่นในการสอนธรรม ซึ่งพระวิทยากรจะต้องเป็นผู้มีความรู้ มีความสามารถ รู้จริงในสิ่งที่จะถ่ายทอด มีความกระตือรือร้นสนใจในการนำเสนอเนื้อหาสาระ มีทักษะ มีเทคนิคต่างๆ ในการถ่ายทอด เช่น การนำเสนอแยกเป็นประเด็นเพื่อให้เกิดความรู้ เข้าใจง่าย ได้สาระ การใช้ภาษาพูดที่เข้าใจง่าย ๆ ที่ตรงกับความต้องการและพื้นฐานความรู้ของผู้เข้ารับการอบรม ทำให้มีความสามารถในการเชื่อมโยงความรู้เข้ากับการปฏิบัติได้ พระวิทยากรจะต้องมีอารมณ์ขัน เพื่อสร้างบรรยากาศในการอบรมได้อย่างเหมาะสม

“...พระวิทยากร ต้องพูดให้เขาเห็นภาพ ถามให้เด็กตอบเอง เช่น ถ้าเราไม่ดีเพื่อนจะรังเกียจเราไหม ถ้าเราทำไม่ดีพ่อแม่จะรักไหม และพ่อแม่ที่ดีลูกดีเพราะอะไร ท่านดีเพราะต้องการให้ลูกปรับตัวให้ดีขึ้น ตามหลักท่านอาจารย์พุทธทาส ทำอย่างไรให้เด็กต้องการสร้างสรรค์ให้ดีขึ้น เช่น ดร.โอเมก้า จากดินไปสู่นิวเคลียร์ จากจันทาลชั้นต่ำผันไปเพราะการศึกษา คนเกิดจากท้องแม่เหมือนกันหมดแต่คนต่างกันที่การศึกษา และเน้นสร้างคนดี เพราะคนดีสำคัญกว่าทุกสิ่ง...” (พระนุ้ย สมฺปนฺโน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“... ภาพในโรงหนังเป็นแค่ภาพตัวอย่าง จริงๆ แล้วมนุษย์เราดูภาพอยู่ตลอดเวลา เพราะตาตั้งเข้ากับรูป ไม่มีใครที่ไม่ดูภาพ การดูภาพเป็นการดูสำหรับมือใหม่ เพราะเราไม่รู้จะเริ่มต้นอย่างไร การดูภาพจะต้องมีหลักการดูอยู่ 4 ประการ คือ ต้องรู้ว่าเป็นภาพอะไร มีองค์ประกอบอะไร บ้าง แต่ละองค์ประกอบมีความหมายอย่างไร และจะนำมาใช้ในการพัฒนาการดับทุกข์ และการแก้ ปัญหาได้อย่างไร ดังนั้น การเห็นด้วยตาเนื้อและเห็นด้วยตาปัญญา คือ การเห็นภาพลวง ภาพมายา ไม่ใช่ภาพจริง มีการเปลี่ยนแปลง มีการเกิดดับตลอดเวลา จิตเราก็เป็นอิสระ ดังนั้นจึงไม่มีอะไรที่เราจะไปชอบหรือไม่ชอบ...” (พระมารุต เขมิโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากร ต้องเป็นสื่อหลักในการอบรมถ่ายทอดความรู้ มีความสำคัญยิ่งกว่าสื่อหรือเทคโนโลยี ท่านอาจารย์พุทธทาสไม่ได้ปฏิเสธสื่อ แต่ได้ปรับสื่อมาใช้ให้เกิดความเหมาะสมในการถ่ายทอดความรู้...” (พระทีวี จันทสโร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากร ต้องพูดเป็น ต้องอธิบายให้เขาเห็นภาพได้ พยายามคุยในส่วนหรือภาพที่เขาสนใจ มีความกระตือรือร้น ท่าทางต้องเป็นมิตร ต้องพูดให้กระชับกับเวลา เพราะผู้เข้ารับการอบรมแต่ละคน แต่ละคนจะมีเวลาในการเรียนรู้ที่ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขวัตถุประสงค์ เป้าหมายของผู้เรียนเป็นสำคัญ... บางครั้งพระวิทยากรก็ต้องใช้เทคนิคต่างๆ ในการถ่ายทอด เช่น การสอนแบบแยกเป็นประเด็นเพื่อให้เกิดความรู้ เข้าใจได้ง่าย ที่สำคัญคือจะต้องใช้ภาษาที่พูดแล้วทำให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย...” (พระมงคล ขนฺติโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...ต้องพูดเป็น ต้องสอนเป็น พูดแล้วทำให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายตามที่พูดได้ ต้องเลือกใช้ภาษาง่ายๆ ให้ตรงกับเนื้อหา ตรงกับความต้องการของผู้พูดได้ดี ฟังเป็น คือตั้งใจฟัง ฟังให้ตลอด ฟังอย่างมีสติ ที่สำคัญคือต้องสอนวิชาของพระพุทธเจ้า เช่น พระพุทธเจ้าสอนให้เราดับทุกข์ที่ตัวเราเอง ไม่ใช่ให้ผู้อื่นมาดับให้กับเรา สอนให้ปฏิบัติตามหลักอานาปานสติทั้ง 16 ขั้นตอน เพื่อเรียนรู้จักทุกข์ เรียนรู้วิธีการอยู่กับทุกข์ และเรียนรู้วิธีการดับทุกข์ให้เป็น พระวิทยากรจะต้องผ่านการปฏิบัติมาก่อนแล้ว ถึงจะพูดให้ผู้ฟังได้เกิดความรู้ลงปฏิบัติตามได้ ต้องมีอารมณ์ขันบ้างเพื่อสร้างบรรยากาศในการอบรมได้อย่างเหมาะสม...” (พระสิงห์ทอง เขมิโย, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

“...สอนในสิ่งที่ผู้สอนรู้จริง สอนให้ต่อยอดองค์ความรู้ได้ ท่านอาจารย์พุทธทาส จะพูดเน้น อยู่ตลอดเวลาว่า พระผู้สอนต้องสอนให้เกิดความรู้ สอนให้เข้าใจได้ง่าย และที่สำคัญคือ จะต้องใช้ภาษาที่พูดสอนแล้วทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่าย ไม่ว่าจะชาวไทยหรือต่าง ชาวต่างชาติที่เข้ามาที่สวนโมกข์ก็จะให้หลักเกณฑ์แบบนี้ เพื่อให้คนเข้าใจถึงหัวใจของพระ ศาสนา...และก็มี การสวดมนต์ โดยใช้หลักวิธี วิมุติตายตนะ คือ ทางที่จะทำให้มันดับทุกข์ ได้...” (พระภิกษุโพธิคุณ วิ. (โพธิ์ จันทสาโร), การสื่อสารสวนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

จากทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า พระวิทยากรที่ดี ต้องพูดเป็น ต้องสอนเป็น พูดแล้วทำให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายตามที่พูดได้ ต้องเลือกใช้ภาษาง่ายๆ ให้ตรงกับเนื้อหา และตรงกับความต้องการของผู้พูดได้ดี ฟังเป็น คือตั้งใจฟัง ฟังให้ตลอด ฟังอย่างมีสติ ที่สำคัญคือ ต้องสอนวิชาของพระพุทธเจ้า เช่น พระพุทธเจ้าสอนให้เราดับทุกข์ที่ตัวเราเอง ไม่ใช่ให้ผู้อื่นมาดับ ให้กับเรา เรียนรู้จักทุกข์ เรียนรู้วิธีการอยู่กับทุกข์ และเรียนรู้วิธีการดับทุกข์ให้เป็น สอนในสิ่งที่ ผู้สอนรู้จริง สอนให้ต่อยอดองค์ความรู้ได้ ท่านอาจารย์พุทธทาส จะพูดเน้นอยู่ตลอดเวลาว่า พระ ผู้สอนต้องสอนให้เกิดความรู้ สอนให้เข้าใจได้ง่าย เพื่อให้คนเข้าใจถึงหัวใจของพระศาสนา ดังนั้น พระวิทยากร จึงต้องเป็นสื่อหลักในการอบรมถ่ายทอดความรู้ มีความสำคัญยิ่งกว่าสื่อหรือ เทคโนโลยี

7.3.2 มีเทคนิคต่างๆ ในการอบรม

พระวิทยากรที่ดี จะต้องมีความรู้เทคนิคการจูงใจต่างๆ ในการอบรมหรือบรรยายให้กับผู้ที่เข้ารับการอบรม ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้ เช่น การจัดกิจกรรม การสัมมนา การอภิปรายกลุ่ม การนำเสนอเป็นประเด็นเพื่อให้เกิดความรู้ เข้าใจง่าย ได้สาระ การใช้ ภาษาพูดที่เข้าใจง่าย โดยการรู้จักเน้นนำผู้ฟังด้วยคำกลอน บทกวี คำคม หรือคารมต่างๆ โดยอาศัยเทคนิคและการใช้สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ผสมผสานให้เป็นประโยชน์ในการเรียนรู้ ยก อุทาหรณ์ และนิทานประกอบในการสอนธรรมะ เพราะจะทำให้ผู้เข้ารับการอบรมประทับใจและมีความสนใจในการเรียนรู้ตลอดเวลา

“...ท่านอาจารย์พุทธทาสได้กล่าวไว้ว่า ต้องดูคน คือ ต้องรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักเวลา รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล พระวิทยากรจึงต้องมีเทคนิคทั้งวิชาการ วิธีการ เช่นมีวิธีการอย่างไรที่จะทำให้เด็กสนใจ บางครั้งก็ต้องเล่นกับเด็กด้วย แต่ถ้าพูดแบบเทศน์เด็กก็จะหลับ...ดังนั้นจึงต้องเป็นเพื่อน ต้องคุ้นเคยกัน ถ้าผู้สูงอายุมอบรม เราจะทำอย่างไร เพื่อไม่ให้ถูกมองว่าไม่สำรวม พระวิทยากรจึงต้องพยายามดึงเทคนิคมาใช้เพื่อดึงความสนใจ เช่น การถาม-ตอบ ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมมีอารมณ์ร่วมกับเรา มีการฟังเทปของท่านอาจารย์พุทธทาสไปบ้าง วิทยากรแต่ละคนพูดธรรมชาติไม่เหมือนกัน เป็นการดึงจิตวิทยามาใช้ไม่เหมือนกัน แต่มุ่งเน้นประโยชน์ให้ผู้ฟังผู้เข้ารับการอบรมเป็นสำคัญ...” (พระนุ้ย สมฺปนฺโน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...ในการทำหน้าที่พระวิทยากร จะใช้หัวข้อธรรมของท่านอาจารย์พุทธทาส คือ เด็กๆ ให้ท่องคำขวัญวันเกิด หรืออุดมคติของชีวิต ฉันเกิดมาไม่ใช่เพื่อเป็นทุกข์ และไม่ทำใครเป็นทุกข์ทุกสถาน แต่เพื่อทำให้โลกนี้งามตระการ เป็นวิมานในเมืองคนยลแล้วเย็น สอนหน้าที่ชาวพุทธ 5 ประการ ... สอนศีลธรรม พิธีกรรม สอนเด็กให้ฝึกการกราบ การไหว้ในเบื้องต้น การดำเนินชีวิตในช่วงปฐมวัย ก่อนที่จะเข้าไปสู่เป้าหมายในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะมีเปลี่ยนกิจกรรม เปลี่ยนสถานที่บ้าง วิธีสอนไม่ได้ใช้มากมาย แต่วิธีการมีความสำคัญ แม้แต่คำบรรยายก็ยังไม่พูดอะไรให้มากเกินไป เพราะท่านอาจารย์พุทธทาส เคยบอกว่าเด็กๆ จะพูดหรืออธิบายเหมือนผู้ใหญ่ก็จะรับไม่ไหว...” (พระทีวี จันทสโร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...การเตรียมข้อมูลมาดี มีสื่อใช้ในการอบรม สะสมข้อมูลต่างๆ มาดี มีการวางแผนงานล่วงหน้า จัดกิจกรรมเรียนรู้นอกตำรา ใช้ภาษาหักมุมทางความคิด และต้องให้ผู้เข้ารับการอบรมตั้งใจในการเรียนรู้ แทนการตีใจในลีลาหรือท่าทางของพระวิทยากร เพื่อให้เกิดความรู้เข้าใจได้ง่าย ได้สาระ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการอบรม ที่สำคัญในการอบรมบรรยาย คือ พระวิทยากรจะต้องใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ไม่ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมงงกับการถ่ายทอดความรู้ ใช้หัวข้อธรรม บทกลอนของท่านอาจารย์พุทธทาสมาเป็นตัวขับเคลื่อนในการอบรม เพราะจะทำให้ผู้เข้ารับการอบรมสนใจที่จะเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา...” (พระมารุต เขมิโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 7 สิงหาคม 2562)

“...จะต้องมีเทคนิคในการอบรมเพื่อเป็นเครื่องจูงใจในการเรียนรู้ พระวิทยากรจะต้องสร้างความประทับใจให้เกิดขึ้นตั้งแต่ครั้งแรกที่เจอ...สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ โดยใช้กิจกรรมต่างๆ มาเป็นตัวช่วยในกระบวนการเรียนรู้ เรียกว่า วิชาการให้น้อยวิธีการปฏิบัติให้มาก เช่น การใช้คำถามเพื่อดึงความสนใจของผู้เข้ารับการอบรม แล้วค่อยยกหัวข้อธรรมของท่านอาจารย์พุทธทาสหรือนิทานอื่นๆ มาอธิบายเพื่อให้เข้าใจภาษาธรรมมากกว่าภาษาคน...ดังนั้นพระวิทยากรจะต้องมีประสบการณ์และมีความรู้ในสิ่งที่จะสอนเป็นอย่างดี...” (พระมงคล ขนฺติโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...บางคนที่มีหลากหลายความคิดมาเสนอ...สวนโมกข์จะผ่านไปได้จะต้องใช้ระบบภavanaจำศีล คือ กายภาวนา เป็นการใช้เรี่ยวแรง วัดก็จะโล่งเตียน จะสะอาด, ศีลภาวนา ทุกคนต้องมีศีล พระวิทยากรก็ต้องถือนิยมนั่งสมาธิภาวนา นี่คือหลักการที่สอนอยู่ในสวนโมกข์ บางครั้งมอบหนังสือตำราให้อ่าน เพื่อจะได้ให้เขาเข้าใจในวิธีการของสวนโมกข์ จะได้เป็นที่พึ่งของชาวไทยและชาวต่างชาติได้ เรียกได้ว่าในสวนโมกข์ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน...” (พระภavanaโพธิคุณ วิ. (โพธิ์ จันทสโร), การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากรจะต้องทำให้เขาดู อยู่ให้เขาเห็น สงบให้เขาเย็น เป็นที่พึ่งให้เขาได้...สอนหรือพูดคุยให้น้อยกว่าการลงมือทำ เน้นการปฏิบัตินั่งสมาธิตามหลักอานาปานสติให้มาก พระวิทยากรที่ดีต้องมีทั้งเทคนิค ทั้งวิชาการ ทั้งวิธีการ และการใช้ภาษา วิชาการเป็นสื่อเพื่อดึงความสนใจให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่าย...” (พระสิงห์ทอง เขมियो, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

จากทัศนะข้างต้นของผู้ให้สัมภาษณ์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า พระวิทยากรที่ดี ต้องดูคน คือ ต้องรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักเวลา รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล พระวิทยากรจึงต้องมีเทคนิคทั้งวิชาการ วิธีการ ในการอบรมเพื่อเป็นเครื่องจูงใจในการเรียนรู้ พระวิทยากรจะต้องสร้างความประทับใจให้เกิดขึ้นตั้งแต่ครั้งแรกที่เจอ เช่น มีวิธีการอย่างไรที่จะทำให้เด็กสนใจ บางครั้งก็ต้องเล่นกับเด็กด้วย การเตรียมข้อมูลมาดี มีสื่อใช้ในการอบรม สะสมข้อมูลต่างๆ มาดี มีการวางแผนงานล่วงหน้า จัดกิจกรรมเรียนรู้นอกตำรา ใช้ภาษาหักมุมทางความคิด และต้องให้ผู้เข้ารับการอบรมตั้งใจในการเรียนรู้ แทนการตั้งใจในลีลาหรือท่าทางของพระวิทยากร เพื่อให้เกิด

ความรู้เข้าใจได้ง่าย ได้สาระ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการอบรม ที่สำคัญในการอบรมหรือบรรยาย คือ พระวิทยากรจะต้องใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ไม่ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมงงกับการถ่ายทอดความรู้ คือ ทำให้เขาดู อยู่ให้เขาเห็น สงบให้เขาเย็น เป็นที่ฟังให้เขาได้ ต้องคุยให้น้อย เน้นปฏิบัติให้มาก

7.3.3 มุ่งประโยชน์ต่อผู้รับฟังและผู้เข้ารับการอบรมเป็นสำคัญ

พระวิทยากรที่ดี จะต้องเลือกเนื้อหาสาระ เลือกบุคคลที่เหมาะสม ต่อการเข้ารับการอบรม ไม่ใช่เวลาเย็นเยื่อจนเกินไป และจะต้องให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้ฟัง เพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่ทันสมัย โดยการเปรียบเทียบกับข้อมูลอุปมาอุปไมย เพื่อเสริมสร้างขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่นในตนเอง อีกทั้งยังสร้างวิสัยทัศน์ให้ผู้เข้ารับการอบรมได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง โดยการยึดตัวผู้เข้ารับการอบรมเป็นศูนย์กลาง และสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ ใช้สายตามองอย่างทั่วถึง คอยดึงกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการอบรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็น เน้นบทบาทเฉพาะกลุ่มหรือบุคคล สรุปผลให้คำแนะนำประเด็น และเสนอแนะแนวทางที่เหมาะสมด้วย

“...วิธีการนี้สำคัญ วิธีการที่จัดเด็กให้พบกับความรู้สึกว่า การเป็นลูกที่ดีนั้นเป็นอย่างไร เสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ท่านอาจารย์พุทธทาส ท่านได้รับการอบรมว่า การสอนกับการอบรมเหมือนกัน สอน คือให้ความรู้ พูดให้ฟัง แต่ถ้าอบรมต้องหาวิธีการให้เด็กได้ลองทำ เพราะที่สวนโมกข์ค่อนข้างจะมีอุปกรณ์หลากหลาย พร้อมในหลายด้าน มาแล้วถึงจะเห็น ให้เด็กได้คิดเป็น ก็จะช่วยกันทำอย่างไรให้พื้นที่บริเวณนี้มันสะอาดจะได้ใช้พื้นที่ร่วมกัน บางทีเด็กคิดไม่เป็นเราก็บอก...” (พระทวี จันทสโร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากร ต้องดูคน ดูเวลา ถ้าเป็นผู้ใหญ่พูดเน้นถึงการดับทุกข์ หน้าที่การงานไม่ทิ้งทำหน้าที่ให้มีความสุข อยู่ในสังคมต้องพยายามปรับตัวอดทนให้มากที่สุด...ยิ่งไปคุ่มครองคนมากเท่าไร ยิ่งต้องเน้นความอดทนมากเท่านั้น ตามแนวทางท่านพุทธทาส ภิกขุ ท่านเน้นความไม่เป็นทุกข์ คนเราเล็กได้ ก็ใหญ่เป็น จะใหญ่ทั้งหมดไม่ได้ ฉะนั้นเรื่องจิตใจเป็นเรื่องที่สำคัญมาก...” (พระนุ้ย สมุปนฺโน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...ท่านอาจารย์พุทธทาสได้กล่าวว่า วิชาการศึกษาที่สำคัญ ก็ยังสู้วิธีการ ที่นำมาใช้เป็นเครื่องมือให้ผู้ฟังได้ลงมือปฏิบัติเองไม่ได้ เช่น การฝึกอานาปานสติ 16 ขั้นตอน...ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก, ลมหายใจบอ กชีวิตยังเป็น, ลมหายใจยาว ลมหายใจเย็น, คนหายใจเป็น เห็นลมหายใจ, ถ้าไม่กำหนด รู้ลมหายใจ, มากด้วยพิชฌัญญ์ จิตใจเน่าเหม็น, มีแต่ปัญญา พาทุกข์ดำเค็ด, เหมือนตายทั้งเป็น เพราะไม่เห็นลมหายใจ เพื่อสอนให้เขาเข้าใจความเป็นธรรมชาติของชีวิต เรียกว่าเป็นหน้าที่ของพระวิทยากรที่ต้องมองภาพรวม ... เพราะบางคนล้นมาก่อนแล้ว เป็นน้ำชาล้นแก้ว เต็มเต็มอะไรไม่ได้ พระวิทยากรจึงจะต้องพยายามหาอะไรให้ตรงกับใจที่เขาต้องการ...” (พระมงคล ขนฺติโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...การตรงต่อเวลาของพระวิทยากรของพระวิทยากรนั้นเป็นสิ่งสำคัญ และจะต้องไม่ฉกฉวยโอกาสหรือหาผลประโยชน์อื่นใดในการทำหน้าที่พระวิทยากรเด็ดขาด ท่านอาจารย์พุทธทาส จะเน้นย้ำอยู่ตลอดเวลาว่า พระวิทยากรที่ดีนั้นจะต้องมีกิจกรรมที่สอดคล้องกับเนื้อหา เวลาาก็เป็นสิ่งสำคัญ ไม่ควรจะนานจนเกินไป และต้องใช้กิจกรรมต่อผู้เข้ารับการอบรมมากกว่าการบรรยาย เพราะการพูดมากไปก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร ให้เน้นที่การลงมือปฏิบัติซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้เข้ารับการอบรมอย่างแท้จริง...” (พระมารุต เขมิโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...ผู้สอนต้องดูคนที่เข้ามาด้วยว่า มีความตั้งใจเรียนรู้มากน้อยแค่ไหน สี่ โขเชียล มีเดียที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้ จะต้องระวัง เมื่อเข้าสวนโมกข์จะต้องงดใช้ งดถ่าย งดคุยเสียงดัง คุยกันเท่าที่จำเป็น เพราะยิ่งสื่อพัฒนาไปเร็วเท่าไร ปัญหาที่จะเกิดมากขึ้นตามมาด้วย นี่คือหลักการที่สอนอยู่ในสวนโมกข์ เป็นการใช้ชีวิตที่แอบอิงกับธรรมชาติ...” (พระภาวนาโพธิคุณ วิ. (โพธิ์ จันทสโร), การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

“...เรียนจากหนังสือ สอนจากตำรา ทั้งวิชาที่ได้ลงมือปฏิบัติ ต้องตรงต่อเวลา ใช้ภาษาให้สำนึก ต้องคอยดึงกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการอบรม ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็น เพื่อสร้างเครือข่าย สร้างองค์ความรู้ให้ผู้เรียนได้ต่อยอดได้...” (พระสิงห์ทอง เขมิโย, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

จากทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ข้างต้น จะเห็นได้ว่าพระวิทยากรที่ดี ต้องตรงต่อเวลา ใช้ภาษาให้สำนึก ต้องคอยดึงกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการอบรม ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็น เพื่อสร้างเครือข่าย สร้างองค์ความรู้ให้ผู้เรียนได้ต่อยอดได้ พระวิทยากร ต้องดูคน ดูเวลา ถ้าเป็นผู้ใหญ่พูดเน้นถึงการดับทุกข์ หน้าทีการงานไม่ทิ้ง ทำหน้าที่ให้มีความสุข สื่อที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้จะต้องระวัง เมื่อเข้าสวนโมกข์จะต้องตั้งใจ งดถ่าย งดคุยเสียงดัง คุยกันเท่าที่จำเป็น เพราะยิ่งสื่อพัฒนาไปเร็วเท่าไร ปัญหา ก็จะเกิดมากขึ้นตามมาด้วย พระวิทยากรจะไม่ฉกฉวยโอกาสหรือหาผลประโยชน์อื่นใดในการทำหน้าที่เด็ดขาด จะต้องมึกิจกรรมที่สอดคล้องกับเนื้อหา เวลา ก็เป็นสิ่งสำคัญไม่ควรจะนานจนเกินไป และต้องใช้กิจกรรมต่อผู้เข้ารับการอบรมมากกว่าการบรรยาย ให้นั้นที่การลงมือปฏิบัติซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้เข้ารับการอบรมอย่างแท้จริง

7.3.4 สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้เพื่อการขัดเกลา

พระวิทยากรที่ดี จะต้องมึวิธีการกระตุ้น เร่งเร้า สร้างความสนใจ ต้องมึกิจกรรมมากกว่าการบรรยาย ต้องใช้สื่อเทคโนโลยีใหม่ๆ ช่วยในการสอนหรือถ่ายทอดความรู้ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ดี จะต้องมึกิจกรรมที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ที่เข้าใจง่าย ได้เนื้อหา พาสนุก ปลูกความคิด พิชีต ปัญหา และตรงกับความต้องการของผู้เข้ารับการอบรม ซึ่งพระวิทยากรควรจะมีความรู้และประสบการณ์ตรงในเรื่องที่ตนกำลังถ่ายทอดไปสู่ผู้ฟัง เพราะคนส่วนใหญ่ยอมอยากฟังประสบการณ์หรือเทคนิคของผู้ถ่ายทอด เพื่อเป็นสูตรสำเร็จ อันเป็นเหตุให้ผู้เข้ารับการอบรมตั้งใจในการเรียนรู้และสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองได้

“...จะต้องมึวิธีการกระตุ้น เพื่อสร้างความสนใจให้ผู้เข้ารับการอบรม โดยเน้น 5 ดีของท่าน อาจารย์พุทธทาส เป็นการจูงใจให้เด็กหรือผู้เข้ารับการอบรมเห็นคุณค่าของพ่อแม่ ของครู บาดอาจารย์ ของเพื่อน ของสังคม และคุณค่าของพุทธศาสนา เป็นการสร้างเรื่องหรือสถานการณ์ขึ้นมาเป็นตัวช่วยในการบรรยาย เพื่อให้เด็กได้เข้าใจและได้รับสิ่งที่สูงสุดของสวนโมกข์ บางครั้งก็พาเดินและสอนไปเรื่อยๆ เพื่อสอนให้เด็กได้เห็นความเป็นธรรมชาติ และได้เรียนรู้วิธีการเอาธรรมชาติดีมาบำบัด...เรียกว่าเราสามารถจูงใจเขาได้...” (พระมงคล ขนุนติโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากร ต้องดูคน ดูเวลาเป็นสำคัญ ถ้าเป็นผู้ใหญ่ก็จะพูดไปอีกอย่างหนึ่ง พูดแล้วต้องการไม่让他เครียด ให้เขาสนุกสนานไปกับเราด้วย ไม่อยาก让他เครียดจนเกินไป พระวิทยากรแต่ละคนก็จะมี การพูดที่แตกต่างกัน มีการถาม-ตอบไปบ้าง จะจริงจังกับมันมากเกินไปก็ไม่ได้...” (พระนุ้ย สมบูรณ์, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากร ต้องอย่ามองว่าเขาเพียงแค่ว่าใจ ต้องมองว่าเขาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมใหม่ เพราะเป้าหมายของการเป็นพระวิทยากร หรือเป้าหมายของการศึกษาเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม คือ การเปลี่ยนจากพฤติกรรมที่ผิดและทำพฤติกรรมที่ถูกต้องนั้นอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเขาเปลี่ยนนิสัยและเปลี่ยนวิถีชีวิตที่ถูกต้องตลอดไป ถ้าเรายังไม่สามารถให้เขาเปลี่ยนพฤติกรรม การสื่อความหมายเหล่านั้นถือว่าไม่บรรลุเป้าหมาย...” (พระมารุต เขมิโก, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...ใช้วิธีการสอนแบบศึกษาด้วยตนเอง เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ศึกษาหาความรู้ และการเรียนรู้อยู่กับธรรมชาติ มุ่งเน้นให้ผู้เข้ารับการอบรมหรือผู้ที่เข้ามาทัศนธรรม ได้เรียนรู้พัฒนาในด้านทักษะและกระบวนการเรียนรู้เพื่อการขัดเกลาทางสังคม เป็น การสอนตามแนวทางของท่านอาจารย์พุทธทาส คือ ให้ผู้เรียนมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง...” (พระทวี จันทโร, การสื่อสารส่วนบุคคล, 8 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากรจะต้องเข้าใจโดยธรรมชาติก่อนว่า คนมีสัญชาตญาณแม้แต่สัตว์เดรัจฉาน ก็เช่นเดียวกัน มีการกินอาหาร หลับนอน สืบพันธุ์ เป็นสัญชาตญาณอยู่ลึก มันฝังอยู่ในจิตใจแน่น เรียกว่า กิเลสสัญชาตญาณ ท่านอาจารย์พุทธทาส มีหลักในการปฏิบัติอยู่ว่า ทำให้เขาดู อยู่ให้เขาเห็น เย็นให้เขารู้สึก คือ อยู่จริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริง และสอนจริง เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในการเรียนรู้ที่ดี...” (พระภาวนาโพธิคุณ วิ. (โพธิ์ จันทสาโร), การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

“...พระวิทยากร ต้องสร้างความสนใจให้กับผู้เข้ารับการอบรม จะต้องมึกิจกรรมที่มากกว่า การบรรยาย คุยให้น้อย ปฏิบัติให้มาก ต้องทำให้เขาดู อยู่ให้เขาเห็น สงบให้เขาเย็น เป็นที่ฟังให้เขาได้ อยู่จริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริง สอนจริง เป็นการสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และลงมือปฏิบัติได้จริง...” (พระสิงห์ทอง เขมियो, การสื่อสารส่วนบุคคล, 15 สิงหาคม 2562)

จากทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า พระวิทยากรที่ดี ต้องดูคน ดูเวลา เป็นสำคัญ ถ้าเป็นผู้ใหญ่ก็จะพูดไปอีกอย่างหนึ่ง พูดแล้วต้องการไม่让他เครียด ให้เขาสนุกสนานไปกับเราด้วย ต้องอย่ามองว่าเขาเพียงแค่ว่าใจ ต้องมองว่าเขาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมใหม่ เพราะเป้าหมายของการเป็นพระวิทยากร หรือเป้าหมายของการศึกษาเรียนรู้ เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรม พระวิทยากร ต้องสร้างความสนใจให้กับผู้เข้ารับการอบรม จะต้องมึกิจกรรมที่มากกว่าการบรรยาย คุยให้น้อย ปฏิบัติให้มาก คือ จะต้องทำให้เขาดู อยู่ให้เขาเห็น สงบให้เขาเย็น เป็นที่ฟังให้เขาได้ อยู่จริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริง สอนจริง เป็นการสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และลงมือปฏิบัติได้จริง การศึกษาด้วยตนเอง เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้ และการเรียนรู้ที่อยู่กับธรรมชาติ มุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้เพื่อการขัดเกลาทางสังคม

จากผลการวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จของการสื่อสารหลักธรรมของพระวิทยากร ดังที่ได้กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงได้สรุปประเด็นคุณค่าของพระวิทยากร ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการสร้าง สรรค์งานที่เกี่ยวกับพระวิทยากรในบริบทต่างๆ ดังต่อไปนี้

1) มีความมั่นใจในตนเอง และมีลีลาแบบฉบับเป็นของตัวเอง พระวิทยากรต้องมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความกล้า มีความรู้ความสามารถ ต้องมั่นใจในสิ่งที่จะสอน ต้องรู้เรื่องที่จะพูด จะต้องดูคน ดูเวลา มีความมั่นใจ สมองคิด จิตรู้สึก ปากเจรจา ใช้ปัญญาใคร่ครวญ มีประสบการณ์ เล่านิทานประกอบ สรุปให้เขาชอบใจ

2) เป็นคนช่างสังเกต พระวิทยากรต้องสังเกตการเข้ามาของผู้เข้ารับการอบรม ว่าเป็นกลุ่ม คณะ บุคคล หญิงหรือชาย เด็กนักเรียนหรือผู้ใหญ่ ชาวไทยหรือชาวต่างชาติ ดูว่าเขามีเวลามากพอไหม ต้องสังเกตแม้แต่วิธีการเข้ามานั่ง ว่ามีความสนใจธรรมะมากน้อยแค่ไหน บางคนเข้ามาเหมือนน้ำชาล้นถ้วย ดังนั้น พระวิทยากรจึงต้องใช้วิชาการและวิธีการมาเป็นสื่อ ให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เข้าใจได้ง่าย ให้ผู้เรียนเกิดการยอมรับ และเกิดความอยากจะเรียนรู้ในสิ่งที่พระวิทยากรกำลังถ่ายทอดให้อย่างไม่มีข้อสงสัยใดๆ

3) เป็นคนรู้จริง มีไหวพริบปฏิภาณ แก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าเก่ง พระวิทยากรต้องเป็นคนรู้จริง รู้จบ รู้ชัดเจน รู้อย่างลึกซึ้ง รู้ในสิ่งที่ปฏิบัติ รู้ในเรื่องที่จะพูด เข้าใจ ต้องรู้ให้ชัด รู้ให้จริงในสิ่งที่จะสอน รู้จักความเป็นมา จะต้องรู้รายละเอียด ต้องทำให้เขาดู ต้องอยู่ให้เขาเห็น ต้องสงบให้เขาเย็น ต้องเป็นที่ฟังให้เขาได้ สอนให้ผู้เรียนเข้าใจในสิ่งที่สอนอย่างง่ายๆ ไม่ถือตัว สอนให้เขาเห็นคุณค่าในสิ่งที่เขาเป็น ในสิ่งที่เขากำลังเรียนรู้

4) มีการวางแผนที่ดี พระวิทยากรต้องศึกษาเรียนรู้ถึงความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่มาอบรม ต้องวางแผนการถ่ายทอดความรู้ให้เป็นไปตามขั้นตอน ต้องวางแผนว่าจะให้ใครพูดเรื่องอะไร ถ้ามีเวลาไม่มากเราจะต้องพูดเรื่องอะไร เพื่อให้เข้าใจถึงหัวใจของพระศาสนาเสียก่อน พระวิทยากรจะต้องเป็นกำลังใจให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติตามได้ บางครั้งก็ต้องดูความพร้อมของตัวเองด้วย เพราะการเตรียมการที่ดีย่อมนำความสำเร็จไปแล้วเกินครึ่ง

5) มีความคิดสร้างสรรค์ พระวิทยากรที่ดี ต้องทันคน ทันต่อเหตุการณ์ ทันข่าวสาร และทันเวลาอยู่เสมอ ต้องมั่นใจในสิ่งที่จะสอน มีการวางแผนงานไว้ล่วงหน้า แนะนำวิธีการปฏิบัติที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนา พยายามสอนในสิ่งที่แปลกใหม่ สอนให้เขาเห็นภาพ สรุปปิดให้เข้าประเด็น และเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในกระบวนการเรียนรู้ และต้องกล้าสอนในวิชาปริญาของพระพุทธเจ้า สอนในสิ่งที่เขายังไม่เคยได้เรียนหรือปฏิบัติมาก่อนกล้าพูดกล้าสอนตรงๆ ในสิ่งที่จริง สอนและฝึกให้เขาดิ่งจิตเข้ามา คือทำให้เขาดู อยู่ให้เขาเห็น สอนให้เขาเห็นภาพสัจจะธรรมของชีวิตเพื่อจูงใจให้เกิดการเรียนรู้ ให้เกิดการตื่นตัวพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่อยู่เสมอ

6) มีบุคลิกภาพที่ดี และมีมนุษยสัมพันธ์ พระวิทยากรต้องมีความรักความเมตตา แก่ผู้ที่เข้ารับการอบรม ลักษณะท่าทางต้องเป็นมิตร ต้องสื่อให้เขารู้ว่าเรารักเขา ทำให้เขารู้สึกดี รู้สึกอบอุ่น รู้สึกสบายใจ ถ้าเขามีความสุข การเรียนรู้ก็จะง่ายขึ้น พระวิทยากรต้องมีภูมิความรู้ ภูมิฐาน ภูมิธรรม และภูมิปัญญา วางตัวให้หนึ่ง อย่าทิ้งหลักการ ทำงานให้ปรากฏ อดทนให้ได้ อย่าใช้อารมณ์ วางตัวให้เป็นกลาง สร้างความประทับใจให้เกิดขึ้น ต้องยิ้มแย้มแจ่มใส ตั้งใจสนทนา เจรจาไพเราะ และสงเคราะห์ทุกคน กิริยาท่าทาง สง่างามเรียบร้อย ส่วนบุคลิกภาพภายในนั้นต้องมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความเมตตา วาจาสุภาพ สว่างสร้อยความคิด อุปนิสัยดี มีศีลธรรม จรรยา มีอารมณ์ขัน เพื่อช่วยลดความตึงเครียด ซึ่งจะส่งผลต่อการยอมรับนับถือของผู้เข้ารับการอบรม

7) เป็นกัลยาณมิตรที่ดี พระวิทยากรต้องเป็นกัลยาณมิตรที่ดีของผู้เข้ารับการอบรม เป็นเพื่อน ไม่ถือตัว ปฏิบัติตนต่อผู้เข้ารับการอบรมอย่างเสมอภาคทัดเทียมกัน ไม่ใช่

กฎเกณฑ์หรือเวลามาบีบบังคับ ต้องมีเมตตา วางตนเหมาะสมกับทุกคน มีการกำหนดแนวเนื้อหา ใช้คำพูด และภาษาที่เหมาะสม เพื่อให้เด็กรู้สึกปลอดภัยและอบอุ่น อย่าไปสร้างศัตรูให้เกิดขึ้น สอนให้เข้าใจได้ง่าย คือ ทำให้เขาดู อยู่ให้เขาเห็น คอยช่วยเหลือเขาตลอดเวลา

8) มีความจริงใจในการถ่ายทอดความรู้ พระวิทยากรต้องรู้จริง รู้แจ้ง รู้จบ มีความจริงใจในการสอน ใจต้องมาก่อน ต้องไม่หนีปัญหาเมื่อเจออุปสรรค ไม่เรียกร้องความสนใจหรือผล ค่าตอบแทน ไม่อวดตัว ไม่ทำตัวโดดเด่น ไม่แสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผย ไม่นินทาผู้เข้ารับการอบรม ไม่วิพากษ์วิจารณ์คนอื่นเพื่อยกตนเองให้ดูดี ต้องเป็นคนที่น้ำใจอยู่เสมอ ไม่มีนัยยะแอบแฝงต่อผู้เข้ารับการอบรม เมื่อรู้ผลแล้วต้องนำมาปรับใช้ให้เข้ากับผู้เรียนได้ และจะต้องมีความสามารถในการอบรมถ่ายทอดความรู้ ต้องมีหลักการ มีประสบการณ์ มีวิธีการต่างๆ ในการถ่ายทอดความรู้ โดยสอนให้จำ ทำให้ดู เรียนรู้ในกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เพื่อต่อยอดการเรียนรู้

ในส่วนของการกำหนดแนวเนื้อหาในการทำหน้าที่ของพระวิทยากร ผลการวิจัยพบว่ามีประเด็นในการพิจารณาเพิ่มเติม 4 ประเด็นดังนี้

1) การจัดการศึกษาเรียนรู้ตามปัญหาที่จุดเริ่มต้นจากผู้เรียน พระวิทยากรต้องรู้ปัญหาที่ผู้เข้ารับการอบรมกำลังเผชิญอยู่ จะเปิดใจเขาได้อย่างไร ต้องคอยสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้ารับการอบรมตลอดเวลาว่าจะสนใจอย่างไร ให้เขาได้ลด ละ เลิก ในสิ่งนั้น บางครั้งต้องใช้จิตวิทยาบางอย่างเข้าช่วยเป็นหลักในการพัฒนาคือ ให้เริ่มต้นจากสิ่งที่เขาได้อยู่ ไปหาในสิ่งที่เขายังไม่มี เรียกว่าเป็นกลอุบายในการสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้น เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง สู่กระบวนการเรียนรู้ที่ดี

2) การจัดการศึกษาเรียนรู้ในรูปแบบที่ค้นพบ พระวิทยากรต้องสอนให้เขาเข้าใจในสังขะธรรมของชีวิต ต้องนำปริญาของพระพุทธเจ้ามาสอน คือ รากุขโย โทสกุขโย โมหกุขโย อภัย วุจฺจติ ปริญา คือ การสิ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ เรียกว่าปริญา ตราบใดที่ยังไม่เบาบางก็ยังไม่ได้ปัญญาของพระพุทธเจ้า ดังนั้นจะต้องค้นหาคำตอบเพื่อขัดเกลาตัวเอง โดยการสร้างสถานการณ์ หรือเล่าเรื่องราวที่พระวิทยากรประสบมาโดยตรง เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เผชิญกับปัญหาได้ด้วยตนเอง เป็นการสอนให้จำ เน้นทำให้ดู เรียนรู้ให้มากด้วยการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในสิ่งที่ตั้งใจจะมาเรียนรู้

3) การจัดการศึกษาเรียนรู้ตามความคาดหวังของผู้เรียน พระวิทยากรต้องศึกษาหาข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มบุคคล หรือคณะที่จะเข้ามาเรียนรู้ ว่าเขาต้องการศึกษาเรียนรู้เรื่องอะไร เพื่อที่จะได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามความคาดหวังของเรียน โดยให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีโอกาส

ศึกษาเรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองสนใจ และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ได้จริง เพราะทุกคนมีอุดมคติ มีเป้าหมายในการเรียนรู้ที่ไม่เหมือนกัน แต่จุดหมายปลายทางเดียวกัน บางครั้งก็จำเป็นต้องอาศัยหลายคนช่วยในการบรรยาย ผู้เรียนเองก็ยิ่งถือว่าเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ เป็นการศึกษาที่ตรงตามเป้าหมายที่ผู้เรียนได้วางไว้ ดังนั้น ในการสอนธรรม ถ้าพูดให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่าย การทำหน้าที่บรรยายของพระวิทยากรก็ถือว่าเป็นประสพผล สำเร็จ ที่เหลือก็อยู่ที่การเรียนรู้ตามความคาดหวังของผู้ต้องการศึกษาเรียนรู้ และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

4) การจัดการศึกษาเรียนรู้ในรูปแบบธรรมชาติ พระวิทยากรต้องรู้ด้วยว่า ธรรมชาติของคนด้วยว่า มนุษย์เป็นอย่างไร โดยพื้นฐานแล้วมีความเห็นแก่ตัว มีชีวิตอยู่ด้วยสัญชาตญาณ สอนให้ผู้เข้ารับการอบรมเห็นจริงตามสภาวะของธรรมชาติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงหัวใจของพระศาสนา และได้เห็นถึงความสำคัญของการใช้ชีวิตที่อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ

ในส่วนของเทคนิควิธีการสอนในการทำหน้าที่ของพระวิทยากร ผลการวิจัยพบว่ามีประเด็นในการพิจารณาเพิ่มเติม 4 ประเด็นดังนี้

1) ต้องถ่ายทอดเป็น พระวิทยากรต้องพูดเป็น สอนเป็น พูดแล้วทำให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายตามที่พูดได้ เลือกลงใช้ภาษาง่ายๆ ให้ตรงกับเนื้อหา ตรงกับความต้องการของผู้พูดได้ดี ฟังเป็น คือตั้งใจฟัง ฟังให้ตลอด ฟังอย่างมีสติ ที่สำคัญคือต้องสอนวิชาของพระพุทธเจ้า เช่น พระพุทธเจ้า สอนให้เราระดับทุกขที่ตัวเราเอง ไม่ใช่ให้ผู้อื่นมาดับให้กับเรา เรียนรู้จักทุกข เรียนรู้วิธีการอยู่กับทุกข และเรียนรู้วิธีการดับทุกขให้เป็น สอนในสิ่งที่ผู้สอนรู้จริง สอนให้ต่อยอดองค์ความรู้ได้ สอนให้เข้าใจได้ง่าย เพื่อให้คนเข้าใจถึงหัวใจของพระศาสนา พระวิทยากรจึงต้องเป็นสื่อหลักในการอบรม ถ่ายทอดความรู้ มีความสำคัญยิ่งกว่าสื่อหรือเทคโนโลยี

2) มีเทคนิคต่างๆ ในการอบรม พระวิทยากรต้องรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักเวลา รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล และต้องมีเทคนิค ทั้งวิชาการ วิธีการ ในการอบรมเพื่อเป็นเครื่องจูงใจในการเรียนรู้ เพื่อสร้างความประทับใจให้เกิดขึ้นตั้งแต่ครั้งแรกที่เจอ การเตรียมข้อมูลมาดี มีสื่อใช้ในการอบรม สะสมข้อมูลต่างๆ มาดี มีการวางแผนงานล่วงหน้า จัดกิจกรรม เรียนรู้นอกตำรา ใช้ภาษาหักมุมทางความคิด ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมติดใจในการเรียนรู้ แทนการติดใจในลีลาหรือท่าทางของพระวิทยากร เพื่อให้เกิดความรู้อเข้าใจได้ง่ายได้สาระ เป็นที่ฟังให้เขาได้ คุยให้น้อย เน้นปฏิบัติให้มาก

3) มุ่งประโยชน์ต่อผู้รับฟังและผู้เข้ารับการอบรมเป็นสำคัญ พระวิทยากรต้องดูคน ตรงต่อเวลา ใช้ภาษาให้สำนึก ต้องคอยดึงกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการอบรม ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยน

ประสบการณ์ ความคิดเห็น เพื่อสร้างเครือข่าย สร้างองค์ความรู้ให้ผู้เรียนได้ต่อยอดได้ สื่อ โซเชียล มีเดียที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้ จะต้องระวัง เมื่อเข้าสวนโมกข์จะต้องงดใช้ งดถ่าย งดคุยเสียงดัง คุยกันเท่าที่จำเป็น เพราะยิ่งสื่อพัฒนาไปเร็วเท่าไร ปัญหา ก็จะเกิดมากขึ้นตามมาด้วย ไม่ฉกฉวยโอกาส หรือหาผลประโยชน์อื่นใดในการทำหน้าที่เด็ดขาด ต้องมีกิจกรรมที่สอดคล้องกับเนื้อหา เวลาเป็นสิ่งสำคัญ ไม่ควรจะนานจนเกินไป ใช้กิจกรรมมากกว่าการบรรยาย เพราะการพูดมากไปก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร ให้เน้นที่การลงมือปฏิบัติซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้เข้ารับการอบรมอย่างแท้จริง

4) สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้เพื่อการขัดเกลา พระวิทยากรต้องดูคน ดูเวลาเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าเป็นผู้ใหญ่ก็จะพูดไปอีกอย่างหนึ่ง พูดแล้วต้องการไม่让他เครียด 让他สนุกสนานไปกับเราด้วย ต้องอย่ามองว่าเขาเพียงแค่ว่าใจ ต้องมองว่าเขาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมใหม่ เพราะเป้าหมายของการเป็นพระวิทยากร หรือเป้าหมายของการศึกษาเรียนรู้ เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรม สร้างความสนใจให้กับผู้เข้ารับการอบรม ต้องมีกิจกรรมมากกว่าการบรรยาย คุยให้น้อยปฏิบัติให้มาก คือต้องสอนให้จำ ทำให้เขาดู อยู่ให้เขาเห็น สงบให้เขาเย็น เป็นที่ฟังให้เขาได้ อยู่จริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริง สอนจริง เป็นการสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และลงมือปฏิบัติได้จริง การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้ และการเรียนรู้ที่อยู่กับธรรมชาติ มุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้เพื่อการขัดเกลาทางสังคม

บทที่ 8

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “ไวยากรณ์ภาพพจน์ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี” มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เข้าใจถึงการใชไวยากรณ์ภาพพจน์ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ในประเด็นการทำตนให้เข้าถึงหัวใจศาสนาของตน การพยายามช่วยกันถอนตัวออกจากอำนาจของวัตถุนิยม และการพยายามทำความเข้าใจระหว่างศาสนา จากนั้นนำสู่การศึกษาเพื่อให้เข้าใจถึงปัจจัยความสำเร็จของการสื่อสารหลักธรรมของพระวิทยากร สวนโมกขพลาราม แนวคิด และทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวทางในการเข้าสู่ปัญหานี้วิจัย และเป็นเครื่องมือเพื่อประกอบกรวิเคราะห์ ข้อมูล แนวคิดการสื่อสารธรรม แนวคิดหลักธรรมทางพุทธศาสนาของสวนโมกข์ แนวคิดไวยากรณ์ภาพพจน์ แนวคิดแบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล (The Berlo Model) ทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม (Socialization Theory) ทฤษฎีการเรียนรู้ (Learning Theory) แนวทางการศึกษาเชิงสัญลักษณ์ศาสตร์ (Semiotics) ภาษาภาพจิตรกรรม

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วยแนวทางการศึกษา 2 แนวทาง ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ด้วยบทเพื่อศึกษาถึงการใชไวยากรณ์ภาพพจน์ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ในประเด็นการทำตนให้เข้าถึงหัวใจศาสนาของตน การพยายามช่วยกันถอนตัวออกจากอำนาจของวัตถุนิยม และการพยายามทำความเข้าใจระหว่างศาสนา จากนั้นนำสู่การศึกษาเพื่อให้เข้าใจถึงการรับรู้หลักธรรมของศาสนิกชน ผู้ที่เข้ามาที่สวนธรรมในสวนโมกขพลาราม 2) การสัมภาษณ์พระวิทยากร จำนวน 6 รูป เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยความสำเร็จของการสื่อสารหลักธรรมของพระวิทยากร โดยปรากฏผลการวิจัยดังต่อไปนี้

8.1 สรุปผลการวิจัย

จากปัญหานำวิจัยดังที่ระบุในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปประมวลผลการวิจัยเป็นรายประเด็นดังต่อไปนี้

8.1.1 การใช้โวหารภาพพจน์ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ในประเด็นการทำตนให้เข้าถึงหัวใจศาสนาของตน การพยายามช่วยกันถอนตัวออกจากอำนาจของวัตถุนิยม และการพยายามทำความเข้าใจระหว่างศาสนา

การใช้โวหารภาพพจน์ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบของโวหารภาพพจน์ที่ใช้ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนัง ในโรงแรมสหพทางวิญญูณ สวนโมกขพลาราม 11 ประเด็น ดังต่อไปนี้

ก. อุปมา (Simile)

ผลการวิจัยพบว่า เป็นการใช้โวหารภาพพจน์ คือการอ้างเอามาเปรียบเทียบ ในส่วนที่เป็นกิริยา อากาโร ทำทาง อารมณฺ์ ที่เหมือนและคล้ายคลึงกันให้เห็นและนึกไปถึงสิ่งที่จะนำเสนอ ช่วยให้ความคิดที่ไร้รูปร่างดูเป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้กลายเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ง่ายขึ้น เช่น ในภาพจิตรกรรมสื่อถึง อมนุษย์ที่กลืนกินภวจักร หรือ สังสารจักรอยู่นั้น อุปมาได้ดัง ตัวอวิชชาที่ยิ่งใหญ่แล้ว แต่ในส่วนลึกของความโง่ที่มีอยู่นั้น อมนุษย์ตนนี้ยังเก็บซ่อนความมีธาตุรู้ไว้ เป็นเครื่องมือแห่งทิพยโสต ไว้ควบคุมมิให้สรรพสิ่งหลุดรอดออกไปจากสังสารจักรนี้ วงล้อแห่งภวจักรนี้เป็นวงกลมใหญ่ที่หมุนเขียวไปในอวกาศมีรั้วหยุด เป็นกระแสดแห่งอิทัปปัจจยตา หมุนเวียนวนวายเป็นไม่มีที่สิ้นสุด ดวงตาที่สามกลางหน้าผากอมนุษย์ ได้อุปมาธรรมว่านั่นคือ แสงสว่างแห่งปัญญา หรือแสงสว่างแห่งพุทธะที่มีอยู่ในตัวคน เครื่องประดับเหนือเศียรของอมนุษย์นี้ มีดอกไม้สีน้ำเงิน เกสรสีชมพู พุ่มแหลมออกมา ท่านอุปมาธรรมว่านั่นคือ เหี่ยวล่อคล้ายนอสัตว์ที่ตบหูทั้งสองข้าง ความคิดที่เป็นนามธรรมมีกิริยาอาการเยี่ยงมนุษย์ ดังนี้ 1) รูปคนตาบอด ถือไม้เท้าคลำทางไปข้างหน้าไม่ได้ ต้องมีเด็กจับไม้เท้าช่วยจึงเหมือนคนชราตาบอด อุปมาเป็นอวิชชา 2) รูปคนปั้นดินเผาหันหน้าหันตบั้นแต่งหม้อมีรั้วหยุด อุปมาเป็นสังขาร 3) รูปลิงถือลูกแก้วลับๆ ล่อๆ อยู่หน้าประตูห้อง หมายถึง จิตหรือวิญญูณนี้กลิ้งกลอกไปมาเหมือนกับลิงที่ไม่หยุดนิ่ง แกว่งไปแกว่งมาอยู่ตลอดเวลา ยากที่จับมาฝึกให้หยุดนิ่งได้ อุปมาเป็นวิญญูณ 4) รูปคนสองคนนั่งในเรือ คนนั่ง

คือ นาย คนพายเป็นคอบ่าว หมายถึง ใจเปรียบ เสมือนนาย กายเปรียบเสมือนบ่าว ท่องไปใน
 สังสารวัฏฏ์ อุปมาเป็นนามรูป 5) รูปผู้หญิง-ผู้ชายกอดรัดสัมผัสซึ่งกันและกัน หมายถึง ตากระทบ
 รูป เกิดจักขุวิญญาณ เรียกว่าผัสสะ อุปมาเป็นผัสสะ 6) รูปคนนั่งดื่มเหล้าจากภาชนะที่ถือ สุรา
 หมายถึง ตัณหา คือความมีนเมา งมโง้งหลับหูหลับตา อยากได้อยากเสพอยู่รำไป อุปมาเป็นตัณหา
 7) รูปคนที่ตั้งท้องแก่ใกล้คลอด หมายถึง การจุติของภพ อุปมาเป็นภพ 8) รูปลิงถือลูกท้อกำแน่นไว้
 ในมือทั้งสอง มีจิตที่ยึดติดกุมเอาไว้ อุปมาเป็นอุปาทาน 9) รูปผู้หญิงนอนคว่ำในท่าที่คลอเคลีย
 ออกมาเห็นรูปทวารอยู่ที่ระหว่างขา หมายถึง เมื่อมีภพก็ต้องมีชาติตามมา นั่นคือการเกิด อุปมา
 เป็นชาติ 10) ภาพคนแก่เดินถือไม้เท้าหลังค่อมทุลักทุเล หมายถึง ความชรา หรือความเสื่อมแห่ง
 สังขาร อุปมาเป็นชราภพ

หลักธรรมคำสอนที่เป็นการอุปมาอุปไมยในการสอนธรรม พระพุทธเจ้าได้ตรัส
 สอนธรรมะโดยยก “เต่า” เป็นการอุปมาอุปไมยให้ภิกษุดูเต่าเป็นตัวอย่าง ในการรักษาตนให้รอด
 พ้นจากอันตราย นอกจากนั้นพระองค์ยังตรัสอุปมา อุปทานชั้น 5 ว่าเหมือน “เต่า” พระองค์ตรัส
 เปรียบเทียบคนพาลที่ไปสู่วินิบาตครั้งเดียวแล้วจะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ได้อีกนั้นเป็นการยากมาก
 อุปมาเหมือนเต่าตบอดในมหาสมุทร

ข. อุปลักษณ์ (Metaphor)

ผลการวิจัยพบว่า เป็นการใช้โวหารภาพพจน์ที่นำเอาสิ่งของที่ต่างกันสองสิ่ง แต่มี
 คุณสมบัติบางประการมาเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรง เช่น “เห็นนาคเป็นมัจฉาก็
 เหาமாகอดรัดไว้” ดังในภาพเป็นภาพงูใหญ่ ท่อนบนเป็นรูปหญิงเปลือยครึ่งตัว มีท่าที่เชื่อเชิญ ชาย
 เปลือยกำลังก้าวไปหา ตามอำนาจระคะ จนเกิดความกำหนดความยินดีในกาม และความใคร่ที่
 เกิดขึ้นเพราะความอยากในเหยื่อ จัดเป็น กามระคะ คือ ความติดแน่นด้วยอารมณ์กามอันน่าพิง
 พอใจในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย

นางเบ็ด เป็นการใช้คำที่ต้องการเปรียบเทียบและคำที่เป็นภาษาภาพพจน์ เปรียบเทียบ
 อย่างตรงไปตรงมา คือ สตรีที่แต่งกายเพื่อยั่วยวนบุรุษเพศนี้เรียกได้ว่าเป็นนางเบ็ดที่พยายามตก
 เบ็ดผู้ชายโง่ให้มาติดเบ็ดตน พยายามดึงดูดความสนใจของฝ่ายชายด้วยการใช้เรือนร่างมายั่วยวน
 หรือตกเบ็ดฝ่ายชายให้มาสนใจด้วยการแต่งกายยั่วยวน เช่นนุ่งสั้นเพื่อโชว์ขาอ่อน หรือใส่เสื้อรัดรูป

เพื่อเพื่อโชว์สัดส่วน หรือสื่อคอว่าลึกเพื่อโชว์อก หรือสื่อเอวสั้นโชว์สะดือ เพื่อสนองความสุขของตนเอง ซึ่งก็อาจจะได้ความสุขสบาย แต่ไม่เข้าความทุกข์ความเดือดร้อนก็จะตามมาทั้งแก่ตนเองและสังคม

ค. สัมพจนามัย (Synecdoche)

ผลการวิจัยพบว่า เป็นการใช้โวหารภาพพจน์ ที่ใช้ส่วนเต็มมากกว่าถึงส่วนย่อยทั้งหมด เช่น มั่นสมองในทางพระพุทธศาสนา ใช้แทนคำว่า มีปัญญา มีเหตุผล มีสติที่คิดในทางสร้างสรรค์ เป็นความฉลาดทางอารมณ์ และทางปัญญา เมื่อมีอารมณ์ที่ดีย่อมก่อให้เกิดความสุขตามมา พระพุทธศาสนายังสอนว่ามนุษย์สามารถพัฒนาได้ จิตสามารถพัฒนาได้ เป็นหลักธรรมที่สอน เป็นแนวคิดที่เริ่มจากการเข้าใจชีวิต เป็นกระบวนการเพื่อนำไปสู่เป้าหมาย และเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาสติสัมปชัญญะ ปลูกฝังจิตสำนึกให้ละอายบาป ขนบด้วยกัลยาณมิตรและโยนิโสมนสิการ สานด้วยเครือข่ายกิจกรรม และนำไตรสิกขาขยายให้ถึงแก่น

ดวงตาเห็นธรรม ใช้เรียกแทนคำว่า การบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล ไม่เพียงระดับโสดาบันเท่านั้น มีขอบเขตครอบคลุมถึง 4 ระดับ เป็นการบรรลุนิพพานเป็นลำดับขั้น คือการบรรลุ “มรรค 4” ได้แก่ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตตมรรค และ ผล 4 ได้แก่ โสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล และอรหัตตผล ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นโดยทรงใช้หลักการละสังโยชน์ 10 เป็นเกณฑ์ในการแบ่งขอบเขตของธรรมจักขุ แสดงถึงความบริสุทธิ์ของจิตที่เป็นผลจากการผ่านการอบรมมากขึ้น จนสามารถขจัดสังโยชน์ที่ละเอียดยิ่งขึ้นออกไปได้ ผู้บรรลุธรรมจักขุผู้นั้นจะสามารถก้าวผ่านความเป็นปุถุชนผู้เต็มไปด้วยกิเลส ยังไม่สามารถหลุดพ้นจากทุกข์มาสู่ความเป็นพระอริยบุคคล ผู้สามารถตรัสรู้ได้ตามลำดับขั้นของญาณทัสสนะ และจะบรรลุถึงเป้าหมายอันสูงสุด คือ พระนิพพานได้อย่างแน่นอนในที่สุด ซึ่งพระองค์จัดว่าเป็นพระสงฆ์แท้ การไปถึงพระนิพพานนั้น ไปถึงได้ด้วยญาณหรือจักขุเท่านั้น อันเป็นญาณที่หลุดพ้นจากวิสัยของโลกแล้ว

ง. อติพจน์ หรือการใช้คำพูดเกินจริง (Hyperbole or Overstatement)

ผลการวิจัยพบว่า เป็นการใช้โวหารภาพพจน์ที่ใช้คำพูดที่เกินเลยความเป็นจริง อาจใช้คำพูดที่เกินจริงนี้เพื่อเน้นความสำคัญ หรือเพิ่มน้ำหนักกับสิ่งที่เขียน เช่น “เพื่อเช่นฆ่า สิ่ง

เหล่านี้ไม่ให้เหลือ” หมายถึงสิ่งดังกล่าวมีขึ้นมาในโลก ก็เพราะอำนาจความเห็นแก่ตัวที่อยู่ในจิตใจของแต่ละคน คือ เมื่อดำรา เมฆอาจารย์ เมฆศาสนา เมฆพิธีรีตอง เมฆสวรรค์ เมฆโชคชะตาราตี เมฆความหลงกลวง เมฆการเบียดเบียน เมฆชั้นวรรณะ เมฆอัตตาตัวตน ดังนั้น หากทำลายความเห็นแก่ตัวลงไปด้วยเครื่องมือธรรมะของพระพุทธองค์ สิ่งดังกล่าวจะถูกทำลายพร้อมกันไปในตัว ความเป็นชาวพุทธของเราจะสมบูรณ์ขึ้นเพียงนั้น ตรงกันข้าม หากสิ่งดังกล่าวยังเต็มอึดอยู่ในจิตใจก็พึงรู้เถิดว่า เราเป็นชาวพุทธแต่เพียงเปลือกนอกเท่านั้น

“เริ่มกลืนพุทธ เลือนหาย ไปด้วยกัน” เป็นการใช้โหราภาพพจน์ที่ใช้คำพูดเกินจริง เพื่อเน้นความสำคัญให้เกิดความรู้สึก เช่น งานภาพจิตรกรรม ได้สื่อให้เห็นภัยของพระภิกษุในพุทธศาสนาที่กำลังถูกพราหมณ์กลืนกิน แสดงถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่เข้ามามีบทบาทและเข้ามาครอบงำพุทธศาสนา ในเรื่องความเชื่อ และพิธีกรรมต่างๆ เช่น การทำน้ามนต์แบบดั้งเดิมนั้นเป็นพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ พระพุทธศาสนารับเอาแนวคิดเรื่องพระปริตรจากศาสนาพราหมณ์ ซึ่งกล่าวไว้ในคัมภีร์อถรรพเวท ตอนว่าด้วยรักษามนต์ โดยนำมาดัดแปลงแก้ไขให้เข้ากับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาตามประเพณีโบราณดั้งเดิม ถ้าพระสงฆ์สวดพระปริตรที่ไหนก็ต้องตั้งบาตรหรือหม้อใส่น้ำมีเทียนจุดติดตั้งไว้ในที่นั้น การทำน้ามนต์แต่ละครั้งจะเชิญเทวดามาเป็นสักขีพยาน น้ามนต์จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์และเทวดาช่วยกันสร้างด้วยพลังอำนาจขึ้นมา

“เมื่อใดองค์การทางศาสนา ทำหน้าที่ขายบัตรเบิกทางไปสวรรค์ เมื่อนั้นการรีดไถบนหลังทายกทายิกา จักมีแน่นอน” เป็นการใช้โหราภาพพจน์ที่ใช้คำพูดที่เกินจริง เพื่อเน้นความสำคัญให้เกิดความรู้สึก เช่น การที่นักบวชของแต่ละศาสนาใช้เครื่องแบบของนักบวช เป็นเครื่องมือในการทำมาหากิน แสวงหาหาผลประโยชน์เพื่อตนเอง โดยอาศัยการทำบุญ การให้ทาน การบริจาค เพื่อได้ไปสวรรค์ เป็นการยุให้ชาวบ้านได้ทำบุญมากขึ้น โดยผ่านพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ สร้างกิจกรรม ความเชื่อ และความศรัทธาในศาสนาของตน เรียกว่าเป็นการหลอกลวงชาวบ้าน จนเป็นเหตุให้เกิดการเบียดเบียนกันไม่สิ้นสุด จึงเป็นหน้าที่ที่นักบวชของแต่ละศาสนา จะต้องสอนให้ชาวบ้านเข้าใจในหลักคำสอนศาสนาของตนที่ถูกต้อง ความเชื่อที่มลายจะลดลงไปเอง เหมือนคนที่ตกอยู่ในความมืด คือ อวิชชา เมื่อแสงสว่างเริ่มส่องเข้าไปความมืดก็จะจางหายไปเอง เมื่อชาวบ้านรู้ธรรมะ เริ่มรู้ความจริงมีปัญญาขึ้นมา ก็จะทำลายความมืดคืออวิชชาไปได้

จ. บุคลาธิษฐาน (Personification)

ผลการวิจัยพบว่า เป็นการใช้ภาษาภาพพจน์ที่ใช้พรรณนา หรือกล่าวถึงอะไรก็ตาม ที่ไม่ใช่มนุษย์ แต่มีอากัปภิกิริยาและพฤติกรรมเยี่ยงมนุษย์ ช่วยให้สารที่ต้องการสื่อความหมายทางอารมณ์ ง่ายต่อความเข้าใจ เช่น งานจิตรกรรมภาพรอยไล่เดือนที่มีอากัปภิกิริยาและการกระทำอย่างคน ด้วยการเขียนจดหมายถึงคนมากมายบนผิวดิน เป็นลวดลายต่างๆ กัน แล้วแต่ว่าใครจะมองให้เป็นอะไร ที่จริงแล้วไล่เดือนไม่ได้จงใจกระทำ แต่มันเป็นของมันเอง มันแสดงถึงความเป็นสังขรณ์ตามธรรมชาติ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือความแปรปรวน ไม่เที่ยง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นดับไปของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง อันแสดงถึงความไม่ยึดมั่นถือมั่น ทุกสิ่งล้วนแสดงสังขรณ์แม้แต่ไล่เดือน ความแปรปรวนเป็นสิ่งที่ไม่ควรไปยึดมั่นถือมั่น ถ้าอ่านจดหมายจากไล่เดือนจบ ก็จรรู้ว่าการศึกษาพระธรรมไม่ใช่สิ่งที่ยากเย็นเกินไป หากเป็นอยู่ด้วยสติแล้วไซ้ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบข้างตัวเราย่อมสามารถนำมาประยุกต์ ใช้เป็นธรรมะสอนใจได้แม้กระทั่งไล่เดือน ธรรมชาติของไล่เดือนเมื่อเกิดขึ้นมาในโลกมีแต่สร้างประโยชน์ให้กับโลก ร่องรอยอันนี้คือจดหมายที่เขียนฝากเอาไว้ให้กับมนุษย์ เพื่อมนุษย์จะได้อ่าน ได้ศึกษาเรื่องราวของชีวิต แม้แต่ไล่เดือนก่อนตายยังฝากร่องรอยเอาไว้ให้กับโลกมนุษย์

“ผี” เป็นการใช้ภาษาภาพพจน์ที่พรรณนา หรือกล่าวถึงอะไรก็ตามที่ ไม่ใช่มนุษย์ แต่มีอากัปภิกิริยาและพฤติกรรมเยี่ยงมนุษย์ เช่น ผี หรือวิญญาณของมนุษย์ผู้ตายหรือล่วงลับไปแล้ว สิ่งที่มีมนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับมองไม่เห็นตัว อาจปรากฏเหมือนมีตัวตนได้ อาจให้คุณหรือโทษได้ มีทั้งดีและร้าย เมื่อตายจิตของมนุษย์จะออกจากกายล่องลอยไปหาที่เกิดใหม่ ตามกรรม หรือการกระทำที่มนุษย์ได้กระทำเมื่อยังมีชีวิตอยู่ให้เกิดภพภูมิต่างๆ เช่น พรหม เทวดา มนุษย์ สัตว์นรก เปรต สัมภเวสี หรือ อสุรกาย และโอปปาติกะ เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่อยู่เหนืออำนาจการควบคุมของมนุษย์ พระพุทธเจ้ามิได้ปฏิเสธเรื่องผีว่าไม่มี แต่สอนให้พุทธบริษัท 4 ปฏิบัติต่อผีเป็นลักษณะการเกื้อกูลสงเคราะห์ ด้วยการทำบุญแล้วอุทิศส่วนกุศลไปให้ได้รับสิ่งที่ต้องการ ในภพภูมิที่อาศัยอยู่ขาดแคลนได้ทุกขเวทนาด้วยความหิวโหย เพราะไม่สามารถประกอบอาชีพได้เมื่อล่วงลับไปแล้ว พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อเรื่องกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้ได้รับผลของกรรมนั้น

ฉ. สัญลักษณ์ (Symbol)

ผลการวิจัยพบว่า เป็นการใช้โหราภาพพจน์ที่เป็นสัญลักษณ์แบบคตินิยม มีความหมายเป็นที่รู้จักกันดีทั่วไปในหมู่คนที่มีภาษาและวัฒนธรรมประเพณีเดียวกัน ซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อ ความเข้าใจ ประเพณี และการยอมรับของคนส่วนใหญ่ เช่น ภาพนั้สมาธิ ถือว่า เป็นอุบายให้ใช้สติ ควบคุมจิตให้สงบ เป็นกุญแจสำคัญในการเปิดแสงสว่างให้แก่โลก เป็นหนทางในการเข้าสู่ภาวะสูงสุดที่เรียกว่า "วิมุตติ" คือความหลุดพ้นแห่งจิต เพราะจิตเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุดของร่างกาย จิตจึงเป็นผู้นำ ร่างกายเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามคำสั่งของจิต วัตถุประสงค์และเป้าหมายระดับสูงสุดของการเจริญสมาธิ ตามหลักพระพุทธศาสนา คือเป็นการลงมือปฏิบัติและพิสูจน์ได้ด้วย การปฏิบัติจริง หากฝึกฝนปฏิบัติจนจิตอยู่ในภาวะของความเป็นอิสระปราศจากสิ่งรบกวน ปราศจากสิ่งอันชวนให้ยึดมั่นถือมั่นก็จะเกิดความสงบ การเกิดปัญญานำไปสู่ทางพ้นทุกข์ เป็นการบำเพ็ญอันเป็นฐานแห่งการบรรลุคุณวิเศษ เพื่อให้รู้เห็นความเป็นจริงถึงหนทางการดับทุกข์ และบรรลุถึง มรรค ผล นิพพาน

สัญลักษณ์ของศาสนา จะเป็นแบบคตินิยมมีความหมายเป็นที่รู้จักกันดีทั่วไปในหมู่คนที่มีภาษาและวัฒนธรรมประเพณีเดียวกัน ซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อความเข้าใจ ประเพณี การยอมรับของคนส่วนใหญ่ เช่น พุทธศาสนา มีธรรมจักรเป็นสัญลักษณ์ หมายถึง วงล้อแห่งพระธรรมจักร ใช้แทนหลักธรรม คือ มรรค 8 และอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ และต้นพระศรีมหาโพธิ์ หมายถึง ต้นไม้คู่พระบารมีที่ตรัสรู้จนตรัสมาสัมผัสโพธิญาณ เป็นสถานที่กำจัดอาสวกิเลสแห่งเดียวของพระพุทธเจ้า ได้ประกาศศักยภาพอันสูงสุดของความเป็นมนุษย์ว่าสามารถก้าวข้ามพันสังสารวัฏได้ทรงใช้พระวิสุทธิปัญญามุ่งมั่นประหารกิเลสได้เฉพาะตนหมดสิ้น ได้ชนะแล้วซึ่งมารทั้งปวง ทรงเป็นผู้มีชัยแล้ว คริสต์ศาสนาทุกนิกายใช้เครื่องหมายเหมือนกัน คือ ไม้กางเขน เดิมไม้กางเขนเป็นเครื่องมือสำหรับประหารชีวิตนักโทษในปาเลสไตน์ สมัยโบราณนักโทษที่ถูกตัดสินประหารชีวิตแล้วจะถูกตรึงเข้ากับไม้กางเขน ยกขึ้นตั้งให้ตากแดดไว้จนกว่าจะตายด้วยความร้อน ความหิวกระหาย พระเยซูสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขนเช่นนั้น คริสต์ศาสนาจึงถือว่าไม้กางเขนเป็นสัญลักษณ์แห่งการเสียสละอันยิ่งใหญ่ในวันครของพระเจ้า ส่วนศาสนาอิสลาม เคารพบูชาเฉพาะพระอัลเลาะห์องค์เดียวเท่านั้น ไม่นิยมการบูชารูปเคารพอื่น ศาสนาอิสลามจึงไม่มีสัญลักษณ์ใดๆให้ศาสนิกเคารพบูชา และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ใช้เครื่องหมายอักษรเทวนาครีเขียนว่า "โอม" เป็นสัญลักษณ์ หมายถึงเทพเจ้าทั้ง 3 คือ อักษร อู หมายถึง พระวิษณุ หรือพระ

นารายณ์ อะ หมายถึง พระศิวะ หรือพระอิศวร มะ หมายถึง พระพรหม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตรีมูรติ เนื่องจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นศาสนาประเภทเทวนิยม สัญลักษณ์ในศาสนาจึงเป็นการสื่อถึงเทพต่างๆ และยังนิยมสร้างสัญลักษณ์ และเครื่องหมายไว้บนหน้าผาก หรือส่วนอื่นๆ ของร่างกาย

ข. ปฏิทรรศน์ (Paradox)

ผลการวิจัยพบว่า เป็นการใช้ภาษาโวหารภาพพจน์มองอย่างผิวเผินแล้วจะขัดกันเองหรือไม่น่าเป็นไปได้ แต่ถ้าพิจารณาให้ดี จะเป็นคำกล่าวที่มีความหมายลึกซึ้ง เช่น เมื่อจิตรับอารมณ์ภายนอกแล้วไม่ยึดถือปรุงแต่งเป็นเราเป็นของเรา มีแต่สติปัญญาที่จะจัดการกับอารมณ์นั้นๆ อย่างถูกต้อง จิตก็สงัดจากอารมณ์ทั้งปวง เสมือนเสียงแห่งความเงียบของมือที่ตบข้างเดียว ที่ปราศจากมืออื่นมาตบด้วย ความเงียบสงัดชนิดนี้จึงดังก้องอยู่ในใจ กลบเสียงความวุ่นวายของโลกแห่งการตบมือสองข้างเสียสิ้น นี่คือการระงับดับทุกข์ที่แท้จริง เป็นเสียงแห่งความเงียบสงัดชนิดที่ปราศจากอารมณ์ที่ดังก้องอยู่ในใจ เป็นเสียงแห่งความว่าง เป็นเสียงแห่งความสงบ

ข. คำถามชวนคิด หรือ ปฏิพจน์

ผลการวิจัยพบว่า เป็นการใช้ภาษาโวหารภาพพจน์พรรณนาถึงคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ เพราะรู้คำตอบชัดเจนอยู่แล้ว เป็นการเน้นให้ข้อความมีน้ำหนักดึงดูดความสนใจ หรือให้ข้อคิด เช่น “หาดอกบัวทำไมให้ป่วยการ ดอกบัวบานอยู่ในเราอย่าเขลาไป” เป็นการทำให้เข้าใจถึงสิ่งที่มีคุณค่าที่อยู่ในตัวของเราเอง เปรียบได้กับดอกบัวที่บานอยู่ในใจ ไม่จำเป็นต้องไปค้นหาที่อื่นให้เสียเวลา แต่เราจะค้นพบหรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติและการรู้จักคุณค่าในสิ่งที่มีอยู่ในตัวของเราเองด้วย อย่าปล่อยให้ความเขลาอันเปรียบด้วยกิเลสหรืออวิชชาที่เข้ามาครอบงำจนทำให้หลงไปหาค้นคว้าสิ่งที่อยู่ไกลตัวเรา

ฉ. การอ้างถึง (Allusion)

ผลการวิจัยพบว่า เป็นการใช้ภาษาภาพพจน์ เพื่อการอ้างถึง คือ การกล่าวพาดพิง อ้างถึงบุคคล เหตุการณ์ สถานที่และข้อความ ที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์หรือหลักคำสอนของ

ศาสนาที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไป เช่น “มีพุทธศาสนา” คือ พุทธศาสนาอุบัติขึ้นในท่ามกลางอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ในประเทศอินเดีย สมัยนั้นอินเดียเป็นแหล่งกำเนิดของนักคิดทางลัทธิศาสนาต่างๆ พระพุทธเจ้าทรงประกาศคำสอนท่ามกลางลัทธิศาสนามากมาย การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นการประกาศอิสรภาพของมนุษย์ จากอำนาจบงการและการชกัโยกมุขะตาของเทพเจ้าเบื้องบน เพราะถ้ามนุษย์ใช้ปัญญาและความเพียรของตนอย่างเต็มที่ มนุษย์ก็สามารถปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระ ออกจากห่วงแห่งความทุกข์ เพราะการเกิด แก่ เจ็บ ตายได้บรรลุมุตตะ คือพระนิพพานด้วยตนเอง โดยมีหลักการใหญ่ 3 วิธี คือ ทรงสั่งสอนโดยปฏิรูป ทรงสั่งสอนโดยปฏิบัติตามลัทธิศาสนาในยุคนั้น และทรงสั่งสอนโดยประกาศหลักธรรมที่ได้ค้นพบใหม่นั้น

“พระยีสัส สอนลัทธิ อหิงสา เสด็จมา คุผลได้ ก็ใจหาย” เป็นการใช้ภาษาภาพพจน์ เพื่อการอ้างถึงพระเยซูคริสต์ ทรงทอดพระเนตรผลของสงคราม ซึ่งชาวโลกกำลังเข่นฆ่ากันตายอย่างพินาศ ระเนระนาดเคลื่อนไป เหตุเพราะไม่มีใครฟังศาสดาของตน พระศาสดาของทุกศาสนาสอนเรื่องไม่ให้เบียดเบียนกัน ทุกศาสนามุ่งหมายจะทำลายความเห็นแก่ตัว ความมัวเมา ความหลงใหล การแสวงหาทรัพย์สะสมวัตถุกันอย่างไม่รู้สึกอึด ไม่รู้สึกพอ และความรู้สึกว่า “ตัวกู” ว่า “ของกู” ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า “ศาสนาทั้งหมดมีเพียงศาสนาเดียว” นั้นหมายความว่า ทุกศาสนามุ่งหมายจะทำลายความรู้สึกว่า “ตัวกู” ว่า “ของกู” ด้วยกันทั้งนั้น เราอย่าไปฟังที่ข้อปลีกย่อยต่างๆ เตี้ยๆ หรือมูลฝอยของศาสนาเลย เราไปฟังเสียงถึงตัวแท้ของศาสนากันเถิด เราจะพบว่า มีจุดร่วมจุดเดียวกัน ตรงที่เขาก็มุ่งหมายที่จะทำลายสิ่งที่เรียกว่า “ตัวกู” “ของกู” คือความเห็นแก่ตัวนี้ด้วยกันทั้งนั้น เมื่อคนเราเห็นแก่ตัวก็แก่งแย่งแข่งขัน คือ “แย่งอาหารกันกิน แย่งถิ่นกันอยู่ แย่งคู่กันพิศวาส แย่งอำนาจกันเป็นใหญ่” ก็จะทำให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งอันเนื่องมาจากการไม่เข้าถึงแก่นของศาสนาก็ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกกันว่าสงคราม สงครามเหล่านี้เกิดจากความหลงใหลได้ปลื้มกับวัตถุนิยม เพราะฉะนั้นถ้าคนเราออกมาจากกระแสวัตถุนิยมได้แล้ว จะไม่แย่งอาหารกันกิน ไม่แย่งถิ่นกันอยู่ ไม่แย่งคู่กันพิศวาส ไม่แย่งอำนาจกันเป็นใหญ่ เมื่อไม่รบกัน ก็เกิดสันติภาพ เพื่อให้เข้าถึงความเป็นอย่างนั้น ก็ล้วนแต่สอนให้ทำลายความเห็นแก่ความสุขทางเนื้อหนัง ทำลายความเห็นแก่ตัวชั้นเนื้อหนังหรือชั้นวัตถุที่เป็นอันตรายนี้เสียก่อน แล้วก็น้อมไปสู่เรื่องทางจิตใจที่สูงขึ้นไป ให้ความรู้สึกที่เป็นตัวกู ของกู นี้สิ้นไปไม่เหลืออยู่หรือไม่แสดงอยู่ก็ได้ นี่แหละเรามีศาสนาเดียวกันอย่างนี้ แล้วจุดหมายปลายทางก็คืออย่างนี้ คืออยู่โดยไม่มี ความวุ่นวาย มีแต่ความว่าง หรือ ความสะอาด สว่าง สงบด้วยกันทั้งนั้น

ญ. อุปมานิทศน์ (Allegory)

ผลการวิจัยพบว่า เป็นการใช้โวหารภาพพจน์ เพื่อสื่อถึงเรื่องที่เล่าหรือพรรณานั้นมีความหมายที่สองแฝงไว้ในเรื่อง โดยที่ผู้อ่านต้องตีความหมายลงไปที่เรื่องที่เล่าอีกชั้นหนึ่ง เช่น วงล้อ คือสัญลักษณ์แทนวัฏจักรเวียนว่ายตายเกิด หรือวงเวียนแห่งการ ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ของพระพุทธองค์ เป็นเส้นโคจรที่ไม่จบสิ้น มนุษย์มีวงล้ออยู่สองวงทั้งภายในและภายนอก คือ วงล้อที่หมุนรอบตัวเองคือวัฏจักรของตัวเอง และวงล้อที่หมุนรอบนอกตัวเองเข้าหาผู้อื่น เพราะมนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับความไม่สมดุลในความสมดุล หลงอยู่กับความสะดก สบายจากวัตถุ แต่ละคนเริ่มต้นเกิดมาขณะที่ยังขาดการเรียนรู้ความจริงจากสิ่งต่างๆ หากจะเปรียบดูวงล้อก็คงมองเห็นได้ว่าเป็นส่วนที่อยู่รอบนอก ซึ่งมีเส้นรอบวงยาวที่สุดซึ่งมีทั้งความหลากหลายของสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบด้าน ซึ่งมีผลเชื่อมโยงถึงรากฐานจิตใจตนเองอันหมายถึงจุดอันเป็นศูนย์กลางของวงล้อ

ผีสุรา คือ สัญลักษณ์ใช้เรียกแทน คนที่ชอบดื่มสุรา เบียร์ ไวน์ และเสพสิ่งเสพติดอื่นๆ ที่มีผลร้ายต่อร่างกาย เช่น บุหรี่ ฝิ่น กัญชา ยาบ้า ยาอี และสารระเหยต่างๆ เรียกว่า นักเลงสุรา สิ่งเหล่านี้เมื่อติดแล้วก็ยากที่จะเลิกได้ จนทำให้เสียทรัพย์ เป็นต้นเหตุแห่งการทะเลาะวิวาทเมื่อดื่มหรือเสพสิ่งเหล่านี้จนเมามาก ก็ขาดสติที่จะยับยั้งซึ่งใจถึงผลร้ายที่จะตามมา ก่อเหตุทะเลาะวิวาททำร้ายถึงขั้นฆ่ากันตาย คนที่ติดสุรายาเมาต่างๆ สามารถทำสิ่งที่น่าตำหนิติเตียนได้ ไม่ว่าจะ เป็นตอนเมา ตอนดื่ม หรือตอนที่เสพ สามารถตำพ้อตีแม่ ทำร้ายร่างกาย เทียวระรานผู้อื่นได้ และถ้าเมาถึงขีดสุดก็จะมีสติยังคิด ขาดความระมัดระวัง กลายเป็นคนหน้าด่านในเวลาเมา อวัยวะของสงวนในร่างกายที่ควรปกปิด แต่พอเมาสามารถเดินแก้ผ้าผ่นอวดใครต่อใครได้ ด้วยอำนาจของผีสุราเมรัย ที่สามารถเปลี่ยนนิสัยที่อ่อนแอให้เป็นคนแข็งแกร่งขึ้นมาได้

เบ็ด คือ สัญลักษณ์แทน กิเลสในใจตนเอง หากเมื่อผลออกไปไม่รู้เท่าทันต่อเครื่องกระทบทั้งปวงในโลก ไม่ว่าจะร้ายหรือดีงาม จิตของผู้นั้นก็ย่อมพลั้งพลาดและตกอยู่ภายใต้อำนาจของสิ่งทั้งปวงเหล่านั้นได้พอกัน ไม่จำเป็นว่าจะมีแต่เพียงเพศสตรีที่สามารถดึงดูดบุคคลให้หลงพอใจ หรือหลงติดอยู่ในกับดัก คือกิเลสที่มัลล่อหลอกให้หลงไหลพอใจในรสอร่อย ทุกสิ่งคือเชื้อแห่งวัตถุนิยม ที่มีอยู่แล้วในใจของเราเอง ซึ่งมีอยู่ตามสัญชาตญาณ ก็คือกิเลสในใจเราเอง

ฏ. การแฝงนัย (Irony)

ผลการวิจัยพบว่า เป็นการใช้โวหารภาพพจน์ เพื่อต้องการพูดหรือแสดงความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ปรากฏกับสิ่งที่จริง เช่น ทำวสั๊กกะเทวราช จำแลงเพศเป็นพราหมณ์ ในมือถือหม้อน้ำที่มีชนิดเดียวกับที่พระเจ้าธรรมิกราชาธรรมมิตต์ ยืนตะโกนโฆษณาสรรพคุณของน้ำในหม้อทองคำนั้นว่า น้ำชนิดนี้วิเศษจริงเว้ย บุรุษใดดื่มน้ำวิเศษนี้แล้ว ตกหลุมล้มแล้วกินอุจจาระได้ลงคลานสี่เท้าแย่งอาหารกับสุนัขได้ เห็นเรื่องตลกปนกันเป็นเรื่องสนุกสนาน สามารถแม้เปลือยกายเข้านั่งในสภา ฟ้อนรำขับเพลงไปตามตรอกตามถนนได้ ไม่มีความละอาย นอนจมกองอาเจียน แม้ไฟไหม้บ้านกินอนขี้มเฉยอยู่ แม้กับข่าวไฟร ก็หยอกเินกันได้ เมื่อจิตกำหนดแปรปรวน ยกคิ้วหัวตา จับต้องของสงวนแห่งสะไภ้ตนก็ยังได้ และแม้กับพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีล ก็สามารถร้ายรำอาวูธเข้าประหารได้ พระองค์จะข้าอยู่ไย จงรีบตีเม็ด

“อนิจจา แจกลูกตาเขาไม่รับ แล้ววิ่งกลับไปหัวขาดอนาถหนา ที่ยอมรับไม่กี่ตนคนได้ตา นี่กระอาจะใคร่เล็กเบิกตาคน” เป็นการแฝงนัยเพื่อต้องการพูดหรือแสดงความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ปรากฏกับสิ่งที่จริงทำให้เข้าใจได้ว่าจะมีชนอีก 2 กลุ่มที่วิ่งหนีไม่ยอมรับดวงตา ถ้าพิจารณาจากพระพุทธพจน์ที่พุทธเจ้าได้แสดงไว้ มีประเด็นและนัยที่สำคัญ คือที่สุด 2 อย่างนี้บรรพชิตไม่ควรเสพ คือกลุ่มที่ยังมีการพัวพันตนให้หมกมุ่นในกาม เรียกว่า กามสุขัลลิกานุโยค เป็นธรรมของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยเจ้า และกลุ่มที่ยังทรมานตนให้ลำบากอยู่เพื่อหวังการบรรลุธรรม เรียกว่า อตตกิลมถานุโยค การจะพ้นทุกข์ได้จะต้องยึดหลักทางสายกลาง เป็นมัชฌิมาปฏิปทา หรือเป็น(มรรค) คือไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุด 2 อย่าง ข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลาง ไม่ตั้งไม่หย่อนจนเกินไป อันประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักขุเป็นพระอริยบุคคลและที่สุดเพื่อพระนิพพาน

พระศาสดาของทุกศาสนาสอนเรื่องไม่ให้เบียดเบียนกัน ศาสนาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวัน เพราะมีคุณค่ามากมายต่อมนุษย์ในด้านจิตใจซึ่งถือว่าสูงกว่าคุณค่าทางวัตถุ เป็นที่พึ่งทางใจทำให้มนุษย์ไม่อ้างว้างเวลาประสบปัญหาในชีวิต ผู้มีปัญหาห่วย่อมสามารถนำหลักธรรมคำสอนของศาสนาซึ่งตนนับถือและเลื่อมใสศรัทธานำพาชีวิตให้ไปสู่เป้า หมายตามที่ตนได้ตั้งไว้ ศาสนิกชนทุกศาสนาจึงไม่ตกเป็นเครื่องมือของอำนาจใฝ่ต่ำ เพราะคำสอนทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี สอนให้มนุษย์ละเว้นจากความชั่วทั้งปวง เป็นเครื่องแยกมนุษย์ออกจากสัตว์

จึงเป็นเหมือนประตูที่ป่องโลกเราให้สว่างไสวด้วยความรู้แจ้ง เมื่อพิจารณาหลักธรรมของศาสนาต่างๆ จะเห็นว่ามีคุณสมบัติคล้ายกันในการปลูกฝังความเป็นคนดี และสามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้

8.1.2 ปัจจัยความสำเร็จของการสื่อสารหลักธรรมของพระวิทยากร

ผลการวิเคราะห์ จากผลการวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จของการสื่อสารหลักธรรมของพระวิทยากร ดังที่ได้กล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงได้สรุปประเด็นคุณค่าของพระวิทยากร ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการสร้างสรรคงานที่เกี่ยวกับพระวิทยากรในบริบทต่างๆ 8 ประการ ดังต่อไปนี้

ก. มีความมั่นใจในตนเอง และมีลีลาแบบฉบับเป็นของตัวเอง

พระวิทยากรต้องมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความกล้า มีความรู้ความสามารถ ต้องมั่นใจในสิ่งที่จะสอน ต้องรู้เรื่องที่จะพูด จะต้องดูคน ดูเวลา มีความมั่นใจ สมองคิด จิตรู้สึก ปากเจรจา ใช้ปัญญาใคร่ครวญ มีประสบการณ์ เล่านิทานประกอบ สรุปให้เขาเข้าใจ

ข. เป็นคนช่างสังเกต

พระวิทยากรต้องสังเกตการเข้ามาของผู้เข้ารับการอบรม ว่ามาเป็นกลุ่ม คณะ บุคคล หญิงหรือชาย เด็กนักเรียนหรือผู้ใหญ่ ชาวไทยหรือชาวต่างชาติ ดูว่าเขามีเวลาพอไหม ต้องสังเกตแม้แต่วิธีการเข้ามานั่ง ว่ามีความสนใจธรรมะมากน้อยแค่ไหน บางคนเข้ามาเหมือนน้ำชาล้นถ้วย ดังนั้น พระวิทยากรจึงต้องใช้วิชาการและวิธีการมาเป็นสื่อ ให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ เข้าใจได้ง่าย ให้ผู้เรียนเกิดการยอมรับ และเกิดความอยากจะเรียนรู้ในสิ่งที่พระวิทยากรกำลัง ถ่ายทอดให้อย่างไม่มีข้อสงสัยใดๆ

ค. เป็นคนรู้จริง มีไหวพริบปฏิภาณ แก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าเก่ง

พระวิทยากรต้องเป็นคนรู้จริง รู้จบ รู้ชัดเจน รู้อย่างลึกซึ้ง รู้ในสิ่งที่ปฏิบัติ รู้ในเรื่องที่จะพูด เข้าใจ ต้องรู้ให้ชัด รู้ให้จริงในสิ่งที่จะสอน รู้จักความเป็นมา จะต้องรู้รายละเอียด ต้องทำ

ให้เขาดู ต้องอยู่ให้เขาเห็น ต้องสงบให้เขาเย็น ต้องเป็นที่ฟังให้เขาได้ สอนให้ผู้เรียนเข้าใจในสิ่งที่สอนอย่างง่ายๆ ไม่ถือตัว สอนให้เขาเห็นคุณค่าในสิ่งที่เขาเป็น ในสิ่งที่เขากำลังเรียนรู้

ง. มีการวางแผนที่ดี

พระวิทยากรต้องศึกษาเรียนรู้ถึงความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่มาอบรม ต้องวางแผนการถ่ายทอดความรู้ให้เป็นไปตามขั้นตอน ต้องวางแผนว่าจะให้ใครพูดเรื่องอะไร ถ้ามีเวลาไม่มากเราจะต้องพูดเรื่องอะไร เพื่อให้เข้าใจถึงหัวใจของพระศาสนาเสียก่อน พระวิทยากรจะต้องเป็นกำลังใจให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติตามได้ บางครั้งก็ต้องดูความพร้อมของตัวเองด้วย เพราะการเตรียมการที่ดีย่อมนำความสำเร็จไปแล้วเกินครึ่ง

จ. มีความคิดสร้างสรรค์

พระวิทยากรต้องทันคนทันต่อเหตุการณ์ข่าวสาร ทันเวลาอยู่เสมอ ต้องมั่นใจในสิ่งที่จะสอน มีการวางแผนงานไว้ล่วงหน้าแนะนำวิธีการปฏิบัติที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนา พยายามสอนในสิ่งที่แปลกใหม่ สอนให้เขาเห็นภาพ สรุบบิดให้เข้าประเด็น และเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในกระบวนการเรียนรู้ ต้องกล้าสอนในวิชาปริญญญาของพระพุทธเจ้า สอนในสิ่งที่เขายังไม่เคยได้เรียนหรือปฏิบัติมาก่อน กล้าพูดกล้าสอนตรงๆ ในสิ่งที่ป็นจริง สอนและฝึกให้เขาตั้งใจเข้ามา คือทำให้เขาดู อยู่ให้เขาเห็น สอนให้เขาเห็นภาพสัจจะธรรมของชีวิต เพื่อจูงใจให้เกิดการเรียนรู้ ให้เกิดการตื่นตัวพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่อยู่เสมอ

ฉ. มีบุคลิกภาพที่ดี และมีมนุษยสัมพันธ์

พระวิทยากรต้องมีความรักความเมตตาแก่ผู้ที่เข้ารับการอบรม ลักษณะท่าทางต้องเป็นมิตร ต้องสื่อให้เขารู้ว่าเรารักเขา ทำให้เขารู้สึกดี รู้สึกอบอุ่น รู้สึกสบายใจ ถ้าเขามีความสุข การเรียนรู้ก็จะง่ายขึ้น พระวิทยากรต้องมีภูมิความรู้ ภูมิฐาน ภูมิธรรม และภูมิปัญญา วางตัวให้นิ่งอย่าทิ้งหลักการ ทำงานให้ปรากฏ อดทนให้ได้ อย่าใช้อารมณ์ วางตัวให้เป็นกลาง สร้างความประทับใจให้เกิดขึ้น ต้องยิ้มแย้มแจ่มใส ตั้งใจสนทนา เจรจาไพเราะ และสงเคราะห์ทุกคน กิริยาท่าทาง สง่างามเรียบร้อย ส่วนบุคลิกภาพภายในนั้นต้องมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความเมตตา

วาจาสุภาสิต สร้างสรรค์ความคิด อุปนิสัยดี มีศีลธรรมจรรยา มีอารมณ์ขัน เพื่อช่วยลดความตึงเครียด ซึ่งจะส่งผลต่อการยอมรับนับถือของผู้เข้ารับการอบรม

ช. เป็นกัลยาณมิตรที่ดี

พระวิทยากรต้องเป็นกัลยาณมิตรที่ดีของผู้เข้ารับการอบรม เป็นเพื่อน ไม่ถือตัว ปฏิบัติตนต่อผู้เข้ารับการอบรมอย่างเสมอภาคทัดเทียมกัน ไม่ใช้กฎเกณฑ์หรือเวลามาบีบบังคับ ต้องมีเมตตา วางตนเหมาะสมกับทุกคน มีการกำหนดแนวเนื้อหา ใช้คำพูด และภาษาที่เหมาะสม เพื่อให้เด็กรู้สึกว่าการปลอดภัยและอบอุ่น อย่านำไปสร้างศัตรูให้เกิดขึ้น สอนให้เข้าใจได้ง่าย คือ ทำให้เขาดู อยู่ให้เขาเห็น คอยช่วยเหลือเขาตลอดเวลา

ซ. มีความจริงใจในการถ่ายทอดความรู้

พระวิทยากรต้องรู้จริง รู้แจ้ง รู้จบ มีความจริงใจในการสอน ใจต้องมาก่อน ต้องไม่หนีปัญหาเมื่อเจออุปสรรค ไม่เรียกร้องความสนใจหรือผลค่าตอบแทน ไม่อวดตัว ไม่ทำตัวโดดเด่น ไม่แสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผย ไม่นินทาผู้เข้ารับการอบรม ไม่วิพากษ์วิจารณ์คนอื่นเพื่อยกตนเองให้ดูดี ต้องเป็นคนที่มีน้ำใจอยู่เสมอ ไม่มีนัยยะแอบแฝงต่อผู้เข้ารับการอบรม เมื่อรู้ผลแล้วต้องนำมาปรับใช้ให้เข้ากับผู้เรียนได้ และจะต้องมีความสามารถในการอบรมถ่ายทอดความรู้ ต้องมีหลักการ มีประสบการณ์ มีวิธีการต่างๆ ในการถ่ายทอดความรู้ โดยสอนให้จำ ทำให้ดู เรียนรู้ในกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เพื่อต่อยอดการเรียนรู้

ในส่วนของการกำหนดแนวเนื้อหาในการทำหน้าที่ของพระวิทยากร ผลการวิจัยพบว่ามีประเด็นในการพิจารณาเพิ่มเติม 4 ประเด็นดังนี้

ก. การจัดการศึกษาเรียนรู้ตามปัญหาที่จุดเริ่มต้นจากผู้เรียน

พระวิทยากรต้องรู้ปัญหาที่ผู้เข้ารับการอบรมกำลังเผชิญอยู่ จะเปิดใจเขาได้อย่างไร ต้องคอยสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้ารับการอบรมตลอดเวลาว่าจะสนใจอย่างไร ให้เขาได้ลด ละ เลิก ในสิ่งนั้น บางครั้งต้องใช้จิตวิทยาบางอย่างเข้าช่วยเป็นหลักในการพัฒนาคือ ให้เริ่มต้น

จากสิ่งที่เขาเมื่ออยู่ ไปหาในสิ่งที่เขายังไม่มี เรียกว่าเป็นกลอุบายในการสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้น ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง เพื่อสู่กระบวนการเรียนรู้ที่ดี

ข. การจัดการศึกษาเรียนรู้ในรูปแบบที่ค้นพบ

พระวิทยากรต้องสอนให้เขาเข้าใจในสังขะธรรมของชีวิต ต้องนำปริญญาของ พระพุทธเจ้ามาสอน คือ วาคกุชโย โทสกุชโย โมหกุชโย อภัย วุจจติ ปริญญา คือ การสิ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ เรียกว่าปริญญา ตราบใดที่ยังไม่เบาบางก็ยังไม่ได้ปริญญาของพระพุทธเจ้า ดังนั้น จะต้องค้นหาคำตอบเพื่อขัดเกลาตัวเอง โดยการสร้างสถานการณ์ หรือเล่าเรื่องราวที่พระวิทยากร ประสบมาโดยตรง เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เผชิญกับปัญหาได้ด้วยตนเอง เป็นการสอนให้จำ เน้นทำให้ดู เรียนรู้ให้มากด้วยการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในสิ่งที่ตั้งใจจะมา เรียนรู้

ค. การจัดการศึกษาเรียนรู้ตามความคาดหวังของผู้เรียน

พระวิทยากรต้องศึกษาหาข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มบุคคล หรือคณะที่จะเข้ามา เรียนรู้ ว่าเขาต้องการศึกษาเรียนรู้เรื่องอะไร เพื่อที่จะได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามความคาดหวัง ของเรียน โดยให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองสนใจ และสามารถนำ ความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ได้จริง เพราะทุกคนมีอุดมคติ มีเป้าหมายในการเรียนรู้ที่ไม่เหมือนกัน แต่ จุดหมายปลายทางเดียวกัน บางครั้งก็จำเป็นต้องอาศัยหลายคนช่วยในการบรรยาย ผู้เรียนเองก็ยัง ถือว่าเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ เป็นการศึกษที่ตรงตามเป้าหมายที่ผู้เรียนได้วางไว้ ดังนั้น ในการ สอนธรรม ถ้าพูดให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่าย การทำหน้าที่บรรยายของพระวิทยากรก็ถือว่าประสบ ผล สำเร็จ ที่เหลือก็อยู่ที่การเรียนรู้ตามความคาดหวังของผู้ต้องการศึกษาเรียนรู้ และลงมือปฏิบัติ ด้วยตนเอง

ง. การจัดการศึกษาเรียนรู้ในรูปแบบธรรมชาติ

พระวิทยากรต้องรู้ด้วยว่าธรรมชาติของคนด้วยว่า มนุษย์เป็นอย่างไร โดยพื้นฐาน แล้วมีความเห็นแก่ตัว มีชีวิตอยู่ด้วยสัญชาตญาณ สอนให้ผู้เข้ารับการอบรมเห็นจริงตามสภาวะ

ของธรรมชาติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงหัวใจของพระศาสนา และได้เห็นถึงความสำคัญของการใช้ชีวิตที่อยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ

ในส่วนขอเทคนิควิธีการสอนในการทำหน้าที่ของพระวิทยากร ผลการวิจัยพบว่ามีประเด็นในการพิจารณาเพิ่มเติม 4 ประเด็นดังนี้

ก. ต้องถ่ายทอดเป็น

พระวิทยากรต้องพูดเป็น สอนเป็น พูดแล้วทำให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายตามที่พูดได้ เลือกใช้ภาษาง่ายๆ ให้ตรงกับเนื้อหา ตรงกับความต้องการของผู้พูดได้ดี ฟังเป็น คือตั้งใจฟัง ฟังให้ตลอด ฟังอย่างมีสติ ที่สำคัญคือต้องสอนวิชาของพระพุทธเจ้า เช่น พระพุทธเจ้าสอนให้เราดับทุกข์ที่ตัวเราเอง ไม่ใช่ให้ผู้อื่นมาดับให้กับเรา เรียนรู้จักทุกข์ เรียนรู้วิธีการอยู่กับทุกข์ และเรียนรู้วิธีการดับทุกข์ให้เป็น สอนในสิ่งที่ผู้สอนรู้จริง สอนให้ต่อยอดองค์ความรู้ได้ สอนให้เข้าใจได้ง่าย เพื่อให้คนเข้าใจถึงหัวใจของพระศาสนา พระวิทยากรจึงต้องเป็นสื่อหลักในการอบรมถ่ายทอดความรู้ มีความสำคัญยิ่งกว่าสื่อหรือเทคโนโลยี

ข. มีเทคนิคต่างๆ ในการอบรม

พระวิทยากรจะต้องรู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักเวลา รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล ต้องมีเทคนิคทั้งวิชาการวิธีการในการอบรม เพื่อเป็นเครื่องจูงใจในการเรียนรู้ เพื่อสร้างความประทับใจให้เกิดขึ้นตั้งแต่ครั้งแรกที่เจอ การเตรียมข้อมูลมาดี มีสื่อใช้ในการอบรม สะสมข้อมูลต่างๆ มาดี มีการวางแผนงานล่วงหน้า จัดกิจกรรมเรียนรู้นอกตำรา ใช้ภาษาหักมุมทางความคิด ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมตั้งใจในการเรียนรู้ แทนการตั้งใจในลีลาท่าทางของพระวิทยากร เพื่อให้เกิดความรู้เข้าใจได้ง่าย เป็นที่ฟังให้เขาได้ คุยให้น้อย เน้นปฏิบัติให้มาก

ค. มุ่งประโยชน์ต่อผู้รับฟังและผู้เข้ารับการอบรมเป็นสำคัญ

พระวิทยากรต้องดูคน ตรงต่อเวลา ใช้ภาษาให้สำนึก ต้องคอยดึงกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการอบรม ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็น เพื่อสร้างเครือข่าย สร้างองค์

ความรู้ให้ผู้เรียนได้ต่อยอดได้ และสื่อ Social Media ที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้ จะต้องระวังเมื่อเข้าสวนโมกข์จะต้องงดใช้ งดถ่าย งดคุยเสียงดัง คุยกันเท่าที่จำเป็น เพราะยิ่งสื่อพัฒนาไปเร็วเท่าไร ปัญหา ก็จะเกิดมากขึ้นตามมาด้วย ไม่จกขวยโอกาสหรือหาผลประโยชน์อื่นใดในการทำหน้าที่เด็ดขาด ต้องมีกิจกรรมที่สอดคล้องกับเนื้อหา เวลาเป็นสิ่งสำคัญ ไม่ควรจะนานจนเกินไป ใช้กิจกรรมมากกว่าการบรรยาย เพราะการพูดมากไปก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร ให้เน้นที่การลงมือปฏิบัติซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้เข้ารับการอบรมอย่างแท้จริง

ง. สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้เพื่อการขัดเกลา

พระวิทยากรต้องดูคน ดูเวลาเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าเป็นผู้ใหญ่ก็จะพูดไปอีกอย่างหนึ่ง พูดแล้วต้องการไม่让他เครียด ให้เขาสนุกสนานไปกับเราด้วย ต้องอย่ามองว่าเขาเพียงแค่ว่าใจ ต้องมองว่าเขาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมใหม่ เพราะเป้าหมายของการเป็นพระวิทยากร หรือของการศึกษาเรียนรู้ เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรม สร้างความสนใจให้กับผู้เข้ารับการอบรม ต้องมีกิจกรรมที่มากกว่าการบรรยาย คุยให้น้อย ปฏิบัติให้มาก คือ ต้องสอนให้จำ ทำให้เขาดู อยู่ให้เขาเห็น สงบให้เขาเย็น เป็นที่พึ่งให้เขาได้ อยู่จริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริง สอนจริง เป็นการสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และลงมือปฏิบัติได้จริง การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาหาความรู้ และการเรียนรู้ที่อยู่กับธรรมชาติ มุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้เพื่อการขัดเกลาทางสังคม

8.2 อภิปรายผลการวิจัย

ในส่วนของการอภิปรายผลการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการอภิปรายตามประเด็นปัญหานำวิจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

8.2.1 การใช้โหวตภาพพจน์ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ในประเด็นการทำตนให้เข้าถึงหัวใจศาสนาของตน การพยายามช่วยกันถอนตัวออกจากอำนาจของวัตถุนิยม และการพยายามทำความเข้าใจระหว่างศาสนา

การใช้โหวตภาพพจน์ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ด้วยการอุปมาสอดคล้องกับแนวคิดภาษาภาพจิตรกรรมที่ ศีรินภา เกษมวัฒนา (2556) กล่าวถึงลักษณะการอุปมาว่า เป็นการอ้างเอามาเปรียบเทียบ คือการเปรียบเทียบกิริยาอาการ ท่าทาง อารมณ์ ที่

เหมือนและคล้ายคลึง กันให้เห็น และนี่ก็ไปถึงสิ่งที่จะนำเสนอ ช่วยให้ความคิดที่ไร้รูปร่างดูเป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ เป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ เช่น อมนุษย์ที่กลืนกินภวจักร หรือสังสารจักรอยู่นั้น อุปมาได้ดังตัววิชาที่ยิ่งใหญ่แล้ว แต่ในส่วนลึกของความโง่ที่มีอยู่นั้น อมนุษย์ตนนี้ยังเก็บซ่อนความมีธาตุรู้ไว้เป็นเครื่องมือแห่งทิพยโสต ไว้ควบคุมมิให้สรรพสิ่งหลุดรอดออกไปจากสังสารจักรนี้ วงล้อแห่งภวจักรนี้เป็นวงกลมใหญ่ที่หมุนเชื่อมโยงไปในอวกาศมิรู้หยุด เป็นกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา หมุนเวียนวนวายไปไม่มีที่สิ้นสุด ดวงตาที่สามกลางหน้าผากอมนุษย์ ได้อุปมาธรรมว่านั่นคือ แสงสว่างแห่งปัญญา หรือแสงสว่างแห่งพุทธะที่มีอยู่ในตัวคน เครื่องประดับเหนือเศียรของอมนุษย์นี้ มีดอกไม้สีน้ำเงิน เกสรสีชมพู พวงแหลมออกมา ท่านอุปมาธรรมว่านั่นคือ เขี้ยวล่อคล้ายนอสัตว์กัดหูทั้งสองข้าง และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ ชาตบุษย์ นฤตม (2550) ที่ว่าการอุปมาเป็นการเปรียบเทียบอะไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของรวมถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ โดยการเปรียบเทียบนี้จะต้องเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่ต่างจำพวกกัน และมีค่าเชื่อม หรือค่ากิริยาบงบอกให้เห็นการเปรียบเทียบนั้น โดยมีการสื่อสารในระบบสัญลักษณ์ผ่านภาษาภาพจิตรกรรม เช่นความคิดที่เป็นนามธรรมมีกิริยาอาการเยี่ยงมนุษย์ ดังนี้ 1) รูปคนตาบอด ถือไม้เท้าคลำทางไปข้างหน้าไม่ได้ ต้องมีเด็กจับไม้เท้าช่วยจูงเหมือนคนชราตาบอด อุปมาเป็นวิชา 2) รูปคนปั้นดินเผาทำหน้าก้มตาปั้นแต่งหม่อมมีรั้วจักหยุด อุปมาเป็นสังขาร 3) รูปลิงถือลูกแก้วลับๆ ล่อๆ อยู่หน้าประตูห้อง หมายถึง จิตหรือวิญญาณนี้กลิ้งลอกไปมาเหมือนกับลิงที่ไม่หยุดนิ่ง แกว่งไปแกว่งมาอยู่ตลอดเวลา ยากที่จับมาฝึกให้หยุดนิ่งได้ อุปมาเป็นวิญญาณ 4) รูปคนสองคนนั่งในเรือ คนหนึ่งคือนาย คนพายเป็นบ่าว หมายถึง ใจเปรียบ เสมือนนาย กายเปรียบเสมือนบ่าว ท่องไปในสังสารวัฏฏ์ อุปมาเป็นนามรูป 5) รูปผู้หญิง-ผู้ชายกอดรัดสัมผัสซึ่งกันและกัน หมายถึง ตากระทบรูป เกิดจักขุวิญญาณ เรียกว่าผัสสะ อุปมาเป็นผัสสะ 6) รูปคนนั่งดื่มเหล้าจากภาชนะที่ถือ สุรา หมายถึง ตัณหา คือความมีเมาม งมโง่หลับหูหลับตา อยากได้อยากเสพอยู่รำไป อุปมาเป็นตัณหา 7) รูปคนที่ตั้งท้องแก่ใกล้คลอด หมายถึง การจุติของภพ อุปมาเป็นภพ 8) รูปลิงถือลูกท้อกำแน่นไว้ในมือทั้งสอง มีจิตที่ยึดติดกุมเอาไว้ อุปมาเป็นอุปาทาน 9) รูปผู้หญิงนอนคว่ำในท่าที่คลอเคลียออกมาเห็นรูปทารกอยู่ที่ระหว่างขา หมายถึง เมื่อมีภพก็ต้องมีชาติตามมา นั่นคือการเกิด อุปมาเป็นชาติ 10) ภาพคนแก่เดินถือไม้เท้าหลังค่อมทุลักทุเล หมายถึง ความชรา หรือความเสื่อมแห่งสังขาร อุปมาเป็นชราภรรณะ

การใช้โวหารภาพพจน์ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ด้วยการอุปลักษณะ ที่สอดคล้องกับแนวคิด ศุภรางค์ อินทรารุณ (2545) ที่ว่า อุปลักษณะ คือการนำเอาสิ่งของที่ต่างกัน

สองสิ่งหรือมากกว่า แต่มีคุณสมบัติบางประการมาเปรียบเทียบ โดยเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรง นำเอาสิ่งของที่ต่างกันสองสิ่ง แต่มีคุณสมบัติบางประการมาเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรง เช่น “เห็นนาคีเป็นมัจฉาก็เอามากอดรัดไว้” ดังในภาพเป็นภาพงูใหญ่ ท่อนบนเป็นรูปหญิงเปลือยครึ่งตัว มีท่าที่เชื้อเชิญชายเปลือยกำลังก้าวไปหา ตามอำนาจระคะ จนเกิดความกำหนัดความยินดีในกาม และความใคร่ที่เกิดขึ้นเพราะความอยากในเหยื่อ จัดเป็น กามระคะ คือ ความติดแน่นด้วยอารมณ์กามอันน่าพึงพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย

นางเบ็ด เป็นการใช้คำที่ต้องการเปรียบเทียบและคำที่เป็นภาษาภาพพจน์ เปรียบเทียบอย่างตรงไปตรงมา คือ สตรีที่แต่งกายเพื่อยั่วยวนบุรุษเพศนี้เรียกได้ว่าเป็นนางเบ็ดที่พยายามตกเบ็ดผู้ชายให้มาติดเบ็ดตน พยายามดึงดูดความสนใจของฝ่ายชายด้วยการใช้เรือนร่างมายั่วยวนหรือตกเบ็ดฝ่ายชายให้มาสนใจด้วยการแต่งกายยั่วยวน เช่น นุ่งสั้นเพื่อโชว์ขาอ่อน หรือใส่เสื้อรัดรูปเพื่อโชว์สัดส่วน หรือเสื้อคอเว้าลึกเพื่อโชว์อก หรือเสื้อเอวสั้นโชว์สะดือ เพื่อสนองความสุขของตนเอง ซึ่งก็อาจจะได้ความสุขสบาย แต่ไม่ช้าความทุกข์ความเดือดร้อนก็จะตามมาทั้งแก่ตนเองและสังคม

การใช้โวหารภาพพจน์ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม โดยการใช้สัมพจนามัยที่สอดคล้องแนวคิดของ ยุวพาร์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2544) และ ศุภรางค์ อินทวารุณ (2545) ที่กล่าวว่า สัมพจนามัย คือการใช้ส่วนเติมมากล่าวถึงส่วนย่อยทั้งหมด เช่น มั่นสมองในทางพระพุทธศาสนา ใช้แทนคำว่า มีปัญญา มีเหตุผล มีสติที่คิดในทางสร้างสรรค์ เป็นความฉลาดทางอารมณ์ และปัญญา

ดวงตาเห็นธรรม ใช้เรียกแทนคำว่า การบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์บุคคล ไม่เพียงระดับโสดาบันเท่านั้น มีขอบเขตครอบคลุมถึง 4 ระดับ เป็นการบรรลุนิพพานเป็นลำดับขั้น คือการบรรลุ “มรรค 4” ได้แก่ โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตมรรค และ ผล 4 ได้แก่ โสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล และอรหัตผล

การใช้โวหารภาพพจน์ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ด้วยอติพจน์ หรือการใช้คำ พูดเกินจริง สอดคล้องกับแนวคิดของ ยุวพาร์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2544) ที่ว่า การ

ใช้คำพูดที่เกินเลยความเป็นจริง เพื่อเน้นความสำคัญ หรือเพิ่มน้ำหนักกับสิ่งที่เขียน แสดงให้เห็นถึงความจริงจังในสิ่งที่กล่าวในงานภาพจิตรกรรม และสอดคล้องกับแนวคิดของ ภาควงุมิ วรรณภา (2549) ที่ว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังจะมีสารทางภาษาปรากฏอยู่ในภาพเสมอ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของชื่อภาพ คำบรรยายภาพ เพราะภาพและข้อความต่างๆ ช่วยทำให้เรื่องราวที่น่าเสนอมีความชัดเจนมากขึ้น ภาพช่วยอธิบายความหมายของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้เห็นเป็นรูปธรรม คนที่ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ก็ยังสามารถเข้าใจได้ ส่วนข้อความก็ช่วยอธิบายรายละเอียดที่ภาพไม่สามารถสื่อความหมายได้ เช่น “เพื่อเช่นฆ่า สิ่งเหล่านี้ไม่ให้เหลือ” หมายถึง สิ่งดังกล่าวมีขึ้น มาในโลก ก็เพราะอำนาจความเห็นแก่ตัวที่อยู่ในจิตใจของแต่ละคน คือ เมาดำรา เมดาจารย์ เมดาศาสนา เมดาพิธีรีตอง เมดาสวรรค์ เมดาโชคชะตาวิชาสี เมดาความหลอกลวง เมดาการเบียดเบียน เมดาชั้นวรรณะ เมดาอิตตาตัวตน

“เริ่มกลิ่นพุทธ เลื่อนหาย ไปด้วยกัน” เป็นการใช้โวหารภาพพจน์ที่ใช้คำพูดเกินจริง เพื่อเน้นความสำคัญให้เกิดความรู้สึก เช่น งานภาพจิตรกรรม ได้สื่อให้เห็นภัยของพระภิกษุในพุทธศาสนาที่กำลังถูกพราหมณ์กลืนกิน แสดงถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่เข้ามามีบทบาท และเข้ามาครอบงำพุทธศาสนา ในเรื่องความเชื่อ และพิธีกรรมต่างๆ เช่น การทำนํ้ามนต์แบบดั้งเดิมนั้น เป็นพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ พระพุทธศาสนารับเอาแนวคิดเรื่องพระปริตรจากศาสนาพราหมณ์ ซึ่งกล่าวไว้ในคัมภีร์อถรรพเวท ตอนว่าด้วยรักษามนตร์ โดยนำมาดัดแปลงแก้ไขให้เข้ากับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาตามประเพณีโบราณดั้งเดิม ถ้าพระสงฆ์สวดพระปริตรที่ไหนก็ต้องตั้งบาตรหรือหม้อใส่นํ้ามีเทียนจุดติดตั้งไว้ในที่นั้น การทำนํ้ามนต์แต่ละครั้งจะเชิญเทวดามาเป็นสักขีพยาน นํ้ามนต์จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์และเทวดาช่วยกันสร้างด้วยพลังอำนาจขึ้นมา

“เมื่อใดองค์การทางศาสนา ทำหน้าที่ขายบัตรเบิกทางไปสวรรค์ เมื่อนั้นการวิดิโถบนหลัง ทายกทายิกา จักมีแน่นอน” เป็นการใช้โวหารภาพพจน์ที่ใช้คำพูดที่เกินจริง เพื่อเน้นความ สำคัญให้เกิดความรู้สึก เช่น การที่นักบวชของแต่ละศาสนาใช้เครื่องแบบของนักบวช เป็นเครื่องมือในการทำมาหากิน แสวงหาหาผลประโยชน์เพื่อตนเอง โดยอาศัยการทำบุญ การให้ทาน การบริจาค เพื่อได้ไปสวรรค์ เป็นการยุให้ชาวบ้านได้ทำบุญมากขึ้น โดยผ่านพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ สร้างกิจกรรม ความเชื่อ และความศรัทธาในศาสนาของตน เรียกว่าเป็นการหลอกลวงชาวบ้าน จนเป็นเหตุให้เกิดการเบียดเบียนกันไม่สิ้นสุด จึงเป็นหน้าที่ที่นักบวชของแต่ละศาสนา จะต้องสอนให้ชาวบ้าน เข้าใจในหลักคำสอนศาสนาของตนที่ถูกต้อง ความเชื่อที่มงายจะลดลงไปเอง เหมือนคนที่ตกอยู่

ในความมืด คือ อวิชชา เมื่อแสงสว่างเริ่มส่องเข้าไปความมืดก็จะจางหายไปเอง เมื่อชาวบ้านรู้ธรรมะ เริ่มรู้ความจริงมีปัญญาขึ้นมา ก็จะทำลายความมืดคืออวิชชาไปได้

การใช้โหราภาพพจน์ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ด้วยบุคลาธิษฐาน มีความสอดคล้องกับทัศนะของ ยูวพาร์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2544) ที่กล่าวว่า เป็นการใช้ภาษาภาพพจน์ที่ใช้พรรณนา หรือกล่าวถึงอะไรก็ตามที่ไม่ใช่มนุษย์ แต่มีอากัปภิกิริยาและพฤติกรรมเยี่ยงมนุษย์ ช่วยให้สารที่ต้องการสื่อความหมายทางอารมณ์ ง่ายต่อความเข้าใจ เช่น งานจิตรกรรมภาพรอยไม้เดือนที่มีอากัปภิกิริยาและการกระทำอย่างคน ด้วยการเขียนจดหมายถึงคนมากมายบนผืนดิน เป็นลวดลายต่างๆ กัน แล้วแต่ว่าใครจะมองให้เป็นอะไร ส่วน “ผี” หรือวิญญาณของมนุษย์ผู้ที่ตายหรือล่วงลับไปแล้ว สิ่งที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับมองไม่เห็นตัว อาจปรากฏเหมือนมีตัวตนได้ อาจให้คุณหรือโทษได้ มีทั้งดีและร้าย เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเหนือธรรมชาติที่อยู่เหนืออำนาจการควบคุมของมนุษย์

การใช้โหราภาพพจน์ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ด้วยสัญลักษณ์สอดคล้องกับแนวคิดของ ชาตบุษย์ นฤดม (2550) ที่ว่าสัญลักษณ์แบบคตินิยมเป็นที่รู้จักกันดีทั่วไปในหมู่คน ที่มีภาษา วัฒนธรรมประเพณีเดียวกัน เกี่ยวกับความเชื่อความเข้าใจ ประเพณี และการยอมรับของคนส่วนใหญ่ เช่นภาพนั่งสมาธิ ถือว่า เป็นอุบายให้ใช้สติ ควบคุมจิตให้สงบ เป็นกุญแจสำคัญในการเปิดแสงสว่างให้แก่โลก เป็นหนทางในการเข้าสู่ภาวะสูงสุดเรียกว่า “วิมุตติ” คือความหลุดพ้นแห่งจิต

สัญลักษณ์ของทุกศาสนาจะเป็นแบบคตินิยม ที่รู้จักกันดีทั่วไป เช่น พุทธศาสนา มีธรรมจักรเป็นสัญลักษณ์ หมายถึง วงล้อแห่งพระธรรมจักรใช้แทนหลักธรรม คือ มรรค 8 และ อริยสัจ 4 ซึ่งเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ และต้นพระศรีมหาโพธิ์ หมายถึง ต้นไม้คู่พระบารมีที่ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นสถานที่กำจัดอาสวกิเลสแห่งเดียวของพระพุทธเจ้า ได้ประกาศศักราชอันสูงสุดของความเป็นมนุษย์ว่าสามารถก้าวข้ามพ้นสังสารวัฏได้ ส่วนคริสต์ศาสนาทุกนิกายใช้เครื่อง หมายถึงเหมือนกันคือไม้กางเขน เดิมไม้กางเขนเป็นเครื่องมือสำหรับประหารชีวิตนักโทษในปาเลสไตน์ สมัยโบราณนักโทษที่ถูกตัดสินประหารชีวิตแล้วจะถูกตรึงเข้ากับไม้กางเขน ยกขึ้นตั้งให้ตากแดดไว้จนกว่าจะตายด้วยความร้อน ความหิวกระหาย พระเยซูสิ้นพระชนม์บนไม้กางเขน คริสต์ศาสนาจึงถือว่าไม้กางเขนเป็นสัญลักษณ์แห่งการเสียสละอัน

ยิ่งใหญ่ในรัตนตรัยของพระเจ้า ส่วนศาสนาอิสลาม เคารพบูชาเฉพาะพระอัลเลาะห์องค์เดียวเท่านั้น ไม่นิยมการบูชารูปเคารพอื่น ศาสนาอิสลามจึงไม่มีสัญลักษณ์ใดๆ ให้ศาสนิกเคารพบูชา สำหรับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ใช้เครื่องหมายอักษรเทวนาครี เขียนว่า "โอม" เป็นสัญลักษณ์ หมายถึงเทพเจ้าทั้ง 3 คือ อักษร อู หมายถึง พระวิษณุ หรือ พระนารายณ์ อะ หมายถึง พระศิวะ หรือพระอิศวร มะ หมายถึง พระพรหม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตริมูรติ เนื่องจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นศาสนาประเภทเทวนิยม สัญลักษณ์ในศาสนาจึงเป็นการสื่อถึงเทพต่างๆ และยังมีนิมิตสร้างสัญลักษณ์ และเครื่องหมายไว้บนหน้าผาก หรือส่วนอื่นๆ ของร่างกาย

การใช้โหราภาพพจน์ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ด้วยปฏิทรรศน์ มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ ยูวพาร์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2544) และ ศุภรางค์ อินทรารุณ (2545) ที่กล่าวไว้ว่า เป็นการใช้ภาษาภาพพจน์ที่มองอย่างผิวเผินแล้วจะขัดแย้งกันเอง และด้วยความตรงกันข้าม อาจจะทำให้ดูเหมือนว่าไม่น่าจะเป็นไปได้แต่ก็เป็นไปแล้ว เช่น ในภาพมีมือสองข้าง มือข้างหนึ่งแบเตรียมที่จะตบกับอีกข้างหนึ่ง ส่วนอีกข้างหนึ่งกำวัตถุสิ่งหนึ่งค้างอยู่ จึงไม่สามารถตบกับมืออีกข้างหนึ่งได้ จึงกลายเป็นภาพตบมือข้างเดียว คือ เมื่อจิตรับอารมณ์ภายนอกแล้วไม่ยึดถือปรุงแต่งเป็นเรา เป็นของเรามีแต่สติปัญญาที่จะจัดการกับอารมณ์นั้นๆ อย่างถูกต้อง จิตก็สังัดจากอารมณ์ทั้งปวง เสมือนเสียงแห่งความเจ็บของมือที่ตบข้างเดียว ที่ปราศจากมืออื่นมาตบด้วย ความเจ็บปวดชนิดนี้จึงดังก้องอยู่ในใจ กลบเสียงของโลกแห่งการตบมือสองข้างเสียสิ้น

การใช้โหราภาพพจน์ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ด้วยคำถามชวนคิด หรือ ปฏิปจฉา มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ ศุภรางค์ อินทรารุณ (2545) ที่ได้กล่าวว่า เป็นการใช้ภาษาโหราภาพพจน์พรรณนาถึงคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ เพราะรู้คำตอบชัดเจนอยู่แล้ว เป็นการเน้นให้ข้อความมีน้ำหนักดึงดูดความสนใจ หรือให้ข้อคิด เช่น “หาดอกบัวทำไมให้ป่วยการดอกบัวบานอยู่ในเราอย่าเขลาไป” เป็นการทำให้เข้าใจถึงสิ่งที่มีคุณค่าที่อยู่ในตัวของเราเอง เปรียบได้กับดอกบัวที่บานอยู่ในใจ ไม่จำเป็นต้องไปค้นหาที่อื่นให้เสียเวลา แต่เราจะค้นพบหรือไม่ นั่นก็ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติและการรู้จักคุณค่าในสิ่งที่มีอยู่ในตัวของเราเองด้วย อย่าปล่อยให้ความเขลาอันเปรียบด้วยกิเลสหรืออวิชชาที่เข้ามาครอบงำจนทำให้หลงไปหาค้นคว้าสิ่งที่อยู่ไกลตัวเรา

การใช้โหราภาพพจน์ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ด้วยการอ้างถึง ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ ยูวพาร์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2544) ที่ว่าเป็นการใช้

ภาษาภาพ พจน์ เพื่อการอ้างถึง คือ การกล่าวพาดพิง อ้างถึงบุคคล เหตุการณ์ สถานที่และข้อความ ที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์หรือหลักคำสอนของศาสนา เป็นที่รู้จักกันทั่วไป เช่น “มีพุทธศาสนา” คือ พุทธศาสนาอุบัติขึ้นในท่ามกลางอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ในประเทศอินเดีย สมัยนั้นอินเดียเป็นแหล่งกำเนิดของนักคิดทางลัทธิศาสนาต่างๆ พระพุทธเจ้าทรงประกาศคำสอนท่ามกลางลัทธิศาสนามากมาย การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นการประกาศอิสรภาพของมนุษย์จากอำนาจบงการและการชักใยกุมชะตาของเทพเจ้าเบื้องบน

“พระยี่ซัส สอนลัทธิ อหิงสา เสด็จมา ดูผลได้ ก็ใจหาย” เป็นการใช้ภาษาภาพพจน์ เพื่อการอ้างถึงพระเยซูคริสต์ ทรงทอดพระเนตรผลของสงคราม ซึ่งชาวโลกกำลังเข่นฆ่ากันตายอย่างพินาศ ระเนระนาดเคลื่อนไป เหตุเพราะไม่มีใครฟังศาสดาของตน พระศาสดาของทุกศาสนาสอนเรื่องไม่ให้เบียดเบียนกัน ทุกศาสนาล้วนแต่มุ่งหมายจะทำลายความเห็นแก่ตัว ความมัวเมา ความหลงใหล การแสวงหาทรัพย์สะสมวัตถุกันอย่างไม่รู้ลึกลึ้ม ไม่รู้ลึกลุพอ และความรู้ลึกลึว่า “ตัวกู” ว่า “ของกู” ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า “ศาสนาทั้งหมดมีเพียงศาสนาเดียว” นั้นหมายความว่า ทุกศาสนาล้วนแต่มุ่งหมายจะทำลายความรู้ลึกลึว่า “ตัวกู” ว่า “ของกู” ด้วยกันทั้งนั้น

การใช้โวหารภาพพจน์ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ด้วยการอุปมาอุปไมยที่ศรัณมี มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ ชาตบุษย์ นฤดม (2550) ที่กล่าวว่า เป็นการใช้โวหารภาพพจน์เพื่อสื่อถึงเรื่องที่เล่าหรือพรรณานั้นมีความหมายที่สองแฝงไว้ในเรื่อง โดยที่ผู้อ่านต้องตีความหมายลงไปจากเรื่องที่เล่าอีกชั้นหนึ่ง เช่น วงล้อ คือสัญลักษณ์แทนวัฏจักรเวียนว่ายตายเกิด หรือวงเวียนแห่งการ ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ของพระพุทธองค์ เป็นเส้นโคจรที่ไม่จบสิ้น

ผีสุรา คือ สัญลักษณ์ใช้เรียกแทน คนที่ชอบดื่มสุรา เบียร์ ไวน์ และเสพสิ่งเสพติดอื่นๆ ที่มีผลร้ายต่อร่างกาย เช่น บุหรี่ ฝิ่น กัญชา ยาบ้า ยาอี และสารระเหยต่างๆ เรียกว่า นักเลงสุรา สิ่งเหล่านี้เมื่อติดแล้วก็ยากที่จะเลิกได้ จนทำให้เสียทรัพย์ เป็นต้นเหตุแห่งการทะเลาะวิวาท

เบ็ด คือ สัญลักษณ์แทน กิเลสในใจตนเอง หากเมื่อผลออกไปไม่รู้เท่าทันต่อเครื่องกระทบทั้งปวงในโลก ไม่ว่าจะร้ายหรือดีงาม จิตของผู้นั้นก็ย่อมพลั้งพลาดและตกอยู่ภายใต้อำนาจของสิ่งทั้งปวงเหล่านั้นได้พอกัน ไม่จำเป็นว่าจะมีแต่เพียงเพศสตรีที่สามารถดึงดูดบุคคลให้หลงพอใจ หรือ

หลงติดอยู่ในกับดัก คือกิเลสที่มาล่อหลอกให้หลงไหลพอใจในรสอร่อย ทุกสิ่งคือเชื้อแห่งวัตถุนิยม ที่มีอยู่แล้วในใจของเราเอง ซึ่งมีอยู่ตามสัญชาตญาณ ก็คือกิเลสในใจเราเอง

การใช้โวหารภาพพจน์ในการสื่อสารธรรมของสวนโมกขพลาราม ด้วยการแฝงนัย สอดคล้องกับแนวคิดของ ยุวพาทย์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา (2544) ที่กล่าวว่า การแฝงนัย เป็นการพูดหรือแสดงความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ปรากฏกับสิ่งที่จริง เช่น ทำวสัฏกะเทวราช จำแลงเพศเป็นพราหมณ์ ในเมื่อถือหม้อน้ำที่มีชนิดเดียวกับที่พระเจ้าธรรมิกราชาธรรมมิตต์ ยืน ตะโกนโฆษณาสรรพคุณของน้ำในหม้อทองคำนั้นว่า น้ำชนิดนี้วิเศษจริงเว้ย บุรุษใดดื่มน้ำวิเศษนี้ แล้ว ตกหลุมส้วมแล้วกินอุจจาระได้ ลงคลานสี่เท้าแย่งอาหารกับสุนัขได้ เห็นเรื่องตึรันพันแทงกัน เป็นเรื่องสนุกสนาน สามารถแม้เปลือยกายเข้านั่งในสภา ฟ้อนรำขับเพลงไปตามตรอกตามถนนได้ ไม่มีความละอาย นอนจมกองอาเจียน แม้ไฟไหม้บ้านกินอนิยมเฉยอยู่ แม้กับบ่าวไพร่ ก็หยอกเอินกันได้ เมื่อจิตกำหนด แปรปรวน ยกคิ้วหลิวตา จับต้องของสงวนแห่งสะกัฏกัฏยังได้ และแม้กับ พระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงศีล ก็สามารถร่ายรำอาวูฐเข้าประหารได้ พระองค์จะเข้าอยู่ใย จงรีบดื่มเถิด

“อนิจจา แจกลูกตาเขาไม่รับ แล้ววิ่งกลับไปหัวขาดอนาถหนา ที่ยอมรับไม่ก็ตนคนได้ตานิกระอาจะใคร่เลิกเบิกตาคน” เป็นการพูดหรือแสดงความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ปรากฏกับสิ่งที่จริง ทำให้เข้าใจได้ว่ามีชนอีก 2 กลุ่มที่วิ่งหนีไม่ยอมรับดวงตา ถ้าพิจารณาจากพระพุทธพจน์ที่พุทธเจ้าได้แสดงไว้ นั้น มีประเด็นและนัยที่สำคัญ คือที่สุด 2 อย่างนี้บรรพชิตไม่ควรเสพ คือกลุ่มที่ยังมีการพัวพันตนให้หมกมุ่นในกาม เรียกว่า กามสุขัลลิกานุโยค เป็นธรรมของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยเจ้า และกลุ่มที่ยังทรมาณตนให้ลำบากอยู่เพื่อหวังการบรรลุธรรม เรียกว่า อตตกิลมถานุโยค การจะพ้นทุกข์ได้นั้นจะต้องยึดหลักทางสายกลาง เป็นมัชฌิมาปฏิปทา หรือเป็นหนทาง (มรรค) คือไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุด 2 อย่าง ข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลางไม่ตั้งไม่หย่อนจนเกินไป อันประกอบด้วย อริยมรรคมีองค์ 8 อันเป็นปฏิปทาก่อให้เกิดจักขุเป็นพระอริยบุคคล และที่สุดเพื่อพระนิพพาน

8.2.2 ปัจจัยความสำเร็จข้อค้นพบของพระวิทยากร

ปัจจัยความสำเร็จข้อค้นพบของพระวิทยากร ในฐานะทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร(Source) เพราะพระวิทยากร คือ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นตัวละครสำคัญ เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา ให้ผู้ที่เข้ามาทัศนธรรมหรือรับการอบรม เกิดความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะ เกิด

ทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับเรื่องที่จะอบรม ผ่านภาพจิตรกรรม เป็นการสอนให้เกิดความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ผ่านการแสดงออกทางอารมณ์ กิริยา ท่าทาง จนกระทั่งผู้เข้ารับการอบรมเกิดการเรียนรู้และสามารถจุดประกายความคิด เพื่อจะได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือพฤติกรรมได้ เนื่องจากผู้รับสารเป็นบุคคลที่สำคัญในการสื่อสาร ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีของเบอร์โล ที่ว่าการสื่อสารจะสำเร็จได้ ผู้ส่งสารจำเป็น ต้องมีคุณลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อความสำเร็จ ผู้ส่งสารเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในสังคม มีกรอบ กฎ ระเบียบ ตลอดจนวิถีชีวิต ความเชื่อ และค่านิยมศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ ความรู้ ประสบการณ์ ความเชื่อ และค่านิยม รวมทั้งพฤติกรรมของผู้ส่งสารด้วย สิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวหล่อหลอมถึงบุคลิกลักษณะของพฤติกรรมบุคคล ในการแสดงออกต่อบุคคลอื่น

ปัจจัยความสำเร็จข้อค้นพบของพระวิทยากร ในฐานะที่ทำหน้าที่เป็นสาร (Message) พระวิทยากร ต้องเป็นสื่อหลักในการอบรมถ่ายทอดความรู้ มีความสำคัญยิ่งกว่าสื่อหรือเทคโนโลยี ท่านพุทธทาสไม่ได้ปฏิเสธสื่อ แต่ได้ปรับสื่อมาใช้ให้เกิดความเหมาะสมในการถ่ายทอดความรู้ พระวิทยากรต้องเป็นคนที่ไม่ติดข้อมูลปัจจุบัน ต้องมั่นใจในสิ่งที่จะสอน ต้องมีการวางแผนงานไว้ล่วงหน้า เตรียมค้นคว้าศึกษาข้อมูลมาเป็นอย่างดี แนะนำวิธีการปฏิบัติที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนา เป็นคนรอบรู้ คือ รู้จัก รู้จำ รู้แจ้ง รู้จริงในเนื้อหา รู้วิชาการ ถ่ายทอด รู้ต่อยอดความแปลกใหม่ กิริยาท่าทาง สง่างามเรียบร้อย สอนบุคลิกภาพภายในนั้น มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีเมตตา วาจาสุภาสิต สร้างสรรค์ความคิด อุปนิสัยดี มีศีลธรรมจรรยา ที่ส่งผลต่อการยอมรับนับถือของผู้ที่เข้ารับการอบรม ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีของเบอร์โล ที่ว่าผลผลิตของความรู้ สึกนึกคิด ความต้องการอารมณ์ ความรู้สึกต่างๆ หรือเนื้อหาสาระที่ผู้ส่งต้องการจะสื่อออกมา อาจปรากฏออกมาในรูปของสารแบบวจนภาษา คือสารที่ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร สื่อสารความหมายกันโดยใช้ภาษาพูดหรือภาษาเขียนในการสื่อความหมาย และ สารแบบอวจนภาษา คือ สารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสาร ทำการสื่อสารกันโดยไม่ได้ใช้ภาษาพูดหรือภาษาเขียนในการสื่อความหมาย

ปัจจัยความสำเร็จข้อค้นพบของพระวิทยากร ในฐานะทำหน้าที่เป็นช่องทางการสื่อสาร (Channel) พระวิทยากรจะต้องแนะนำวิธีการปฏิบัติที่หลากหลาย ให้ผู้เรียนได้เข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนา พยายามสอนในสิ่งที่แปลกใหม่ สอนให้เขาเห็นภาพ สรุปปิดให้เข้าประเด็น และเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในกระบวนการเรียนรู้ กล่าวสอนในวิชาปริญาของพระพุทธเจ้า สอนในสิ่งที่

เขายังไม่เคยได้เรียนหรือปฏิบัติมาก่อน กล้าพูดกล้าสอนตรงๆในสิ่งที่ป็นจริง พระวิทยากรจะต้องสอนและฝึกให้เขาดิ่งจิตเข้ามา ต้องทำให้เขาดู ต้องอยู่ให้เขาเห็นภาพสัจจะธรรมของชีวิต เพื่อจูงใจให้เกิดการเรียนรู้ ให้เกิดการตื่นตัวพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่อยู่เสมอ ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีของเบอร์ด ที่ว่าช่องทางหรือตัวกลางที่ใช้ในการส่งหรือถ่ายทอดเนื้อหาสาระ ช่องทางการสื่อสารเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการสื่อสาร เพราะส่งผลให้ข่าวสารที่ต้องการส่งไปนั้นไปถึงยังผู้รับสารได้

ปัจจัยความสำเร็จข้อค้นพบของพระวิทยากร ในฐานะทำหน้าที่เป็นผู้รับสาร (Receiver) พระวิทยากร ต้องรับรู้ปัญหาที่ผู้เข้ารับการอบรมกำลังเผชิญอยู่ และจะจูงใจอย่างไร จะต้องใช้จิตวิทยาบางอย่างเข้าช่วยเพื่อจูงใจให้เด็กคิดตาม บางทีเราก็ต้องดูหน้าตาาก่อนว่าเด็กต้องการรู้อะไร เขาเข้าใจในคำพูดที่เราพูดออกไปมากน้อยแค่ไหน บางทีก็ต้องใช้วิธีการหรือเทคนิคอื่นๆ พระวิทยากรจะต้องศึกษาหาข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มบุคคล หรือคณะที่จะเข้ามาเรียนรู้ ว่าเขาต้องการศึกษาเรียนรู้เรื่องอะไร บางครั้งเราต้องขอบคุณเด็กๆ เพราะเราก็ได้เรียนรู้จากเด็ก เด็กเขาสอนอะไรเราบางอย่าง ทำไมเด็กถึงไม่มีแสดงอาการหงุดหงิด โมโห เราจึงได้ข้อคิดในการพัฒนายิ่งเราเป็นพระวิทยากร ก็ต้องทำอะไรให้ดี จิตใจดี อารมณ์ต้องให้เป็นปกติอย่าให้มีจิตมันขุ่นมัว อย่าให้อะไรมันเข้ามาทำลายความตั้งใจในการถ่ายทอดความรู้ของเราได้ เพื่อที่พระวิทยากรจะได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามความคาดหวังของเรียน ซึ่งมีความสอดคล้องกับทฤษฎีของเบอร์ด ที่ว่าบุคคลที่เป็นผู้รับข้อมูลข่าวสารจากผู้ส่งสาร และในการสื่อสารจะสำเร็จได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับผู้รับสารจะต้องมีคุณลักษณะ ดังนี้ ระบบสังคมและวัฒนธรรมของผู้รับสาร เนื่องจากผู้รับสารเป็นบุคคลเช่นเดียวกันกับผู้ส่งสาร และอาศัยอยู่ในสังคมที่มีระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม ความเชื่อ สิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อความรู้ ประสบการณ์ ความเข้าใจ ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะคิด และพฤติกรรมของบุคคล รวมทั้งอิทธิพลของความเป็นกลุ่มก็จะมีผลต่อสิ่งเหล่านี้ของบุคคลด้วยเช่นเดียวกัน บุคคลที่อยู่ในระบบสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ย่อมมีความชื่นชอบ มีการคัดเลือกข้อมูลข่าวสารหรือมีการรับรู้ข่าวสารที่แตกต่างกันไป

8.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

8.3.1 งานการสื่อสารที่ใช้สัญลักษณ์เชิงทางศาสนาที่มีแนวคิดลึกซึ้ง มักมีการเชื่อมโยงการประกอบการสร้างความหมายผ่านมายาคติของสังคม ดังนั้นประเด็นการวิจัยเกี่ยวกับไวยา

ภาพ พจน์ในการสื่อสารธรรม ควรตั้งคำถามต่อเรื่องเล่าที่เป็นมายาคติทางศาสนา เพื่อนำมาสู่องค์ความรู้เกี่ยวกับการสร้างและการตีความหมายในงานภาพจิตรกรรมฝาผนัง

8.3.2 งานจิตรกรรมทางการสื่อสารที่อิงกับตำนานความเชื่อทางพระพุทธศาสนา มักได้รับการผลิตซ้ำในรูปแบบต่างๆ เช่น งานประติมากรรม จิตรกรรม โดยที่งานยังคงไว้ซึ่งกลิ่นอายของคุณค่าทางความเชื่อ และสัญลักษณ์ต่างๆ ในพุทธศาสนา ดังนั้นผู้ที่สนใจศึกษางานดังกล่าว อาจพิจารณาประเด็นเกี่ยวกับหน้าที่ทางการสื่อสารของงานสร้างสรรค์ในฐานะที่เป็นหลักธรรมทางศาสนา ซึ่งจะมีประโยชน์ต่อการประยุกต์สู่การสืบทอดคำสอนของพระพุทธเจ้าต่อไป

8.3.3 ประเด็นโวหารภาพพจน์และภาษาภาพจิตรกรรมในการสื่อสารธรรมที่ปรากฏอยู่ในภาพความหมายแฝงที่ซ่อนอยู่ใต้องค์ประกอบของภาพและลายลักษณ์อักษร ล้วนเป็นสิ่งที่สะท้อนผ่านมุมมองทั้งของผู้สร้างสรรค์ ผู้รับสาร ภาพจิตรกรรมฝาผนังจะมีสารทางภาษาปรากฏอยู่ในภาพเสมอ การเขียนภาษาภาพจิตรกรรมเป็นการสร้างภาพที่เกิดจากจินตนาการผสมผสานกับภาพเหมือนจริง (Realistic) ที่มีเนื้อหาเกี่ยวเนื่องกับคติความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นผู้ที่สนใจศึกษาโวหารภาพพจน์และภาษาภาพจิตรกรรมในการสื่อสารธรรม อาจทำการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบทั้งผู้สร้างสรรคงานและการรับรู้ของคนในสังคมหรือบริบทนั้นๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการสื่อสารธรรมร่วมกัน จากมุมมองของผู้รับสารที่ตีความหมายที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญเพราะสารที่เป็นภาษาทำหน้าที่สนับสนุนการสื่อความหมายของภาพ ในการรับรู้ของผู้รับสารในการสื่อความหมายของภาพให้เหลือเพียงส่วนของภาพที่ต้องการ

8.4 ข้อเสนอแนะสำหรับนักสื่อสารธรรม

8.4.1 นักสร้างสรรค์งานการสื่อสารด้วยภาพจิตรกรรม และพระวิทยากรที่เป็นหัวใจหลักสำคัญ เรียกว่าเป็นสื่อหลักในการสร้างความเข้าใจให้พุทธศาสนิกชน ในรูปแบบการสื่อสารธรรมด้วยสัญลักษณ์ ภาพจิตรกรรม ภาษาภาพจิตรกรรมที่มีนัยแฝง และโวหารภาพพจน์ ที่ผู้รับสารสามารถเข้าถึงและเข้าใจได้ง่าย ไม่สลับซับซ้อนเกินไป โดยจะต้องมุ่งเน้นให้ตรงประเด็นหลักตามเจตนาของท่านพุทธทาสภิกขุ ผู้อุทิศทั้งชีวิตในการสร้างสวนโมกข์ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจในหลักธรรมคำสอน และนำไปปฏิบัติซัดเกล้าให้ได้ผลจริงตามที่ได้ลงมือปฏิบัติ

8.4.2 นักสื่อสารธรรมะ พระวิทยากร และพระภิกษุผู้ทำหน้าที่สื่อสารธรรม ต้องมีความมั่นใจ เชื่อมั่นในตนเอง มีความกล้า มีความรู้ความสามารถ มั่นใจในสิ่งที่จะสอน ต้องเป็นคนช่าง

สังเกต มีความคิดสร้างสรรค์ พูดแล้วทำให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายตามที่พูดได้ เลือกใช้ภาษาง่ายๆ ให้ตรงกับเนื้อหาที่ ตรงกับความต้องการของผู้พูดได้ดี ฟังเป็น คือตั้งใจฟัง ฟังให้ตลอด ฟังอย่างมีสติ ที่สำคัญคือต้องสอนวิชาของพระพุทธเจ้า เนื่องจากเนื้อหาที่เป็นภาษาภาพพจน์ มีความผูกพันกับความคิดแบบคตินิยมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพุทธศาสนา เพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้เพื่อการขัดเกลา

8.4.3 การออกแบบสื่อการสอนธรรม เพื่อการสืบทอดหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา จะต้องมุ่งประโยชน์ต่อผู้รับสารเป็นสำคัญ อันจะเป็นปัจจัยช่วยให้ผู้รับสารสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้เก่ากับองค์ความรู้ใหม่ ที่เป็นสื่อการสอนธรรมทางศาสนาที่มีแนวคิดลึกซึ้ง ผ่านมายาคติทางสังคมและวัฒนธรรมในด้านพิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณี ค่านิยม และทัศนคติของผู้รับสาร เป็นการเปิดพื้นที่ให้ผู้รับสารได้ใช้องค์ความรู้ที่มี ในการทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร และเป็นช่องทางในการสื่อสาร เพื่อจูงใจให้ผู้รับสารเกิดการเรียนรู้ และตื่นตัวพร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่อยู่เสมอ

8.5 นวภาพแห่งคุณิณิพนธ์

การพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ที่สะท้อนผ่านคุณิณิพนธ์นี้ ผู้วิจัยได้พบว่าขอบเขตประเด็นทางการศึกษา หลักปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังปัญหานำวิจัย และการวิเคราะห์ข้อมูลก่อให้เกิดผลดีต่อความก้าวหน้าทางวิชาการที่มุ่งเน้นสู่การปฏิบัติการทางการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติงานสร้างสรรค์ที่ไม่ควรมีกฎเกณฑ์ตายตัวจนเป็นอุปสรรคในการต่อยอดองค์ความรู้และการสร้างสรรค์งาน ผู้วิจัยจึงขอเสนอภาพที่สะท้อนผ่านงานวิจัยนี้ ดังนี้

8.5.1 การขยายพรมแดนทางความรู้ของการศึกษาวิจัยได้มุ่งสู่ขอบเขตงานภาพจิตรกรรมฝาผนังซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวพุทธ เป็นมรดกของชาติที่มีบทบาทต่อกระบวนการขัดเกลาทางสังคมมาอย่างยาวนาน อีกทั้งยังสะท้อนถึงจิตวิญญาณของมรดกไทย การขยายพรมแดนความรู้สู่งานจิตรกรรมเป็นรากฐานงานการสื่อสารด้วยภาพ นักวิจัยจึงควรให้ความสำคัญต่อการสืบสาน รักษาและต่อยอด ผู้วิจัยเห็นว่างานวิจัยการสื่อสารธรรมด้วยภาพจิตรกรรมฝาผนัง ควรเชื่อมโยงสื่อภูมิปัญญาดั้งเดิมกับงานการสื่อสารมวลชน จนถึงงานสื่อใหม่ให้เห็นมิติทางประวัติศาสตร์ ความคิดของคนในสังคมซึ่งมีอิทธิพลต่อการตีความหมายในงานสื่อสารร่วมสมัย

8.5.2 สื่อสอนธรรมะของพระวิทยากรในสวนโมกขพลาราม ถือเป็นวิธีการสื่อสารที่มีผู้น้อยในสังคมพุทธ พระวิทยากรจะมีลีลาแบบฉบับเป็นของตัวเอง มีการถ่ายทอดความรู้เป็นไปตามลำดับขั้นตอน เพื่อให้เข้าใจถึงหัวใจของพระศาสนาเสียก่อน สอนในสิ่งที่แปลกใหม่โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ในการเรียนรู้ กล่าวพูดกล่าวสอนตรงๆ ในสิ่งที่จริง เป็นการสอนให้จำ ทำให้ดูอยู่ให้เย็น สอนให้เห็นภาพสัจจะธรรมของชีวิต ด้วยการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาเป็นสื่อในการสอน โดยการประยุกต์ให้เข้ากับแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ และตามสภาวะความเป็นธรรมชาติของสวนโมกขพลาราม เป็นการสอนในวิชาปริญญาของพระพุทธเจ้า สอนในสิ่งที่เขายังไม่เคยได้เรียนหรือปฏิบัติมาก่อน สอนตามปัญหาที่จุดเริ่มต้นของผู้เรียน ให้เริ่มต้นเรียนรู้จากสิ่งที่เขาเข้าไปหาสิ่งที่เขายังไม่มี สอนให้เรียนรู้ตามความคาดหวังและในสิ่งที่ตนเองสนใจ เพราะทุกคนมีอุดมคติมีเป้าหมายในการเรียนรู้ที่ไม่เหมือนกัน สอนให้เข้าใจในสัจจะธรรมของชีวิตและเข้าถึงหัวใจของพระศาสนา ให้เห็นผลจริงตามสภาวะของธรรมชาติที่ตนได้ค้นพบจากการเรียนรู้และปฏิบัติจริง เพื่อความสิ้นไปแห่งทุกข์

บรรณานุกรม

- กชกร โปธิหล้า. (2555). การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อเรื่องผีปอบที่มีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษา บ้านดอนยานาง จังหวัดกาฬสินธุ์ (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- กวรรณิการ์ ชาวเงิน. (2554). การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องอายตนะตามทฤษฎีของพุทธทาสภิกขุ (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2552). การวิเคราะห์สื่อแนวคิดและเทคนิค. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา แก้วเทพ, และศิริชัย ศิริกายะ. (2531). ทฤษฎีสื่อสารมวลชน. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กิดานันท์ มลิทอง. (2548). เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2545). การคิดเชิงสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ : ชัคเชลมีเดีย.
- กฤษมา เมฆะวิภาต. (2560). บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในสถานศึกษา เขตกรุงเทพมหานคร. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 13(2)(มิถุนายน 560), 158-166.
- คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงช้าง. (2549). ปัญหาและเฉลย วิชา พุทธานุปุทธประวัติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงช้าง.
- คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงช้าง. (2550). วิชาธรรมวิภาค ฉบับมาตรฐาน นักธรรมชั้นตรี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงช้าง.
- คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงช้าง. (2551ก). วิชาธรรมวิจารณ์ ฉบับมาตรฐาน นักธรรมชั้นเอก. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงช้าง.
- คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงช้าง. (2551ข). วิชาธรรมวิภาค ฉบับมาตรฐาน นักธรรมชั้นโท. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงช้าง.
- คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงช้าง. (2551ค). วิชาพุทธศาสนสุภาษิต (เล่มที่ 3) นักธรรมชั้นเอก ฉบับ มาตรฐาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงช้าง.
- คณาจารย์แห่งโรงพิมพ์เลี้ยงช้าง เพียรเพื่อพุทธศาสน์. (2552). ธรรมศึกษาชั้นตรี ฉบับมาตรฐาน บูรณาการชีวิต. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เลี้ยงช้าง เพียรเพื่อพุทธศาสน์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- คณิศร ศรีประไพ. (2555). การพัฒนาทักษะการคิดเชิงอุปมาอุปไมย เรื่องสำนวนไทย โดยใช้หนังสือ อีเล็กทรอนิกส์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 1 (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, อัญญา.
- ธรรมสภา. (2536). ชีวิต การงาน หลักธรรม พุทธศาสนิกชน (คณะ ผ.ช.ป. รวบรวม). กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- จริยา เจริรัตน์. (2522). วรรณคดีในสมัยพระเวท (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- จาวี มั่นสินธร. (2547). การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง "ดอกบัว" ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- เจริญ ช่างขีด. (2557). การศึกษาสมาธิในพระพุทธศาสนาเถรวาท. (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- เจ้าอธิการชัยชนะ สุขขุพัฒน์ (ฤทธิบัณฑิต). (2554). การประยุกต์ธรรมเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ชาติบุษย์ นฤดม. (2550). โวหารภาพพจน์ในวรรณกรรมซีไรท์ที่สื่อสะท้อนสภาพการเมืองไทย (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). วาทกรรมการพัฒนา. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- เดชปัญญาธิกร. (2562). อาศรมพุทธบุตร, เกาะสีซัง, ชลบุรี, "นางเบ็ด". สืบค้นจาก <http://www.whatami.net>
- ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวินวัฒน์. (2530). ปรัชญาเมธีกับพุทธศาสนิกชน. กรุงเทพฯ: น้ำฝน.
- นิกิจ พลายนุช. (2523). วิเคราะห์วรรณกรรมของพุทธศาสนิกชน (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, กรุงเทพฯ.
- นันทวรรณ รัตติวัฒน์. (2554). การขัดเกลาทางสังคมของเด็กวัยรุ่นในสถานสงเคราะห์: กรณีศึกษาสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี (Unpublished Master's thesis). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- บาทหลวงวุฒิชัย อ่องนาวา. (2552). รายงานการวิจัยอัตลักษณ์การศึกษาวิชาปรัชญา วิทยาลัยแสงธรรม. นครปฐม: วิทยาลัยแสงธรรม.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ประกาศ รัชกาลารณ์. (2543). พุทธทาส ประทีปแห่งสวนโมกข์. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า.
- ปิ่น มุกข์นิต. (2535). มงคลชีวิต ภาค 3. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พญ. คุณศรีพิทักษ์. (2556). การสื่อสารเพื่อการเรียนรู้เชิงปริวรรตในพิพิธภัณฑ (Unpublished Dissertation). มหาวิทยาลัยรังสิต, ปทุมธานี.
- พระครูเกษมมงคลกิจ (คมรัฐ เขมาสโย (จันทร์คำลอย)). (2558). ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสันติภาพในทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับชัยยิด ฎฎบ (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พระครูปลัดบุญพัน ธวัชกุโร (จำปาทอง). (2558). ศึกษาเปรียบเทียบตรีมูรติในศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู กับตรีกายในพุทธศาสนาพราหมณ์ (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พระครูปลัดธัญชัย อริญชโย (ถิ่นกำเนิด). (2547). ศึกษาเปรียบเทียบหลักทางสายกลางของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับแนวคิดเรื่องทางสายกลางของขงจื้อ (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พระครูศรีโพธานุรักษ์ (ณัฐวุฒิ โสภานุตร). (2553). การศึกษาเรื่องไฟในทัศนะพระพุทธศาสนาเถรวาท (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ราชบัณฑิต). (2556). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์ อธิบายศัพท์และแปลความหมายที่ชาวพุทธควรรู้ ชุดคำวิบัติ. กรุงเทพฯ: บัณฑิตธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2543). พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21 (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- พระประชา ปสนุนธมโม. (2555). เล่าไว้เมื่อวัยสนธยาอัตชีวประวัติของพุทธทาสภิกขุ (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระประสาน อิศุโร (เสมียนรัมย์). (2558). ศึกษาพฤติกรรมกรรการรักษาศีล 5 ที่มีผลต่อความเครียดและความสามารถของนักเรียนโรงเรียนวัดนจันนะอุทิศ ราษฎร์บูรณะ (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พระปลัดธวัช สุทนต์โต (สื่บกลัด). (2558). ศึกษาการกำหนดรู้ทุกขอริยสังเพื่อการปฏิบัติ วิปัสสนาภาวนาในสังคจวิมังคสูตร (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553). *พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ*. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระไพศาล วิสาโล. (2557). *ธรรมะทวนกระแส* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: อมรินทร์ธรรมะ.
- พระมหาจิระศักดิ์ ธมฺมเมธี (สังเมฆ). (2544). *การศึกษาวิเคราะห์เรื่องปัญหาภาษาในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีแนวคิดเรื่องภาษาคนภาษาธรรมของพุทธทาสภิกขุ* (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พระมหาทวี สุานวโร (อ่อนปัสสา). (2534). *วิดต์เกินสไตน์กับข้อถกเถียงเรื่องภาษาเฉพาะตัว* (Unpublished Master's thesis). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พระมหาธีระพล สุขแสง. (2546). *การศึกษาคำสอนเรื่อง กิเลสในพุทธศาสนาเถรวาท* (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์). (2550). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา* (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พระมหาภูษงค์ ฐิตธมฺโม (สารพานิข). (2557). *การศึกษาเปรียบเทียบการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักสวนโมกขพลาราม กับสำนักกุยเตาอุกรรมฐาน (สหภาพเมี้ยนมาร์)* (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พระมหามนัส กิตฺติสาโร. (2551). *พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ: พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.).
- พระวิศิษฎ์ สุมน (แทบทาม). (2556). *การศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตา ของชาวบ้านหนองแวงโสภพระ และชาวบ้านหนองแวงโคตร ตำบลหนองแวงโสภพระ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดขอนแก่น* (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พระมหาสง่า สุภโร ฐน ระนอง. (2536). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาของท่านพุทธทาสเพื่อพัฒนาสังคมไทย* (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระมหาอดิศักดิ์ เตชปัญญา (ใจมรัมย์). (2555). การปฏิบัติตนตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์
ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2 ของโรงเรียนบ้านแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
(Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, จันทบุรี.
- พระมหาอรุณ จิตตคุตโต (สุดประเสริฐ). (2544). ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรม
ของสวนโมกขพลาราม (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พระมหาอุทิศ กวีวิไล (แวงสะบก). (2555). ศึกษาความพึงพอใจต่อการปลูกฝังคุณธรรม
จริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนนทบุรี
(Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พระราชวรมนู (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2543). กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: กรม
วิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- พระราชวรมนู (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2527). สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- พระลิขิต ทิพนนปัญญา (เมืองจันทร์). (2554). การวิเคราะห์รูปแบบการใช้จีวรที่เกี่ยวเนื่องการประพฤติ
พรหมจรรย์ของภิกษุในพระพุทธศาสนาเถรวาท (Unpublished Master's thesis).
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พระสมพงษ์ ดิถุขมโม (ราชเจริญ). (2541). ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องมุสาวาทในพุทธปรัชญา
เถรวาท (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
กรุงเทพฯ.
- พระสมัคร มุลทากุล. (2555). วิธีการใช้อุปมาในการสอนของพระพุทธเจ้า (Unpublished
Master's thesis). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- พระอธิการจตุรงค์ อธิปัญญา (เถียรอ้า). (2556). วิเคราะห์บทบาทของพระสังฆาธิการในการ
ปลูกฝังศรัทธาแก่เด็กและเยาวชน (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พระอำนาจ ขนฺติโก (ภาคหาญ). (2555). ศึกษาอริยมรรค ในการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏ
ฐาน 4 (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
กรุงเทพฯ.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พุทธทาสภิกขุ. (2516ก). 50 ปี ภาพจิตรกรรมโรงมหรสพทางวิญญาณ ชุดภาพจากจิตสู่อุจิต.
กรุงเทพฯ: ธรรมสภา บันลือธรรม.
- พุทธทาสภิกขุ. (2516ข). 50 ปี ภาพจิตรกรรมโรงมหรสพทางวิญญาณ ชุดภาพล้อความจริง.
กรุงเทพฯ: ธรรมสภา บันลือธรรม.
- พุทธทาสภิกขุ. (2529). หัวข้อธรรมในคำกลอน. กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พุทธทาสภิกขุ. (2536). ประวัติชีวิต การงาน หลักธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพฯ:
ธรรมสภา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2537). ภาษาคน-ภาษาธรรม. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2540). อสดีสังวัจจรายุศมานุสรณ์ (พิมพ์ครั้งที่ 9). สุราษฎร์ธานี: สุขภาพใจ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2549). บทพระธรรมประจำภาพ เล่มที่ 1 คำนำและสี่ธรรม. กรุงเทพฯ: สวนโมก
ขพลาราม.
- พุทธทาสภิกขุ. (2552). หัวข้อธรรมคำกลอน ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา และสถาบัน
บันลือธรรม. ศูนย์หนังสือพระพุทธศาสนา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2553). คู่มือมนุษย์. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2554). โลกนี้มีแต่คนบ้า. กรุงเทพฯ: บันลือธรรม.
- ไพศาล อินทวงศ์. (2548). คลินิกดนตรีไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุวีริยาสาส์น.
- ภาคภูมิ หรรณภา. (2549). การบูรณาการภาษาภาพและลายลักษณ์อักษรในจิตรกรรมฝาผนังวัด
ไพศาราม อ.นาคนิวาส จ.มหาสารคาม (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัย
รังสิต, ปทุมธานี.
- ศิริณา เกษมวัฒนา. (2556). การศึกษาเพื่อการสร้างสรรค์ภาพถ่ายเชิงอุปมาอุปไมย: Fruit
Nude (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร,
กรุงเทพฯ.
- ศุภรางค์ อินทรารุณ. (2545). ภาพพจน์ในชีวิตประจำวัน. วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์ และ
สังคมศาสตร์, 9(11-12), 98-112.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). ปฐมโยธาชิวสูตร ว่าด้วยนักรบอาชีพ สูตรที่ 1,
พระไตรปิฎกเล่มที่ 22 พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 14 [ฉบับมหาจุฬาฯ]
พระนครศรีอยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- มณีรัตน์ ตั้งฐานทรัพย์. (2561). ธรรมจักขุในพระพุทธศาสนาเถรวาท. วารสารสันติศึกษา
ปริทรรศน์ มจร., 6(2), 744-750.
- แมชีจันทรธิภา แสงทรัพย์. (2556). การศึกษาความสำคัญของโพธิมณฑลในพระพุทธศาสนา
(Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- แมชีศุภกราวดี ณ พัทลุง. (2556). การเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขากรณีศึกษาพุทธ
ทาสภิกขุ (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
กรุงเทพฯ.
- ยุวพาส์ (ประทีปะเสน) ชัยศิลป์วัฒนา. (2544). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี (พิมพ์ครั้งที่ 2).
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ฉบับไทย-อังกฤษ. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- รัตนชัย บุญศรี. (2545). อิทธิพลของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทในงานด้านพุทธทาสภิกขุ
(Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
กรุงเทพฯ.
- รัมภาภักดิ์ ศิริทัพบ. (2554). ศึกษาวิเคราะห์เรื่องเต๋าในพระพุทธศาสนาเถรวาท (Unpublished
Master's thesis). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- อัจฉรา หล่อตระกูล. (2558). เงิน : ความหมายและความสำคัญ. วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเทพฯ,
2(1)(มกราคม-เมษายน), 65-74.
- คันสนีย์ ฉัตรคุปต์. (2541). รายงานสิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้สร้างสมองเด็กให้ฉลาดได้อย่างไร.
กรุงเทพฯ: บริษัท เซเวนพรีนติ้ง กรุ๊ป จำกัด.
- สนธิวรรณ อินทรลธิบ. (2536). อภิธานศัพท์จิตกรรมไทยเนื่องในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ:
มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อุฎฺฐายี). (2509). "สัปปริสธรรม" หนังสือ
อนุสรณ์เนื่องในโอกาสงานฌาปนกิจศพนายชัย. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- สมสุข หินวิมาน. (2535). แนวทางการวิเคราะห์ความหมายและอุดมการณ์ในงานสื่อสารมวลชน.
วารสารนิเทศศาสตร์ปริทัศน์, 1(ธันวาคม 2535), 45-55.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สิริवास (พุทธทาสภิกขุ). (2549). *บทพระธรรม ประจำภาพ เล่ม 2 ประมัตตธรรม / พุทธทาสภิกขุ*.
กรุงเทพฯ: แปลน โมทิฟ.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2546). *ฮินดู - พุทธ จุดยืนที่แตกต่าง*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- สัมพันธ์ ก้องสมุทร. (2542). *สืบสานญาณทัศน์และปณิธานพระพุทธานุชาจารย์บูรพาจารย์คุณ*
93 ปีพุทธทาส. *ดอกไม้มงคล*, 1(2)(สิงหาคม-ตุลาคม 2542), 7-120.
- สัมพันธ์ ก้องสมุทร. (2543). *พุทธทาสภิกขุกับสื่อสารมวลชน*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- สัมพันธ์ ก้องสมุทร. (2545). *ดอกไม้มงคล : ทะไลลามะกับพุทธทาสภิกขุ*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- สุทธิพงษ์ ทองสร้าง. (2539). *คติธรรมที่ปรากฏในจิตกรรม โรงมหรสพทางวิญญานสวนโมก*
ขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี (Unpublished Master's thesis).
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, กรุงเทพฯ.
- สำนักราชเลขาธิการ. (2531). *พระบรมราชาบาทและพระราชดำรัส*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ.
- หลวงพ่อบัญญานันทภิกขุ. (2550). *100 ภาพ 100 เรื่อง 100 ปีชาตกาล*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- อนุชา ปารฉวี. (2554). *การอุปมาอุปไมยเชิงภาพของงานโฆษณาเกี่ยวกับยานยนต์ในนิตยสาร*
รถยนต์ (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัยรังสิต, ปทุมธานี.
- อมร เจริญทักษิณายัน. (2550). *การทำหน้าที่เผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์เพื่ออบรมบ่มเพาะ*
ศีลธรรมให้พุทธศาสนิกชน: กรณีศึกษาพระสงฆ์ผู้ผ่านการอบรมหลักสูตรนักเผยแผ่ธรรมะ
ทางวิทยุกระจายเสียง โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกับ สถาบัน
การประชาสัมพันธ์ กรมประชาสัมพันธ์ (Unpublished Master's thesis).
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- อมร อำไพรุ่งเรือง. (2554). *การศึกษาพฤติกรรมการรักษาและการล่วงละเมิดศีล 5 ของ*
พุทธศาสนิกชน กรุงเทพมหานคร (Unpublished Master's thesis). มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- อรรถพล รังสิวงค์. (2560). *ธรรมจักร: สัญลักษณ์แห่งธรรมในพระพุทธานุชา. วารสารสันติศึกษา*
ปริทรรศน์ มจร., 5(3)(กันยายน-ธันวาคม 2560), 184-194.
- อารี สุทธิพันธ์. (2535). *ศิลปะนิยม* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- อำนวย ยัสโยธา. (2546). *รายงานการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาการนำทางสู่เนื้อธรรมของท่านพุทธ*
ทาส. สงขลา: สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.

บรรณานุกรม (ต่อ)

Barthes, R. (1999). *Image Music Text. Translated by Stephen Heath* (21st ed.). New York: Hill and Wang.

Fiske, J. (1982). *Introduction to Communication Studies*. London and New York: Rutledge.

Lacey, N. (1998). *Image and representation: Key concepts in Media Studies*. London: Macmillan Press.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	พระอธิการอนันท์ อตุลยตุโต, สมศักดิ์
วัน เดือน ปี	27 พฤษภาคม 2522
สถานที่เกิด	จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประเทศไทย
ประวัติการศึกษา	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ปริญญาศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตรการปกครอง, 2555 มหาวิทยาลัยรังสิต ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต, 2557 ปริญญาโทศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาโทศาสตร, 2562
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดบ้านนา เลขที่ 55 หมู่ที่ 5 ถนนบ้านนา-ท่าเรือ ตำบลนาไต่ อำเภอบ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
สถานที่ทำงาน	สำนักงานเจ้าอาวาส และสำนักงานเลขานุการเจ้าคณะตำบลบ้านนา สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์เขต 5 จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์
ตำแหน่งปัจจุบัน	เจ้าอาวาสวัดบ้านนา และเลขานุการเจ้าคณะตำบลบ้านนา ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดบ้านนา (ศพอ.) พระวินยัติการ (ตารวจพระ) จังหวัดสุราษฎร์ธานี เจ้าสำนักเรียนพระปริยัติธรรม (แผนกธรรม) สำนักศาสนศึกษา วัดบ้านนา ครูสอนพระปริยัติธรรม (แผนกธรรม) พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รองประธานพระนักเทศน์ของคณะสงฆ์หนใต้ (รุ่นที่ 7) ประธานพระธรรมวิทยากร กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ปี 61 ผู้ดำเนินรายการเวทีชาวบ้าน ศาสนาและวัฒนธรรม คลื่น FM 89.75 MHz. สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดสุราษฎร์ธานี พระวิทยากร โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5, วัด ประชา รัฐ สร้างสุข ด้วย 5ส.